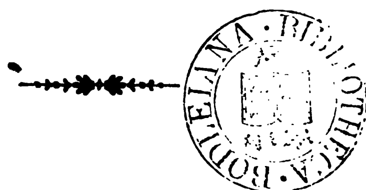

FREY

TIDSKRIFT

FÖR

VETENSKAP OCH KONST.

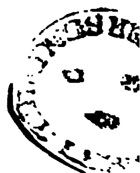

1845.

HÄFT. 1—6.

UPSALA
WAHLSTRÖM & C.
1845.

ITALIA.

Dal pigro e grave sonno, ove sepolta
Sei già tanti anni, omai sorge e respira.
GUIDICCIONI.

Hon sofver nätter, sofver dar,
ITALIA, söderns stolta mö:
Sin hufvudgärd hon bäddat har
Af Alpers rena snö.
Med hjessan stödd mot deras topp,
Med kind, än blossande, än kall,
Hon sträcker ut sin smärta kropp
Till Ætnas fotapall.

Den höga sköldmön hvilar godt,
Hon andas ut från mödors tvång:
Hon är ej död, hon sofver blott,
Och väcks väl än en gång.
Ett rosenläger, ej en graf,
Är henne ljufva blomster-ön;
Och slumrerskan i tvenne haf
Sig speglar, dubbelt skön.

Af ålder bär hon inga spår,
Ej årens last är henne tung:
Hon lefvat har sextusen år
Och är dock lika ung.
Hur mången runa Tiden skar,
Den har ej henne s panna frätt;
Till smink hon morgonrodnan har
Och soln till bröstbukett.

Kring henne ler en lagerskog
Med vinlöfskransar rikt behängd,
Och marken, rörd af ingen plog,
Ger skördar der i mängd.
Granaten, mandeln blommar der,
Och oljoträdet drar sin must,
Och drufvan kokar sina bär
På evig solskens-kust.

Af söderns strålar purpurstänkt,
Begjutet nyss af daggens bad,
Sitt gyldne klot Orangen hängt
Bland dunkelgröna blad.
Sitt bord naturen dukar fram
Med mullbär och Johannisbröd,
Och lutad emot Piniens stam
Står Oleandern röd.

Der falla löfven aldrig af,
Ej frukt är der från blomma skild,
Och Mais-skörd vaggar som ett haf,
Och Cactus växer vild.
Der öfvervintra sommarbin
I myrtenlundars varma sus,
Och jorden dricker solens vin
Uti ett evigt rus.

Hon sofver dar, hon sofver år,
Italia, söderns sköna mö;
Och näktergaln sin vaggsång slår
I toner, som ej dö;
Så ljufliga, att mången gång
Naturens pulsar slå af fröjd,
Och floden saktar, tjust, sitt språng
Från Apenninens höjd.

Det går en suck ur berg och sten,
Ur blommans själ en suck det går,
Och gren sig lutar öm mot gren,
När näktergalen slår.
Allt skapadt tycks försmälta då
Uti en salig midnatts-kyss:
Med stjernor himlen ser derpå
Och sitter sjelf och lyss.

I slumrarinnans mörka hår
Hvar stjerna gnistrar som juvel,
Tills dagen fram ur öster går
Med glada färgers spel.
Men hon, i trollande behag,
Hon sofver dar, hon sofver år,
I morgon likasom i dag,
I dag liksom i går.

Hvad drömmer hon? — så frågar du —
Hon drömmer segerklang af svärd,
Hon drömmer om de kullar sju,
Som styrde förr en verld.
Om Romulus, som byggde sta'n,
Om Numa, grundarn af dess thron,
Om Scipio, Coriolan,
Om Cæsar drömmer hon.

Hon drömmer om hvar forntidsbragd,
Hvar fest i Ryktets helgedom,
Då vinning blef till vinning lagd,
Och verlden hette Rom.
Då från "Barbaren" allting togs,
Och han att lefva knappt fick rum,
Men segrarn, höljd af lager, drogs
Till Capitolium.

Och tusental af år de fly
I hennes dröm som ögonblick; —
Hon drömmer om ett hjelteny,
Som upp ur hafvet gick:
Om Korsikanarns store son,
För hvilken kungar nyss böjt knän:
Hon drömmer om Napoleon,
Hon drömmer om Eugène.

Hvad välljud fyller hennes dröm!
Af glada toner hvilket rus!
Det kommer ifrån Anios ström,
Från Teveronens brus.
Hon Flaccus hör sin lyra slå —
Mæcenas-sångarn — och bredvid
Æneas-skalden ser hon stå
I samtal med Ovid.

Men, när de tystnat, hör ett klang
Af sång, än mera skär och hög!
Den sången upp till himlen sprang,
Den öfver stjernor flög;
Men först till Orcus ner den steg,
Steg se'n till Purgatorium,
Och afgrundsskaran häpen teg,
Och englars hymn blef stum.

Den sången är en åskans son,
Den hörs som stormens skarpa slag,
Den liknar domsbasunens dån
På verldens sista dag.
Men mild som sorlet af en bäck,
En flöjt-ton, hörd i dalens famn,
En annan sång nu klingar täck
Och suckar Lauras namn.

Nu öfver slumrarinnans kind
Se, hur ett himmelskt löje gått!
Der skalkas, som en sommarvind,
En annan sångardrott.
Han sjunger Rolands äfventyr
Och Rolands vansinn, glad och öm;
Han diktar skälmsk, sjelfsvåldig, yr,
En riddarlifvets dröm.

Och herrligt sluter sig till dem
En svan med genomborradt bröst,
Den skald, som sjöng Jerusalem
Med englatungors röst,
Som sju år i sitt fångtorn satt,
Mot Leonoras fönster vänd,
Och sökte dager i sin natt,
Af egna glöd förbränd.

Ett dårhushjon han stirrar vild,
Förgudad nyss och nu beledd.
ITALIA suckar vid hans bild,
I drömmens spegel sedd:
Och väldigt häfves hennes barm,
Likt vågen af en fradgad sjö;
Man ser ett drag af sorg, af harm,
På hennes pannas snö.

Ha nu Italiens skalder dött? —
Med denna vesterns poësi,
Hvars like man ej sedan mött,
Säg, är det nu förbi?
Nej, än hon småler slumrerskan,
Hon Monti hört ej längese'n,
Och, hvad som henne trösta kan,
Manzoni lefver än.

Nu taflor drömmen rullar opp,
Och Rafaël dem målat har.
Det himmelska har der fått kropp,
Men genomskinligt klar.
Ett gudabarn i strålar ler,
Madonnans anlet blickar gladt,
Och gjuten kring dem begge ser
Hon nu Correggios "Natt."

Och "Natten", af en Engels *) hand
I marmor huggen, ser hon ock.
— Hur själ dock flyger in ibland
I stenens hårda block! —
Canovas "Gratier" sväfva tre
Kring hennes hvita nattduksbord;
Men störste mästarns atelier
Har nyckeln gömd i Nord.

Han föddes ej vid hennes haf,
Han är ej hennes son, ej bror,
Men det var hon, som intryck gaf:
Hos henne blef han stor.
När Ryktet, med hans namn i glans,
Far länder ut, far länder in,
Sin ära räknar hon för hans,
Hans räknar hon för sin.

*) Michel Angelo.

Nu hör på Comos stilla vik,
Den månbeglänsta, klingar tyst
En himmelskt smältande musik,
Af nattens vindar kysst.
Monn' näktergalen sjunger der?
Nej, menskohand, nej, menskobröst.
Monn' det violn från Parma *) är?
Monn' det är Grisis röst?

Än suckar likna dessa ljud,
Än måla de begärens storm,
Än stiga de till himlens Gud
I tempelhymners form.
Från *stabat mater* hvilket språng
Af toner ned till älskarns drill,
Till Gondolierens ömma sång,
När hafvet sofver still!

Så sväfva toner, färger, ord
Och bilder för Italias själ;
Och hvart hon ser, åt haf, åt jord,
Hon känner allt så väl.
Allt lefver, allt för henne står
Föryngradt; — se! — på en minut
Hvad prakt, hvad under, ögat slår!
Är drömmen än ej slut?

*) Paganini.

Der glänser murad marmorstad,
Der strålar rikt kupolers topp,
Der skimrar luftig kolonnad,
Som drömmen nu byggt opp.
Der öppnar Pantheon sin rund,
Och Petri dôme tändt sina bloss;
Der thronar uppå seklers grund
Theatrarnas koloss.

Ur skyn palatser stiga ner,
Jordfästa sig kring Tiberns ström. —
Monn' det är verklighet hon ser,
Italia, monn' en dröm?
Hvad konst har stort, hvad dikt har skönt,
Hvad glans och färg åt lifvet ger,
Allt har hon sett, allt har hon rönt,
Hon har; — det är ej mer!

Och dar hon sofver, sofver år,
En drömverld blott bär henne skatt;
Men mot en tid, som förestår,
Halft vaken ser hon gladt.
Lång natten var, ej evig dock,
Det ljusnar omkring österns bryn:
Hon öppnar sina ögonlock,
Hon ser en framtids-syn.

Hon ser en yngling, hälften man,
Han har en Romersk hjeltes skick:
Den Vises alfvar äger han
Och Triumfatorns blick.
Mot farors hot han går med köld,
Ej kärlek blott, beundran värd:
Rättvisa sitter på hans sköld,
Och *Seger* på hans svärd.

Men hvadan? — Ty hans like haft
Har ej på länge söderns ätt.
Hans själ är eld, hans vilja kraft,
Hans valspråk: "*folkens rätt.*"
Hvar finns han, ny Napoleon,
Hvar bor han, under hvilka trän?
Monn' ej han kommer norr ifrån,
En ättling af Eugène? *)

Han seglar öfver vredgad sjö,
Hån klättrar öfver branta fjäll,
Han landar vid den huldas ö,
Han klappar på dess tjäll.
"Stå upp, ITALIA! — ropar han —
Dig hämnarn nalkas; vakna glad!
Spänn till triumf ditt segerspann,
Kör in i Romas stad!

*) På någon nu lefvande personlighet har, med denna fiction, förf. ej velat anspela.

"Förnedrade! res dig igen!
Än är din verlds-role ej förbi;
Europas hjerta är du än,
Och skall så evigt bli.
Från höjderna af Vatikan,
Vid åskors dån, hör kräklans fall!
Och öppen, fri, som solens ban,
Din framtid stråla skall.

"Ditt ok från sköna skuldran hvälf,
Och vräk det ner i hafvets sand!
Jag hjelper dig, nej, hjelp dig sjelf!
Slit fort din träldoms band!
I samlad endrägt känn din kraft,
Försvara stark ditt fordna rum,
Men drick ej minnets nektarsaft
Blott som ett opium!

"Än blommar konst, än odlas vett
I Arnos dal, på Tiberns strand,
Och har väl solens öga sett
Ett mera herrligt land?
Så vakna sköna, stolta mö!
Blif åter hvad du ej förblef!
Det är för tidigt än att dö,
Stå upp på nytt och — lef!"

Och unga hjeltens rop hon hör,
Hans bild står qvar, som drömmen, ljuf:
Hon sakta nu uppå sig rör,
Då rör sig ock Vesuv:
Det sprutar eld den långa natt,
Och slungar sten mot fega män:
Det är en vink, ett tecken, att
Italia lefver än.

Och Alp från Alp det höres gå
Ett skakande, ett vredgadt ljud;
Och Medelhafvet darrar då
Uti sin blåa skrud;
Och Golfen hviskar till sin strand,
Till sina klyftor stranden se'n:
"Än finns det kraft i Cæsars land,
Italia lefver än.

Hon lefver. — Snart den dag skall gry,
Då hon ej är trälinna mer,
Då våldets hot, då vapnens gny
Ej henne bäfvan ger;
Då hon skall sitta på sin thron,
Mot sina hvita Alper stödd,
Och samla kring sig **en** nation
Med kraft ej än förblödd.

Än finns ett Rom på jordens ring,
Som räknar slägt med krigets Gud:
Dess örnar kunna flyga kring
Ännu med segerbud. —
Förr'n storm, som nu kring verlden far,
Till ro har lagt sin vinge ner,
Var viss, Italia vaknat har,
Hon sofver icke mer.

C. W. Böttiger.

Bidrag till yttranderättens historia i Sverige under Envåldstiden

af

R. M. Bowallius.

Ett folks politiska uppfostran är utsatt för icke mindre svårigheter än den enskildes upptuktelse till myndighet och sans. Den enskilde uppnår sitt mål med mer och mindre svårighet, allteftersom han med insigt och förstånd blifvit vägledd och vårdad; så äfven folken, ehuru deras uppfostran jemnförelsevis går oändligt mycket långsammare. Naturligt nog, då alltid den uppfostran, som saknar klok ledning, löper fara att råka på afvägar, och ledningen af ett helt folks harmoniska *utveckling* synes erfordra en vishet och kraft, öfverstigande menniskoförmågans vanliga mått. Men också äro icke folkens åldrar så strängt begränsade som den enskilde verldsborgarens. Väl har hvarje nation en tid af tillväxt, af kulmination och af aftagande, således sin ungdom, sin mannaålder och sin ålderdom; men dessa perioders varaktighet bestämmes blott af fria krafters bättre eller sämre användning, och är derföre oåtkomlig för statistiska kalkyler. Derjemte synes nationen hafva en tröstande utsigt, som den enskilde icke på samma sätt eger, den nemligen, att under en ny kulturform kunna genomträngas af förnyad ungdomskraft, och derigenom förmå beträda en ny bana af sedlig och politisk utveckling.

Historien om Svenska folkets uppfostran är skiftningsrik, och derigenom undervisande, måhända mer än de flesta andra. Den visar oss folket i sin första ungdom, hängifvet åt ett ystert vikingasinne. Otåligt som detta sinne var mot hvarje öfvervälde, till och med lagens, försvårade det utvecklingen af ett lagbundet samhällsskick, men visade i synnerhet mot främmande folk sitt vilda okynne, ådagalagdt i en förvånande

men ryslig följd af blodiga bragder. Dessa rysligheter medförde vigtiga återverkningar på Svenska folket sjelft. Ty då de främmande föga lyckades att afstyra våld med våld, och sågo hela sin kultur, ja hela sin existens, hotad med förintelse genom vikingarnes vildhet, väcktes hos dem tanken, att genom odlingens mäktiga inflytelse tämja dessa vidunder af öfverdådig kraft. Så sändes Ansgarius att med Christendomens milda ljus skingra barbariets mörker och dermed grundlägga våra fornfäders uppfostran till blidare seder och tänkesätt, till aktning äfven för fredliga samhällsdygder. Försöket lyckades till någon del. Härnadstågen upphörde och Europas öfriga folk oroades åtminstone mera sällan af faror från norden. Men vikingasinnet gaf sig länge luft i inbördes strider, de der medförde de rysligaste oredor och, trots den med all omsorg lagda grunden till hyfsning och en mildare sinnesart, underhöllo en förvildning, i många fall sämre än det fordna barbariet. Ty Christendomens inflytande på samfundslifvets förädling fortgick i Sverige temligen långsamt. Lärjungarne trampade icke ofta den vise mästarens fotspår; folket blef rof för en förvänd undervisning, och frukterna blefvo också svarande deremot. Vid utgången ur medeltiden kan derföre Svenska folket liknas vid en missledd och misshandlad yngling, hvars stora och ädla anlag af vidriga omständigheter icke kunnat qväfvas, men, försummade eller vilseledda, i sin utveckling råkat på farliga afvägar.

Med Gustaf Wasa kom räddningen. Misshandlingen upphörde, missledningen förebyggdes, då han med säker blick och kraftig hand grep in i sitt folks uppfostran. Ehuru sättet stundom kunde vara något hårdhändt, voro följderna helsosamma, och den vise ledarens möda, redan då af de upplysta tacksamt erkänd, har af eftertiden vunnit ett nästan enhälligt lof. Nu var grunden till andelig och materiel utveckling så väl anlagd, att icke ens efterföljandes oklokhet eller afsigtliga motverkan förmådde qväfva den uppspirande odlingen. Och då dröjde det icke länge, sedan Carl IX förstått att strängt men statsklokt rödja vägen, förrän Svenska folket uppträdde i hela den yppiga kraften af sin ungdomliga hjelteålder och inristade i oförgängliga drag sin Gustaf Adolphs och sitt namn i Euro-

pas häfder och i verldens. Gerna skulle man tro att ett folk, mäktigt af sådana storverk, som Svenskarne utförde under ledning af Gustaf Adolph och de store män, hvilka i hans skola voro danade och efter honom verkade i hans anda, att ett folk, som med så stor vishet i rådslag och eftertryck i handling förmådde intaga och försvara en plats bland Europas hufvudmakter, redan skulle segrande hafva genomgått sina läroår och hunnit till politisk mognad. Men en blick på Sveriges inre historia under samma tid skall leda till motsatt öfvertygelse, äfven om icke en noggrann uppmärksamhet på de yttre förhållandena under de trenne Carlarnes tid skulle kunna upptäcka, att folket ännu icke utträdt ur sin ynglingaålder, utmärkt af storsinta men ock öfverdådiga företag och en hängifvenhet åt förhoppningar, alltför litet tyglade af erfarenhet och eftertanka. Det må icke härvid invändas, att i statens yttre förhållanden snarare afspeglar sig Konungarnes karakter än folkets; ty om det någonsin varit besannadt, att *såsom Konungarne äro, så äro ock Folken*, så har detta visserligen egt rum under dessa stora Gustaver och Carlar, som, om ock *någongång* i förskönad bild, dock alltid på det hela troget återgifvit sitt folks och sin tids egendomliga lynne, karakter och ledande grundåsigter.

Det lärer knappt kunna nekas, att yttranderättens helgd samt dess bättre eller sämre användning är den säkraste gradmätare på politisk bildning, och att det folk, som icke vet bevara denna ömtåliga rättighet, hvilken i en kulturstat just är sjelfva lifsprincipen, icke ännu uppnått politisk mognad och ingalunda bör anses hunnit till myndiga år. För att i detta afseende rätt bedömma den Svenska regeringens och det Svenska folkets ståndpunkt under den tid, som sednast antyddes, må det vara på sitt ställe att här anföra en och annan tilldragelse, som med talfriheten står i beröring. Uppmärksamheten skall dervid fästas företrädesvis vid tvenne händelser, visserligen till beskaffenheten något olika, men båda särdeles upplysande och båda bland de märkligaste i historien om vår yttranderätt.

Den statshvälfning, som verkställdes år 1680, var vida mer genomgripande än man då fann lägligt att tydligen uttala.

1 *

I sjelfva verket kan den suveräna konungamakt, som först 1693 uttryckligen erkändes, både till anda och utöfning härledas från 1680 års riksdag. De flesta vigtiga åtgärder togos väl endast med Ständernas samtycke, men dessas fria röst var ifrån denna tid nedtystad. Minnet af de oroliga riksdagsscener, som då egde rum, uppmuntrade icke till frisinnade yttranden. Berättelsen om denna riksdag sådan den framställes i den bekanta skriften "Anecdotes de Suède" må väl i åtskilliga detaljer vara öfverdrifven och origtig, men att skildringen af de stormiga öfverläggningarna på riddarhuset icke i allo saknar grund, intygas tillförlitligt af ännu befintliga offentliga handlingar. Sjelfva suveränitets-förklaringens tillkomst sprider ett märkligt ljus öfver Ständernas ställning. Den infördes nemligen i 1693 års riksdagsbeslut *Ständerna oåtsporda*, ty vid riksdagen hade derom icke varit någon öfverläggning. Såsom bekant är, uppsattes den tiden Ständernas beslut i Konungens Kansli, och ehuru detsamma denna gången såsom vanligt blef för dem uppläst, är det ursäktligt om ingen vågade göra en invändning, som icke skulle medföra annan frukt än personligt äfventyr för den frimodige talaren. Erfarenheten hade ock tillräckligt ådagalagt svårigheten att utverka någon ändring i ett redan uppsatt beslut; så t. ex. då vid riksdagen 1680 Ridderskapet och Adeln beledsagade sitt medgifvande af den då påyrkade reduktionen med en klausul, som tycktes vilja binda ofrälsestånden att garantera, det Adeln aldrig mer skulle behöfva undergå någon dylik uppoffring, protesterade desse allvarsamt deremot, utan att ordasätten i beslutet derföre blefvo rättade *). Riksdagen 1682 var väl egnad att uppdaga vidden af de förändringar, som vid den föregående blifvit beredda. De skarpsyntare insågo ock mer än väl, att Ständernas ställning var vida förändrad och ordet på en Svensk riksdag nu icke mera så fritt som i fordna dagar. Redan vid riksdagens början finna vi derföre Landshöfdingen Friherre Anders Liljehök, likasom i förkänsla af hvad honom sjelf skulle

*) Bevisen härför i Riks.Arch. *1680 års RiksdagsActa*. — Ett likartadt exempel vid riksdagen 1682 kan inhemtas af Duræi Dagbok i Lidéns Handl. om riksdagen 1682 p. 128 seq.

hände, uppträda med det sällsamma förslag att, utom propositionen och hvad derpå blefve resolveradt, inga vidlyftiga diskurser måtte i protokollet införas, *ej heller namnet på den som talade.* Då, såsom naturligt var, detta rönte motsägelse af många, som påstodo, *att det var till hvars och ens egen heder att namnet funnes i protokollet, att man kunde se hvar och en hafva talt som en redlig patriot*, invände Liljehök, *att det ofta annorledes kunde uttydas*, och bad att Ridderskapet och Adeln skulle finna det godt att namnet på den som talade ej infördes i protokollet. Förslaget föll dock, emedan de fleste med Öfversten Grefve Carl Oxenstjerna "tyckte vara bäst, att nampnet blifver infört honom till heeder som talat hafver" *). Kämparne för den absoluta konungamakten hyste en synnerlig farhåga för votering med slutna sedlar, ett säkert bevis att de icke särdeles litade på sin egen styrka. Frågan derom ledde mer än en gång till diskussioner, som i sitt slag äro märkvärdiga nog. Vid ett tillfälle då Riddarhusordningen nyss hade blifvit för Ridderskapet och Adeln uppläst, gjorde Gr. Carl Oxenstjerna dervid den påminnelsen, *att H. Landtmarskalken* **) *ville vara så god och draga den omsorg att Ridderskapet och Adeln blefve uti deras deliberationer dervid konserverade, kunnandes H. Landtmarskalken påminna sig hvad vid förra riksdagar vore passeradt, att dem sådant intet var tillåtet*, tilläggande: *när saken är vigtig att vi då efter Riddarhusordningen måge få votera med sedlar.* I denna begäran instämde hela ståndet ***). Landtmarskalkens svar finnes icke i protokollet infördt †), men troligt synes, att, äfven om det varit bifallande, han icke lätt kunnat låta sitt löfte gå i fullbordan. Det var nemligen icke blott hos några få som denna ofördragsamhet mot olika tänkande yttrade sig; den hade tvertom i följd af den olyckliga partiförbistringen allestädes vunnit insteg, hos ofrälseständen som hos Adeln, och så vilseledt hela

*) Riddarh.Arch. Ridd. o. Adelns prot. d. 11 Okt. 1682.

**) Friherre Fabian Wrede, då Landshöfding i Upland, sedermera Grefve, Kongl. Råd och President i Bergs-, Kammar- och Kommerce-Kollegium samt Stats-Kontoret, † 1712.

***) Ridd. och Adelns prot. d. 11 Okt. 1682.

†) Af begynnelsen: "Jag skall gerna" ... kan man svårligen gissa till fortsättningen.

folkets tänkesätt, att äfven den unge Konungen, ett barn af sin tid, icke undgick partiyrans smitta. Emellertid uppreses ånyo på riddarhuset frågan om votering med slutna sedlar. Detta skedde vid öfverläggningarna om knektehållet, i hvilken fråga några voro af den mening, att Konungen på fyra år kunde erhålla rättighet att göra utskrifning, andra ville på obestämd tid medgifva *lindriga* utskrifningar utan Ständernas hörande samt, om nöden så fordrade, äfven starka, tills tiden kunde tillåta Konungen att sammankalla Ständerna *), andra ändtligen alldeles befria Konungen att deröfver inhemta dessas röst **). Vid denna skiljaktighet påminte åter Grefve Carl Oxenstjerna om Riddarhusordningen och begärde votering. Då uppstod en af hans motståndare och yttrade: "Jag tror intet att det uti tiugu åhrs tijdh är voterat med zedlar", hvaremot Oxenstjerna ganska rigtigt erinrade: "deremoth är ock vordet protesterat." Frågan afstadnade dock när Guvernören Lichton ***) framkom med ett förbehåll, om hvilket man tvekar antingen det är mera enfaldigt än oförskämdt. Hans ord voro: "den som vill votera med zedlar, så skall han sättia sitt nampn derunder" †). I en församling, der sådant hördes utan förtrytelse, kunde det verkligen ej löna mödan att vidare yrka på votering.

Märkligast bland alla händelser under Konung Carl XI:s regering, så vidt de stå i sammanhang med yttranderätten, är onekligen den inqvisition, hvartill ett yttrande af ofvannämde Landshöfdingen Anders Liljehök gaf anledning. Vid riksdagen 1682 afgåfvo de tre ofrälseständen ett betänkande om medlen till riksgäldens betalande, hvarutinnan bland annat följande förekom: "Skattar man ock högnödigt, att de Liqvidationer,

*) Denna mening fann i allmänhet bifall hos riddarhusets *första* och *andra* klasser, dock var en del af första klassen ense med den tredje.

**) Pluraliteten af *tredje* klassen, som icke dolde att riksdagar kunde i följe deraf bli öfverflödiga. Dessa voro — man sade det rent ut — för mången ett alltför tryckande onus.

***) Robert Lichton, densamme, om hvilkens råa utfall mot Borgarståndet förtäljes i Duræi dagbok p. 64. Han blef sedermera Grefve, Kongl. Råd och President i Åbo Hofrätt. † 1692.

†) Ridd. och Adelns prot. d. 16 Okt. 1682.

som till Kontrakter, Afräkningar och Förpantningar ännu återstå, blifva till ända förde, och det i följe af Kongl. Maj:ts generalresolutioner, som ifrån långliga tider genom Konungarnes Förordningar, men särdeles 1680 års Riksdagsbeslut, hvaruti(n)nan Ständerna art. 5:te Hans Kongl. Maj:ts eget behag och omdöme hemställa att vissa reglor uppsätta, hvarefter Liqvidations-verket förrättas kan, hafva vunnit laga kraft" *). — När detta blef föremål för Adelns öfverläggning frågade Liljehök *om de reglor, hvarefter Liqvidationen förrättas, voro tillförene med Ständerna kommunicerade, eftersom de nu för lag hållas?* Det upplystes då att dessa reglor voro gamla — gjorda redan i förmyndare-regeringens tid — och af Konungen bekräftade. Liljehök trodde dem vara billliga, men önskade dock att Ridderskapet och Adeln måtte få se och bättre öfverlägga dem. Man svarade att reglorna öfver 22 år varit tillämpade och mente att, då de redan öfvergått så många, borde de ock öfvergå de öfriga. Då utbrast Liljehök: *Gud bevare oss för det præjudicium! Skall det vara en lag, så bör den med Ständernas samtycke emottagas, eljest är det ingen lag* **). Dessa ord, hvilka uttyddes såsom förnärmande för den kungliga högheten, förtörnade så Konungen och hans rådgifvare, att Ridderskapet och Adeln innan kort fick emottaga en framställning af den sällsammaste art. "Kongl. Maj:t — hette det — har det nådiga förtroende till dess Ridderskap och Adel, att de slika yppigheter ogilla och intet hålla det för någon liberté eller en fri riksdag, att utan respekt och utan betänkande tala om sin Öfverhet och dess aktioner, eller ock att göra svårt och disputera allt, hvad som till det gemena bästas förkofring och fäderneslandets välfärd och säkerhet proponeras; utan att de som redelige patrioter, nu som förr, sätta allt privat interesse efter och söka att främja det publika, så finner sedan hvar och en sin vältrefnad isynnerhet uti den allmänna riksens ro och välgång, hvilkom Kongl. Maj:t endast söker och intenderar intet en eller få utan allom till godo." Derjemte befall-

*) Se *Lidén*, Handl. om Riksdagen 1682 p. 160.

**) Ridd. och Adelns prot. d. 4 Nov. 1682, tryckt i Tidskriften *Ärlig Svensk* p. 382 samt hos *Lidén* l. c. p. 214.

des Ridderskapet och Adeln afgifva betänkande och svar på följande frågor:

"1:o. Om Liljehök har talt förut med dem om detta eller någon bedt honom så tala, och om de taga part uti sådant hans tal.

2:o. Vill Kongl. Maj:t veta, om de af de Ridderskapet och Adeln, som hafva gjort några försträckningar eller eljest hafva något att fordra och liqvidera, hafva bedt Herr Liljehök att han skulle tala för dem och deras interesse eller om någon har hos honom beklagat sig öfver någon orättrådighet.

3:o. Vill Kongl. Maj:t i nåder veta huru Ridderskapet och Adeln ansett och konsidererat denna diskursen, som han så förmätet af sig sjelf och extra commissionem fört.

4:o. Om Ridderskapet och Adeln finna Anders Liljehök eller någon annan vara berättigad att uppsätta reglor huru liqvideras skall eller ock korrigera och tadla dem, som upprättade äro.

5:o. Om Ridderskapet och Adeln finna Anders Liljehök eller någon annan befogad att begära det Ridderskapet och Adeln skall efteråt öfverlägga det, som förr af Kongl. Maj:t är gjordt och gilladt, eller om någon är af en sådan mening, att binda Kongl. Maj:t händerna, att Kongl. Maj:t icke i sitt rike må göra lag och stadgar, reglementer och förordningar, och de samme utan Ständerne skulle vara kraftlösa.

6:o. Om det rimar och anstår en devot undersåtare med förmätne ord att inskränka eller likasom på vigtskål lägga sin Öfverhets makt och myndighet, när den brukas till Guds namns ära och riksens gagn och bästa.

7:o. Om Anders Liljehök eller någon annan är befogad att sitta i en hel societet och determinera huru lag skall göras eller vedertagas i riket; och således anten med onödige påminnelser irra andra eller ock med olidelige förebråelser förarga Kongl. Maj:t" *).

När underrättelsen först spridde sig om Konungens missnöje, trodde man det blott härflyta af illviljares skefva framställningar och således lätt kunna stillas. Liljehök sjelf talade

*) *Ärlig Svensk*, p. 383; *Lidén*, l. c. p. 215.

i en ganska frimodig ton och mer än en röst vågade låta höra sig till hans förmån. Annorlunda blef förhållandet då den kungliga skrifvelsen ankommit och man allt säkrare förnommit att Konungens vrede var ganska allvarsam *). Fåfäng blef Liljehöks anhållan om Ridderskapets och Adelns bemedling, ty numera vågade ingen äfventyra ett ord till hans försvar; sjelf åg han icke någon annan utsigt till räddning än en skyndsam fbön, hvari han måste beqväma sig till samma öfverdrifvet nderdåniga språk, som nu började blifva det vanliga. *Han tygade sig ingen förgriplig tanka hafva haft mot Kongl. Maj:t n af Gudi förordnade Arfkonung och förenade sig i allt hvad verìges Rikes Ständer angående Kongl. Maj:ts höga Kongliga älde, makt och myndighet fordom och härintill förklarat hade ler framdeles förklarandes vorde* **). Å sin sida skyndade idderskapet och Adeln att afgifva sin underdåniga förklaring, eri de säga sig icke tillfyllest kunna hembära Hans Maj:t sin ogna och underdåniga tacksamhet för det han behagat gifva em tillfälle att visa sin oskyldighet i hela detta verket, efterom alla betyga sig icke hafva anmodat Herr Anders Liljehök öra något sådant tal, som det han öfver Liqvidationsreglorna irde, ej heller hört honom in privato derom diskurera, hvaan de i hans tal, det han sjelf må förklara, icke taga någon el; varande ej heller några af Ridderskapet och Adeln, som ied kronan hafva liqvider, hvilka beklagat sig öfver orättvisa ller bedt Liljehök föra deras talan; för hvilken orsaks skull et går Ridderskapet och Adeln mycket till hjertat, att bland em någon hafver varit, som fört sådana diskurser, hvilka förrsakat Hans Maj:t något missnöje, hvarföre ock samma af nders Liljehök förda diskurs alldeles af Ridderskapet och deln förkastas och improberas. Att uppsätta reglor — heter let vidare — för en eller annan betjent kommer ingen annan n Kongl. Maj:t till, så mycket mindre bör någon understå sig tt tadla eller korrigera dem, som uppsatte och af Kongl.

*) Konungens organer förde ett ganska högt språk, så yttrade Lindchöld: *skall Kongl. Maj:t vara Konung, måste han ej vara precario Kong.* Riddarh.Arch., Ridd. o. Ad. prot. d. 7 Nov. 1682.

**) Riks.Arch. *1682 års Riksdags.Acta.*

Maj:t gillade äro, eftersom Hans Kongl. Maj:t eger makt och rätt att bjuda och undersåtarne att lyda. Så kompeterar det ock Kongl. Maj:t såsom en christlig och ordentlig Öfverhet att göra lag, stadgar, reglementer och förordningar i riket, ändock i fråga om ändringar och förbättringar i Sveriges allmänna lag Ridderskapet och Adeln drager till Kongl. Maj:t den underdånigste tillförsigt, att Kongl. Maj:t såsom en nådig Konung lärer låta sig behaga att gifva sina Ständer deraf del, att de, om Kongl. Maj:t så nådigst behagar, måtte med sina oförgripliga tankar få inkomma utan någon förmätenhet och utan det ringaste förfång i Kongl. Maj:ts rätt och höghet; men att någon undersåte skall understå sig att mäta Hans Maj:ts makt och myndighet och densamma inskränka, det håller Ridderskapet och Adeln alldeles obetänkt och oförsvarligt, hvilket de intet kunna utan på det högsta detestera och ogilla, när, hvar och af ehvem det sker *). Sådant är hufvudsakliga innehållet af Ridderskapets och Adelns förklaring. Äfven ofrälseständen fingo befallning att utlåta sig i samma ämne, och erhöllo, förmodligen sig till ledning, genast del af Ridderskapets och Adelns utlåtande. Dessa, som i början varit angelägna att till aristokratiens förödmjukande lägga en diktatorisk makt i Konungens hand, dröjde nu icke att instämma i det första ståndets underdåniga förklaring. Derföre blef också denna lagd till grund för den särskilda akt, som till framtida efterrättelse nu i Rådets och samtlige Ständernas namn utfärdades **). Så uppstodo betydande följder ur en ringa anledning; ty denna akt, visserligen en af de vigtigaste under hela detta tidskifte, kan genom de försåtliga och skrufvade ordasätt, som deri användas, med skäl sägas hafva vridit hela lagstiftande makten ur Ständernas hand. Det kan å ena sidan omöjligen bestridas, att Liljehöks tal med afseende på den tidens ställning var oklokt och, till och med enligt den statsrätt, som före Carl XI var gällande, obefogadt; — ty att utfärda stadgar, enliga med allmänna lagens grunder, i sådana fall der lag saknades, så ock att med ytterligare författningar

*) *Lidén*, l. c. p. 217. *Ärlig Svensk*, p. 388.

**) Se *Stjernman*, Riksdagars och Mötens Beslut, III: 1878.

hinga lagens stadganden till verkställighet, det har från urgamla tider varit Svenska Konungars rättighet *) — nu så mycket mer, som Liqvidationsreglorna en gång blifvit hänskjutna till Konungens godtfinnande **); men å den andra var ock det förfarande, som mot honom användes, så despotiskt och orimligt, att man gerna skulle önska det utplånadt ur en föröfrigt så berömlig Konungs historia. Då Liljehöks yttrande icke utöfvade det ringaste inflytande på Adelns beslut, hade det så mycket heldre kunnat lemnas oantastadt. Minst borde Konungen hafva skridit till så inqvisitoriska spörsmål som det: *om Liljehök förut talt med Adeln om detta, eller om någon bedt honom tala så*, lika litet hade han bort tillåta sig att hånligt fråga: *om Ridderskapet och Adeln ansåg Liljehök berättigad att uppsätta reglor* o. s. v. Långt ifrån att vittna om det lugn och den värdighet, hvaraf hvarje från regeringen utgången handling bör bära stämpeln, tyckes Carl XI:s ifrågavarande skrifvelse andas idel harm och personligt missnöje; möjligen bör sådant föras på koncepistens räkning, säkert är, att skrifvelsen bär alltför tydliga spår af att vara affattad under *ögonblickets* uppbrusning. Till Konung Carl XI:s heder bör dock ihågkommas, att han icke af detta missnöje lät hänföra sig till vidare onåd eller förföljelse mot Liljehök. Väl synes han hafva velat aflägsna honom, men han lät det ske på ett ärofullt sätt. Liljehök nämndes 1683 till President i Wismarska Tribunalet och innehade detta embete till sin död, som inträffade två år derefter. Endast detta förfarande mot Liljehök vore nog att ådagalägga Konung Carl XI:s obenägenhet mot yttranderätten och ömtålighet om sin höghet och makt, en ömtålighet, som med tiden blef allt större ända derhän, att han slutligen tillstälde en förkastelsedom öfver yttranden af mestadels då redan afledna personer: *Kongl. Maj:ts nådigste approbation på Kongl. Maj:ts Råds och samtlige Ständers Akt om kassation af åtskillige hållne protokoller, samt förde otillbörlige diskurser och tal angående den konungsliga makten, rätten och myndigheten*, af d. 15 Mars 1689 ***), är ett af

*) Jfr *Schönbergs* bref till Utg. af Duræi dagbok hos *Lidén*, l. c. p. CIII.

) Jfr *Lidén*, l. c. p. 180, 214. *) *Stjernman*, l. c. p. 2069.

dessa underliga drag af ett politiskt småsinne, som i Carl XI:s regering någongång sticker fram bland många lysande efterdömen af stor statsklokhet och ett äkta konungsligt sinnelag. Det förtjenar likväl att ännu en gång erinras, att denna anda af ofördragsamhet icke utgått från Konungen utan från folket sjelft eller åtminstone från dess representanter på riksdagarna. Exempel saknas icke, att ordets frihet varit för litet hållen i helgd redan i de tider, då ännu ingen egentlig partistrid delade tänkesätten och döfvade besinningen, såsom då en gång under riksdagen 1634, vid hvilken Bönderne särdeles hårdnackadt satte sig emot regeringens fordringar, en Finne, "som sig väl resolverat hade", d. v. s. gifvit efter för regeringens önskningar, af en ståndsbroder från Upland nödgades uppbära handgriplig tillrättavisning *). Dock detta exempel från en aflägsen tid må anses af föga betydenhet. Sednare riksdagshandlingar lemna blott alltför många bevis på en ofördragsamhet, som med tiden allt djerfvare framträdde. Det är tillförene anmärkt, att öfverläggningarne på riddarhuset år 1680 stundom voro bullersamma, och att en fri omröstning hvarken då eller påföljande riksdag egde rum, torde ofvan vara tillräckligt ådagalagdt. Äfven hos de öfriga Stånden röja sig yttringar af samma anda. Riksdagsmannen för Askersund, Olof Reef, hvilken vid 1680 års riksdag nog envist förfäktade en för pluraliteten misshaglig mening, blef af Talmannen utvisad från Borgarståndets öfverläggning, och då han klagade hos Konungen, tog hela ståndet sin Talman i försvar, förmenande att klaganden ingen bättre behandling hade förtjent **). Något dylikt, ehuru i fogligare form, inträffade 1682 i Presteståndet. En prest från Hernösands stift, Magister Esaias Gran, vågade sätta i fråga lämpligheten af den ytterligare reduktion, hvarom ofrälsestånden gemensamt ämnade anhålla, och blef fördenskull genast tillspord om han af Adeln blifvit uppeggad att så tala ***). Flere exempel torde ej behöfva anföras för att visa, att aktning för yttranderätten och undseende för andras meningar icke

*) RiksArch. Rådsprot. den 8 Juli 1634.

**) RiksArch. *1680 års RiksdagsActa.*

***) Durmi dagbok p. 39.

hörde till tidehvarfvets karakter, och att talfriheten, till och med på allmän riksdag, hvarken hos medborgare eller konung kunde påräkna ett skäligt hägn.

I detta afseende förändrade sig icke tidsandan under Konung Carl XII:s regering. Hvad angår Konungens tänkesätt, behöfver det visserligen ej af några exempel utletas. Det kunde icke med någon billighet begäras, att en furste, hos hvilken den läran, *att Konungen allena egde befalla*, *undersåterna att lyda*, så djupt blifvit inpräglad både genom uppfostran och undervisning samt fäderne-föresyn, skulle fördraga en frihet, den han måste anse för en kränkning af den rätt och makt, som enligt statsskickets beskaffenhet honom allena tillkom. Huruvida hos undersåtarne i allmänhet en mera frisinnad anda gjorde sig gällande, det må skildringen af en märkvärdig händelse från den tiden närmare upplysa.

Det är bekant, hurusom den allmänna förlägenhet och svåra nöd, hvari land och rike råkat genom det mångåriga kriget och Konungens långa frånvaro, nödgade Rådet, som under tiden förde riksstyrelsen, att mot slutet af år 1713 icke blott *inbjuda* Konungens syster Prinsessan Ulrica Eleonora att bevista Rådets öfverläggningar, utan äfven att sammankalla Rikets Ständer, ehuru äfventyrligt detta steg kunde vara, då Konungen tillförene icke otydligt låtit märka sin obenägenhet mot en dylik åtgärd. Det är ock icke okändt, att vid riksdagen 1713—1714 vigtiga förslag voro å bane att genast skaffa riket fred och tillsätta en regering, hvilken kunde afhjelpa olyckorna skyndsammare än som vore att förvänta af Konungen, så länge han dvaldes så fjerran från sitt land. Under ett statsskick, som knappt medgaf Ständerna några rättigheter, måste så beskaffade planer vara ömtåligare än annars, och kunde ej gerna undgå att synas innebära ett motstånd mot Konungen, äfven om de bemantlades med icke förkastliga förevändningar. Utan tvifvel funnos de, som drefvo dessa förslag af missnöje med regeringssättet och hopp att nu kunna få det ändradt, men andre, vida skiljde från sådana beräkningar, sågo i dem enda medlet till räddning ur det närvarande eländet, icke aktande på de betänkliga följder, som i andra afseenden deraf kunde uppstå. Efter ett så långvarigt krig, mattande redan

under medgångsåren, men efter olyckan vid Pultava vådligt tärande på statens innersta lifskraft; under en Konung på fjortonde året frånvarande från sitt rike, på det femte en flykting i Turkiet; med ett under tiden styrande Råd utan makt att rätta de kungliga befallningarna efter omständigheternas kraf, utan tillräcklig enighet att kunna göra sig aktadt hvarken af Konungen eller medborgarne, voro utsigterna till räddning i sjelfva verket föga lofvande. Alla kände behof af någon förändring, och det var endast af aktning för Konungens rätt och af sin svurna ed som mången ärlig fosterlandsvän föranläts att med ifver bekämpa hvad han under andra omständigheter gerna skulle understödt. De, som på slagfältet för sin Konung hjeltemodigt offrade lif och blod, äro icke ypperligare mönster af ridderlig tro, än de män, hvilka under dessa olyckstider i sina rådslag ej tvekade att heldre afbida den yttersta våda än medgifva den minsta inkräktning på den Konungs rätt, hvilken äfven i djupet af de olyckor, dem han sjelf till en del vållat, förblef sitt folk så dyrbar, en Konung, som kunde förlora hälften af sitt rike utan att mista sina undersåters aktning och kärlek. Men nöden lider ingen lag, och mängden är sällan länge mäktig af det slags hjeltemod, som för att undfly stundande moraliska faror härdigt underkastar sig ögonblickets smärtfulla offer. Fredens nödvändighet kändes af alla samhällsklasser så djupt, att redan vid början af denna riksdag fråga väcktes att genom någon Ständernas åtgärd söka påskynda densamma. Att Prinsessan och Rådet befallte GeneralGuvernören öfver Bremen och Verden, Kongl. Rådet Grefve Wellingk, hvilken i ministeriella värf af Konung Carl XII företrädesvis begagnades, att med all flit söka inleda fredsunderhandlingar, syntes icke göra tillfyllest. Ett fredsförsök af Prinsessan, Rådet och Ständerna gemensamt skulle, mente man, hafva större eftertryck. Rådet hade icke lätt att återhålla denna Ständernas ifver, men det lyckades likväl slutligen, så att de lofvade sig ännu vilja förbida tiden, isynnerhet som man genom ryktet förnummit, att Konungen sjelf numera öfvergått till fredliga tänkesätt och till och med yttrat sig benägen till förlikning med den tillförene så bittert förföljde Konung August. Men Ständernas tålsamhet var snart förbi. Sinnena

upprördes genom en mängd af skrifter, hvilka, mestadels anonyma, till Ständen eller Sekreta Utskottet inströmmade och i bjerta färger skildrade landets nöd och antydde nödvändigheten att utan dröjsmål tillgripa kraftiga åtgärder till fäderneslandets räddning. Mesta uppseendet bland alla dessa gjorde ett memorial af vice Presidenten i Åbo Hofrätt Sven Lejonmark, hvaruti han tecknar landets belägenhet i de mörkaste drag och föreslår, framförallt till fredsverkets skyndsammare befordrande, att göra Prinsessan Ulrica Eleonora till regentinna under Konungens frånvaro, en åtgärd, hvars nödvändighet såsom och rättmätighet enligt både "Guds och naturens Lag", han vidlyftigt och gudeligt söker ådagalägga. Huru detta märkvärdiga memorial, som dess författare förklarade sig hafva ingifvit efter en andäktig bön till den Heliga Anda *), vann stort bifall i alla Rikseständen och isynnerhet förfäktades med ifver af Adeln och Bönderna; huru detsamma, oaktadt en viss betänksamhet hos Prester, men särdeles hos Borgare, sannolikt skulle föranledt något äfventyrligt steg, om sådant icke blifvit förhindradt genom Rådets kraftfulla mellankomst, allt detta är icke här stället att utförligare berätta; deremot bör ärendets behandling hos Ridderskapet och Adeln i visst afseende anses närmare angå vårt ämne. Det var den 1 Mars 1714. Lejonmarks memorial upplästes och föredrogs till öfverläggning. Nästan enhälligt var det bifall, som lät höra sig från alla sidor; de olika tänkande voro tysta eller frånvarande. Största ifvern visade tredje klassen, der Lejonmark sjelf var en af de inflytelserikaste, men äfven i den andra bifölls memorialet utan hufvudsaklig anmärkning, och första klassens votum var likaledes affattadt i samma anda. Der sökte dock en olika mening vinna gehör, i det Friherre Hugo Hamilton **) hade nog mod att ensam skilja sig från mängden. Att ingen aktning för yttranderätten fanns, det visade nu ögonskenligt den häftiga storm, som vid detta tillfälle uppväcktes. Protokollet förmäler korteligen, *att som i Hamiltons påminnelse in-*

---

*) Rådsprot. d. 15 Mars 1714.

**) Då General-Major och Öfver-Kommendant i Götheborg, sist General-Fälttygmästare, † 1724.

flöte åtskillige expressioner, som Ridderskapet och Adeln improberade och förorsakade hos dem någon alteration, ropandes de att deras mening ej sådan vore, så befallte Ridderskapet och Adeln, att sådant intet skulle komma uti protokollet).* Ett så beskaffadt resultat, alltid tadelvärdt såsom innebärande ett illiberalt godtycke, väcker en så mycket billigare förvåning, som eftertiden har svårt att finna någon grund till denna "alteration" hos Ridderskapet och Adeln. Hamiltons yttrande kunde knappast vara hofsammare; hans ord voro dessa**):

"Herr vice Presidenten Lejonmarks nu ånyo uppläste memorial gifver vid handen Riksens fara, undersåtarnes oförmögenhet och de skadelige konseqvencer, som följa på tidens utdragande med fredens bemedlande och erhållande, påståendes att densamma utan dröjsmål måtte företagas, och ibland andra medel till dess obtinerande projekterar, att Hennes Kongl. Höghet måtte Riksens styrelse på sig taga med mera. Hvad anbelagnar fredsverket, så hafva deras Excellenser (som ansett och ännu anse detsamma vara den bäste expedient till rikets räddande ifrån den fara, hvarmed det hotas) gifvit det Sekreta utskottet tillkänna den methoden, som Hennes Kongl. Höghet och de till freds erhållande betjent sig utaf; men efter ankomne tidender gåfve dem vid handen att Hans Kongl. Maj:t sjelf hade gjort en plan till fred och bifallit en komposition emellan Konung Stanislaus och Konung Augustus, så hafva de funnit tjenligt att gifva Kongl. Maj:ts Ständer tillkänna, det rådeligt vore att ännu vänta en tid tilldess man kunde närmare underrättelse om Hans Maj:ts deseiner inhemta, förunnandes Kongl. Maj:ts Ständer den friheten att blifva här qvar så länge. Till denna deras Excellensers författning hafva Ständerne skrifteligen bifall gifvit, hvilket de Hans Kongl. Maj:t genom ett bref berättat. Men en tid derefter hafva Kongl. Maj:ts Ständer på inlupne tidender resolverat att ånyo anmoda deras Excellenser derom att med Ständerna tillika poussera på fred. Denna deras begäran och påstående blef af deras Excellenser (som mig tyckes till nöje) besvarad. Nu

*) Riddarh. Arch. Ridd. o. Ad. prot. d. 1 Mars 1714.

**) Originalets stafningssätt är här icke iakttaget.

eftersom Kongl. Maj:ts Ständer i anledning af Herr vice Presidentens memorial åter igen resolverat att söka, det fredens bemedlande måtte ändteligen gå för sig, och Hans Excellens Gref Horn *) begärt, att om Kongl. Maj:ts Ständer visste något bättre expedient än den, som redan af Hennes Kongl. Högbet och deras Excellenser tagen var, det de ville sådant vid handen gifva, hvartill ingen svarade, gifvandes derhos tillkänna åtskilliga difikulteter, som hos Kongl. Maj:ts allierade torde finnas att förhindra fredsverkets bemedlande så hastigt som vi åstunda; alltså tyckes mig bäst vara, att Kongl. Maj:ts Ständer bereda sig först på tjenliga förslagers vidhandengifvande till en önskelig freds erhållande, hvarpå tvifvelsutan ett nöjaktigt svar lär följa. Men anbelangande Kongl. Maj:ts Ständers åstundan och påstående det Hennes Kongl. Höghet skulle anmodas att på sig taga Riksens styrelse, så måste jag min betänkande uti sådane vigtige saker suspendera, intilldess Hennes Kongl. Höghet och deras Höggrefliga Excellensers utlåtelse på tjenligaste sätt först inhemtas, befruktandes att en förändring i Riksens styrelse lärer af Puissenserne anses för en interregnum, och torde den första frågan blifva, som de göra åt dem som om fredsverkets handlande brukas: om Konungen är excluderad från kronan eller ej.

I det öfriga önskar jag att Hennes Kongl. Höghet och Ständerne måtte träffa den bästa expedient till rikets konservation" **).

Detta språk väckte emellertid så stort missnöje, att talaren ofta blef afbruten, isynnerhet skall åhörarne, såsom det tillförlitligt berättas, vid ordet *interregnum* blifvit allarmerade till en ytterlig grad, kanske af bestörtning att se sina älsk-

---

*) Arvid Horn, Kongl. Råd och President i Kansli-Kollegium, † 1742.

**) RiksArch. *Acta Historica 1709—1720.* Om detta af Hamilton till Rådet inlemnade skriftliga yttrande i allo öfverensstämmer med det mundtliga är väl omöjligt att afgöra, men det har åtminstone icke i någon hufvudsaklig punkt blifvit motsagdt. Riddarhus-Sekreteraren, inför Rådet tillspord om förhållandet, svarade *att en del var samma mening, men ej just samma ord.* Om den öfriga delen innehöll både samma mening och ord eller ingendera, det undvek han att upplysa.

lingsförslag belysta på den ömtåligaste och farligaste sidan, hvilken mängden ej tänkte på, och de andre omsorgsfullt sökte dölja. Man ropade att Hamilton beskyllt Adeln att vilja "excludera Konungen från Kronan", och Grefve Gustaf Lewenhaupt *), den egentlige agitatorn vid denna riksdag, yttrade med hetta, att "en sådan förrädelig discours borde icke stå uti protokollet." Några skreko öfverljudt icke vetande hvad de sade, somlige ropade (enligt Hamiltons utsago): häf ut honom, "men det tordes ingen våga sig till att exsequera det." Förgäfves bad Hamilton att protokollet måtte uppläsas, då han sjelf ville stryka ut, om något anstötligt funnes; oväsendet fortfor och Landtmarskalken **) ref slutligen sönder protokollet och kastade lapparne kring salen. Med skäl ansåg Hamilton detta för en skymf, som icke borde lemnas obeifrad, och vände sig således till Prinsessan och Rådet med klagomål och begäran om upprättelse. "Hade han talt illa, så ville han plikta, har han talt rätt, så ber han om justice." Rådet var föga angeläget att upptaga denna kinkiga sak och ansåg ingen egentlig räfst böra komma i fråga; dock förhördes Riddarhus-Sekreteraren Wulfwenstjerna öfver hvad som händt, äfvensom Landtmarskalken erhöll föreställningar för sitt ofog att sönderrifva protokollet. Härmed var likväl icke Hamilton tillfredsställd, utan begärde för sin egen del ett intyg att hans uppförande varit oskyldigt. Efter långt betänkande och många uppskof beslöt Rådet ändtligen att meddela honom ett attestatum *"att han intet annat än beskedligen och väl discourerat"* ***).

Företeelser af sådan beskaffenhet, som de nu framställda, innebära öfvertygande bevis att Sveriges folk under Carl den Elftes och Tolftes dagar befann sig i politisk bildning på en punkt ännu temligen aflägsen från målet. Denna tid har lik-

---

*) Då Öfverste; hade 1710 af Rådet blifvit förordnad till General-Major, men erhöll icke Konungens bekräftelse derpå. Fick 1719 General-Majors och s. å. General-Löjtnant karakter. † 1723.

**) Landshöfdingen Friherre Johan Creutz. Han blef 1719 Grefve, RiksRåd och President i Åbo Hofrätt. † 1728.

***) RiksArch. Rådsprot. d. 4, 10, 11, 18 o. 22 Mars samt 2 April 1714.

väl åt nationalmedvetandet gifvit en icke ringa utveckling. Nödens skola är hård men helsosam; krafternas starkare väckelse och tidigare mognad plägar vara den goda frukt, som försonar dess bittra minnen; enväldstiden var i mer än ett fall en sådan skola för det Svenska folket.

Enväldet föll med Carl XII, hvilken endast genom sin sedliga storhet förmått uppehålla en byggnad, hvars konstlade grund redan länge var undergräfd. Nu trodde sig nationen ändtligen hafva fulländadt sin uppfostrans pröfningstid, och förkunnade högt att dess myndighetstid var kommen. Mycket hade de lärt, men det visade sig dock snart, att ännu mycket återstod; icke få prof af aktningsvärdt allvar och sansad klokhet trädde i dagen, men ändock röjdes brådmognaden af många tecken. Yttranderättens helgd skulle ännu länge förgäfves vänta sitt erkännande. Ännu skulle hårda skiften förestå; ett månghöfdadt partiväldes bittra kalk måste ända till dräggen tömmas, och knappt var detta onda öfvervunnet och ett bättre tidskifte föresedt, förr än åter enväldets oblida bojor smiddes. Dock var detta nya prof snart med seger genomgånget; ty nu hade nationen hunnit till den mognad i insigt och vilja, som är myndighetens rätta kännetecken. Derföre bär också 1809 års statshvälfning en egen prägel af hofsamhet och förstånd, och nu för första gången lyckades folket rädda sig ur en ytterlig fara utan att störta i en motsatt; af erfarenheten undervisadt, visste det att finna hvad som mest behöfdes: en medelväg mellan ytterligheter. Nu förebyggdes våldsamma omstörtningar genom att utstaka en laglig väg till fredliga förbättringar i samhällsskicket. Nu erkändes tankens och ordets frihet och befästades med grundlags helgd. Nu blef den ock visligt varnad mot alla slags angrepp, ty man glömde icke hvad erfarenheten högt uttalat, att yttranderätten är utsatt för faror från alla sidor, från medborgare icke mindre än från maktens höjder.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

[1] Christlig Hus-Postilla, innehållande Predikningar på årets Sön- och Högtidsdagar af *Albert Leth*. Öfversatt af E. G. Bring. 2 Delar. Lund. Glerups Förlag 1844. 1 Del. 326 sid., 2 Del. 345 sid. 8:o. (Priset: 2 R:dr 24 sk. B:ko.)

När en utländsk Predikosamling inträder inom vårt land, så är det först och främst vigtigt att tillse, huruvida den öfverbringar någon kylig fläkt af den otrosvind, som deruti blåser; dernäst att den är en utgjutelse af en rikt begåfvad natur, som har mycket att dela med sig till uppbyggelse och välsignelse. Ref. kan med glädje, i denna korta anmälan, uttala det vittnesbörd, att Leths predikningar befinnas lika enstämmiga i tron, som omvexlingsrika till ämnen, och *allesamman* hvilande på ingen annan grund, än den som lagder är, Jesus Christus. Läran om Syndafallet och Christi person m. fl. andra vigtigare dogmatiska sanningar äro framställda med en klarhet, renhet och enkelhet, hvarutöfver intet återstår att önska. Det utmärkande draget är, att de söka i lifvets särskilda riktningar och förhållanden ingjuta christendomens anda, och så mycket möjligt är låta tron, hoppet och kärleken icke blifva toma bilder för abstraktionen, utan ingripa med hela styrkan af sin öfverjordiska makt och välsignelse i det dagliga lifvet, från och med den högsta till den lägsta. Derföre är ock denna Predikosamling lika lättfattlig för den enfaldige, som tillfredsställande för den upplyste, och på denna grund gör den godt skäl för sin titel: "Christlig Hus-Postilla"; och den Svenska allmänheten är tack skyldig den man, som i svensk drägt framburit detta verk. Öfversättningen vittnar på en gång om mycken omsorg och vana vid den homiletiska stilen. Att ref. vid genomläsningen och granskningen af ett så vidlyftigt arbete, som det förevarande, ertappat åtskilligt, som mindre tillfredsställer, är ej underligt; t. ex. sid. 203, der följande ämne uppställes: "Jesus Christus är Gud och man, och derföre är han en frälsare." Man kan dervid anmärka att

ordet *derföre* icke är fullt motiveradt genom de båda föregående orden: Gud och man, emedan det låter tänka sig, att någon kunde hos sig förena både gudomlig och mensklig natur, utan att derföre vara vår frälsare. I Predikan på Annan dag Påsk, som eljest är en af de utmärktaste och bästa i hela samlingen, bör den anmärkningen göras mot det uppställda ämnet: "*Trons svaghet*", att det är för ofullständigt, enär sednare hälften af predikan handlar om ett nytt ämne: "Herrans kärleksfulla omsorg för de svagt troende." Men sådana ringare inadvertenser kunna ej särdeles förminska arbetets värde i det hela. Flera briljanta partier finnas t. ex. i Predikan på Böndagen, 2. Söndagen i Fastan, samt i utläggningen öfver Herrans bön, m. fl. I typografiskt hänseende är boken ganska inbjudande, och tryckfel saknas visserligen icke, men förekomma dock mera sällan. Med afseende på möjligheten af en ny upplaga tror sig ref. böra hänvisa på några ställen, som tarfva rättelse: sid. 20 förekommer ordet prophete i st. f. prophet; s. 24 sjelf i st. f. sjelfva; s. 102 står troligen i st. f. i tron; s. 241 borde måhända ordet *victoria* utbytas mot något svenskt ord; s. 337 2. Del. förekommer dem ena, dem andra, dem rättfärdiga. Ref. tycker mera om de ena, de andra o. s. v.; s. 4 2. Del. fattas ordet himmelen. N—N.

[2] Samling af diverse Uppsatser rörande Svenska Kyrkoväsendet, utgifven af *G. W. Carlson*. Stockholm 1844. P. A. Norstedt & Söner. 188 sid. 8:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Utgifvaren nämner i förordet, att denna samling blifvit föranledd af några artiklar, hvilka han läst i Evang. Kirchen-Zeitung, och förnämligast af ett utdrag derur, som förekommit i *The English Review*. Arbetet består af öfversättningar ur nämnde Tidskrifter jemte bifogande af D:r L. A. Anjous Anmärkningar vid den uti The Engl. Review införda artikeln "Sweden. Present Condition of the Church."

Man kan visserligen icke neka, att det är rätt ömkligt att påse, huru en resande Tysk individ, som endast fläcktals och helt hastigt besökt vårt fädernesland, utgjuter sig, så snart han väl kommit hem, i jeremiader öfver vårt tillstånd i afseende på de vigtigaste angelägenheter, och, efter att hafva bedröfvats och bedröfvat, slutligen höjer en förbön för det arma landet, såsom låge hela vår syndaskuld på hans axlar. Efter några vattenbad vid våra stränder och några intagna middagar i ett och annat gästfritt svenskt hus, är han allvetande och känner den Svenska Kyrkan i botten. Ett prof på hans miss-

nöje och otålighet må anföras, och märk, att närmaste anledningen till hans ängslan för vår skull är kungörelsernas uppläsning från predikstolen: "Hvad skole vi säga om detta", yttrar den Tyska resanden, "hvar kan den evangeliska kyrkan finna ord för sin smärta öfver denna dotters sjukdom? Är det icke, som vore denna sjukdom redan till döds, som vore hela svenska kyrkan under fördömelsen? Och äfven om vi icke tro detta, ehuru vi nästan frukta det, så kunna vi dock, oaktadt den olägenhet, för hvilken vi sjelfva blottställa oss, icke annat än besvärja de Svenska bröderna, hvilka Gud gifvit nåd till bot och bättring, att rätt betrakta den gudomliga hemsökelsens tid för deras förstörda, utdöda kyrka. Enskildt, och så mycket som möjligt äfven allmänt, anhålla vi med böner och tårar, med varning och bestraffning, att de i Herrans namn aflägga vittnesbörd emot en sådan död, och för lifvet, det må vara i rättan tid eller otid."

Visserligen är detta en sträng dom öfver oss fattiga Svenskar, och huru skola vi bestå i domen? Men domaren tyckes sjelf frukta, att den är förhastad, då han säger sig ej veta, om han dömmer "i rättan tid eller otid." Det voro för honom sjelf kanske ej illa, om äfven den oron gjorde sig hos honom gällande. Den ena kunde vara så god som den andra. Ref. är mera förhärdad, än Utgifvaren, och lugnar sig dermed, att den Svenska kyrkan icke står och faller med en resande främlings bättre eller sämre vitsord. Hon har, såsom hvarje dess medlem, att fortgå till sitt mål, genom ondt rykte och godt rykte. Emedlertid saknar den Svenska allmänheten icke anledning till tacksamhet mot Utgifvaren, att han meddelat en fullständig öfversättning af den Tyska gästvänuens afgifna omdömen. Den kan leda till åtskilligt godt, och, om icke annat, lära oss, att äfven utlänningen kan tala i vädret, och göra mången Svensk tunga försigtigare i valet af sina ord, under de der lärorika och förtroliga stunderna med de visa från utlandet. Det är eget nog, att den stränga domaren, så öppen och frimodig han eljest är, likväl visar sig ytterst mild mot dem, hos hvilken han blifvit inbjuden, eller eljest kommit i beröring med. Hätskheten drabbar således egentligen blott dem, som han icke känner. Man skulle tro, att det vore en reformert, som granskat våra kyrkliga förhållanden, från synpunkten af ett absolut nådeval. Ref. anser icke nödigt, att här ingå i någon vederläggning af resandens uppgifter, helst som D:r Anjou i en skriften bifogad förtjenstfull uppsats upptagit och besvarat det mesta. Ref. vill blott nämna, att en del uppgifter sakna all grund, t. ex. hvad som säges (s. 99) om en berättelse rörande Biskop Hedren, som skulle "hafva

utmärkt nykterhetsvännerna såsom en sekt. Ref. var tillstädes vid den uppgifna sammankomsten i Stockholm, men erinrar sig intet om detta. För öfrigt är anmärkningsvärdt, att allt, som icke öfverensstämmer med Tysk sed, utgör hufvudföremål för resandens tadel. Så får näsduken i prestens hand icke vara i fred, icke ordensstjernan utanpå den presterliga drägten, icke vårt sätt att gå tillväga vid kommunionen. I afseende på sistnämnde punkt, är ref. öfvertygad, att Sverige alldeles icke skulle vara mera belåtet med att tillbyta sig den Tyska seden. Så ock i mycket annat.

Hvad de anmärkningar angår, som Utgifvaren i noter framställt, äro de, ehuru korta, rätt goda. Genom misstag vid tryckningen har. s. 166 influtit en punkt (Luthersk förföljelse), hvilken rätteligen har sin plats i slutet (s. 188). Derom har till Red. blifvit anmäldt, och nämnes derföre. N—N.

[3] **En Bok för Mödrar af *Anna Child*.** Öfversättning från Engelskan af L. Westerberg. Stockholm på C. A. Bagges förlag. 1844. P. A. Norstedt & Söner. 175 sid. 12:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

I öfversättarens förord tillkännagifves, att denna bok i *England* redan skådat elfte upplagan, hvilket vittnar om dess värde och den stora uppmärksamhet den vunnit. Ändamålet är att "gifva mödrarna en anvisning att värdigt uppfylla sitt heliga kall, samt bidraga till grundläggandet och främjandet af barnens sannskyldiga väl." "Då här är fråga om allmänna grundsatser", säger Utgifvaren, "är den omständigheten af föga vigt, att boken härstammar utifrån." Det är genom den naturliga och praktiska syftningen, som denna skrift företrädesvis rekommenderas. Det gör icke heller så litet till saken, att det är en moder som skrifvit till mödrar.

Författarinnan har ock ett förord, eller en kort Inledning, innehållande ett utdrag ur Francis "Afhandling om förvillelserna i uppfostringen", der det visas, huru inflytelserik barnauppfostran är. Sedan upptages boken af 11 särskilda kapitel, neml. 1) De kroppsliga sinnena. 2) Böjelserna. 3) Förstånd; uppmärksamhet. 4) Upptuktelsen. 5) Leksaker. Nöjen och Sysselsättningar. 6) Söndagen. Religionen. 7) Böcker. 8) Hyfsning i seder. 9) Skönhet. Klädsel. Godt sällskap. 10) Uppfostran mellan 13—19 året. 11) Åsigter om äktenskapet.

Om något ämne i våra dagar förtjenar närmare behjertas, så är det, enligt ref:s tanke, visserligen uppfostran, och hvar och en vet, huru stor inflytelsen är af en moders försumlighet

eller noggrannhet i detta hänseende. Det skulle säkert stå bättre till i det allmänna lifvet, om hvar och en, som blifvit mor, närmare öfverskådat och betänkt sina åligganden, innan hon blifvit det. Okunnigheten att leda barnen inom barnkammaren förer till större vådor, än man i hast kan beräkna. Ett försök att sprida ljus öfver moderskallets stora betydelse och underlätta dess verkliga utförande, kan således icke annat än vara välkommet, och det är en sådan uppgift ofvannämnde afhandling sökt att lösa. Den är en varm utgjutelse af ett varmt modershjerta, som ej tyckes hafva andra anspråk, än att framlägga sin erfarenhet och påpeka de vanligaste fall, der man lätt kan misstaga sig. Der röjer sig ingen lust att pråla med djupsinniga idéer och gifva framställningen en filosofisk och lärd form. Det är rätt och slätt hvardagslifvet, men icke abstraktionernas toma rymder, som Författarinnan håller sig till; och blifva icke hennes åsigter följda, så är det icke för det att de äro svårfattliga, utan för det att de möta kalla hjertan. Det finnes böcker, som måste läsas mer än en gång för att begripas. Det finnes andra, som måste läsas mer än en gång för att inverka på viljan. Till de sednare hör den ifrågavarande afhandlingen; och ref. är öfvertygad att hvarje moder skall anse de stunder rikt belönade, som egnas åt dess läsning. Den står på gränsen emellan en religiös och profan skrift. Den reglementerar nemligen inom ett område, som *först* är helgadt åt Gud. Deraf den synnerliga vigt, som är lagd på bönen, bibeln och kyrkan. De många lärorika exempel, som anföras, äro så upptänkta, som vore de verkliga, eller så träffade i verkligheten, som vore de upptänkta. Ett af de mest lyckade partier är, såsom ref. funnit, Kap. om *Uppmärksamheten*, der skildringen är lika enkel och klar som originell och snillrik. Psychologiska rön framträda ej sällan, hvilka hvart och ett för sig kunde vara nog till thema för en hel bok; t. ex. sid. 106, der Författarinnan yttrar: "Jag tviflar om böcker, som skildra lasten, äro på något sätt dugliga för sådana personer, hvilkas grundsatser ännu ej äro stadgade. Bättre är att uppställa dygden till efterföljd, än lasten till varning. Förtroligheten med lasten är menlig, äfven när den skildras såsom ett mål för afsky."

Öfversättningen är i allmänhet god. Här och der kunde vara något att anmärka. Sid. 30 tyckes uttrycket "obrukbar" vara mindre väl valdt; äfvenledes ordet "umbärelse" (sid. 40 m. fl.); sid. 142 borde "obekantskap" hetat okunnighet. Icke heller kan ref. gilla, att adverbier ställas såsom adjektiver t. ex. "oftare spatsergångar" (s. 151); "oftare samtal" (s. 168); "Väninna" kunde gerna heta vän.

Tryckfel äro få. I typografiskt hänseende återstår intet att önska. N—N.

[4] Handbok i Svenska Lagfarenheten, innehållande Allmänna Lagen med dertill hörande Författningar jemte ordförklaringar, Parallelställen, Prejudikater, Schemer och Tabeller, m. m. samt utdrag ur kände Författares arbeten från äldre och nyare tider af *Joh. Gabr. Carlén*, e. o. Kanslist i Just. Revis. Exped. Sednare Afdelningen, Första häftet: **Missgernings- och Straff-Balkarne.** Stockholm 1844, tryckt hos L. J. Hjerta, på dess förlag. 151 sidd. stor 4:o. (Priset: 2 R:dr B:ko.)

Sedan under loppet af år 1843 förra delen af ifrågavarande arbete, innefattande Giftermåls-, Ärfda-, Jorda-, Byggninga- och Handels-Balkarne af nu gällande lag, utkommit och i ett föregående häfte af denna Tidskrift (se 16:de häft. p. 51) blifvit på ett förtjenstfullt sätt skärskådad och bedömd, har, emot slutet af nästledne år, Sednare afdelningens första häfte blifvit i bokhandeln synligt. Det är detta vi nu med några ord gå att anmäla.

Hvad först beträffar arbetets *plan*, har den föregående ref. deröfver uttalat så grundligt motiverade omdömen, att vi deruti utan betänklighet instämma, beklagande endast att Utg. vid fortsättningen af sitt arbete icke af dem hemtat all den ledning han bort och kunnat. I förevarande del fortfar han nemligen att på samma sätt som i den föregående, söka förena de skiljaktiga egenskaperna af lagsamling och lagkommentar. Det tyckes verkligen som Utg. i denna förening åflades att finna det enda möjliga rättfärdigande för den något pompösa titeln, "Handbok i Svenska Lagfarenheten", hvarmed han utstyrt sitt opus. Men äfven om ofvanantydda tvefaldiga uppgift blifvit på det mest tillfredsställande sätt löst: om Lagsamlingen egde all önskvärd fullständighet och Kommentaren vittnade om den grundligaste bekanskap med vår juridiska litteratur och den största skarpsinnighet och skicklighet att på sina ställen under lag§§:na anbringa nödiga upplysningar, så, ehuru vi icke ville förneka ett sådant arbete dess förtjenst, skulle vi dock tveka att tillerkänna en sådan blott mekanisk sammanställning af dessa, hvar för sig vigtiga, momenter namn heder och värdighet af "Handbok i Svensk Lagfarenhet", i den mening nemligen, hvaruti ordet "Handbok" gemenligen tages. Nu tillkomma likväl icke alla dessa förträffliga egenskaper Ut-

gifvarens förhanden varande arbete, och, för att ej pål Utg. anspråk, dem han måhända icke hyst, vilja vi hå denna titel från en tillfälligtvis bristande fyndighet att utt hvad han menat.

Men om icke ett sådant rättfärdigande af den en valda titeln legat till grund för Utg:s förfarande, om han i om ansett konseqvensen fordra, utan afseende på de an ningar, som blifvit gjorda, ett troget fullföljande af den en utstakade planen för arbetet, hade han dock kunnat, uta för konseqvensen, i mindre väsentliga punkter lyssna til förre ref:s råd och anvisningar. Han hade i sådant fall öfverlastat fortsättningen af sitt arbete med ändlösa utdr stridskrifterna i den för några år sedan med mycken bitt förda tvisten om "Dråp och Mord", synnerligast som hvad derur anfört, till följd af de skiljaktiga meningarnas lös ning ur deras sammanhang och hopflickning till bildan upplysande noter under spridda lag§§, stundom blifvit kelt och obegripligt. En blott hänvisning till berörda sk hade, enligt vår tanke, varit fullt tillräcklig, enär desa utom att de redan finnas i mångas händer, lätteligen l erhållas i bokhandeln. Mindre tillgängliga källor finnas, ur goda upplysningar kunnat hemtas, och genom hvilkas delande Utg. på en gång gjort sina läsare större gagn o sjelf större ära. Vi påminna härvid om den föregående anvisning på vår lagfarenhets latinska litteratur. Skulle meddelanden derur öfversättningens möda och svårighet afskräckt Utg., så återstod dock för honom den utvägen blott och bart citera författarne och deras arbeten. I al het tro vi med den förra ref., att för handen varande a skulle hafva vunnit derpå, att under de omtvistade lagrun öfver hvilkas tolkning och rätta förstånd våra lagkloke sig, medelst citater angifvits, hvarest dessa yttranden före ma, då läsaren kommit i tillfälle att sjelf göra sig underr om deras rätta mening, sammanhang och grunder; ty e på sådant sätt — förutsatt att icke blott *deras* åsigter, s Utg. gillades, utan äfven andras, blifvit samvetsgrannt an — kan den vettgirige och pröfvande forskaren tillfredsst och vetenskapen af ett dylikt arbete hemta någon vinst.

Väl torde någon invända, att en dylik påpekning a i hvarje fall praktiskt användbara bland vetenskapens sk kunde afleda från ett grundligare studium, en ihärdigare gräfning, men, för vår del tro vi det vara af större vig den praktiserande juristen — ty om denne skulle väl gälla — får göra bekantskap med någon eller några del en förtjenstfull författares arbeten, än att han om deras

varo skulle sakna all kännedom, — och skulle han derigenom icke snarare inledas att fortsätta bekantskapen? — Den som eger håg och ledighet för mera sjelfständig forskning, icke lärer väl han låta sig nöja med ett dylikt fattigt register, som dessutom knappast någonsin kunde blifva alldeles fullständigt.

Efter denna korta antydning huru ett arbete, sådant som det nu ifrågavarande, möjligen *kunde* och *borde* vara inrättadt — hvarutinnan vi dock bekänne oss till största delen endast hafva utvecklat hvad den förre ref. framställt — öfvergå vi till en kortfattad granskning af detta arbete, sådant det *är*. För att gifva densamma mera ordning vilja vi framställa våra anmärkningar efter sidoföljden i boken, lemnande utan afseende antingen de träffa lagsamlingen, eller kommentaren. Lämpligast torde dock böra förutskickas en liten påminnelse till Utg. att framdeles, vid de anmärkningar, han, efter anförande af andras åsigter eller på fri hand, finner sig befogad att göra, innlägga sig om mera precision i uttryck och strängare språkrigtighet, till undvikande af meningar sådana som dessa: "af det fordna straffet *slutas* till brottets svårare art, *hvaraf besittningsrätten alltid beror*"; — "denna *menade* not"; — "Gods som *från annan* blifvit på hvad sätt som helst svikligen *tillegnadt*." Men framför allt råda vi Utg. att, i en "Handbok i Svensk Lagfarenhet", så vidt möjligt är, taga sig tillvara för rickheter af den fadda och grofkorniga beskaffenhet som de i slutet af noten på första spalten sid. 270 förekommande.

Föröfrigt anmärka vi:

Sid. 260, andra spalten, not 2, hvarest Utg. likasom på några andra ställen såsom "*Utg. Anm.*" betecknat hvad han ordagrannt afskrifvit utur annat tryckt verk. Vid anstäld jemförelse finner man nemligen hela denna not i Ny Lagsamling 3:e delen p. 97 under 20: 2 MB.

Sid. 266, första spalten, rad. 32 ofvanifrån, står *K. Förordn.* den 31 Jan. 1751 i stället för *K. Påbudet* . . .

Sid. 287, andra spalten, anföres 23 §. af K. Instruktionen för ProvincialLäkare i Riket d. 13 Juni 1822, utan att dervid anmärkes den förändring i samma §., hvilken K. Br. d. 2 Juli 1834 innehåller. Jfr. Ny Lagsaml. 3: 120.

Sid. 290, not. 2 i slutet förekommer en citat ur *Solanders Strödda besvarade Lagfrågor*, *17:de Forts.*, den vi erkänna oss icke kunnat begripa. Vid jemförelse med sjelfva källan befinnes dock att Utg. är utan skuld härtill, ty meningen är der lika ofullständig och dunkel. Man kan dock billigtvis fråga, hvad Utg. må hafva velat bevisa med en dylik citat.

Sid. 293. Vid 36 Kap. MB. borde man väl icke i en "Handbok i Svensk Lagfarenhet" saknat hänvisning till Prof.

Schlyters märkvärdiga framställning: "Om mannens välde öfver hustrun i afseende på dess person", i Jurid. Afhandlingar af C. J. Schlyter, 1:a häftet s. 169.

Sid. 301, andra spalten, rad. 5 ofvanifrån, står K. Br. d. 1 April 1733, skall vara 1773.

Sid. 306, andra spalten, not. 2 citeras 29 punkten af 1827 års Fkl., skall vara 1807.

Sid. 321, not. 3 förklarar Utg. talesättet: *Taga sak å bak så*, att det är "att vända ryggen åt saken, eller genom underlåtenhet att öppet framstå liksom tillkännage sig hafva något i smyg — undan." Vi hemställa till läsaren, om icke lagtextens ord på ifrågavarande ställe bättre förklara den misslyckade definitionen, än tvertom.

Sid. 325, not. 1 hänvisas till not. 3 sid. 120, hvarifrån vidare tillbakavisas till noten vid rubriken till 17 Kap. JB., der likväl ingenting hithörande förekommer.

Sid. 326, not. 1 står Landslagen (10: 2 GB.), skall vara Stadslagen.

Sid. 333, not. 3, rad. 20 nedifrån hänvisas till en not, utmärkt med tecknet * på sid. 231, men någon så betecknad not finnes der icke.

Sid. 341, första spalten, rad. 30 ofvanifr. möter oss ett så lydande stadgande: "Ej bör någon vägra att taga den i arrest, som angifves för buller, oljud, öfvervåld, röfveri *och* andra excesser på gator, torg eller andra ställen i Stockholm, dag eller nattetid, *och begås* af två, tre, fyra eller flera personer. K. Stadg. mot våldsamh. Stockh. d. 5 Apr. 1737 §. 8 och 9." — Vi trotsa läsaren att få något sammanhang i denna citat, men det finnes likväl i de åberopade §§, sådana man läser dem i Modée, *Utdrag ur Publique Handlingar*, 2:dra bandet s. 1325, der de lyda:

8 §. "*Alle de brättmål*, som härröra af buller, oljud, öfvervåld, röfveri och andra Excesser på Gator, Torg eller andra ställen i Staden, dag eller nattetid, *och begås* af två, tre, fyra eller flera sådana personer som eljest lyda under särskilte Domstolar skola hädanefter — — dömas af SlåttsRätten etc."

9 §. "Ej bör någon vägra, att taga den i Arrest, som för slika brått angifves etc." — Detta kan vara tillräckligt för att visa huru ofvananmärkta besynnerliga kompilation tillkommit. Man kan deraf också finna, huru lätt fel och origtigheter insmyga sig vid ett så beskaffadt äflande att förkorta och sammantränga urkundernas ordalag, äfvensom huru vådligt ett sådant förfarande kan blifva, ifall en domare skulle låta förleda sig att grunda sitt domslut på dylika kompilationer. Lyckligast är det verkligen då dessa, såsom händelsen var med of-

vanaförde exempel, äro så förvridna, att någon förnuftig mening derur icke låter härleda sig. Den rådfrågande blir då satt i nödvändighet att i sjelfva urkunden söka förklaring och upplysning.

Och härmed afslute vi listan på de anmärkningar, till hvilka ett flyktigt genomläsande af nu ifrågavarande afdelning gifvit ämnen. De kunde visserligen hafva blifvit flera, derest icke något afseende på läsarens tålamod måst göras. Om vi redan genom en, i mångas ögon måhända onödig, småaktighet och omständlighet fallit besvärliga, ha vi derför ej annan ursäkt än den, att vi på sådant sätt velat visa, det vi ej obetingadt kunnat underskrifva den förre ref:s mening, "att en genomgående granskning" — detta säges likväl egentligen om den del af arbetet som utgör lagsamling — "torde vara mindre af nöden, då de flesta, som begagna arbetet till en sådan, väl äga förmåga och hjelpredor, och då man äfven, utan fara för särdeles misstag, på förhand bör kunna fälla sitt omdöme"; ty då detta arbete, såsom äfven i företalet antydes, är ämnadt att blifva ett "Vade Mecum" *) för den praktiserande domaren och detta just för att bespara honom mödan och besväret att på resor medföra en "ohandterligare" massa af lagsamlingar och dylikt, så är det ju gifvet att hjelpredor på stället icke alltid kunna finnas att tillgå. Dessutom är det icke blott den i *viss* mening utlärde juristen, som kommer att begagna arbetet; nybörjaren, lärlingen tillgriper gerna ett verk af den bequämliga anordning, som detta onekligen eger, för att orientera sig inom den vetenskap, han valt till sitt studium, och huru lätt kan icke denne missledas, till och med af ett *tryckfel*, som af den mera försigkomne genast upptäckes.

I betraktande häraf torde billigtvis medgifvas, att en noggrann och i detalj gående granskning af detta arbete skolat medföra både riklig skörd och nytta; men då vi åt ett sådant företag ej egt att offra erforderlig tid, har vårt hufvudsakliga syftemål varit, att fästa uppmärksamheten på de fel och brister, som alltid måste vidlåda sådana kompilationer, som förevarande lagverk, och synnerligen dem, som speciellt tillhöra denna, och hoppas vi genom detta vårt tillgörande hafva i någon mån bidragit att ytterligare inpregla den förmaning, den förre ref. gifvit läsaren, "*att neml. med urskiljning och försigtighet begagna detta arbete.*"

Men så begagnadt, äro vi de första att erkänna de förtjenster arbetet onekligen eger. Det är ej en förkastelsedom

---

*) Skulle det måhända vara något sådant, Utg. med titeln "Handbok", en bok som är till hands, velat uttrycka?

öfver arbetet sådant det är, att säga hurudant det, med någon ändring i plan och mera gedigenhet i utförande, kunnat blifva. En stor förtjenst har arbetet deruti, att det ojäfaktigt förråder Utg:s lifliga intresse för lagfarenhetens studium. När dermed tillika förenas ingalunda vanliga framsteg och en ännu ovanligare arbetsförmåga och ihärdighet, har vetenskapen tillfredsställande skäl att af denne Författare med tiden vänta allt mer och mer mognade frukter. Denna vetenskap, om någon, fordrar emedlertid forskningens oförtrutna möda, omdömets fulla besinning och långsamma pröfning, såvida deri något af beståndande värde skall frambringas. Hvad hos Utg. i dessa afseenden nu saknas, i följd af hans nog stora otålighet att göra allmänheten förtrogen med sina studier, bör kunna med tiden och under fortsatt ansträngning förvärfvas. Har denne Förf. härutinnan felat *in excessu*, så hafva desto fléra bland denna vetenskaps idkare felat *in defectu*.

Särskildt hålla vi Utg. räkning för hans behandling af Straffbalken. Eburu han här saknat all ledning af den Nya Lagsamlingen, har han dock fortgått med samma utförlighet som i de föregående balkarne, och derigenom lemnat Enbloms Författningssamling långt efter sig. Här borttager icke heller kommentaren alltför stort rum. Detta sammanlagdt ger oss förökade anledningar att hoppas godt om fortsättningen, eller de återstående balkarne, hvilka skola blifva ännu mera välkomna i den beklagliga händelse att merberörde Nya Lagsamling icke kommer att fortsättas.

Ännu återstår att tillbörligt uppskatta arbetets förtjenst i typografiskt hänseende, dess goda papper, rediga och vackra stilar och omsorgsfulla anordning, hvarigenom det fördelaktigt utmärker sig framför de föregående af samma slag.

N. A. F.

[5] Theophilus in Icelandic, Low German and other tongues. From M. S. S. in the Royal Library Stockholm. By *George Webbe Dasent*, M. A. London William Pickering. MDCCCXLV. 8:o ss. XXXVI, 112. Med 4 facsimiles. Stockholm 1845, P. A. Norstedt & Söner.

Ännu en gång *) har Mr. Dasent låtit utgå ifrån en Svensk tryckpress ett dyrbart bidrag till den nordiska Litteraturhistorien. Legenden om Theofilus, hvilken han här bhandlat, är

*) Mr. Dasent's herrliga öfversättning af den yngre Eddan har redan varit omförmäld i denna Tidskrift. Se Frey, 7:de häftet sidd. 389—397.

stort intresse för Medeltidens romantik, då den är det al-
a första skriftliga spår till den sedermera så ryktbara Faust-
gan. Den berättar huru en *Præpositus* Theophilus förnekade
ıd och den Heliga Jungfrun, och skref med sitt eget blod
t bref, hvaruti han gaf sig med kropp och själ till djefvu-
n. Derefter ångrar han sig med många bittra tårar, och
r genom Marias förböner hos sin Son nåd, samt erhåller det
ycksaliga brefvet tillbaka. Detta ämne har varit mångfaldigt
gagnadt och bearbetadt uti den christliga Medeltidens Legend-
mlingar, och icke sällan erbjuder det taflor, fulla af märk-
rdiga folk-åsigter och den skönaste poesi.

Mr. Dasent's vältaliga företal skulle vi gerna helt och hål-
: hafva tillegnat oss. Men då utrymmet icke tillåter detta,
ja vi inskränka oss till följande utdrag (ss. V—VI).

"And so may these legends of the apostacy and conver-
ın of Theophilus, which once rang throughout all Christen-
m, from Spain to Iceland, again emerge into the light of
y as objects of æsthetic criticism, and stand the trial to
ıich each new generation summons those which have gone
fore it. Men may smile at them now as effete, but it were
ɜtter not to forget the respect due to their age, and to think
ıat they were once the comfort of many an aching heart,
d did good service in their day to the cause of Truth, in
mbating the dark powers of Hell and Death. To the mere
ɜptical Understanding — that faculty which turns its plough-
ıre over so many blooming fields to sow them with barren
t — it may seem absurd to reproduce the tale of a man
ıo sold himself bodily, to the Devil, and was rescued from
erlasting perdition by the intercession of the Virgin Mary;
ıt to the eye of Reason which sees far deeper, and argues
ɔm principles of a higher Logic, it is clear that the interest
be taken, the lesson to be learned, does not in the least
ɜpend on the truth or falseness of the facts recorded in the
ɜgend; but on the fact that such things formed an insepa-
ıble part and parcel of the Belief of Times, which acting
p to this faith did the "day's work of a Giant", and left a
ıark on the world not yet worn out; of an Age which ge-
erated and fostered in its bosom the seeds of all our institu-
ons, and from which we are spiritually, as well as naturally,
prung."

Litteratur-öfversigten (ss. IX—XXXVI) innehåller en mängd
ir forskaren vigtiga upplysningar. Vi vilja tillägga, att Le-

genden var äfven bekant för Engländaren Sir John Maundevile *), af hvilken den är sålunda omtalad:

"In this Contree (Mesopotamye) is the Cytee of Araym, where Abrahames fadree duelled, and from whens Abraham departed, be Commandement of the Aungelle. And of that Cytee was Effraym (Efraim Cyrus) that was a gret Clerk and a gret Doctour. And Theophylus was of that Cytee also, that oure Ladye savede from oure Enemye" **).

Denna korta berättelse är isynnerhet märkvärdig, såsom förläggande scenen till *ett helt annat land och stad* än någon af de öfriga legenderna. I stället för det endast en gång nämnda *Adana* uti *Cilicia* (vanligen förvrängdt till det så mycket bättre kända och närmare Sicilia ***)), hafva vi det ännu längre åt östern liggande *Araym*, uti Mesopotamien. Skulle detta kunna hänvisa på ett *helt och hållet österländskt ursprung* till denna gamla folk-sägn?

Bokens Legend-innehåll är serdeles inbjudande. Utom en Anglo-Saxisk "Theophilus on Englise", samt Latinska "Penitentia Theophili", "De Theophilo" (alla tre på prosa) och "Lapsus et conversio Theophili vicedomini" (på vers), tillika med prosa-berättelsen "Diter Bernhard", — alla aftryckta ifrån mycket sällsynta *tryckta* källor, — träffa vi här för första gången, ifrån *Handskrifter* på Kongl. Bibl. i Stockholm

1. "Af teofilio" (*Isländsk* legend).
2. "De theophilo" (Dito „).
3. "De Theophilo" (*Fornsvensk* „).
4. "De Theopholo clerico" (*Anglonorm.* „).
5. "De Theophinio clerico" (*Nederländsk* „).
6. "Theophelus" (*Platt-tysk* „).
7. "Af anselmo erchibyskupi" (*Isländsk* „).

Af dessa äro de på Isländska, Svenska och Platt-tyska isynnerhet vigtiga för Skandinaviens lärde. Bristande utrymme hindrar oss att kunna bevisa detta med skäl och utdrag; men hvarje nordisk forskare skall snart erkänna sanningen häraf.

Föröfrigt är arbetet så noggrannt och grundligen redigeradt, att det med bästa vilja är svårt för oss att upptäcka några fel. Likväl kunna vi icke annat än både beklaga och

---

*) Denna ryktbara Medeltids-Herodot begaf sig på sina resor år 1322, återkom år 1356 och dog år 1371. Han beskref sina vandringar på trenne språk, Latin, Franska och Engelska.

**) "The Voiage and Travaile of Sir John Maundevile, Kt.-Reedited by Halliwell." London, 8:vo. MDCCCXXXIX. s. 45.

***) Sid. 54 beskrifver Maundevile "the Ile of Cycile" och dess under, men nämner icke ett ord om Theophlus.

ogilla, att icke alla legenderna*) blifvit utgifna med strängt särskiljande (igenom kursiv stil eller på hvad annat sätt som helst) utaf *originalets text* och Författarens *egna upplösningar af de talrika förkortningar*. Endast härigenom kan man, i språkligt hänseende, med full tillit begagna en sådan skrift, isynnerhet då den *för första gången i tryck offentliggöres*.

En och annan utaf handskrifterna kunde varit omständligare beskrifven. Men detta beror dock på hvarje enskilds åsigt af saken.

Ordboken öfver de förnämsta *Isländska* orden blir högst välkommen för mången sydländsk forskare. Skada blott, att Mr. Dasent's afresa från Sverige hindrade honom att lemna en dylik öfver den intressanta Platt-tyska Mysterie-Dramen. Den innehåller många former af stor betydenhet.

Facsimilet är ett *mästerstycke*, och öfverträffar allt som hittills blifvit lemnadt ifrån något Svenskt tryckeri.

Boken i sin helhet är både noggrann och prydlig, och skall med glädje emottagas af alla hvilka forska i dylika ämnen.

G. S—S.

[6] (Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Första Delen Häft. I. Flores och Blanzeflor.) *Flores* och Blanzeflor. En Kärleks-dikt från Medeltiden. Efter gamla Handskrifter af *Gustav Edv. Klemming*. Stockholm P. A. Norstedt & Söner 1844. XXX, 122 sidd. 8:o, med Facsimiles. (Priset: 1 R:dr 32 sk. B:ko.)

Oaktadt all den uppmärksamhet, hvarmed man i Sverige följt den inhemska litteraturens gång, kan man i allmänhet säga, att temligen litet blifvit gjordt för deras räddande och utgifvande. Först i de sista tiderna har en upplyst regering sträckt sin omvårdnad och beskydd äfven till dessa studier *i någon högre grad*, — och Schlyters Svenska Lagar äro ett bevis på hvad sådant *kan* uträtta.

Under tiden likväl har hågen för sådana undersökningar återigen vaknat. Utlandets exempel, det tilltagande erkända värdet utaf Medeltidens litteratur i allmänhet, och den sent omsider medgifna sanningen att äfven inhemska handlingar kunna vara *klassiska*, uppmana till grundligare och vidsträcktare studier i samma väg.

Under dessa omständigheter är det icke underligt, att man här äfven begynt önska offentliggörandet utaf en hel och egen

*) Endast N:o 6 är diplomatiskt aftryckt.

afdelning äldre skrifter, nemligen hvad man kunde kalla med ett ord *Medeltidens Belles Lettres* samt *Källorna till dess Arkeologi.* Sådana handskrifter kunna svårligen påräkna för sig statens bidrag eller understöd ifrån något af de äldre sällskaperna, och äro likväl ofta utaf högt värde både i esthetiskt och arkeologiskt afseende, samt såsom öfverflödande af språkarkaismer, ytterst dyrbara för forskare i Sveriges gamla språk.

Grundadt på dessa och dylika åsigter stiftades det nya "*Svenska Fornskrift-Sällskapet*", ett samfund, hvars ändamål vi på det högsta gilla, och hvilket — genom det bistånd det redan lyckats förvärfva sig — lofvar uträtta mycket godt till belysningen af Svenska Medeltidens Litteraturhistoria.

"Flores och Blanzeflor" är namnet på detta sällskaps första skrift, och svårligen kunde det hafva gjort ett bättre val. Ämnets ryktbarhet och behag, textens godhet, språkets ålder och diktens poetiska förtjenster — allt syntes uppmana dertill. Redaktionen har också svarat emot skriftens värde. Alla de talrika handskrifterna hafva blifvit jemförda med grundtexten, de vigtigaste olika läsarterna äro derutur utdragna, svåra ord äro tolkade, och en vetenskaplig Inledning lemnar en öfversigt af Sagans historia i allmänhet, samt dess särskilda utbredande här i norden. — Således måste vi lyckönska både Sällskapets styrelse och Svenska publiken på detta arbetes fulländande.

Otvifvelaktigt är "Flores och Blanzeflor", hvad sjelfva innehållet angår, en af Medeltidens *aldra skönaste* dikter. Dess plan och anläggning är ytterst enkel och naturlig; händelserna följa hvarandra utan inveckling; intresset underhålles ända till sista sidan; — och öfverallt träffar man ställen så konstlöst rörande, så innerligen naiva, att hvarje oförderfvadt sinne icke kan annat än beundra deras skönhet.

Diktens ursprungliga hemland deremot, likasom den Svenska textens ålder och ursprung, äro mycket omtvistade. Troligtvis var den nu mera försvunna *Provençalska* dikten källan för alla de andra. Hr Klemming förmodar, i sitt företal, att den Svenska är bearbetad efter den N. Franska texten. Sedan Hr K. utgaf sin bok, har den Nord-Franska dikten lemnat pressen *), och följaktligen kunna vi granska dess dyrbara innehåll. Detta synes till en viss grad styrka Hr K:s omdöme.

För att kunna lemna en sammanhängande öfversigt utaf den Svenska dikten, tillika med en utläggning af dess likhet med den Franska texten, hafva vi upprättat följande korta innehållsförteckning deröfver.

*) Flore und Blanceflor, Altfranzösischer Roman, nach etc. von Immanuel Bekker. Berlin 1844. 8:o.

texten; rader.	Svenska texten; 2113 rader.	
1—56	1—2	Inledning (I den Svenska fattas den vanliga berättelsen, förknippande sagan med den Charlemagne'ska sago-cyklen).
57—76	4—16	Kung Felix landstiger, och härjar St. Jacobs land (Spanien, eller en del deraf).
76—92	17—24	Innan afresan, skickar han sitt folk att tillfångataga pilgrimer, hvilka färdades till den närbelägna *Sanct Jacob de Compostella.*
—112	25—42	Ibland andra dylika, fånga de en rik enka, "olææt" (hafvande) med ett barn, sedermera uppkalladt Blanzaflor.
—128	43—70	Den hedniska kungen lemnar nu kusten, och seglar lyckligen till sitt eget land.
—162	71—78	Här skänker han åt sin drottning den tillfångatagna frun.
—176	79—104	På samma Palmsöndag föder den hedniska drottningen och den kristna frun hvar sitt barn. Den förras kallas Flores, den sednares Blanzaflor.
—272	105—150	De tvenne barnens stora kärlek för hvarandra, och gemensamma undervisning.
—344	151—200	Den vredgade kungens samtal härom med sin drottning.
—360	201—229	Flores skickas bort till konungens syster, Sibilia af Mortarie.
—402	230—248	Budet till kungen om Flores' sorg och sjukdom, under lek-systerns frånvaro.
—434	249—282	I stället för att dräpa henne, försäljes Blanzaflor till en köpman af Babilonia.
—516	283—314	Beskrifning öfver de för henne gifna kostbara dyrbarheter.
—530	315—326	Hennes ankomst till den hedniska kungen i Babilonia.
		Under tiden sprides ryktet om hennes död, och Flores fader

534—666	327—330	uppresa öfver hennes föregifna, lik en konstrik grafvård.
667—1044	331—414	Flores' hemkomst och förtviflan; vid åsynen utaf grafvården vill han taga sig af daga.
1044—1167	415—515	Han underrättas derpå att grafvården är tom, och får orlof att söka efter den försålda mön.
1168—1228	516—548	Kungens afskedsgåfvor, samt drottningens (en trollring).
1229—1350	549—637	Flores begifver sig på sin vandring, och spör tidender om Blanzaflor.
1351—1480	638—712	Seglar vidare till staden Bondagh, och får nya underrättelser.
1481—1566	713—776	Reser genom ännu en stad, och hinner derefter till ett sund, der han får färjekarlens bistånd.
1567—1605	776—802	Ändtligen uppnår han Babilonia, och finner Darias, färgekarlens vän.
1606—1939	803—937	Flores' klagan; hans samtal med Darias och Lixoris, dennes hustru.
1940—2188	938—1227	Darias' beskrifning om slottet i Babylon, samt hans råd angående portvaktaren.
2189—2286	1228—1292	Flores gör en öfverenskommelse med portvaktaren i slottet,
2287—2374	1293—1361	Och bäres in dit i en korg, men kommer till — Klares' kammare.
2375—2482	1362—1445	Han träffar likväl snart Blanzaflor, och lefver kärligt med henne.
2483—2692	1446—1619	Till slut upptäcker konungen de tvenne älskande, sofvande i hvarandras armar.
2692—2770	1620—1747	Konungen anklagar dem inför sitt Råd, hvilket beslutar höra deras försvar.
Här skiljer sig	1748—1880	Flores tal; han begär envigeskamp med konungens kämpe, och dräper honom.
den Franska texten så betydligt, att de icke	1881—1975	Kungen hedrar nu de tvenne älskande, och efter ett år afresa de hem.
kunna gemen-		Flores efterföljer sin fader på

samt uppställas.	1976—2045	thronen, håller sitt bröllopp, och seglar till Frankrike.
	2046—2079	Flores kristnas och återvänder med sin drottning, då hans folk äfven döpes.
	2080—2097	Den nu gammal vordne kungen delar sitt rike emellan sina 3 söner, och går med B. i kloster.
	2098—2114	Epilog och slut.

Likheten är här i allmänhet så stor, att den förmodan rättfärdigas, det den varit en fri öfversättning, med förkortningar, ifrån den franska berättelsen, liksom här äfven varit fallet med ett Platt-tyskt poem (ännu kortare än det Svenska) i en handskrift uti Kongl. Bibliotheket i Stockholm. De förändringar, hvilka den Svenska texten undergått, synas vara i *Nordisk anda* affattade. T. ex. i den vanliga berättelsen rusar Flores in i en lejonkula, för att der ända sitt lif; i den Svenska deremot,

"Op stodh flores ok drogh sin kniif
ok vilde sik stinga genom sit liif."

rad. 395—6.

I den Franska räddas de igenom deras täflan, hvilken skall skänka åt den andra frälsningsringen etc., i den Svenska utmanar Flores kungens kämpe, på äkta nordiskt vis.

Texten är läst och tryckt med utmärkt noggrannhet. Endast genom tillfälligt hinder blef det nyare ö begagnadt i stället för handskriftens ø.

Ordlistan är temligen fullständig, och tolkningen i allmänhet klar och felfri. Ett och annat misstag har likväl insmugit sig. T. ex. betyder erlænda (rad. 79) icke "eländiga, stackars", utan utländsk, främmande, landsflyktig (*Isl.* erlendr), hvilket äfven bevisas af handskrifterna B. och C., hvilka här upptagit den nyare glosan vtlænske. Rad. 228, 1641, betyder omær ring-aktad, opassande. Riis, r. 1084, 1110, är lund, småskog, trägård endast i sammansättning. Mæsterman (rad. 1246) betyder byggmästare. Men allt sådant är endast småsaker. Arbetet vittnar om stor möda och forskning, och utgör ett dyrbart tillägg till de *ganska få* arbeten på äldre Svenska, hvilkas text kan begagnas uti litterära undersökningar.

Vi uppmana våra läsare att icke låta afskräcka sig af läsningens första svårigheter och stafningens ovanlighet, och kunna lofva dem stor njutning och nöje af denna herrliga Svenska dikt, skrifven före året 1440! G. s—e.

[7] Runen-Sprach-Schatz oder Wörterbuch über die ältesten Sprachdenkmale Skandinaviens, in Beziehung auf Abstammung und Begriffsbildung, von D:r *Udo Waldemar Dieterich.* Stockholm & Leipzig, bei C. E. Fritze. 1844. XV., 387 sid. 8:o. (Priset 3 R:dr B:ko.)

Sverige är, framför alla andra länder, runstenens hem. Nära niotiondelar af alla dylika hvila på dess mark, och ännu i dag kan en och annan bonde "rista sina runor." Också hafva landets forskare egnat mycken uppmärksamhet åt detta ämne, och namnen Buræus, Broocman, Göransson, Peringsköld, Verelius, Sjöborg, Liljegren m. fl. skola alltid ihågkommas med aktning och tacksamhet. Till en stor del igenom deras egna uppoffringar hafva Svenska runlemningarne blifvit i någon mån räddade, och kunskapen derom bearbetad uti en fosterländsk och gagnande rigtning.

Likväl kan den äldre forskningen icke frånkännas många stora fel, — isynnerhet bristande kritik och bristande noggrannhet. Härigenom förlorar runinskriften ofta sin historiska vigt, och kan sällan begagnas med fullkomlig säkerhet såsom källa för det äldre språket.

Nu då en ny filologisk era har inträdt ibland Europas lärde, då Arkeologien uppträder såsom en moralisk makt och icke längre domnar öfver den döda bokstafven, och då hvarje land söker att först och främst upptäcka och förklara sina egna nationella fornlemningar, — nu är det väl att vänta, det frälsningsnitet sträcker sig äfven till *Sveriges gamla runstenar.* Deras värde är oskattbart. I andra länder skulle de uppvägas med guld. Att lemna dem åt sitt öde, att vänta tills plogen och vår tids sjelfviskhet förstört dem, att uppmuntra en och annan enskild man att "göra hvad han kan", allt detta är nu mera otänkbart. De måste på ett kraftigt sätt försäkras emot all vidare undergång. Deras inskrifter måste läsas och efterbildas med all konstens och vetenskapens förmåga. Undersökningar måste ske, der man väntar att kunna finna ännu obekanta fornlemningar. Regering och Ständer hafva genom anslag beredt möjlighet för dylika undersökningar, hvilka om än i mindre skala anställda, alltid böra vara fruktbärande, och med den uppmärksamhet, som alltmer rigtas på Svenska jordens historia, böra älskarne af dess häfder snart kunna motse mera genomgripande mått och steg till deras bevarande och begagnande.

Tills dess måste vi nöja oss med Liljegrens dyrbara *Run-urkunder*, och begagna hvad annat lärdomen har skänkt oss,

ifrån den odödlige Worm till Wilhelm Grimm, och Danmarks Oldskrift-Sällskap.

Men att *läsa* alla dessa inskrifter! — Att kunna med ens begagna ordförrådet, som Liljegren lemnar! — Detta är det närvarande arbetets ändamål, och återigen måste vi tacka Tyskland för ett så vigtigt bidrag till Runspråkets grundligare kännedom.

Här hade ref. lust att stanna, — ty han känner nog, huru itet han är vuxen att bedömma en sådan bok. Men då han hittills icke sett att arbetet varit omnämdt i någon Svensk idskrift, och då han gerna ville derigenom uppmana någon *ärdare* penna att granska en bok af sådan betydenhet, måste an ännu begära läsarens tålamod några ögonblick längre.

Detta Runlexikon begynner, efter en dedikation till H. M. onungen, med ett kort företal, hvaruti runornas värde för-'aras, och ämnets vigt tillräckligt vitsordas. Derefter följa den och ordformerna, ifrån Liljegrens Runurkunder, uti Runofabetets ordning. Härvid har Förf. vanligen begagnat sig af lfället att lemna rikhaltiga filologiska anmärkningar och för-aringar, hvars ändamål är att uppdaga ordets grundmening, lja alla dess böjningar, och utpeka de vigtigaste ställen der dana förekomma. Några af dessa undersökningar äro verk-ga *excursus*. De lemna oss i få ord slutsatserna af Förf:s *gliga* forskningar, och leda ofta till de vackraste kombina-ner. Till exempel sidd. 229—230:

"Austr 2, 38, 47, 121, 824, u. s. w. (adv.), isl. *austr* d *eystra*, gegen Osten, in Osten, *austur*, Osten, schw. *öster*, n. *øst*, *øster*, (goth. *urruns* s. *Run*) ahd. *ostana*, von Osten r, *ostar*, in Osten, ags., engl. *east*, ndd. *oost*. Die Ablei-ng dieses Wortes ist schwierig, man erklärt es für gleich-deutend mit *ortus*, jedoch ohne diese Bedeutung nachweisen können. Man stellt ebenfalls mit diesem Worte adh. *toron*, ags. *eastran*, engl. *easter*, (isl. *paskir*, schw. *påsk*, in. *paaske*, goth. *paska*, franz. *pasques*), ahd. *Ostern* und d. *ostara*, altfr. *austara*, ags. *eastre*, Göttin des Aufgangs, s Frühlings, wie auch ahd. *ostarmanod* zusammen. Ich will er einen Versuch wagen. Es findet sich isl. *ausa*, machen, as etwas in die Höhe steigt, besonders flüssige Körper, daher feuchten, *austr*, Wasser, das in ein Schiff gestiegen ist, hw. *ösa*, Wasser in die Höhe ziehen, dän. *øse*, trockne und sse Körper in die Höhe ziehen, ndd. *ösen*, *oese*, was dazu ent etwas in die Höhe zu ziehen, lappl. *austet*, Wasser in e Höhe heben, *auster*, ein Gefäss dazu, woraus sich also hr gut der Begriff vom Aufgehen der Sonne, Osten, und m Steigen [illegible] Säfte in Pflanzen und Bäume, Frühling, Ostern,

wie auch der Göttin des Auflebens, Wachsens, Gedeihens, der Liebe, Fruchtbarkeit, erklären lässt. Diese Vermuthung wird zur höchsten Wahrscheinlichkeit, wenn man sich daran erinnert, dass das Befeuchten mit Wasser bei den alten heidnischen Skandinaviern, also gewiss auch bei den Germanen, eine heilige Handlung war, durch welche die neugeborenen Kinder geweiht oder getauft wurden, denn *at ausa vatni*, heisst im heidnischen, *at skira* (reinigen) aber im christlichen Sinne taufen . . .; dass in der alten christlichen Kirche die Osterzeit ganz besonders zum Taufen bestimmt war; dass nach einem Volksglauben, das sogenannte Osterwasser eine verjüngernde, neubelebende Kraft besitzt, und dass sogar noch jetzt dieses Osterwasser geschöpft und als Verschönerungsmittel betrachtet wird. — *Ustur* 237. *Ustr* 587. *Üstr* 1401. *Hustr* 799. *Austarlar* 927. *Austᛦ*."

Föröfrigt äro Förf:s härledningar i allmänhet klara och öfvertygande, ehuru de ibland förefalla nog vågade och betänkliga. Likväl äfven härigenom gör man mera gagn, än om man endast blindt afskrifver andras anmärkningar.

Hvad sjelfva hufvudändamålet beträffar, eller *Ordboken*, så kan derom icke gifvas mer än en tanke. Den utmärker sig för noggrannhet, klarhet, fullständighet, och nästan alltid en lyckad och grundad tolkning. Allt detta måste kostat Förf. otrolig möda, tidsuppoffring och arbete, och vi kunna icke vara honom nog tacksamma derföre, — isynnerhet som ett sådant verk aldrig kan vänta sig någon pekuniär ersättning. Han har dessutom brutit en alldeles ny bana, ty Worms och Sjöborgs försök i denna vägen äro naturligtvis under all kritik. Worms runlista är endast en förklaring på några få Isländska ord, skrifna med runska bokstäfver, och Sjöborgs (påbegynta) Gautamal upptager endast händelsevis ett och annat runord. Att Sjöborgs förklaringar voro ofta under medelmåttan är väl bekant. Ett af de roligaste ibland hans många misstag citeras af Hr D. s. 289:

"Senᛦr 1855 (adv.), zu gleicher Zeit, isl. *i þad sinn*, dieses Mal, *senn* oder *i senn*, auf ein Mal, zu gleicher Zeit, schw. *sänder* oder *i sänder*, auf einmal, von Sinn, vergl. *Sunr. Bape : senᛦr : lüktap* : d. h. Beide wurden zu gleicher Zeit vollendet. Sj. II. 27 meint, dass dieses Wort soviel als Kuhstall bedeute weil es mit dem engl. *seen* (Viehheerde?*), Aehnlichkeit habe (!!)."

De språk-anmärkningar, hvilka *Mr. Dasent*, en Engelsk lärd, som då vistades i Stockholm, lemnat till Hr Dieterichs

*) Detta ord är för ref., sjelf Engelsman, fullkomligt obekant.

begagnande, äro af mycket värde. Olyckligtvis hindrade hans afresa fortsättandet deraf längre än de första få sidorna.

Att Förf. användt runmynderna ᛦ och ᛏ, i stället för de ofta origtiga romerska bokstäfverna R och D är högeligen att prisa. Vi ville gerna hafva sett ännu flera dylika flerbetydande runor upptagna på samma sätt.

Att ett och annat fel har insmugit sig i ett så vidlyftigt verk, torde icke förvåna någon, som är bekant med de svårigheter, hvilka äro förknippade med ett sådant företag. Så t. ex. har ett och annat ord och ordform undsluppit Förf:s uppmärksamhet, lika som han icke alltid upptagit hvarje *mening*, som ett ord haft. En och annan gång gäller denna glömska ord, som ej äro utan vigt. Så under ordet stain, borde anmärkts, det ordet äfven förekommer uti betydelsen af *byggnad* *) (kyrka, hus, borg), såsom på den märkvärdiga omfattningsstenen till chordörren i *Brastads* uråldriga kyrka på Stångenäs i Bohuslän, efter Liljegrens text (N:o 1676): — "Marialinr (ɔ: sunr?) hialb þaim er þena stain karþa" — men efter en sednare noggrannare läsning: — "Maria mer hialbi þam er þina stain gerþe" **), hvilket bäst torde kunna öfversättas med: Maria mö, hjelp den som denna kyrka byggde!"

Och detta förer oss till vår enda egentliga anmärkning emot *Förf.*, det alltför stora förtroende han hyst för Liljegrens oftast högst slarfviga text. Visserligen kunde detta i de flesta fall icke förekommas, då ingen kan begära af en lärd i sin kammare, att han skall personligen eller genom kostsamma ombud låta ånyo afrita de uti *Runurkunder* upptagna inskrifter. Men sedan 1832, då Liljegren utgaf sin samling — den första i sitt slag, och hvilken i alla fall gör heder åt hans outtröttliga möda och kärlek för denna herrliga gren af Skandinaviens fornlitteratur — hafva 12 år förflutit, och under denna tid hafva *ett icke obetydligt antal* af de hos honom förekommande runmonumenterna varit af nordens vetenskapsmän återfunna, undersökta och noggrannt afritade. Underrättelser härom finnas i flera välkända Danska, Norska och Svenska verk, och borde således ovillkorligen hafva varit af Förf. begagnade. Men detta har endast sällan varit fallet.

*) Ordet förekommer äfven uti fornspråket i denna betydelse (jfr Verelius, *Index l. vet.* und. stein), och är ännu qvar i sådana ortnamn som Carlsten, Fredrikssten m. m.

**) Se vidare härom Brunius, *Antiq. resa*, s. 113, Holmberg, *Bohusläns Historia och Beskrifning* III. 1. s. 30, samt Dybeck, *Runa*, Dec. 1844, sid. 114.

Såsom ett enda bevis *) på följderna af Förf:s blinda tillit till Liljegren, vilja vi endast nämna, att då t. ex. den sednare utaf glömska här öfverhoppat Worms origtigt lästa, men nog ovanliga inskrift vid *Orething* **), finnes den icke heller begagnad uti run-lexikografens arbete.

Äfven borde det anmärkas, att Förf. icke har gått längre uti Liljegren än till sjelfva runstenarnes innehåll, hvarigenom de vackra och språk-vigtiga urkunder, hvilka förekomma hos honom ss. 270—289, hafva gått förlorade för Hr Dieterichs filologiska bearbetning.

Allt sådant är likväl i det hela utaf mindre vigt. Sjelfva stommen utaf boken förblifver orubbad, ett monument utaf lärd och skarpsinnig arbetsamhet af otroligt värde för hvarje forskare uti det gamla Nordiska språket. Så väl af Sveriges lärda, som ock *utomlands,* kan Hr Rektor Dieterich vara försäkrad om all den aktning och hjertliga erkänsla, hvarmed den ena ädla och afundsfria vetenskapsmannen skyndar att uppmuntra sin medbroders mödor.

Således vågar ref. hoppas att en ny upplaga utaf detta verk snart blifver nödvändig. I detta fall ville ref. hemställa till Hr Rektor Dieterich, om icke det vore möjligt att *fortsätta* lexikonet äfven öfver de sedan Liljegrens tid upptäckta run-lemningarne, att utarbeta en *alfabetisk* lista öfver alla i hela boken förklarade ord och ord-former, att upprätta *särskilda* listor öfver *nomina propria*, och att utbyta det origtiga V för W i anglosaxiska ord m. m., så att det hela kunde både till omfång och anordning vinna en ökad brukbarhet.

G. S—S.

[8] Berättelse af Revisionen öfver Rikets Elementar-Läroverk, i underdånighet afgifven d. 13 December 1843. Med Bilagor. Stockh. 1844, P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare. 8:o. (Berättelsen 202 sidd. med flere tabeller och bilagor från Litt. A till Litt. R. 2; samt bilagan Litt. S innefattande de särskilda Reservationerna, serskildt paginerade 1—126).

Knappast finnes något mera maktpåliggande, än ordnandet af ett lands undervisningsverk, och hvarje förändring uti

*) De öfriga af ref. meddelade exemplen kunna i anledning deraf att Tidskriftens tryckeri icke eger några run-typer, beklagligtvis icke här meddelas. Red.

**) Se Worms Monumenta, ss. 117—121.

läroverkens organisation måste föregås af det mognaste och mest omsigtsfulla bepröfvande, i thy att sjelfva grundvalen för statsbyggnaden ytterst hvilar på medborgarnes karakter, hvars grundton åter i så hög grad bestämmes af det sätt, på hvilket individernes uppfostran besörjes. Också finnes väl knappast något ämne mera förtjent af det allmännas och hvarje enskilds uppmärksamhet, än de offentliga undervisningsverken, hvarföre vi icke heller tvekat att fästa våra läsares uppmärksamhet på här ofvan anmälda öfver våra elementar-läroverk sednast utkomna berättelse.

Att de offentliga läroverken och den vid dem meddelade undervisningen äfven hos oss i sednaste tiderna tillvunnit sig ett allmännare interesse, är onekligen en i högsta måtto glädjande företeelse, och af den diskussion, som med hänseende härtill i offentligt tryck uppstått och tvifvelsutan vidare kommer att fortgå, bör man kunna hoppas, att det rätta och sanna äfven härutinnan skall efter hand göra sig gällande. Emellertid kan icke heller förnekas, att striden mellan gamla och nya skolan öfvergått — såsom ty värr vanligast plägar inträffa i slika fall — till en partisak. Man har å ömse sidor, såsom *pro aris et focis*, stridt för den gamla och nya skolan*). Oss synes det emellertid såsom visst, att den gamla skolan ej förtjenat allt det tadel den fått uppbära, och att af *det beröm*, som tilldelats den nya, en god del torde kunna afprutas. Emellertid är det otvifvelaktigt, att den gamla skolan i så måtto måste gifva med sig, att erkänna företrädet af det *ambulatoriska lärosättet*, enligt hvilket ett eller några få läroämnen genom alla, eller de flesta, klasserna föredrages af *samma* lärare. Om man neml. undantager skolans lägsta klasser, der lärjungarnes intelligenta förmåga ännu likasom ligger i linda, och af en enda varsam hand bäst torde kunna väckas och utvecklas; så är det väl föga tvifvel underkastadt, att det för studiernas fortgång inom de högre klasserna är vida förmånligare, att läsningen bedrifves ambulatoriskt. Endast derigenom kan någon enhet i undervisningen åstadkommas, då hvarje lärare följer och leder sina lärjungar genom de återstående högre klasserna, och således kan med dem jemnare fortskrida, än efter hvad brukligt är vid den vanliga klassindelningen, der det blir nästan omöjligt för den ene läraren, att vidtaga der den andre slutat; der methoden för un-

*) Att vi med "*nya skolan*" här förstå *Elementar-skolan*, som i Stockholm öppnades 1828 och sedan oafbrutet fortgått efter en plan, i flera afseenden olika med våra äldre skolor, torde knappast behöfva anmärkas.

dervisningen vexlar, snart sagdt, för hvarje klass, och hvarigenom afbrott i det fortgående studiet af de särskilda läroämnena uppstå, och, såsom erfarenheten — ty värr — allt för nogsamt intygat, menligt inverka på ungdomens intellektuella utbildning. — Att den ambulatoriska läseordningen alldeles icke — såsom man velat förespegla — nödvändigt behöfver störande inverka på förhållandet mellan lärare och lärjungar, eller visa menligt inflytande på disciplinen inom skolan, om denna för öfrigt äger en klok, insigtsfull och kraftig styresman, har på flere ställen visat sig. Också yrkade redan vid 1824 och 1832 års skol-revisioner flere reservanter på införandet af den ambulatoriska läseordningen, och densamma har icke heller vid sednaste revision saknat sina förespråkare, ehuru skönt den ej lyckades vinna pluralitetens odelade bifall.

Hvad åter angår valfriheten i afseende på läroämnen, hvilken frihet man prisat såsom en egen förträfflighet tillhörande den nya skolan, så må i första rummet erinras, att en sådan valfrihet äfven inom den nya skolan är mera skenbar än verklig, i thy att dispenser der ej äro tillåtna från hvilket läroämne som helst, utan endast från de döda språken. Då nu samma nya skola uti sig förenar tvenne särskilda bildnings-linier, svarande emot de efter gamla systemet skiljda lärdoms- och apologist-skolorna; så ställer sig sålunda en yngling, som i nya elementar-skolan begär dispens från nämnde språk, alldeles på samma punkt, som den yngling, hvilken söker sin bildning i någon af våra vanliga högre apologist-skolor. Äfven denne sednare betunges i sistnämnde skolor ej med något af de gamla språken, hvilka för hans framtida lefnadsbana ansetts umbärliga. Att föröfrigt så väl valfriheten som den fria flyttningen i flera hänseenden äro af betänklig art, har mångfaldiga gånger tillförene, och äfven i närvarande revisions-berättelsen blifvit antydt, och då tid och omständigheter ej tillåta oss att för tillfället vidare diskutera dessa frågor, hänvisa vi våra läsare till de sakrika och intressanta anförandena, som häröfver blifvit meddelade af Professorn E. A. Schröder och Rektorn J. N. Cramér i dessa Herrars reservationer (ss. 4, 5 och ss. 41—42).

Närvarande Revisionsberättelse sönderfaller i tvenne delar: 1) "*En allmän berättelse om Läroverkens tillstånd*" (ss. 2—64) samt 2) "*Förslag till Läroverkens förbättring*" (ss. 64—202). Efter en statistisk öfversigt öfver lärjungarnes antal, ålder o. s. v. vid elementar-läroverken under de 11 år, som förflutit sedan närmast föregående skolrevisionen, eller från höst-terminens början 1832 till och med vårterminens slut 1843, meddelas i berättelsens förra del a) "*de afvikelser från*

skollagens föreskrift, hvilka någorstädes inträffat" (ss. 10—18), och änskönt det skulle kunna tyckas, att näppeligen några afvikelser borde kunna få äga rum från en för läroverken inkom stiftad, allmänt påbjuden lag, för hvars noggranna efterföljd särskilda väktare vid hvarje skola blifvit tillsätta; — så finner man dock, att dessa afvikelser icke blott ej äro få, utan äfven sinsemellan ganska betydande, så att inom för öfrigt likartade skolor betydliga skiljaktigheter förete sig, så i afseende på meddelade läroämnen, som omfånget och höjden hvartill dessa drifvas; och hvad disciplinen beträffar, så anmärkes till och med, att "vid några få läroverk en eller annan, till följe af gammal häfd, icke iakttager klockslaget för ankomsten till lektionen"! Vidare omnämnas b) *"de olika medel, utvägar och föreskrifter, hvilka af Ephorerna, enligt dem uppdragen rättighet, blifvit vidtagna till ordningens befordran och disciplinens handhafvande"* (ss. 18—21); c) *"de serskilda läromethoder som blifvit införda"* (ss. 21—24); d) *"de läroböcker, kartor och hjelpredor vid undervisningen, hvilka, förut obegagnade, blifvit till nyttjande och bruk antagne"* (ss. 24—25) hvaraf inhemtas, att ännu flerestädes begagnas handskrifna, af lärarne dikterade kurser, äfven i sådana kunskapsarter der erkändt dugliga läroböcker nu mera ej saknas, såsom t. ex. i Arithmetik och Zoologi. Huru menligt detta är för lärjungarne, hvilkas tid förspilles med afskrifvandet af diktater, som de icke sällan origtigt uppfatta, och som genom lätt inträffade skriffel mer och mer försämras, är så obestridligt, att det verkligen är förvånande, att ett sådant förhållande får ega rum. — Vidare följer en framställning af e) *"fortgången af de förändringar uti gamla läroverkens form och föreläsnings-skyldigheter, hvilka med anledning af skollagens tillåtelse, kunna progressivt företagas"* (ss. 26—43), samt f) en redogörelse för *"anläggningen af de nya i Nåder fastställda Läroverken och deras tillstånd, så väl i ekonomiskt, som i litterärt hänseende, eller, i vidrigt fall, de omständigheter, som hindrat och tills vidare motarbeta deras anläggning"* (ss. 43—52). Man finner häraf att en ny lärdomsskola blifvit inrättad i *Eskilstuna* 1835, samt att fyra nya högre apologistskolor — eller, om man så ville kalla dem, real-gymnasier — kommit till stånd, neml. i *Wenersborg* och *Haparanda* 1840, i *Sala* 1841, samt i *Gefle*, neml. det derstädes varande *Athenæum* 1843. Deremot har den i Nåder beslutade fullständiga apologistien i *Westervik* ej ännu kunnat bringas till fullbordan, af anledning att "de derföre anvisade tillgångar från Söderköpings skola icke ännu blifvit för sitt nya ändamål disponibla." — *Åmåls* skola, som ursprungligen var bestämd

att vara en lägre lärdomsskola med 3 klasser, har från 1837 blifvit reorganiserad efter nya elementarskolans mönster, så att den inom sig nu mera upptagit både den humanistiska och realistiska bildningslinien. Likaså *Philipstads* skola, som ursprungligen varit ämnad att endast vara en apologisti. — Ytterligare meddelas g) "*andra upplysande underrättelser rörande de läroverkens förvaltning samt undervisningens tillstånd*" (ss. 52—58), hvari redogöres för läroverkens byggnader, bibliotheker, samlingar, sednast erhållna stipendii-donationer o. s. v.; hvarefter följer h) en särskild "*underrättelse om nya elementarskolan i Stockholm*" (ss. 58—64).

Sednaste delen af ifrågavarande berättelse, hvilken — såsom ofvan angafs — meddelar *Revisionens förslag till läroverkens förbättring*, är af största intresse, såsom antydande huruvida och i hvad mån pluraliteten inom Revisionen ansett de allmänna läroverken hos oss kunna och böra förbättras. Med hänseende härtill förtjenar det anmärkas, att Revisionen tillstyrkt, det "*lärdoms och apologistskolan må såsom hittills förblifva från hvarannan skiljda*"; men det dock för den fria utvecklingen i pedagogiskt hänseende må vara "*Ephorus med Lärares samtycke obetaget, att om begge läroverkens förening till gemensam undervisning, med den valfrihet af läroämnen, som af en dylik förening möjligen kan blifva nödvändig, till Kongl. Maj:t ingå med underdånig ansökan, åtföljd af ett fullständigt schema lectionum*" (ss. 90—91). Onekligen måste man hålla Revisionen räkning för dess härutinnan sålunda ådagalagda sällsporda opartiskhet. Hvad särskildt beträffar "*läseordningen*" och "*lärosättet*", så har Revisionen lemnat bestämdt företräde åt undervisningen i *slutna klasser*, framför rörliga lexlag och fri flyttning. Vidkommande det med sednare undervisningsmethoden vanligen förknippade monitörssystemet, har Revisionen på goda grunder vidhållit det af 1832 års revision redan afgifna yttrandet, att "*vexelundervisningen endast må tillåtas i elementar-läroverkets lägre klasser vid inhemtandet af vissa mekaniska färdigheter, såsom skrifning, lineartekning och till en del räkning, till det mått, som läraren finner gagneligt och ephorus gillar.*" Beträffande åter den *ambulatoriska läseordningen*, eller den i egentlig mening så kallade *ämneslänsingen*, hvilken föröfrigt ej står i strid med undervisningen i slutna klasser, så har Revisionen tillstyrkt densamma för lärdomsskolans öfversta afdelning; och likasom nämnde läseordning enligt Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af den 1 Nov. 1839 är för apologistierna föreskrifven, så har Revisionen för sin del tillstyrkt att densamma "*äfven i lärdoms-skolorna må, med lärarnes samtycke, kunna införas*" — dock så att "*hvarje klass*

behåller sin hufvudlärare", hvaraf det vill synas, som skulle levisionen i slikt fall anse en för skolan gemensam Rektor ej ara till fyllest, utan skulle det erfordras en sådan för hvarje lass. Också har Revisionen, så att säga, tagit igen med ena anden, hvad den gifvit med den andra, i thy att, då Revis. j kunnat förneka den ambulatoriska undervisningsmethoden allt ärde, så har den dock icke otydligen (jfr sid. 104) velat inm lärdomsskolan inskränka densamma endast till *"den matheatiska undervisningen"*, hvilken Revis. obetingadt medgifvit ira "inom alla skolans klasser vara anförtrodd åt en och sama lärare." Att samtlige Rev:s medlemmar ej varit af samma nka, utan kraftigt yrkat på allmänt antagande af den ambutoriska undervisningsmethoden, såsom utan gensägelse ägande reträdet framför den äldre vanliga, har ref. förut antydt, h får med hänseende härtill hänvisa till reservationerna af :ktor Nordqvist och Lektor Söderberg ss. 19, 52, 57 o. 58.

Med hänseende till upprätthållandet af disciplinen inom 'overket, föreslår Revisionen att *den för skolan och gymnasm i nu gällande skollag bestående skillnaden i straffbestämlsen måtte försvinna*, så att härutinnan mellan läroverkets lelningar icke vidare borde finnas någon enligt lag stadgad ikhet, helst då man alltid måste förutsätta, att hvarje lära-, och ännu mera ett kollegium, noga pröfvar hvilken bestraffng, som kan i betraktande af ålder, lynne och öfriga omindigheter befinnas vara den tjenligaste; — samt att till de 'ut i 10 Kap. 4 §. af Skollagen bestämda bestraffningar äfa må läggas den af en *straffklass* — hvarmed likväl icke af- något afskiljande till särskildt läsrum från medlärjungarne, in *nedflyttning förenad med kroppslig aga* — då fortfarande tja eller vanartigt uppförande dertill gifva anledning. *"Till affklass dömmer collegium, och vare den, som af sådan, oftlligen kungjord, nedflyttning icke låtit sig rätta, efter pröfig af ålder och omständigheter, förfallen till kroppsaga eller visning från läroverket antingen för en eller annan termin, er för alltid"* (ss. 140—141). Om denna från nya elemen-skolan lånade straffbestämmelse, som derstädes på ynglinraes flit och uppförande visat ett så välgörande inflytande, ane insteg äfven vid de öfriga offentliga läroverken, skulle n tvifvelsutan äfven der verka helsosamt. Af icke mindre jt vore antagandet af Revisionens förslag, det *på gymnasium arje yngling, från sitt inträde till sin afgång, skulle bibella en och samma lärare till inspektor*, hvarjemte *hvarje läverks styrelse borde tillse, att i staden, der läroverket är läget, för ungdomen finnas tjenliga ställen, der den på bila villkor kan hafva föda och husrum, med rättighet och för-*

pligtelse för styrelsen, att förbjuda ungdomen begagnandet af sådane qvarter, som för deras sedlighet eller studier äro mindre tjenliga (ss. 142, 143). — Att disciplinen vid Gymnasierna är svår att upprätthålla är en känd sak. Flera omständigheter samverka hvar i sin mån, att de från skoltvånget lössläppta gymnasisterne, missbrukande sin vunna större frihet, icke sällan bete sig obändigt och tygellöst. Det vissa är, att det årliga ombytet af Rector Gymnasii motverkar disciplinens upprätthållande, och den tur, i hvilken rektoratet nu går från den ena lektorn till den andra, gör att olika principer i disciplinariskt hänseende komma att göra sig gällande, allt efter karakteren af Gymnasiets årligen ombytta styresman. Att förekomma detta onda har Revisionen tillstyrkt, att "*Collegii Gymnastici Ledamöter skola vid hvarje läseårs slut genom omröstning med slutna sedlar välja den lektor, hvilken de anse dertill skickligast. — Hafva Collegii röster fallit på samma person, fastställe Ephorus valet; i annat fall vare honom medgifvet, att till rektor utse den bland lektorerna, som han anser dertill tjenligast vara*" (s. 159). — Detta förslag är visserligen så vida bättre än nu gällande förhållande, att derigenom en *möjlighet* vore gifven, att bland lektorerna förbigå den, som till rektor befunnes oskicklig. Men månne denna möjlighet också i tillämpningen skulle blifva *verklighet?!* Eller finnas icke andra rektorssysslor, som besättas genom val, men till hvilka valet alltid utfaller så, att ingen annan än den i tur varande väljes? Och månne icke så väl lektorernes förhållande till hvarandra, som biskoparnes till dem, skulle leda derhän, att sällan eller aldrig någon vid detta val blefve förbigången? Vi fråga blott, utan att härpå vilja eller kunna afgifva något bestämdt svar. Dock kunna vi ej undertrycka vår öfvertygelse, att läroverken och disciplinen vid dem vida kraftigare skulle ses till godo, om hvarje fullständigt elementarläroverk, d. v. s. Gymnasium tillsammans med skolan, ställdes under *en* och *samma rektor*, hvilken efter underdånigt förslag nämdes af Konungen, ej för ett eller annat år, utan för hela sin tjenstetid. För skola och Gymnasium funnes då blott *en* rektor och *ett* kollegium, och för disciplinen inom läroverket skulle den häraf uppkomna enhet i styrelsen tvifvelsutan verka högst välgörande. Ty om lärjungen allt ifrån sitt första inträde i skolan, till sin afgång från gymnasium visste sig vara ställd under samma rektors och samma kollegii uppsigt, skulle han icke så lätt såsom nu sker, komma i frestelse att afvika från bestämda föreskrifter, ej heller inbilla sig, att i gymnasium kunna undandraga sig sina lärares uppsigt och lagens strängare fordringar. Öfvergången från skolan blefve då i

sciplinariskt hänseende omärklig, och gossen gjordes till yngng icke såsom nu, genom en hastig metamorphos, utan genom n småningom förberedd förändring. Stor sak om ock namnet f Gymnasist ej tilldelades honom, och om alla Gymnasierna rbyttes till Kathedralskolor! Med den nämda förändringen f en och samma rektor för skolan och gymnasium vore väl ek naturligast att båda dessa, hittills alltför skarpt skiljda, elär af elementarläroverket sammansmälte till ett organiskt elt, just under den form, som vi redan sett förverkligad i åra två kathedralskolor. Genom en sådan sammangjutning af ymnasium med skolan skulle sannolikt oberäkneliga fördelar eredas läroverket. Ty ostridigt är, att ynglingen så fort han trädt på gymnasium, nu oftast "tror sig hafva på en gång git ett stort steg framåt, och — ehuru ringa stadga han än er — betraktar han sig likväl, till följe af traditionella beepp, genast såsom en fri medborgare i ett fritt samhälle, hilken likasom iklädt sig den romerska togan och är berättiad, att göra hvad han vill, samt läsa och lära hvad honom ehagar, föga aktande sin lärares allvarsamma tillrättavisningar." elt annat måste förhållandet vara vid en kathedralskola. Ocki ha några af Revisionens medlemmar yrkat på *gymnasiernas educering till kathedralskolor* *), hvaraf ock enligt ref:s öfvertygelse en stor vinst skulle beredas de offentliga läroverken. — *Upphäfdes derjemte*, såsom Revisionen (s. 153) föreagit, *indigenatsrätten* **), så att ej orten der man blifvit ödd, utan endast den sökandes *förtjenst* och *skicklighet* toges betraktande vid tillsättandet af lärare-sysslor; — och befrias lektorerne från alla för undervisningen heterogena befattingar såsom *konsistoriella göromål* ***) m. m., så torde man

*) Jfr Reservationerna af Professor Schröder, Rektor Cramér och ektor Nordqvist (ss. 3, 4, 10, 16, 19, 44, 45). Alla tre dessa ledamöter af Revisionen ha påyrkat att *skola och gymnasium böra stå under samma rektor*, och de båda sistnämde speciellt *gymnasiernas förändring till kathedralskolor*. Intetdera vann pluralitet inom Revisionen!

**) Revisionen har föreslagit indigenatsrättens upphörande (s. 153). äremot ha Lektor Sporsén, samt Biskoparne Holmström och Hedrén reserverat sig.

***) Revisionen slutar sin berättelse (s. 202) med en framställning m. nödvändigheten, att befria Lektorerne från skyldigheten att i stiftsstyrelsen deltaga. — I Prof. Schröders Reservation (s. 46) visas oveersägligen behofvet och nödvändigheten, att på andra personer öfverlta de åligganden, som tillkomma Hrr Lektorer såsom Consistoriales. äfven en annan Reservant, Rektor Cramér har ss. 12—13 framhållit igten och nödvändigheten af en denna förändring, som, såsom nyss ämdes, vann pluraliteten för sig inom Revisionen. — Emot Revisioens härutinnan uttalade opinionsyttring ha Lektor Sporsén, Biskop Holmström och StatsRådet Hedrén reserverat sig.

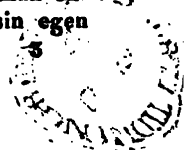
med allt skäl kunna hoppas, att de offentliga läroverken skulle både kunna göra sig förtjenta af, och äfven vinna allmänhetens odelade förtroende.

Dock, — man må tala, skrifva och reglementera huru mycket man behagar i läroverksfrågan, så uträttas likväl i verkligheten ej något, med mindre än att lärarepersonalen för det första har den bildning, att densamma är sitt kall fullt vuxen, och för det andra är så aflönad, att den ej nödgas för vinnandet af dagligt bröd offra åt heterogena omsorger och bestyr en stor del af sin tid och sina krafter, som uteslutande borde egnas åt läroverket. För att i båda dessa fall kunna i framtiden uppnå det önskade målet, har Revisionen (ss. 154—162) föreslagit inrättandet af *Skollärare-seminarier* samt i vissa fall *förhöjning af skollärarnes löner* (ss. 182 och följ.). Hvad de föreslagna Skollärare-Seminarierna beträffar, så lärer ej kunna nekas, att genom organiseringen af sådana, mycket skulle uträttas för lärarepersonalens praktiska duglighet, ehuru det åter å andra sidan äfven ligger för öppen dag, att stora svårigheter, som ej lätteligen kunna undanrödjas, ligga i vägen för dylika pedagogiska instituters organisation inom vårt land, der någon *enhet* inom statens offentliga läroverk nära nog saknas. — Skulle någon elementarläroverkens ombildning i mer eller mindre likhet med Nya Elementarskolan beslutas, så blefvo pedagogiska seminarier i ännu högre grad af behofvet påkallade, ty elementarskolans laromethod är till sina detaljer allt för litet känd af mängden bland våra skollärare, att af dem kunna med fromma tillämpas. — En egenhet företer Revisionens öfver Lärare-seminarierne framställda förslag deruti nemligen, att då en del af elementarläroverkens lärare åläggas genomgå en fullständig kurs vid ett af de tilltänkta seminarierna, andra derifrån befrias eller uteslutas. Så heter det sid. 157: "*I Historia, Geografi, Filosofi och Naturkunskap fordras ej för erhållandet af lärarebeställning i nämda ämnen någon serskild af vederbörande lärare ledd kurs, utan gör det tillfyllest, om dessa kunskapsgrenar af den blifvande läraren på egen hand studeras utöfver hvad till graden fordras, samt att den vetenskapliga halten af detta studium genom författande af uppsatser, afhandlingar, läroböcker o. s. v. dokumenteras.*" — Månne Revisionen härvid ej begått en halfhet? Eller kunna lärarne i öfriga ämnen ej "på egen hand" äfven studera "utöfver hvad till graden fordras", samt genom "utgifna skrifter" dokumentera sin lärdom, — och sålunda hvad kunskapsmåttet beträffar alldeles icke behöfva freqventera de tilltänkta lärare-seminarierna!? Men lärdomen och kunskapsmåttet gör ju icke tillfyllest. Ty nog kan man vara skicklig, ja! utmärkt vetenskaps-

man, så väl i det ena som det andra ämnet, utan att derföre vara skicklig elementarlärare. Det är två himmelsvidt skiljda saker, att såsom vetenskapsman possedera en viss kunskapsgren, och att såsom skollärare på ett fruktbärande sätt för ungdomen kunna framställa samma vetenskaps elementer. Också visar erfarenheten, att den, som såsom vetenskapsman är utmärkt, ofta är högst medelmåttig, ja icke sällan under medelmåttan, såsom elementarlärare. Det vore väl derföre icke endast kunskapsmåttet, utan hufvudsakligen *methoden*, *sättet* för meddelandet af kunskaperna, som vid seminariet borde afses, der sålunda de blifvande lärarne under tillbörlig ledning, läratinnan finge orientera sig, samt desslikes afgifva prof på sina större eller mindre undervisningsgäfvor, hvaröfver betyg dem meddelades, så att sedan de temligen fautiva, i nu varande skollag anbefallda praktiska undervisningsprofven kunde afskaffas; — och i båda dessa fall, så väl för inhämtandet af tjenlig undervisningsmethod, som för att uppöfva och ådagalägga sin egen undervisningsförmåga — lärer ej kunna nekas, att seminariet vore lika nödvändigt för samteliga lärareämnena, och ref. kan ej annat än anse det för en inkonseqvens af Revisionen, att befria en del lärarekandidater från hvad det anbefaller andra.

Hvad slutligen angår beskaffenketen af skollärarnes löner, och inverkan häraf på hela läroverkets ställning, så har denna fråga under förra året i denna tidskrift blifvit så fullständigt belyst, att vi anse det öfverflödigt häröfver vidare spilla några ord. — Vi anmärka derföre blott att ännu finnas Gymnasiilärare, som endast ha 25 — säger *tjugufem* — tunnor spanmål i lön, nemligen *Läraren i Naturalhistorien*. Och vi fråga, huruvida man kan göra sig någon förhoppning, att män med dertill fullt erforderliga kunskaper. skulle vilja binda sig vid en plats, som knappast lemnar dagligt bröd, ännu mindre kläder och husrum!? Revisionen har tillstyrkt förhöjning å nämde lön till 100 tunnor spanmål; — en förhöjning, som väl icke kan kallas obillig, och i högsta grad är af behofvet påkallad, så framt man annars vill ha detta läroämne skött på ett sätt, att dermed något varder vunnet.

Hvad vidare angår hit hörande frågor, få vi hänvisa till här anmälda Berättelse, som förtjenar att läsas och begrundas af hvar och en, som nitälskar för skolans och ungdomens sak. Man finner i denna Berättelse, — likasom i hvarje dylikt af en större kommitté affattadt arbete — stundom diametralt motsatta åsigter uttalade och motiverade, och hvaraf man således dymedelst har tillfälle att ytterligare stadga sin egen

öfvertygelse. Må på diskussionens fria väg lärofrågan underkastas den pröfning, hvaraf dess vigt gör den i så hög grad förtjent! och måtte oväld och sanningskärlek hädanefter ådagaläggas af de olika åsigternas sakförare, så skall säkerligen äfven härutinnan det sanna, som alltid utkräfver sin rätt, omsider ofelbart segra.

Åtskilliga meningen vanställande tryckfel, påträffar man här och der i denna Revisions-Berättelse, såsom t. ex. sid. 68 r. 2 nedifr. står *samtiden*, bör väl vara *forntiden*. Sid. 158 r. 8 nedifr. står *ändra* läs *ordna* I Reservationerne sid. 41 r. 14 står *vägen* läs *någon*, o. s. v. J. A.

[9] Språkforskningar af *Frans von Knorring*. Första Häftet, Språkljuden. Stockholm, Norstedt & Söner, 1844. 54 Sidd. 8·o. (Priset: 24 sk. B:ko).

Dessa "Språkforskningar" äro, såsom Förf. yttrar i företalet, ämnade att utgöra en grund på hvilken språkvetenskapen bör hvila, en vetenskap, som säges vara "hittills nästan ovidrörd." Förf. anser den behandling språken hittills rönt egentligen hafva varit yttre och historisk, samt har i närvarande arbete velat upplösa språket i dess minsta delar, de enkla ljuden. Man finner derföre i detta häfte en undersökning af språkljudens "egenskap, beskaffenhet, förening, förvandling, betydelse", o. s. v., hufvudsakligen med afseende på Svenska språket.

Ehuru endast första häftet af detta arbete hittills blifvit tillgängligt i Bokhandeln, torde det icke vara för tidigt att företaga en granskning af de grunder, på hvilka Förf:s undersökning hvilar. Rec. får bekänna, att han ingalunda kan godkänna de principer, hvilka Förf. följt vid språkvetenskapens behandling. En undersökning af de enkla ljuden, såsom sådana, kan enligt Ref:s tanka föga eller intet gagna språkvetenskapen. Om språket, såsom Förf. sjelf medgifver, "icke är en tillfällig sammangyttring af ljud", — om det tvertom utvecklar sig organiskt, d. v. s. visserligen med nödvändighet, men på samma gång äfven med frihet, så måste en betraktelse af språket endast från den phonetiska sidan, med fullkomligt förbiseende af den logiska, blifva ensidig och origtig. Ljudet har i språket ingen betydelse utom för så vidt det uttrycker begrepp: den enhet, i hvilken dessa båda elementer sammansmälta, är ordet. Språkforskarens utgångspunkt måste derföre blifva icke de enkla ljuden, utan vissa — flera eller färre — rot- eller stam-*ord*, hvilka han har att följa i deras utveckling och bestämdare individualisering. Visserligen röje

sig i denna utveckling stundom en öfvervigt af det logiska elementet, stundom af det phonetiska; likväl förekomma de aldrig skilda från hvarandra. Förf. har utgått från den grundsats, att man bör upplösa språket i dess minsta delar, liksom man utforskat mineraliernas enklaste beståndsdelar och egenskaper; men det är just rigtigheten af denna grundsats rec. måste bestrida. Hvad som gäller om den lägre, oorganiska naturen, får icke tillämpas på det organiska lifvets högre stadier. Särdeles origtigt blir ett sådant förfarande, der det organiska lifvet höjt sig till rent andligt, såsom i tänkandets funktion, d. v. s. språket, såsom tankens uttryck.

Till följe af denna, enligt rec:s tanka, skefva åsigt af språkets väsende måste man högligen betvifla, huruvida Förf. genom dessa språkforskningar skall, utöfver hvad som blifvit gjordt af hans föregångare, "upphöja språket till vetenskap." Förf har meddelat åtskilliga iakttagelser öfver det sätt, hvarpå vokal- och konsonantljuden bildas, ingå förening med hvarandra, o. s. v. Rec. erkänner villigt den möda och sorgfällighet, med hvilken dessa iakttagelser blifvit gjorda; men svårligen torde någon undgå att med afseende på allt detta fråga: "*cui bono*"?

Vid frågan om ljudens betydelse antager Förf. ett s. k. *onomapoietikon*, "i följe hvaraf hvarje enkelt ljud har en *hufvudsaklig* (egen?) betydelse." Det gifves visserligen många språkforskare, hvilka i likhet med Förf. sökt att på detta sätt förklara språkets uppkomst; men rec. kan icke dela denna åsigt. Utom det att denna theori i sjelfva verket upphäfver all frihet i språkets bildning — en frihet, utan hvilken tillvaron af flera olika språk synes omöjlig att förklara —, talar emot densamma det faktum, att de särskilda begrepp, som skulle motsvara ett särskildt ljud, i språket återfinnas under flera olika ljud. Också äro åtskilliga af de exempel, som Förf. anför till bevis för nämnda åsigt, föga lyckligt valda. Så heter det t. ex. sid. 42: "B, likasom (!) i Hebreiskan, betecknar i allmänhet bo, bygga, by, bohl, deraf bi, hvilket bygger, och barn, för hvilka bygges." Det sista exemplet påminner om det bekanta försöket att härleda *lucus* af *non lucendo*.

Rec. måste beklaga, att Förf. användt så mycken möda på en undersökning, hvilken, så vidt det tillåtes att dömma af detta häfte, svårligen kommer att medföra något egentligt gagn för språkvetenskapen. Hvad särskildt angår Förf:s sätt att uttrycka sig, är detta stundom sväfvande och oredigt. Så t. ex. talar Förf. om de fördelar språkvetenskapen skulle medföra, i händelse denna blefve "införlifvad med menskliga vetan-

det", en bestämning af vetenskapen, som synes vara temligen onödig. På ett annat ställe (sid. 51) talas om möjligheten att konstruera ett allmänt språk samt fördelarne deraf, hvarvid förekommer följande märkliga tillägg: "ett sådant språk kan äfven *uttalas*" (!). Denna anmärkning är emellertid karakteristisk för denne Förf., och torde ensam vara tillräcklig för att visa, att hans undersökning, till följe af en falsk utgångspunkt, i sjelfva verket befinner sig *utanför* språket.

G. R. R.

[10] Latinsk Språklära för Skolor och Gymnasier af *Joh. Edv. Öhman*, Lektor vid Gymnasium i Borgå. Upsala 1844. Wahlström & Låstbom. Hos A. Bonnier. 303 Sidd. stor 8:o. (Priset: 1 Rdr 24 sk.).

Bland de märkliga tidens tecken, som, äfven i nordligare länder, bevittna en nyvaknad, allvarlig håg att befordra det uppväxande slägtets undervisning och bildning, må man med skäl räkna det aktningsvärda bemödandet att utarbeta nya läroböcker. Sådana, och ingalunda minst de, som åsyfta bibringandet af klassisk språkkännedom, förtjena synnerlig uppmärksamhet, hvilken bäst och egentligast visas genom arbetets omsorgsfulla och genomförda, till och med stränga granskning. Till en dylik, hvilken den förevarande läroboken i flera afseenden är värd, har likväl ref. haft hvarken tillräcklig tid eller förmåga. Men ickedestomindre, och då en så beskaffad granskning knappast kan genast af någon utan mycken möda åstadkommas, och då den ej heller väntas af Förf., som derom med rätta säger, att "detta är något, som kan ske först under bokens dagliga begagnande"; så har ref. ansett sig befogad att åtminstone anmäla boken, och framställa de mer eller mindre grundade och sammanhängande anmärkningar, som syntes erbjuda sig vid bokens genomläsning, derunder han likväl haft tillfälle att till en del inhemta erfarna och skickliga Skollärares omdömen.

Förordet, skrifvet med lifligbet och förstånd, innehåller åtskilligt, det vi ej böra helt och hållet förbigå, helst Förf. deri redogjort för sina språkgrundsatser, sitt syfte och förfarande med läroboken.

I Förf:s reflexioner öfver språk i allmänhet, och det latinska i synnerhet, kunna vi väl icke till alla delar instämma. Sålunda betvifla vi, att en eröfrande nation, sådan som den Romerska, hvilken temligen länge före sin upplösning känt många för språket skadliga inflytelser från först underkufvade, sedan påträngande barbarer, kan sägas i sin sista period hafva

lagt slutstenen till sin språkbyggnad i annan mening, än att språket småningom bortblandades och utdog. Men egentligen tillhandt blir väl språket, såsom allt annat menskligt, aldrig en fullkomnad, inom sig sluten organism. Detta kan man drista påstå äfven om det latinska, i hvilket, oaktadt dess höga grad af utbildning, åtminstone många ordformer, dem man vore frestad att analogiskt bilda och begagna, synas saknas: så att man icke utan skäl kan påstå, att snarare barbarernas svärd, än den egna, inre fullmogenaden, lagt slutstenen till Romarnes språkbyggnad. Dock synes oss Förf. i allmänhet med tillräckliga grunder rättfärdigat den höga tanke, han hyser om latinska språkstudiet, äfvensom han visar sig genomträngd af öfvertygelsen om latinska språkets förträfflighet både i och för sig och såsom läroämne.

I striden mellan dem, som kämpa för eller emot latinstudiet i skolorna (och hvilka, efter Förf:s mening, redan träffat förlikning sins emellan) visar sig Förf. hafva intagit en ganska bestämd position. Han antager, att latinet bör söka sitt ändamål, icke utom, utan inom sig; icke i dess möjliga praktiska nytta för andra vetenskaper såsom tal- och skriftspråk, utan i sin egen inre förträfflighet. Det har händt, att latinet, genom att låna sig till tungomål åt de öfriga vetenskaperna, beröfvats sitt naturliga skaplynne, sin renhet och sjelfständighet, och söndersplittrats i lika många afarter af språk, hvilka knappast mera kunna anses för munarter af latin. – Endast i slutet af Förf:s betraktelse öfver det sätt, hvarpå undervisningen i Latinet nu för tiden i våra skolor bör inrättas, synes han oss yttra sig något ensidigt, då han såsom dess enda resultat betraktar, att det till skarpsinnighet och sjelfständig verksamhet utvecklar individens naturliga själsanlag. I våra dagar, då man så strängt yrkar förbindningen af det reella med det formella, är en sådan, ehuru möjligen blott i orden liggande, ensidighet, mindre välbetänkt, helst latinet har en litteratur, som är dyrbar och inhemtansvärd, om den också ej kan täfla med den grekiska uti rikedom och skönhet.

Förf. redogör för de orsaker, som närmast föranledt förevarande arbete, och nämner bland annat: "Hos oss, i Finland, der Streling lyckats skaffa sig nästan intet annat biträde än Ödman, har den Ellendt-Dahlströmska Grammatiken blifvit ansedd alltför litet dogmatisk eller, med ett egentligare uttryck, dess lärosatser till utanläsning mindre lämpliga. Man har dessutom saknat nödig korrespondens mellan formläran och den i Sverige företrädesvis omarbetade Syntaxen."

Rörande grundlaget för arbetet tillkännager Förf., att han haft till syfte, att efter förmåga "i ett för våra skolor till

öfverskådning möjligt, om också ej till en början synnerligen klart sammanhang framställa den latinska språkläran, sådan den nu är. Förf. har visserligen studerat flera grammatikaliska arbeten, till och med monografier; men farhågan att, såsom mången annan, så inveckla sig i förstudier, att allt eget författarskap uteblefve, har föranledt, att han lemnat månget arbete ogenomläst, hvilket kunnat vara tillgängligt. De arbeten, han till ledning begagnat, hafva hufvudsakligen varit: Ellendt-Dahlströmska och Madvigska språkläran (den sednare dock blott till en del) något af Prof. Törneros' uppsatser; af tyska arbeten synnerligast Lateinische Schul-Grammatik von Blume, 2:te Aufl. Sedermera hafva äfven Billroths och Krügers Språkläror till en del rådfrågats. Temporal-läran har Förf. bearbetat efter Prof. Törneros' i utkast framställda åsigt. Dessutom har Förf. sjelf insamlat en mångårig erfarenhet i språkundervisning.

Utom några andra egna åsigter, som möjligen förekomma inom bokens särskilda detaljer, såsom t. ex. anordningen af syntaxens första del, visar sig, såsom en nyhet, sättet att bestämma genera för orden af tredje deklination. Hvad de till reglornas belysning anförda exemplen vidkommer, äro de flesta lånade ur läroböcker, som tillfälligtvis voro till handa; några har Förf. sjelf bildat. Citater har Förf. gjort inga, emedan han ansett sådana vara utan nytta för lärjungen; skulle *dock* sådant befinnas vara en brist, ämnar han, i händelse af en ny upplaga, göra sådana, sedan det blifvit bestämdt hvilka latinska auktorer blifva såsom läroböcker vid landets samtliga läroverk föreskrifna; men ur inga andra böcker, än dessa. Dessutom har han trott sig komma att vinna skolmäns bifall, då han på svenska öfversatt de anbragta exemplen.

Rörande bokens ekonomi och begagnande, anse vi oss böra anföra följande: "Ehuru endast två slags stilar af typographiska skäl blifvit använda, är dock boken indelad i *trenne* curser, hvarvid alla till den första cursen hörande styecken genom en asterisk äro skilda från dem, som ingå i den andra. Sålunda är Första cursen i Grammatikens tre första hufvudstycken beräknad att läsas i bredd med en bok, sådan som Öfningsexempel i Latinska Etymologien af I. W. S. Andra cursen i bokens tre första hufvuddelar och i sammanhang dermed Första cursen i Syntaxen, äro ämnade att dels föregå, dels hållas i bredd med Cornelius. Tredje cursen i de tre första hufvuddelarne samt Andra cursen i Syntaxen läsas i bredd med slutet af Cornelius samt andra författare, som för skolorna komma att bestämmas, hvarvid dock allt, som angår härledningar, kan sparas, för att i förening med Tredje cur-

sen i Syntaxen och repetition af det hela genomgås i Gymnasierna. Härvid bör dock genast iakttagas, att läraren redan vid behandlingen af första cursen bör göra sig hemmastadd i hela bokens inrättning, emedan ingenting vore mera förvirrande än det, att med gossar, som komma att läsa denna bok, analysera latinska stycken efter gammal praxis."

I afseende på de exempel, som visa de olika slagen af satser och deras förhållande till hvarandra, tillkännagifver Förf. att han visserligen ej anser de förra tillräckliga, utan böra de "completteras ur någon svensk bok, innan gossen hinner något längre in i Cornelius." Förf. har sålunda blott velat antyda en delning och således en minskning i svårigheterna i den latinska analysen, i det denna skulle föregås af "en annan analys, hvaruti obekanskap med ordens betydelse ej hindrade uppfattningen af satsens natur och väsende"*). Detta synes dock icke fullkomligt sammanstämma med hvad Förf. sedermera i en not, med anledning af reflexionen öfver den använda temporalläran, säger om Grammatikens åsyftade ändamål "att vara en förskola åt Logiken eller, för den, som dermed stannar, en ersättning för denna vetenskap — och i det närmaste äfven en Grammatik för svenska språket."

Sist tillkännagifver Förf. att, i följd af hans egen iråkade sjukdom, en annan, såsom han uttrycker sig, "i ämnet vida *kunnigare* man" sammanskrifvit "de här förekommande grunddragen af metriken."

Grammatikens delar följa i denna ordning: Orthographia, Prosodia, Etymologia, Syntaxis. Dessutom är boken försedd med "Inledning" och ett "Bihang", som innehåller 1:o "Romarnes Calender-räkning" och 2:o de nämda "Grunddragen af Latinska Metriken."

Innan vi öfvergå till anmärkningar öfver bokens särskilda detaljer, vilja vi förutsända en allmännare betraktelse öfver elementar-läroböcker, för att slutligen komma till ett totalomdöme öfver den ifrågavarande. Det är först och främst bekant, att åsigterna öfver olika undervisnings-methoder i allmänhet äro tvenne hvarandra motsatta. Några hafva påstått, att ett språk kan läras utan särskildt studium af dess grammatik. I detta fall borde lärjungen sjelf, genom abstraktion ifrån språket, leda sig till de grammatikaliska reglorna, och detta hans bemödande på sin höjd underlättas af någon muntlig anvisning. Att denna åsigt är förkastlig, inses så väl på förhand, som det bekräftats af erfarenheten, som visat, att

*) Derjemte nämner Förf., att han är "sinnad att snart utgifva en upplaga af Cornelius Nepos med fästadt afseende å denna omständighet."

methoden lyckats bibringa endast en osäker och ofullkomlig kunskap, eller, om den efter många års ansträngning lemnat ett bättre resultat, arbetet dock blifvit långt svårare, än nödigt varit. Andra hafva, under partihettan åflande att undgå besagda ytterlighet, iråkat den motsatta, och öfverlastat gossens minne med alla möjliga, nödiga och onödiga, reglor. Äfven dessas förvillelse bekräftas af erfarenheten, som ådagalagt, att bristfällighet i kunskap visserligen kan botas, men att ett utnött minne och en genom dettas öfverlastning förvirrad tankegång nära nog kan anses såsom en obotlig skada. Således bör en författare af en lärobok för elementar-undervisningen ansluta sig till ingendera af dessa motsatser, utan deremellan hålla en medelväg.

Hos de författare, hvilka utgifva verk att studeras vid mognare år, är den största möjliga fullständighet äfven en ibland de största förtjenster; men en elementar-lärobok har ett annat mål, och bör innehålla hvarken för mycket eller för litet: något som torde vara särdeles svårt att iakttaga, och hvars uppnående kanske förutsätter ej blott skarpsinnighet, lärdom och erfarenhet hos författaren, utan äfven omarbetning till följe af från alla håll inkommande anmärkningar och ändringsförslag. I allmänhet synes man för en lärobok af förevarande art kunna antaga denna grundsats: att ej lemna lärjungen i okunnighet om någon regel, som är nödvändig och som utan alltför många undantag kan med klarhet och bestämdhet uppställas och tillämpas; men deremot till en mera mogen ålder bespara honom sådana, hvilka icke äro relatift nödvändiga, eller dem han icke förmår tillämpa, eller för hvilka han på sin ståndpunkt ej kan hafva intresse, eller dem, af hvilka han har ringa eller ingen nytta, samt ändtligen sådana, dem han bäst ex usu kan inhemta.

Dessa reflexioner äro till en del föranledda af förevarande bok, som med många förtjenster, likväl ingalunga motsvarar *alla* rättvisa fordringar. Sålunda anse vi boken, först och främst, innehålla åtskilligt öfverflödigt. Vi skola längre fram derpå anföra ett och annat exempel. För att träffa det lagom, som bör afses vid författandet af en bok af denna art, måste afseende göras ej blott på den ålder, vid hvilken lärjungarne i allmänhet äro, utan äfven på läroverkets beskaffenhet och den lärobok, hvilken den nya är ämnad att utbyta. Vill man blott och bart fästa sig vid den förra punkten, med erinring af hvad Förf. i företalet nämnt om beskaffenheten af Finlands Elementar-läroverk, hvilkas tillstånd ungefär motsvarar våras, så kan man ej annat finna, än att hans lärobok, åtminstone i afseende på etymologien, som torde upptaga för stor

rymd i förhållande till syntaxen, innehåller åtskilligt för nycket, så att skillnaden mellan nytt och gammalt måste för lärjungen förekomma särdeles betydlig. Att Tyskarne i sina Grammatikor intaga så mycket, som der förefinnes, rättfärdigas kanske helt och hållet genom beskaffenheten af deras Elementar-läroverk, som stå på en mycket högre utvecklingsgrad, än våra. Detta lärer ock vara fallet med Danmarks, ty eljest skulle det vara svårt att förklara, att Prof. Madvig bestämt sin temligen vidlyftiga Grammatika för Elementar-läroverken. Nu har väl Förf., genom att i kurser indela sitt arbete, till en del förebygt ett slikt klander; men, då den ena kursen mer eller mindre fullständigas och förtydligas än den andra, och den ena så väl som den andra likväl bör läsas vid elementar-läroverket, samt ofta nog i den ena kursen finnes, hvad möjligen snarare borde finnas i den andra*), så är ej saken genom kursindelningen fullkomligt hjelpt.

Men oaktadt vi anse boken i visst fall innehålla mera, n behöfligt varit, tycka vi oss tillika finna, att de reglor, om uppställts, ej alla ega fullständighet. Många torde ck brista i den tydlighet, som erfordras för att göra dem rätt attliga; och hvar och en, som har någon erfarenhet af elenentar-undervisning, erkänner lätteligen, att för den unge lärungen i allmänhet knappast någon grad af tydlighet är öfverflödig.

Här och der tyckas ej heller reglorna förekomma i rätta rdningen till hvarandra**); ett fel, hvars svårundviklighet örf. på förhand insett och ej öfver allt lyckats undkomma.

Hvad stilen beträffar, är den väl för mycket abstrakt och esonnerande, med ett ord för litet dogmatisk för ändamålet: tt fel, hvilket skollärare klandra äfven i den Ellendt-Dahlströmska Grammatikan, ehuru ej i samma mån. Man anser den treling-Sjögrenska i afseende på stilen ega ett afgjordt företräde framför de nyare. Ref. för sin del tror icke, att den treling-Sjögrenska enkelheten och kortheten kan mera erhålas till samma grad, emedan uppgiften nu mera är en ny, nemigen att förbinda den dogmatiska och reflekterande methoden, och att således en utanläsning i gammal mening ej mera torde

*) Såsom mindre konseqvent i afseende på indelningen af kurserna har man anmärkt, att åtskilligt af det, som bort höra till Kap. 1 finnes i Kap. 2 eller 3 och tvärtom. Dessutom jemföre man sinsemellan: §§. 7, 30, 58, 83, 84, 90, 96, 106, 115, 191.

**) Så förekomma derivations-ändelserna före böjnings-ändelserna: satsläran modus före casus. Dessutom jemföre man sinsemellan: §§. 7, 11, 88, 131, 134, 281.

komma i fråga; dock förmodar han — och den Ellendt-Dahlströmska Grammatikan har i många fall derpå gifvit intyg — att uttrycket kan lämpas på ett för den unge lärjungens begrepp fattligare sätt.

Från denna mera allmänna betraktelse öfvergå vi till några särskilda anmärkningar.

§. 1. Innehåller åtskilligt öfverflödigt. Dessutom är sättet att definiera prosodien, att den är "läran om stafvelserna", både mörkt och origtigt.

I §. 2. 3. synes oss det, som säges om latinska språkets ursprung, öfverflödigt. Dessutom må om orthographien nu *mera* heta, icke att den bestämmes af örat och bruket, utan af etymologien och bruket.

§. 4 är, såsom många andra, till innehållet bättre uttryckt hos Ellendt-Dahlström. — Den sista anmärkningen hörer rättare till prosodien.

I §. 7 säges om sammansättningen ch, att den "stundom ehuru mindre riktigt, nyttjas i incoo och pulcer." Hvad det första ordet vidkommer, så torde det göra detsamma, hvilketdera stafsättet användes, då ordets ursprung icke är fullt bekant, om också stafningen med utelemnadt h torde böra föredragas. Men vigtigare är, att konseqvens iakttages; längre fram stafvar Förf. sjelf "inchoo." Pulcher blef äfven hos *classici* det öfvervägande stafningssättet, om också en och annan etymolog deremot gjorde invändning *).

§. 13 (pag. 8 rad. 9) står consonanten; läs vokalen.

§. 14. Om verbum fio heter det i denna, som i andra Grammatikor, att det har "i långt, om intet er (r?) följer derpå." Haltlösheten af denna regel är uppvisad af I. K. Köne **). Vi vilja, i öfversättning, i sin helhet anföra det ställe hos honom, hvilket härom handlar, emedan det tillika innehåller en reflexion öfver en vigtig grundsats i grammatiken: "En särdeles uppmärksamhet förtjenar verbum fio. Om den ursprungliga och naturliga längden af i äro vi alla ense; äfven hafva vi hittills varit ense om den på bokstäfver grundade regel, hvilken hos Bröder, Zumpt, Billroth, Ramshorn och andra lyder så här: fio har i långt, om intet r följer. Men hvarken uppfinnaren af denna bokstafsregel, ej heller dess

---

*) Se Elementarlehre der lat. Sprache von K. L. Schneider, Erster Band, pag. 206.

**) Ueber die Sprache und Metrik der Römischen Epiker. Nebst einer Nachschrift über die Metrik der Röm. Epiker v. Prof. D:r W. H. Grauert. Münster 1840.

fterföljare hafva tänkt på det undantag, som innehålles uti: rata fit unda siti (Ovid. Rem. 406 och annorst.) hvarest i icke r långt, ehuru intet r följer. I en sådan snara råkar den, om bygger reglor på bokstäfver och icke på grunder! Grunlen till brytandet mot qvantiteten är härstädes oförnekligen en, att Epikerne kunde använda formerna fĭēri, fĭērem blott ied en vederstygglig afstympning af i och m, och de öfriga, ied undantag af fieret, alldeles icke. Denna förklarings saning vinner det kraftigaste bevis deri, att i icke daktyliska erser fio (fi i fio?) i dessa former verkligen är långt, såsom denna vers: Injurium est: nam si esset, unde id fieret (Tent. Adelph. I. 2, 27). Om nu Epikerne hafva användt äfven eret (fi i fieret?) öfverallt såsom kort, såsom Virgilius (Aen. [. 473), så förlåter man dem denna konseqvens, såsom man rlåter de sednare skalderna, om de på grund af fieri bruka ven fiunt kort, isynnerhet som fĭeret alltid var lättare att foga, än fīeret."

§. 15. Nominativi qvantitet skönjes ju, ehuru med unatag, äfven af genitiven. Så ser man af văsis att văs är rt, af vāsis att vās är långt.

§. 19. Vokalerna e, i och o ej nog utförligt behandlade.

§. 20. Samma anmärkning kan gälla ändels. es, is, os ch ys.

§. 21. Tillägg: u är kort i sŭmus och quaesŭmus.

§. 24. Närmare kan och bör bestämmas, hvilka ord hafĭnus och hvilka īnus, till följe af betydelsen.

I §. 26 4:o säges att, om man vet, att accenten uti ort improbus är på im, så inser man, att stafvelsen pro är kort i probus. Månne ej tvertom? inser man att pro är kort, så t man, att accenten bör läggas på im.

§. 27. Uti anmärkningen heter det, att gravis aldrig befver utsättas, emedan hvarje ord o. s. v.; bör heta hvarje ıfvelse o. s. v.

§. 28. Malevôlens; hvarför icke Malevólens?

I §. 37 förekommer läran om härledningar och stamfördringar. I afseende på sådana reglor, som i förevarande läbok om bokstafsförändringarna lika utförligt influtit, som i flesta nyare Grammatikor, har ref. funnit bland några ingtsfulla skollärare följande omdöme vara enstämmigt. Detta pitel kan hafva sin nytta deri, att det visar, huruledes dyta förändringar icke skett godtyckligt, utan efter vissa på kstäfvernas inbördes förvandtskap hvilande grunder; men ifver skadligt, om det betungar lärjungens minne med reglor,

hvilka ej kunna närmare bestämmas, än att han vid hvarje ombildning har att välja mellan flera eller färre fall, men ej förr kan veta, hvilketdera är det för tillfället tillämpliga, än han ex usu lärt det, snart sagdt, vid ombildningen af hvarje särskildt ord. Så kunde ordet generis i nomin. hafva åtskilliga ändelser; men hvilkendera är den antagna och verkliga, lärer han först utur lexikon. Dessutom kan han af dylika reglor ej ens lära, huru ett verbum af tredje konjug. böjes i praeterit. eller supin.; reglorna gifva möjligheterna, men ordboken först angifver det verkligen försiggångna valet dem emellan. Derföre hafva väl dylika reglor, i måttligt antal använda, för den unge lärjungen förnämligast den nytta, att de visa, att vid ombildningen egentligen intet godtycke råder, att verkliga analogier låta uppvisa sig, och att många förändringar, som af kortsynthet eller förhastande stämplats såsom anomalier, dock icke sakna analogi.

Detta vare sagdt om reglorna för härledningar och stamförändringar i afseende på deras praktiska nytta i en skolbok; i afseende på theorien, kunna ock åtskilliga invändningar göras.

Den i de flesta afseenden berömvärda äflan att förklara och begripa allt, hvilken utmärker vår tid, har äfven inom språkforskningens område gjort sig gällande. Hvad latinet särskildt angår, har man, då man funnit de äldsta *Grammatici* ingalunda gifva tillfredsställande svar på alla, isynnerhet etymologiska frågor, sökt gå öfver dessa och derigenom inkommit inom hypothesernas gebit. Men såsom man inom ingen forskningsgren kunnat förena sig om en enda princip, så hafva ock inom den latinska språkforskningen tvenne olika åsigter sökt befästa sig. Då några vilja på latinsk ståndpunkt och med begagnande af språkets egna tillgångar besvara alla frågor, göra de komparativa språkforskarne deremot invändningar. Striden mellan dessa är ännu icke utkämpad; och så länge den påstår, böra sådane reglor, som dem Förf. uppställt, tills vidare gälla såsom hypothetiska, och framförallt icke inflyta i en lärobok för skolan. Att stamförändringarna med säkerhet kunna uppgifvas vara sådana, som Förf. visat dem, skall mången betvifla. Så t. ex. är det vågadt att af gen. juris vilja draga den afgjorda slutsats, att nom. ursprungligen varit jur. Redan den omständigheten, att, såsom bekant är, i åtskilliga ord s varit den ursprungliga bokstafven, och först sedermera öfvergått till r, gör påståendet misstänkt*). Ja! de finnas, som gå så långt, att de till och med ifrågasätta, huruvida t. ex.

*) Se Reisig's Vorlesungen über lat. Sprachwiss.. .. Leipz. 1839.

umarunt är en sammandragning af amaverunt, eller begge fornerna, sinsemellan oberoende, häntyda på främmande grundtyp*).

Särskildt må anmärkas till §. 38, att sirim är en mera klass. form än siverim; samt att sådana former, som audierunt mera brukas än de med v.**)

§. 41 förekommer: vellem i st. f. velrem. Tillägg det ursprungliga, förmedlande velerem.

§. 43. "..... n framför b, p, m (förvandlas) till m ...". cke alltid. Se t. ex. det genomgående bruket i Dörings Horaius, Lipsiæ 1829.

§. 46. Om härledningsändelserna or och io ej nog utförgt Ej heller göres skillnad mellan ändelserna io och us.

§. 49, 1) står furio, visserligen ämnadt att vara furo, vilken form likväl ej heller lär förekomma***). 4) Tenax t mindre väl valdt exempel, eller ordet åtminstone ofullständigt i öfversättning återgifvet, emedan det ungefär lika ta har en god, som dålig betydelse.

§. 50 1) och 3) fordra någon större utförlighet och bestämdhet.

§. 52 4). Månne ej alla inchoativa af tredje konjugation ärklas på isco? De på esco kunna ju komma antingen af ett erbum sec. conjug. eller af ett adject. Det är till ex. ej ifvet att canesco kommer af det obrukl. canēre; det kan härdas af canus eller canēre.

§. 60. I stället för ordet *visst* må, till undvikande af issförstånd, sättas *helt*. Dessutom kunde till denna §. anmärs, att ett och samma proprium kan vara gemensamt för ra föremål, men kan dock i föreställningen icke tillkomma er än ett i sender, utan att blifva ett slags appellativum, t ex. Gustaver, Carlar, Catoner.

I §. 63 säges, att månaders namn äro masculina, emedan det mensis vid dem är uteslutet. Bör heta: Månadsnamnet. nföres alltid till det masculina ordet mensis, uppsatt eller iderförstådt.

§. 66. Böra ej Epicoena abundantia omnämnas i en läbok?

---

*) I afseende på inskjutningar af bokstäfver, har ref. hört en lärd tymolog, hvars reflexionskraft är fruktbar på originella hypotheser, rågasätta, huruvida i tundo stammen är tud med inskjutet n, eller n hetat tudd, så att det föregående d för välljudets skull eller för talets lättande *öfvergått* till n. Med ett ord: det är svårt att i dyka frågor komma till full visshet.

**) Krebs, Antibarbarus .... 1837.

***) Se Reisig pag. 256.

§. 68. 4. Oss veterligen böjas socrus och nurus endast efter 4:e deklination. — Öfver denna §. och några följande har ref. på sätt och vis redan yttrat sin mening. Emellertid, om regeln för genusbestämning enligt stammen, jemförd med nominativen, så består för pröfningen, att alla ditbörande särskilda ord låta sig till genus med säkerhet bestämmas, så är den berömlig för sin praktiska nytta, äfven om, enligt hvad förut blifvit yttradt, den kunde medföra theoretisk betänklighet. Korthet och bestämdhet i uppgifter är i en sådan lärobok den största förtjenst.

§. 70. Margo är dock äfven fem.*).

§. 80. Då Förf. haft den berömliga noggrannheten att anmärka, att ordet scientia i klassiskt språk och ordet specimen i allmänhet sakna pluralis, väcker det förundran, att han till och med såsom paradigm upptagit ordet indoles, som kanske först hos Gellius brukas in plurali.

§. 83. Dativus uttrycker visserligen "ett emottagande af ett föremål", men, då detta förhållande ej blifvit vidare utveckladt och förklaradt, kan lärjungen falla i förundran, då han får se ett uttryck sådant som till ex. detta: eripere cui quid. I allmänhet torde kasual-definitionerna vara nog abstrakta, så att i första kursen föga mera är för lärjungens begrepp åtkomligt, än sjelfva namnen.

I §. 85. 2) anföras bland dem, som in plurali blott *förekomma* i de lika casus, äfven collum. Deremot må anföras Cic. de natur. deor. 2. 47: adjuvantur proceritate collorum**). 3) Rörande ordet fors bör, då Virgilius mångenstädes är antagen som lärobok, på tjenligt ställe anmärkas, att det i nom. äfven brukas rent af adverbialiter (Aeneid. 2, 138).

§. 86. Förf. lärer härstädes utan allt förehåll, att alla öfriga deklinationer böra hänföras till den tredje, såsom ur- och stam-deklination. Ref. vågar ej, i en så kinkig fråga, om sjelfva theorien uttala någon särskild mening; men tycker, att denna ändelse-förändrings-tabell gerna kunnat vara borta, dels emedan saken är omtvistad, dels emedan tabellen ingen praktisk fördel medförer. — Skulle en nyhet i afseende på

---

*) Till ex. hos Juv. Sat. 1 vers. 8. Och äfven hos andra hans samtida.

**) Det är visserligen rätt, att i en lärobok icke upptaga ordformer, som icke förekomma hos auktorerna; men djerft är det att påstå, att de icke funnits, när nemligen sådant ej af de gamla grammatici uttryckligen tillkännagifves. Att många hos auktorerna tillfälligtvis ej förekommande ordformer måste hafva brukats, är högst sannolikt; så att man till ex. om ordet cor kan säga med Zumpt, att man förmodligen in num. plur. bildat cordium.

leklinationsparadigmerna i en sådan lärobok komma i fråga, ille ref. föreslå, hvad den förut nämnde Köne lärer såsom impligt, att första och andra deklinationen sammansloges till n, med namn af den starka, och de öfriga äfven till en, allad den svaga; ehuru ej så många sub-deklinationer, som os Köne, vore nödvändiga.

§. 96. 2). Om vocat. geni se Reisig, pagg. 76—77.

3). Säges, att i det förklassiska språket var genit. af f orden på ius och ium vanligen i (i st. f. ii) till ex. Virili o. s. v. Nämnda skrifsätt lärer emellertid hafva varit et äkta klassiska. Se Hase's anm. till Reisig, pag. 277, mte flera nyares.

§. 99. 1. Vid orden charybdis och tigris, hvilkas ändlse i accus. sing. uppgifves vara blott -im, må anmärkas, t charybdis visserligen i god prosa, såsom hos Cicero, har blott , men understundom derjemte -in; samt att tigris har i cus. sing. ej blott im, utan hos poeterna och sednare proci -in, samt -idem, ja! -ida, hvilket redan kan slutas af cus. plur., som ej blott heter tigres och tigrides, utan äfven ridas (Ovid. Her. 10. 86).

Vid 6) bör tilläggas, att några appellativa på -as, -atis ån gammalt stundom bibehållit i genit. plur. -atium, till ex. vitatium hos Liv.

Sammastädes läses: uter, buk. Bättre är väl att följa aligare språkbruket, uterus, buk; uter, läderflaska.

§. 100. Om dativ. af cornu bör väl i en skol-grammaa' läras, att ändelsen är -u (-ui).

I §. 104 säges om domi, att det brukas i betydelsen mma och således såsom adverbium. Detta låter sig visseren säga; men, då äfven måste tilläggas, att pron. poss. æ, tuæ etc. samt adject. alienæ kunna stå i förening med mi, så blir det svårt, att erkänna det adverbiella bruket.

3) e) står plebes, ei; bör tilläggas, att ei stundom sammdrages till i, till ex. i uttrycket tribunus plebi.

4) c) delicium betyder icke behag, utan behaglig sak; ulæ ej blott måltid, utan äfven rätter.

§. 105. 2). Misy böjes stundom; gen. heter ej blott misy, an ock misyos och misys. Se Forcellini Lexicon.

§. 106. Det, som säges om adjectiva possessiva, är nog ycket abstrakt och äfven ofullständigt. Huru skall, af hvad m här läres, skillnaden kunna inses till ex. mellan uttrycen eloquentia Demosthenis och Demosthenea? det förra betecknar den vältalighet, Demosthenes ägde, det sednare en ältalighet, som, hos en annan, motsvarar den nämnde talans i beskaffenhet och värde.

I §. 109 säges med rätta, att divitia (neutr. plur.) icke finnes. Men tilläggas bör, att formen förekommer kontraherad: ditia. Vidare måste noga märkas, att i plur. i besagda cas. icke ändelsen -ia brukas, utan -a, åtminstone hos poeterna, likväl utan att man bör antaga en nom. sing. på -us; till ex. paupera, hospita; hvilka former Servius ej klandrar hos poeterna.

I §. 110 säges, att några få adject. på -trix, som tillika äro subst. femin., ej hafva masc. gen., hvarpå victrix mindre lämpligt anföres såsom exempel. Ty masc. victor brukas ju både som subst. och adject., så att man kan säga exercitus victor. När derföre en fullständig böjning af detta ord äger rum: victores, victrices, victricia, så hade det varit bättre, att välja ett sådant ord som deletrix, hvartill saknas masc. deletor.

I §. 119 torde betraktelsen öfver "de obrukliga stamorden" i en elementarbok vara öfverflödig. Deremot hade ej varit otjenligt, om lärjungen med något exempel fått begrepp om, huruledes i språket den besynnerligheten förekommer, att man någongång betraktat superlativus såsom positivus, och till denna ytterligare tillagt komparationsändelser, till ex. postremior, postremissimus hos Comici, proximior till och med hos Seneca.

§. 121. Diversus har diversior hos Plinius, falsus falsius hos Petronius. Surdissimus förekommer hos Augustinus.

§. 122. c). Om också ändelsen -ter, såsom några mena, är komparativ-tecken, förekomma likväl, ej blott dexter och sinister, utan ock dexterius och sinesterius, till och med i ett bref till Cicero (epist. ad fam. 10. 30). Sjelf brukar Cicero det besynnerliga infinitior, Top. 8. 33.

§. 132. Bland numeralia ordin. må jemte secundus uppföras alter*).

§. 133. Uni (nom. plur.) brukas ock för att beteckna olika grupper, partier, folk etc. till ex. tria Græcorum genera sunt, quorum *uni* sunt Athenienses**).

I §. 136, som handlar om prominina, saknas fullständighet, åtminstone är definitionen och förklaringen nog mycket abstrakt.

§. 137. Quis heter ju i femin. äfven quis, ehuru någongång quæ blifvit brukadt i dess ställe; Se till ex. Plautus.

§. 138 (pag. 77) öfversättes quis "i inskränkning" med "hvem"; bör väl heta *någon*.

*) Se Krebs Antib. (1837) pag. 441.

**) Cic. Flacc. 27.

§. 140. 3). I afseende på den uppgiften, att hic ofta får en ytterligare demonstratif tillsats af stafvelsen ce, vill ref. erinra sig, att Madvig (de finibus bon. et mal.) någonstädes säger, att han i manuskripterna läst, icke hicce, utan hice o. s. v. Denna anmärkning framkastas frågningsvis.

§. 146. Definitio modi alltför abstrakt.

§. 147. 3). Är det ej att befara, att, då amem öfversättes med: jag skulle älska, ynglingen deraf kan blifva missledd? bättre är, efter ref. tanka, att bibehålla det gamla: amem, jag må älska, amarem, jag skulle eller måtte älska. Detta "skulle" såsom öfversättning af præs. conjunct. förekommer på flera ställen, ehuru vi anmärka det härstädes en gång för alla.

6). På samma sätt ligger något förvillande i följande öfversättning: amavarim, jag skulle hafva älskat. Detta öfversättningsbruk förekommer äfvenledes flera gånger.

8). Likaledes kan man vid öfversättningen af amaturus eram: jag (kom) var nära att älska, hafva någon betänklighet. Om man ville på latin återgifva den nu anförda svenska öfversättningen, torde man böra uttrycka sig ungefär så: prope factum est, ut amarem.

I §. 157 anmärkes, i afseende på quantiteten, att, då *præsens* ändas på i, *stafvelsens* vocal blir lång, äfven om den *i præsens* är kort. Tydligare *stamstafvelsens* eller *stammens*.

I §. 160 öfversättes vesperascit med: det skymtar. Ref. åtminstone känner ej denna betydelse af nämnda svenska verb.

Om Gerundivum torde man rättast säga, antingen, att tidsbestämningen deri är ingen, eller att det betecknar ej blott "tempus præsens" och "futurum", utan äfven någongång præteritum. Ty förekomma ej sådana talesätt som till ex. detta: libris Livii legendis id assecutus est, ut . . . ?

Att futurum part. pass. egentligen uttrycker begreppet böra, är visserligen sannt; men nödvändigt är att tillägga, att äfven begreppet af möjlighet och nödvändighet inrymmes i denna form.

De något längre fram förekommande verbal-paradigmerna visa, att Förf. med de flesta nyare anser formen (till ex.) amandum est för gerundivum. Detta har skett med så stark auktoritet, att deremot ingenting kan sägas. Om åsigtens rigtighet kan man dock ledas till tvifvel af sådana, hos classici visserligen mera enstaka, men dock fullkomligt bekräftade företeelser, som till ex. detta uttryck: tamquam longam aliquam viam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit. Cic.

de senect. 2. *). Kühner, R., har återgått till det gamla bruket, och anförer af gerundium äfven nominativus **).

§. 167. Till præterita partic. af verba intrans. må läggas det hos poeterna vanliga cretus, till ex. cretus Jove.

§. 168. Är det ej vågsamt, åtminstone förvillande för lärjungen vid latinskrifning, att påstå, det 4 fullständiga conjugationes periphr. af *hvarje* verbum kunna bildas? Ty först och främst finnas ej i alla verber 4 participia, för det andra har ej i alla verber participium præs. öfvergått till adjectivisk natur. Och äfven i de verba, i hvilka sådant blifvit fallet, må man iakttaga skillnaden i betydelsen emellan till ex. 1 pers. verbi i præs. indic. och præs. partic. med verbum sum. Det är icke detsamma, om man säger: hæc materies ignem concipit eller . . . . concipiens est.

I §. 171 läres, att det från förklassiska författare härstammande bruket att gifva gerundium och gerundivum ändelserna -undum och -iundum äfven hos några klassiska författare förekommer "och det i 4 conj." Härvid må anmärkas, att detta bruk i vissa talesätt är det normala, och att det förekommer i både 3:e och 4:e conj.

§. 173. I calere och jacere supinum ovisst. — "spospondi" läs spopondi.

§. 176. perf. både sidi och sedi; se Reisig pag. 258 Anm. 299.

I §. 179 förekommer åtskilligt öfverflödigt.

I §. 186. 3) upptagas af verbum fari, utom denna, endast formerna fatur, fare, fatus. Dock bör åtminstone fando tilläggas, såsom förekommande äfven i Ciceros språkbruk (fando audire).

6) Anm. Osus finnes dock, och förekommer hos Plautus och Gellius.

13). Ej blott imper. sing. age förstärkes med dum, utan äfven agite, till ex hos Liv.

I §. 190 öfversättes mutuo med: till låns. Ref. skulle icke tro, att mutuo, som betecknar inbördes, ömsesidigt, i *första* bemärkelsen, hvilken här bör upptagas, betecknar: till låns. Endast i vissa talesätt förekommer en sådan bemärkelse, såsom i mutuo sumere, petere. Men äfven jemte ett verbum med bemärkelse af låna brukas ordet mera såsom adjectivum, än adverbialiter.

---

*) Detta anser Hase för det enda säkra stället af denna konstruktions-art hos Cicero. Emellertid läses hos den sednare (Epist. ad div. 9. 16) -ad istorum benevolentiam conciliandum et colligendum. Hos Livius förekommer åtskilligt af samma slag.

**) Schulgramm. der lat. Sprache, Hannower, 1842.

§. 102 a). Præp. ad betyder ej blott till och vid, utan äfven för att, i afseende på; præp. secundum ej blott efter om ort och ordning), efter (om tid) enligt, utan äfven längs efter.

§. 184. Particula -ve icke blott nekar betydelsen af det ordet, med hvilken den sammansättes, såsom i vegrandis, liten (kanske ytterligt liten), utan äfven ökar densamma, såsom i vepallidus, mycket blek (kanske ytterligt blek).

§. 185. Ergŏ derföre och ergō för-skull böra uttryckligen skiljas från hvarandra.

(Slutet, innehållande några anmärkningar öfver syntaxen, följer i nästa häfte).

[11] **Dikter af *Israel Tollin*.** Lund, Gleerup. 1844. 79 sidd. 12:o. (Priset: 1 Rdr 16 sk. B:ko, häft. 1 Rdr) sk. B:ko, inb.).

Dessa dikter utgöras till en stor del af tillfällighetssånger, af hvilka många, om vi ej bedraga oss, förut varit offentliggjorda, men nu blifvit utgifna i en fullständig samling. Det är ofta fallet med detta slags sånger, att de, utan att i g sjelfva äga synnerligt värde, likväl tillfredsställa deras anspråk, för hvilka de närmast äro diktade. Detta förhållande *låter* förklara sig derigenom, att ett personligt intresse sången inlägger ett djupare innehåll än denna äger i sig elf. Då flera på en gång äro lifvade af en gemensam känsla, skar hvar och en att i dikten finna ett återljud af de toner, m ljuda i hans eget bröst. Deraf följer likväl att, då såna sånger icke längre kunna af ögonblickets betydelse hämta stor del af sitt värde, växa anspråken på deras inre halt. ef. tillåter sig denna anmärkning, icke för att ogilla att örf., enligt bruket, bland sina öfriga dikter upptagit äfven llfällighetssånger, men för att i någon mån mildra det omime han för öfrigt måste fälla om åtskilliga af dessa.

Förf. är, för att dömma af dessa dikter, icke någon rikt gåfvad skaldenatur. Hans fantasi utmärker sig icke genom högre flygt. Några djupare, mäktigare intressen skall man rgäfves söka i dessa sånger, och om man någon gång tycker g höra ett "*paullo majora canamus*", kan man vara säker att art genom en hvardaglig tanke återkallas till en lägre sphær. likhet med de flesta af våra nyare skalder vistas Förf. mest om reflexionens gebiet och synes företrädesvis älska det *narika*, detta mellanting emellan poesi och prosa, som väl ller Pegasen lyfta sig öfver verkligheten, men utan att höja ig till diktens rymder. Också skulle Förf., efter recs tanka, ara temligen lycklig i Epigrammet, om hans skämt hade mera

udd. Versen är icke sällan mindre ledig än man har rätt att vänta med afseende på vårt språks nuvarande utbildning. Att tanken stundom åsidosättes för rimmets skull, är ett fel, som Hr T. delar med många andra författare; men sällan torde man hos en skald, med någon vana att behandla modersmålet, finna ordformer så stympade, som de stundom här blifvit, synbarligen för att beqvämt inpassas i versen eller tjena till rimslut. Det torde i detta afseende vara tillräckligt att erinra om sådana förkortningar som "slutli'n, ti'n (= tiden), störr', oppet, uppen, bar'n (= bar honom)", o. s. v.

Efter en tillegnan till *B. v. Beskow* finner man främst bland dessa dikter *Maria Eleonora*, ett poem, som blifvit prisbelönt af Svenska Akademien. Det följande stycket, *Krigs Fanan*, anslår läsaren genom den fosterländska anda, som deruti råder; men intrycket försvagas betydligt genom slutet, då det heter: "Med gult i blått du ropar Till oss *förgät ej mig*", — en smånätt tanke, som här ingalunda är på sin plats. Bland de följande dikterna ville ref. gifva företrädet åt *Slafven med Frihetskokard*, ett stycke som, ehuru i en liten genre, utmärker sig genom en lätt och ledig diktion. De öfriga äro öfverhufvud medelmåttiga. Särskildt måste Rec. anmärka, att Förf. ofta begagnat platta eller sökta bilder. Så t. ex. säges sid. 64, att "orgeln stämdes bara, För att till bön få sina toner klara"(!). Sid. 87 heter det om Fadderkyssen: "*Han var ett purpurmunlack till den skrift, Som redan förut i mitt hjerta fanns, Hvaraf en afskrift säkert låg i hans*", — en tanke, hvilken vid sidan af det myckna, som blifvit sagdt om kyssen, torde kunna göra anspråk på en föga afundsvärd originalitet. Sid. 99 låter Förf. sin älskarinna "ofta flagga(!)" i hans drömmar. Följande sida utbrister han: "Men förgäfves! Ingen sunnan lättar under, när jag ror", ett uttryck, som, i händelse sunnanvinden finge antagas vara poesiens vind, med skäl skulle kunna tillämpas på dessa dikter. Sid. 110 förekommer en lika besynnerlig som opoetisk tanke, i det Förf. låter "verldens högsta väsen Somna djupt och tungt"(!). Sid. 144 får man veta, att Våren "syr med perlor." *Näktergalen och Skåningen* skall förmodligen vara en humoristisk skildring af motsatsen emellan poesi och prosa; men har det felet att vara idel prosa, troligen emedan den Näktergal, som här sjunger, sjelf har allt för mycket af "Skåningens" natur. G. R. R.

[12] Carolina. Poetisk Kalender af *Wilhelm von Braun*. Stockholm, Hjerta. 1844. 216 Sidd. 8:o. (Priset: 1 Rdr 32 sk. B:ko).

Att här fälla ett omdöme om skaplynnet af Hr B:s poesi

torde vara öfverflödigt, då hans arbeten redan länge varit i allmänhetens händer. Hr B. är en populär skald: hans dikter hafva, om vi ej misstaga oss, funnit flera läsare, än någon annan af våra yngre skalder. Man har visserligen och med skäl anmärkt, att han i sina dikter stundom felat mot decorum, och dessa torde egentligen derföre af mången grannlaga läsare eller läsarinna vara mindre kända än de i sjelfva verket förtjena. Men om man undantager denna oart, måste man medgifva, att denna skald har en liflig fantasi, en varm känsla för allt menskligt, och en sällsynt makt öfver språket. Dessa egenskaper göra, att hvarje nytt arbete af Hr B:s hand emottages med välvilja och intresse; ett sådant emottagande förtjenar äfven Carolina.

I en föresång eller tillegnan till "Nordens tärnor", hvilken äfven kallas *Carolina*, lofvar Förf. att "sålla de korn, på hvilka han här bjuder." Också tyckes han hafva temligen hållit detta löfte, ehuru ref. skulle tro, att ett och annat stycke utan skada för det hela kunnat rentaf utmönstras, t. ex. *Huruledes the Benjamiter få sig hustrur från Jabes och Silo.* Sådana stycken vittna om en grumlig källa och kunna, med Förf:s tillåtelse, aldrig blifva poesi, om de än behandlas med långt större qvickhet, än här varit fallet. För öfrigt går en ton af melankoli genom de flesta af dessa dikter; äfven der Förf. velat vara humoristisk, har detta ej rätt lyckats. Det fordras nemligen, för att vara en humoristisk skald, ett gedieget, med sig sjelft enigt sinne: endast den, hvars inre är klart och harmoniskt, förmår att i dikten återgifva föremålen med en skärhet, som röjer skaldens löje, äfven under tårar. Detta otvungna, hjertliga löje finner man icke, eller åtminstone ganska sällan, i Carolina, och orsaken har Förf. sjelf antydt på mer än ett ställe. Då Förf. bekänner, att hopp och glädje för honom längesedan flyktat ur lifvet, måste skämtet från hans mun icke förefalla naturligt. Den ironi, med hvilken Förf. stundom beler verlden och sig sjelf, blir härigenom blott half, och i detta hänseende påminna flera af Förf:s dikter om *Vitalis.* Deremot äro enligt ref:s tanka af närvarande samling just de stycken de bästa, i hvilka Förf. icke gjort våld på sig sjelf, för att vara "rolig", utan lemnat fritt lopp åt sina känslor. Såsom exempel härpå må vi hänvisa läsaren till *Ett Fönster*, ett stycke så fullt af enkel skönhet. att ingen torde läsa det utan att fatta ett lifligt intresse för dess författare, både såsom skald och menniska.

Utom dikterna, hvilka med få undantag äro ganska läsvärda, har Förf. meddelat en Novell, kallad *En Löjtnants*

Händelser. Stilen i denna sednare är liflig och underhållande. Ref. skulle endast vilja anmärka, att Förf. synes hafva haft alltför brådtom att få ett lyckligt slut på sin hjeltes öden, äfvensom att resan till Paris icke synes vara tillräckligt motiverad. Följden har blifvit, att händelserna hopa sig på hvarandra i slutet af novellen, då deremot i början af densamma en större utförlighet blifvit egnad åt detaljer. — Ref. slutar denna anmälan med den förhoppning, att *Carolina* skall i sin mån bidraga att fortfarande göra Hr B. till en af våra mest omtyckta författare. G. R. R.

[13] Svenska Folk-Sagor och Äfventyr. Efter muntlig öfverlemning samlade och utgifna af *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius* och *George Stephens.* Första Delen. (Första häftet). Stockholm, Bohlin. 1844. 276 Sidd. 8:o. (Priset: 2 Rdr B:ko).

Med glädje helsa vi här ett arbete välkommet, som lofvar att fylla en lucka i vår litteratur, och det på ett sätt, som synes göra det i lika hög grad förtjent af forskarens, som af den större allmänhetens uppmärksamhet. Uppskjutande den utförligare anmälan, som detta arbete otvifvelaktigt förtjenar, till dess antingen det hela, eller åtminstone någon större del deraf, fullständigt utkommit, anse vi oss här endast böra nämna, att det redan utkomna häftet innehåller *sexton* sagor, bland hvilka flera uti mer än en öfverlemning, alla med korta men upplysande litterär-historiska inledningar; att hela samlingen är ämnad att afslutas i 4 häften utgörande tillsammans 2:ne band; samt att sista delen kommer att åtföljas af en utförligare utsigt öfver sagolitteraturen. Det förra bandets sednare häfte utlofvas redan under loppet af innevarande år. Tryck och papper äro utmärkta. S.

[14] Bref, anteckningar och skizzer från utlandet. Af *Karl Kullberg.* Del. 1, 2. Stockholm, Hjerta. 1844. 307 o. 351 sidd. 12:o. (Priset: 2 Rdr 40 sk. B:ko).

Såsom titeln antyder, icke så mycket någon egentlig resebeskrifning, som fastmera några strödda minnen från en resa, som Förf. år 1842 företagit genom Tyskland, Schweitz, norra Italien och Frankrike. Milano och Paris synas hafva varit de yttersta punkterna. De egentliga reseanteckningarne och brefven röra hufvudsakligen vistelsen i Lübeck, Hamburg (straxt efter branden), Berlin, Prag och Lausanne, en alpfärd öfver lilla S:t Bernhard, en diligencefärd mellan Amstäg och Fluelen i Schweitz

samt uppehållet i Paris, åt hvilken sistnämnda stad hela den sednare delen uteslutande är egnad. Till en behaglig omvexling med prosan i dessa mera historiska minnen har Förf. förstått att här och der, under formen af små noveller eller — såsom Förf. kallar dem — "skizzer", äfven infläta några poetiska skildringar, i hvilka likväl vanligtvis dikt och sanning synas vara blandade med hvarandra. Dessa s. k. skizzer, som alla hafva lokalfärgen från någon af de orter, som Förf. besökt, utgöras af "Modellens hämnd" från München, "La pieuse" från Lausanne, "La dame noire" från Milano, samt "Tre dagar i Paris"; och äro dels af tragiskt, dels af komiskt, dels af tragikomiskt innehåll. Minst lyckad synes oss framställningen af den kanske något öfver höfvan dumma Baronen Jöns Murkenstams öden i Paris, hvika innehållas uti den sistnämnda skizzen. Det hela är emellertid berättadt med den lediga stil och uti den ton af verld, som allmänheten redan ängesedan hos denne Författare lärt känna och värdera, samt egnar sig således väl till en underhållande läsning. Arbetet har äfven en snygg yttre utstyrsel, men är icke fritt från vanställande tryckfel. s.

[15] *Carl Wilh. Böttigers* auserwählte Gedichte, Schwedisch und in Deutscher Uebersetzung. Erstes Heft. Lyrische Gedichte. Stockholm P. A. Norstedt & Söner. 1844. 173 och VIII sidd. 12:o. (Priset: 1 R:dr B:ko).

Öfversättaren af närvarande diktsamling Herr U. W. Dieterich, har längesedan både hos den Svenska och Tyska allmänheten ett välkändt skriftställarenamn. Hans flerfaldiga bemödanden att öfverflytta den Svenska litteraturens alster i Tysk ordmån hafva, både norr och söder om Östersjön, mötts af bifall. Hans *Runen-Lexicon*, hans Svenska Grammatik för Tyskar, äro originalarbeten af förtjenst. Det är glädjande att hos en utländning finna en så grundlig kännedom af vårt språk, i en tid, då de flesta utkommande öfversättningar bära spår af en så högst ytlig bekantskap dermed. Så t. ex. återgifver en Tysk öfversättare af Mamsell Bremers *Strid och Frid**) ordet *midsommar* öfverallt med *Mittag*; *midsommarsolen* således med *die Mittagssonne*. Man kan tänka sig, hvilka besynnerliga omeningar härigenom skola uppstå. En annan lika noggrann kännare af vårt språk har nyligen öfversatt *Brödraringen* med *der Brotmangel*, synbarligen i den öfvertygelse, att ordet vore en sammansättning af *bröd* och *ringa*.

---

*) *Streit und Friede oder Scenen aus Norwegen*, übersetzt von Fink. Stuttgart 1843.

Herr Dieterich utgaf redan 1842 ett urval af Svenska skaldestycken med bifogad Tysk öfversättning, *zur leichteren Erlernung der Schwedischen Sprache.* Öfversättningen var, rad för rad, ordagrann och, ehuru hvarken rimmad eller, i sträng mening sagdt, metrisk, rörde den sig efter en viss rhythmisk taktordning, som skiljde den från prosa. Den beqväma utvägen att på detta sätt "durch Lektüre einiger guten Gedichte zugleich Routine der Schwedischen Sprache zu erwerben" har i Berliner Lit. Zeitung (N:o 39, 1842) blifvit lofordad, och Hr D. har derutaf funnit sig uppmuntrad att, vid tolkningen af de nu ifrågavarande dikterna, följa enahanda plan. Att denne öfversättare eljest med ledighet underkastar sig äfven *rim*tvånget, när så påfordras, derom vittna fördelaktigt hans Tyska återgifningar af så väl *National-divertissementet*, som *En Majdag i Wärend (Der Majtag in Wärend)*; äfvensom hans *Maiblumen des jungen Skandinaviens.* — Så väl för Tyskar, som vilja lära sig det Svenska språket, som för Svenskar, hvilka vilja öfva sig i det Tyska, skall tvifvelsutan närvarande arbete blifva ett välkommet biträde, och är, i sednare fallet, äfven att rekommendera åt dem bland våra skolinrättningar, der de moderna språkens studium drifves med någon fart. I Tyskland, der Herr Böttigers sångmö förut har vänner, skall det derjemte bidraga till vidgad kännedom om vår nyare Svenska vitterhet.

Följande anmärkningar gälla dels ett par oanmärkta tryckfel, dels några irringar i öfversättningen. Sid. 59, rad. 13, står *auf der See*, men bör vara *auf dem See*, då här ej är fråga om haf, utan om insjö. Sid. 143, r. 2 är den Svenska strofen: *Dagarna flykta: de glada* (neml. dagarna) *sig fjärma* öfversatt med: *Die Tage fliehen; sie froh sich entfernen;* men bör vara: *die Frohen entfernen sich.* Sid. 149 rad. 21 står *Geschenkt* läs *Geschenk.* Sid. 167 rad. 15 står *order* läs *oder.* Samma sida r. 19 äro orden *läs om* öfversatta med *lies noch ein mal.* Detta är också rätt, ty *om* är, första gången det i den Svenska raden förekommer, betonadt. Men omedelbart derefter förekomma åter orden *läs om (Clorinda)*, och här böra de öfversättas med *lies von (Clorinda)*, icke, såsom skett, med *lies wieder.* Att *om* här icke bör läsas med betoning, visar sig af följande raden. Sid. 170, r. 10 står *det bästa*, men bör vara *de* bästa. — Dessa, och möjligen några flera, rättelser torde lämpligen kunna inryckas i ett följande häfte af arbetet. — Priset är billigt: den typografiska utstyrseln vacker, såsom man är van att emottoga den från *P. A. Norstedt* & *Söners* officin.

NOTISER.

Den ryktbare Horace Walpole's minnesteckning af Georg III:s regering är från original-manuskripterna nu för första gången utgifven i London och ådrager sig förtjent uppmärksamhet. Walpole är en bland de ypperste tecknare af store män och intressanta händelser. Hans bref ensamt äro en historia. Liksom de i språket öfverträffa nästan alla andra, i brefstilens väsentliga egenskaper, så äro de dem äfven öfverlägsna i den djupa menniskokännedom, en närmare beröring med verlden och dem, som leda dess politiska öden, endast kan meddela. Efter behörigt afdrag af Walpole's bitande skämt, öfverallt framskymtande fåfänga, bittra infällen och kallt beräknande philosophi, finner man hos honom mer sanningsfullhet i uppgifter, än hos nästan någon annan författare. Skälet är klart. Hans moraliska åsigter voro icke högre än det tidehvarfs, i hvilket han lefde, eller mer uppgynda än de personers, med hvilka han umgicks. Men i liflighet, vickhet och satirisk förmåga i utvecklingen af allt det, som grundar en miniaturmålnings fullkomlighet, huru kan man väl finna hans like? — Det gifves ingen period i Engelska historien af större vigt, än början af Georg III:s regering, och kanske uppsteg aldrig någon furste på thronen under mer gynnande utsigter. I början af hans regering vidtogos de mått och steg, som ledde till befästande af samhällsförfattningens stora grundvalar, och som slutades med en total förändring af de flesta Europeiska staters samfundsskick. Aldrig blefvo planer till förmånsrättigheternas stärkande och tillvällandet af samhällsvidrig makt mer fullständigt omintetgjorda, och aldrig bidrogo åtgärder, ämnade att inskränka folkets rättigheter, mer verksamt att öka dess framskridande frihet. Pitt's lysande men kostsamma administration under föregående regering, ledde till stämpelaktens antagande af en mindre begåfvad, men hofsammare minister än han sjelf. Härigenom lades grunden till de oroligheter, som först afhände moderlandet dess Amerikanska koloniers tillgifvenhet, och sedan beredde deras slutliga affall. Detta åter var början till en väldigare och fruktansvärdare strid, deri Europa skakades i sina grundvalar, och hvarje krönt hufvud darrade för sin existens. Franska revolutionen var slutuppträdet i detta förfärliga drama, hvars verkande orsak kan härledas från den politik, som följdes af England 1763, ehuru enekligen ett mansåldrar gammalt missbruk

i styrelsen förberedde allmänna tänkesättet på den stora händelsen, och sammanträngde de krafter, hvilka slutligen frambröto med sådant våld. Vi sade, att aldrig tog i England en monark under varmare välönskningar makten i besittning än Georg III. Han var den första af sin ätt, hvilken nationen ansåg för en infödd och icke för en utländsk prins. Han var i ungdomens blomma, och hans personliga yttre, hans öppna och ärliga ansigte, syntes vara kännetecknet på ett lika redligt tänkesätt. Hans anspråk var, ostridigt; pretendentens förhoppningar voro, femton år förut, i grund skingrade, och Stuartska Husets förfäktare voro färdige att blifva hans varmaste anhängare, såsom de sedermera visade sig under Amerikanska kriget och kampen med Franska republiken. Pitt var minister. Hans statskonst var af en art, enlig med ett folks lynne, som var nästan främmande för hvilan, och hans planer voro i hög grad framgångsfulla. Men med allt detta funnos några, som under denna leende utsigt skådade en annalkande storm; de fruktade, att den unge fursten icke skulle uppfylla nationens väntan; de kunde hysa de bästa åsigter om hans naturliga välvilja, men de kunde icke öfvertygas, att han var öfver inflytelsen af det parti, som omgaf honom. De visste, att de personer, åt hvilka hans uppfostran varit anförtrodd, voro fiender till ministern, att de hyllade grundsatser i strid med dem, som kallat Braunschweigska Huset på thronen, att de understödde aristokratiens prerogativer, och ifrigt upprätthöllo allt, som kunde stärka kronans myndighet. I spetsen för detta parti stodo konungens moder och gunstlingen, Lord Bute. Denna faktion gick och gällde under namn af "Leicester-husets parti" och "konungens vänner." Den ansågs bland större delen af nationen med förakt och afsky. Hittills hafva detta partis hemliga verkningar varit okända; i viss mån har dess tillvaro endast varit en supposition. De första tolf åren af Georg III:s regering hafva varit ansedda såsom en mörk och tvetydig punkt i historien; de handlande personernas motiver har man snarare gissat sig till, än klart kunnat bestämma. Walpole's ifrågavarande arbete gör alla omständigheter klara, och bestyrker de föregående gissningarne. Om också icke sjelf en af dem, som inverkade på händelsernas gång, stod han dock på en förtrolig fot med samtliga hufvudaktörerne. Han var i besittning af klaven till ärendernas hemliga ledning, och har oförbehållsamt yppat den. Sjelf var han icke bunden af något embetsåliggande, och detta gör honom obekymrad om förtigenhet. Han förringar intet drag, fastän han framhåller ett och annat af elakhet. Icke dessmindre förklarar han, "att hans närmaste vänners fel blifvit lika litet fördolda som andra personers." Om hans memoirer, tagna såsom ett helt, icke uppnå historiens lugna och värdiga ton, äro de dock ej mindre lärorika. De gifva oss tingen i deras elementer, icke i massor. De lemna oss verkligheter, icke gissningar. Walpole härleder icke sina personers bevekelsegrunder, såsom historieskrifvaren måste göra, från deras handlingar, utan han blottar

handlingens drifffjedrar, och visar verkningarna. Arbetets hufvudsakliga intresse kommer af det ljus det sprider öfver de handlande personernas karakter, och följaktligen öfver tidehvarfvets politiska syftning. Det visar oss, att de män vi, genom allmänna historiens skumma ljus, plägat anse för personer med stora och upprymda åsigter, endast voro lumpna grälmakare, oupphörligt i strid med sig sjelfva och med hvarandra — att deras åtgärder hvarken föranleddes af grundsats, eller utfördes af högre bevekelsegrunder än egennyttans — att de handlade efter ingen allmän plan, att de ömsom smickrade och beherrskade monarken, den Walpole anklagar för skrymteri och förställning; att de hyste en egen fruktan för folket — vi borde säga pöbeln — hvars fördomar de smickrade, eller hvars skarpa vapen de nyttjade såsom redskap till sina egna syftens utförande; att pålitlig trohet och bepröfvad vänskap icke stod att finna ibland dem; att koalitioner, dem nutiden skulle anse vidunderliga, voro hvardagliga händelser; korteligen, att samhällets verkliga intressen sällan ihågkommos, eller voro fullkomligt underordnade en ministers fåfänga och öfvermodiga högdragenhet, eller en gunstlings stolthet och afund. Fastän skildringen af debatterne angående några bland de hufvudfrågor, som skakade riket, är af förf. med stor effekt framställd, och lifligt afmålar hufvuddragen och de vigtigare punkterna af ämnet, äro de långt mindre tilldragande, än hans karakters-teckningar. Han har gifvit oss ett alldeles oefterhärmligt porträttgalleri. Hans taflor äro utsökta; de synas hafva bestått den sorgfälligaste granskning — ofta och noga blifvit retucherade, samt genomgått en utförlig pröfning. Vi måste dock bekänna, att vanskapligheterna ofta äro alltför bjert framställda, och de vackrare dragen nästan alldeles hållna i skuggan. Walpole var lika afundsjuk som fåfäng. Hans uppfostran och hela lefnad var i grund konstlad. Sällan såg han redlighet utöfvas och trodde icke på dess tillvaro. När läsaren mins detta, eger han en klav, som kan förklara den rådande tonen i alla hans skrifter.

I London har nyligen utkommit ett illustreradt planchverk med titeln "*Old England, a Pictorial Museum of Popular Antiquities and Animated Nature, together with the Pictorial Sunday Book*, utgifvet af Charles Knight. Det gör väl ej anspråk på att innehålla egentliga konstverk, men är kunskapsrikt både hvad texten och illustrationerna angår. Arbetet utgör en vacker qvartvolym. Det innefattar färglagda koppar- och stålstick, jemte en myckenhet trädsnitt och väl författade beskrifningar öfver de olika ämnen, som deri förekomma. En nations fornminnen äro alltid värdefulla och af intresse, ty de bidraga ofta att utreda någon omtvistad punkt i historien, och genom att bilda en länk mellan nuvarande och framfarna tider förtälja de om perioder, dem intet skrifvet minnesmärke kan skildra så väl. Många af plancherna göra såväl till plan som utförande full rättvisa åt ämnet. Illustrationerna i "the Pict. Sunday Book" *förete* många särdeles vackra

trädsnitt. Palestinas physiska geographi, som utgör en del deraf, är försedd med kartor från godkända källor, och texten väl lämpad till ämnet. Förtjensterna i den del af arbetet, som fått namn af "Pictorial Museum", är lika ostridig. Naturens studium är den mest fägnande och förädlande sysselsättning som menniskan kan omfatta. Skapelsens skönheter och under blottas till en viss grad för hennes forskning. Vid hvarje steg tilltager hennes förvåning och beundran — hon finner ingenting för ringa, ingenting gigantiskt för Skaparens hand. Ett arbete, hvilket egnar sin gärd af nyttig kunskap åt denna gren, kan således icke annat än vara välkommet, och förtjenar det högsta beröm för sättet hvarpå det i alla sina delar är utfördt.

Äfven i London har Sophocles' *Antigone* nu blifvit uppförd. En der utkommande tidning yttrar om representationen af detta mästerverk följande: Det gläder oss, att kunna omnämna framgången — i Thorsdags afton den 2 Jan., på Covent-garden theatern — af det mest ovanliga och måhända farliga experiment på allmänna smaken, som någonsin blifvit gjordt, alltsedan dramatiska föreställningar blefvo inhemska i England. Det synes omöjligt att för högt uppskatta vådan af ett dylikt företag, när man besinnar de stora svårigheter, som mötte i de rådande dramatiska fördomarna mot sjelfva styckets tvåtusenåriga ålder och införandet af de mest strängt hållna dramatiska former i plan och språk i stället för de mer sinnliga och melodramatiska slag af berusande theaternöjen, de der på senare tider slagit så djup rot i allmänhetens tycke. Ej heller böra vi härvid lemna obemäld den fullkomliga nyhet för nutida ögon och öron, som ligger i det Grekiska dramats form — den totala frånvaron af all scenisk försköning, och användandet af musik, i skepnad af metrisk chör, recitatif och instrumental-accompagnement till dialogen, nästan hela tragedien igenom. Men lyckligtvis — till en stor del i följd af de yppersta aktörers beundransvärda spel, lika mycket kanhända i följd af det helas frappanta nyhet och, i någon liten mån, vi hoppas och tro det, till följd af så väl dramats som musikens öfverträffande skönheter — var den hotande faran snart öfverstånden, och en grad af framgång åtföljde hela representationen, icke mindre fägnande emedan den var oförväntad. För den vanliga företeelsen af uppförandet å Conventgarden-theatern af Sophokles' Antigone, tro vi oss egentligen hafva att tacka den nuvarande konungen i Preussen, som för kort tid sedan gjorde sig mycken möda med dess anordning för scenen i Berlin. På en tid så märklig som den nuvarande för nitisk vård om all antik lärdom, borde ingen svårighet uppstå för en korrekt öfversättning af dramat; men ett stort hinder för deras uppförande återstod ännu, nemligen musiken, som erfordrades för att accompagnera dess gång. Tack vare tidehvarfvets utveckling, så vet den olärde nu, nästan likså väl som den lärde någonsin känt, att Grekiska tragedien skiljde sig från den moderna stora operan endast derigenom, att det lyriska elementets vigt snarare lades

på chören än på hufvudaktörerna, och genom den använda musikens relatift konstlösa beskaffenhet. Musik alltså, till samma vidd och omfång som chörerna och recitativerna, var nödig till den Grekiska tragedens reproduktion. Så sällsam återuppväckelsen af den originala musiken på Sophokles' tid skulle hafva varit, om sådant kunnat ske, så hade den dock endast och allenast kunnat blifva detta; och dess frånvaro har i närvarande fall blifvit ersatt af Mendelsohn med en effekt, hvarmed, vi behöfva knappt säga det, alla den Grekiska skalans och taktens beprisade kombinationer ej kunnat uthärda en skugga af jemförelse. Bland alla lefvande kompositörer, är Mendelsohn ostridigt såväl genom natur som uppfostran och bildning aldrabäst danad för detta svåra värf; och bland alla äldre tonsättare, sedan Bachs och Händels tid, torde Mozart allena täfla med honom härutinnan. Med ett sinne af naturen syftande till det sublima och metaphysiska i konsten, fostrad i den största skolas stränga läror, otillgänglig för all låg smak, och begåfvad med ett snille i stånd att till dess fulla vidd använda rikedomen af sin förmåga, är Mendelsohns framgång i närvarande fall knappt fråga underkastad. Vi hafva ofta betviflat hans lycka i kompositionen af en opera. Hans oböjliga natur skulle lyfta honom till en svindlande höjd, der han antingen skulle stå eller falla, och vi fruktade det senare. Men till *Antigone* kommer publiken förberedd på ingen blott örontjenst. Den gillar hvad den tycker om, och öfverskyler hvad den icke förstår med dramats stränga klassicitet — såsom en sak, *den der* i hvad fall som helst bör upptagas med djup vördnad. Det kritiska omdömet beträffande detta stora verk måste dock blifva, att det betydligt ökar vigten af Mendelsohns redan stora anspråk på odödlig ryktbarhet, och detta icke mindre för musikens styrka och majestätiska skönhet i abstrakt mening, än för den beundransvärda lätthet, hvarmed den införlifvar sig med dramats karakter, — försinnligar alla dess rörelser, utan att ett ögonblick påtruga åhöraren den tanken, att mer än tvåtusende år ligga mellan skalden och tonsättaren, hvilka sålunda liksom räcka hvarandra handen, från två motsatta åldrar i verldshistorien, för att framställa ett ovedersägligt bevis, att sannt snille är oförvanskligt, — att hvarken tider, länder, eller olika banor kunna förderfva dess enhet, eller befläcka dess oförgängliga sanning.

Tidningen *Atlas* yttrar i anledning af det bekanta arbetet: *Om Straff och Straffanstalter* följande reflexioner: Sällan händer, att furstar äro tänkare. Fn Aurelius eller Antoninus äro sällsynta företeelser. När konungar blifva författare, sker det gemenligen ej för att tillvägabringa förbättring. De efterlikna snarare Cæsars stil, än Senecas. I förevarande verk deremot se vi den ädlaste gärd, som konungamakten någonsin hemburit åt samhället. Konungen i Sverige uppträder såsom mensklighetens sakförare — såsom den moraliskt fallnes och värnlöses försvar. Andan i hans bok är icke blott philosophisk, utan sannt kristlig. Han framlägger gällande skäl till stöd för den brottsli-

ges förbättring, icke hans förhärdande; han visar på det mest öfvertygande sätt att straffet, såsom det hittills oftast tillämpats, borde i egentligare mening kallas hämnd, samt att det ofelbart slutar med den skyldiges förhärdelse, och till samhällets skada. Han är fiende till dödsstraffen, och visar grundlösheten af de skäl, som vanligen åberopas till stöd för en blodtörstig lagstiftning. Han intygar genom statistiska uppgifter från hvarje stat i Europa och Amerika, att de gröfsta förbrytare alltid snarast komma till mognad i de länder, hvarest straffen äro strängast. Han yrkar, att korrektivet bör vara psykologiskt och icke physiskt, — att den brottsliges sedlighet bör förbättras — hans lidelser mildras — hans bättre känslor framkallas, och hans förnuft tagas i anspråk; korteligen, att hans bestraffning bör verka på själen, men icke på kroppen. Men icke nog härmed, han yrkar att det ondas förekommande är förmer än dess botande — att det är styrelsens både intresse och pligt att taga vård om undersåtens moraliska och physiska välfärd, att de maktegande böra sorgfälligt vinnlägga sig om folkets uppfostran, samt genom öppnandet af hvarje näringskälla undanrödja de orsaker till brott, okunnighet och fattigdom, som alltför allmänt betunga Europas folk. Vid jemförelsen af de två fängelsesystemer, som nu äro införda i Nordamerikas Förenta Stater, i Philadelphia och Auburn, föredrager den höge Förf. det förra, som är helt och hållet psykologiskt. Det har aldrig förfelat att åtföljas af de lyckligaste resultater för brottslingen, och att uppfylla det syftemål lagskipande makten alltid borde hafva i sigte — den sakfälldes återställande åt samfundet. Konung Oscar är lika anspråkslös, som vis och rättänkande. Vi hoppas med visshet, att Sverige skall röna de välgerningar, som måste blifva följden af en så mild och rättsinnig furstes regering, och att, handlande i hans anda, dess fria styrelse torde visa Europa, att omtankan om folkets moraliska bildning är det bästa medlet att utrota brott, samt återföra den förvillade till gagn för sig sjelf och samhället.

UPSALA 1843.
Wahlström & Låstbom.

BÖCKER

utkomna ifrån den 1 Jan. till den 15 Febr. 1845.

Theologi.

Profpredikan i Jacobs kyrka i Stockholm Andra Söndagen i Adventet 1844 af *E. J. Nordenson.* Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet, 18 sidd. 8:o. h. 12 sk.

Jesu Christi Evangelium i åskådlig sammanställning efter Mattheus, Marcus, Lucas och, till en del, Johannes; eller Svensk Synopsis. Med begagnande af den gällande Svenska Bibelöfversättningen utgifven af *G. Janzon,* Predikant vid Hedv. Eleon. Församl. Fattighus. Stockholm, Hjerta. XVI och 272 sidd. 8:o.

Den Christliga Tron efter Evangeliska Kyrkans Grundsatser framställd i sitt Sammanhang af *Fr. Schleiermacher.* Efter andra omarbetade uppl. öfvers. af N. Ignell. 3 häftet. Stockholm, Hæggström. sidd. 335—464 8:o. h. 40 sk.

Jesu Bergspredikan. Fragment ur ett revisionsförsök öfver gamla Bibelöfversättningen, med upplysande noter och anmärkningar, af *Trio.* Sundsvall, Blomdahl. 20 sidd. 8:o. h. 8 sk.

Juridik.

Förslag till Skogs-Ordning för Landböader, Torpare, Kolare, Skogsarbetare och öfrige Underhafvande under Bruksegendomar, af *W. E. Källström,* Skogsförvaltare. Stockholm, Hjerta. 11 sidd. 8:o. h. 4 sk.

Förnyade Stadgar för Israelitiska Ynglinga-Föreningen, antagne den 18 Januari 1845. Stockholm, Marcus. 15 sidd. 8:o.

Medicin.

Om Sjukdomarne i Yttre Hörselgången och Deras Behandling. Af *Fr. Sundevall,* M. Dr, Ch. Mag. Stockholm, Hjerta. 27 sidd. 8:o.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månads-Skrift. Utgifven af Sv. Läkare-Sällskapet. Sjunde Bandet. Stockholm, Hjerta. 64 sidd. 8:o. h. 6 Rdr 32 sk. för Årg.

Philologi.

Lärobok i Engelska Språket, med Läs- och Skrif-öfningar för Begynnare. Af *A. May,* Lärare i Engelska Språket vid Hillska Skolan å Barnängen. Fjerde Uppl. Stockholm, Norstedt & Söner. 201 sidd. 8:o b. 40 sk.

Utkast till Satslära med Hufvudsakligt Afseende på Svenska Språket. Jemte talrika uppgifter till syntaktiska öfningar för nybegynnare. Af *P. E. Svedbom,* Lärare vid Upsala Universitet, samt vid Nya Elem.-Skolan i Stockholm. Andra upplagan, förbättrad och tillökt. Stockholm, Hörberg. VIII och 103 sidd. 8:o. b. 32 sk.

Historia och Geographi.

Bidrag till Svenska Riksdagarnes och Regeringsformernes Historia från midten af Sjuttonde Århundradet. Af *Wilh. Tham.* Första häftet. Stockholm, Hjerta. VIII och 128 sidd. 8:o. h. 40 sk.

Menniskans Geographi af *Fr. de Rougemont.* Efter andra af Författaren reviderade upplagan utgifven. Första häftet. Stockholm, Hæggström. 128 sidd. 8:o. h. 24 sk.

Teckningar utur Sjökrigsväsendet. Stockholm, Norstedt & Söner. 48 sidd. 8:o. h. 16 sk.

Lärobok i Fäderneslandets Historia af *G. Mellin.* Stockholm, Hjerta. 6 och 389 sidd. 8:o. h. ~~1 Rdr 40 sk.~~, b. 2 Rdr 8 sk.

Oscar den Förste. Kort Lefnadsteckning till Läsning för Medborgare af alla stånd. Stockholm, Hörberg. 16 sidd. 4:o. med 1 porträtt. h. 16 sk.

Statistik och Statsvetenskap.

Förtjena Judarne Politiska Rättigheter? Fråga till begrundande af Konstitutions-Utskottet under 1844 och 1845 års Riksdag; framställd af En Orepresenterad. Stockholm, Marcus. 55 sidd. 12:o. h. 16 sk.

Förteckning på Svenska Läkare År 1845. Upprättad af *E. G. Engberg*, K. Sundh.-Kollegii Ombudsman och Fiskal. Stockholm, Norstedt & Söner. 32 sidd. 12:o. h. 8 sk.

Sammandrag af H. Exc. Herr Grefve Björnstjernas muntliga yttrande på Riddarhuset, rörande Lag-Utskottets Betänkande N:o 31 angående förändring i vissa delar af nu gällande Lagstadganden om Giftorätt och Arfsrätt. Stockholm, Norstedt & Söner. 16 sidd. 8:o.

Anföranden af Biskop Hedrén i Högv. Presteståndet den 22 och 25 Januari 1845, i anledning af Sammansatta Banco- och Lag-Utskottens Förslag till Lag för Enskilda Banker. Stockholm, Schulze & Comp. 27 sidd. 8:o. h. 8 sk.

Öfver-Ståthållare-Embetets i Stockholms Stad till Kongl. Maj:t i Underdånighet Afgifne Femårs-Berättelse för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842. Stockholm, Norstedt & Söner. 71 sidd. 4:o, med 3 tabeller.

De Sköna Vetenskaperna.

Theophilus in Icelandic, Low German and other tongues, from. M. S. S. in the Royal Library in Stockholm. By *George Webbe Dasent.* Stockholm, Norstedt & Söner. XXXVI och 112 sidd. 8:o, med 1 facsimile. h. 1 Rdr 24 sk.

Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1845. I. Berliner-Mysterier af *August Brass.* Öfvers. Del. I, II. Stockholm, Thomson. 455 sidd. 8:o, h. i Sthm 1 R., i landsort. 1: 4.

1844—1845, Sceniskt trolleri i En Akt med Körer och Kupletter af *Aug. Blanche.* Stockholm, Hörberg. 20 sidd. 12:o, h. 8 sk.

Undervisnings-Skrifter.

Contes à Ma Fille par *I. N. Bouilly.* Med upplysande Noter och Fullständig Ordbok. Utgifna till begagnande vid Flickscholor af *C. N. Ökrlander.* Stockholm, Hæggström. IV, 291 och 104 sidd. 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Hufvudräknings-Kurs för Folkskollärare-Seminarier och Folkskolor. Af *C. J. Landgren*, Andre Lärare vid H. K. H. Hert. af Upland Folkskola i Upsala. Stockholm, Hjerta. 120 sidd. 12:o, h. 24 sk.

Goethe's Hermann und Dorothea, med upplysande noter, till läsebok för ungdomen utgifven af *Fr. Eimele.* Stockholm, Hjerta. VI och 115 sidd. 8:o, h. 32 sk.

Blandade Ämnen.

Runa. Antiqvarisk Tidskrift (af *Dybeck*). Decemb.-häft. 1844. Stockholm, Norstedt & Söner. 113—128 sidd. med 2 pl. h. 14 sk.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. Tionde Årg. Fjerde Häftet. Stockholm, Norstedt & Söner. 289—384 sidd. 12:o, h. 8 sk.

Hemliga Anteckningar om Upsala Akademi af en Gammal Student. Första Häft. Stockholm, Norstedt & Söner. 100 sidd. 12:o, h. 16 sk.

Öfversigt af K. Vet. Akademiens Förhandlingar. Årg. 2. 1845. N:o 1. Stockholm, Norstedt & Söner. 16 sidd. 8:o, 1 R. 16 sk. för årg.

Årsberättelse afgifven vid Konst-Föreningens Allmänna Ekonomiska Års-Sammankomst den 25 Januari 1845. Stockholm, Norstedt & Söner. 28 sidd. 8:o.

Ett Tal af Thorild vid nitton års ålder *).

Man har om stora snillen och tänkare ofta gjort den anmärkning, att vanligen yttrar sig deras innersta lif såsom allt ifrån begynnelsen sammanfattadt inom en och annan ursprunglig kärntanke, som är dem likasom medfödd; som framblickar ur deras spädaste gosse-försök; deras tidigaste stammande och stapplande förkunnelser; som redan der innebär deras lefnadsbanas andliga lifsbröd och vägkost, eller den för *dem* egna andel af sanning och skönhet, hvars bearbetande sedermera utgör denna banas enkannerliga värf. Så förhåller *det sig* också med det ungdomsförsök af en stor Svensk tänkare och skald, som vi härnedanföre meddela. Omoget äfven i sjelfva handskriftens utseende, bär det ock flerfaldiga spår af omogenheter i tanka och framställning, ursäktliga hos en nittonårig yngling, ehuru det också vittnar, huru långt bådas förmåga redan hos denne yngling var utvecklad, och huru han jemväl i egenskap af en idyllqvädande "Tityrus" haft mellanstunder att ej låta sina betraktelser dväljas endast inom herdepipornas blomsterdäld. Men man igenkänner der genast de gryende dragen af den skönhetsdruckna Naturalism, den liberala Kritik, ja, den spekulativa Proportionslära eller Archimetri, hvilka sedan framträda såsom hufvudbeståndsdelarne af Thorilds författarskap. Alla tre bebådas här i det sätt, hvarpå den unga talaren väl å ena sidan tager vetenskaperna i försvar mot

*) Ur den under tryckning varande tredje delen af *Sveriges Häfder och Skalder af P. D. A. Atterbom*, benäget meddeladt af Författaren.

Rousseau, men tillika yrkar en deras allmänna luttring och nyfödelse till enlighet med dessa trenne högsta forsknings-värden: betraktelsens *enfald*, tankens *frihet* och all kunskaps tillämpning till vår *sällhet*. Från sin barndoms christliga bibeltro, hvaraf ännu vackra ingifvelser — åtminstone stundtals*) — fortforo att genomgripa hans själ, var han nu redan på vägen att öfvergå till den art af natur-religion, som snart blef hans egendomliga; men här framskymtar detta öfvergångstillstånd blott half-märkbart. Det röjer sig dock i en uttryckligt påyrkad Scepticism, som väl (skenbart) rigtar sig mindre mot religiösa dogmer än mot vetenskapliga, men likafullt är så beskaffad, att den (om banan fortsättes) rakt leder till en positift naturalistisk tänkeart. I alla fall innehåller detta Tal så mycket *sannt* och *älskligt*, och öfverhufvud så mycket af den *vardande* Thorild, att man tvifvelsutan gerna ser meddelad denna ynglingsskepnad af hans lära, denna dess i sin första utspreckning stadda vårkropp, som ännu glänser af morgondaggens droppar.

Tal

inför Götheborgs Landskap i Lund den 1 Juni 1778.

(Sammandrag).

Den egenskapen att uttrycka sina tankar med ordning och ljus, har i alla tider varit högt aktad. Hos Grekerne och Romarne voro de Visaste alltid de Vältaligaste. Allt vill ock i våra dagar vara leende och skönt. De största snillen hafva infört den seden; och ett allmänt bifall har stadgat den.

Af en så god och vacker orsak är det, Mine Herrar, att våra landskaps-lagar ålägga oss den hedrande skyldighet, som i dag träffat mig. Hvad kan en taleman gifva, som nu är det för första gången i sitt lif? Men er godhet skall för-

*) Såsom just på detta samma års Nyårsdag och Julda g. Se första delen af hans Samlade Skrifter, Poemerna sidd. 9—10, och 11—14.

leda er urskillning; och mitt ämne skall uppfylla hvad som felas i uttryck. Jag talar: *om hvad som är Ädelt och Skönt uti Vetenskaperne.*

Väl är det endast de stora och undransvärda Snillen, som kunna urskilja det sköna och ordningsfulla i Allt. Endast en hög och förädlad känsla, endast vissa Naturens älsklingar kunna fatta det. Men äfven att ofullkomligt härma det förträffliga, är ädelt. Lampan har icke stjernans odödliga glans; och likväl beundrar man denna sednare, utan att förakta den förras skumma ljus. Jag går då trygg att säga Vetenskapernas sanna lof, att utveckla deras skönheter, att uppelda våra själar för deras sanna dyrkan.

Men just nu, då jag ser det menskliga förståndet omgifvet af ett Gudomens återsken; just nu, då jag som bäst ser Vetenskaperna stödja och pryda Sanningens thron: just nu breder sig en skymning öfver hela mitt ämne.

Det var den store Rousseau, som kastade den djupa skuggan på Vetenskaperna. Alltför stor för skoltvånget, och förmögen att öfverse dem alla, granskade han dem med klarhet. Men hans öga bländades af förmycket ljus; den smiliga och tusenkonstiga fåfängan insköt en irrstråle i hans själ. Straxt hade de icke fler än *en* sida. Straxt såg han i dem icke annat, än det tomma, det förkonstlade, det onaturliga, det skråckfulla, -- Träldomen och Missbruket. Vetenskaperna, sade han, förvilla Sanningen och leda oss af från Naturens sälla och enfaldiga vishet.

Han hade rätt: men borde icke derföre glömma, att just detta, just Villfarelsen är menskligbetens nödvändiga ordning och lag; är Skaparens afsigt, och den enda vägen för ändliga varelser *till* Sanningen och den lycksaliga känslan af dess ljus. Han borde icke glömma, att väsendet af all mensklig förträfflighet ligger i — Friheten att väl nyttja eller illa nyttja allt.

Snillets lifligbet är vårt tidehvarfs skönhet och ära. Likväl har det lånat åt smickret finhet och en förtrollande sötma — åt bedrägeriet sken af ädelhet och oskuld — åt alla laster en högre och mera skimrande färg. Snillet, ropar man, har förstört våra fäders okonstlade redlighet och tro.

Det är sannt: men ock deras mörker och vidskepelse; men ock deras björne-art och råhet. Samma vårdag, som hotat med ljungeld och storm, utbreder dock öfver naturen lugn, och en mild, en leende fägring. Så skola de samma vetenskaper, som förbittrat någon del af vårt lif eller bortfört oss från enfaldighetens stilla och oskyldiga behag, tjena att försköna hela vidden af vår varelse, vår odödlighet; skola en gång för oss upptäcka, hvad som i Naturens Allt är Ordning, Skönhet och Sanning.

Rousseau felade vida och mycket. *Stora Snillen* kunna dock icke göra andra än stora misstag.

Men, Mine Herrar! var *han* för hög och för stor, så gifvas desto flere, som äro för låga och för små, — för små; emedan första steget till storhet är att inse ofullkomligheten af allt menskligt. Desse förguda sina vetenskaper, dem de förvara i mörka och tillslutna helgedomar. Hvarje lärobyggnad, hvar skiljeregel, hvart konstord, som de antagit på fördom och häfd, är en stum afgud, som de tillbedja under tusende namn. Namn och begrepp, som, i sig sjelfva nyttiga och goda, blifva hos dessa små och trälaktiga vetenskaps-dyrkare likaså många falska gudomligheter och orakel! Sådana herrska i Naturläran, i Läkarkonsten, i sjelfva den uppenbarade Religionen så långt, som denna anses hvila på behjertade lärares myndighet och den engång antagna *trons* enstämmighet. Deras förfäktare skilja icke emellan hvad Vetenskaperne i sin *möjlighet* äro, och hvad de verkligen finnas vara hos menniskor.

Mine Herrar! Här äro Scylla och Charybdis: dem måste vi förbi. Vetenskapernas rike är ett ödsligt chaos, så länge sanningens verkmästare vilja famla i ett heligt mörker. Man kallar dem Lärde Män; men desse dunkle menniskoslägtets upplysare förtjena icke sin ära. De äro endast skumma vårdar för den gräns, en regeringslysten egenkärlek en gång satt för snillet. Omkring deras hufvud hvilar en tjock dunstkrets; der allt ljus brytes och infaller snedt. Den kallas deras egna *System*, — och när två sådana träffa hvarann, uppkommer storm och förödelse. Hvarföre? I stället för att uppleta visheten i *sjelfva Naturen*, dana de den sjelfve, och

tvista evigt om hvem som danat bäst. De föra tankan utom verldskretsen; för att roa sig med synvillor; för att se varelser utan utsträckning och figur.

Ofta framblixtrar dock en klar stråle. Se der Sanningen! ropar en. Nej! Se der Villfarelsen! ropar en annan. Och derpå sammanstöta de så häftigt, att strålen bortskymmes och försvinner. Nu ljungar förkättrings-andan och det blinda systems-nitet. Fåfängan kastar sina konsteldar. Den förklädda egennyttan, det oböjliga högmodet saknar ej heller sina bloss. Själar, som ledas af fördom och tvång, — som tillfredsställas af en tom konst, — kunna *de* väl finna den ädla Sanningen, den gudomligt fria? Äro väl de förmögne att smaka den omängda klarhet, det rena och dyrbara nöje, som förståndets sanna öfvertygelse och vishet ger?

Gudomliga *Enfald!* Du, *all* och *vår* naturs fullkomlighet! Du är det *första* ädla och sköna, som borde möta mitt öga i Vetenskapers rike; men *der* finner jag dig icke. Blott en svag och utsirad konst! en tom skolegrannlåt! Men det är icke sådant, som ger Vetenskaperna värde. All sanning, allt *ljus* bör sökas i sjelfva naturen. Hvad konsten i denna väg eftergör, är irrande och falskt. Den fria och osirade Enfaldigheten är det endast, som kan leda oss till känslan af ordning och skönhet. Så, som i Smakens och Snillets verk, — i byggnaden, målningen, i skrifsättet och de yttre sederna — så är det äfven i alla Vetenskaper. Enfalden är den enda och sanna regeln. Hvem liknar hon, om icke en ung och oskyldig arkadisk herdinna, som i en fri täckhet, med en frisk blomsterkrans i sitt hår, behagar ända till sjelfva kärleksgudarne? Ställ bredvid henne en af vår tids kostbaraste damer, med all sin konst, med all sin hufvudbonads gothiska prydnad! Hvem intager hon? Åtminstone aldrig en ädel philosoph. Han vänder sig bort för något så främmande för Naturens begrepp. Det är endast detta begrepp, hvars ljus här inflyta i vår själ, att dana vårt förstånd till enstämmighet och likhet med den Allmänna Skönhet, som Skaparen låtit uppgå öfver Verlden.

Redan börjar ock denna stora öfvertygelse utbreda sig bland dem, som odla Snillet. Man beundrar mindre en mörk

och förvirrad Lärdom. Man fordrar, att allt bör vara renhet och ljus. Lyckliga tidehvarf, som inser, eller fastmera förutser! då man icke mer stiger öfver firmamentet eller utom Naturen, för att sjelf tillskapa; då man icke mer *gissar*, utan *erfar!* Lyckliga tidehvarf, då man mottager och njuter Vishetens lif, utan att bortblanda det med Inbillningens lögn; då man beundrar och gläder sig öfver Skönheten, utan att med sin oäfna konst vilja göra den grannare! Sådan var Gyllene Tiden, och Herdarnes Vishet. Aldrig hörde man då den oskyldige ynglingen, i en plågsam ledsnad, ropa: "hvad denna beskrifningen är svår!" utan, i frid och nöje: "o, jag *ser*, jag *känner* skönheten af denna tanken; *hela mitt väsende* säger mig, att detta är ädelt och nyttigt, detta är ordningsfullt och sannt!" Kunskapslära, Naturlära, Läkarekonst — ingenting var prålande skolelärdom, allting var välgörande vishet; ingen förkonstlade sanningen, för att få henne att passa in med en viss fördom; man skulle till och med gerna uppoffrat sina fäders tro, för att smaka ljufligheten af ett än renare ljus. Då voro äfven Sedelära och Religions-kunskap i stället för outgrundliga motsägelser, eller stumma hemligheter, en lätt och enfaldig konst att älska menniskor och vara lycklig.

Kom! sälla, oskuldsfulla tid;
Kom! med din enfald och din frid,
Att än en gång vår jord försköna;
Att sluta alla Lärdas strid,
Och Snillets rena eld belöna!
Naturens ljufva Vishet, kom!
Ingjut ett tyst och fridsamt nöje;
Der *ifvern* rasar, sprid der *löje*;
Der man ej har din kännedom,
I höglärdt mörker famlar om,
Men vill ändå af solsken skryta,
Låt der *din* ljusa dag frambryta!

Ja, Mine Herrar! en kall och onyttig lärdom gör vår ålders vackraste dagar skumma. Den afleder oss från Naturens leende Sanningar. Skall den kunna återbringas till en enkel urskillning? en lätt erfarenhet? en enfaldig känsla af

hvad som i allt är Nödvändigt, Nyttigt och Ordningsfullt? — Ja! men icke utom den eviga grunden för alla ändliga varelsers kunskap och dygd: *Friheten*. Hon — här friheten i granskning och val, friheten att tänka — är i Vetenskaperna det *andra* ädla och sköna.

Mine Herrar! Ingenting är mera öppet och solklart, än att i hela Naturen icke gifves annat än *jemförelser* och *förhållanden*. Hvarje sak är '*så*' —: icke nödvändigt och för sig sjelf; utan i sitt *vissa* och *bestämda* sammanhang. Stenen är ett hårdt och fast ämne; säga Vi. Nej! den är ett mjukt och löst! skulle en af våra fornålders jättar svara. Se denna liljan, ropa Vi; skön och blygsam står hon, som kyskheten, som oskulden! Äthiopen ser henne och kallar liljan ful, emedan hon är hvit. Samma sol, hvilken Lappländaren besjunger såsom allt upplifvande, förbannar Afrikanen såsom sitt lifs plåga. Hvad mera är, aldrig hörde man ännu tvenne stora och fria Snillen, i allt, tänka lika. Naturen antager tusende olika skepnader, efter tusende olika danade ögon. Allting är, *hvad det är*, men icke för sig sjelft, nödvändigt och alltid, utan *i ett visst förhållande*.

Sådana betraktelser böra leda oss in på en stor och ädel öfvertygelse: den om Tankens Frihet. Men glömmer icke, att jag nu talar om Förståndets naturliga Ordningslag; icke om denna Hjertats fräckhet, som bestrider och befaller allting efter fåfängans, egennyttans, sinnlighetens små och krypande afsigter!

Om Vetenskapernas och Sanningens föremål och verkningar inflyta på förståndet alldeles på samma sätt, som Naturens inflyta på känslan, — lika mångfaldigt, lika tvärtemot hvartannat, lika ovisst; så att hvad i *ens* begrepp är renaste ljus, är i en annans förvirring och falskhet: så är ingenting lättare, än att från alla — eller de flesta — sanningars ovisshet sluta till dårskapen af allt tvång i vetenskap, af all der för evig tid förklarad renlärighet, och på denna grundval, Mine Herrar, stödjer jag Tankefriheten.

Huru ofta har väl Sanningen — hos menniskor — varit annat än en skön jemförelse, eller ett ädelt bedrägeri? — Hon är en strålande gudomlighet; men hon leker med men-

niskorna; och visar sig aldrig utan i förklädningar. De store Snillen, som tro sig närmast sett henne, och gemenligen af den öfriga menniskohopen efterföljas, äro de, som sett henne i den skönaste förklädningen. Beskrifva de icke endast denna, när de vilja beskrifva Sanningen? berätta de icke endast om sin egen tanka, sin egen känsla?

Uppslå lärdomens häfder! De svara. Hvad kallade henne Zeno? I sin ålders köld, sitt mulna lynne, en orubblig känslolöshet. Än Epicurus! I sin bekymmerslösa frid och sina leende parker, tyckte han att hon såg ut som vällusten, förnöjsamheten, glädjen. Och Aristoteles! Huru han uppsteg hjeltevulen och ärekrönt på Förnuftets thron! Länge herrskade han öfver slafvar, som förgudade honom. Hvem trodde icke, att *han* var den eviga och enda Sanningens orakel? Då skullen J sett Förnuftets klädnad pompös: långa systemer, konstlade hemligheter! Redan länge utropade Orthodoxernes härolder hans triumph: — när Cartesius utskickade en hvirfvel, som förstörde honom. Aristoteles föll — och blef räknad bland de villfarande. Cartesius var Fransos; och delade sin nations flyktighet. Han ville, att hela verlden skulle löpa i hvirflar för honom. Men Newton kom. Newton, Engelsmannen, som mer älskade frid och tysthet, utbredde öfver hela Naturen en stilla och fridsam dragningskraft. Men äfven denne store mannens vishet, så beundrad och tillbedd, torde icke vara oförgänglig. Huru hvart solgrand i Naturen kan vara en sjelfverkande gudomlighet, som af egen väsentlig kraft drager till sig ett annat, — det vilja redan vår tids tviflare icke begripa. Månne jag då felar, Mine Herrar, i mitt begrepp om våra kunskapers allmänna ovisshet?

Den rätta, eviga och oföränderliga Sanningen finnes icke, utan i *Gud*. Endast ett oändeligt öga kan se henne. Hvad *vi* tro oss upptäcka i Naturen, är icke annat än Bilder, Likheter och Jemförelser. Hvad *vårt* förstånd kan äga, är icke annat än sköna föreställningar och — mer eller mindre — ädla villfarelser. Den är Vis, som — bedrager sig *minst*. Visserligen äro ljusstrimmor af en evig och nödvändig Sanning nedlagda i vår själ. Men få och svaga äro de, som *kunnat* ditläggas eller passa in med en ofullkomlig varelse.

Huru löjligt är då deras högmod, som mena sig vara ensamme allsvåldige besittare af allt ljus! som anse andra olika öfvertygade, för dårar! som göra af sanningen ett fideicommiss, en sin arfvedels-lott, och af Vetenskaperna ett skrå!

Förståndets frihet är alldeles ovillkorlig. Ingen makt kan tvinga det att se annat än hvad det ser. Der tre sidor visa sig, kan vårt naturliga kroppsöga icke se fyra. En spegel kan icke återkasta andra strålar än dem, han emottagit. Lika evig och nödvändig är förståndets lag: att följa sitt bästa ljus och tro hvad det vissast ser. Men det gifves ock speglar, sådana, att en menniska, som sett sig endast i *dem*, borde tro sitt hufvud vara några gånger större än alla andra menniskors. En gulsigtig ser alla färger gula. Böra vi ej neka detta? Jo; men utan att förckasta dem fräckhet eller kätteri. Följde icke äfven de *sitt* bästa ljus? Var det ej lika så nödvändigt för dem att villfara, som för oss att icke göra det? Föränderligheten af samma föremål stödjer sig på den oföränderliga sanningen: att olika daning af känselverktygen bestämmer äfven olika intryck och begrepp, lika visst som att synbilden ändras efter olika slipning af det glas, hvarpå ljuset faller. Skola vi krossa konkav-spegeln, derföre att han visar hvad han visar? Skola vi fördömma någons förstånd, derföre att det icke ser en sak på samma sätt som mitt? Naturen sjelf har gjort olikheten; och det är ett vanmäktigt högmod, att icke dermed vara nöjd. Vi kunna endast säga: det eller det är nödvändighet och sanning i vårt förstånd. Men hvad gifver oss rättighet att påtvinga andra detta; att kalla *vår* känsla och *vår* tanke en evig, oemotsäglig renlärighet? Blott en alldeles ytterligen blind och djerf egenkärlek.

Gudomliga Frihet! så göra ock desse löjlige ifrare af alla sekter. Hvarföre? Emedan de nitälska, — icke för Sanningen sjelf, utan för ett lågt och barnsligt högmod; som heldre vilja göra *sitt* begrepp till allmänna menniskoförståndets afgud, heldre kalla *sin* öfvertygelse en evig och ofelaktig regel för all Naturens Sanning, än *förädla* denna öfvertygelse, — det är, *sitt* ljus, i en *ödmjuk och fridsam visshet*. Men just hit, gudomliga Frihet! vill du leda oss. Väl förändrar

sig Sanningen efter det öga, som ser henne, och efter den känsla, som fattar dess intryck. Du leder oss dock inpå *det* slag af sanning, *den* visshet, hvartill vi alla och alltid förbindas: vår *bästa öfvertygelse* — eller rättare, vår *bästa villfarelse;* med den glada insigt, att den så olika daningen af vårt förstånd och bestämningen af dess krafter *icke* är ett *ondt;* eftersom *mångfaldigheten* hörer till *verldens inrättning*, och är en af dess *första skönheter.*

Mine Herrar! Genom *denna* tanke, i samma mån, som den utvecklas — blifver dimman skingrad. Jag ser Friheten, ljuflig och himmelskt leende, nedsänka sig öfver jorden. Nu utbreder sig en mild klarhet och en fridsam rättvisa öfver mitt omdöme. En enda, skön blick från hennes öga, och alla systemer fly. *Nu* fly de, sedan *Bayle's* odödliga snille fåfängt bestridt dem, och Rousseau förgäfves skakat deras grundvalar. De fly, efter de hos sig förutsatt en öfvermensklig visshet; efter de velat fängsla och binda menniskoförståndet; efter de gjort sig till fördomens och det blinda nitets helgedomar; efter de blifvit heliga vårdar för okunnighet och mörker. Men nu kan jag ock högakta, både en Rousseau's, en Helvetii ädla villfarelser, och en Sorbonne's dunkla renlärighet: bådadera lika ärligt. Ty från himmelen är Friheten nedstigen i Granskningen, och den goda Smaken omgifver henne. I hennes ljus blir allt — försonlighet och lugn; allt — förlåtelse och frid. Kännen J icke, huru en tyst och gudomlig låga födes i edra själar?

Som himlens stjernbeströdda fält
Af olik prakt och skönhet strålar,
Så har Naturen Snillet ställt:
Ett bloss med högsta klarhet prålar,
Ett annat täcka skuggverk målar.
Men *Mångfald* är Naturens lag;
Och allt är satt i en egen dag,
Att verldens skådeplats upplifva,
Att Skaparen må älskvärd blifva
I skönhetsverk af alla slag.

Just så, som *blomman* har behag,
Fast tusen olikt vackra drag
Åt hvar sitt egna värde dela;
I en ses Iris' färger spela,
En annans glans är mera svag;
Som man Narcissen icke glömmer,
Fast den ej purpurstrimmig är,
Och ingen himmelsk azur bär:
Just så en Vis om *Snillet* dömmer.
Han ser dess sköna olikhet;
Men som han ändamålet vet,
Han ej dess ordningslag förkastar,
Han ej dess fria mångfald lastar,
Ej qväfver den odödlighet,
Hvartill dess gudaväsen hastar.
Just så i tusen strålbloss skild,
Och i dem alla himmelskt mild,
Plär äfven Sanningen förkläda
Sin underbara Gudoms-bild;
Dess minsta strålar dock oss gläda.
Så tänds, vid *Tankfrihetens* blick,
Först Snillet till sin rätta låga:
En ädel flygt det börjar våga;
Förståndet får en ny förmåga,
Lif, *Skönhet* och *Naturens skick.*

åtom då hvarje slags Påfvedöme falla för en Scepticism, ir — *vis och ädel*: Låtom allt andas sitt Naturliga När så en förening af Enfaldens skönhet och Frihetens ljus får utbreda sig öfver Vetenskaperna: då skola de ller — såsom ännu — sakna sin yppersta förträfflighet; ir *tillämpningen till vår Sällhet.* Denna är det *tredje* och sköna i Vetenskaperna; och det sista; ty det utgör fullkomlighet.

line Herrar! Alla rörelser och begär i vårt väsende ut- från ett gemensamt ursprung; alla väckas af den all- åtrån efter *Sällhet* och *Nöje.* Detta är grunden för

alla bemödanden; — och äfven för alla pligter. Vår natur har ingenting dyrbarare än en ljuf och tillfredsställd känsla af sig sjelf. Tusen kunskaper uppväga icke en enda lycksalig rörelse. Och den vetenskap, som icke leder till *detta* ändamål, är en tom konst utan sanning och värde.

Af denna sköna öfvertygelse är det, som vår tids stora Snillen så ädelt bemöda sig att förvandla allt till *erfarenhet* och en *vis* betraktelse; att lämpa hvar kunskap till sitt nyttiga bruk. Genom en högre och mera fri urskillning af hvad som är en sann förträfflighet och mensklighetens verkliga ära, börjar i våra dagar ett välgörande ljus uppgå öfver Vetenskaperna. Verkligen: de belöna den möda, man använder på deras odling. Dessa ädelmodiga och fridälskande tänkesätt, som lysa hos de flesta vårt tidehvarfs kungar, — härröra de icke af Vetenskaperna? Denna finare ädelhet i seder och böjelser, som nu börjar blifva allmän, — är den icke ingifven af en sund och renad lärdom? — Så förträffliga äro Vetenskaperna i sin rätta tillämpning!

Byggningskonsten, som på en gång härmar Naturens mångfald och enhet; Målningen och Skaldekonsten, som upplyfta vår inbillning och vår känsla i en skön förtjusning; Musiken, som ömsom försätter vår själ i en söt harmoni och i strid, i hvila och i oro, i smärta och en öm vällust; Naturläran, Läkarekonsten, Philosophien, som utgrunda Lifvets fördolda lagar och verkningar: — alla tjena, att förädla vår varelse; att leda oss närmare till den *oändliga Skönheten;* att förljufva vårt tillstånd; att dana vår sällhet och vår ära i odödligheten. I sanning: om svårigheten icke är ringa, att i en ädel ovisshet lyfta sig öfver allt system-tvång och se in i det allraheligaste af Vetenskaperna med ett fritt och oförtäckt öga: så är ock belöningen dyrbar.

Föreställen er, mine Herrar! — icke en Lärd, icke en blind ifrare för gammal häfd, icke en stum efterföljare, — utan en *Vis!* Det är en bild, för hvilken jag skulle önska målarens pensel.

Se! huru det rena förståndets mildhet blickar från hans ögon! *Denna* blick är Sanningens egen. Friheten, denna första rörelsen i hans själ, upplifvar och leder hans tanka. Lär-

›men har icke gjort hans uppsyn missnöjd och kall; icke ns hjerta känslolöst för en oskyldig glädje. Den har, tvärtn, lärt honom att i allt urskilja det sanna Sköna; och derenom förädlat hans Snille. På samma sätt, som födans safr i en sund menniskokropp blifva styrka och lif, förvandlas ›s den Vise alla vetenskaper till en hög och fin känsla, till ı glad och god smak. Ty han tänker så: vetenskaperna äro ke annat, än dyrbara medel att göra menniskorna ädla och ckliga. Alla dagar blir hans tanka ljusare, och hans inbillng mer ordningsfull.

Skulle *han* icke vara säll? I hvar grad af bättre ljus, i 'ar ny sanning ligger en skön tillfredsställelse, och en hög llust för vår själs odödliga begär. Skulle icke den Vise ra säll? Han, denne välgörande menniskornas ledare? Han, m utdragit väsendet och kraften af alla kunskaper? Han, m utan fördom skådar Naturen, med ett så rent öga? — : honom på denna blomsterhöjden, när våren ler omkring ltet och hans tanka utfar i förundran och nöje — huru en adomlig klarhet omgifver honom! Eller; denna tysta afton;ymning, när han betraktar öfver menskligheten och sin valse — huru hans själ nedsänkes i en stilla och helig förısning.

Dyra Vishet! dina gudoms-strålar
Visa oss hvad skönt Naturen målar,
Och hvad Ordningsfullt i Kraft och Snille är!
När till skönhet du vår känsla danar,
Du till *Frid* vår tanka vägen banar
Och gör saligt hela vårt begär.

Hvad böra vi, Mine Herrar! känna vid anblicken af denna ckningens föremål? Vi, som dagligen omgifvas af Vetenska:rnas behag och oskyldiga retelser; vi, som uppoffrat vårt lif deras sanna dyrkan: skulle vi icke rikta vårt förstånd med ı dyrbara skatter? icke förädla våra själar genom deras ljus, enfald, frihet och en säll tillämpning?

I ett rent och himmelskt ljus,
Leta sköna tankeslut;

I ett rent och himmelskt ljus,
Alltings Sanning veckla ut;
Ädelt tåla Snillets strid
(Fri är tanken, fri vår själ);
I en mild och ömsint *frid*
Söka menskligheternas *väl!*

Detta är ändamålet af vår varelse. Skola vi up det? — Ja visst, Mine Herrar? Blifvom då nyttige oc görande för menniskorna, lycklige för oss sjelfva; oc dige vår odödlighet!

venska Elementar-Läroverket och dess framtid.

Betraktelse.

.ll framtids-betraktelse är, hvem skulle icke medgifva det, sklig till sin uppgift, osäker till sina resultater. Synet är så dimmigt, föremålen så sväfvande, att ögat famlar ıst, att äfven den skarpsyntaste blick ofta förgäfves belar sig, att fixera bilderna, och bringa dem till klarhet bestämdhet. Väljer man, med hänsigt på tidens tecken, tledningens väg, så saknar man ledtråden af fasta och beimda premisser — ty, hvilken sats man än tager till utngspunkt, så rubbas den af första framtidslänk, som fäster vid detta *nu*, och ytterligare af den derpå följande o. s. v. och man måste i sannolikhetens vida rymder leta efter satsen. Lemnar man sig åter åt phantasiens ledning, kan visserligen, allt efter som denna står under inflytelsen en verldsförbättrande enthusiasm, eller ett mjeltsjukt lynne, pa leende eller dystra framtids-bilder, som icke äro utan de, men som dock, likt visionärens drömsyner, upplösa sig unst, så snart den nyktra besinningen återtagit sitt välde. ru mången opåkallad rådgifvare, huru mången obehörig man har derföre icke med sina betraktelser öfver framti kommit på skam — eller snarare gått glömskan till mö: ty lyckligtvis går med slika råd och spådomar vanligen om med aningarne eller de magnetiska underkurerna, att n endast tecknar upp det ena fallet bland hundrade, då bekräftats, under det man lemnar åt tystnaden de nittioo, då verkligheten svikit. Visserligen är vådan och osäkerten mindre, då man närmare begränsar fältet för sina iaktgelser, och inom detta troget följer erfarenheten på spåren,

Men — i alla menskliga förhållanden, särdeles dem, som tillhöra samhällslifvet och dess inrättningar, äro dock vanligen elementerna för mångahanda, och vexelverkan dem emellan för invecklad, för att på empiriska data kunna bygga säkra och bindande slut rörande det framtida skicket. Detta gäller om den offentliga Undervisningen ej mindre än om Rättsförfattning, Industri, Financer eller hvilket annat gebit af samhällsintressen. Ty, hvad förstnämde angelägenhet beträffar, så behöfva vi blott taga i betraktande den stora, ja oberäkneliga inflytelse, som å ena sidan det enskilda lifvet och sederna, å andra det offentliga med de många föränderliga elementer, som det innesluter: de i lagstiftning och styrelse rådande grundsatser, embetsverkens inrättning och anda, befordringssättet o. s. v. utöfva på den allmänna uppfostran, och de anstalter, som vårda den, för att inse osäkerheten af all menskligt förutseende och förutsägande i denna punkt.

Dessa betänkligheter hafva dock ej kunnat afskräcka oss från en betraktelse, som till sin beskaffenhet är allt för oskyldig och blygsam, för att underkasta sig rådgifvarens ansvar, eller ikläda sig spåkarlens anspråk, utan helt enkelt uttalar de tankar, som diskussionen för dagen framkallat — dessa tankar må gälla hvad de kunna. Vi vilja med våra reflexioner hvarken gå långt tillbaka, eller långt framåt, hvarken ur grafvens mörker mana förflutna åldrar, eller ur framtidens sköte uppkalla ofödda slägten; utan endast i allt lugn söka bestämma status quo i en fråga, som, fastän till sin beskaffenhet temligen enkel, genom särskilda omständigheters sammanverkan, råkat blifva ganska invecklad. Vi äro väl långt ifrån att höra till de "teckenförbidande neutrer"; tvärtom döma vi med solonisk stränghet hos den offentlige mannen, — och såsom sådan betrakta vi alltid skriftställaren — all till neutralitet urartande oväldighet i afseende på dagens frågor; men vi skola dock söka, så mycket som möjligt, hålla oss fria från all vrede och förkärlek, väl vetande att det ej finnes något menskligt, som icke har sin ljusa, liksom sin dunkla sida.

Svenska Läroverket — äfven det Elementära eller Skolan — har vackra anor, man må fästa sig vid Stiftarne, eller vid de män, som det uppfostrat. De förras konungsliga visbet och omsorg, äfven i denna gren, hvilar i tacksamt minne hos det Svenska Folket, och uppfordrar till fullbordande af den byggnad, hvartill de lagt grunden. De sednare eller frukterna äro sådane — man betrakte mängd eller beskaffenhet — att Sverige kan mäta sig med hvilket land som helst, äfven med dem, som äro belägna kring odlingens medelpunkt. Detta läroverks öden hafva, såsom all mensklig inrättnings, varit skiftande, ömsom mera ljusa och hoppfulla, ömsom dunkla; men aldrig tröstlösa; aldrig visade de en förtvining eller ett förfall, hvarföre ingen bot eller hjelp gafs. Att odlingens gång och samhällsskickets förändringar eller hvälfningar skulle inverka på detsamma var en naturlag, som alla länders undervisningsverk måste underkasta sig. Men — i afseende på denna inverkan, företer sig här ett eget förhållande. Till följe af sitt läge och nationens skaplynne hörer Sverige till de länder, som hufvudsakligen utifrån mottaga odlingens elementer. Och — fastän icke det sinnelag och den andeliga kraft saknas, som sjelfständigt bearbetar, och med sig införlifvar det emottagna lånet, så går dock detta långsamt. Kampen med det materiella lifvets kraf, lika mycket försvårad genom en njugg natur, som genom en ofta tanklös njutningslystnad, bidrager härtill, jemte den tröga idévexling, som åtföljer en gles befolkning. Om denna långsammare utveckling är en fördel, såvida den stundom förekommer den idéernas brådmognad, hvilken hos lyckligare lottade och belägna folk ej är sällsynt; så verkar dock denna långsamhet, i den idéella assimilationen, en tröghet och ojemnhet i sjelfva den organiska afsöndringen, hvarpå nationens andeliga lif just icke vinner. Deraf är nemligen en följd, att sådana modeföreställningar och läror inom vetenskapens och den vetenskapliga undervisningens område, som i sitt hemland haft en ganska förgänglig tillvaro, emedan de icke bestått i den pröfningens skärseld, som en starkare theoretisk och praktisk idé-omsättning alltid innebär, här uppträdande med nyhetens och friskhetens anspråk, vunnit en framfart, som trotsat alla protester

af erfarenheten och af en grundligare forskning. Det skall sålunda hända, att Läroverket å ena sidan för sent tillegnar sig de gedignare resultaten af vetenskapens och undervisningskonstens framsteg; å den andra sidan är utsatt för vådan af sådana innovationer, som sakna all djupare grund, och äfven derföre, der de först yttrade sig, längesedan gått glömskan till mötes. En annan icke mindre vigtig omständighet är den, att Sverige, ehuru, såsom det synes, genom sitt läge bestämdt till fredliga yrken, till borgerlig idoghet och till vetenskapernas stilla tjenst, genom ridderliga konungar och händelsernas makt blifvit fördt på krigsbedrifternas och eröfringarnes bana, och, sedan den på denna slutat sin rol, för någon tid indrogs i en hvirfvel af inre oro, af split och förvirring. Häraf var en följd, att åt läroverkets tysta och anspråkslösa verksamhet ej egnades all den uppmärksamhet och omvårdnad, som det hade af nöden, för att på en gång gå i bredd med den vetenskapliga odlingens och lärdomens framsteg, och tillika motsvara det praktiska lifvets och den allmänna upplysningens stigande fordringar.

Andra omständigheter bidrogo dessutom, att i skolan motverka de lifvande inflytelserna utifrån, och att deri underhålla en viss förlamande tröghet, samt att åtminstone periodiskt införa en torr och själlös slendrian, denna vanans makt, som hämmar all fri och lefvande utveckling. En sådan omständighet är, att Skolan icke stått på *egen* grund, alldenstund den, såsom den ursprungligen utgått ur Kyrkans sköte, så äfven fortfarit att vara fästad vid dennas *yttre* inrättning. Vi säga yttre, emedan vi för öfrigt för vår del icke betrakta Skolans anslutande till Kyrkan såsom något ondt. Tvärtom. Utgör Religionen den princip, som säkrast mildrar och försonar vetenskapens ytterligheter, samt tillika den rot, hvarur all fruktbärande verksamhet hos den enskilda och hos slägtet ytterst uppspirar, och således den offentliga undervisningen, om den skall lösa sin uppgift, måste vara genomträngd af dess anda; så böra Kyrkan och Läroverket aldrig till hvarannan stå i ett främmande förhållande. Men detta förhållande bör dock icke utgöras af ett yttre sammanhang, hvaraf så lätt följer ett beroende å ena eller båda sidorna,

som, under det det innebär frö till en inre söndring, verkar förlamande på hvarje. Det är, såsom bekant är, genom gemensamhet af Styrelse, Författning och Befordringslagar, som Skolan varit fästad vid Kyrkan. Vi tveka icke, att betrakta, såsom ett lämpligt förhållande, att inrättningar, som hafva så många intressen gemensamma, Stiftet och dess Läroverk, styras af samma hand. Vi fästa oss icke heller dervid, att, såsom valet är inrättadt, de grunder, som vid tillsättande af en Biskop kunna göra sig gällande, icke alltid äro desamma, som föreståfvas af Läroverkets fördel. Detta vore åtminstone af mindre betydenhet, om å ena sidan den högre administrationen vore så organiserad, att Skolans angelägenheter der vore behörigen representerade, och församlighet eller maktens missbruk hos lokal-myndigheten med tillbörlig kraft kunde motverkas, å den andra icke Lärarne i Stiftets högsta läro-anstalt tillika vore medlemmar af det kollegium, som under Biskopens ordförande har Stiftets styrelse sig anförtrodd. Denna sednare omständighet måste, såsom så ofta blifvit anmärkt, verka försvagande eller tillintetgörande på Ephoralmakten, och ännu mera förlamande på Gymnasii-lärarens verksamhet, såsom sådan. Ty hvilken myndighet, hvilken kontroll äger äfven den mest nitiske och skicklige Ephorus på dessa medsittare och medregenter, som på mångfaldigt sätt kunna göra honom stiftsspiran tung? Visserligen alltid makten af ett ädelt uppsåt, och en kraftig vilja — men — för att denna skall kunna verka, hvilket sammanträffande af lyckliga omständigheter förutsätter det icke, af omständigheter, som med öfriga förhållanden, med befordringslagar, läraretillgången, lärareförmågornas ojemnhet i ålder och halt — och framför allt med den allmänna menskliga svagheten så sällan står att förena! Ty, för att upprepa, hvad som så ofta blifvit anfördt, hvilka oberäkneliga lockelser, hvilka mäktiga frestelser innehåller ej detta ledamotskap för skolläraren att sätta sitt stilla, obemärkta kall i *andra* rummet, att, om han har praktiskt, tilltaget, maktälskande sinne, kasta sig in i stiftsstyrelsens detaljer, och att härunder, om han ursprungligen varit en duglig lärare, allt mer och mer förlora sin kärlek för ett yrke, som, om det skall vara fruktbärande, fordrar sin man

hel och hållen, eller, om hans pädagogiska pund alltid varit medelmåttiga, bakom den kapitulariska värdighetens nimbus, söka skyla sin svaghet, och i sitt mångfaldiga sysslande hämta en ursakelse, ej mindre inför sitt eget samvete, än inför den allmänna öfvertygelsen? Man jäfve oss icke med erfarenhetens intyg, med de många exempel på gymnasii-lärare, som af dessa administrativa bi-omsorger icke låtit störa sig i sin pädagogiska verksamhet! Vi finna i dessa exempel, i hvad dessa män verkat, endast ett ytterligare bevis på hvad läroverket skulle hafva förmått, om detta förhållande hade varit allmänt, om inga från kallet afledande pligter och bestyr hade någonsin funnits.

Denna skollärarens befattning med Kyrkans styrelse måste utgöra ett desto väsentligare hinder för Läroverkets utveckling, som dermed sammanhängt gemensamhet i befordringslagar. Denna hade nemligen till följd, att den provinciella afsöndring, som inom Kyrkan Stiftsindelningen och Indigenatsrätten medföra, äfven skulle sträcka sig till Läroverket, och der framkalla ett främmande förhållande emellan de särskilda kretsarne, och följaktligen hämma allt ömsesidigt utbyte af krafter, all andelig vexelverkan. Hvem finner det ej i sin ordning, att den blifvande Läraren — han må nu tillhöra Kyrkan eller Skolan — i det landskap, der han är född och uppfostrad, der han känner fallenheter, seder och lynnen, äfven väljer sin verkningskrets. Men — deraf följer ej, att detta förhållande bör vara grundadt på prohibitiva författningar, som förhindra all öfvergång från en krets till en annan, tillvägabringa en för Läroverkets förkofran så menlig isolering, ja! lätteligen bidraga att på ett ställe för sekler rotfästa dåligheten. — Men — denna isolering, denna provinciella eller nationella afsöndring är dock ett mindre ondt än det på kyrklig befordringsrätt grundade löningssätt, som varit en följd af den öfriga gemensamheten. Själasörjarens och Skollärarens kall äro visserligen för närslägtade, för att icke fri öfvergång från det ena till det andra bör äga rum, och detta utan inskränkning af ekonomiska förhållanden. Hvem skulle icke betrakta det såsom en fördel, att skolläraren, som efter någon tids tjenstgöring finner sin håg och sin bestäm-

melse ligga mera inom Kyrkans än Skolans område, äger tillträdet till den förra sig öppet, och dervid har sin pädagogiska verksamhet räknad sig till godo. Men — det stannar icke vid detta naturliga förhållande, om det är så tillställdt, att den blifvande Själasörjaren, för att på en hastigare väg vinna målet af en sjelfständigare verksamhet, och en sorgfriare utkomst, för någon tid söker inträde inom skolan, der han således måste betrakta sin tjenst såsom en öfvergångspost, icke såsom sin bestämmelse för lifvet; eller ock den, som med kärlek och framgång arbetar i skolans tjenst, för att undgå tryckande näringsomsorger, nödgas begagna sig af de utsigter till bergning, som hans ecclesiastika befordringsrätt erbjuder; och således med ännu oförnötta krafter öfvergifver en bana, för hvilken fallenhet och nit företrädesvis hade egnat honom. Är det en ovedersäglig grundsats, att arbetaren bör hafva sin lön, der han hafver sitt arbete, och, att syssla och aflöning böra vara så afpassade, att beslutet att välja en viss bana är så fritt som möjligt, eller hufvudsakligen grundadt på en samvetsgrann och sorgfällig undersökning af egna krafter, och af *kallets* fordringar — så ligger det en orättvisa i dessa befordringsvillkor, som lika hårdt drabbar Skolan och Kyrkan, och ej annat kan än sätta dem i falsk ställning till hvarandra. Den afprutning på Skollärarens befordringsrätt, hvarmed man i en sednare tid sökte afhjelpa denna orättvisa, var en af de många olyckliga palliatif-kurer, hvarpå vårt lands reform-historia företer så många prof; en halfmesure, som under det den innehöll en half rättvisa mot den ena parten, utgjorde en *hel* mot den andra!

En följd af detta sätt, att löna Skolläraren genom anvisning på framtiden, var emellertid, att han på Skolans lägre grader måste kämpa med nöd och betryck, som kommuners eller enskildas välvilja endast ofullkomligt kunnat lindra. De tider äro väl förbi, då en Collega Scholæ måste, för att ej svälta, mottaga matdagar i förmögnare borgarhus — ehuru icke längre sedan, än att den som skrifver dessa rader, minnes det ännu. Dessa lärares ställning har visserligen genom sednare löneförhöjningar blifvit i någon mån förbättrad. Men denna förbättring var dock otillräcklig; och då inga bestämda

skolafgifter äro föreskrifna, hvarigenom i mån af Sko
frequence den af Staten beståddda lönen kunde ökas, så i
sakas han, såsom bekant är, för att icke duka under, i
taga de frivilliga bidrag och tillfälliga sammanskott, h
på sina ställen billighetskänslan och tacksamheten infört, i
som, ehuru till sin källa ganska oskyldiga, lätteligen
läraren i en förödmjukande ställning. Föga bättre ans
om han bredvid den offentliga undervisningen nödgas d
en enskild — det må nu vara med Skolans alumner eller
dra —; ty det är ett förhållande, hvarpå lärarens kall l
och hans krafter i förtid utnötas.

Dessa omständigheter måste så mycket mera föranled
beroende och ofrihet i lärarens läge, och genom känsl
denna ofrihet verka förlamande och nedtryckande på han
och hans sträfvande — som härmed sammanverka andra för
Läroverk ej mindre egendomliga förhållanden. Obetydl
ten af flertalet af våra städer är en omständighet, som, j
det den försvårar anläggningen af fullständiga, genom en
rik lärarepersonal inflytelserika läroanstalter, lätteligen
der kring Skolan en trång dunstkrets, en luft, hvari d
svårt för det vetenskapliga sinnet och sträfvandet att
sig uppe, och hvari yrket så lätt nedsjunker till en s
och ofruktbar mekanism. Der småbestyr och småbekyı
beherrska lefnaden, och tränga alla högre intressen i
grunden, der alla vetenskapliga egglelser saknas, föga lit
hjelpmedel finnas att tillgå, der ofta avisan är den enda
spis, huru skulle man billigtvis kunna fordra, att lä
skall med sorgfällig uppmärksamhet följa den vetensk
odlingens framsteg, eller fördjupa sig i studier och ref
nar öfver sitt så föga aktade, så kargt belönade yrke.

Det förutsatte åtminstone, att läraren, för att l
motstå dessa ofördelaktiga inflytelser af den atmospher,
han rörer sig, skulle medföra en stor fond af gedige
omfattande bildning. Men — det hörer till egenheter
Svenska Elementar-läroverket, att för meddelande och
ning af de kunskaper, och den skicklighet, som den offe
undervisningen tar i anspråk, är så litet, och på ett så
ändamålsenligt sätt sörjdt. Hvad theoretisk bildning bet

så fordras visserligen den philosophiska graden — ehuru denna ej ovillkorligen. Men — om denna grad, och de studier, som den i fordna tider inneslöt, i någon mån motsvarade läroverkets behof — med de läroämnen, som det omfattade, och den karakter, som den offentliga undervisningen då hade, så måste förhållandet förändras i samma mån som de philosophiska gradualämnenas ökade mängd och utvidgade litteratur föranledde antingen en vetenskaplig mångslöjd, hvarpå grundligheten ej sällan förlorade, eller ock en tillfällig underlägsenhet i något för Elementarlärarens kall särdeles vigtigt ämne. Dertill kom, att de särskilda prof för anställandet — äfven såsom dessa i sednare tider med afseende på den praktiska sidan af kallet modificerades — i sig sjelfva ägde så ringa betydelse, och, om de ägt någon större, förlorade den genom inflytande af indigenatsrätten, af de med stiftsstyrelsen så naturligen sammanhängande befordringsgrunder, samt den ringa konkurrensen af sökande till lediga sysslor. Och, hvad denna *praktiska* sida beträffar af ett så praktiskt kall, som Skollärarens, så har den så godt som blifvit lemnad till pris åt tillfälligheten af den enskilda fallenheten och nitälskan. Man synes ha föreställt sig, att med fullgörande af de erforderliga profven följer den erforderliga förmågan af sig sjelf, och, att om den ej finnes, den genom praxis framkallas och utvecklas — eller, att skolan är sin egen skola. Man har dervid förbisett, att *ett* är kunskapsförrådet, *ett annat* den på säker psychologisk blick, studium af ungdomsnaturen, och af kunskapsprocessen, samt ihärdigt nit grundade skickligheten; äfvensom man förbisett, att den genom origtiga befordringslagar uppmuntrade lättsinnigheten i val af en bana, som mera än någon fordrar en egen fallenhet och sann kärlek, säkrast motverkas genom en praktisk kurs, som *pröfvar* anlagen; och, att den pröfning, som ligger i tjenstgöringen, ofta kommer för sent, då öfvergången på annan bana (utom den presterliga) är förenad med stora svårigheter, och icke genom lagliga föreskrifter kan åläggas. Bekant är ock, att i alla länder, der man vid skolan och lärareyrket fästat någon högre vigt, särdeles i Tyskland, och företrädesvis i Preussen, man utom den *särskilda theoretiska* kursen fordrat en egen *praktisk*,

och för detta ändamål upprättat anstalter för bibringande så af den allmänna pädagogiska, som af den mera speciella, hvilken af högre lärare-platser t. ex. i Philologien tages i anspråk. Bekant är ock, att det i synnerhet är i denna punkt, som den fransyska pädagogikens reformatörer ansett de tyska förebilderna förtjena uppmärksamhet och efterföljd. Vi veta väl, att det med rätta heter: docendo discimus; och att lärarens praktiska bildning först i skolan vinner sin mognad; men, detta är dock under förutsättning, att han vid inträdet i skolan *studerat* sitt yrke, och pröfvat sin fallenhet. Man besinne, att det gifves i denna, om i någon konst, rön, erfarenheter, som måste af vetenskapen begrundas och ordnas, för att bilda en didaktik för undervisaren; att det gifves en öfning under erfarne mästares ledande hand, som kommer anlagen, der de finnas, till hjelp, som eggar och riktar förmågan, som rättar misstagen, tillrättavisar obetänksamheten, tuktar hugskotten. Utan en vetenskaplig praxis, och anstalter, som sörja derföre, gifves ingen pädagogik — och — utan denna ledstjerna — händer — såsom annorstädes blifvit sagdt — att man in praxi lika lätt arbetar sig *i*, som *ur*, felstegen och misstagen!

Skolan kunde dessutom i sig sjelf, eller genom den praktiska daning och inöfning, som vinnes i tjenstgöringen, så mycket mindre ersätta bristen af tjenliga anstalter och åtgärder för lärares bildning och pröfning, som den varit söndrad ej blott på *bredden* — till följe af den anmärkta stiftsindelningen och indigenatsrätten — utan, för att så säga, på *höjden* genom indelningen i högre och lägre, fullständiga och ofullständiga läroverk, hvarigenom den förlorade det inre sammanhang och planmessiga verksamhet, som för en lefvande utveckling utgör ett oundgängligt vilkor. Vi fästa oss mindre vid sjelfva indelningen af Lärdomsskolan i Skola och Gymnasium; ämna icke heller draga i härnad för Kathedralskoleformen, eller dess närmaste urbild, den Preussiska Gymnasialinrättningen; hvarje har sina fördelar, liksom sina olägenheter. Men — hvad vi här lägga vigt på, såsom ett menligt förhållande, är den skarpa *söndring*, som från ålder ägt rum emellan Lärdomsskolans båda Afdelningar. Detta vållades ej

endast deraf, att en mängd Skolor voro belägna på en annan ort, än Gymnasium, som för det mesta blott fanns i Stiftsstaden, utan äfven deraf att Gymnasium, som *i förhållande* till Skolan i allmänhet hade rika löneförmåner, hvars lärare tillika njöto hedern af Stiftets och således Skolans Styresmän, och i sin undervisning ej sällan eftersträfvade det Akademiska fördragets ståndpunkt, igenom allt detta var utsatt för frestelsen, att med en viss förnämhet se ned på Skolan, och på dem, som der arbetade i sin anletes svett, — att åtminstone icke taga tillbörlig kännedom, om hvad der uträttades. Om häraf ej nödvändigt följde afund och förtrytsamhet å andra sidan, eller något fiendtligt förhållande, så kunde emellertid under så fatta omständigheter någon sann harmoni och samverkan svårligen äga rum. Dertill hade fordrats, åtminstone der de funnos på samma plats, en enhet i styrelsen, — och denna fanns icke en gång för Gymnasium ensamt, i anseende till Rektoratets ambulatoriska beskaffenhet — samt en genomgående öfverensstämmelse i de för Skola och Gymnasium gemensamma läroämnenas behandling, äfvensom i den disciplinära vården — men intetdera fanns. Erfarenheten visar väl, huru det ofta lyckats en driftig och nitisk Ephorus att motverka det menliga i denna söndring; men, då detta alltid förutsätter, att han med oförsvagad kraft skall hafva tillträdt sin befattning, att han förut skall vara invigd i Lärarens kall, och att han skall förstå att med sina mångfaldiga åligganden af ecclesiastisk och politisk natur förena den vanskeliga uppgiften, att vårda ett läroverk med så disparata elementer — så kan denna förening af utmärkta egenskaper åtminstone icke betraktas såsom normalförhållande, eller det, hvarpå läroverkets enhet och harmoni vore att bygga.

Vi hafva redan i förbigående antydt — och det har under en sednare tid ofta blifvit anmärkt, — huru litet det Svenska Elementar-Läroverket ägt en sådan harmoniskt förenande och ordnande princip i högsta instansen, eller i den af Staten utöfvade vård, — denna må nu ha burit hvad namn som heldst. Om man i allmänhet icke med blotta författningar och deras noggranna tillämpning *styr* någon gren af samhälls-inrättningen, ej heller genom blotta tabellariska uppgifter lär känna

denna gren — så gäller det framför allt om ett så andeligt element som Läroverket. Ju mindre dettas tillstånd, medlen för dess utveckling, de hinder hvarmed det har att kämpa, halten af dess krafter o. s. v. visa sig på ytan, eller för den blott officiella betraktelsen, desto nödvändigare är det att styrelsen erhåller en *personlig* koncentrering, att den derigenom sättes i stånd, att med säker och oförvillad blick följa Läroverkets utveckling och den anda, som deruti uppenbarar sig, öfverskåda alla förhållanden, äfven de mest invecklade, beräkna de allmänna lagarne, motarbeta missbruken, verka eggande och lifgifvande på förmågorna o. s. v. Det är icke blott hopandet af en mångfald af särskilda, till en stor del olikartade ärenden inom samma förvaltningsgren, saknaden af en behörig arbetets fördelning, och öfverhufvud af en praktisk och fruktbärande organisation af våra embetsverk i allmänhet, som försvårar den lefvande, kraftfulla och personliga omvårdnad, som vårt Läroverk har af nöden; utan särskildt den för detsamma egna omständighet, att tillsättandet af läraresysslorna tillhör lokalmyndigheterna, eller samma myndighet, som granskar profven; och att det endast är i händelse af besvär, som den högsta myndigheten dervid beslutar, så vidt nemligen fråga är om högre lärareposter. Hvem kan neka att detta förhållande, denna bristande, eller blott tillfälliga beröring emellan Styrelse och Läroverket, under det den hos den förra lätteligen försvagar intresset, och försvårar detaljkännedomen, i sin mån bidragit till det tillstånd af isolering, och — hvad skola vi kalla det — af borgerlig obetydenhet eller obemärkthet, hvari det Svenska undervisningsväsendet under en sednare tid, då likvisst ej mera yttre krig eller inre oro derifrån ryckte uppmärksamheten, förlefvat sina dagar?

Man torde vara benägen, att i landets högsta Vetenskaps- och Läro-anstalter eller Universiteterna söka den enhet, som Elementar-Läroverket inom sig sjelf, och i Staten saknat. Möjligt är, att de Svenska Universiteterna med ett starkare vetenskapligt lif skulle hafva kunnat utöfva välgörande inflytande på Elementar-Läroverket, och i någon mån meddelat åt detta en mera lefvande, fruktbärande och harmonisk anda. Men — man förgäte ej, att samma förhållanden, som stått i

vägen för Skolans utveckling, äfven, åtminstone till någon del, gällt för Universiteterna, och att sjelfva verkningarne af nämnde förhållanden alltid mer eller mindre träffat dessa. Äfven må man icke förbise, att, om man tar i betraktande förhållandet emellan pröfningen för afgången från det lägre Läroverket, och inträdesexamen vid Universitetet, äfven såsom detta i sednare skolordningar blifvit faststäldt, vidare de vid Universitetet förekommande lärokurser, de för lärares anställande föreskrifna prof o. s. v., deri visar sig en allt för ringa anledning till något innerligare och mera följdrikt sammanhang emellan det lägre och högre Läroverket.

En omständighet må slutligen nämnas, som i icke ringa mån bidragit att motverka de fruktbärande inflytelserna af den offentliga undervisningen i vårt land. Det är den relatift korta tid, hvarunder studierna drifvas, eller med andra ord de långa ferierna. Bekant är, att dessa ursprungligen haft sin anledning i ekonomiska förhållanden, och naturligt är, att i ett land, der meddellösheten hos de studerande är mera allmän, och de stora afstånden göra resorna från och till Läroverket mera kostsamma, mellantiderna böra blifva längre än i de flesta andra länder. Men — man har tvifvelsutan gått för långt. Fem månaders ferier måste verka skadligt både på ungdom och lärare. På den förra, ej blott emedan detta uppehåll motverkar framstegen i en ålder, då man af mängden ej kan fordra något allvarligt och fruktbart sjelfstudium; utan emedan det befordrar håglöshet, lättja och de oseder, som vanligen följa denna i spåren. På den sednare, eller läraren, emedan han lätt förlorar intresset för en ungdom, från hvilken han under en så stor del af året är skiljd, och lätt är frestad att nedsjunka i maklighet och sysslolöshet, särdeles som till en rent litterär verksamhet hos oss, i synnerhet i en provinsstad, gifves, såsom vi redan anmärkt, så ringa yttre uppmuntran. I samma mån ämnena till antal ökats, samt fordringarne i hvarje småningom stegrats, måste verkningarne af denna omständighet blifva mera synbara, och för det gamla läroverket försvåra täflan med de nyare anstalter, der dessa långa uppehåll i läsningen icke äga rum. Det torde också visa sig, att en förlängning af läseterminerna vore för

ungdomen en ekonomisk vinst, så vidt lärjungarne i allmänhet tidigare, och framför allt säkrare mognade för Universitetsbildningen.

Det ligger i sakernas ordning, att, der ett Läroverk rörer sig i dylika förhållanden, det skall dröja länge, innan det kommer till medvetande om det falska och missgynnande i sin ställning. Om för att med våra öron förnimma sferernas harmoni, det skulle fordras, såsom de Gamle anmärkte, att blifva försatta *utom* verldssystemet; så lär detta äfven gälla, om vi skola fatta *disharmonien* och osammanhanget af det system, hvari vi lefva och hafva vår varelse, och om vi skola göra oss reda för medlen att afhjelpa det onda; eller betraktelsen måste vinna den höjd och omfattning, att den förlorar sin subjektiva och relativa syftning, hvilket åter endast kan ske medelst inflytelserna af en djupare och mångsidigare forskning. Betraktar man de pädagogiska reformernas historia hos oss, så finner man att den företer ett oupphörligt kringgående af sjelfva hufvudfrågan, ett sväfvande på sakens yta. Impulserna till dessa reformer kommo vanligen utifrån, särdeles från Tyskland, med hvars läroverk, särdeles under Sveriges lysande tider, så statsmän som lärda, stodo i tät beröring. Bekant är, huru den för den offentliga undervisningens förbättring på sin tid så enthusiastiskt verksamme Comenius af Louis de Geer kallades till Sverige, och huru Axel Oxenstjerna, hvars säkra praktiska blick bristerna i det rådande undervisningssättet ej undgingo, uppmanade denne att för afhjelpande af dessa brister utarbeta läroböcker — ja dertill gaf honom särskildt uppdrag, hvilket ock af denne fullgjordes, ehuru det utarbetade verket först 20 år sednare af honom utgafs medelst understöd af en Svensk man, bemälte Louis de Geers son. Men — Svenska Läroverket, som för öfrigt, liksom Tysklands och det öfriga Europas, följt det af naturen sjelf anvisade klass-systemet, bemäktigade sig endast långsamt — och det af redan antydda skäl — detta systems didaktiska hjelpmedel, såsom dessa genom inflytelsen af vetenskapernas framsteg, af förändringar i det allmänna föreställningssättet, och enskildas nitälskan, småningom utvidgades och fullkomnades. Och — det var först under en sednare tid, som

de pädagogiska frågorna började hos oss tillvinna sig någon allmännare uppmärksamhet. Det adertonde seklets popularphilosophi eller så kallade allmänna upplysning kunde i sin rigtning på det enskilda subjektet, eller på menniskans mest i ögonen fallande intressen, ej annat än vända sig på uppfostran, och der söka göra det nyttigas och ändamålsenligas begrepp gällande. Bekant är Basedows härifrån utgående reaktion mot den i den offentliga undervisningen rådande stela, opraktiska och inhumana anda, samt mot öfvervigten af en kärf och ofruktbar lärdom öfver nyttiga och artiga kunskaper — en reaktion som förut, ehuru från en helt annan synpunkt, Francke hade försökt. Bekant är ock, huru de af Basedow och hans efterföljare å bane bragta frågor — änskönt de philanthropiska instituten, till följe af det ytliga i de pädagogiska begreppen och det förvända i verkställigheten, snart förföllo — gåfvo åt den moderna pädagogiken en impuls, som sedermera fortfarit. Ty sedan uppfostran blifvit en af reflexion och erfarenhet vägledd, samt af vetenskapen regelbunden konst, hade slendrianen för evigt förlorat sin talan. Humanismen, genomträngd af en idealistisk philosophis anda och riktad med den klassiska philologiens byten, motverkade den lika mycket, som en enthusiastisk nyttighets- och frihets-älskande Realism.

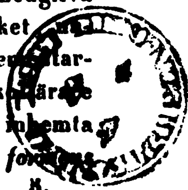
Några decennier sednare se vi äfven hos oss, i sammanhang med vetenskapens rörelser, och vidgade samhällsbehof, inflytelserna af denna anda göra sig märkbara. I samma mån naturkunskapen genom dess hastiga framsteg i alla rigtningar, samt genom dess stegrade inverkan på den borgerliga industrien började erhålla en större på en gång mera vetenskaplig och mera praktisk betydelse; och äfven den moderna litteraturen i alla grenar vann en högre sjelfständighet och ett rikare innehåll, så måste lärdomsskolan komma att antaga en något förändrad syftning, särdeles som borgarskolan ännu icke hunnit lyfta sig öfver den fordna räkneklassens torftiga kunskapsmått. Det var hufvudsakligen i den plats, som de gamla språken samt theologiska läroämnena måste inrymma bredvid sig åt nämnde och närslägtade ämnen, samt i det allmännare införande af prydande och kroppsstärkande öfningar, som hos

oss den philanthropiska rigtningen började yttra sig. Klart är dock att, ju mera läroämnenas antal ökas, utan motsvarig uppstegring af de lärande krafterna, utan didaktikens och de didaktiska hjelpmedlens förbättring, desto mera måste Skolans verksamhet förlora i inre halt, och dermed resultaten i gedigenhet och mognad — eller det skenbara framskridandet blifva ett återgående! Dessa och dylika förändringar skulle emellertid garanteras, och allt ondt afhjelpas, genom nya Skolordningar, som, ehuru mycket godt och lofvärdt de innehölle i reglementarisk väg, och ehuru sunda de åsigter vore, som de i en och annan punkt uttalade, doch verkade föga lifgifvande och sammanhållande på läroverkets inre krafter. Den ordning och omordning, som icke är en frukt af dessa krafters egen utveckling, eller åtminstone icke söker aflägsna hindren för denna utveckling, verkar lätt motsatsen af hvad som åsyftas; i samma mån den ringa synbara vinsten af den förändrade ordningen hos Läroverket och dess organer ökar misstroendet till den egna förmågan, och slutligen medför en känsla af vanmakt. Idéen af ett Elementar-Läroverkets periodiska revision utsade visserligen — utan att man derföre syntes göra sig fullt reda — att med de nya Skollagar, som af på hvarannan följande Uppfostrings-kommittéers bemödanden voro frukten, föga positift var vunnet, att man åtminstone ej satt yxan till roten. En dylik revision utgjorde emellertid en — om äfven ofullkomlig — ersättning för en styrande, vakande, sammanhållande princip i vårt Läroverk, hvilken såsom sådan skulle hafva kunnat verka välgörande, *om* icke revisionsberättelserna, dels alltför mycket nödgats fästa sig vid småbestyr, och yttre, ovigtiga detaljer — hvilket låg i hela gången och arten af den pädagogiska lagstiftningen — dels der dess utlåtande sträckt sig till mera genomgripande åtgärder, detta icke förblifvit utan all påföljd. Huru litet förtroende man satt till de mått och steg, som man för Elementar-Läroverkets bästa vidtagit, syntes bäst deraf, att tre år efter den första revisionens verkställande, samt sju år efter den sednaste Skollagens utfärdande, på Ständernas anhållan en Kommitté tillsattes, att granska Läroverket i sin helhet. Om denna Kommitté är så mycket sagdt, att vi för vår del ej deröfver

a spilla många ord. Vi erkänna tacksamt den välmenande
tningen, om vi och skulle finna det valda medlet mindre
pligt, ja! nära nog stridande mot det åsyftade ändamålet.
id Skolan beträffar, så kunde man af en så organiserad
mmitté ej vänta någon helgjuten plan till dess förnyelse.
ta hade förutsatt, att man hade sökt göra sig reda för,
ken är det Svenska Elementar-Läreverkets idé, hvilka
lel fordrar denna för att kunna ställas i verket, huruvida
svarar dess nuvarande tillstånd dessa fordringar, och, om
så är, hvilka äro de hinder, som vålla det, och huru
la dessa aflägsnas. Många anledningar, utom dem, som
i Kommittéens sammansättning, sammanverkade, att bringa
rakt philanthropiska åsigter och förslag å bane. Den phi-
hropiska pädagogiken, eller den, som utgår från den en-
da menniskan och dess daning på den enklaste, angenäma-
friaste, minst kostsamma väg i närmaste enlighet med
gifna naturanlag, och deraf förestafvade lefnadsyrke, har
första påseendet så mycket, som talar för sig, man må
se saken ur allmäntmensklig, patriotisk eller ekonomisk
punkt. Lärdomsskolans brister, ojemnheten eller svagheten
det der vunna kunskapsmått i förhållande till de stegrade
pråken, den borgerliga bildningens vanvårdnad, de förvå-
de verkningarne af monitörssystemet inom folkskolan, de
senta fördelarne af kursläsningen, utsigterna att genom en
skola kunna förena alla interessen, tillfredsställa alla
dringar, utan att dock i samma mån betunga det allmänna,
allt för talande skäl, för att icke vinna gehör. Hvem
utan orättvisa klandra tanken att försöka sig i nya for-
, och Styrelsens beslut, att gifva verkställighet åt denna
a, ehuru knapp pluralitet den inom Kommittéen tillvunnit.
Man kan det så mycket mindre, som från det gamla
overkets sida, och dess förespråkare ingen fullständig plan
kommit åsyftande, att bringa nytt lif i dess domnade
mar. Snillrika och träffande apologier saknades visserligen
; men de rörde hufvudsakligen den offentliga uppfostrans
, och den positiva betydelsen af de klassiska språkstu-
na. Det gamla Läreverket blef emellertid in statu quo;
genom en obetydlig förbättring af Skol-Kollegernas löner,

genom tillsättande af en och annan ny lärarepost med en otillräcklig lön o. s. v., hvartill de af Kommittéen äskade, och af Riksens Ständer beviljade anslag skulle användas, hade man ej kommit ett steg framåt. En vinst för det gamla Läroverket var emellertid — vi tveka icke att erkänna det — inrättandet af en ny Skola, hvilket drog den allmänna uppmärksamheten mera än hittills på den offentliga undervisningen, och i sjelfva den sålunda väckta täflan innehöll en naturlig eggelse och uppmaning åt Läroverket att göra sitt bästa. En annan anledning till täflan låg i den sent omsider vidtagna förändringen af Student-Examen, hvarigenom denna upphörde att vara en betydelselös formalitet. Genom denna åtgärd bereddes småningom ett säkrare mått för de kunskaper, som Gymnasierna hade att bibringa, än som i Skollagens temligen obestämda föreskrifter var gifvet, och som med Läroverkets provinciella afsöndring var att förena. Hvad det deri vunna tillfälle till jemnförelse emellan de särskilda Läroverkens förmågor angår, så var denna visserligen icke fullt tillförlitlig; det var ock att förmoda, att den pädagogiska formalismen skulle deraf söka draga falska slutsatser. Det var emellertid alltid en fördel, att Universitetet sattes i stånd att taga en närmare kännedom om Elementar-Läroverket och intresserades för att mera än hittills verka för dess bästa. Den år 1843 — efter en mellantid af ellofva år — sammanträdande Skolrevisionen hade emellertid en temligen svår uppgift att lösa. Det tillhörde densamma, att icke blott revidera Läroverk, utan Skolsystemer, att undersöka de grunder, hvarpå det nya hvilade, jemnförda med den gamla skolans principer, att pröfva den förras resultater, och de afgörande slut, som man deraf velat hämta, att taga i betraktande den fortgång, som det gamla Läroverket inom de trånga gränsor, hvari det är inneslutet, företett, de utsigter till en friare och gedignare utbildning, som visade sig, och de väsentliga åtgärder, som i denna hänsigt vore att vidtaga. Huru den löst sin mångsidiga uppgift, lemna vi åt andra att bedömma. I brytningen emellan gammalt och nytt, och i en brytning, der intetdera af erfarenheten *hos oss* blifvit till fullo pröfvadt, är det naturligt, att en grundåsigt har svårt att göra sig rådande

eles en Kommitté med temligen talrik personal, häm-
ı Kyrkan, Universitetet, Gymnasium och Skolan. Man
er emellertid, att det framför allt är *en* tanke, som
att bana sig väg — ehuru det icke alltid lyckats. —
den, att åt Svenska Lärareståndet måste gifvas en hö-
ning och sjelfständighet genom en stegrad bildning och
et, genom en mera fri och ostörd verksamhet, genom
ıd bergning och borgerligt anseende, genom befästad
ch sammanhang — eller Svenska Skolans emancipation
re och *sannare* betydelse, än den, hvari detta begrepp
ı tages, så af dess vänner, som fiender. Härmed syntes
ımanhänga den fasta öfvertygelse, som hos pluraliteten
ı sig, att, om den gamla Skolan försättes i ändamåls-
skick, och framför allt befrias från alla bojor af be-
främmande omsorger, stridande pligter, bristande bild-
llfällen, densamma utan svårighet skall kunna uthärda
med den af materiella tillgångar, en friare utveckling,
ıt beskydd, allmän uppmuntran och bifall rikeligen
e Nya Skolan. Starkare prof på styrkan och renheten
ıa öfvertygelse gifves icke, än, att då Revisionen icke
godkänna de grunder, hvarpå det nya Skolsystemet
och äfven sökt visa obehörigheten af de praktiska
·ån erfarenheten hämtade slutföljderna till fördel för
ystem, den dock ej blott förespråkat profskolans fort-
, samt åtnjutande af uppmuntran- och understöd, utan
med gått så långt, att den föreslagit, att, om Epho-
ı Lärare förena sig om det nya undervisningssystemet,
ı stå dem fritt att i ämnet inkomma med underdånig
llning. Det motsatta förfarandet af den Nya Skolans
ıre vittnar just icke fördelaktigt för styrkan af deras
'i mena den ofördragsamhet, hvarmed de påyrkat det
Skolsystemets upphäfvande utan vidare prut och dröjs-
·ch hvari de gått så långt, att de ej velat medgifva
ır för lärarnes bildning vid det gamla Läroverket, utan
t de ej tvekat, att framställa den Nya Elementar-
såsom ett seminarium, hvari en hvar Svensk Skollärare
någon tid hafva tjenstgjort, för att sålunda inhemta
la saliggörande lärosättet. Om detta är tron på for-

makt, så uttalar sig i Revisionens utlåtande tron på andans makt, på Läroverkets egen föryngringsförmåga, under förutsättning, att af Staten de dertill erforderliga åtgärder vidtagas. Dessa åtgärder uteblefvo emellertid tills vidare, då thronförändringen, och riksdagens snara inträffande vållade, att Läroverksfrågan i sin helhet måste uppskjutas.

Betraktar man den polemik, som emellertid — i gestalten af brochyrer, och tidskrifts- eller dagblads-artiklar — uppläggade emellan Gamla och Nya Skolan, så saknar den icke sina egenheter. Länge teg den gamla. Vi veta ej, om den tänkte beati possidentes, eller snarare languentes. Tystnaden bröts emellertid från ett håll, der åtminstone inga "fette Pfründe" voro att äfventyra. Att man dervid med anledning af Student-Examen, och åtskilliga dermed sammanhängande företeelser vände sig emot Universitetet, bevisade, att hvad den Gamla Skolan af andlig och verldslig lärdom innehade, så var det åtminstone icke krigskonsten. Man var nära att sätta det lägre och högre Läroverket i en falsk ställning till hvarannan — hvilka dock hafva gemensamma intressen och gemensamma fiender, och alltså måste hafva fördrag med hvarannan i afseende på ögonblickets trångmål. Olägenheterna af den ifrågavarande examensinrättningen må vara än så känbara och obestridliga, så bevisar man dock icke olämpligheten af en kontrollerande åtgärd derigenom, att man vädjar till denna kärlekens och förtroendets höga princip, som aldrig är blind, alltid förutsätter klart insedda grunder. Organerna för denna insigt kunna vara mångahanda: de man föreslog i utbyte mot det öfverklagade examens-institutet voro icke de mest ändamålsenliga, och praktiskt uttänkta; och frågans hela behandling kastade derföre lätt skugga på den gamla Skolan, såsom vore den besvärad af hvarje pröfning, som tillika vore en granskning af dess verksamhet. Den Nya Skolan, som i det längsta förhållit sig tyst och stillsamt, såsom ett hoppfullt och omhuldadt barn egnar och anstår, försummande ej att begagna den gifna uppslagsändan: "Student-Examen", för att taga till ordet. Hr Hazelii skrift — ehuru litet den inträngde i det inre af läroverksfrågan, hvartill hade fordrats en djupare uppfattning af läroverkets grundtanka. — förstod att med

en viss human och ridderlig öppenhet och mångsidighet behandla sitt ämne, och att dervid skickligt begagna de gifna blottorna. Den var emellertid ädelmodigare, än den troligen sjelf visste af: ty vunne åtskilliga af de der med frimodighet uttalade önskningar gehör, så hade sannolikt det gamla Läroverket till hälften vunnen sak. — Så vidt denna sak kunde vinnas genom en talentfull, lugn och träffande framställning af status quæstionis, så skedde det genom den bekanta skriften: "Om Svenska Elementar-Läroverken och deras förbättring." Om äfven en och annan vigtig punkt var — med eller utan afsigt — deri förbigången, så måste dock den Gamla Skolan lyckönska sig till sådane vänner. — Vi frukta, att den Nya ej kan säga detsamma om den motskrift: "Försök till rättfärdigande af det Nya Skolsystemet", som deraf framkallades. En skrift, som till den grad missförstår sin uppgift, som i stället för att söka lugnt utveckla systemets grundtanka, gifver en karrikatyr-teckning af det motsatta, som i stället för att begagna den oväldiga bevisningens eller den historiska betraktelsens vapen, nyttjar konstgreppen af den mest sophistiska, och i sin sophistik dock så lätt demaskerade logik, samt den uppenbaraste misstydning af historiska facta, som på hvarje föremål, som den vidrör, kastar tvedagern af ett bedrägligt phantasispel — en sådan skrift kan ej annat än inför hvarje billig och klartseende domare kasta skugga på den sak, som skulle "rättfärdigas." Vi hänvisa på de omdömen, som träffat densamma.

Anmärkningsvärdt är emellertid, huru hos oss, när en samhälls-angelägenhet blifvit neddragen till den stora allmänheten, eller förvandlad till ett diskussionsämne för *dagen* — huru litet då fråga är om *sak*, huru skalet förvexlas med kärnan, skenet med verkligheten, huru biomständigheter göras till hufvudsak, tillfälliga förteelser stegras till väsentliga fakta, under det kedjan af dessa eller erfarenheten lemnas så godt som ur sigte! Vi vilja endast dröja vid några få hufvudpunkter. Huru har man icke med afgörande säkerhet velat sluta från de synbara verkningarne till beskaffenheten af de frambringande orsakerna, utan att undersöka, om icke denna synbarhet blott är en skenbarhet, och om icke frambringelsen

kommer från andra orsaker! Hvilken vigt har man ej fästat vid betygens numervärde i Student-examen, såsom det exaktaste bevis på den Nya Skolans öfvervägande förträfflighet, utan att närmare taga i betraktande antecedentia et consequentia. Till de förre räkna vi naturligtvis de *särskilda* pädagogiska förhållanden, hvarunder de så bedömda kunskaperna tillkommit. Till de sednare åter den intellektuella *halt*, som det examinerade subjektet under fortgången af sina studier och i lefnadens värf kan hafva ådagalagt. Fäste vi oss vid det förra, så måste vi inse, att resultatet kan vara bestämdt både af läsningens *art*, och dess *drift*. Har läsningen hufvudsakligen bestått i kursläsning, så är det klart att då en examen — särdeles en elementar-examen — huru samvetsgrannt den än må verkställas — mera går på bredden än på djupet, denna måste föra till mera "lysande resultat", än den långsammare, mindre kursiva läsningen. Sjelfva läsningens drift åter måste väsentligen komma att bero af de drifvande lärarne. Men — har man någonsin velat akta på den ofta anbragta omständighet, att i en anstalt besatt med unga, raska, skickliga män uteslutande lefvande för sitt kall, måste läsningen kunna drifvas med mera fart och framgång, än i en skola der undervisningen besörjes af män, som äro ganska olika till ålder, nit och duglighet, och hvaraf mången redan hunnit den gräns, då de pädagogiska krafterna börja aftaga? Och har man velat besinna den stora fördel, som i detta hänseende Nya Elementarskolan har framför det Gamla Läroverket genom sina anställnings- och befordringslagar, eller rättare sin frihet från alla lagar. Då den förra alltid kan — åtminstone tills vidare — påräkna en evig ungdom, likom en jemn och täflande skicklighet, emedan den efter behag kan afskeda, liksom tillsätta, så måste det sednare åtnöja sig med hvad som vid en af indigenatsrätten, lönevilkor, och andra förhållanden inskränkt tillgång på läroämnena erbjudes; måste i det längsta dragas med svagheten och skröpligheten, hvilken så lätt besmittar den bästa omgifning! ja! kan ej ens från sig aflägsna den fullkomliga odugligheten, så vidt den icke åtföljts af bestämda och bevisliga tjenstfel, eller klandervärdt uppförande! Men — har man icke till sina många möjliga *anledningar* velat pröfva

de beprisade resultaten, så har man ännu mindre velat fästa blicken på de vidare följder, hvari den egentliga halten af dessa resultat skulle uppenbara sig. Man synes utan vidare undersökning ha tagit för gifvet, att den utvecklade andliga *förmågan*, hvilken för all offentlig uppfostran utgör det egentliga syftemålet, ovilkorligen ginge i bredd med kunskaps*massan*, eller att det bokvunna examensmessiga minnesförrådet nödvändigt vore sann själsbildning. Vi äro långt ifrån att nedsätta värdet af de åberopade kunskapsprofven, och det lofvärda i lärares och lärjungars bemödanden, som dervid ådagaläggas — och kunna för ingen del instämma i försöken från det Gamla Läroverkets sida, att genom dylik nedsättning söka försvara den oförsvarliga underhaltighet, som stundom dess alumner röja — men — vi ha ej kunnat lemna obemärkt det obetänksamma och ytliga i en slutledning, som stödjer sig vid erfarenheten, under det den saknar de vigtigaste data af denna erfarenhet, eller i en origtig dager uppfattar dem, som äro att tillgå. Ännu skarpare framträda dessa missförstånd i sjelfva de pädagogiska theorierna, och i *deri* rådande benägenhet att göra den yttre formen, ej så mycket *läro-* som *läsnings*-sättet, ej så mycket lärarens *personlighet*, som icke mera hans *närvaro* till hufvudsaken. Huru har man icke envisats, att söka Skolans enhet i *lokalens* — i stället för att söka den i enheten af de grundsatser, som beherrska Läroverket, i öfverensstämmelsen af vissa grundämnen, och, så vidt möjligt af de aldraförsta studierna. Huru har man icke trott sig finna en borgen för den menskliga individualitetens behöriga utveckling i friheten att alldeles icke läsa Latinska språket, eller ock att läsa det några år sednare, och att då alldeles undgå det Grekiska, eller i allmänhet i lättheten att öfvergå från en s. k. bildningslinea till en annan. Men — har man väl besinnat, att om individualitet vill säga, ej ett ursprungligt naturbestämdt förhållande emellan färdigliggande förmögenheter, utan den i andans positiva frihet och oändlighet grundade menskliga egendomlighet, detta uppskof, eller denna söndring af de klassiska språkstudierna, eller detta lärdoms- och borgarstudiernas fullständiga sammanförande inom samma anstalt, möjligen just kan stå i vägen för denna indi-

viduella utbildning, eller göra den mindre gedigen och fruktbärande; om man nemligen betraktar det särskilda bildningsmedel, som dessa språkstudier innefatta, eller den särskilda rigtning, som de af dessa icke åtföljda realstudier böra antaga. Man har gjort sjelfverksamhetens väckande och underhållande till den Nya Skolans ära och stolthet — men har man väl på fullt allvar gjort sig reda för hvad sjelfverksamhet innebär, och huru den yttrar sig? Har man väl betänkt, att, om denna sjelfverksamhet vill säga en andens sjelfständiga rörelse, en medvetandets tillegnelse, omsättning, afsöndring af de ämnen som i varseblifning, föreställning, erfarenhet bibringas, denna lika väl kan yttra sig förmedelst det lyssnande örat, som medelst den orden i boken följande blicken, och, att således den egentliga frågan blifver, hvilket medel förer säkrast till målet. Är den Sokratiska mæevtiken, denna konst, som i de unga själar frambringar, fostrar, till klarhet och mognad utvecklar sanningen, ej en blott drömbild, och är ett hufvudvilkor för lösningen af dess uppgift, att de nya föreställningar och tankar, som skola framkallas, i medvetandets egendomliga inre finna sin rot, och att således undervisningen så mycket möjligt måste försätta sig inom denna verld, för att begagna alla de elementer, som der finnas, sätta i rörelse den mångfald af friska krafter, som der slumra, ansluta sig till de åskådningar och känslor, som barna- eller ynglingasinnet i sin flödande fullhet gömmer — är detta förhållandet, kan väl någon pädagogisk, eller i och för uppfostran framkallad, sjelfverksamhet vara tillförlitlig, djup och fruktbärande, som icke väckes och ledes af ett sjelf, som kan i sin egendomlighet bedömma det unga sjelf, hvilket skall danas, och som af detta vördas såsom ett högre sjelf! Och är derföre icke — vid en viss ålder — det vid läroboken fästade så kallade sjelfstudium, så vidt det icke vårdas och lifgifves af den lärande personligheten och ordets makt, antingen ett blott sken af intellektuell verksamhet, eller ock tilläfventyrs lika mycket medel för missbildning, som för bildning? — Gäller icke så väl om detta, som om den så kallade fria flyttningen, att det nya endast kan realiseras, genom att återgå till det gamla, eller genom att vara sin egen motsägelse. Ty, hvad sistnämde omständighet

beträffar, bevisar icke erfarenheten, att, om denna flyttning lemnas obegränsad, dermed införes tillfällighetens, fåfängans, nyckens tyranni, eller motsatsen af frihet, om den åter inskränkes, såsom den oundvikligen *måste*, den slutligen upplöser sig i en dunstbild. Det kan sålunda hända, att systemet blifver ett *dispens*-system, ej endast i den mening, att det medgifver dispens från ett eller ett par ämnen, utan deri att det oupphörligen nödgas till dispenser från sig sjelf, eller till eftergifter, som upphäfva principens makt; eller att då det åberopar erfarenheten såsom sin bekräftelse, det i denna just finner sin vederläggning, då det goda och gedigna af resultaten har sin grund i förhållanden, som antingen tillhöra ett annat undervisningssystem, eller åtminstone ligga *utom* sjelfva systemet d. v. s. lärosättet och läseordningen, eller i de för Skolans verksamhet gynnande särskilda omständigheter. — Men — huru rådfrågar man en erfarenhet, som är tillgänglig för alla, då man ur de bekanta anklagelserna mot Preussens Gymnasier velat söka vapen emot klass-systemet. Bekant är för en hvar, som med den ringaste uppmärksamhet följt de sednaste årens pädagogiska företeelser, att dessa företeelser just bevisa *motsatsen*, att det är i detta systems konsequenta och orubbade genomförande, som detta lands upplysta styrelse ser ett af de tillförlitligaste medlen mot det onda, hvarmed den offentliga undervisningen i vår tid har att kämpa. Ej mindre bekant är, att det stora flertalet af Preussens, eller i allmänhet Tysklands utmärktare pädagoger öfverenstämma i denna punkt, äfvensom i erkännande af nödvändigheten att så begagna klassundervisningens stora fördelar, samt de klassiska studiernas bildande makt, att en gedigen och likstämmig själsdaning dymedelst försäkras, och att en flygtig och brådskande lexläsning, och ett ytligt mångvetande så mycket möjligt motverkas. Vi veta ock något hvar, att, om bland dessa pädagoger äfven de finnas, som åt de gamla språken ej vilja inrymma en så allmänt bildande inflytelse, och derföre anse i den offentliga undervisningen en rymligare plats böra förunnas åt läroämnen af mera omedelbart praktisk och tidsenlig halt — det må nu vara att de ifra för gemensamhet i den första undervisningen och splittring i olika sektioner under ett sed-

nare studium, eller ock (såsom fallet är med realismens mest utmärkta anhängare) nitälska för Borgarskolans fullkomliga och sjelfständiga koordination bredvid Lärdoms-Skolan — de dock alla sammanstämma i erkännande af det bepröfvade lärosätt, som antager slutna klasser, som dervid söker upprätthålla totalbildningens idé, som så mycket möjligt anlitar det lefvande ordets kraft, samt — äfven der den ambulatoriska läseordningen i sin stränghet gäller — söker åt hvarje klass i enhet af personlig uppsigt och omvårdnad gifva inre sammanhang. Besynnerliga motägelse! då man eljest vid frågan om reformer oupphörligen bär på tungan och i phantasien främmande mönster, så handlar man i en af de mest praktiska angelägenheter, såsom om alldeles icke dessa ypperliga pädagogiska förebilder funnos hos med oss beslägtade folk; och då man ej aktar för rof, att för läroböcker i alla grenar skatta de lärda och skarpsinniga Tyskarne, så låtes man i sitt pädagogiska reformerande ej veta, att män, sådane som Spilleke, Nitze, Schmidt, Gotthold, Benary, August, Köpke, Deinhardt o. s. v. någonsin funnits, hvilka med sina skrifter, liksom genom sin verksamhet grundligen sökt ådagalägga huru det Preussiska Läroverket, i sin nuvarande inrättning och rådande syftning närmast motsvarar den i menniskonaturen och själsbildningens lagar grundade idé, hvilka detaljförändringar för öfrigt erfarenheten kan föreskrifva.

Vi hafva dröjt vid dessa punkter, för att visa, huru litet man i detta ämne vanligen tager sjelfva hufvudfrågan i sigte, utan i stället uppehållit sig vid utanverken, vid biomständigheter. Någon utförligare granskning af de nya doktrinerna ligger utom gränsorna af denna lilla skrift. Vi äro, såsom redan antydt är, långt ifrån att underkänna de vackra frukterna, som den åt dem egnade nitälskan frambragt, men finna i dessa frukter just ett ytterligare bevis för sanningen af det motsatta systemets idé. Äfvenså torde det nogsamt hafva visat sig, att vi för ingen del äro benägna att förneka det gamla Läroverkets flerfaldiga brister; men vi finna i beskaffenheten af dessa brister just en bekräftelse på rigtigheten af sjelfva det undervisnings-system, hvarpå det hvilar. Ja! vi gå så långt, att vi i det ensidiga förnekandet af dessa brister,

eller af nödvändigheten af deras afhjelpande, der något sådant förmärkes hos den Gamla Skolans målsmän i ord eller handling, finna stöd för vår åsigt, att det är mera andan, än formen, som genom dels negativa, dels positiva åtgärder måste om- och utbildas. Sådane företeelser äro t. ex. om man bestrider den underhaltighet i kunskaper, som denna Skolas lärjungar i förhållande till den långa lärotiden stundom röja, och den lamhet och olämplighet i undervisning, hvarom detta förhållande vittnar; eller, ifall man medgifver det, skjuter skulden derföre på den af indigenatsrätten eller af bristande bildningsanstalter vållade ringa tillgång på skickliga lärareämnen, och gör detta, *utan* att föreslå sådane åtgärder, hvarigenom det onda afhjelpes, emedan, såsom det heter, tiden är dertill ännu icke inne, medel dertill saknas o. s. v. Eller om man medgifver den skadliga öfverdriften af hemlexor — hvilka i och för sig sjelf det Nya Skolsystemets anhängare velat göra till det Gamlas syndabock — vara en väsentlig olägenhet, hvars anledning måste bland annat sökas i klassernas öfverfyllnad, som endast tillåter läraren, att mekaniskt *höra* de öfverlästa pensa, men man dock är obenägen för sådane åtgärder, hvarigenom denna öfverfyllnad och den vanligen dermed sammanhängande privatläsningen förekommes! Eller om man betraktar den med skäl öfverklagade saknad af enhet och planmessighet i undervisningens och disciplinens handhafvande på Gymnasierna såsom hufvudsakligen förorsakad af Rektoratets ambulatoriska beskaffenhet, men dock åtnöjer sig med en kraftlös halfmesure mot det onda! Företer vårt Gamla Läroverk dessa symptomer af en ljum och negatif anda, och det ändock kunnat frambringa så vackra alster, som det verkligen gjort, så synes uppenbart, hvad detsamma under andra förhållanden skulle hafva mäktat. Men — dessa symptomer blifva, våga vi utan förkärlek tro, allt mera sällsporda. Ty, hvem, som icke drifves af partisinne, dristar neka, att i detta Läroverk börjar uppenbara sig en frisk och lifgifvande anda. Vi menar ej blott den enskilda lärare-dugligheten, som trots alla yttre svårigheter visat sig under alla tider, utan den täflande nitälskan, hvarom en i flera rigtningar fullkomnad didaktik, förbättrade läroböcker, ett mera fruktbärande föredrag; samman-

träden till utbyte af åsigter och erfarenhet o. s. v. vittna. Om den Nya Skolan med skäl af den Gamla fordrar, att dess bemödanden erkännas, så borde den å sin sida icke tveka att göra denna rättvisa tillbaka, ja glädjas åt nämnde symptomer af ett stigande lif; och med tillfredsställelse se, om dess medtäflarinna härföre vunne de garantier, som den äskar, och deribland en och annan af de fördelar, hvaraf det Nya Skolsystemet är i åtnjutande — *då* först kunde det blifva "fair play", en täflan, som kunde föra till gedigna resultat!

Men — vi vända oss till dessa högre makter, hos hvilka i ett konstitutionellt samhälle dagens stridsfrågor ej sällan söka yttersta afgörandet. Det var att förutse, att "Läroverksreformen" skulle blifva ett Riksdagsärende. En gång bragt å bane torde det väl i allmänhet knappt finnas någon angelägenhet, hvari offentligt och enskildt intresse så sammanstämma som i denna. Medborgaren och familjefadren, mennisko-vännen och patrioten, industriidkaren och vetenskapsälskaren känna alla sina hjertan klappa varmt för frågan om det uppväxande slägtets ändamålsenliga bildning. Särskilda omständigheter bidrogo denna gång, att närma hvarannan för öfrigt motsatta åsigter och önskningar. Dessutom, — hvad heldst man må tänka eller önska, det är alltid så lätt att reformera, då det sker på *papperet*, och man har hvarken möda eller ansvar af verkställigheten; ty går det illa, så träffar skulden den *eller* dem, som dermed haft att bestyra. Vi tillåta oss icke undersöka, huruvida, då Konungen förklarat en reorganisation af hela Undervisningsväsendet ofördröjligen skola företagas, en skyldig grannlagenhet bjudit, att afbida den plan, som Regeringen kunde komma att framlägga, och hvaröfver frågan om erforderliga anslag tvifvelsutan skulle bereda blifvande representanter tillfälle att yttra sig. Åsigterna om det lämpligaste sättet att i ord och handling ådagalägga sina undersåtliga känslor, äro så olika; och en undersökning, om hvilken åsigt är den rätta, vore främmande för denna betraktelse. Då det Utskott, hvilket enligt vår Riksdagsordning har omsorgen om samhällets så andeliga, som lekamliga välfärd sig uppdragen, företog sig att opinera i detta riksvigtiga ärende, hade det — vill det synas — trenne vägar att beträda, antingen att i

utkast framlägga ett förslag till ett splitternytt läroverk, eller ock att utpeka de väsentligaste lytena i det Gamla. Det förra hade det för sig, att vederbörande då hade svart på hvitt, *huru* man i det tilltänkta reformerandet hade att bete sig; det sednare, att det alltid är lättare att klandra och rifva ner, än att upptänka och bygga nytt. Väl kunde mot det förra förfaringssättet invändas, att, såsom Utskottet författningsenligt är sammansatt, blott en mindre del deraf kunde anses äga den *sak*-kunskap, som är af nöden, för att kunna — om äfven blott i utkast — organisera; att, för att i en fråga af så ömtålig och omtvistad beskaffenhet, vinna en *egen* öfvertygelse, det fordras icke blott bildning och erfarenhet i allmänhet, utan särskildt att man skall hafva genomgått det offentliga Läroverkets alla afdelningar, och heldst — vid det samma lagt handen såsom Lärare och Vårdare — och — om icke det, åtminstone med den uppmärksamma och oförvillade blick hafva följt tidehvarfvets pädagogiska rörelsar, att man ej äfventyrar att förlora sig i abstrakta theoriers öde rymder! Men — samma svårigheter möta äfven, om man endast väljer *det* kritiska förfarandet. I begreppet af en *opinions* yttring, af en talrik af så olika beståndsdelar sammansatt församling, ligger i alla fall något så sväfvande och obestämdt, är så litet fråga om klara och skarpt bestämda föreställningar eller tankar, att det utan obillighet icke får tagas så noga med den speciella sakkännedomen. Dessutom, var synpunkten en gång gifven och bestämd, så kunde bland det material, som förefanns, lätteligen utväljas det lämpligaste för bibringande af den sannt philanthropiska uppfostringsläran. Vi ha redan omnämnt de skrifter, hvari denna lära föredragits. Det låg nära för handen, att åt denna söka ett officiellt stöd i Skolrevisionens betänkande, om man nemligen fäster sig vid de ställen, hvarest denna fördelaktigt yttrat sig öfver det sätt, hvarpå idén af en enda Skola blifvit i den Nya Elementar-Skolan ställd i verket, men — deremot lemnar å sido dem, hvari nämde Revision dels företagit en samvetsgrann och fördomsfri granskning af de principer, hvarpå det Nya Skolsystemet hvilar, dels sökt ådagalägga, att den Nya Elementar-Skolan till följe af de egna af inrättningen och lärosättet oberoende

förhållanden, som derföre gälla, ej kan i afseende på de verkningar, som den hittills visat, jemnföras med det Gamla Läroverket, och följaktligen af slik jemnförelse inga slutsatser kunna dragas rörande "framgången af den Nya Skolmethoden." De tillförlitligaste urkunder hade man dessutom att tillgå i de i ämnet vid denna Riksdag gjorda motioner, hvaraf en tämligen utförlig af en högt uppsatt embetsman. Mången torde i denna sistnämnde just icke hafva funnit den mest lyckade vederläggning af det varnande ordspråket: "ne sutor ultra crepidam." Vore vi fallna för att skämta, skulle vi för vår del tycka, att denna vederläggning ock varit öfverflödig; enär det icke lärer kunna nekas, att den inrättning, som några år tillbaka hade lyckan åtnjuta bemälde embetsmans nitiska omvårdnad, ifall utanskriften — — — castigat mores, ej ljuger, icke blott i allmänhet ligger inom den medborgerliga pädagogikens område, utan till och med framställer det vackra föredömet af *en* enda Skola med tvenne bildningslinier, en komisk och en tragisk, en lyrisk och en dramatisk: ett förhållande, hvari Utskottet i anseende till de auspicier, hvarunder det arbetat, tilläfventyrs bort finna ökad borgen för framgången af sina pädagogiska bemödanden. Men — saken är för allvarlig, för att skämta med; och vi skatta dertill allt för högt den välvilliga syftningen, äfven när den förirrar sig i för densamma, såsom det tyckes, fullkomligt främmande rymder. — Hvilkendera vägen som helst — den kritiska eller den konstruktiva — stod emellertid det reformerande utskottet öppen. Vi gå att se, huruvida den beträdt någondera, eller om det försökt några hittills obegagnade bi- och gen-vägar.

Utskottet utgår i sitt betänkande derifrån, att "en betydlig förändring af Skolinrättningen i landet är af behofvet påkallad", och anför såsom skäl derföre, att denna inrättning "härleder sig ifrån tider, då kunskapsmedlen voro få, då den så kallade klassiska lärdomen uteslutande herrskade, och då den allmänna undervisningen hufvudsakligen afsåg bildande af Kyrkans tjenare", att "bristen på tjenliga läroböcker påkallade Lärarens omedelbara biträde, utanlexor och klassläsning", att "Skolan således ej passar för tiden", att "den är för mycket en föreläsnings- och förhörsanstalt, och befrämjar allt för litet

sjelfverksamheten", att "den vetenskapliga sidan allt för mycket stått tillbaka för den linguistiska, och på denna de lefvande språken för de döda", att "läroämnen föredragas, som endast gagna på vissa platser i samhället, under det andra för allmän bildning behöfliga eftersättas" o. s. v. Det är väl icke första gången, som den närvarande tiden måste uppbära snubbor, derföre att den enligt lagen för all timlig tillvaro har sin rot i det förflutna. Men — det kan dock synas oförväntadt, att en afdelning af Svenska Folkets ombud lägger en landets institution — läroverket — till last, att den räknar sina anor dels från Gustaf den förstes, dels från Gustaf Adolfs och Christinas tidehvarf, och icke kom till verlden i går eller förgår. Vi veta icke, om vi äfven skola räkna till det oförväntade den saknad af klara pädagogiska begrepp, af säkra kulturhistoriska insigter, som här synes råda. Ty, utan slik saknad, huru skulle det hafva undgått utskottet, att det icke var bristen på läroböcker, som framkallade lärarens omedelbara biträde, utan att det var det lefvande i undervisningen, samt dennas inskränktare omfång, som i förstone gjorde *läroboken* öfverflödig, att det var läroämnenas vetenskapliga utveckling och utgrening, som påkallade läroboken såsom ett nödvändigt hjelpmedel, att denna visserligen i ett och annat ämne kan och måste till någon grad företräda den synthetiska undervisningen, men föga deremot den analytiska, der det lefvande ordet aldrig kan umbäras, att lexkunskapen i synnerhet frodas, der läroboken helt och hållet utträngt det muntliga föredraget, att klassläsningen i dettas nödvändighet och i de psychologiska vilkoren för ungdomsutvecklingen har sin upprinnelse, att denna utgör den rådande och obestridda principen i det lands undervisningssystem, som i vetenskaplig grundlighet och mångsidighet länge stått framom det öfriga Europa, och hvaraf våra Läroverksreformatorer kunde i pädagogiskt och didaktisktbänseende hafva åtskilligt att lära? Och huru skulle det eljest hafva undgått detsamma, att det vetenskapliga elementet i kulturen, som för öfrigt så nära sammanhänger med det linguistiska, och alldeles icke af detta uteslutes, var i de närmast förflutna tidehvarfvens läroverk med afseende på vetenskapernas dåvarande skick lika mycket represen-

teradt, som i de närvarandes; och, huru vore det eljest att förklara att Utsk., hvilket, såsom af det följande röjer sig, bestämdt hyllar valfriheten af ämnen eller dispenssystemet, dock lägger det gamla läroverket till last, att der föredragas specialämnen, eller sådana som endast egna sig för "vissa platser i samhället"? — Efter dessa premisser, som för öfrigt icke beläggas med några faktiska bevis, ännu mindre taga i skärskådande, huruvida de omnämnde olägenheterna under de sednare åren i den offentliga undervisningen blifvit i någon mån afhulpna eller mildrade, skulle man emellertid vänta en mer eller mindre fullständig plan till en organisation, hvari dessa brister helt och hållet försvunne. Men i stället stadna utskottets önskningar vid någon ting så *simpelt*, som en hopslagning af Apologist-Skola och Lärdoms-Skola, samt Lärdoms-Skola och Gymnasium. Vi säga simpelt, ej såsom icke detta innehure en "förändring", till och med en omstöpning; men, emedan, så vidt premisserna eljest voro rigtiga, och gällde så om det ena som det andra slaget af det offentliga läroverket, det vill synas, som genom en hopflickning af tvenne eller trenne så bristfälliga och för "sin tid olämpliga" skolinrättningar till en enda, lika litet kan tillvägabringas en ny och tidsenlig Skola, som af tvenne gamla och utnötta klädespersedlar genom uppfärgning och sammanlappning kan skapas en ny och fashionable klädning. Men — vi torde i det följande vid frågan om lärosättet få tillfälle se, huruvida denna gåta af Utskottets fintlighet blifvit nöjaktigt löst. I dess räsonnement öfver de förväntade välsignelserika följderna af en dylik kopulering söka vi förgäfves denna lösning. Om dessa följder vore dessutom mycket att säga. Skall denna *ena* Skola motverka "ståndsintresse och skråsinne", befordra "samhällighetsanda", utveckla hvarjes anlag för "en lämplig bana" o. s. v. så låte man åtminstone icke i afseende på dess rigtning framskymta den åsigt, som af det nya Skolsystemets förfäktare, den menniskoälskande syftningen till trots, temligen öppet blifvit utsagd, och som äfven i den Nya Elementarskolan vunnit praktisk bekräftelse, att den offentliga Skolan bör vara en intellektuell sofrings- eller utgallrings-anstalt, der endast de goda hufvuden komma fram. Äfven göre man för sig

klart förhållandet emellan de båda bildningslinierna, huruvida icke just den medborgerliga linien, som skulle förhjelpas till heder, blifver den lidande på den förordade förbindelsen. Och då det slutligen heter, att i denna ena samma skola "alla Statens bildade medlemmar, embetsmannen, krigaren, borgaren, den *bildade* landtmannen m. fl. hafva åtnjutit sin första intellektuella vård, hafva från barndomen lärt känna och högakta hvarannan och knutit fortfarande vänskapsband", så tyckes det som med skäl den hedervärde dannemannen, hvilken anmodades att med sin röst understödja detta utlåtande, kunnat fråga: stadgen ni redan i förväg denna skillnad emellan den "bildade" och obildade landtmannen, och sålunda äfven mellan den skola, der landtmannen *bildas*, och der han *icke bildas* (folkskolan), hvar är då den åsyftade gemensamheten, jemnlikheten, samhälligheten, medborgerligheten? Vi för vår del svara blott, det är icke första gången som den moderna philanthropien, då den skall motivera sin välvilja, beslår sig sjelf, om icke med falskhet, åtminstone med oklarhet.

Vid frågan om föreningen af Lärdoms-Skola och Gymnasium upptager utskottet ädelmodigt såsom ett giltigt motskäl, hvilket fordom för söndringen kunde anföras, att "Gymnasierna voro ett slags landsortsuniversiteter eller *prestseminarier*, och ej sällan upptogo ynglingar vid tjugu års ålder." Men — det tillintetgör ånyo detta motskäl med den slående anmärkning, att "gymnasisten vid sin afgång nu mera sällan uppnått denna ålder", och att ingen betydligare olikhet i ålder eller kunskaper äger numera rum emellan skolans äldre och gymnasii yngre lärjungar." Är, må man enfaldeligen fråga, en mindre olikhet i ålder och kuunskaper emellan 14-åringen (qvartanen i Skolan) och 15-åringen (nederringaren på Gymnasium) än emellan 18- och 19-åringen (fordom), eller har åldern och kunskapen sina nödvändiga språng, då de äro undantagne från lagen för all naturlig utveckling? Det synes för öfrigt hafva undgått Utskottets skarpsynthet, att det här råkat att inveckla sig i en dubbel motsägelse med de premisser, hvarifrån den utgått. Den ena är, att det anser tiden vara *förbi*, då Gymnasierna voro prestbildningsanstalter, ehuru det förut förklarat dem, oaktadt "partiella jemnkningar, stå på

samma grad, hvad lärosätt och läroämne beträffar, som af ålder." Den andra är, att det med sin ålders uppskattning tyst medgifvit Gymnasiernas betydliga framskridande, enär ynglingarne nu mera vid samma ålder, vid hvilken de förut vunno inträde derstädes, lemna det, för att afgå till Universitetet och der underkasta sig en pröfning vida strängare än den, som i fordna dagar förestod dem. — Vi vore kanske allt för obilliga i vår efterräkning, om vi hade fordrat, att Utskottet, som icke anser "Gymnasium behöfvas, såsom en särskild öfvergångsläuk till Akademien", och ej kan annat än ogilla den fordna rigtningen till "landsortsuniversiteter och prestseminarier", skulle närmare hafva undersökt, huruvida icke det nya Skolsystemet äfven kan låna sig åt en dylik rigtning. Det borde dock icke vara utskottet alldeles obekant, — så vidt det tagit kännedom om "åtskilliga handlingar af synnerlig vigt för bedömmande af den väckta frågan om elementar-undervisningens förändring", — att en af våra Biskopar, som plägar räknas bland de snillrika anhängarne af den Nya Elementar-Skolan, med hvilken Förf. till "Försök till rättfärdigande af det nya Skol-systemet" står i trogen öfverensstämmelse, mer eller mindre oförtäckt uttalat den mening, att, om det nya Skolsystemet med dispenser och fri flyttning blifver rådande på våra Gymnasier, dessa skola blifva anstalter för positiva kunskapers eller vetenskapers meddelande, hvilka, såsom sådane, göra Universiteterna, dessa blott kritiska institutér, åtminstone för prestbildningen, temligen öfverflödiga. Dock — om det säges i den Heliga Skrift, att ni skolen vara listiga som ormar, men enfaldiga som dufvor, så må det skrifvas på räkning af en aktningsvärd dufvoenfald, om man ej märkt, hvilken försåtlig: anguis latet in herba, och om man således tagit för gifvet, att "den till Akademien småningom ledande förberedelse *säkrast* vinnes i den förenade Skolan med ämnesläsning."

Men — innan Utskottet öfvergår till lärosättet, söker det ytterligare stöd åt den förordade sammanslagningen af läroverket i den ekonomiska vinsten, som dymedelst bereddes. Ty "det nuvarande lärareantalet kunde" i det fall, "utan mehn för undervisningen, förminskas, hvilket torde inses deraf, att

enligt Skolrevisionens uppgift för år 1843, då funnos 98 lärare, för 519 lärjungar vid Gymnasierna i Gefle, Linköping, Skara, Strengnäs, Westerås, Wexiö, Götheborg, Kalmar, Hernösand, Carlstad, och Wisby, samt 79 lärare för 1,645 lärjungar i nämde städers Skolor, eller tillsammans 177 lärare; men att efter skedd beräkning, i enlighet med dels den utaf Skolrevisionen godkända grund i afseende på lärjungarnes antal i förhållande till lärarnes, och dels de uppgifter, som blifvit Utskottet i berörde hänseende från Nya Elementar-Skolan meddelade, i de förenade Skolorna endast skulle erfordras 115 lärare för ofvannämde antal lärjungar, således en minskning af öfver 60 uti det nuvarande lärareantalet komma att genom Skolverkens förening äga rum." Det är en sekel-gammal erfarenhet, att, oaktadt ziffrans bestämdhet och flärdlösa orubblighet, den arithmetiska slutkonsten är eller kan vara den mest sophistiska, för hvilken det är ett lekverk, att bevisa att svart är hvitt, rundt fyrkantigt, — och arithmetiken är, såsom bekant är, för nära beslägtad med ekonomien, för att icke ett välbeställdt ekonomi-utskott skulle kunna med tillbörlig konstfärdighet vända ziffran till stöd för sitt raisonnement. Öfversatsen i den syllogism, hvarpå bevisningen grundar sig, är väl temligen simpel och oförvitlig eller: summan af lärare och lärjungar vid 11 af rikets Gymnasier och Lärdomsskolor. Men deremot är undersatsen; — under en oskyldig yta, och, såsom vi förmoda, äfven oskyldig mening — af en så slipprig beskaffenhet, att ingen kan förtänka de med detta ämne icke närmare hemmastadde hedersmän, som af konklusionen låtit sig däras. — Ty, i stället för att, i likstämmighet med öfversatsen och den *empiriska* halten af bevisningen, genom division af lärjungarnes antal med lärarnes i nämde gamla läroverk, samt likaledes af de förres med de sednares i den Nya Elementar-Skolan, eller den "förenade Skolans" mönsterbild, söka bestämma, huru stor minskning i lärare-personalen skulle uppstå genom den nya inrättningen, och vidare genom beräkning af beloppet af lärarelönerna i medeltal i Nya Elementar-Skolan sluta till det ekonomiska företrädet af det ena systemet före det andra — så synes Utskottet ha tagit i beräkning, dels huru stort antal af lärjungar

Skolrevisionen i sitt förslag till nödiga förändringar i klass-skolan — lärdomsskolans nedre afdelning — bestämt såsom *maximum* för en enda lärare — hvarvid utskottet således lärer ha förbisett, att denna antalsbestämning, om vi ej misstaga oss, var *negativ*, eller *limitativ*, åsyftande att förekomma klassernas öfverfyllnad, och hvilande på förutsättning af "klassläsning", hvilken dock Utskottet å sin sida betraktar såsom ett ondt tillhörande den *gamla* Skolans inrättning — dels huru många lärjungar — enligt uppgifter från den inrättning, som förordas, — skulle *möjligen*, änskönt ej *verkligen*, eller för närvarande, undervisas af ett visst antal lärare. Det tar deremot *icke* i beräkning, att lönen måste bestämmas *minst* så stor för hvarje lärare, som den nu är vid Nya Elementar-Skolan; men intar deremot såsom ytterligare bekräftelse åt kalkylen den af Skolrevisionen begärda tillökning af 11,000 tunnor spanmål — hvilken dock gällt hela Elementar-läroverket, ej blott de anförda 11 Stiftsstädernas undervisningsverk. Utskottet kommer sålunda helt lättvindigt till den för de arma Skolkollegerna, som måste draga dagens tunga, och för de anslagsbeviljande Ständerna lika behagligt doftande slutsats, att genom den nya inrättningen "lemnades tillfälle till en besparing, väl behöflig till förbättrande af de svagare lönte lärarnes inkomster." Hade Utskottet deremot slutat på förra sättet, så hade, om vi icke bedraga oss, det erhållit en minskning af lärarepersonalen i meranämde 11 läroverk från 177, såsom den nu är, endast till 161; således en besparing af 16 lärare; och om det vidare i medeltal beräknat hvad löningsstaten (6,800 Rdr B:ko) i Nya Elementar-Skolan fördelad på 7 lärare gör på hvarje — då vi lika litet som Utskottet i dess kalkyl taga exercitiimästarne i beräkning — så hade det erhållit för den "förenade Skolan" en löningsstat af 156,170 Rdr B:ko, eller 45,554 Rdr B:ko högre löningsstat än nämde 11 Gymnasiers och Skolors löningsstat (110,616 Rdr B:ko) sammanlagdt för närvarande gör — en summa, som icke på långt när lär uppgå till hvad Skolrevisionen föreslagit såsom erforderlig tillökning för *endast* dessa läroverk. Resultatet hade således icke blifvit en "besparing", som skulle hafva gjort ytterligare offentliga anslag så godt som öfver-

lödiga; utan motsatsen! Härvid ha vi dock icke intagit i kal-
ylen den omständighet, att bestämda årsafgifter vid Nya
lementar-Skolan erläggas, under det vid det gamla lärover-
et, såsom bekant är, i den högre afdelningen eller på Gym-
ısierna inga afgifter äga rum, och de frivilliga — som i de
esta Stifts Skolor enligt gammal sed erläggas — äro, med
ıdantag af dem i Stockholm, temligen obetydliga och icke
i långt når uppgå till det belopp, som de bestämda årsaf-
fterna i Nya Elementar-Skolan. Det af Utskottet iakttagna
atsätt må nu vara ett fromt sjelfbedrägeri, hvilande på ytlig
ler falsk kännedom samt förhastad tankegång — för vår del
o vi villiga att antaga detta —, så drabbar detsamma dock
svaret, att genom dylika arithmetiska felslut hafva möjligen
dragit att bibringa mången representant en fullkomligt grund-
s öfvertygelse.

Utskottet har emellertid af de afgifna motionerna funnit
g "vidare föranlåtet", att taga i betraktande frågan om *läro-
ttet.* Sålunda låter det i ett ämne af så praktisk beskaf-
nhet frågan *att* afgöras, innan det betraktat *huru*, eller be-
ater införandet af ett nytt Skolsystem, innan det undersökt
öjligheten och sättet af verkställandet! Det vänder sig först
l Läseordningen, och förordar anbefallandet af den ambula-
riska läsningen, ämnesläsning för lärare, i det enligt dess för-
ıg förenade Undervisningsverket, på grunder, som så ofta der-
re blifvit anbragta, och af andra grunder lika ofta och lika
aftigt blifvit motsagda, och nu särskildt kunna bemötas med
t argumentum ad homines, att den afdelning af det gamla
iroverket, der just denna läseordning sedan längre tid varit
llande, eller Gymnasierna, företrädesvis varit och är ut-
tt för klander af det gamla systemets vedersakare. Endast
farenheten kan till nöjes lösa denna strid. Den kan det
a den t. ex. visar, att för framgången af undervisningen det
ger föga vigt på, om läseordningen är strängt ambulato-
ık, eller dess motsats, att dock naturen d. v. s. den spä-
ıre ålderns behof af enhet i undervisning och omvårdnad,
vensom det relatift ringare kunskapsmått, som på denna un-
rvisningsgrad hos läraren tages i anspråk, anvisar den icke-
ıbulatoriska läseordningens lämplighet för de lägre Skol-

klasserna, hvarvid lärarens uppflyttning till högre klass förebygger det befarade uttröttandet; men att för öfrigt en afvikelse från denna läseordning genom något speciellt ämnes öfverlemnande till en lärare flera klasser igenom icke behöfver motverka den af klass-systemet åsyftade enhet. Äfvenledes torde erfarenheten visa, att, om den ambulatoriska läseordningen möjligen kan mera allmänt användas i Lärdomsskolan, liksom den äger rum på Gymnasium, det är förknippadt med vida större svårighet, att införa den i sin stränghet i det "förenade Undervisningsverket", i anseende till sällsyntheten af en lärareförmåga, som liktidigt besitter alla undervisningsgrader från den lägsta till den högsta klassen — för åttaåringen och adertonåringen. Hade Utskottet sträckt sin blick utom den Nya Elementar-Skolans trånga synkrets, och äfven tagit i betraktande andra — särdeles de med oss i nationalitet och kultur beslägtade länders undervisningsverk, så torde det hafva funnit tillfälle till berigtigande af sina pädagogiska begrepp så i denna, som mången annan punkt. Men — kanske studsade det tillbaka för en betraktelse, som, om den tillika flyttat sig några tiotal tillbaka, möjligen skulle hafva stött på det för nationalfåfängan mindre behagliga faktum, att den beprisade "svenska uppfinningen" är temligen utländsk och icke blott gammal, utan till och med antiquerad.

Men — den af Utskottet dristigt lösta frågan sammanhänger med den om läroämnenas fördelning och succession — och denna åter med den om methoden. Såsom bekant är, grundar sig striden emellan den Gamla och Nya Skolan hufvudsakligen på den emellan *Klass-Systemet* — det må nu vara med eller utan ambulatorisk läsordning — och *Ämnesläsnings-systemet* för lärjungar, eller det, som antager, icke slutna, utan rörliga klasser och fri flyttning; och det är endast under *förutsättning* af det sednare lärosättets lämplighet, som det Nya Skolsystemet kan realiseras. Då emellertid Utskottet icke funnit för godt att utgå från denna såsom sjelfva grundfrågan — hvilket, när det en gång vågat sig ut på det pädagogiska stridsfältet varit det enda grundrigtiga och rationella förfaringssättet — så hade en hvar väntat, att det åtminstone sedermera skulle hafva bestämdt motiverat en underdånig önskan

om det allmännare införandet af det nya lärosättet, såsom ett oundgängligt vilkor för verkliggörandet af denna idé af en enda Skola. Man hade haft så mycket mera skäl, att vänta detta, som det i premisserna icke otydligt utpekat såsom ett *grundfel* i den Gamla Skolan, att den har klassläsning, eller saknar ämnesläsning och monitörssystem. Men — i stället åtnöjes Utskottet med att föreslå den underd. anhållan, att "då Ephorus och Lärare derom äro ense, äfven ämnesläsning för lärjungarne måtte vid det allmänna Elementar-Läroverket vara tillåten." Således — ett genom högsta makten påbudet införande af det nya Skolsystemet, och en af samma magt endast gifven *tillåtelse* att begagna den method, hvarförutan detta införande blifver en from önskan. I sanning, torde mången tänkt, efter så mycken, och så vältalig födslosmärta — nära nog en "ridiculus mus"! Vi för vår del, om vi äfven äro främmande för alla känslor af skadeglädje vid betraktande af detta resultat — kunna dock ej tillbakahålla den tanka, att, när vi jemföra detta med de fruktansvärda premisserna, så visar sig alltsammans såsom en tom demonstration. Ty — hvad annat skola vi kalla förslaget till en enda skola, som skall omfatta den lärda och borgerliga bildningen båda i hela deras utsträckning; men hvari hvarken valfrihet, rörliga klasser, eller monitörssystem äro ovilkorligen föreskrifna. Om redan Skolrevisionens förslag att i Skolans tvenne nedersta klasser förena den lägre borgarskolan och lärdomsskolan, mötes af sina svårigheter, så måste dessa, såsom en hvar i dessa ämnen theoretiskt och praktiskt bevandrad lätteligen inser, blifva ojemförligt större, ja oöfvervinnerliga, då man vill intaga i Lärdomsskolan äfven den högre Borgarskolan, *utan* att tillika upphäfva Klass-systemet — äfven för lärjungar. Ty utan ett sådant upphäfvande måste de hela skolan igenom parallellt med den humanistiska bildningen gående real-sektioner, hvilka dock hade åtskilliga gemensamma ämnen med humanisterna, åstadkomma en förvirring, som ingen Skollag och ingen än så kraftig Styrelse kunde afhjelpa. Erfarenheten har ock visat — ej mindre i Tyskland än hos oss — huru Borgar-Skolan, särdeles i dess högre utveckling, har en bestämd syftning att skilja sig från Lärdoms-Skolan, och erhålla en sjelfständig

tillvaro, och huru den ock vinner på en sådan sjelfständighet. Vi känna, huru hos oss ej blott de genom Statens mellankomst stiftade eller utvidgade s. k. högre Apologist-Skolor i allmänhet motsvarat sin bestämmelse, utan äfven enskilda instituter af samma syftning lyckats. Bekant är, huru i Upsala genom yngre lärares företagsna och nitiska verksamhet utom det s. k. Lyceum — motsvarande Lärdomsskolans högre afdelning — uppstått ett s. k. Real-Gymnasium för den högre medborgerliga bildningen, och huru hvarje af dessa — hufvudsakligen enligt klass-systemet — fullföljer sin rigtning, fullkomligt oberoende af den andra, men båda med allmänt förtroende och obestridlig framgång. Vi anföra detta faktum, dels emedan det i allmänhet antyder den naturliga af theorien ostörda utvecklingsgången, dels emedan det bevisar, att högre Borgarskolor eller Realskolor ej äro för vårt land allt för "kostsamma" inrättningar. Ty, kan ett enskildt institut, som icke alls njuter något understöd af staten, bära sig, och det i en dyr ort, så synes ingen tvifvel underkastadt, att inrättningen af dylika anstalter på ställen, der de synas af behofvet påkallade, ej bör kunna blifva för det allmänna så betungande, som man förespeglat; enär man tager i beräkning förmögnare industriidkande kommuners bidrag, samt det talrikare tillopp af betalande lärjungar, som bör kunna påräknas, ej blott för näringarne, fabriker, handel, utan äfven för militära yrken, särdeles om en gång Krigsakademien reduceras till en blott Adplikationsskola. Ju mera man till stöd för sina åsigter är benägen att åberopa den "allmänna opinionen", desto nödvändigare synes det vara, att man betraktar denna opinion, såsom den i verkligheten uppenbarar sig; aldraheldst då fråga är om ett förslag, hvilket synes påräkna, att de theoretiska grunder, hvarpå det hvilar, skola genom *erfarenhetens* makt göra sig gällande.

Utskottet har slutligen — skola vi säga — satt kronan på, eller brutit stafven öfver sitt verk, då det *icke* ansett sig böra yttra sig öfver åtgärder och bestämmelser beträffande "rätta tiden för klassiska språkens läsande, bestämmande af de läroämnen, som i skolorna böra meddelas, feriernas inskränkning, dispens från vissa kunskapsarter, förordnande af

särskild Skolstyrelse, och revision af Skolordningen, samt Konsistorialbestyrens åtskiljande från Lärare-befattningen", alldenstund dessa fordra en "ytterligare noggrann och fullständig undersökning." Vi kunna ej undertrycka den billiga önskan, att Utskottet *innan* det företog sig att opinera i denna samhällsvigtiga angelägenhet, anställt denna undersökning, och om den dertill "öfverhopad af göromål" icke haft tid, rådfrågat den undersökning, som pro et contra blifvit anställd af männen i facket, och i de för Utskottet tillgängliga handlingar varit att tillgå. Detta hade så mycket mera varit i sin ordning, som åtskilliga af dessa åtgärder äro sådane, att af deras vidtagande beror *möjligheten* att realisera det af Utskottet rekommenderade Skolsystem; andra åter sådane, att de för Svenska Läroverkets förkofran och bestånd, hvilken form och rigtning detta Läroverk än må antaga, synas af behofvet högeligen påkallade, och, om de, och det i sammanhang med en och annan af Utskottet med fullkomlig tystnad förbigången väsentlig reform, verkställas, mera än något annat torde bidraga till en tillfredsställande lösning af den pädagogiska stridsfrågan.

Ekonomi-Utskottets förfarande utgör ett af de många beklagansvärda bevis på det ytliga och förhastade sätt, hvarpå maktpåliggande samhällsangelägenheter i vårt land stundom behandlas, så snart den lugna betraktelsen och sakkännedomen måste gifva vika för den segrande inflytelsen af theoretiska fördomar, eller flygtiga modeföreställningar. Vi skulle beklaga det, äfven om vi ej af Utskottets organisationsplan befarade någon verkställighet och deraf följande desorganisation af vårt Gamla Läroverk, eller icke förutsåge något deformerande resultat af dess reformerande önskningar. Ty, om än hela förslaget stadnade på papperet, så bidrager det i sin mån dock till den allmänna pädagogiska meningsförbistringen, såsom genast visat sig af den tongifvande pressens förfarande. De mot ett helt stånd, och särskilda dess medlemmar, samt hela läroverket rigtade oförsynt hätska artiklar, hvaraf denna press en tid bortåt flödade, gifva väl hvarken styrka eller heder åt systemet; *men* kunna dock alltid verka förvillande på den stora allmänheten. Åtföljd af så mäktiga trompet-

stötar kunde den föröfrigt till ton och ordalag hofsamma opinionsyttringen åtminstone hafva till närmaste följd, att de väsentliga brister, hvaraf vårt offentliga Undervisningsverk onekligen lider, blifva oafhulpna, och dess naturliga eller på egna lifskrafters vård och stegring grundade fortskridande för en oberäknelig följd af år hämmad.

Det är en gammal och ovedersäglig erfarenhet, att den abstrakta liberalismen — äfven i sin mest oegennyttiga och menniskoälskande rigtning — så snart den vill från *ljud* gå till *ting*, och praktiskt reformera samhället, ej kommer från stället, utan stadnar fånget i det nät af tomma negationer, hvarmed den kringspunnit sig; under det den sanna konservatismen fruktlöst yrkar på positiv utveckling af de lifselementer, som finnas, på högsta möjliga utbildning af de krafter, som äro att tillgå, eller förgäfves är liberal och progressiv i egentlig mening; emedan den vanligen talar för döfva öron, bevisar för förstockade sinnen. — Så skulle det lätteligen kunna hända, att ett samhälle i en tid, som oupphörligt förer "tiden" i sin mun, står långt *efter sin tid*, och förevisar för andra länder det uppbyggeliga skådespelet af ett rörelse-folk, som, då det framgår på reformernas bana, "står tillbaka i stigande", ej olikt en drömmare, eller feberpatient, som tätt och ofta gör ansats till de våldsammaste rörelser, men dock ej kommer från fläcken. Rörelsen inom andans verld följer andra och *högre* lagar, än den blotta mekanismen; abstraktionens makt, analysens formler, ziffrans kombinationer hafva här förlorat sin betydelse. Det är endast den själfulla betraktelsen, den lugna af förutfattade dogmer oförvillade reflexionen, som, följande erfarenheten på spåren, kan uppdaga den andeliga rörelsens mått och vilkor. Utan iakttagelsen af dessa vilkor blifver den stegring, som man söker gifva åt samhällets funktioner i någon viss rigtning, endast skenbar eller formell, och genom den förvirring, som dermed lätteligen åstadkommes, en ny anledning till stillastående. Ehuru dessa reflexioner ligga nära förhanden, neka vi emellertid icke — och skulle icke kunna det utan den största orättvisa — att vid Läroverksfrågan äfven andra och bättre grunder verkat än den blott negativa af politisk omstörtning, eller ett oroligt nyhets-

krämeri. Men ett eget missöde har dock hvilat öfver vårt offentliga läroverk. Den varma och välvilliga nitälskan, som hos oss under en längre följd af år visat sig verksam för detta läroverks reform, huru sällan har den varit åtföljd af den *lefvande* insigt i Läroverkets grundbegrepp, och de allmänt menskliga och nationella vilkoren för dess verkliggörande? Och dock är det en insigt, hvarförutan man så lätt hemfaller åt förvillelserna af en pädagogisk formalism, af en formalism, som, huru heldst den i det enskilda experimentet må taga sig ut, och huru heldst den af granna deklamationer och sophistiska skildringar må förskönas, dock i längden förblifver tom och ofruktbar. Å andra sidan der denna insigt ej saknats, der till följe af kall, bildning och sinnesrigtning, man bort företrädesvis förstå, hvad läroverkets frid tillhörer, har man icke till större delen — eller med få, ehuru högst aktningsvärda undantag — stadnat på defensiven, eller rent af negativen, i stället för att på ett kraftfullt och positift sätt taga initiativen, och bringa å bane, om det äfven skulle ske med åsidosättande af alla enskilda sympathier, uppoffrande af egna intressen — förbättringar, som af sakernas ordning så länge varit påfordrade? Förklaringsgrunden till detta besynnerliga fenomen, hafva vi i det föregående åtminstone antydt. Vi ära villigt den verksamhet, som oförtrutet arbetar i det tysta, utan att störas af striderna för dagen, och utan att taga någon del i dessa strider; vi erkänna tacksamt de frukter, som denna verksamhet burit, och hafva äfven sökt göra rättvisa åt symptomerna af en stigande täflan och samverkan i det hela, — men vi betrakta det såsom en oafvislig pligt för en hvar, att i sin mån söka, genom handling och ord, tillvägabringa, att denna gedigna verksamhet ej endast blifver en lycklig tillfällighet, utan blifver ett förhållande, som icke kan vara på annat sätt, eller med andra ord att åt Svenska Läroverket beredas garantier för dess framtid.

Hvad vi tänka om denna framtid, i fall de grundsatser, som uttalat sig i Ekonomi-Utskottets betänkande, skulle vinna gehör, hafva vi ej dolt. Hopslås ej blott Gymnasium och Lärdoms-Skola, utan äfven den sednare och Borgar-Skolan till en enda med tvenne bildningsliuier; och detta sker utan

ovilkorligt införande af ämnesläsning för lärjungar med hvad dertill hörer, eller af ett fullkomligen förändradt lärosätt, och det sålunda medgifves bibehållandet af klass-systemet under antagande af en princip, som upphäfver detsamma, så har man gjort motsägelsen till Skollag, och i stället för ett nytt *system* infört en ny förvirring eller upplösning. Menar man åter, att nödvändigheten att säga b, sedan man väl sagt a, eller att antaga vilkoret eller *huru*, sedan man antagit saken, eller *att*, skall oundvikeligen bereda allmänt inträde åt det nya Lärosättet, så missräknar man sig lätt. Sådan är makten af öfvertygelsen, grundad på mångårig erfarenhet och sakkännedom, eller, der denna icke finnes, af vanan, af det alldagliga arbetssättet, att den icke lätt besegras. Har den hittills hårdnackadt motstått alla lockelser af det nya systemets sirentoner, så lär den icke heller hädanefter med det stöd, som den inom representationen vunnit af de mest sakkunnige domare, gifva vika, utan — för ett maktspråk. Men — hvilka organer skulle väl ett sådant maktspråk erhålla, hvilka garantier hade det väl för sin verkställighet i en så vidtutgrenad inrättning att påräkna? Å ena sidan berodde systemets framgång på den fria och nitiska verksamheten af lärareståndet, å andra hade man genom en lag, hvars principer motsades af det stora flertalets fast grundade öfvertygelse och insigt, lagt fjettrar på denna verksamhet. För att undgå denna motsägelse, återstod således ingen annan utväg, än att ställa på indragningsstat större delen af nuvarande lärare; men då åter detta icke lät sig göra, innan man hade en uppsättning af subjekter uppammade och tillvanda i det nya systemet, så måste — för att icke tala om den stora kostnad, som härmed, och med nya Skollokalers upprättande eller gamlas apterande vore förknippad — en mellantid förflyta af en olycksalig brytning emellan det gamla och nya in praxi, en brytning, som ej annat kunde än ganska kännbart drabba den generation, som i en dylik motsägelsens Skola uppfostrades. Men — om man ändtligen lyckades att besegra dessa svårigheter af ekonomisk och pädagogisk beskaffenhet, hvilken borgen ägde man väl för att icke det nya lärosättet genom partiellt anlitande af klass-systemet i läseordning, undervisningssätt, ämnenas för-

delning o. s. v. småningom närmade sig det gamla? Skulle man söka motverka det genom en strängt och i detalj reglementerande Skollag, samt genom lärarnes ställande på förordnande, så lupe man fara att vid ledigheterna ej erhålla tillräcklig konkurrens af sökande. Vi fråga dessutom: har det nya Skolsystemet, der det blifvit realiseradt, ådagalagt någon egentlig, och inre evolutiv kraft, d. v. s. någon förmåga af pädagogiska resultat, sådane nemligen, som hafva sin grund i sjelfva systemets egenheter — ämnesläsning med fri flyttning och monitörssystem — och icke i andra förhållanden, i Skolans egenskap af en i offentlighetens dager belägen profanstalt med de eggelser till en täflande didaktik, som styrelse och lönevilkor erbjuda, men som det gamla Läroverket med sin mångformighet och sin mångdelning, sin ojemnhet i lärarepersonal, sitt styrelsesätt o. s. v. saknar, eller blott tillfälligtvis äger? Då dessa förhållanden, som gälla för en experimental Skola, till stor del icke kunna öfverflyttas på Läroverket i hela sin omfattning, och, i afseende på dem, som kunna det, Utskottet i sitt förslag, eller opinionsyttring, ej uttalat nödvändigheten af en sådan förändring, lika litet som det i allmänhet antydt de åtgärder, som röra den *dynamiska* sidan af läroverket; hvilken borgen finnes då, att icke samma tillstånd af isolering, och förtvinning — eller en blott mekanisk verksamhet, som man med större eller mindre behörighet i den gamla Skolan anmärkt, skall mutatis mutandis fortfara? — Snillrika och träffande protester mot Ekonomi-Utskottets utlåtande hafva blifvit uttalade inom det stånd, hvars medlemmar till följe af den uppfostran, som de åtnjutit i det gamla Läroverkets sköte, den verksamhet, som mången af dem deråt såsom Styresmän eller Lärare egnat, samt i allmänhet till följe af en högre bildning och erfarenhet, bort säkrast kunna bedömma tvistefrågan, och tillika — äfven såsom Kyrkans män — borde lifvas af det högsta intresse för Skolans fullkomnande, enär deraf till en så väsentlig del Kyrkans inre förkofran och bestånd beror, huru helst det yttre sammanhanget dem emellan må blifva. Dessa protester, ej mindre än den sorgfälliga undersökning af förhållandet, som man af en klok och välvillig Styrelse, innan den tager sitt

beslut, har att vänta, böra visserligen lugna oss; men vi ha emellertid ej kunnat undanhålla den framtidsbild, hvartill grunddragen äro gifna i de af Utskottet föreslagna och af Ständernas pluralitet delade underdåniga önskningar.

Annorlunda framställer sig bilden, om denna framtid bygges, ej på den lösa grunden af tomma abstraktioner, af gängse modetheorier eller förhastade kalkyler, utan på en klar uppfattning af Läroverkets idé, eller inneboende grundtanka, såsom denna under dess fortgång utvecklat sig, samt af de medel, hvilka denna idé ovilkorligen förutsätter. Inser man, att den offentliga Skolan ej blott har att undervisa, eller meddela vissa kunskaper och färdigheter, utan att uppfostra, eller *dana* lärjungen, och är, strängeligen taladt, all undervisning äfven uppfostran, och en förberedelse till den, som hela lifvet utöfvar, så finner man ock, att den måste taga i sigte menniskan i sin *helhet*, och den rikedom af krafter, som hon i sig innesluter. Är åter detta förhållandet, så synes klart, att Läraren endast så vida kan lösa sin svåra uppgift, som han kan bedömma menniskan i den på en gång obestämda och tillika egendomliga gestalt, hvari hon såsom barn och yngling framträder. Det fordras således en skarp psychologisk blick, en säker uppfattning af ungdomsnaturen, och af lagarne för dess utveckling; — denna kan åter endast framkallas och utbildas genom ett sorgfälligt studium af yrket, hvilket, jemte ett ungdomsälskande, varmt och kärleksfullt sinnelag, utgör första vilkoret att Läraren skall motsvara sin höga bestämmelse. Häraf nödvändigheten af en särskild, ej blott allmänt theoretisk, utan *praktisk* bildning för detta svåra kall; en bildning som visserligen först genom skolans och lifvets förenade erfarenhet vinner sin fulländning, men som måste grundläggas tidigt, och före kallets mottagande. Om Svenska Lärareståndet, ej mindre genom en mera bestämd och koncentrerad rigtning af de theoretiska studierna, än genom en ändamålsenlig praktisk kurs vid egna derföre inrättade läroanstalter danas för kallet, så är icke att betvifla, att de utmärkta lärare-egenskaper, som vårt läroverk här och der har att uppvisa, skola blifva mera allmänna, och medelmåttan och odugligheten mera sällsynta. Äfven torde utan förmätenhet kunna

antagas, att genom denna gemensamhet i de praktiska förstudierna en större likstämmighet än hittills skall uppkomma i ungdomens didaktiska och moraliska behandling, utan att denna likstämmighet behöfver urarta till ett själlöst och osjelfständigt manér; äfvensom att småningom en pädagogisk litteratur skall uppstå, som åt denna lefvande likstämmighet gifver stöd och näring.

I det sålunda genom en uppfostran i och för yrket åt Lärarens *personlighet* beredes det högsta möjliga utrymme, skall klass-systemet med allt större säkerhet motsvara sin syftning; eller undervisningen blifva *lefvande*, såsom sådan bemäktiga sig lärjungarne, samt under det den — i föredrag, förhör, förklaring o. s. v. — så mycket möjligt smyger sig efter hvarjes egendomlighet, tillika verka på hela massan. Denna magiska verkan ligger ej blott deri, att genom det utbildade framställningssättet läran blifver mera klar och fattlig, utan äfven och förnämligast deri, att hvarje tanka, som meddelas lärjungen, då den utgår från en gedigen, till mognad och klarhet kommen personlighet, har prägeln af något sannt *menskligt*, hvilket såsom sådant ovilkorligen slår an, och lätt införlifvas med ynglingens tanksfer. Hvem helst, som under läroåren haft lyckan äga åtminstone en *Lärare* i detta ords sanna betydelse, bekräftar icke villigt detta! Huru skådar man icke — under denna lyckliga tid upp till denne, såsom till en högre genius, lyssnar till hvarje ord, som utgår från hans mun, såsom ett genljud från den högre verld, dit vi af honom känna oss lyftade, huru, när stundom dessa ord synas ligga öfver vår närvarande föreställnings-krets, vi dock bemöda oss, att i blicken läsa deras innehåll, eller ana deras betydelse, huru vi känna oss förtjusta i samma mån denna aning förklaras till insigt. Det är icke så mycket den lärgiriges glädje öfver att veta mera, som häri uppenbarar sig, som icke mera förtjusningen, att förstå hvad *han*, som vi älska och vörda, länge förstått. Hvem inser ej huru välgörande på *hela* menniskans daning inverka dessa känslor af innerlig ödmjukhet under en högre intelligens och af enthusiastisk längtan till de rymder, inom hvilka denna dväljes? I det läraren utöfvar denna makt stadnar kunskapen ej vid med-

vetandets yta, utan intränger i dess djup, lifvande och stegrande själens alla krafter, eller blifver en *minneskunskap* i ordets sanna mening; och närd af dessa safter vinner sinnelaget en fasthet och mognad, som håller prof i lefnadens alla äfventyr. Är det icke i dessa *ungdomsminnen*, som allt hvad vi i lifvet tänka klart, erfara djupt, eftersträfva gediget och ädelt, har sin ursprungliga rot?

Men svårligen skall detta förhållande, som är tecknadt såsom enskild erfarenhet, äfven med vidtagna åtgärder för lärares daning, blifva mera allmänt, eller en tidig och ändamålsenligt grundlagd bildning fullt fruktbärande, om icke detta lärarstånd äfven vinner *yttre* frihet. Vi mena den frihet, som ligger i oberoende af näringsomsorger, och af pligter mer eller mindre främmande för lärarekallet. Vinnes denna frihet, behöfver icke läraren på Skolans lägre grader, för att undgå bekymmren, för att kunna göra hvar man rätt, egna sig åt en enskild undervisning, som under det den drager hågen från den offentliga lärarebefattningen tillika nedtrycker sinnet och röfvar tiden från egna studier; behöfver han icke heller i främmande åligganden söka sin ära och sitt anseende; utan, der han har sitt arbete, också finner sin heder och sin belöning, så skall ock hans verksamhet blifva glädje- och välsignelserik. Gå härmed i bredd sådane lagar för lärares anställning och befordran, som hafva läroverkets dynamiska element framför *allt* i sigte, så skall tillgång aldrig saknas på ämnen fullt vuxna kallet, dess pligter, mödor, och försakelser. Närma sig till hvarannan Lärdoms-Skolans båda afdelningar under en gemensamt styrande och ordnande princip, under det Borgar-Skolan vinner en mera sjelfständig och stadgad exsistens, så skall tvifvelsutan hvarje inom sina gränsor på ett tillförlitligare sätt än hittills uppfylla sin bestämmelse. En mera koncentrerad Öfverstyrelse skall med befordringsprincipernas reform samman-verka till upphäfvande af läroverkets provinciella splittring, samt mindre genom detaljen af reglementariska föreskrifter, än genom den anda af vishet, vaksamhet och rättvisa, som uttalar sig i alla dess åtgärder, utöfva en sammanhållande och lifvande inflytelse på det hela.

De svårigheter, som tillhöra Läroverkets inre organisation,

hopändet af en mångfald af olikartade och dock för alla gällande läroämnena inom samma anstalt, mångsidighetens förening med grundlighet, den intellektuella *bildningen* med kunskapsmassan; upprätthållande af pröfningens stränghet utan lockelser till lexläsning o. s. v. alla dessa svårigheter kunna om ej fullkomligen häfvas, åtminstone mildras i samma mån lärarne genom den vetenskapliga bildning, som de besitta, genom den duglighet och mognad, som de förvärfvat, och det lågande nit, som lifvar dem, sättas i stånd att fullt beherrska sitt läroämne och behandla det i förhållande till de öfriga lärogrenarne och den totaluppgift, som den offentliga undervisningen har sig utstakad. Ju mera detta stånd i rastfull och ostörd verksamhet förstår, att tillegna sig pädagogikens och didaktikens framsteg i hvarje särskild gren, och göra detta på ett sjelfständigt sätt, desto lättare skall det under ledning af upplysta Styresmän lyckas att i afseende på tidssuccessionen och timfördelning ställa hvarje ämne på sin plats, och således utan svårighet lösa striden emellan Språk- och Sak-ämnen, klassisk och modern bildning. Särskilda omständigheter böra dessutom, om de af lärareinsigten i specialdidaktiken behörigen begagnas, bidraga att nöjaktigt häfva denna strid. En sådan omständighet är den förändrade karakter, som språkvetenskapen i våra dagar antagit, man betrakte nu det djupare inträgandet i språkens inre sammanhang, som är en frukt af den komparativa philologiens bemödanden, eller den mera organiska uppfattning af syntaxen, som bringar grammatiken i ett ännu närmare förhållande till den likaledes af en ny anda genomträngda logiken, eller i allmänhet det mera naturenliga undervisningssätt, som af dessa vidgade och renade åsigter är en följd. Ju mera språkvetenskapen fortgår i denna riktning, desto mera måste i den offentliga undervisningen språkämnena visa sig såsom sannskyldiga *realier*, eller sakstudier. Så vidt man nemligen med sak förstår *begreppets* innehåll, och begreppsutvecklingen har i språkbildningen ej blott sitt trognaste uttryck, utan äfven den säkraste häfkraft, så hämtar andan i dessa studier ej blott den formella bildningen, eller tankfärdigheten, utan äfven de närande safter, som för all positiv kunskap utgöra ett vilkor. Någon strid emellan en realistisk och huma-

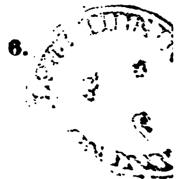
nistisk och humanistisk bildnings fordringar bör således ur allmän pädagogisk synpunkt icke mera kunna uppkomma; och detta så mycket mindre, som äfven den moderna Naturkunskapen företer symptomer af ett mera lefvande och fruktbart behandlingssätt, och den i samma mån antager egenskapen af ett humanistiskt bildningsmedel, hvilket ej blott i den omedelbara nyttan har sin betydelse.

Äfven de svårigheter af en moralisk-disciplinär beskaffenhet, som stått i vägen för Läroverkets fullkomnande, och som deröfver framkallat, om äfven öfverdrifvna, dock ej fullkomligt ogrundade anklagelser, torde komma att gifva vika, i samma mån den lokala Läroverksstyrelsen, fastän stående under samma Chef, som Stiftet, blifver ifrån dettas vård befriad och sålunda till sin verksamhet mera koncentrerad; samt äfven den obehöriga skillnad, som en oklok Skollag i afseende på straffbestämmelser uppdragit emellan Lärdomsskolans båda afdelningar försvunnit. Om för öfrigt ett kärleksrikt sinnelag, orubbligt allvar, mödofullt sträfvande, täflande nit utmärka detta stånd, bör ock den moraliska vården och tukten blifva en lättad uppgift, och de ungdomliga osederna finna i den anda af arbetsamhet och ordning, som lifvar alla, det säkraste motgift; och således den vetenskapliga utvecklingen mera allmänt åtföljas af den sinnets mognad, hvarförutan Skolan icke motsvarar sin bestämmelse, att vara en *uppfostrande* anstalt.

Vi hafva icke uppställt ett abstrakt och oupphinneligt ideal, utan helt enkelt sökt antyda den gång af naturlig utveckling, som det Svenska Elementar-Läroverket har sig företecknad. Ty aflägsnas de förhållanden af förlamande, förvillande, splittrande, isolerande natur, hvarmed det haft att kämpa, vårdas och utbildas de lefvande krafter, hvarpå dess verksamhet ytterst hvilar, vika för detta intresse alla främmande och sjelfviska motiver, så måste ofelbart detta Läroverk, fastän till inrättning och undervisningssätt det *gamla*, blifva till andan *nytt* och ungdomligt. Den ekonomiska sidan af denna angelägenhet hafva vi icke tagit i betraktande. Är den motråkning, som vi uppställt vid sidan af Ekonomi-Utskottets kalkyl rigtig, äfvensom vårt raisonnement rörande de

förändringar i afseende på lärarepersonal, hvarmed införande af det Nya Skolsystemet sannolikt vore förknippadt, så bör det för Staten icke vara någon ekonomisk missräkning, att genom erforderliga anslag åt det gamla Läroverket gifva det stöd och den uppmuntran, som det kräfver, i stället för att försöka nya, ännu opröfvade banor. Och om det äfven så vore, skulle någon uppoffring kunna skattas för stor, då frågan är om ett intresse, hvaraf samhällets bestånd och förkofran så väsentligen beror, och om kostnader, som återgäldas det allmänna tusenfaldt? Gifves ett innerligt sammanhang emellan en nations andeliga lif och dess materiella krafter, emellan den intellektuella mognaden och det moraliska allvaret, och emellan detta och den borgerliga ordningen och tryggheten, emellan ett samhälles på odlingens väg vunna *inre* sjelfständighet och dess yttre frihet, så finnes ingen utgift, som af en vis Regering och ett omtänksamt Folk bör sättas *framför dem*, som egnas åt det uppväxande slägtets vård och uppfostran! Ty fruktlöst arbetar man emot det onda hvaröfver vår tid klagar, lösligheten, ytligheten, negativiteten i tanke- och *handlingssätt*, i litteraturen och samhällslifvet, så framt man *icke* i de unga sinnena genom en sund, och kraftig själsbildning deremot inlägger ett verksamt motgift.

N. A. S.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

[16] Religionstal af *William E. Channing* öfversatta af *N. Ignell.* Stockholm, L. J. Hjerta, 1845. VI och 408 sidd. 8:o. (Priset: 2 Rdr 24 sk. b:ko).

När med förenad kraft af odladt snille och hjerta en vis och ädel man ingriper uti menskligbetens bildning, så är vanligt, att utom dem, på hvilka prophetens ande blifver, månge känna sig fattade af en magt, hvilken de hvarken kunna motstå eller helt och hållet bemägtiga sig, hvilken de måste erkänna för sanningens magt, utan att de kunna göra sig full reda för den egentliga grunden och drifffjedern till mästarens stora inflytelse. De söka derföre att genom upplösning och sönderdelande af hans stora egenskaper och lärdomar förklara sig hans betydelse, finna själen i hans verksamhet, för att tillegna sig densamma, och derigenom fortsätta hans verk. Somlige finna hans storhet i ett, andre i ett annat; och ensidigt fasthållande en del af sanningen äro de hvar för sig blott vanställda bilder af dess helhet. Den ande, som förmår fatta det hela, igenkänner i dessa särskilda skolor, som uppfatta en eller annan sida af det nya lifvet, sanningens ensidiga utbildningar. Alla hafva, så länge de ej uppträda till motkamp emot andra, rätt deri, att deras satser äro mästarens, att deras sträfvande är mästarens efterliknelse; men de misstaga sig ännu mera deri, att de i en egenhet, uppdrifven till största möjliga omfattning och styrka, vilja finna mästarens ande.

Detta är fallet vid de stora samhällsbildningarne inom menskligheten, antingen dessa äro en andes verk eller den stilla och obemärkt framgående odlingens frukter, när dessa i förvånande rikedom och skönhet framträda. I synnerhet gäller det om christna kyrkan, hvilkens stiftares gudomliga ande man velat söndervexla i ett stort personligt inflytande af en utomordentlig menniskas höga föredöme och lärobud, eller ensamt i en hög och ädel sedolära, eller, å motsatt

sida, i en sanslös hänförelses öfverdåd eller en sjuklig känslas pjunkighet, och har genom härmed öfverensstämmande samhällsbildningar bildat christendomens afarter. Vanligen har man då ock funnit sig stå sanningens källa lika nära, som christendomens första sändebud i verlden, eller, om man erkänt en del af eller hela det uppenbarade ordets gudomliga ursprung, måst förklara dess innehåll till öfverensstämmelse med vissa gynnade meningar, hvilka man stämplat till förnuftets osvikliga utsagor. I dessa försök saknar christna kyrkan till större eller mindre del en lefvande anda, och de hafva derföre i alla tider ifrån dess sida varit mindre erkända för christlig sanning än de olikheter i bekännelse, gudstjenst och författning, i hvilka den allmänneliga kyrkan sig utbildat.

De grundsatser, i hvilka christna kyrkan finner den lefvande andan, äro treenighets- och försoningsläran, christendomens grundläror, utan hvilka en christen kyrka hvarken bestått eller består. Att "Gud var i Christo, och försonade verlden med sig sjelf", att Christi försoning har ett evigt och fullgiltigt värde derigenom, att Christus var Gud, "lefvandes Guds son", att delaktigheten i hans försoning fordrar ett sinnelag, hängifvet åt sanning och dygd, är kyrkans ursprungliga och oföränderliga bekännelse, kyrkans, som ock i sin egen stiftelse och i menniskohjertats omskapning erkänner Guds Andas verk.

Försoning och helgelse äro i christendomens tillämpning på menskliga lifvet dess hufvudstycken, men två skilda stycken, som icke kunna sammanblandas med hvarandra. Hvarje stund af det christliga lifvet är medvetenhet af begges fulla närvaro, af försoningens kraft och helgelsens pligt. På den ena tro vi såsom redan fullbordad, annars vore lifvet utan tröst: för den andra verka vi; annars hade vi ingen tro. Och såsom det christliga lifvets spegel närmast visar oss en gudomlig verksamhet inom våra hjertan, så visar den oss Guds uppträdande i historien, och ytterst treenigheten inom gudomsväsendet, hemlighetsfull i förhållande till menskliga vetandets, men uppenbar och klar i Guds ords och i lifvets erfarenhet.

Unitarierne förkasta, borttyda christendomens grundläror om Guds treenighet och om Christi försoning, såsom ett försoningsoffer för synder, och följaktligen alla de trosläror, som med dessa stå eller falla. De förneka, att treenighetsläran är en "förnuftig lära", emedan de på förhand hafva ett förnuft uppgjordt, som skall bestämma hvad som är christligt eller icke christligt. Medgifvas måste, att blott ifrån christlig erfarenhet kan christendomens treenighetslära fullt förstås

och fattas. Men det är bekant, att den nyare philosophien också har kommit, af christendomen manad och drifven, till den insigt, att treenighetsläran är sjelfva förnuftsvishetens själ och väsende, och denna vinst, philosophiens största framsteg sedan christna kyrkans början, nedsätter det unitariska förnuftet till en objelplig platthet emellan christendomens och philosophiens anspråk på förnuftighet, lika rättmätiga, och efter vårt omdöme hvart för sig vida mera rättmätigt än unitariernas. Icke heller har någondera medgifvit att dess lära är oförnuftig. — Christendomens försoningslära är för unitarierna en oförnuftig lära om en "hämndgirig Gud." Christendomen finner sanning i denna lära och en outplånlig betydelse, emedan den i fullaste dager framställer en evig rättfärdighet, inför hvilken genom görande eller lidande måste tillfyllestgöras. Hämndbegäret är inom menskligheten ett sedligt ondt; men det är ock endast motståndares fåvitska, som tillskrifvit det åt Gud. Sjelfva det djupt rotade och tidigt frambrytande menskliga hämndbegäret bevisar på en gång det ifrån menniskonaturen outplånliga medvetandet af rättfärdighetens eviga lag, som kräfver lydnad eller lidande, och derjemte menniskans affall ifrån Gud, då hon sätter egenkärlekens kraf i stället för lagens, vill gifva sin enskilda inbillade rätt giltighet i stället för Guds eviga rätt, och således hvarken förstår eller förmår att "ställa hämnden till den, som rätt dömer."

Att unitarismen fortfarande består må ej tillräknas det egna i dess bekännelse, utan det stöd den eger genom den sanna kyrkan, af hvilkens lifskraft den sjelf lefver, såsom uti menniskokroppen de delar, som äro umbärliga för lifvets bestånd, dock sjelfva endast lefva, så länge hjertat klappar, såsom i hvarje mensklig samhällsbildning hvarje medlem, äfven om hans sinne är upproriskt emot den författning, som är allas lag, dock har endast denna att tacka för den frid och rätt han jemte de öfriga samhällsledamöterna åtnjuter. Den har såsom samfund ej varit omfattande, och kan svårligen blifva det. Herr Ignell påstår, i förordet till den bok, som nu anmäles, att detta kyrkosamfund räknar ibland sina medlemmar pluraliteten af de bildade i N. Amerikas förenta stater. Uppgiften må lemnas i sitt värde till dess tillfälle yppat sig att pröfva både dess statistiska riktighet, och arten af den bildning, som skall tillhöra denna pluralitet. — Att öfrige christne, hvarest christligt lif funnits i friskhet och kraft, känt en stark vedervilja för unitarismen bör ej väcka förundran. Den vanställda bilden af det erkändt ädla, sanna och sköna är vederVärdigare, än en trogen bild af dessas motsatser.

Författaren till dessa "religionstal" förklarar sig gå sin egen väg, utan att bindas af någon gemensam bekännelse, utmärker sig ofta genom tankens styrka och redighet, och ett ädelt och vältaligt språk, men förfaller till löjlig ensidighet, när han drager i fejd emot de bekännelser, som djupare uppfattat christendomen. Än framträder okunnighet eller oförmåga att uppfatta andras betraktelsesätt, än andra nödvändiga följder af denna halfhet, som hvarken har sitt stöd i philosophi eller gudomlig uppenbarelse. Så förklaras läran om arfsynden vara "af en osedlig tendens"; men derföre icke, "att "de som bekänna henne äro osedliga", emedan "ingen håller henne i hennes fulla mening. Jag har sett hennes försvarare le lika vänligt mot barnet, hvilket deras tro gjort till en djefvul, som om det vore en engel." Förf. tyckes icke veta, att desse försvarare också tro på ett borttagande af arfsyndens skuld och straff. Sid. 158 får man veta, att den lära, som gör Christus till samma varelse med Fadren, "insveper honom i en dimma." Sjelf insveper han oss "i en dimma" i sin lära om kärleken till vår skapare, och till Christus, som dernäst är den sällaste och renaste; och dimhöljd är i allmänhet unitariernas lära om Christus, då han enligt dem synes vara för litet för att vara Gud, och för mycket, för att vara menniska. S. 9 och följande talar Förf. om otron, och säger sig icke "fördöma den otrogne, så framt han icke genom ett osedligt och ogudaktigt lefverne bär vittnesbörd emot sig sjelf" (s. 13). Förf:s sätt att gå till väga förer, om man annars kan begära följdriktighet i en lära, som ifrån början till slut är en halfhet, antingen till en ovillkorlig pantheism och en nödvändighet, som antingen upphäfver all fördömelse, eller medförer den af honom för "gudlös" förklarade förutbestämmelsen. — Förf. har här och der i Nya Testamentets historiska del stött på några svårigheter, och äfven i epistlarne funnit ämnen, som "ställda till Judarne icke synas vara lämpliga för menniskor i allmänhet" (Gamla Testamentet har för unitarierne ingen giltighet); men icke funnit någon grundsanning i christendomen, som hans förnuft (nemligen på unitariskt vis brukadt) funnit oförenlig med någon stor sanning (nemligen enligt unitariernas förnuft) (s. 132): och öfversättaren underrättar oss i en anmärkning, s. 247, att han "ej kan godkänna Pauli ord, då han säger: "om vi allenast i detta lifvet hafve hoppet till Christum, så äre vi uslast (olyckligast) bland alla menniskor. 1 Cor. 15, 19." — Sådan vishet kan svårligen slå rot ibland Svenska folket. L. A. A.

[17] **Diskussion inom Högvördiga Presteståndet den 27 Januari 1845 i Läroverksfrågan.** Stockholm, Schultze & C. 1845. 137 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. b:ko).

Ett ibland tidens mest glädjande tecken är utan tvifvel det allt mera framträdande, varma nitet för uppfostran och undervisning. Det vittnar om en liflig känsla deraf, att sedlighet och bildning äro grundpelarne för ett samhälles lycka, samt att de tysta, hittills ofta oförstådda mödor, som egnas åt det uppväxande slägtets vård, lägga den fastaste grundvalen för fäderneslandets framtida väl. Bland alla arter af mensklig verksamhet är ingen ädlare än den, som har till uppgift att bilda menniskan sjelf, och de späda andliga krafter, som villigt böja sig under ledarens hand, uppskjuta snart till den starka stam, som bär samhällets alla blommor och frukter.

Men just derföre, att krafterna, som skola vårdas, äro af så ädel natur, och af för ringa mognad att kunna föra sin egen talan, är det så högst maktpåliggande, att man vid det vackra bemödandet att förbättra medlen för ungdomens undervisning, icke misstager sig om sättet att vinna sitt mål. Alla bidrag till den vigtiga undersökningen om hvad som i detta afseende är det rätta, böra vara välkomna för ungdomens och bildningens vänner. Ett sådant innehåller äfven närvarande häfte, och det förtjenar den största uppmärksamhet af hvar och en, som vill göra sig närmare reda för det vigtiga ämnet.

Den som tror, att trollformeln af en medhod, vare sig hvilken som helst, är tillräcklig för förbättringen af ett lands undervisningsverk, finner visserligen här mycket, som är egnadt att rubba hans öfvertygelse. Starkast talande i detta afseende och måhända det vigtigaste i diskussionen är den förkastelsedom, Universiteternas samtlige representanter uttalat öfver den undervisningsmethod, som på senare tider hos oss hufvudsakligen förordats. Då intet säkrare omdöme lärer gifvas öfver resultaterna af de lägre undervisnings-anstalternas verksamhet, än det högre läroverks, som emottager deras lärjungar, så förtjena de Universitetslärares yttranden, som här förekomma, och bland hvilka vi särskildt utmärka det af Professor Fries, en synnerlig uppmärksamhet.

Åtskilliga faktiska upplysningar af vigt äro här äfven bragta till allmänhetens kunskap. Sådana äro t. ex. de som innefattas i Dokt. Wallins yttrande: att vid skolan på Brunsängen Klassläsning blifvit sistlidne höst införd i de tvenne lägsta afdelningarne, äfvensom att vid Nya Elementarskolan i Stockholm hemlexor användas och hvarje elev ovilkorligen

för hvarje timme skall vara sysselsatt med det läroämne, läsordningen föreskrifver (hvarigenom det starkaste band är lagdt på valfriheten mellan ämnena och på den fria flyttningen). Vidare säges om denna skola, att dess lärare, i likhet med den gamla skolans, "sysselsätta sig, så mycket tiden och klassernas antal tillåta, med inqvirerandet af skolindividernas sjelfverksamhet", (hvarigenom denna sjelfverksamhet, såsom primum movens, icke får väsentligen annan betydelse än i den gamla skolan); och att "lärarne opåkallade inställa sig icke blott hos den ena individen efter den andra, för att underrätta sig, huru han fattat sitt pensum, utan äfven, och fast oftare, vända sig hela lexlaget, eller klassen — för dem tyda och med dem, så mycket medhinnas kan, genomgå hvad som för lectionen är gemensamt ("hvarigenom likaledes icke allenast monitörssystemet till sin egentliga kraft och verkan är brutet", utan äfven den berömda sjelfverksamheten antager hufvudsakligen samma gestalt som i den gamla skolan). När härtill lägges, att "i de begge öfversta klasserna, der elevernas antal vanligen utgör i hvardera klassen 4—6, dessa kunna i det närmaste undervisas såsom privatdisciplar" (hvarvid icke heller andra undervisnings-methoder komma i fråga, än de länge och allmänneligen använde") —, så synes den slutsats icke obefogad, som samma talare (sid. 127) framställer, att "det bästa, som den Nya Elementarskolan företer, är hemtadt från det gamla Skolverket."

Det Betänkande af Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet, som gifvit ämne för diskussionen, bedömes af de fleste talarne temligen strängt. Men detta blir begripligare genom den oväntade upplysning, Professor Knös i sitt yttrande (sid. 67) gifvit, att den pluralitet i Utskottet, som beslutit detta Betänkande om Skolverkets vigtigaste frågor, utgjorts af män, "ibland hvilka ingen enda lagt hand vid Skolundervisningen.

Det är svårt att tro, det en reform af läroverket skall kunna blifva verksam och välgörande, om den icke utgår från den förtroligaste kännedom af undervisningens natur och medel, i förening med inhemtad noggrann kunskap om Undervisningsverkens närvarande ställning hos oss och deras nyaste framsteg i främmande länder. En sådan skulle till sitt bistånd uppkalla det verkliga nit för fortskridande, som på sednare tider vaknat inom vårt skolverk och sluta sig till de i sjelfva verket derinom redan begynta förbättringar. Ty att en reform inom vårt skolverk längesedan är början och oupphörligt, ehuru obemärkt och utan buller, fortgår, det är äfven ett förhållande, som af förevarande diskussion lägges i

dagen. Upprättandet af Högre Apologistskolor, af Tillämpningsskolor i flere grenar, af förberedande klasser, förbättringen af undervisningssättet på Gymnasierna, åtgärderna till stärkande af Gymnasiernas disciplin genom längre bibehållna Rektorater och dessa läroverks förändrade indelning, intagandet af nya läroämnen, omsorgen att vid nya lärares tillsättning, med stöd äfven af förändrade befordringslagar, söka, hufvudsakligen från Universiteterna, erhålla de skickligaste ämnen m. m. — allt detta är frukter af en anda, verksam till förbättring. Med fästadt afseende derå, och med uppmärksamheten riktad på de mäktiga framsteg, Uppfostrings- och Undervisningskonsten på sednare tider gjort i Europas mest bildade länder, föreställe vi oss, att bemödandet för Undervisningsverkens förbättring skall för sig finna ett rikt fält i den fullständiga organisationen af Elementar-läroverken, till deras antal, omfattning och inbördes förhållande, i anordnandet af deras ändamålsenliga styrelse, i utvidgandet af Real- och Tillämpnings-skolor, samt framför allt i åtgärder för lärarnes bildande till deras vigtiga kall, för deras befrielse från främmande göromål och tryckande näringsomsorger, samt för läroverkets städse försäkrade tillgång på nya, friska krafter vid det stränga, men fruktrika arbetet för ungdomens framtid.

Jemte den sist församlade Skolrevisionens Betänkande intager denna diskussion utan tvifvel det förnämsta rummet ibland förhandlingarne rörande frågor om Skolverkets förbättring, och man stannar således i verklig förbindelse för det tillfälle till bekantskap dermed, som genom dess särskilda utgifvande blifvit allmänheten beredt.

[18] **Sedebuden, tillämpade på första undervisningen i Folkskolor.** Stockholm, Z. Hæggström. **1844.** 112 sidd. 12:o. (Priset: 32 sk. b:ko).

Hvarje, af en from anda utgående, försök att lifva religions-undervisningen i skolan, att genom förklaringar, lämpade efter barnasinnet, gifva barnens hjerta och förstånd en för lifvet varaktig och lefvande kunskap, och bevara dem från den liknöjdhet och slöhet, som den af mången för tillräcklig ansedda mekaniska innan- och utanläsningen medför, måste af hvarje nitisk lärare med tacksamhet mottagas. Ofvannämnda förklaring af de tio buden bör, genom sin rikedom på tankar, sina tillämpningar och oftast väl valda utdrag ur Psalmboken, blifva en god ledning för lärare, som söka att i ödmjukhet och bön redligt verka för barnahjertats sanna odling. För barn torde språket på flere ställen vara svårfattligt och

för mycket hopträngdt. En och annan förklaring är väl ock något sväfvande, och behöfver ytterligare förklaras, eller ock heldre utbytas mot en i enklare och bestämdare uttryck gifven. Utom förklaring af buden, innehåller boken korta bibliska utdrag utur G. och Nya Testam. samt ett bihang: Dryckenskapslasten och Hemseden.

[19] Guide Français-arabe vulgaire des voyageurs et de Francs en Syrie et en Egypte. Avec carte physique et géographique de la Syrie et plan géométrique de Jérusalem ancien et moderne, comme supplément aux Voyages en Orient par *J. Berggren*, Pasteur c. d. Aumônier de la légation de Suède et de Norvège à Constanople, membre étranger des sociétés Asiatiques de Londres et Paris etc. Upsal, chez Leffler & Sebell. Aux frais de l'auteur. 1844. In 4:o (924 col.).

Då detta värderika arbete redan i tjugonde häftet af denna tidskrift, sidd. 451—454, blifvit af sakkunnig man anmäldt, och fullständig redovisning lemnad för dess uppkomst och redaktion, skulle nedanstående uppsats visserligen aldrig blifvit offentliggjord, så vida den omnämnde ref., Hr Akad. Adj. C. J. Tornberg, icke, genom det redaktionsbestyr för den i Upsala tryckta delen af arbetet, hvilket varit åt honom af den berömde Författaren uppdraget, af skyldig grannlagenhet varit förhindrad att inlåta sig i någon bedömande granskning af den bok, till hvilkens allmängörande han sjelf med berömvärdt nit så verksamt bidragit.

Enligt Hr Tornbergs anmälan, har redaktionen af de 19 första arken (till och med sid. 304), hvilka år 1827 trycktes i St. Petersburg, varit ombesörjd af den bekante Orientalisten Senkowsky, då Hr Tornberg deremot haft vården om redaktionen och tryckningen af den återstående drygare delen af arbetet sig uppdragen. Att under sådana förhållanden en väsentlig olikhet måste förefinnas mellan arbetets båda delar, redan i det yttre lätt märkbar genom de olika typer och papper, som på de olika tryckningsorterna blifvit begagnade, är naturligt; men, detta oaktadt, hafva de dock båda det gemensamt, att vara "välkomna för alla Orientens vänner", och det föga mindre nu, än om hela boken hade utkommit på den tid (1827), då den först af den ryktbare Fræhn annoncerades. Visserligen har sedan så väl Bocthors, af Caussin de Perceval redigerade, tämmeligen utförliga Dictionnaire

Français-Arabe, som andra likartade lexikographiska arbeten öfver Vulgär-arabiskan sett dagen, men, långt ifrån att Hr Berggrens, eller andras, möjligen framdeles framträdande, lika beskaffade ordböcker härigenom äro gjorda öfverflödiga, måste hvarje nytt, genom sjelfständig forskning och trägen samlingsflit tillkommet, lexikographiskt försök vara att anse såsom ett ytterligare vigtigt bidrag, dels till beriktigande, och dels till fullständigande af förut befintliga likartade arbeten, och är det endast genom flitig författare-konkurrens i denna litteraturgren, som i alla andra, det för efterkommande kan blifva möjligt att approximera till en fullkomlighet, hvarifrån ännu så väl den litterära, som, i vida högre grad, den vulgära Arabiskans lexikographi är långt aflägsen. Häraf är klart, att, så länge ej fråga kan uppstå att tillvägabringa någon fullständig thesaurus linguæ (och med sådant anspråk har hittintills ingen utkommen ordbok öfver talarabiskan framträdt), utan endast att samla materialier för efterkommande till en sådan, det större eller mindre värdet af hvarje nytt försök beror endast och allenast på den större eller mindre deri befintliga mängden af sjelfständiga artiklar, d. v. s. sådana, hvilka författaren, ej ur rådfrågade föregångares arbeten afskrifvit, men dem han meddelat såsom resultater af den språkkännedom, han genom umgänge med infödingar sjelf förvärfvat. Jag ville derföre säga, att det vore särdeles önskvärdt, att hvar och en, som tager sig före att lemna något bidrag till talarabiskans lexikographi, antingen alldeles icke riktade sitt arbete med några ur sina föregångares skrifter lånade artiklar, eller åtminstone, om han det gjorde, ej tilläte sig det förr än han, efter föregången nogsam granskning fann dem verkligen sammanträffa med sin egen, på vederbörlig ort och ställe förvärfvade, språkerfarenhet. Man vore då säker, att i hvarje nyutkommande ordbok verkligen hafva en ny eröfring från språkets hemland, och dermed en ny kontrol, till bekräftelse eller vederläggning, på deras uppgifter, som tillförene beträdt samma författarebana. I anledning häraf, är ock rec. så långt ifrån att anse Hr Berggrens arbete hafva i verkligt litterärt värde och betydelse för språkforskningen något vunnit på de tillägg till hans arbete, som, ur äldre eller yngre lexikographers verk, blifvit gjorda, vare sig af Hr Senkowsky eller Hr Tornberg, att han håller före, det en väsentlig skada derigenom tillskyndats detsamma, helst de resp. Utgifvarne ej aktat nödigt att genom något signum utmärka de tillsatser, som af dem blifvit gjorda. Man vet nu ej, hvilket mot hvarje i ordboken befintligt fransyskt ord svarande arabiskt, blifvit af Hr B. upphemtadt ur

den talande Arabens mun, eller af bemälde Herrar afskrifvet ur andra Dictionnairer. Vare dock detta sagdt utan någon den ringaste afsigt att vilja nedsätta värdet af de gjorda tillsatserna för dem, hvilka, efter den anspråkslösa titelns anvisning, vilja begagna Hr B:s ordbok såsom en guide de voyage i Syrien eller Egypten. Dessa skola visserligen blifva Utgifvarne tacksamme för deras gjorda supplementer, utan att ändock dermed vara fullt belåtne; ty äfven i sitt närvarande skick är Hr B:s ordbok allt för ofullständig för att vara en mot samtidens ressurser svarande hjelpreda för med språket obekante Resande, hvilka derföre också tvifvelsutan hädanefter skola fortfara att heldre anlita Bochtors utförligare Dictionnaire. Det underordnade ändamålet att vara en slags parleur hade således, enligt rec:s tanke, helst då boken utgafs nu, då fullständigare sådana arbeten förut finnas, antingen bort, isynnerhet af den sista utgifvaren, helt och hållet uppoffras för det vigtigare och väsentligare, att lemna ett sjelfständigt, om också mindre vidlyftigt, bidrag åt efterkommande lexikographer öfver den lefvande arabiskan, eller ock, om tillsatser skulle göras, dessa bort vara så fullständiga, som föregångares till rådfrågning tillgängliga arbeten medgåfvo, och framför allt signerade så, att den källa angifvits, hvarur de blifvit hemtade. Då hade ock ett omdöme blifvit lätt öfver språkforskningens större eller mindre förbindelser till den man, hvilkens namn nu pryder bokens titelblad, utan att likväl lemna läsaren någon garanti för hvad han verkligen har den namngifne författaren att tacka för. Att dock vida den största delen af arbetet flutit ur Hr B:s penna, kan man taga för afgjordt, helst Hr Tornberg sjelf uppgifvit sina tillägg till blott några hundrade ord, förutom tillsatserna af futur- och plural-formerna på de ställen, der de saknats i originalmanuskriptet. Hvad tillsatserna af futur-formerna angår, så kan rec. ej underlåta att anmärka öfverflödigheten af deras utsättande, då dessa alla bildas efter bestämda, lätt inlärda, reglor. Dessa hade således gerna kunnat vara borta ur hela arbetet, och isynnerhet ur den delen deraf, der uttalet, för utrymmets besparing, ej blifvit markeradt, ty det enda, som behöfver vetas om de så kallade futurernas bildning, utöfver hvad hvarje grammatik angifver, är med hvilken vokal media radicalis är rörlig; och detta får ändock nu ej läsaren veta; men också ligger ej synnerlig vigt derpå, emedan talspråket ej erkänner några rena vokal-ljud, och vanligen rörer media radicalis med ett grumligt scheva-ljud, som med intet egentligt vokaltecken kan signeras.

Då en öfver hela ordboken sträckt recension vida skulle öfverstiga de gränsor, som för denna uppsats blifvit utstakade, har rec. inskränkt sin åtgärd inom granskningen af tvenne bland alphabetets bokstäfver, valda, en ur hvardera af de på olika tryckningsorter redigerade delarne af arbetet.

Litt. B.

Art. *Babel.* Här hänvisas läsaren till art. *enchanteur.* Uppslås denna, så påträffas derunder blott de tvenne orden حاوى, راقى. Läsaren frågar nu med skäl, hvad sammanhang kan vara mellan de båda artiklarna, då hänvisningen nödvändigt antyder ett sådant. Låt vara, att Hr T., som redigerat litt. E, ej kunde veta hvad Senkowsky, som sannolikt tillsatt den ifrågavarande hänvisningen, ämnat tillskrifva till art. enchanteur, men det hade han, till följe af sitt redaktionsbestyr, der kanske bort anmärka, att Prophetens anhängare än i dag anse Babel såsom hufvudsätet för allt hvad Magi heter, emedan de båda i Koranen omtalade fallne englarna Harût och Marût, mästare i all slags svartkonst, der tros lida det dem af Allah ådömda straffet.

— *Babiller.* Intet af de här upptagna arabiska orden torde fullt motsvara det frans. *babiller*, enär طرف betyder *öfverdrifvet berömma, smickra*, كرا *iterera, taga om* både ord och saker, och مسباخر *tala tok, gyckla med någon.* Dessutom står verbet كرا illa tillsammans med det såsom motsvarande upptagna Nomen كرّاف, hvarmed *Babillard* öfversättes. På en sådan bemärkelse af كرّاف tviflar rec., och misstänker, att här bör läsas كرّار af stammen كرّ, liktydig med كرا.

— *Babine.* Hvarföre har ej sing. formen شفّاف blifvit upptagen, utan blott plur. شفايف?

— *Badiner.* Användningen af de här upptagna verberna مشقّ och ارعى, i denna bemärkelse, torde tarfva bekräftelse, ehuru de båda i skriftspråket antyda närslägtade begrepp. Det förra betyder nemligen *smäda, häda*, det sednare i 1:a sp. *vara stollig, tokig.*

— *Bain* förtjenar att serskildt utmärkas såsom ytterst sakrik, och full af nya, ingenstädes förut på ett ställe befintliga, uppgifter. Detsamma gäller äfven om åtskilliga andra, med sorgfällig vidlyftighet utarbetade, artiklar t. ex. *Cui-*

sine, *fusil*, *instrument*, *itinéraire*, *jeu*, *mariage*, *poisson*, *vêtement* m. fl.

Art. *Balustrade* درابزون *derabezoûn*, pl. *derabezin*. Den uppgifna pluralformens tillvaro torde vara starka skäl att betvifla, åtminstone såsom hörande till den föregående singularen. Rätta förhållandet med ordet är, att det skrifves درابزين, hvilket, enligt talspråkets vanliga afvikelse, att förvandla ändelsen *ûn* till *în*, uttalas *derabezîn*. På någon pluralform af ordet lära exempel saknas.

— *Barbe*. En barberare, *barbier*, heter حفّاف, men ej, som här uppgifves, خفّاف. Så heter ock verbet *raka*, *faire la barbe*, حفّ, men ej خفّ.

— *Barbouiller*, زوّق, خنطب. Huruvida خنطب motsvarar det frans. *barbouiller*, kan rec. ej bedöma, enär ordet är för honom obekant; men säkert är, att زوّق ej gör det. Detta ord betyder neml. *öfverstryka något med ett främmande ämne*, *i afsigt att försköna* t. ex. *förgylla*, *försilfra*. Att återgifva det med *barbouiller* är att parodiera det begrepp, som dermed betecknas. Hvarföre saknas här det vanliga وسّخ?

— *Barre* — de ligne شخوطة, شخط. Bör rättas till شحوطة, شحط.

— *Bassinet* مكحلة. Det arabiska ordet är namnet på hela geväret, då *fängpannan*, *le bassinet*, vanligen kallas جُرْن. Se sid. 404 art. *Fusil*.

— *Batterie*. I anseende till de olika bemärkelser, i hvilka det frans. ordet nyttjas, hade här bort utsättas, hvilkendera betydelsen afsågs. De motsvarande arabiska orden hänvisa på betydelsen "*slagsmål*, *träta*."

— *Bénédiction*. Hänvisningen till art. *politesse* hade fordrat, att Hr T. till denna artikel hade tillagt de bland talande Araber vanliga helsnings- och välönsknings-formlerna.

— *Blanchisseur* des murailles مليّس. Månne ej detta är fel, och bör vara مكلّس?

— *Bonace*. Här påträffar man det grekiska ordet γαληνη (غليني) med nygrekiskt uttal upptaget såsom arabiskt.

Art. *Broche* شيخ pl. شياخ. Bör heta سيخ, سياخ. Likaledes är صفود feluktig orthographi för سفود.

Rec. hyser visserligen åtskilliga dubier vid flera andra under Litt. B. förekommande artiklar; men då dessa förnämligast röra sådana arabiska ord, hvilka äro för rec. främmande, och saknas i alla Dictionnairer både öfver det lärda och det lefvande språket, dem rec. varit i tillfälle att rådfråga, har han ansett skyldig grannlagenhet fordra att supprimera dem. Upplysningsvis må nämnas, att antalet af sådana nya ord öfverstiger 200 — i sanning, om ock några skulle vara antecknade till följe af felaktig uppfattning, en betydlig vinst för språket blott på en bokstaf.

Följande tryckfel på Litt. B. har rec. anmärkt till rättelse:

Sid.	91	rad.	20	står	موز		läs	موزة
—	93	—	15	—	gha'hâs	—		ghathâs
—	—	—	sista	—	وخنشونة	—		وخشونة
—	97	—	30	—	جوسوق	—		جوسق
—	115	—	21,22	—	معاطف مقطف			mâqthaf, pl. meqâthef, läs معاطف معطف ma'thaf pl. maa'thef.
—	114	—	18	—	كباية	—		قباية
—	122	—	12	—	رعوة	—		رغوة

Litt. F.

Art. *Fable*. Rec. vågar betvifla den fulla motsvarigheten af det enda här upptagna arabiska ordet, خرافة, som snarare betyder *en diktad berättelse*, *en novell*, *en roman*, än hvad Fransosen egentligen menar med *fabel*, mot hvilket begrepp det arabiska مثل närmast torde svara. När vidare längre ner en fabelberättare, *fabulateur*, uppgifves heta حكاواتي, tycker man sig ock deraf hafva haft skäl vänta, att ordet *fable* blifvit återgifvet med حكاية, ehuru rec. ej derföre vill påstå, att valet af detta ord hade varit lyckligare än det af خرافة.

— *Fabricant*. Detta ord återgifves mindre riktigt med معلم, som betyder en *lärare*, *undervisare*, hvarföre det ock påträffas såsom motsvarande det frans. *précepteur* sid. 647. De öfriga upptagna motsvarande orden كرخانة صاحب och كرخنجي äro mera persiska än arabiska. Deremot saknas de i denna bemärkelse säkra, vanliga, orden صانع och صنايعي.

Art. *Fabrique.* Här påträffar man såsom synonymer det ers. كرخانة, som betyder *verkstad*, och det arab. صناعة *yr-e, handtverk.*

— *Façade* واجه. Månne ej tryckfel för واجهة?

— *Fâcher.* Hvarföre upptages här غاص såsom ett eget erb, då det blott är en felaktig orthographi i st. för غاظ?

— *Fade*, insipide. Då detta ord återgafs med omskrifingen ما له طعمة, hade kanske den litterala tolkningen af de ·abiska orden bort utsättas, heldst suffixen efter not. dat. ل ltid måste variera efter den talandes behof. Hvarföre är ej ir heldre det enkla ordet بشيع valdt, som fullt motsvarar :t frans. *fade?*

— *Faillir.* Då detta verb återgifves med det arabiska افل, hade ock bort anmärkas, att det är bemärkelsen *spela nqueroute*, som här är åsyftad.

— *Faire.* *Tout à fait* كليا. Här hade utsättandet af rdubblingstecknet öfver ل och ي äfvensom af vokalerna vat för den med språket obekante nödvändigt. I allmänhet à här ock anmärkas, att, i utsättandet af vokalerna, äfvenom i markerandet af uttalet, ingen fast princip blifvit för en i Upsala tryckta delen af arbetet iakttagen.

— *Fanfaron.* Detta ord, som betyder en *skräflare*, *rskrytare* är alltför oegentligt återgifvet med de arabiska den الكلام (läs مهذار) مهدار, hvilka betyda *en som talar ammanhängande*, *oredigt*, dock utan bibegreppet *skryt*, som st utgör det väsentliga i ordet *fanfaron.*

— *Femelle.* Förf. upptager här انثايات såsom den af riftspråket erkända pluralformen till انثى. Denna heter dock اناث, då den förstnämnda tillhörer det vulg. sing.-formen انثا.

— *Femme.* Här står مرا, hvilket bör rättas till مرءة eller ه. Att Förf. så menat, synes ock af det anförda suffigera: exemplet مرته *sa femme.*

— *Fenêtre.* Ej är طوق någon plural-form till طاقة, ilket Förf. tyckes mena. Denna heter طاقات.

— *Fer.* *Fer de cheval* نعل. Då نعل betyder *sko* i allm. ide bestämningsordet *häst*, حصان, eller något dylikt, bort llägges. *Fer à passer le linge* موكواية skrifves rättare مكوى, n hvilken singular-form äfven plur. مكاوى vittnar. Äfven حد skrifves rättare حذوة.

Art. *Fiente:* Ordet زرق skrifves rättare ذرق.

— *Fierté* ماجرفة. Månne ej tryckfel i st. för عجرفة?

— *Fille.* جدعة bör skrifvas جذعة.

— *Firmament* فالك. Ordet skrifves rättare فلك.

— *Fixer* — *les yeux sur* اشاخص. Här torde böra läsas i 1:ma sp. شاخص, såsom ock det följande exemplet antyder.

— *Fontaine.* Rec. misstänker den till نبع upptagna plural-formen نبابيع vara ett skriffel i st. för ينابيع pl. till ينبوع.

— *Fortuné*, معتر (vokaliseradt مُعْتَرّ). Detta ord betyder snarare motsatsen, *arm*, *behöfvande*, *olycklig*, hvilket ock synes af det följande prov., der Förf. sjelf öfversatt det med *né sous une étoile funeste.*

— *Foudre.* Ordet زعقة skrifves rättare صاعقة med pl. صواعق.

— *Fougon.* Det arab. ordet فجاير är för rec. fullkomligt obekant, men synes vara en plural-form. Man frågar, i anledning deraf, med skäl: är då singularen obruklig, och hvad kan ordets egentliga bemärkelse vara, då dess pluralis kan återgifvas med ett så singulart begrepp?

— *Four. Le pavé du four*, البطال. Månne ej skrif- eller tryckfel i st. för البلاط?

— *Frapper.* — *à la porte* اطرق. Läses rättare i 1:ma sp. طرق.

— *Frelon.* Är دبّور annat än en felaktig orthographi i st. för زنبور, som finnes i våra vanliga lexica?

— *Frustrer* = *manqueur de paroles* عقد. Säkerligen ett misstag, då عقد betyder *gifva löften*, men ej *bryta* dem.

Under Litt. F. har Rec. räknat omkring 70 ord, dels helt och hållet främmande för alla andra lexica, och dels här upptagna i nya, förut ej observerade, bemärkelser, öfver hvilkas verkliga tillvaro i det talade språket den kammarlärde linguisten torde göra säkrast att inhibera sitt omdöme. De skola bäst recenseras af sådana män i en framtid, hvilka, i likhet med Hr Berggren, återvända från den rika Arabiskans hemländer, *spoliis orientis onusti.*

Det första bihanget, eller ordboken öfver Droguerna har rec. ej granskat, emedan han ej anser sig kunna deröfver med någon säkerhet dömma. Det andra bihanget, som utgöres af en grammatik öfver vulgär-språket, har i intet afseende till-

fredsställt rec., emedan det både är för ofullständigt, för att kunna bibringa den med språket obekante nödig underbyggnad i dess elementer, och derjemte brister i den klarhet och reda, man har skäl att fordra af ett sådant arbete, och dessutom är besväradt af en stor mängd tryckfel. Någon detaljerad granskning deraf öfverstiger gränsorna för denna uppsats.

Litt. F saknar ej tryckfel, dock är deras antal ringa. Såsom sådana anmärkas

Sid. 386 rad. 21 står نام läs تنام
— 380 — 15 — وجة — وجه.

Innan rec. bortlägger pennan, anser han sig pligtig att å egna, och öfrige den Orientaliska språkforskningens vänners, vägnar hembära en skyldig gärd af vördnad och tacksamhet till den ryktbara Författaren, Herr Doktor Berggren, för det märkvärdiga arbete, hvarmed han på samma gång riktat Orientens litteratur, och hedrat sitt fädernesland, inom hvilkets landamären utgifvandet af ett så vigtigt och med så stora pecuniära uppoffringar *) förenadt lärdt arbete är nästan en exempellös företeelse.

Tierp d. 14 Mars 1845. H. G. LINDGREN.

[20] Hebreisk Läsebok med Anmärkningar och Ordregister af *Otto Fr. Tullberg*, Prof. i Österländska Språken vid Akademien i Upsala. Upsala 1845, Leffler & Sebell. 49 sidd. 8:o. (Priset: 1 Rdr 16 sk. b:ko).

En Hebreisk Läsebok har länge varit af behofvet påkalladt; ty de som hittills varit att tillgå, af Gumælius och H. K. Tullberg, uppfylla ej till alla delar hvad man fordrar af en god Läsebok. Först och främst sakna båda en Ordbok, och en sådan är dock så mycket mera behöflig, som det sällan kommer i fråga att i skolan eller på gymnasium lägga sig till ett dyrt Hebr. Lexikon, och ingen lärer neka, att ett tidigt begagnande af Lexikon gifver säkerhet och grundlighet åt lärjungens studier. Hvad komment. till H. K. Tullbergs beträffar, äro de visserligen fullständiga, men ett sådant kommenterande gör att lärjungen föga frågar efter grammatikan, hvilken dock de fullständigaste förklaringar aldrig kunna ersätta. Gumælii åter är alltför torftig, och ingen lärer, sedan han genomgått de der kommenterade 10 psalmer, kunna

*) Enligt hvad rec. med säkerhet har sig bekant, till följe af från den värde Förf. meddelade upplysningar, har ifrågavarande arbetets utgifvande tillskyndat Förf. en utgift af 4426 Rdr 32 sk. b:ko.

på egen hand, utan anskaffande af andra vidlyftiga hjelpredor, läsa de öfriga, som Läseboken innehåller. Båda Läseböckerna hafva dessutom det gemensamma felet att i afseende på texten intet urval är gjordt, utan man träffar lätt och svårt om hvartannat. — I denna deremot går texten utan för stora afbrott från lätt till svårare. Den innehåller nemligen 37, 39, 41 45 Kap. af 1 Mosebok (Joseph och hans bröder), 13, 14, 15, 16 Kap. Dom.B. (Simson), 24 Kap. af 1 Sam.B. (Saul och David i öcknen Engeddi), 3, 8 Kap. af 1 Kon.B. (Sauls dom emellan de båda qvinnorna och Templets invigning), 3, 8, 19, 103, 84, 139, 114, 104 Ps., 3, 6, 23 kap. af Ordspr.B., 11, 12, 13, 14 kap. af Jesaias, 28 kap. af Job, samt slutligen åter 37 och 39 kapp. af 1 Mos.B., men opunkterade. Urvalet är godt, och hvarje af de anförda ställena utgör ett helt för sig. — Anmärkningarne, hvilka öfver de första kapp. innehålla en fullständig grammat. analys, göra anskaffandet af utförligare kommentarier öfverflödigt, men ingalunda grammatikan, utan hänvisa tvärtom flitigt till Lindbergs. Ordboken är rik på förklaringar och citationer. — Lärjungen bör efter ett noga genomgående af denna, äfven i typographiskt afseende, goda läsebok, vara vuxen att med nödiga hjelpredor studera sin Bibel på egen hand. De anmärkningar anmäl. vid genomgåendet af boken haft tillfälle att göra äro få och obetydliga. Af de här nedan anförda tryckfelen äro många redan ändrade i en stor del exemplar.

I Texten sid. 20, sista raden står הָאִשׂה för הָאִשָּׁה sid. 35 r. 8 וְסָלַחְתָּ för ...וְס, sid. 36, 3 r. nerifr. וְסָלַחְתָּ för וסלחת, ib. 2 r. nerifr. הטאו för ... חט sid. 37, 3 r. nerifr. Athnac under ומשפת skall bort, sid. 51 r. 2 חָלִית för ...רִת. Sid. 46 och 49 fattas öfverskriften till 22 kap. Ordspr.B. och 13 kap. Jes. Ordboken. Under אי förekommer Jesaias citerad med Es. eljest med Jes. ארון som förekommer 1 K.B. 13: 15 är utglömdt. בְּ cit. O.B. 3: 27. Månne den ej bättre öfversättes med emedan. בוא talesättet med אלה kunde anföras. בֵּין 1 K.B. 3: 9 ...בֵּין ל mellan (godt) och (ondt) borde anföras. מָהַר är öfversatt med skynda i st. för dröja, מָנָה som förekommer 1 K.B. 3: 8 är utglömdt, vid מְאט, tryckfel för מעט bör bet. något anföras. נטה. Hiph. förekommer 1 K.B. 8: 58, נָמֵר Pard. Hvarföre ej Leopard. נתן phrasen נתן לרחמים anföres och man hänvisas till רחמים men icke heller der finnes den öfversatt. עִם öfversättes med mot D.B. 15: 3. Anmärkningarne. 1 Mos. 37: 14. Förhållandet med verb. עו blefve för lärjungen tydligare om han gjordes uppmärksam på att den kontrah. formens vokal är beroende af den vokal, som anses funnits i den okontraherade formen. 1 Mos. 37: 7. Ordet, ej blott formen, är ja

Chald. 1 M.B. 37: 33 står Piel för Pual. 1 M.B. 39: 16. Kan ej תנה hänföras till rot. ינח; ty här anförda hänvisning till Lindbergs Grammat. 60 gäller ju blott vokalförändringar i följe af tonens eller stafvel.förändring. 1 M.B. 43: 7 חֲטָא öfversättes här väl bättre med förverka efter talesättet חטא נגע. D.B. 14: 18 kunde behöfva någon förklaring. D.B. 15: 3 för 15: 4. D. B. 16: 28. Den vanliga öfversättningen med underförstådt פעם: hämnas på en gång för mina båda ögon, tyckes bättre 1 K.B. 5: 23: 25. För förklaring af (ֻ) i הֻדִי hänvisas till Lindb. 94, men der åter anföres att art. får (ֻ) *utom* i enst. ord. Här borde således varit anmärkt, att detta undant. väsentligen gäller om ord som börja på ה och ע. 1 K.B 8: 29. Det är väl utom tvifvel, att אֵל här och i de andra verserna skall förklaras med (vänd) till. Judarne vända sig ju än i dag vid bönen åt ett visst håll. Ps. 84: 7. I sammanhang med förkl. öfver föregående vers kunde måhända denna tydas. Vandra de än . . . så anse de den dock för . . . (då de ha ett så gladt mål i sigte). Ps. 104: 7 faller sig anmärkningen om den underlåtna assimil. af מן קול ej tydlig. Tilläggas kunde kanske efter . . . vanliga; men i fall som detta underlåtes den mindre ofta.

H — E.

[21] Latinsk Språklära för Skolor och Gymnasier af *Joh. Edv. Öhman*, Lektor vid Gymnasium i Borgå.

(Forts. och slut fr. Frey. XXII).

Författaren har i Syntaxen utgått från läran om den enkla satsen, ur kunskapen om denna utvecklat begreppet om de sammansatta och kring hufvudsatsen grupperat de öfriga, och på detta sätt sökt uppföra syntaxens hela byggnad; hvarigenom han bemödat sig genomföra en grundsats, som utan tvifvel är den enda sanna, ehuru mycken svårighet den medför för den, som på en gång söker fullständighet och konsequens, och vill göra det hela klart och lättfattligt för den unge lärjungen.

Förf. har förutsändt såsom grundläggande inledning en Svensk (allmän) Grammatik, hvarom vi i det föregående antydt vår mening. Då Förf. nemligen sjelf tillkännagifver, att dessa grundlinier af svensk grammatik icke förslå, utan att "kompletteras utur någon svensk bok", så torde ock det, som här finnes af svensk satslära, bort förutsättas och utelemnas. Vi öfvergå till den latinska afdelningens detaljer.

I §. 215 läses, att in oratione obliqua blott innehållet (summan?) af hvad den talande sagt uppgifves. Dervid är att anmärka, att hvad den talande sagt, kan äfven ord för

ord återgifvas, ehuru, såsom tal-formens namn tillkännagifver, i en annan ställning.

I §. 216, 1) läres, att konjunktionen *att* utelemnas i subjekts- och objekts-satser antingen *utan* förändring i de öfriga orden, t. ex. jag ser, du kommer, i st. f. jag ser, *att* du kommer" o. s. v. Det är ref. bekant, att denna elliptiska satsform äfven förut blifvit upptagen i grammatiker; men han, för sin del, anser den hvarken logiskt bildad eller tillhörande det korrekta och godkända skriftspråket. Den är lånad av folk- och tal-språket, deri man, nöjd med att blifva förstådd i saken, är mindre mån om uttryckets riktighet. Hos Romare kan väl ingen analog sats uppvisas. När hos dem någonting dylikt tyckes förekomma, är det likväl vid närmare betraktande något helt annat. Satserna stå till hvarandra utan grammatikaliskt sammanhang; sambandet ligger endast i tanken, om också editorerna ej alltid iakttagit detta genom riktig interpunktion. Video scribis är visserligen ett latinskt uttryck, men orden böra ej interpunkteras med , utan med ; eller : eller rent af med . korteligen: satsen är ingen egentlig sats, åtminstone ej en sådan, som förutsättes; ty *jag tror, han kommer*, är antingen tvenne af hvarandra oberoende satser, eller måste de, om ett sammanhang (genom subordination) önskas, förbindas af ett uppsatt eller i talspråket underförstådt *att*.

Till §. 220, reg. 3 der den läran framställes, att "när ett pronomen demonstrativum är subjekt och ett substantivum är prædikat", subjektets genus rättar sig efter prædikatets, tillägges i en anmärkning, att "detta sker derföre, att prædikatet i sådant fall icke kan rätta sig efter subjektet." Bättre skulle lärjungen hafva förstått saken, om man sagt honom, att egentliga skälet till det angifna förhållandet i latinet lärer vara det, att substantivet är subjekt och pronomen prædikat. Ty då Romaren sade: Ea fuit causa belli, är det klart, att han tänkte causa, innan pronomen till sitt genus bestämdes. Alltså logiskt: causa belli fuit ea.

I §. 221, reg. 1 läres, att prædikatet dock stundom står i neutrum, ehuru subjektet är af annat genus; och detta förklaras så, att något substantivum förstås inunder. Ett sådant substantivum låter tänka sig i de flesta fall, men icke i alla; rättast torde vara, att i vissa talesätt anse adjektivet rent af stå i substantivets ställe *).

---

*) Vanligen underförstår man negotium, hvilket ord också merendels är lämpligt. Men icke alltid. Ty, såsom de särskilda exemplen utvisa, antyder det stundom förakt, stundom bitterhet; sällan eller aldrig för-

Rörande subjektets och prædikatets genus-förhållanden till
varandra, har i samma §. något bort nämnas om maskulinets
ch neutrets närmare förvandskap, som uttryckes i ett exem-
el sådant som detta: tempus vitæ magister, icke magistra.

I samma §., reg. 3 säges först, att "när prædikatet står i
uralis och samtliga subjekter äro af samma genus", prædi-
atet antager detsamma; sedermera, längre ner, att "om sub-
kterna äro saknamn, prædikatet står i neutrum." Dessa båda
glor, som i sjelfva verket äro subordinerade, kunna synas
rjungen koordinerade, hvilket är förvillande; äfvensom ut-
ycket saknamn ej nog tydligt påminner lärjungen derom, att
t betecknar både *ideella* och *materiella* föreställningar. Han
ör uttryckligen undervisas om, att *de förra*, äfven om de alla
o femininer, rättast bekomma ett neutralt prædikat, t. ex.:
ultitiam et temeritatem et injustitiam et intemperantiam dici-
us esse fugienda. Cic. de fin. 3, 11, 39.

En stor otjenst har Förf. gjort sig och sina läsare deri-
nom, att han uraktlåtit vid de exempel, han lånat, citera
ktorerna och ställena. Ty han har beröfvat sig möjlighe-
n, att ingifva läsaren *fullt* förtroende för hans uppgifter och
llit till riktigheten af de exempel, han anbragt; och den
tt omtänksamma läsaren har han ålagt ett stort besvär, då
enna, som ej alltid kan minnas, hvar de anförda exemplen
ed sitt merändels triviala tankeinnehåll hos auktorerna läsas,
åste göra sig den ofta fåfänga mödan, att med ledning af
s särskilda i exemplen förekommande, sällan nog karakteri-
ika orden i ordboken eftersöka dessa exempel.

Men ännu större otjenst har Förf. gjort sig, med att han
retagit sig att sjelf bilda exempel. Derigenom har han be-
tt fel, såsom vi på ett och annat ställe skola visa, — det
r nästan oundvikligt, det har händt sjelfva Zumpt i sin
rammatika — samt ingifvit läsaren en viss benägenhet till
isstänksamhet öfver allt. Hvad skall man t. ex. säga om
ssa båda exempel, hvilka förekomma i anförda §.: "rex re-
aque classis celebres sunt" — "aut rex celeber est aut classis
is"? Förf. använder der, enligt sin öfversättning, ordet ce-
ber i bemärkelse af ryktbar: en bemärkelse, som ordet,
ynnerhet om personer användt,* åtminstone i det klassiska
råket ej egde.

---

mmer det i den högre stilen; ofta är det skämtsamt användt: Τεῦκρις
la lentum sane negotium, Cic. ad Att. I. 12. Den kärringen till karl
mig en sölkorf. Derföre är det svårt att vid uttrycket: Varium et
utabile semper femina, underförstå ordet negotium; ty det är Guden
ercurius, som talar.

I §. 222, reg. 3 har uti ett bland exemplen insmugit sig ett groft fel: "Ego, tu et ille æstimamus hunc virum; jag, du och han värdera denna man." Nu innehåller väl öfversättningen ingenting annat, än hvad som kan försvaras, dock synes temligen tydligt, att med värdera härstädes menas detsamma, som sätta värde på, anse aktningsvärd. Men nu betyder æstimare utan tillägget af en genitiv, som uttrycker begreppet af högt och ringa, endast värdera i egenskap af värderingsman. Således hade bort vara till ex. magni æstimamus.

Den högst vigtiga §. 223 anse vi böra helt och hållet omarbetas, om en ny upplaga kommer i fråga. I denna §. är språket ej nog enkelt och klart, ämnet ej nog genomfördt, och det hela behäftadt med missledande tillägg. Med bibehållande af samma åsigt om tidsförhållandet, bör först och främst, på ett populärt och lättfattligt sätt, för lärjungen ådagaläggas, att hufvudtempora äro tre: ett närvarande, ett förflutet och ett tillkommande; sedermera, att, då hvarje moment af tid kan betraktas i mindre eller större utsträckning, för hvarje af dessa hufvud-tempora en trefald af tidsmomenter äro tänkbara: ett närvarande, ett förflutet och ett tillkommande. Slutligen böra dessa bestämningar bekräftas och uppvisas uti exempel, lånade från klassiska författare. — Af de exempel, Förf. begagnat, lyder det första sålunda: domus est nova; solerter eam exstruxerunt; ibi habitaturus es. Den till öfversättningen bifogade förklaringen: "huset är någon tid bortåt (ej blott ett ögonblick) nytt; man byggde någon tid derpå; du kommer der att bo någon tid", är åtminstone öfverflödig, om man så vill, äfven oriktig; begreppet om ett fortfarande *kan* visserligen inbegripas i dessa temporal-former, men ingår i dem icke nödvändigtvis: ligger således på sina ställen mera i tanken och sammanhanget, än i uttrycket. Sålunda kan den, som här yttrar exstruxerunt, rimligtvis endast göra afseende på byggnadens fulländning. Det andra exemplet lyder sålunda: rudera erant ibi foeda; molestia sæpe paraverant; tandem locum novæ domui datura erant. Den sista satsen öfversättes: "ändteligen kommo de att lemna rum för ett nytt hus"; hvilken öfversättning icke är fullt riktig. Datura erant kan ej betyda annat, än: skulle eller borde de lemna rum o. s. v. Författarens öfversättning återgåfves på latin riktigast sålunda: dabant eller dederunt. Det tredje exemplet är följande: post mensem venero ad te, societate tua fruar nec nisi post annum te relicturus ero. Kanske mera i latinets anda: post mensem quum ad te venero, cet.

I §. 224, som handlar om indikativus i berättande satser h tillika redogör för skiljaktigheten mellan svenska och la ska språkbruket i användningen af indik. och konj. i omtale fall, hade ej varit otjenligt att upplysningsvis tillägga, likväl äfven i latinet konjunktivus är möjlig, nemligen när ɔnne satser förekomma, af hvilka den ena förutsätter och som uppbär den andra, till ex. proelia enumerare, si quis stularet, facile esset.

I samma §., reg. 2 öfversättes quid faciam med: hvad r jag göra, med den förklaringen i parenthes: jag har intet : göra. Uttrycket kan dock stundom öfversättas äfven sålun- : hvad annat har jag att göra?

I samma §. reg. 14 användes exemplet: non est ignarus, ilket öfversättes med: han känner (saken) *väl*. Det svena uttrycket säger mera, än det latinska; ty de båda neganerna (ungefär det samma gäller om figuren litotes) gifva egentl. åt begreppet en superlativ stegring, utan inskränka ι verkan till att blott stärka adfirmationen.

I §. 226 reg. 4 förekomma exemplen: vestri amborum rentes; riktigare: vestrum amborum parentes; nostra omnium lus. Riktigare: nostrum omnium salus. Se Krebs, Antibarırus — 1837, pag. 26.

Rörande pronomen ipse, hvarom der talas, hade varit mligt att anmärka, huruledes dess kasus i satsen rättast beimmes, allteftersom det hänföres till subjektet eller objektet. iljaktigheten hade kunnat uppvisas i några dylika exempel: ırtem sibi ipse conscivit — med egen hand; non solum ceros, verum etiam se ipsum occidit — ej blott sig, utan äfven öfriga. Ehuru också i sednare fallet ipse finnes brukadt.

I §. 227, reg. 8 läses exemplet: osculavit terram matrem. t låta en sådan verbalform, som osculo, inflyta i en lärok, kan omöjligen gillas.

I §. 228, reg. 6 står: irasci dedecet quemcumque. Detta onomen bör, för att vänja lärjungen vid det allmännaste h mera klassiska språkbruket, utbytas mot quemvis eller • quemlibet. Se Zumpt, §. 706. Sammastädes läses: *non* ? poenitet vixisse; meningen synes vara: *me non* poenitet ɩisse.

I samma §. läses, att "verba personalia miserere, misescere ömka sig, satagere bekymra sig fordra *accusativus*, ;som miseret m. fl." *Accusativus* står visserligen i stället r *genitivus* genom tryckfel. Ty bekant är, att dessa verba, *rsonaliter* brukade, taga genitivus. Annat är förhållandet ɛd verba miserari och commiserari, hvilka bort upptagas. ınat är ock med föregående verba fallet, när de brukas *imperso-*

naliter, till ex. miserescit me tui; i hvilket fall då äfven ställas tillhopa med en accusativus absolutus, till ex. sequitur, ut *nihil* sapientem poeniteat, för hvilket allt Zumpt ordentligen redogjort.

Bland ord, som på frågan hvarest behandlas lika med stadsnamn, nämnas: "rure och ruri (abl.) på landet." Det vanligare och mera riktiga språkbruket fordrar väl: ruri, på landet; rure, från landet.

I samma §. 2) öfversättes qua med: hvar fram. Förvillande. Qua kan här icke betyda annat, än hvar, hvarest.

I §. 231, i fråga om sättet att uttrycka ålder, läres, att man kan säga både major quatuor mensibus och quatuor mensium. Dock kan det komparativa förhållandet efter *regel* endast af ablativer närmare bestämmas, om ock egenheter och besynnerligheter, såsom genitivi bruk uti ifrågavarande fall, isynnerhet hos skalder, någongång förekomma.

Ablativa komp. sing. anses rättare lycktas på e. Således ej "majori", utan majore.

I §. 232 förekommer exemplet: ruditas indocti. Ruditas användes kanske först af Appulejus.

I samma §. reg. 2 nyttjas exemplet: magistri habetur exponere difficilia, med öfversättning: det anses vara lärarens (göromål) att utveckla det svåra o. s. v. — Utan tvifvel är öfversättningen oriktig; exponere difficilia måste i godt språkbruk betyda: till inhemtande framställa svåra saker.

Sammastädes reg. 6 läres riktigt, att man kan säga nihil novum och nihil novi, men endast nihil triste, icke nihil tristis. Dock bör det tillägg göras, att äfven det sednare låter sig sägas, om blott ett förmedlande adjektivum trigeneum mellankommer, till ex. nihil periculosi so tristis.

Längre ner, reg. 12 förekommer följande exempel: inimici postulaverunt Miltiadem proditionis, accusaverunt eum sed non potuerunt convincere eum culpæ; attamen non criminis absolutus est. Utom det, att hela tiraden, med sin oriktiga interpunktion, sina öfverflödiga pronomina och sin slappa sats-förbindning, ingalunda äger någon color latinitatis; så förekommer ett verkligt fel deri, att *non* fått sin plats framför *criminis*, och icke näst framför hjelpverbet *est*.

Längre ner förekommer exemplet: damnare ad mortem, hvilket talesätt så vida är oriktigt, som det endast förekommer undantagsvis i poetiskt språkbruk. Begreppet uttryckte man klassiskt med damnare capitis l. capite l. morte. I godkändt prosaiskt språkbruk förekommer dock ett analogt exempel, nemligen damnare ad poenam, men kanske endast derföre, att härmed uttryckes blott bestraffningens allmänna begrepp.

Annat är det, att man sade damnare in eller ad i följande talesätt: ad l. in opus, ad bestias, in metalla; ty härmed tillkännagifves, att den dömdes verksamhet tages i beräkning, till ex. att genom straffarbete aftjena förbrytelsen.

I §. 235, reg. 5 har Förf. vid exemplet: puer debet esse dicto audiens doctori cet. i en förklarande parenthes tillagt, att dicto är ablativus. Denna förklaring öfverensstämmer icke med de nyare och bättre språkforskarnes mening, hvilka synas med skäl anse dicto för dativus. Och alldenstund dicto *måste* vara dativus, när dativus personæ saknas, så tyckes ingenting ligga närmare till hands, än antagandet att, äfven när den sednare är uppsatt, dicto i nämda kasus förekommer.

Längre ner nämnes endast dativus *commodi*, med den förklaringen, att "dativus sättes efter alla slags ord, för att uttrycka till hvilkens *fördel* eller *skada* något göres eller händer." Således blir väl den fullständiga rubriken: dativus *commodi et incommodi*.

I §. 239, som handlar om dativus pass., göres den anmärkningen, att bruket af dativus i stället för ablativus med præposition vid verba passiva "*mest*" förekommer i actio exacta. Madvig inskränker dock detta bruk till blotta præterita*).

I §. 246, reg. 7 säges, att "för att uttrycka *ämnet*, hvaraf något är gjordt eller består, nyttjas ablativus med *eller* utan præpositionen *de* eller *ex*", hvarpå anföres exemplet: constamus animo et corpore. Denna regel är uttryckt i nog allmänna ordalag. Det är väl sannt, att man, till inhemtande af det särskilda i uttrycks- och konstruktionsarter, måste hänvisa lärjungen från grammatikan till ordboken, men hänvisningen bör göras med säker ledning och anvisning. Han bör redan i grammatikan, åtminstone i allmänhet, göras uppmärksam derpå, att förhållandet är olika för olika verber. Så till ex. torde verb. contineri, inbegripas i., bestå af, rättast sättas med ablativer utan præposition: contineri aliqua re; men deremot constare, i den betydelse Förf. använder ordet, rättast med præp. ex**).

I §. 247, 10, tillägger Förf., sedan han redogjort för ablativus instrumenti, att "det är tydligt, att då *med* är detsamma som *tillika med*, *i sällskap med*, hvilket vanligen är fallet, så framt det åtföljes af ett substantivum personale, så

---

*) Se Madvig de finibus, pag. 27. Efter hans mening säger man ej rätt till ex. cognoscuntur mihi eller cognoscentur mihi, utan cognita sunt.

**) "Quum ex animo constaremus et corpore." Cic. de fin. pag. 517 edid. Madvig, som anmärker, att Cic. aldrig vid detta verb utelemnat præpositionen.

måste alltid *cum* utsättas. Härvid märkes, att om en fältherre utför något med sin krigshär, så tänker man sig krigshären mer såsom medel än såsom sällskap, hvarföre blotta ablativen i detta fall heldst brukas." Detta är riktigt, men fullständigt först med det tillägg, att äfven då fältherren säges *tåga* eller *aftåga* med sin krigshär, rätt ofta blotta ablativen förekommer, hvilket är anmärkningsvärdt nog, ehuru förklaringsgrunden torde vara densamma, till ex. dux omnibus copiis profectus est.

I samma §., reg. 15 förekommer exemplet: non omnes alta voce præditi sunt. Vox alta är ett osäkert talesätt. Hög röst heter klassiskt: vox acuta; stark röst (om författaren så menat) vox magna *).

I §. 248 läres, att réfertus m. fl. adject. äfven taga genitivus. Till nybörjarens upplysning må särskildt nämnas, att äfven totus, genom sin slägtskap med plenus, om ej genom betydelsen af verbum esse, (tillhöra), tar genitivus, till ex.: Virorum et maxime Icilii vox tota tribuniciæ potestatis ac provocationis ad populum ereptæ, publicarumque indignationum, erat. Liv. 3. 48.

Längre fram förekommer exemplet: asinus est magno capite "(neml. onustus)." En egen förklaring!

I §. 249, reg. 4 uppgifves det svenska exemplet: jag kan ej bedömma saken, utan att känna anledningen; hvilket öfversättes: non possum dijudicare (judicare?) rem, nisi causam cognoverim, eller quin causam cognoverim etc." Det sednare alternativet kan väl icke användas, ty quin hänvisar icke på ett *gifvet* utan på ett *tillkommande;* rimligare vore, ehuru ej heller fullt riktigt: quin causam cognoscam; bör således vara: nisi causam cognoverim eller nisi causa cognita, eller causa non cognita.

I §. 250 säges: "Emedan Gerundium tillhör forma activa och Gerundivum forma passiva, så är det tydligt, att Gerundium af ett verbum intransitivum ej kan förvandlas till Gerundivum." Vi anmärka endast, att de anförda exemplen äro orätt valda. "Man måste derför", påstår Förf., "säga: tempus est recordandi suorum"; men då recordor äfven tar accusativus, *kan* man ju äfven säga: recordandorum suorum. För öfrigt, då Förf. öfversätter exemplet sålunda: "det är tid att" o. s. v., hvilket väl vill säga: tiden är inne att, just nu inträder pligten att o. s. v., hade rättare på latin sagts: tempus est recordari, ty gerundiet antyder endast *tillfälle, beqvämlighet, ledighet till handling.* Äfvenväl kan man ej blott nyttja: "in fun-

---

*) Se Grusar, Antib. pag. 206.

gendo muneribus", utan äfven, hvilket Förf. ogillar, in fungendis muneribus, till och med enligt Ciceros språkbruk.

I samma §. lemnas den upplysningen, att med ett förkortadt uttryckssätt ofta Genitivus af Gerundium förekommer, "för att uttrycka det, hvartill något tjenar eller är ämnadt" o. s. v. Derpå anföres exemplet: "hoc factum est conservandæ libertatis", och anmärkes, att i detta fall causa kan förstås inunder. Detta om ifrågavarande Genitivus är ofullständigt. Hur skall nemligen till ex. följande talesätt förklaras: hæc erant libertatis servandæ? Här åtminstone kan ej causa underförstås.

I §. 252 säges, att "i stället för ne encliticum brukas ock numne, numnam, numquid" . . . Denna uppgift är oriktig, åtminstone ofullständig. Ne uttrycker ej, att den frågande väntar ett nekande svar, tvärtom väntas i rhetoriska frågor ett jakande; num, både med och utan sammansättning, antyder förbidan på ett nekande.

I §. 253, reg. 2. anföres exemplet: miror, te non gratias retulisse, hvilket innehåller tvenne felaktigheter. Först och främst hörer *non* till verbet, icke till substantivet; sedermera står gratias oriktigt i stället för gratiam, ty det heter: agere *gratias*, referre *gratiam*.

I samma §. reg. 5, användes ett exempel, som uppvisar, utan bifogad anmärkning, en sällsamhet i ställe för det vanliga och riktiga bruket: dicitur, matrem Pausaniæ tum vixisse, hvilket säges vara lika med: mater Pausaniæ tum vixisse dicitur, hvarigenom lärjungen förledes att tro, att båda uttryckssätten äro lika riktiga. Det samma gäller om: existimatur, nos fuisse deceptos. Ingendera verberna böra begagnas med sats af sig beroende, utan att användas i præteritum: dictum est, existimatum est.

Längre fram säges, att "efter verba, som betyda vilja, tillåta m. fl. utelemnas ofta ut. Dervid må anmärkas, att efter opus est, rättast följer accus. cum infinitivo; och att då efter oportet, necesse est, licet följer conjunctivus, part. *ut* bör utelemnas.

Vidare säges, att efter non dubito följer accusat. cum infinitivo: non dubito, fore plerosque. Detta är åtminstone hos klass. författare undantag, icke regel. Rättast quin med konj.

I §. 256, reg. 6 der den regeln uppställes, att konj. fordras, då dessa "bisatser uttrycka en tanke (eller del deraf), hvilken i hufvudsatsen angifves såsom tillhörig en främmande och icke den berättande personen", följer en förklaring, som saknar tydlighet och riktighet. Om första exemplet: Socrates exsecrare eum sole-

bat, qui primus utilitatem a jure sejunxisset, säges, att om indikativus blifvit använd, skulle en icke blott tänkt, utan verklig person åsyftats. Det är likväl tydligt, att ingenting sådant i regeln afses, utan endast att *afskiljandet*, (sejunxisset) hänföres till *Socrates' reflexion*. Om det tredje exemplet: Pætus omnes libros, quos frater suus (ejus?) reliquisset, mihi donavit, heter det, att en indikativ skulle tillkännagifvit, att böcker verkligen i Ciceros tanka blifvit efterlemnade. Men denna konjunktivus har ej ringaste att skaffa med hvad Cicero tänkte om efterlemningen, utan endast tillkännager, att *efter Pæti uppgift* denna skett *).

I samma §. reg. 7 öfversättes exemplet: quemcumque lictor reprendisset, tribunus mitti jubebat, hvem helst liktoren *kunde hafva* gripit o. s. v. Att här ingen ovisshet kan vara för handen, inses deraf, att det är en *berättelse* om *det skedda*. Andra Grammatici pläga med rätta kalla denna konjunktiv *den upprepade handlingens*. Kolmodin öfversätter också stället (Liv. 3. 11. 2.) riktigt: Så snart som Liktorn på Konsulns befallning hade gripit någon o. s. v.

I §. 257, reg. 5, som lyder sålunda: "om af de begge satser, som med hvarandra jemföras, comparationssatsen har annat subjekt, eller, då comparativus med quam brukas, annat prædikat än hufvudsatsen, så nyttjas conjunctivus uti indirekta satsförbindelser", anföres exemplet: illi milites, auctore Cajo, non tam fortiter pugnarunt, quam fortuna illis prosperrima fuerit. Detta exempel är icke användbart. Otjenligt är uttrycket auctore Cajo genom sin tvetydighet, och oriktigt äro jemförelsesatserna ställda den ena i indicativus, den andra i conjunctivus, emedan de först och främst måste hafva samma modus, och derjemte, då Caji vittnesbörd uttryckes med satsformen duo ablat. consequentiæ, ställas uti indicativus, såsom i direkt tal. Superlat. prosperrima kan ej heller försvaras. Förf. har för mycket hastat med uppställningen af denna §.; det visar sig af det anförda, utom det att Cajus i öfversättningen omdöpes till Cato.

I §. 258, reg. 3 förekommer exemplet: nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, operam dabimus, hvilket öfversättes: — — (på det) vi må befinna oss ännu bättre. Användningen af *quo* (ut eo) torde vara oriktig. Efter operam dare brukas *ut* eller *ne*. Talesättet operam dare, quo — känna vi icke. Dessutom, om begreppet "på det" här skulle

*) Detta exempel har Förf. sjelf bildat genom förändring af hvad Cicero säger i ett bref till Atticus: L. P. Pætus, vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Serv. Claudius *reliquit*, donavit.

vara användbart, fordrades att operam dare vore en i och för sig fullständig tanke, men den fulländas först med sats tilläget: quo (ut) melius valeamus, hvilket ungef. är detsamma som: meliori valetudini.

I §. 259, reg. 5 anmärkes om quum temporale, att det synes uti imperf. och plusquamperf. brukas i konjunkt. derföre, att latinaren i en berättelse ansåg tidsbegreppet tillhöra en *fullständig utläggning* af satsen. Denna anmärkning hjelper svårligen nybörjaren att bilda sig ett begrepp om förhållandet. Enklare är att säga, att quum temporale kan, i besagda tempora, i mer eller mindre mån vara kaussalt tillika.

I §. 260, reg 5 bör tilläggas, att quamvis, ehuru undantagsvis och med glömska af den egentliga betydelsen, förekommer äfven med indikativus, till och med hos klassiska poeter och hos Cornelius Nepos, samt på sätt och vis hos Liv. Se hos den sistnämde till ex. 2, 40, 7.

I §. 262, som handlar om biordnade satser, bör regeln 3 närmare bestämmas. Redan Streling fäster uppmärksamhet dervid, att för det ena i præsens stående verbets förbytning till participium förutsättes såsom vilkor möjligheten af handlingarnas samtidighet. Han varnar derföre för sådana uttryck, som detta: edens bibit.

I §. 265, reg. 7 säges, att "efter verba se, höra, finna o. d. samt facio i betydelsen *framställa* nyttjas ofta participium præsens, såsom epithet till objektet, då man i svenskan nyttjar Accus. c. Inf. eller Participium eller Conj. då." Äfven denna regel bör närmare bestämmas, hvilket redan Streling iakttagit. Lärjungen bör veta, hvarför han icke får säga till ex. in hoc proelio Hernicos *pugnantes* videmus eller vidimus, utan *pugnasse*.

Längre ner, reg. 9, förekommer exemplet: quid hominem octoginta anni servant, öfversatt: *hvartill tjena* för en menniska åttatio år; i hvilket exempel antingen i latinet eller i svenskan, eller i bådadera fel måste finnas.

§. 267. Förf. förvirrar understundom Conjunktivens begrepp genom tillägg af orden måtte, skulle o. d. Så till ex. här, hvarest exemplet: quis est tam miser, ut munificentiam Dei non senserit, förekommer, öfversätter han: — — skulle hafva känt, hvilket är oriktigt och bör heta helt enkelt: har känt.

I samma §., reg. 3 förekommer exemplet: defectiones solis et lunæ *prædicatæ* sunt cet. Ordet prædicatæ är antingen hemtadt ur någon sämre edition af Ciceros de nat. deorum, eller rent af ett tryckfel, i stället för prædictæ.

I §. 268, reg. 6 läses exemplet: non satis mihi constiterat, *an* lubenter te Athenis visurus essem. I stället för *an* bör vara *num*.

I §. 269 står ett exempel: "Et quisquam dubitabit, quid virtute profecturus sit, qui tantum auctoritate perfecerit", deri det i slutet uteglömda frågetecknet gör meningen ofattlig.

I §. 271, reg. 1 läres med rätta, att "det mest bestämda rum i en sats intager nekningsordet, o. s. v." mot hvilken regel Förf. oftare brutit, än vi dervid gjort anmärkning.

Dersammastädes reg. 2 förekommer exemplet: Helvetii dicebant, sibi esse in animo iter per provinciam facere, propterea, quod aliud iter *habebant* nullum. För att ej motsäga en förut gifven regel, bör man här bruka *haberent*.

Längre ner förekommer, till förklaring af Ellipsen, en hemgjord och fullkomligt oriktig parenthes: Quid mihi (faciendum est) cum hac re? Här måste underförstås: negotium eller commercium. Vill man bruka facere, måste man säga: faciendum de hac re eller hac re eller huic rei, ehuru en något förändrad mening deraf uppkommer *).

Här sluta våra anmärkningar, ehuru vi måst utelemna åtskilliga, som, obetydliga i sig sjelfva, dock förtjent göras i fråga om en Elementarbok. För granskning af Metriken har ej funnits utrymme. Åtskilliga icke så obetydliga tryckfel finnas utom dem, vi upptagit, hvilka varit de märkligaste. Vi hafva ej öfverallt hunnit utförligt tillkännagifva, hvilka tillägg vi anse nödvändiga eller nyttiga, äfvensom vi måste inskränka oss till att blott i allmänna ordalag erkänna Författarens förtjenster, hvilka icke saknas, och göra vi i förbigående läsaren uppmärksam på behandlingen af §.§. 258, 259, 263, 265.

På det hela torde Förf. Etymologi vara att föredraga framför syntaxen, som tyckes visa spår af brådska.

Man har klandrat Förf. för konstlad terminologi och onödiga distinktioner, deröfver dock endast skolmän, som känna yngre lärjungars förmåga och behof, med säkerhet kunna dömma. Deremot instämma vi i det omdömet, att den Ellendt-Dahlströmska Grammatiken äger företräde genom reglornas enkelhet, bestämdhet och korthet.

Rättelser, uteslutningar och tillägg kunna utan synnerlig svårighet göras i en ny upplaga, den vi önska och emotse.

Slutligen anmärke vi, att Förf. förtjenar loford, ej blott för arbetets plan och många lyckade detaljer, såsom vi redan

---

*) Se Ramshorn, Lat. Gramm. §. 143.

förut antydt, utan ock för raskheten att gripa sig an med ett dylikt företag. Sådana bemödanden, som detta, höra och måste tills vidare höra till undantagen. Den hittills vidhållna klassläsningen verkar att beröfva de Elementar-lärare, som tillhöra Skolorna, tid, håg och förmåga att utarbeta läroböcker i särskilda ämnen. — ED —

[22] Geologiens Under. Föreläsningar af D:r *Gid. Alg. Mantell.* Öfs. från 4:de Engelska Original-upplagan af *Gustaf Thomée.* Förra och sednare delarne tills. 688 sidd. 8:o med 14 qvartplancher och 1 i octav. Sthm hos Z. Hæggström 1844. Utgör 49 och 50 häft. af Bibliothek för Populär Naturkunnighet. (Priset: för Subskribenter 3 Rdr 20 sk., för Köpare 5 Rdr 8 sk. B:ko).

I föregående årgångar af denna tidskrift (1841 sid. 294 o. följ., 1842 sidd. 53, 144, 464 o. följ.) hafva särskilda delar af detta Bibliothek blifvit granskade, och förtjensterna af deras utgifvande på svenska rättvist uppskattade. Samma vitsord anser sig ref. rättvist kunna meddela nu anmälda arbete, så mycket hellre, som vårt fädernesland saknar en allmän framställning af Geologien i sin helhet efter vetenskapens nu varande ståndpunkt. Säkert är väl, att hos oss, liksom i Förf:s fädernesland, "mången som ej känner de Geologiska forskningarnes natur och resultater", är van att tro, "att det klot, han bebor, ännu befinner sig i samma tillstånd, hvari det utgick ur skaparens hand, samt att dess yta icke undergått någon väsentlig förändring med undantag måhända af hvad den så kallade syndafloden möjligen kunnat åstadkomma." Dessa vill nu Förf. genom sunda och giltiga slutsatser af hvad Geologiska forskningar gifva vid handen, öfvertyga att "menniskan och allt jemte henne lefvande är skapadt så godt som i går", men att jorden genomgått åtskilliga med långa tiderymder från hvarandra skilda tillstånd, "samt hvimlat af otaliga former af djur och vextlif tusentals af år före den tid, då menniskan och de med henne samtidiga djuren uppträdde."

I afseende på jordmassans ursprungliga tillstånd är Förf. böjd för antagandet af Herschels hypothes om planeters uppkomst ur *nebulæ* eller lysande töckenmassor. "Uti solsystemets ursprungliga tillstånd bildade, enligt denna åsigt, solen kärnan uti ett töcken, eller lysande massa, som rullade kring sin axel och sträckte sig långt utom alla de nu befintliga planeternas banor. Solens temperatur aftog småningom

genom radiation, och emedan kroppen sjelf drog sig tillsammans genom denna afkylning, vann också hans rotation kring axeln ökad hastighet i samma förhållande; bälten af dunster eller töcken bortslungades nu efter hand genom centrifugalkraftens öfvervigt öfver centralattraktionen; dessa afsöndrade massor blefvo allt tätare och bildade sig småningom till månar och planeter med sjelfständiga massor och egna omloppstider och banor. Denna theori om gasformig materias ombildning till planeter är icke inskränkt till vårt solsystem allenast, utan gäller för alla i verldssystemet spridda otaliga solarne och verldarne." Ej heller är den inskränkt till en förgången tid, utan, då stjernkunnige allestädes i rymden upptäcka dylika nebulæ med olika täthet, är det sannolikt att dessa äro på olika utvecklingsstadier stadda verldskroppar, som ännu oupphörligt fortfara att bildas. Meteorstenar hafva troligen samma ursprung, men hvilka i följd af sina mindre massor af jorden attraheras och esomoftast falla till densamma. Det blir enligt denna åsigt lätt begripligt, huru som de minst flygtiga och specifikt tyngsta kropparne först måste kondenseras från gasform till en flytande kärna, omgifven af en slags atmospher af flygtigare och lättare ämnen. Genom den smälta massans successiva afkylning och åtminstone på ytan småningom skeende stelning måste de tätare kristalliniska bergarterna först bilda sig, hvarefter ur atmospheren, som förnämligast bestod af vattenångor med deri upplösta och uppslammade ämnen, dessa kunde afsätta sig i fast och flytande tillstånd. Att det stelnade skalet, som i början var tunnt nog, i följd af den genom afsvalningen skedda volumförminskningen, och ofvanliggande lagrens tryckning, måste spräckas och smälta massor inifrån uppdrifvas och dels fylla sprickor och af förut varande massor mindre tätt fyllda rum, dels utgjuta sig öfver förut aflagrade bergarter låter också lätt förklara sig*).

Den här antagna theorien om jordens uppkomst ur nebulæ går blott ett steg längre än Leibnitz's om jordens *glödheta urtillstånd* samt gradvisa afkylning, samt är vida sannolikare än den Wernerska om en *urocean*, som höll hela jordmassan upplöst, ur hvilken den sedermera bildade sig. Ehuru djerfvare än dessa båda, bör den af en opartisk och fördomsfri tänkare finna mera bifall än dessa, emedan den är gene-

---

*) Phenomenerna vid jordytans skeende afkylning äro klart framställda uti Baron Berzelii föredrag *öfver den Skandinaviska vallens höjning m. m.* uti Skand. Naturforskarsällskapets förhandlingar. Sthm 1843.

tellare än den förra, och bättre än den sednare öfverensstämmer med alla de naturens företeelser, som han vill förklara. Med denna hypothes är naturligtvis ingenting yttradt om materiens ursprung eller så kallade skapelse, som ligger helt och hållet utom Geologiens område. Till denna bör strängt taget ej heller nu angifna theori, hvilken dock bildar en vacker förberedelse dertill och på ett sinnrikt sätt förbinder Astronomiens och Geologiens yttersta resultater och sublimaste idéer.

Förf. förkastar, i likhet med sina närmaste Engelska föregångare t. ex. Lyell *), de äldre Geologernas åsigter, som härledde jordytans förändringar från våldsamma katastropher och utomordentliga orsaker, som nu mera upphört, utan antager att samma naturkrafter, som ännu fortfara att verka och ombilda jordens tillstånd, varit tillräckliga att under loppet af otaliga tiderymder åstadkomma alla de tilldragelser, hvaraf vi uti jordytan finna minnesmärken.

Dessa krafter äro (I D. s. 72) egentligen 2:ne, nemligen *vatten* och *värme*. Det förra har dels (kemiskt) upplöst dels (mekaniskt) afnött och uppslammat åtskilliga förutvarande fasta bergarter, som det sedermera dels infiltrerat och utfällt uti underliggande porösa kroppar, dels deponerat uti lager ofvanpå dessa, blandade med mer eller mindre förvandlade djur- och växtlemningar från den period, då aflagringen skedde. Organiska lemningar (petrifikater) och lagerföljd (stratifikation, schichtning) utgöra således kännetecken på vattenbildade (Neptuniska) bergarter. Hvad det sednare (värmet) beträffar, så har det på flere sätt visat sig verksamt till jordytans förändringar. Dels har det neml. hållit många kroppar uti glödande smältningstillstånd, som efter afsvalning och stelning antagit olika utseende, allt efter som detta skett på djupet och under stark tryckning (Plutoniska) eller på ytan (Vulkaniska bergarter). De förra hafva tät kristallinisk, de sednare oftast glasartad stundom porös sammanfogning. Denna textur jemte olöslighet i vatten, samt frånvaro af stratifikation, och och petrifikater visa dem hafva eldbildad (pyrogenisk) natur. Dels har det genom sin inverkan på kroppens volum, som förstoras af värme och förminskas genom afkylning, varit an-

*) Högst intressant är det hos vår Förf. ofta citerade arbetet af C. Lyell, hvars anda och syftemål tillkännagifves redan genom titeln, som på orinalspråket är "*Principles of Geology* etc." men på Tyska, på hvilket språk vi läst den, blifvit återgifven med *Lehrbuch d. Geologie* "Ein Versuch die früheren Veränderungen der Erdoberfläche durch noch jetzt wirksame Ursachen zu erklären", übers. von C. Hartmann. B. 1—3. Quedlinb. und Leipzig 1832, 35.

ledning till många trakters höjning t. ex. Skandinaviska kustens vid Östersjön (I. s. 84) och andras sänkning, bergsträckors uppdrifvande och dalars bildande o. s. v. Många anledningar, särdeles den inåt tilltagande jordtemperaturen, gifva sannolikhet åt den förmodan att hela jordmassan förut varit och innuti ännu är till största delen uti glödhett smältningstillstånd, af hvilken de Plutoniska massor först stelnat, som utgöra grundvalen för de neptuniska aflagringarne, och hvarutur, i följd af tryckning och kontraktion smälta massor sedermera uppdrifvas, hvilka dels intvingas uti förut afsatta lager, dels utgjuta sig på deras yta. Dessa uppdrifna massor förmå dervid dels att förändra de bergarters beskaffenhet, med hvilka de lägga sig i beröring, så att de från sedimentär (genom afsatts bildad) antaga en kristallinisk textur, dels åstadkomma en mekanisk rubbning såsom kastningar, uppvräkningar o. d. Denna åsigt, som väl står tillsammans med Förf:s antagande af en ursprunglig hetta, som varit tillräcklig att till och med hålla jorden i gastillstånd, utvecklas dock ej med någon utförlighet och tydlighet af Förf.*), utan han antager i stället sid. 266. D. II. Fournets Theori "att alla primära (pyrogeniska) bergarter äro helt enkelt sedimentära aflagringar, som blifvit förvandlade genom eldens inverkan." Följaktligen sammanför han alla pyrogeniska bergarter under den gemensamma benämningen Metamorphiska **).

"Frågar man åter hvarifrån härledde sig de materialier, på hvilka elden utöfvade sitt inflytande till bildande af de äldsta granitarter, som äro Geologiens ultima Thule? Så svarar Förf.: Dessa frågor kunna vi uti våra kunskapers närvarande tillstånd ännu icke besvara." II D. sid. 274. Måhända hade han i öfverensstämmelse med den antagna Herschelska hypothesen

*) Berzelii förut citerade föredrag uti Naturforsk. Sällsk. förhandl. innehåller en kort men skarpt markerad teckning af den Geologiska åsigt, som antager jordens primitiva smälta tillstånd och jordytans bildande under den småningom skeende afkylningen.

**) Lyell, som egentligen ingenting vill afgöra om jordens urtillstånd, antager blott att *vattnet* verkar utifrån och *värmet* inifrån *parallelt* på jordytan. Vattnet verkar dels *Alluviskt*, i det strömmars mekaniska våld losslita, medföra och sammanvräka samlingar af hvarjehanda kroppar, såsom trädstammar, stenar, äfja och slam o. s. v. dels *Neptuniskt*, då *haf* och *sjöar* i lugn afsätta hafs- och söttvattensbildningar. Värmet verkar dels *Vulkaniskt* (d. ä. utkastar smälta massor ur jordens inre, som utgjutas öfver ytan) dels *Hypogeniskt* (underjordiskt) hvilket sker a) *plutoniskt* då smälta massor stelna under stark tryckning, (Granit), b) *metamorphiskt*, då förut aflagrade Neptuniska sedimenter genom upphettning antaga kristallinisk textur med bibehållen stratification (Gneis, Glimmerskiffer m. m.).

ort svara: från töckenmassornas solidifieringsprodukter. Men ssa vore väl då icke enligt Fournets åsigt, *sedimentär-lagringar.*

Detta leder oss in på frågan om bergarternas ålder. erpå svarar Förf.: Så obetydliga delar deraf äro bildade ider den period menniskoslägtet existerat, att vanlig tideräkning på dem ej är tillämplig. Likväl då man betraktar stratifierade bergarternas superposition på hvarandra, som ven, ehuru ej i horizontalt läge, låter urskilja sig, då de edelst nedifrån uppdrifna massor blifvit kastade, samt de i m funna petrifikaternas beskaffenhet, hvilkas likhet alltid tyder samma Geologiska period, äfvensom deras mineralogika kännetecken, kan man bedömma deras ålder relatift till varandra. Det är med ledning häraf, som Förf. D. I. sid. 57 gör följande uppställning af bergarterna i chronologisk ljd från de nyare eller yngsta till de äldsta: I. Nyare och dre Allvium, II. Tertiärsystemet. Nu följa *secundära* forationer innefattande III. Kritgruppen, IV. Wealdengruppen, . Oolithgruppen, VI. Lias, VII. Stensaltgruppen, VIII. Stenolgruppen, IX. Äldre röda sandstenen, X. Siluriska, XI. Camiska gruppen. (Grupperna III—IX kallas af andra Förf. *Flötsformationer*, samt V och XI *öfvergångs*-formationer, namn som f Förf. liksom de fleste nyare förkastas. De eldbildade massorna (Förf:s primära l. Metamorphiska bergarter) indelas uti II. Glimmerskiffer, XIII. Gneis, och XIV. Granit, af hvilka de ida första äro stratifierade, men den sista icke.

För dessa sednare bergarters olika ålder har man egentgen intet annat bevis än deras sammanhangsförhållande med Neptuniska. Man har förr antagit att alla kristalliniska ergarter, såsom oftast liggande under de stratifierade, voro ldade före dessa, och gifvit dem namnet *urberg*, men man inner nu förhållanden, som ådagalägga att sådana massor lifvit uppdrifna under särskilda Geologiska perioder, till vilka de således böra räknas. Förf. uppgifver D. II. s. 263 t "Granit blifvit ejicierad under Cambriska, Siluriska, Stenols, Oolith, Krit, samt till och med under tertiärepocherna *).

I ungefär samma ordning har Förf. jemväl särskildt afandlat de särskilda Grupperna med deras underafdelningar ch dervid fäst mesta afseende på de företeelser, som tjena

*) Cfr föreg. Not. Boné (Synoptisk framställning af jordytans formaoner. Öfvers. af W. Hisinger. Sthm 1829) har ordnat de Neptunita bergarterna efter deras ålder och i en parallel kolumn vid sidan eraf ställt de Plutoniska formationer, som emellan hvarje epok ildats.

att i klaraste dager framställa beskaffenheten af de krafter, som vid deras bildande varit verksamma. Särdeles utförlig är Förf. vid beskrifningen af de yngre bergarterna (tertiära och sekundära formationerna) som i England, och Frankrikes jordbildning spela en vigtig rol, och som således för hans närmaste publikum har största intresse. Dessas afhandling förekommer måhända mängden af Svenska läsare långdragen, då vi i Sverige, med undantag af några af dess sydligaste delar, deraf hafva ingen tillämpning. Deremot ser man med känsla af en viss obelåtenhet de äldre bergarterna skäligen knapphändigt affärdade, hvilket gäller så väl om de äldre stratifierade (öfvergångsformationer), till hvilka grunden kring våra större insjöar (Jemtland, Dalarne, Nerike, Öster- och Vestergöthland) hörer, som äfven de kristalliniska bergarter Granit och Gneis, hvilka äro de, som gifva Skandinavien sin egendomliga Geologiska karakter.

Denna saknad kan man dock ej tillräkna vår Förf. såsom en brist, då den är gemensam för alla utländska Författare, för hvilka Sveriges karakter är för litet känd för att förtjena af dem en speciellare uppmärksamhet *). Hvad han meddelat,

---

*) Lyell är kanske den enda utländska Geolog, som gjort tillräckligt afseende på svenska jordbildningen, som han också med egna ögon åsett, då han 2:ne gånger gjort resor i Sverige, egentligen för att öfvertyga sig om beskaffenheten af det här ofvan angifna faktum af Svenska vallens höjning öfver Östersjön. Han har åtminstone angifvit (*Elemente d. Geologie*, übers. v. Hartmann. Weimar 1839, sid. 398) att "In Norrvegen und Schweden dehnen sich die Silurischen Schichten über weite Räume aus" (här menas ofvannämde trakter kring våra större insjöar) "und sind denen in England im Lithologischen und hinsichtlich d. Versteinerungen so ähnlich, dass sie wahrscheinlich in ähliche Gruppen abgetheilt werden können." Dock tillägger han något tveksam sid. 399. "In wiefern die hier skizzirte Eintheilung der Englischen primären (Siluriska och Cambriska Grupperna kallas af Lyell primära petrifikat-förande bergarter) versteinerungsführenden Schichten auch auf die anderer Länder anwendbar ist muss fernern Untersuchungen verbehalten bleiben." Otvifvelaktigt är, att Sveriges nämde öfvergångsbergarter, att dömma af petrifikaterna, höra till samma period, som i England kallas den Siluriska. Men ej är underafdelningarnes lagerföljd här desamma som i England; icke ens desamma som i det på andra sidan Östersjön belägna Esthland, som också hör till samma formation, Jfr. Prof. Eichwalds föredrag öfver det Siluriska Lagersystemets relativa ålder i Sverige och Esthland, i det Skand. Naturforskare-Sällskapets förhandlingar. Sthm 1842. En utförlig och systematisk Geognostisk beskrifning öfver Skandinavien vore i högsta grad önskvärd, ej blott för en speciell kännedom om detta land, utan äfven såsom utgörande ett vigtigt moment för Geologien i allmänhet, hvilken, då vårt land eger en från de i detta afseende bäst undersökte och beskrifne länder skiljaktig karakter, behöfde att deraf tillegna sig resultaterna.

De allmänna afhandlingar vi i denna väg hafva af Hisinger såsom

eburu det sällan speciellt rör svenska jordens bildning, intresserar dock hvarje läsare för den åskådlighet, hvarmed naturkrafternas verksamhet i stort äro beskrifne. Man kan hänvisa till beskrifningar på Geyserkällorna I. d. p. 67 och Vulkanen Kiranea på Hawaii II d. p. 239. Framställningen, som på en gång eger objektiv klarhet, samt värma och liflighet, kan ej förfela sitt mål att fängsla hvarje läsare, som har intresse för vetenskapliga forskningar och öppet sinne för naturens företeelser. Härtill bidraga äfven mycket dess form af föreläsningar, der Förf. tyckes närvarande tilltala sina åhörare, samt de här och der inströdda poetiska utdragen, som i lefvande färger afmåla naturens storartade skådespel. Stilen är i allmänhet så populär, att hvarje bildad person kan fatta sammanhanget, med undantag måhända af några specialiteter ur särskilda vetenskaper särdeles Kemi och Mineralogi, hvilkas behof ännu hos oss ej gjort sig nog gällande för att ingå såsom elementer i den allmänna bildningen, ehuru de väl förtjente det. Säkert skall ingen kunskapsälskande läsare, som begynner denna bok, bortlägga den, utan att hafva genomgått densamma, hvilket vi tro ganska mycket skall öppna hans synkrets och vidga hans föreställning om de storartade tilldragelser, som timat på jorden, som

"Till klippor bytte oceanens strand
Och uti marmorns ådror vandlade
De tusenden, som hvimlat deruti"

och derigenom gifvit henne det skick, hvaruti hon nu befinner

---

inledning till dess Mineral-Geographie, och af Wahlenberg öfver Svenska jordens bildning i Svea 1:a häft., ehuru i det med dem afsedda syftemålet högst förtjenstfulla och upplysande, äro dock mera att anse som blotta utkast, af hvilka den förra också mera afser de särskilda trakternas Lithologiska och Mineralogiska, och den sednare deras petrifaktologiska karakter, än någon fullständig utarbetning. En sådan borde innehålla ej blott en total öfversigt af bergarterna utan detaljerade uppgifter så väl om deras Geografiska utbredning, som mineralogiska och petrifactologiska beskaffenhet Materialier till ett sådant arbete finnas visserligen till ej obetydlig mängd, så väl uti publika (t. ex. BergsCollegii, Akad:s och VetenskapsSocietetens i Upsala) och enskilda samlingar, som uti vetenskapliga Samfunds (K. Vet. Akad. handlingar Vetensk.Societeten i Ups. Acta, Physiogr. Sällsk. i Lund handlingar) och enskilda naturforskares (särd. Hisingers) skrifter; men utarbetandet felas. Då den sistnämnde, Svenska Geognosiens Nestor, som gjort så mycket i verk och skrift för denna vetenskap, ej förekommit vår önskan, torde den antingen vara omogen, eller materialierna ännu för få. Mera hoppas man af den på JernContorets bekostnad föranstaltade och nu fortgående Geognostiska undersökningen i Sverige, hvilken, hoppas vi, ej skall inskränka sig till blott de äldre metallförande bergarterne, som väl äro dess närmaste syftemål, utan äfven sträcka sig till de yngre.

sig, men hvaruti hon visserligen ej alltid skall fortfara, då samma krafter ännu fortfara att långsamt men kraftigt omskapa densamma.

Man kan vid tanken på dessa företeelser ej annat än med Förf. instämma i skaldens uttrycksfulla ord:

. . . . Mig genombäfvar
En helig rysning, när som jag betänker
Det stora undret, hvilket oupphörligt
I det fördolda stilla kring mig verkar.
Det undret är Din skapelse, som länge
Fullbordad varit, men dock städs blir ny!

Öfversättningen är lyckad, i det så väl meningen syns vara väl träffad, såsom ock originalets egendomliga skönheter på vårt språk väl återgifven. — MZ —

[23] De la Gardieska Archivet eller Handlingar ur Grefl. De la Gardieska Bibliotheket på Löberöd. Trettonde — Tjugonde Delen samt Bihang. Lund, Lundbergska Boktryckeriet 1840—44. (Priset: 1 Rdr 16 sk. tom.).

Inom det sist förflutna året har det välbekanta De la Gardieska Archivet blifvit fulländadt. Hela verket utgör nu ej mindre än tjugo delar utom ett Bihang, upptagande ett mindre häfte. Utan tvifvel är detta ett af de till omfånget största arbeten, som vår historia eger. Att innehållets värde motsvarar bokens storlek kunna vi ej erkänna. Det vill synas som borde ett för vetenskapen mera fruktbärande verk hafva kunnat erhållas af ett så rikt material. Dertill hade blott behöfts att Utgifvaren ordagrannt aftryckt åtminstone de vigtigaste handlingarne och för de öfriga meddelat utförliga excerpt-register. Hade ordnande derjemte skett efter en plan, som läsaren lättare kunnat öfverskåda, skulle Svenska historiens vänner haft Utgifvaren att tacka för ett i sanning både stort och dyrbart verk. Men äfven i dess nuvarande skick kan ingen arbetets bristfällighet förhindra oss att uttrycka en verklig beundran för den outtröttliga flit, hvarmed Utgifvaren efter sina åsigter sökt ordna ett särdeles vidlyftigt material. Man kan åtminstone ej beskylla Utgifv. för långsamhet eller brist på ihärdighet och drift, ännu mindre för köld och ljumhet. Hvarje blad, der Utg. sjelf talar, vittnar om ett brinnande nit för sitt företag, om en kärlek för fäderneslandet och vetenskapen, som icke fruktar försakelser.

Att utveckla de brister i ordning och plan, som försvåra detta arbetes bruk, vore föga nödigt, då både fel och förtjenster redan länge varit granskade och erkände, och Utg. i sina förord

till de efterhand utkomna delarna deröfver förklarat sig. Men att arbetet nu är färdigt hafva vi ansett för en pligt att påminna. De afdelningar, hvarom här är fråga, tillhöra alla det adertonde Seklets Historia, med undantag af de båda sista, som innehålla samlingar till en biographi öfver den man, som Utg. och allmänheten har att tacka derför att arbetet kunnat utgifvas. Utg. har åt minnet af Grefve Jacob De la Gardie egnat tvenne hela delar. Föröfrigt är innehållet omvexlande. Den Trettonde Delen meddelar t. ex. en längd öfver det s. k. Bornholms Vederlag, samt åtskilligt om den inre ställningen under Kon. Carl XII och Biographica om G. Ph. Creutz, Thorild, C. A. Ehrensvärd, S. Ödmann och J. H. Kellgren, äfven något rörande kriget; den Fjortonde öfvergår på en gång från K. Carl XII till K. Gustaf III:s tid och meddelar en berättelse om 1772 års Revolution af J. C. Toll; den Femtonde kastar framställningen af och an mellan Riksdagen 1713 och Revolutionen 1809, emellan K. Gustaf III och K. Adolf Fredriks tidehvarf; den Sextonde tillhör första hälften af frihetstiden; den Sjuttonde Adolf Fredriks regering, hvartill fogas ett Bihang, rörande helt andra tider, t. ex. en berättelse om K. Erik XIV:s kröning, ett gåfvobref af Kon. Gustaf Adolf m. m. Derefter återvänder Utg. i Adertonde delen till Kon. Gustaf III:s tid och fruktar ej att vidröra detta tidehvarfs "Chronique scandaleuse": der finnas t. ex. Enkedrottning Lovisa Ulrikas samt de Kongl. personernas förklaring om Drottning Sophia Magdalenas oskuld till de rykten, som sökte befläcka hennes namn. Slutligen börjas i denna del de samlingar till en biographi öfver Mecenaten Grefve J. De la Gardie, hvilka sluta arbetet, upptagande Nittonde och Tjugonde delen. Utg. har deruti sökt resa en minnesvård af enskild vördnad och personlig hängifvenhet. Så snart frågan är om Grefve J. De la Gardie talar Utg. hjertats språk. Men äfven detta oansedt läsas dessa samlingar med nöje, ty Gr. De la Gardie, ehuru ej bland de första af sitt fäderneslands offentliga personer, hade dock lefvat på en minnesvärd tid och i sådana förhållanden, att hans lefvernesbeskrifning måste ega intresse. — Det sista häftet innehåller förnämligast tvenne insända beriktiganden, samt en uppsats om Revolutionen i Frankrike den 18 Brumaire, öfverlemnade till Löberöds Archiv af K. Carl XIV Johan.

Ref. vill ej längre fortfara. Att punkt för punkt redogöra för alla dessa delars innehåll tillåter ej rummet, och detta kan äfven med trygghet lemnas åt läsaren. Att med recensioner ersätta läsningen af den bok, hvarom man talar, kan aldrig blifva rec:s mening. Att framställa vissa punkter

synes mindre nödigt; Utg. är känd, hans stil, hans anda, och arbetets plan äro längesedan bedömde. För dem, hvilka älska en glödande enthusiasm är Utg. en stor författare; de som heldre pröfva än beundra, och sätta högre värde på en bevisad sanning än på en öfversvämmande om ock så ädel känslas språk, sakna ej skäl till klander. Men — ännu en gång — såsom en minnesvård af flit och kraftigt arbete är De la Gardieska Archivet beundransvärdt. s—s.

[24] **Politisches Vermächtniss seiner Majestät des verstorbenen Königs von Schweden Carl Johann. Enthaltend bisher unbekannte Originaldocumente in eigenen Briefen, Noten, Reden, etc. dem deutschen Herausgeber mitgetheilt von dem hohen Verstorbenen.** Altona, Joh. Fr. Hammerich. 1844.

Under ofvanstående långa titel har en Tysk Utgifvare meddelat åtskilliga bref och andra dokumenter, författade af Konung Carl XIV Johan. Utgifvaren framträder ej utan ett visst anspråk. Han berättar nemligen i förordet, att den aflidne Konungen, till hvilken Utg. säger sig hafva haft den lyckan att stå i ett närmare förhållande, sjelf meddelat honom, utan att han derom anhållit, så väl de här utgifna handlingarna, som äfven sitt nådiga tillstånd att deraf göra det bruk han behagade. Konungen skulle äfven hafva yttrat att dessa handlingar förut endast varit meddelade åt Svenska Riksdagen, Norska Storthinget samt Franska Regeringen, hvilket sednare tillägg förmodligen afsett de här förekommande bref till Kejsar Napoleon. Utg. har sedermera ansett tidpunkten af Konungens död såsom det lämpligaste tillfället att allmängöra dessa skrifter.

Så långt Utg:s berättelse. Huruvida densamma är strängt bunden vid sanningen, kunna vi ej afgöra. Omöjligt är det visst icke att Utg. varit en man, som åtnjutit den aflidne Konungens ynnest. Men fordrar han att Sveriges och Tysklands allmänhet skall tro på hans påstående att hafva njutit denna ynnest i en så hög grad, som ofvan anförde berättelse förutsätter, så borde han hafva uppgifvit sitt namn. Detta har han ansett öfverflödigt; det är icke så. En sådan historia kan hvem som helst berätta, men en namnlös berättare svårligen fordra att blifva trodd. Vi påstå ej att saken är falsk, ty vi hafva för ett sådant påstående inga bevis. Men om någon skulle tvifla på dess sanning, så borde detta icke förundra Utg., som icke ansett nödigt att med ett enda bevis, icke en gång

med sitt namns utsättande beledsaga en i sig sjelf ej särdeles sannolik uppgift.

Men fullkomligen säkert är att, om Utg. ej haft den nåden att af Konungens egen hand emottaga manuskripterna, så hade han i alla fall kunnat erhålla dem medelst öfversättning och aftryck af de i Sverige utkomna Samlingarne. År 1817 utgafs en Samling af Tal, Bref och Proklamationer utaf d. v. H. K. H. Kronprinsen Carl Johan. År 1839 utkom en dylik samling, och i dessa innehållas öfverhufvud detsamma som Utg. här såsom nytt meddelat.

Vi vilja ej uppehålla oss längre vid bokens historia. Innehållet behöfver ej granskas. Den afledne Konungens stora öfverlägsenhet såsom talare och stilist är allmänt erkänd. I Sverige är, såsom nyss nämdes, innehållet af detta arbete långt ifrån okändt, men för den Tyska allmänheten torde det, utom sitt verkliga värde, äfven ega nyhetens behag. Företaget var således ganska godt, och kan visserligen icke klandras, blott Utg. hade bestyrkt sin uppgift om bokens tillkomst och velat öfvergifva anspråket att nu meddela förut okända saker.

S — s.

[25] Rapport till Hans Excellens Herr Justitie Stats-Ministern, om Fängelserna i Tyskland, Schweitz, Frankrike, Belgien och England. Af *Ch. Em. Hagdahl*, Med. Doktor. Stockholm, L. J. Hjerta 1845. 254 sidd. 8:o samt 2 plancher in 4:o. (Priset: 1 Rdr 24 sk. b:ko).

Bemälte arbete har så nyss kommit ref. tillhanda, och så knappt utrymme är derföre i tidskriften medgifvet, att ref. säkert skulle hafva uppskjutit redogörelsen för denna skrift till dess både bättre tid och utrymme kunde medgifvas, om han ej ansett för en pligt, att just nu, under det diskussionen om det nya Kriminallags-förslaget sysselsätter den allmänna uppmärksamheten, påminna om existensen af ett arbete, som så mångsidigt belyser villkoren för det nyföreslagna straffsystemets sättande i verket. Hr Hagdahl, som på regeringens anmodan besökt och undersökt de flesta europeiska länders fängelser, för att utröna de olika inflytelserna på fångarnas physik af olika inrättningar, har genom offentliggörandet af sin berättelse till H. Exc. Justitie Stats-Ministern riktat Svenska litteraturen med ett ganska dyrbart bidrag. Utom fullständigheten i de uppgifter, som egentligen ålågo Förf., har han meddelat många drag, tjenande att belysa den intressanta, om än dystra region af vetande, som man skulle

kunna kalla för "brottets physiologi", och en ädel och sansad philantropism tilltalar läsaren ur hvarje rad, der Förf. gifvit luft åt sina egna känslor och betraktelser. Förf. hyllar separations-systemet, dock icke i den stränga mening, som det i Philadelphia blifvit tillämpadt, utan med väsentliga modifikationer, så att brottslingarne endast ifrån all beröring med hvarandra äro strängt afsöndrade, men icke uteslutne från den tröst och mildring, som samtal med ädla och bildade menniskor kan skänka åt de olycklige; och han anser att Staten omöjligen kan uppfylla det dubbla åliggandet att straffa och förbättra, om icke föreningar af ädla menniskor, eller så kallade protektorater, såsom bundsförvandter ställa sig vid det allmännas sida, och genom deltagande för och uppmärksamhet på de efter utstånden strafftid åt samhället återställde brottslingarne söka att verksamt afböja de mägtiga anledningar till återfall i brottet, som från alla sidor omgifva dem. Dylika föreningar, sociétés de charité, sociétés de patronage, hafva i flera af Europas bildade länder uträttat otroligt mycket till sedlighetens befrämjande. — Förf. har dessutom, såsom det synes på ett tillfredsställande och skarpsinnigt sätt, besvarat åtskilliga mot Separations-systemet gjorda inkast, såsom dess dyrhet, och omöjligheten att af fångarnes arbete kunna skörda en tillräcklig vinst, — försvårandet af undervisningen, samt minskningen af gudstjenstens imponerande kraft, — omöjligheten af förbrytarens uppfostran för staten i en enslighet, der inga frestelser finnas att bekämpa och der således hvarken strid eller seger kan komma i fråga, — systemets öfverdrifna stränghet såsom straff, — samt slutligen den ofördelaktiga verkan, som detta system skulle hafva på den fångnes physiska och moraliska helsa.

[26] Skildringar ur Lifvet af *G. H. Schubert.* Öfversättning. Fahlun J. F. Åkerblom 1844. I—III Häftet. (Priset: 2 R:dr B:ko.)

Den tid af året är inne, då bokhandeln ännu sedan julen vanligtvis öfverflödar på nya alster af en mycket blandad beskaffenhet. Kalendrar på vers och prosa, af inhemsk och utländsk tillverkning, porträtter, teckningar af alla slag, barnböcker, sagor, poesier, små noveller, stora romaner, somliga med signaturer, somliga med namn, somliga anonyma: allt detta brukar i en sådan massa belasta bokhandelns bord att köparen, som dock ej kan köpa allt, stadnar rådvill, hvad han bör välja, och slutligen ej har annat val än att taga i högen. Då händer det stundom att han likasom på lotteri

ger en lycklig nummer. Vi lyckönska den köpare, som fat den bok vi nu anmäla. Sämre tidsfördrif har mången : än att läsa den i en stilla familjekrets. Dertill är den ad. Icke finner den sin plats ibland stora snillens verk; : är det Walter Scotts menniskokännedom, icke Bulwers fina exioner, icke Fredrika Bremers snillrika uppfattning af det la i lifvet, men det är en bok, som vittnar om en from fridfull sinnesart hos Författaren, och derföre hos läsare, ega en sådan, bör finna deltagande och bifall. Långt re är denna läsning än många andra böcker, som, skrifna l qvickhet, kanske med snille, men utan moralisk hållning, värma för det som är heligt och stort, skänka nöje för ablicket, men lemna själen tom eller lidande af vidriga in-k. — En from tro på en styrande försyn, som i det dju-e mörker kan sprida ljus och försona menniskan äfven med rysligaste öden; huru redligheten segrar öfver orättvis för-else; huru den fromma dygdens kraft drifver frestelsen till-a; huru den brottslige finner försoning, och en ädel verk-het kan göra äfven den öfvergifne lycklig; sådant läres ge-exempel i dessa små berättelser. Skulle vi yttra ett klan-, så rörer det tonen, hvaruti Författaren stundom talar. Att en vittnar om en religiös anda är visst den största förtjenst, icke behöfver den derföre fyllas af andeliga talesätt. Den giösa öfvertygelsen bör ej yttras beständigt: den visar sig kast i handlingarne, och, när frågan är om böcker, i det aliska och religiösa lif, som bör genomströmma äfven dik-alster. I detta fall är Walter Scott oöfverträffad.

Schuberts namn är kändt inom den lärda verlden. Den ikter, som tillhör hans vetenskapliga verksamhet, förnekas f dessa häften. Det är dock icke vetenskapsmannen som r, utan den enkla berättaren. Det är icke naturphilosophi, fromma sagor. Berättelserna äro fem till antalet utom, som utgör sjelfva grundlaget och sammanhåller de öfriga. personerna införas, förtäljande sina egna öden inför en, hvars eget lifs historia utgör bokens början. Den ädle dar Conrad är en föreningspunkt, som påminner om Hugo renstjerna, ehuru ofantligt stor olikheten för öfrigt må vara llan dessa anspråkslösa blad och dem, som förtälja om den ämde herrens familjekrets. — Det har förefallit oss, som na bok skulle närmast passa för dem, hvilka ännu ej lem-barndomens år, men dock redan börjat samla någon bild-. Den torde dock äfven af en mognare ålder kunna läsas bifall. s—s.

[27] Om Rättigheten att kritiçera Hegelska Philosophien af *E. A. Carlsten*, Docent i Philosophien vid Upsala Akademi. Upsala 1845, Wahlström & Låstbom. 106 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. b:ko).

För hvarje allvarlig betraktare af det vetenskapliga lifvet i vårt fädernesland kan det sätt, hvarpå den philosophiska vetenskapen hos oss idkats, ej undgå att göra ett nedslående intryck. Det synes, som den här vore dömd till en evig barndom; och om denna ålder ock i öfrigt brukar prisas såsom menniskans lyckligaste, är den åtminstone icke en sådan för philosophien, hvars väsende aldraminst består uti att vara barnslig. Att äfven Sverige eger några stora namn i denna vetenskap, såsom en Höijer, en Biberg m. fl., bevisar blott att denna art af vetande ej är otillgänglig för det Svenska sinnet; men huru enstaka stå ej dessa tänkare! Hafva de i någon märkbar mån inverkat på nationens bildning i allmänhet, eller kan man väl tala om någon philosophisk skola i Sverige? Att ett philosophiskt system eger t. ex. två eller tre synliga anhängare och möjligen ett helt dussin tysta beundrare, måste väl ej kunna anses vara en philosophisk skola, helst om verksamheten hos systemets anhängare inskränker sig till ett snart sagdt passift, historiskt emottagande och ej fortgår till någon vidare utveckling och tillämpning på vetandets öfriga områden. Det vore orättvist att ej erkänna den gryning till ett bättre, som i närvarande tidpunkt börjat visa sig, och förbise de berömvärda bemödandena att väcka philosophiskt intresse hos den större allmänheten. Dock — skulle vi väl i detta hänseende kunna våga en jemförelse med våra stamförvandter i söder, Danskarne? Hos dem synes den philosophiska bildningen inträngt i vetandets alla spherer. Ocksi eger der t. ex. den Hegelska philosophien att uppvisa snillrika representanter, sådana som en Heiberg, en Martensen, utmärkta för sällsynt klarhet och elegans i framställningen — ja, Danmark eger till och med sina Jung-Hegelianer, hvilket — man må tänka om åsigterna hvad man behagar — likväl onekligen bevisar vetenskapligt lif och intresse, och genom den polemik, som härutaf uppkommer, kan bereda vetenskapen en vidare fortgång. Hos oss deremot har all polemik hittintills inskränkt sig till en efter allt utseende till litet eller intet tjenande strid mellan theologer och philosopher. — Sådan som denna strid sedan sekler fortvarat, skall den ännu för sekler bestå. Allmänheten följer den med föga uppmärksamhet, då den alltid anser antagonisterne såsom oförenliga för eviga tider, och väntar blott att se stridsfrågans

rflyttas på philosophiens område, och dymedelst å ömse si-
or utfäktas med lika vapen. Såsom ett uppslag till en så-
ın polemik, hvars nödvändighet för vetenskapens friskare
veckling i vårt fäderneslаnd och väckandet af ett allmän-
re intresse för densamma, torde vi få anse ofvanbemälda
bete.

Sjelfva titeln antyder, det Förf:s afsigt ej varit att lemna
igon detaljerad vetenskaplig granskning af det Hegelska sy-
emet, utan blott ett uppslag till en sådan. Innehållet inne-
ttar följande rubriker:

"1. Om sättet att förvandla Hegelianismen ifrån en philo-
phisk Schola till en sekt.

2. Om det otillfredsställande i det Hegelska Systemet.

3. Om opinionens rätt att förkasta de anförda Hegelska
rorna.

4. Om vetenskapens rätt att kriticera Hegelska Systemet.

5. Om skyldigheten för Philosophiens idkare att studera
n Hegelska Philosophien."

Redan af denna innehållsförteckning synes att andra af-
lningen "om det otillfredsställande i det Hegelska Systemet"
gör skriftens hufvudkapitel, hvarföre vi gå att närmare redo-
ira för detsamma. Det Hegelska Systemets "dubbla hufvud-
ist" anser Förf. vara; "a) att det beröfvar menniskan de
rmoner och fullkomligheter, hvilka den sanna bildningen
h det ägta vettet måste skatta såsom de högsta, mest dyr-
ra, heliga och vigtiga; b) att det vill ersätta dessa förlu-
er genom sådana företräden, hvilka den sanna bildningen
h det ägta vettet finna sig pligtige att frånsäga menniskan
h förbudne att tillönska henne." — De förluster Förf.
ser menniskan lida genom den Hegelska läran, genomgår
n. nu punktvis.

"1. Hegelianismen fordrar af sina adepter ingenting min-
e, än att de så ofta hennes läror så behöfva, skola vara
rån förståndet." — Här angriper Förf. den dialektiska
ethoden, eller i allmänhet den spekulativa Logiken, särdeles
t sätt, hvarpå principium contradictionis der fattas. Förf.
fvar att med det första "åt denna punkt egna en särskild
förligare afhandling", hvilken vi med intresse emotse, då
ekligen detta ämne kan anses såsom systemets punctum
liens."

"2. Hegelska läran beröfvar menniskan hennes *personlig-
tsmedvetande*."

"3. Den Hegelska läran beröfvar menniskan hennes *indi-
duella odödlighet*."

"4. Den Hegelska läran tillerkänner ej friheten och en försyn åt menniskan, såsom *person*, *utan endast*, *såsom det allmännas redskap och verktyg.*"

De ersättningar åter, hvilka den Hegelska läran erbjuder för dessa förluster, äro enligt Förf:s åsigt:

1. *Den påstår sig ensam gifva oss den sanna friheten och kärleken.*

2. Hegelianismen påstår sig ensam befria oss från de motsägelser, hvilka skola innebäras i antagandet af *en transcendent gudomlig personlighet.*

3. *Hegelianismen vill gifva oss på jorden varande allt gudomligt, som öfverhufvud finnes.*

Om ock dessa anmärkningar — till en del åtminstone — ej äro nya, äro de dock, oss veterligen, ej förut i Sverige offentligen framställda, ännu mindre diskuterade. Vi anse derföre denna skrift, som utmärker sig för raskhet och liflighet i stilen samt popularitet i framställningen, väl värd allmänhetens uppmärksamhet. Vi hafva för närvarande inskränkt oss till att blott referera dess hufvudinnehåll. Skall den förorsaka någon rörelse inom vår lilla philosophiska verld eller icke? Vi trösta oss emellertid med de gamla gyldne orden af Schiller:

"Welche wohl bleibt von allen den Philosophien? Ich weiss nicht.
Aber die Philosophie, hoff' ich, soll ewig bestehn."

J. L.

[28] Original-Bibliothek i Den Sköna Litteraturen af utmärkte författare och författarinnor inom fäderneslandet. Norrköping, Östlund och Berling, 1845. I. Vindskuporna af *Emilie Carlén* (upptagande 3½ häften eller 377 sidd. 12:o. Priset för subskr. å hvarje häfte 13 sk. 4 r. b:ko).

Åter ett nytt belletristiskt företag inom vår litteratur, och dertill namn, som äro väl kända hos den Svenska allmänheten! Om man klagar öfver den brist på uppmuntran våra fosterländska skriftställare få erfara, såsom det ofta varit händelsen, måste man åtminstone göra ett lysande undantag med Roman-författarne. Jemförelsen emellan förlagsvillkoren för en på tre månader tillverkad original-roman, och de för ett vetenskapligt arbete, som varit frukten af många decenniers allvarliga mödor, kunde gifva anledning till nog vidunderliga betraktelser öfver det Svenska publikum, från hvilka vi dock denna gång vilja afhålla oss.

Med den produktivitet, som är isynnerhet våra feminina skriftställare egen, bör det ej blifva särdeles svårt att under-

hålla ett sådant företag, som det ofvan omnämnde. Men en annan fråga blir, om ej en gång äfven den Svenska allmänheten skulle komma att känna ett djupt behof af en allvarligare och djupare bildande läsning, än hvad de på sistförflutna år partivis utkomna romanerna kunna tillfredsställa. I detta fall hafva de, som leda sådana litterära företag som det ofvannämnda, ett stort fält öppet för genomgripande inflytelse på sin publiks bildning, och följaktligen ett icke ringa ansvar. Lika lätt som de förmå att vänja den läsande allmänheten vid idel lättsmält strögods, hvars njutning gör den hvarje lektyr, som fordrar någon slags sjelfverksamhet, vidrig, lika säkert kunna de ock, genom att ibland det lätta inflicka värderika produktioner af allvarsammare art, såsom väl skrifna historiska, geographiska eller politiska skildringar, populära behandlingar af naturvetenskapliga ämnen m. m., fostra en sannare och ädlare smak hos den menighet, som öfverlemnar dem icke allenast sina penningar, utan hvad vigtigare är, en stor del af sin andliga bildbarhet.

För att komma till det arbete, som öppnar merberörde serie, måste ref. bekänna, att han icke med tillräcklig uppmärksamhet följt Fru Carléns författarskap, för att våga ett omdöme, huruvida hon i denna nya produkt gått framåt eller *tillbaka*. Öfverhufvud tyckas förtjenster och brister vara de samma som i hennes föregående arbeten. Man kan icke utan stor orättvisa fråndömma henne mycken uppfinningsförmåga; handlingen är enkel och löper undan, och den berättande stilen på samma sätt, ehuru den icke alltid är så utsökt vårdad. Äfven hennes karakterer äro konkret och säkert tecknade, och förvirra sig aldrig i det nebulösa. Men granskar man närmare arten af dessa situationer och dessa karakterer, på hvars sanning man icke det ringaste tviflar, emedan man i verldshvimlet tycker sig hvarje minut möta dem, så skall man finna att deras kriterier nästan endast äro yttre, och att det är en viss flack empirism, som dikterat för författarinnan det mesta af hennes ingifvelser. Derföre har också Fru C. en viss virtuositet, — måhända mindre afundsvärd, åtminstone i ref:s ögon — och sannolikt äfven en viss förkärlek för att teckna det kälkborgerliga. Ingen kan såsom hon teckna en småstad med dess kaffesystrar, sqvaller, afund, pretentioner och små affekter; ingen kan såsom hon åskådliggöra "Moster Gretas" förkläde, med vida veck och finkrusade mössa, samt "lille Wiliams"-kavaljers-façoner. För det ädla och goda, som inom dessa trånga former dock ofta utvecklar sig äfven hos de vanligaste naturer, saknar Fru C. visst icke sinne, och "Moster Greta" är onekligen en rar gumma, likasom "Wiliam", hvars

något öfverdrifna anspråk på konversation och lefnadsvett i salongsmening ref. ej just kan fullt erkänna, ådagalägger under sina långa pröfningar en finkänslighet och en ädelhet, som gerna kan kallas noblesse. Mindre lyckligt låter Förf. både hjelten och hjeltinnan, denna sednare må nu "utbreda sin nystärkta sitsklädning" eller prunka i "violett siden med voile af finaste broderi", — mindre lyckligt låter hon dessa personer uppträda såsom sällskapsmenniskor. För att drägligt teckna den "finare sällskapstonen" fordras att hafva sett den på nära håll; dertill fordras också *esprit*, — vi veta intet bättre ord för detta fina vett, hvars frånvaro gör allt sällskapligt lif till ett pedanteri af lumpna former. — Ingendera tycks hafva kommit på Förf:s lott. Derföre är också hennes dialog platt, ofta till osmaklighet. Men öfver denna brist kan hon lätt trösta sig om hon blott försakar detta enda fält. Menskligheten är nog mångfaldig föröfrigt, för att gifva ämnen till de mest storartade målningar; derpå har Förf. sjelf gifvit oss vackra exempel, och ingen har bestridt det verkliga mästerskap, hvarmed hon t. ex. i *Rosen på Tistelön* upprullar för oss de herrligaste taflor af ett friskt, svenskt folklif.

R.

Om Professors-befattningen.

Af

ISRAEL HWASSER.*)

Professors-befattningen utgör ett hufvudmoment i Universitets-inrättningen, och den sednares väsentliga karakter beror åtminstone till en stor del af huru man uppfattar och bestämmer den förras innehåll och betydelse. De skyldigheter, hvaraf dessa utgöras, äro hufvudsakligen fem. Professoren skall nemligen 1. vara vetenskapens tolk och offentligen bekänna och framställa den, sådan den verkligen lefver i hans egen öfvertygelse och bildning. 2. Skall han vara ungdomens lärare eller ledare af dess studier. 3. Skall han vara vårdare af ungdomens seder och uppförande. 4. Skall han vara domare öfver den skicklighet ungdomen vid universitetet förvärfvat och som utgör grunden för dess duglighet för kyrkans och statens flerfaldiga befattningar. 5. Skall han deltaga i vården af universitetets gemensamma bästa och och uppfylla de skyldigheter, hvilka åligga detta såsom ett helt. — Eller med andra ord Professorn skall vara Professor, Lärare, sededisciplinens Vårdare, Examinator och Consistorialis. Dessa skyldigheter äro mer eller mindre olikartade, och af den öfvervigt, hvilken den ena eller andra af dem erhåller inom ett universitets lif och inrättning, beror det sednares karakter och dess förmåga eller oförmåga både att uppehålla sitt eget bestånd och att utveckla en välgörande in-

*) Ofvanstående uppsats är ett till Komitén för de Akademiska Constitutionernas omarbetande, hösten 1842, ingifvet diktamen, till vars meddelande i Tidskriften Red. utbedt sig och erhållit Förf:s benägna tillåtelse.

flytelse på samhället. Ett universitet kan hafva ett lysande rykte för den kraft, hvarmed dess Professorer befordra vetenskapsodlingen, men det oaktadt dåligt handhafva ungdomens uppfostran, såväl i afseende på sederna som i afseende på den verkliga duglighet samhället behöfver och af dess verksamhet har rätt att fordra, eller genom veld eller försumlighet uti bedömmandet af de unges skicklighet visa sig oförtjent af samhällsmyndighetens förtroende eller ock genom inbördes split förstöra sitt gemensamma anseende, den värdighet som tillhör dess bestämmelse och det inflytande på allmänhetens tänkesätt som i längden nödvändigt måste blifva följd af den sednares upprätthållande, eller ock genom vanvård af sina egna närmare och materiella interessen bereda sitt eget förfall. Å andra sidan kan det med noggrannhet och nit uppfylla flera eller färre af sina öfriga skyldigheter, men i afseende på lärdom och vetenskap vara så obetydligt att derigenom värdet af dess förtjenster för öfrigt blir förringadt ända derhän, att dess bestämmelse alldeles förfelas. Oaktadt Professors-befattningen, då dess begrepp fullständigt uppfattas, innehåller alla dessa skyldigheter, får man dock tidt och ofta höra meningar yttras, enligt hvilka den ena eller andra eller ock flera af dem anses för oväsentliga. Så anse många konsistorial-befattningen för särdeles hinderlig för de öfriga skyldigheterna och förmena det förminskningen eller ock det fullkomliga upphäfvandet deraf skulle för de sednare medföra stora fördelar, då åter andre anse den egentliga examinators-befattningen böra öfverflyttas till kyrkans och statens förvaltningsmyndigheter. Under det några hysa och, om icke theoretiskt dock praktiskt, yrka den meningen, att då Professoren nitiskt arbetar för vetenskapens befordran, kommer det sig ej så noga, om han derjemte med sorgfällighet eller ej vårdar ungdomens uppfostran, påstå andre att den egentliga vetenskapen med de högre studier, som utveckla den och det författareskap som bemedlar dess inflytelse på samhället ej egentligen tillkommer universitetet och dess Professorers vård, utan endast den elementära bildning, som passar för ungdom och nybörjare. Hvad disciplinarvården beträffar, är det bekant att många anse det för särdeles

nyttigt om universitetet skulle förlora den myndighet, som utgör den förres yttre juridiska stöd, då deremot andre anse den hufvudsakligen böra tillhöra icke Professorerna, utan ungdomen sjelf. Det partiella uppfattande af Professors-befattningens betydelse, som ligger till grund för alla dessa meningar, kan åberopa åtskilliga exempel ifrån andra länder, som åtminstone i några afseenden mer eller mindre synas bestyrka dess rigtighet, och sådana exempel hafva, såsom bekant, stor inflytelse på åsigterna hos oss. Det synes mig således vara nödvändigt, att något närmare betrakta dessa skyldigheter, hvar och en för sig och undersöka om de alla väsentligen tillhöra Professors-befattningen eller ej, samt i det förra fallet huru de förhålla sig till hvarandra, på det i öfverensstämmelse dermed de yttre statuter, som till befordran af deras uppfyllande hittills varit gällande, må kunna fullständigt pröfvas.

De tvenne förstnämnda af Professorns skyldigheter, nemligen att vara vetenskapens tolk och ungdomens lärare anses af de flesta ej böra åtskiljas utan väsentligen vara en och densamma. Med denna åsigt sammanhänger ett system för universitetets verksamhet, som väl hos oss ännu icke blifvit utfördt, men dock ej allenast af vissa stadganden i konstitutionerna hyllas, utan äfven länge haft det allmänna tänkesättet för sig; och den djupast genomgripande af de reformer man ej blott nu, utan äfven för längre tid tillbaka, i afseende på universitetet, ehuru mer med dunkel aning än med klar insigt önskat, består, om jag ej allt för mycket bedrager mig, just i det fullständiga utförandet af detta system. Det är således nu förtjent af utförlig betraktelse och noggrann pröfning.

Enligt detta system skall Professorens verksamhet hufvudsakligen bestå i en fullständig, hans vetenskaps helhet omfattande undervisning och studenten icke egentligen studera sjelf, utan blott emottaga och tillegna sig Professorens undervisning. För att åter detta verkligen skall kunna ske, måste undervisningen meddelas i ymnigare mått, än som kan vara möjligt genom föreläsningar, som hållas blott fyra timmar i veckan, samt åhörarne genom yttre tvång tillhållas att föreläsningarne bevista och genom tätt och ofta anställda förhör förmås att följa dem med uppmärksamhet och i minnet fästa

deras innehåll. Genom föreläsningarnes ökade antal till 12 eller 20 i veckan bör lärokursernas längd kunna inskränkas inom kortare terminer och det omdöme Professoren vid deras slut afgifver, måste grunda sig på den flit, uppmärksamhet och fattningsförmåga åhöraren under föreläsningarne ådagalagt, och ej på en slutpröfning af det resultat, som hos hans bildning derigenom uppkommit. Ett sådant system fordrar således icke att vissa slutexamina, hvilka enligt den studerandes eget val få afläggas tidigare eller sednare, skola utgöra villkor för erhållande af akademisk grad, utan i stället genomgåendet af vissa lärokurser, hvilkas längd och utförlighet antingen af universitetets lagar eller af Professoren sjelf bestämmas, men dock böra gälla lika för alla. Det är väl sannt, att ett sådant system icke helt och hållet utesluter anställandet af en slutpröfning eller examen, i den mening man nu för tiden hos oss dervid fäster, men denna pröfning kan icke utan afvikelse ifrån systemets princip sträcka sig längre än till hvad examinanden under lärokursen af Professoren inhemtat och således måste den utgöra en blott repetition. Sjelfförvärfvad eller inifrån genom egna studier utvecklad bildning kan man svårligen af examinanden fordra, då systemet konseqvent och fullständigt utfördt till sådana studier icke medgifver honom hvarken frihet eller tid. Den naturliga följden af ett sådant system måste blifva den, att lärokursen, under hvilken ett blott passift förhållande tillkommer lärjungen, och icke slut-examen, blir hufvudsaken; och att examinationen, försummad af universitetet, öfverflyttas på kyrkans och statsförvaltningens myndigheter. Detta system har, såsom bekant, hos oss ännu icke blifvit infördt, men konstitutionerna anbefalla den hufvudsakliga delen deraf uti XIX Kap. De auscultatione lectionum et examinibus, och erkänna derigenom dess princip. Flera gånger har dess införande blifvit ifrån statsförvaltningens sida påyrkadt och partiella åtgärder för ett sådant ändamål vidtagits, men det oaktadt har, i motsats deremot, ett annat system dock förmått utveckla och bibehålla sig; och mer än en gång hafva universitetets lärare öppet framträdt till försvarande deraf. Detta skedde i synnerhet 1768 och det i afseende derpå förda protokollet, som in ex-

tenso är af trycket utgifvet, är onekligen en af de vigtigaste handlingar i universitetets historia och synes mig, i synnerhet nu, vara förtjent af uppmärksamhet. För det närvarande är hos många en särdeles förkärlek för det förstnämnda systemet rådande, och i officiell väg hafva i afseende på enskilda delar deraf åtskilliga påståenden blifvit gjorde. Det, som till bevis af dess nytta och företräde nu i synnerhet åberopas och med åtminstone skenfager grund äfven kan åberopas, är Tysklands exempel.

Det motsatta, hos oss till en del vidmagthållna, systemet utgår ifrån den grundsatsen, att den studerande icke skall vara en blott recipient af Professorens undervisning genom föreläsningarne, utan studera sjelf. Med denna grundsats är det konseqvent att han skall hafva frihet att icke begagna föreläsningarne om han så för godt finner, och det är endast hans studiers resultat, som Professoren pröfvar och bedömmer, och värdet deraf erkännes, han må hafva kommit dertill genom egna studier eller genom åhörandet af föreläsningar. För min del är jag öfvertygad om företrädet af detta system, men nödgas erkänna att, såsom det nu är hos oss utfördt, det besväras af för dess ändamål väsentligen hinderliga brister och inkonseqvenser samt dessutom är ensidigt. Jag tror dock att dessa brister kunna afhjelpas och ensidigheten rättas; och om så förhåller sig, vore det högst bedröfligt om för de förres skull och innan någon principenlig förbättring blifver försökt, hela systemet och dess i mina ögon vördnadsvärda syftemål skulle uppoffras och öfvergifvas. I afseende på en sådan förbättring anser jag mig åter böra anföra följande.

Det tillhör väsentligen ett sådant system att göra skillnad emellan de tvenne af Professorens funktioner, hvilka det motsatta systemet sammanfattar till en enda, nemligen den af vetenskapens tolk och den af ungdomens lärare. Det är för den förra af dessa, som den offentliga föreläsningen utgör den nu af konstitutionerna stadgade formen. Genom den skall Professoren, i afseende på den eller de forskningsarter, hvilka vid hans lärostol äro fästade, offentligen visa hvad han vet och bekänna hvad han tror samt uppenbara fortgången af

sina egna studier och utvecklingen af sin egen bildning. Härigenom får föreläsningen en annan karakter än den, som tillkommer henne, då Professoren derigenom skall vara ungdomens lärare, medlare emellan vetenskapens innehåll och den sednares fattningsförmåga. I det sednare fallet antager den likhet med läroboken, i det förra åter med de vetenskapliga verk, som utveckla vetenskapens innersta krafter. I föreläsningen skall Professoren uttala det bästa han vet och ej blott det, hvilket han tror vara passande för ungdomens fattningsförmåga. Hans bemödande skall gå ut derpå, att upplyfta ungdomen till sig och ej att nedsänka sig till henne. Föreläsningen skall ej egentligen vara ett medel att underhjelpa ungdomen i dess studier, ännu mindre att utöfva en herrskande myndighet öfver dem, utan den skall vara ett offentligt uttryck af att Professoren studerar sjelf och huru han gör det. Man må ej tro att sådana föreläsningar förfela sin inverkan på ungdomen derföre att de öfverstiga dess fattningsförmåga. Intet af hvad en Professor förmår säga, må han äfven vara den störste tänkare jorden burit, kan vara för högt för ungdomen. Innehåller det sanning — och något annat, än hvad hans öfvertygelse anser derför, bör en Professor aldrig ifrån kathedern yttra — går det, i samma mån som det har innerlig och central betydelse, ungdomens inre till möte och framkallar detta till ansträngning och verksamhet. Om man vill förmå ungdomen att allvarligt eftersträfva kunskapens skatter, skall man ej göra försök att till henne nedhemta dem, utan man bör väl visa dem för henne, men lägga dem så att hon behöfver anstränga sig för att nå dem, stiga på tå eller klättra upp till den höjd, der de befinna sig. — Men om det antages, att Professorens första skyldighet är att vara vetenskapens tolk inom den forskningsart, som tillhör hans lärostol, uppstår den frågan om uppfyllandet af en sådan skyldighet kan äga rum så fullständigt det bör, om icke någon annan form än den offentliga föreläsningen derför begagnas? Denna fråga anser jag mig böra besvara med nej! Den offentliga föreläsningen är för detta ändamål nödvändig, men ej tillräcklig. Professoren utöfvar en myndighet öfver kulturens mägtigaste grundkraft, som är oberäkneligt stor och han

kan, i kraft af sin befattning mer än någon annan befordra eller tillbakahålla den. Det är således i sin ordning, att den inre grunden för en sådan myndighet icke får vara en obekant sak. En Professor är således skyldig att vara författare i sin vetenskap, och försummar han detta, uppfyller han blott till hälften den första skyldigheten af sin befattning, den som just innehålles i benämningen af hans embete. Man kan ifrån detta påstående härleda en förebråelse emot dem, som hittills en sådan skyldighet underlåtit. Men sådan är icke min mening, ty jag känner svaret, och detta är temligen ovederläggligt. Utgifvandet af vetenskapliga, till en enskild forskningssphер hörande och med dennas inre, ofta abstrusa, frågor sig befattande skrifter, är i vårt land förenadt med förlust och för en sådan har en Professor, som äfven dessförutan har nog knapp utkomst, icke råd att blottställa sig. Men denna sednare svårighet är lätt afhjelpt och jag skall sedermera, så godt jag förstår, visa på utvägar dertill. Nu är blott frågan om uti Professorens befattning en sådan skyldighet verkligen och nödvändigt innehålles? För att understödja det jakande svaret på en sådan fråga, vill jag betrakta den genom ett par exempel. Jag antager att en Professor, i afseende på sin vetenskap, förvärfvat sig verklig öfvertygelse och varit den i en lång följd af år trogen både i sina egna studier och i sin katheder. Ungdomen har rättat sig efter honom och i mer eller mindre mån tillegnat sig hans åsigter och lärosatser. Men dessa äro i strid med de rådande meningarne för dagen och hafva således icke något skydd af de auktoriteter, som i afseende på det ifrågavarande läroämnet gälla högst. I en sådan ställning måste Professoren, om han icke träder fram såsom författare och på litteraturens offentliga arena kämpar för sin öfvertygelse, förlora sina åhörares förtroende. Han måste, om hans själ ej alldeles för mycket förvirras af egenkärlekens illusioner åtminstone i sitt inre förnimma den uppmaning, som ifrån hans lärjungar till honom utgår, att åt sina åsigter gifva fullständig offentlighet, eller ock af dem emottaga det bittra afskedet: "vi tro dig icke mer; vi följe icke mer med dig utan med tiden, emedan du icke vågar se honom i ansigtet." — Jag vill ej tala om

alla de djupt bittra inre lidanden, som ett sådant afsked hos honom framkallar, ty detta hör egentligen icke hit, utan endast erinra derom, att han äfven i afseende på den form, som för uttalandet af hans åsigter är honom ålagd och tillhör hans embete, nemligen föreläsningen, har förlorat sin betydelse och kan genom den ingenting väsentligt mer uträtta. Nu händer åter, att en Professor, redan i början af sin lärarebana, anande förutser en sådan utgång af sitt bemödande att utveckla en sjelfständig öfvertygelse och i stället att anstränga sina krafter för ett sådant mål, kufvar sträfvandet derefter och tillegnar sig tidens vexlande meningar den ena efter den andra, för att lika successift inplanta dem i de ungas sinnen. Att föreläsningar af ett sådant ursprung uträtta något verkligt och väsentligt till bildningens befordran måste, lindrigast sagdt, betviflas. Den, som ifrån kathedern förkunnar icke sin egen öfvertygelse utan andras meningar, liknar en såningsman, som sår ut agnar i stället för säd; de förra gro icke om de äfven alnstjockt öfverhölja jorden. Emot en Professor, som gör sig skyldig till detta affall ifrån sin rätta bestämmelse, är man väl i allmänhet, i fall man råkar inse det verkliga förhållandet nog benägen till skarpa förebråelser, men man kommer dervid ej ihåg eller känner alldeles icke till de stora frestelser, han för att undvika det har att bekämpa. Framträdandet såsom författare är åter ett medel att i denna strid stärka hans kraft. Jag medger att det är otillräckligt, men det förmår dock mycket. Det framkallar ansträngning och fordrar mod, och derigenom får öfvertygelsens inre kraft väckelse och lif. Men frågan om skyldigheten att vara författare innehålles eller bör innehållas uti Professors-befattningen, har äfven en annan sida. Den inflytelse en Professor genom sina föreläsningar på de studerande utöfvar, äger i mindre mått rum omedelbart, än medelbart genom de anteckningar, som under dem göras af flera eller färre ibland de sednare. Derigenom uppkomma de såkallade kollegierna, som åtminstone i de flesta vetenskaper utgöra de studerandes enda inhemska studiifält. Att detta fält är föga behagligt eller lockande lärer hvar och en medgifva. Kollegierna äro vanligen högst illa sammanskrifna, innehålla ofta origtigheter, men

framför allt tvetydigheter och dunkla ställen. Deras läsning är derföre vidrig och verkar i sin mån till studiihågens afkylande. Uti dem söker den studerande icke egentligen vetenskapen sjelf, ty denna är för honom åtkomligare i utländska böcker, utan fastmer Professorens, sin blifvande examinators åsigt deraf. Hade nu denne framträdt såsom författare och derigenom uttalat sin öfvertygelse i afseende på sin vetenskap antingen i dess helhet eller i större eller mindre delar deraf, skulle den studerande hafva lättare att förstå honom både i hans föreläsningar och i de kollegier, som efter dem blifvit antecknade, och att jemföra hans åsigter med andra författares, med ett ord han skulle vinna en större frihet i sina studier och hafva lättare att utvidga deras område, under det hans lärares inflytelse derpå skulle blifva förstärkt. Man citerar nu för tiden ifrån Professorers föreläsningar och de derigenom föranledda kollegierna satser, dem de aldrig yttrat. Det afbräck, som de akademiska lärarnes anseende derigenom ofta kommer att oskyldigt lida, är väl ett ondt, men detta har mindre att betyda. Deremot är det bevis, dessa citationer innehålla derpå, att de studerande ganska ofullständigt känna och förstå sina lärare, högst bedröfligt, emedan utan en innerlig och nära bekantskap i afseende på vetenskapliga åsigter och bildning emellan Professorer och studerande, domnar universitetets inre lif, och den trägna arbetsflit, som det oaktadt genom examinationstvång kan framkallas, har föga välsignelse med sig. Dessutom har universitetet onekligen den stora bestämmelsen att inom samhället upprätthålla vetenskapens magt och utveckla dess inflytelse och, ehuru detta väl hufvudsakligen sker medelbart genom de lefvande personliga krafter det uppfostrar, måste dock den omedelbara genom Professorernas författareverksamhet samverka dermed, om ändamålet skall vinnas. I stöd af alla dessa skäl anser jag vetenskapligt författareskap nödvändigt och väsentligt tillhöra Professorsbefattningen, och ehuru det ligger i det förras natur att ej någonsin kunna eller böra framkallas genom tvång, kan dock uppmaningen dertill i allmänhet gifvas och de nuvarande hindren, som i stället nästan framtvinga motsatsen, undanrödjas.

Men Professoren skall äfven vara ungdomens lärare, och detta anses med skäl för hufvudmomentet i hans befattning. Om man följer det ofvanföre antydda och i andra länder i synnerhet i Tyskland antagna systemet, enligt hvilket Professoren skall genom föreläsningarne uppfylla denna skyldighet, måste dessa, såsom redan är sagdt, få en annan form, än de för det närvarande hafva hos oss. De måste för det första hållas mycket oftare, och för det andra vara förenade med examinatoriska kollegier, samt för det tredje måste de studerande genom tvång tillhållas att afhöra dem. Enligt min redan yttrade tanke är detta system falskt först derigenom, att föreläsningen då förlorar sin egentliga betydelse, den nemligen att vara ett fritt uttryck af Professorens öfvertygelse, studier och fortgående bildning, och för det andra derigenom, att den studerande upphör att studera sjelf och förvandlas till en blott recipient af Professorens undervisning. Men om ett sådant system icke till fullo antages, och detta har ännu icke skett hos oss, måste lärarebefattningen blifva utöfvad i någon annan form och det är denna form, som förtjenar att nu närmare betraktas.

Såsom redan ofvanföre är sagdt, hvilar det hos oss nu gällande systemet för universitetsbildningen på den grundsatsen, att den studerande verkligen skall studera sjelf. Men ehuru denna grundsats fordrar det han skall hafva frihet att efter eget bepröfvande bevista Professorernes offentliga föreläsningar eller uteblifva derifrån, kan den dock icke utan att öfvergå till en för dess syftemål hinderlig ensidighet, utsträckas derhän, att han får undandraga sina studier all ledning och inflytelse ifrån sina lärare. Det är åter denna ensidighet, som inträffat hos oss. Hvarken åligger det Professoren att befatta sig med något närmare inseende öfver de studerandes studier eller den studerande att ett sådant inseende sig underkasta, utan det ömsesidiga meddelandet emellan dem äger först rum vid tentamen, då det slutliga resultatet af den studerandes studier skall af Professoren pröfvas och bedömmas. Jag vill nu af flera skäl undvika en utförlig betraktelse af det härigenom uppkomna tentamensväsendet, men måste dock anmärka den skadliga inflytelse det ej allenast har, utan måste

hafva på de ungoomliga studiernas karakter. Dessa forceras nemligen på ett orimligt sätt näst före tentamen och rigta sig då icke emot kunskapsartens lefvande kärna utan emot dess skal, dess lärobyggnads mekanism, minnesverket af dess detalj. Den tankens ansträngning och den lugna pröfning af den inhemtade kunskapens verkliga halt, sanning och betydelse, med ett ord, den meditation, som utgör den nödvändiga grunden till all verklig insigt och utan hvilken studier, de må drifvas huru träget som helst, icke kunna åstadkomma den sanna bildningens frukt, hinnes då icke med, utan man hopsamlar i minnet endast svaren på de frågor, hvilka man förmodar skola i tentamen förekomma. Vidrigheten af denna art af studier gör, att de flesta uppskjuta, den ena månaden efter den andra, att gripa sig an dermed, och under dessa på hvarandra följande uppskof förfalla de ofta i lättja, någon gång äfven i liderlighet. Alla studier, som skola hafva framgång, måte drifvas efter en af vetenskapliga principer bestämd plan och unskaperne få icke sammanfösas, utan måste successift inemtas efter en ordning, som öfverensstämmer med denna etenskapliga plan. Detta är vetenskapens och den deraf beoende bildningens nödvändiga fordran; men att den af det uvarande tentamensväsendet blir, så väl inom hvarje särskild unskapsart som i afseende på förhållandet emellan de flera, vilka af den föreskrifna examen sammanfattas, djupt kränkt, orde knappt behöfva påstås. Att det bör åligga fakulteterna ch examinationsutskotten att bestämma och vidmagthålla de emensamma studiiplaner, af hvilka de enskilda kunskapsarernas inbördes förhållanden och succession bestämmas, torde edermera komma under betraktande. Men den enskilda stuliiplan, hvilken hvar och en Professor inom sin vetenskap kall göra gällande, hör nu till ämnet.

Studenten skall studera sjelf, men han skall göra det under Professorens inseende. Den sednare år ej inskränka sin omedelbara inflytelse på den förres stulier till slutpröfningen af deras resultat, utan han skall följa lem med uppmärksamhet ifrån början till slut och i tid anända både de uppmaningar och de korrektiver, som äro af nöden för att befrämja deras rigtiga fortgång. Denna del af

Professorens befattning är utan tvifvel en af de svåraste. Den fordrar icke så mycket lärdom och talent utan fast mer välvilja, nit och menniskokännedom. Har Professoren ej de sednare i ett rikare mått, blir den förtroliga ställning, hvari han genom utöfningen af den förra försättes till hvarje enskild studerande, obehaglig och tung, men äger han dem åter, finner han just deruti den trefligaste sidan af sin befattning. Hans menniskokännedom sättes i synnerhet på ett strängt prof. Han skall nemligen kunna uppfatta och bedömma de individuella anlagen i deras mångfald, på det han efter hvart och ett af dem må kunna afpassa den studiiplan han anser sig böra tillstyrka. Det är genom uppfyllandet af denna Professorsbefattningen tillhörande skyldighet, som universitetet kan blifva en vårdsanstalt, hvilken befordrar utvecklingen af alla ungdomens ädlare krafter, af alla dess anlag till hvad godt och nyttigt är, och ej blott af en enskild klass deribland, under det de öfriga hämmas och ofta förstöras. De anlag, som under nuvarande förhållanden företrädesvis vid universitetet vårdas och der gälla högst, äro de receptiva, och det är icke dessa, som, sedermera när mognadens dag inträffar, gifva den rikaste och ädlaste frukten. Uti de akademiska konstitutionerna förekommer ett moment, som har afseende på denna Professorernas skyldighet. "In informationis modo sæpe erratur eo, quod non satis attenditur ad quod quisque Discipulus sit habilis. Idcirco sicut sit ætas, ingenium et facultas diutius continuandi literarum studia, ducatur per omnes scientias et linguas inservientes facultati, in qua ætatem terere decrevit. Quibus vero est major temporis, ingenii et sumptuum angustia, ad ea contendant, quæ ad vitæ genus, quod eligerunt, proxime conducunt." Huru nu denna konstitutionernas förträfflga och verkligt vördnadsvärda föreskrift skall kunna verkställas, utan det närmare inseende öfver de studerandes studier, som här blifvit yrkadt, såsom nödvändigt, och den närmare bekantskap emellan Professorer och studerande, som ensamt derigenom kan uppkomma, är verkligen för mig obegripligt.

Innan jag öfvergår till Professorsbefattningens öfriga skyldigheter, anser jag i afseende på de tvenne, hvilka hvad jag nu anfört egentligen gäller, mig böra föreslå följande.

1. De offentliga föreläsningarnes antal bör inskränkas. Jag föreställer mig, att om eller när detta förslag blir kändt äfven utom komitéen det kommer att väcka ett för detsamma föga fördelaktigt uppseende. Det är dock allvarligt ment, och utom de skäl, som för detsamma innehållas i hvad jag jag redan nyss anfört, kan jag tillägga det ett sådant förslag redan förr blifvit gjordt af en man, som hos oss väl borde hafva någon auktoritet, nemligen Linné. — Jag återupprepar att om föreläsningarne skola utgöra formen för de studerandes undervisning och de sednares göra hufvudsakligen bestå i deras afhörande, deras antal måste betydligt ökas, till och med fördubblas. Skola åter de studerande studera sjelfve, men Professorerne hafva ett närmare inseende öfver deras studier, och om åt föreläsningarne tillerkännes en sådan betydelse, jag nu uppgifvit, måste antalet af dem minskas, dels derföre att detta då öfverensstämmer med deras egentliga ändamål, dels derföre att det närmare inseende, Professorerne i sådant fall skola öfver studierna utöfva, fordrar större tid och möda, än det som äger rum blott genom tentamina, och denna förökning måste göras möjlig genom inskränkning af föreläsningarne. Mitt förslag är följande. Om vårterminens föreläsningar börjas d. 15 Januari och slutas d. 31 Maj, utgöres den af 19 veckor och 3 dagar eller då man afräknar Påskferierna och trenne föröfrigt inträffande helgedagar af 18 veckor. De akademiska föreläsningarna kunna således fördelas på trenne terminer, hvardera innehållande 9 veckor. Professorernes antal utgör nu, när Pharmaciæ Professoren inberäknas, 27 och enligt mitt förslag skulle under hvarje af de trenne läseterminerna, endast 9 hålla föreläsningar, men alla dagar i veckan. Härigenom blefve antalet af föreläsningstimmarne för hvarje Professor 54. Nu uppgår det till 92. Mitt förslag innebär således en förminskning af 38 timmar och detta, jag erkänner det, är ganska mycket, men det antal jag föreslagit är, om föreläsningarne icke skola vara ett återupprepande af lärokursen, utan ett offentligt uttryck af Professorens egna fortgående studier, drygt nog. En annan önskan hyser jag äfven i afseende på de offentliga föreläsningarna och, emedan den

står i sammanhang med både principen och utförandet af mitt förslag, anser jag mig nu böra yttra äfven den. Jag önskar nemligen att de skola hållas på eftermiddagarne. Det första skälet dertill är att, då de studerande skola studera sjelfva, det, så mycket möjligt är, bör hos dem blifva sedvana att hålla sig inne på förmiddagarne, och att således formen och tiden af de akademiska föreläsningarne må uppmana dem dertill. Det andra skälet åter är att endast derigenom kunna kollisioner emellan föreläsningarne och Professorernas offentliga göromål, såsom Konsistorii och fakulteternas sammanträden, examina, afhörandet af specimina, introduktioner o. s. v. undvikas. Så kallade privatföreläsningar, så vida man dermed förstår sådana, som icke skilja sig ifrån de offentliga genom något annat än att de hållas för betalning af de studerande, höra enligt min åsigt icke till Professorsbefattningen. Det är tydligt, att de äro inkonseqventa med densamma, såsom jag här uppfattar dess betydelse. Dessutom skall Professoren i vårt land aflönas af staten och ej af de studerande och exemplet af länder, der förhållandet är omvändt, är ej tillämpligt på oss.

2. Professorsbefattningen innebär skyldighet att i professionens läroämne framträda såsom författare. Denna skyldighet skall dock icke åtföljas af något slags yttre tvång. Författningen bör i allmänhet blott uppmana dertill, och om en Professor underlåter att en sådan uppmaning åtlyda, kan han derför icke lagligen ställas till ansvar. Men det nu öfverklagade och verkligen mägtiga yttre hindret, som uppkommer genom den förlust, hvarmed brist på afsättning hotar, bör undanrödjas. En Professor bör för de skrifter, som han i sitt eget läroämne utgifver, och hvilka af den fakultet, han tillhör, erkännas såsom hörande till den vetenskapliga eller lärda litteraturen, få ersättning för enkel upplaga. Denna ersättning kan i allmänhet beräknas till 15 Rdr b:ko för arket. Vissa arbeten, såsom i orientaliska litteraturen och mathematiken samt de, som åtföljas af gravyrer fordra en förhöjning och denna bör genom särskild räkning, den Konsistorium äger att pröfva, bestämmas. De tillgångar, som nu kunna beräknas för ett sådant behof, äro efter min tanka följande.

1. Filénska donationen. Dennas kapitalbelopp uppgår nu, såsom jag tror, till 14000 Rdr b:ko och således utgör räntan deraf 700 Rdr s. m.

2. Rikets Ständers anslag till utländska resor och till utgifvandet af läroböcker och lärda verk. Om detta, till 10,000 Rdr b:ko, uppgående årliga anslag fördelas lika emellan de tvenne ändamål, för hvilka det är gifvet, skulle för lärda verk och läroböcker uppkomma en årlig tillgång af 5000 Rdr s. m. Det synes mig, som universiteterna, om de äro hvad de böra vara, skulle hafva något anspråk på denna tillgång. Jag går dock ej så långt, att jag vill begära allt, men ³/₅delar deraf eller 3000 Rdr b:ko, 1500 för hvardera universitetet, synes mig vara något, hvarom man utan förmätenhet kan yttra åtminstone en önskan. Regeringen har tillkännagifvit sig för framtiden erna följa den plan för användandet af detta anslag, att ansökningar derom böra året förut före September månads utgång vara ingifna. Det synes mig således som det skulle vara i sin vederbörliga ordning, att Konsistorium vid slutet af hvarje akademiskt år eller midsommarstiden, genom Universitets-Cancelleren och anhållande om Hans ynnestfulla förord till Regeringen ingåfve en förteckning på de skrifter, Professorerne hvar och en i sin sak under det förflutna året utgifvit, innehållande bestämda arktal och deras derpå grundade ersättningsanspråk och åtföljd af vederbörande fakulteters intyganden om deras vetenskapliga halt. Om den summa, Regeringen i följd af en sådan anmälan beviljade, icke räckte till för alla de härigenom uttrade och förordade anspråken, ägde Cancelleren att ifrån den Filénska fonden fylla bristen och i de få fall, då äfven denna tillgång uttömdes, kunde med allt fog den under Cancellerens disposition varande besparingsfonden anlitas, för användandet hvaraf detta ändamål synes vara ett af de alldramest lämpliga och värdiga. — Om man beräknar universitetets andel i Rikets Ständers anslag till 1500 Rdr b:ko, utgör denna summa sammanlagd med tillgången i den Filénska fonden 2200 Rdr s. m., hvilka således betäcka utgifningskostnaden för 146 ²/₃ ark eller om afdrag göres för de skrifter, hvilkas utgifvande är förenadt med större kostnad åtminstone för 133 ¹/₃, således fyra

vanliga volumer. Om en sådan litterär produktivitet skulle kunna framkallas och i flera år underhållas, måste derigenom uppkomma en inhemsk vetenskaplig litteratur, hvilken, om den äfven komme att innehålla åtskilligt, som vore af föga värde skulle det dock gifva anledning till förvåning, om den ej derjemte innehölle något eller till och med mycket, som vore af ganska stort. Om åter det sednare blefve fallet, skulle en ny andlig kraft derigenom framträda, hvars välgörande inflytelse på nationens bildning icke kan bestridas, och dessutom skulle derigenom universitetets yttre ställning blifva fördelaktigare, dess inre lif förhöjas, de studerandes studier underlättas, lärarnes verksamhet stegras och måhända mångt af dem erfara mildring i sina bekymmer. Om någon skulle fråga, hvarföre man icke vidtager någon anstalt till vinnande af sådana för bildningen och universitetet vigtiga fördelar? — är det svar, som åberopar brist på tillgångar en blott undanflygt. Tillgångar finnas, om man blott vill begagna dem. Andra skäl äro utan tvifvel till, men det är obehagligt att lägga dem i dagen. Det är för det första tydligt, att om verkliga vetenskapsidkare eller de, som i kraft af sitt embete äro skyldige att vara det, göra eröfringar på litteraturens fält, måste de, som utan en sådan kallelse, inkräktat större delen deraf, tillbakaträngas och, då desse naturligtvis anse sådant med misshag och farhåga, använda de hela sin opinionsmagt, och den är för det närvarande hos massan ganska stor, att förekomma det. Medlen dertill äro temligen kända. För det andra har universitetet, såsom inrättning, många fiender och ibland dem ganska betydande. Ett så mägtigt medel till universitetets beskydd och förkofran, som en haltrik akademisk litteratur skulle blifva, kan af dem ej anses med fägnad och de göra således, både medelbart och omedelbart allt hvad de kunna till förhindrande af dess uppkomst. Andra skäl att förtiga.

3. De studerande skola studera sjelfve, men under Professorernes inseende och efter planer, hvilka dem af desse meddelas. Det tillhör i följd häraf hvarje fakultet, att utstaka den ordning, i hvilken de kunskapsarter, som af densamma till ett helt sammanhållas, böra

terträda hvarandra, och således åligger det densamma att ke tillåta och ännu mindre att anbefalla det de studerande an ordning sammanhopa kunskaperna till en oorganisk massa, m mer kufvar än stärker deras andliga krafter. En sådan afseende på fakulteten i dess helhet gällande studiiplan kan dast i dess hufvudmomenter innehållas i universitetets stater, men detaljen måste tillhöra fakulteten. Men frågan rom hör till ett annat kapitel och det blir längre fram tillle att undersöka den. Den studiiplan, som inom den enilda kunskapsarten skall följas, tillhör det Professoren deri t sjelf ordna och vidmakthålla. Författningen måste således ägga honom att göra det och att således ej inskränka sin flytelse på hvarje enskild studerande, till blott slutpröfningen af hvad den sednare genom sina studier tror sig hafva hemtat. Vid utstakandet af denna enskilda studiiplans både idd och beskaffenhet bör det åläggas honom att hafva afende på den studerandes anlag och fallenheter, och ej göra mma plan och samma method gällande för alla. Detta inende öfver och denna ledning af de studerandes studier, unna utöfvas utan att öfvergå till ett de sednares verkliga ihet kufvande skolmästeri, men detta måste öfverlemnas åt rofessorens egen urskillning. Det är nog om statuterna åigga honom att hafva detta inseende och att grunda sitt sermera i examen yttrade omdöme ej blott på slutpröfningen, uru han bör vara skyldig att äfven anställa en sådan.

Det som jag anser utgöra den tredje hufvudsakliga afdelngen af Professorens befattning, är skyldigheten att vara dedisciplinens vårdare. Denna skyldighet kommer sederera att betraktas, i sammanhang med den akademiska disciinens inrättning i allmänhet. Jag anser mig dock nu blott ira i förhand erinra, att Professoren har en sådan skyldigt och att den väsentligen sammanhänger med hans befattng. Denna skyldighet är ganska tung, men disciplinens damål blir troligen ännu mer förfeladt, om man försöker t underlätta den derigenom, att en del af densamma öfverttas på stadens kämnärsrätt och den andra göres hufvudkligen beroende af ungdomens egen esprit de corps. — Om

det nyssnämnda närmare inseendet öfver de studeranc dier kommer att fullständigt utöfvas, uppkommer dei en disciplinär kraft, som sannolikt måste blifva af stö tydelse än de flesta andra, och detta ej blott genom vidgning af Professorernes omedelbara inflytelse på de rande, som derigenom beredes, utan äfven medelbart den kännedom de derigenom inhemta om de sednares eller mindre flit och det intyg de öfver densamma ku gifva. Om det antages, att det är studentens skyldig studera och att göra det under Professorens inseend den disciplinära myndigheten, då en student icke kan i någon enda Professors vitsord derom, att han verklig derat, anledning att uppkalla en sådan och fråga hoı hvad gör ni här? — och om svaret icke kan rättfärdig ursäkta honom, varna honom eller ock, om han befinne nedsjunkit i ett lättjefullt eller liderligt lefnadssätt, l honom ifrån lärosätet.

Den fjerde Professorsbefattningen tillhörande skyld är den af examinator. Jag fäster icke här vid exame betydelsen af ett förhör, som anställes till utrönande digheten af en akademisk grad, utan jag betraktar Pı ren, i egenskap af examinator utöfvande inför Kyrka Statens styresmän och vårdare, en domaremyndighet,] ken de sednare skola förlita sig. Nu är den stora frå denna myndighet att efter förhör bestämma duglighets hos de unge män, som inträda i Statens och Kyrkans bör finnas hos universitetets Professorer eller skall utö de förres egna auktoriteter. Denna fråga är stor och gripande — och måste afgöras. I Preussen och de Tyska Staterna äger det sednare rum och det finnes så kallad Embets- eller Stats-examen. Hos oss åter i examinationsskyldigheten och den dermed följande aul ten hufvudsakligen universitetets Professorer. Fullkoml man väl icke heller hos oss utfört en sådan princip, flera afvikelser derifrån kunna anmärkas — men den är den rådande. Bör det så fortfara och skola vi utföra pen fullständigt, eller skola vi helt och hållet öfvergif

den och antaga Statsexamensprincipen? Denna fråga måste nu afgöras — men den fordrar en särskild betraktelse, som är vidlöftig nog och för min del begär jag att denna gång få uppskjuta den.

För det femte är Professoren skyldig att såsom Consistorialis deltaga i den gemensamma vården af universitetets interessen. Denna skyldighet öfverklagas mycket af några, såsom särdeles hinderlig för de öfriga, men jag anser den hafva ett väsentligt sammanhang med Professorsbefattningen. Den närmare undersökningen deraf tillhör dock ej egentligen det nu förevarande ämnet, utan kapitlet om Consistorium Academicum.

Om Thiers såsom Häfdatecknare.

Vid en tidpunkt, då Frankrikes historia af skäl, som här ej behöfva afhandlas, blifvit af större interesse än någonsin för oss, och framför allt då det arbete af den berömde Franska historikern, som nu sysselsätter snart sagdt hela det bildade Europas uppmärksamhet, genom talrikt spridda upplagor på originalspråket och dessutom en omsorgsfullt gjord Svensk öfversättning börjar blifva tillgängligt för den Svenska allmänheten, hafva vi trott, att några utförligare notiser om Thiers skulle vara välkomna för tidskriftens publik. Nedanstående uppsats är en bearbetning af en artikel af den berömde Sainte-Beuve, införd i Revue des deux mondes, 1845, Andra häftet. Mycket, som endast kan intressera en fransk eller med Frankrikes litterära och politiska förhållanden i det speciella bekant läsare, är här uteslutet, hvaremot ett och annat, i Sainte-Beuves artikel såsom allmänt bekant förutsatt och utelemnadt, här blifvit utur tillförlitliga källor upptaget.

Ludvig Adolf Thiers föddes i Marseille den 16 April 1797. Genom sin moder tillhörde han en gammal köpmansfamilj, som råkat i yttersta fattigdom, genom sin fader den arbetande klassen, — man tror, att fadren varit låssmed. Genom bemedling af några slägtingar på mödernet erhöll han en friplats vid Lyceet i Marseille, i hvars högre klasser han bildades till en ganska god latinare och humanist, men framför allt hade han, med afseende på den militära banan, till hvilken vid denna tid alla trängde sig, med förkärlek omfattat de mathematiska studierna. År 1815 begaf han sig till Aix, för att vid dess fakultet genomgå sin juridiska kurs, hvari han äfvenledes gjorde stora och hastiga framsteg.

Dessa studentår i Aix hafva ej försvunnit utan spår. Det var der som han med Mignet slöt denna innerliga och oupplösliga vänskap, som hos snillen så sällan öfverlefver ynglingsåren. Under det Thiers med allvar egnade sig åt advokats-yrket, försummade han på intet vis sina mathematiska och philosophiska studier. Hos en så praktisk och utåtgående natur måste denna böjelse för spekulativa studier förvåna alla dem, som ej veta, att alla dessa aktiva naturer, som man med tiden får se koncentrera sin verksamhet åt ett enda kraftfullt fasthållet mål, nästan alltid under deras ynglingsår varit drifna af ett omättligt kunskapsbegär. Man har ett vackert vittnesbörd om allvaret och andan af hans philosophiska och ethiska kontemplation uti hans minnestal öfver *Vauvenargues*, som prisbelöntes af Akademien i Aix, hvilken framställt denna uppgift såsom täflingsämne. Vid detta pris fäster sig en pikant anekdot. Uti denna sydlänskt lifliga stad, som då ännu brusade af alla 1815 års rörelser, hade den unge liberale advokaten uti D'Arlatan de Lauris, en hög embetsman af gamla stammen, funnit en ifrig och varm gynnare. Af den liflighet, hvarmed D'Arlatan i Akademien försvarade den anonyma täflingsskriften, hvars hemlighet han kände, slöto hans politiska motståndare att författaren var Thiers, och förenade sig att innehålla priset för det innevarande året, på den grund, att skriften ej ansågs värd mer än ett accessit. Kandidaten gaf det oaktadt icke sin sak förlorad, utan författade ett annat tal, deri han betraktat ämnet från en alldeles ny sida, och skickade detsamma mot slutet af den föreskrifna tiden till Paris, hvarifrån det sedan inlemnades till Akademien i Aix. Hemligheten blef väl bevarad. De som midt kabalen, skyndade, såsom man lätt kan tänka, att gifva företrädet åt den sist inkomna täflingsskriften och uppsätta den emot den förra, hvilken också endast erhöll accessit, då deremot åt den öfver Paris inkomna enhälligt tillerkändes stora priset. När man nu öppnade namnsedlarna, fann man Thiers' namn på dem båda. Man kan tänka sig de goda Akademikernes förlägenhet: D'Arlatan hade vunnet spel, och Thiers skulle hafva satt kronan på sitt anseende i Aix, om han ej just vid denna tid begifvit sig till hufvudstaden.

Man återfinner i Constitutionel för den 30 Nov. 1821 ett utdrag ur detta minnestal öfver Vauvenargues, och de förnämsta punkter den unga författaren deri berört: Montaigne, La Rochefoucauld och La Bruière äro der tecknade. Den 23 årige moralistens omdömen öfver dessa män äro lika träffande som samvetsgranna, och klädda i ett språk, hvars sällsynta renhet, ädelhet och grace aldrig upphört att utgöra de yttre företrädena hos Thiers' författarskap.

Redan i detta ungdomsförsök finner man denna genomgående motvilja för ett i kontemplationer och drömmar försjunket lif, denna rigtning åt det praktiska och rörliga, som sedermera karakteriserar hans författareskap. En artikel, som han tio år sednare skref för Revue Française (Nov. 1829) öfver "les Mémoires de Gouvion St-Cyr", hvari han ådagalägger, att dristig och klar tanke, ej i studer-kammarens enslighet, utan på slagfältet bland kulornas hvinande, är den högsta och ädlaste användningen af menniskans andliga förmögenheter, slutar med dessa märkliga ord: "De som drömma om den eviga freden känna hvarken menniskan eller dess bestämmelse här på jorden. Verlden är en stor handling, och menniskan född att handla. Antingen hon är bestämd till sällhet eller ej, så är det åtminstone säkert, att aldrig är lifvet för henne lättare att bära, än när hon kastar sig in i dristig handling; då förgäter hon sig sjelf, känner sig ryckt framåt, och upphör att betjena sig af sitt förnuft för att tvifla, häda, förstöra sig och göra illa."

Thiers har ännu aldrig försummat ett tillfälle att uttala sig emot denna i våra dagar så allmänt rådande fallenheten att gå tillbaka inom sig sjelf, och analytisera och framställa sina egna intryck, i stället för att skaffa sig nya, eller frambringa sådana hos andra. Han kallar denna genre den impressiva, och anser den rakt stridande mot menniskans bestämmelse, som efter hans åsigt är "aktivitet": — och sjelf har han deraf fullt opp.

Vid samma tid som denna unga genius, med så litet svärmeri och så mycken energi, satte sig i rörelse, uppsteg också en annan storhet, hvars kallelse tycktes vara att åt det moderna svärmeriet och menniskans inre verld gifva dess ljuf-

vaste, ädlaste, mest harmoniska och mest förtrollande uttryck. Lamartine, sådan han framstår i sina första arbeten och sådan han ändaigenom förblifvit, är den sublimaste af alla svärmare, den mest intagande af alla dem som i sång framandats sitt innersta lif. Dessa båda männer syntes väl vid deras utgångspunkter så himmelsvidt skiljda, att aldrig deras banor borde komma att korsa hvarandra. Vi skola se dem, i början af 1830 nalkas och helsa hvarandra med en fullkomligt ridderlig hyllning, i afvaktan att framdeles möta hvarandra ansigte mot ansigte, när det höga svärmeriet sträfvade att konsolidera sig i en positiv verksamhet. I alla fall representera dessa tvenne män, liksom två chefer, de två djupa instinkterna och förnämsta rörelsekrafterna hos ett tidehvarf, hvarom man kan säga, att det ömsom är aktivitetens, ömsom svärmeriets sekel: — en dunkel, obestämd, skeptisk, och en positiv och energisk epok. Denna parallel med sina motsatser och beröringspunkter skulle vara ett rikt thema att genomföra: vi blott antyda den och gå vidare.

Thiers anlände till Paris i September 1821. Uti ett album, kalladt "En ung sydländnings ankomst till hufvudstaden", finna vi en naiv teckning af de intryck Paris med dess tumultuariska lif, trängsel och oreda, gjorde på den unge sydländningen. Det skulle ej sakna intresse att jemföra dessa ungdomsutgjutelser med hans såsom minister för handeln och de publika arbetena under åren 1832—34 utfärdade budgeter rörande hufvudstadens försköning *).

Den unge rättslärdes intryck i den nya verld, som här öppnade sig för honom, antogo snart nog en annan karakter. Införd hos Manuel fick han snart dennes rekommendation till Lafitte och Etienne, och inträdde i redaktionen af *Constitutionel* vid samma tid som Mignet inträdde i redaktionen af *Courrier*. De båda vännerna hade en lika framgång, hvar

*) Med ett af kamrarne beviljadt kreditiv på 100 mill. francs lät Thiers under denna tid åter uppsätta Napoleons Staty på Kolonnen, fullborda Triumfbågen (den s. k. Étoile) fortsätta arbetena vid "la Madelaine", uppföra palatset vid quay d'Orsay, gräfva kanaler, anlägga vägar, och sysselsätta millioner arbetare.

och en inom sitt fält. Under det den ena ingraverade på sina minsta blad dragen af en hög allvarlig och något puritansk tankestämning, kastade den andra öfver de ämnen han hade att behandla sin kraftiga, djerfva och säkra ande. Redan från sin första debut var Thiers fullt vuxen, eller för att tala sanningen, öfverlägsen Constitutionel's vanliga redaktion (Étienne undantagen) och lemnade långt bakom sig de senfärdiga nybegynnarne Bodin, Léon Thiessé och andra dylika. Det konstlösa och föga komplicerade i Constitutionel's så väl politiska som litterära theorier misshagade ej honom: Thiers, deri så olika tidehvarfvets största celebriteter, föraktade och vanvördade ej det alldagliga och vanliga, utan sökte att höja det genom lifligbet och en träffande tillämpning i sina uppsatser. Vi kunde såsom exempel härpå citera flera af de artiklar, hvarmed han började sin politiska bana, men ingen synes mera karakteristisk för denna genre än den, som han skref öfver Montlosiers brochyr: "De la Monarchie Française au 1 Mars 1822." Ett ungt sinnes förtrytelse öfver att se en sådan osammanhängande massa — han kallar boken en "cauchemar de 390 pages" — en ynglings smärta att finna en gubbe så vilseförd, en parvenys harm öfver en förhärdad patriciers förolämpningar, den blifvande historieskrifvarens nit att upprätthålla ärofulla namn, ynglingens vördnad för motståndarens gråa hår, som långt ifrån att förslöa polemikens skärpa, tvärtom ökar den och ger den större eftertryck: — alla dessa känslor uttala sig hofsamt men bestämdt i den förträffliga artikel, som den unge publicisten, genom en anticipation af form, förvandlade i en direkt till motståndaren vänd harang:

"Nej, utropar han, vi hade ej före 1789 allt det vi ega efter denna tid; ty det skulle hafva varit vansinnigt att göra en resning utan motiv, och en hel nation blir dock icke galen i ett ögonblick."

"För dessa medgifter, som ni kallar välgerningar, men som jag kallar restitutioner, hafva vi Revolutionen ensam att tacka; detta enda ord återkallar dem alla, och det motsatta ordet återkallar saknaden af dem. Kom ihog, att de första stånden, hertigar, prelater, presidenter, hade vägrat grundskatten, de yrkade på generalständer endast för att hota

hofvet, och när man tog dem på orden bytte de genast om tanke; de satte sig emot tredje ståndets fördubbling och voteringen per capita; de bifällo ej den lika rätten till embeten förr än de sågo sig i fara att genom ett afslag förlora allt; de uppgåfvo ej sina privilegier förr än i ett anfall af blygsel natten till d. 4 Augusti. Betänk, att före 89 hade vi hvarken årlig representation, eller tryckfrihet eller personlig frihet, eller skattevotering eller likhet inför lagen, eller rättighet till embeten. Ni påstår att detta allt fanns i sinnena, men det fordrades Revolutionen för att realisera det uti lagarne: ni påstår att det fanns skrifvet i representanternes instruktioner, men det fordrades Revolutionen för att sätta dem i omlopp."

Och längre ned, med afseende på de feodala gärder, som Montlosier föreslår såsom hjelpmedel mot stundens betryck, yttrar han sig såsom följer:

"Allt detta betyder dock ingenting! Men några harmsne menniskor vilja tillfredsställa sig sjelfve: de finna en förevändning att förorätta oss och öfverhopa oss med förakt. Jag vet ingenting i verlden beklagansvärdare, än att se gamle män hafva orätt, och aldrig har jag lidit så mycket, som då jag sett Montlosier tillåta sig oförrätter och förolämpningar. Han talar oupphörligt om den plebeiska fåfängan, och förebrår oss utan uppehåll vår låghet, våra brott. Jag skall ej åkalla lagarnes beskydd mot dessa förolämpningar mot de lägre klasserna; men jag skall sätta mitt simpla och borgerliga förstånd mot dessa ridderliga oqvädesuttryck. Ja, skall jag säga till Herr Montlosier, vi hafva anspråk, liksom J: det är högmodet som hos oss fordrar jemlikhet, och som hos Eder förvägrar den; men af dessa två passioner hvilken är den tadelvärdaste, antingen den som yrkar eller den som bestrider den allmänna menniskorätten? Ni tillägger, att när vi hunnit till jemlikhet vilja vi herrska, och att vi, en gång blifna herrar, äro likså spotska som J sjelfve, och ni citerar kejsardömets adel: Ni har rätt; men jag skrifver ej högmodet på blodets räkning, liksom Ni gör det med förtjensten: jag skrifver den på omständigheternas. Då plebejerne äro i den ställning som J, kunna de glömma sig liksom J; men medan

vi vänta att bli delaktige af edra orättvisor, så tillåt oss att tadla dem. Jag är fullt ut lika så öppen som ni, och på båda sidor, jag vill tillstå det, finnes blott menniskor och menskliga passioner. Det är oss emellan ingen annan skillnad än vår saks rättvisa. Hos Eder, liksom hos oss, kan det finnas fåfänga och vilda passioner. Plebejer, födda i edra leder, skulle hafva förklarat sitt fäderneslaud krig; men medgif också, att ädlingar, födde inom våra leder, kunde hafva varit ledamöter i Välfärdsutskottet. Vi äro alla menniskor, och det är en sorglig sak. Alla partier hafva sina ädla och sina dåliga subjekter, och skilja sig endast genom sina afsigter; men ni må dock medgifva, att emellan en Bailly, som dog med hjerta och hufvud fullt af sanning, och en Desprémenil, som dog full af envishet, ehuru offret är detsamma, förtjensten likväl icke är densamma. Båda hafva fallit för sin sak; men hvilkendera föll för sanningen?"

Åtminstone framlyser den öfvertygelse, det djupa medvetande, som vi skola kalla för "den sociala sanningen", på dessa sidor, der den unge skriftställaren, så prononcerad för sakerna, visar sig så litet fallen för stora illusioner öfver menniskorna. Denna artikel kunde med skäl kallas en minister-artikel; instinkten visar sig här, kallelsen skiner igenom, och spådomen är lätt att göra. Detta påminner i sjelfva verket om, huru en afton, under Thiers' första publicist-år, då denne snillrikt talat öfver ett af dagens politiska ämnen, Bodin, som hade afhört honom utan att afbryta honom, när han slutat nalkades honom och sade: "Men vet ni, min vän, att ni skall bli minister"? Artigheten emottogs utan förundran och liksom af en, den der kunde svara: "jag vet det."

För vår tids unge män duger det svårligen att efter denna skala stämma sin äregirighet för framtiden; utom det att talenterna äro ytterst sällsynta, äro tiderna väsentligen förändrade. Det fanns då partier i slagtordning, stora opinioner uppställda emot hvarandra: det fanns reguliära positioner att intaga, legitima principer att göra gällande, en social sanning med ett ord, och det var medvetandet af denna sanning, som utvecklade och fördubblade de unga talenterna,

gaf innehåll åt de unga passionerna, och ledde dem att gifva sig luft i en ädel, nyttig och ärofull rigtning.

Men det var icke blott i politiken, som Thiers' penna förde sina första vapen; då förtiden liksom nu var en uppträdande författare frestad att skrifva öfver allt möjligt. Någon har sagt, att man börjar alltid att tala om saker, och slutar stundom med att förstå dem. Saken är den, att begåfvade naturer ana hvad de sluta med att inse i grund. Det är just hvad som hände Thiers, då han i Constitutionel redogjorde för 1822 års målnings-exposition; dessa artiklar utkommo under årets lopp sammanfattade till en brochyr. Hvad än författaren sjelf nu må tänka derom, sträng som han är öfver sina första försök och nu mognad i denna kunskapsart, våga vi försäkra, att denna bok ännu i dag läses med nöje och nytta. Hvad som brister i den historiska öfversigten öfver målarekonstens utvecklingsperioder, ersättes till en stor del genom den naturliga goda smak och säkra takt, hvarmed han ger sina omdömen och råd, och det ädla sätt hvarpå han behandlar flera af sitt fäderneslands utmärkta men alltförtidigt bortryckta konstnärer.

Thiers hade, vid början af sin bana isynnerhet, och har allt framgent bibehållit en varm dyrkan för dessa sköna namn, dessa unga snillen, som ej länge öfverlefde sina första triumfer: såsom häfdatecknare reser han åt dem altaren, och oförgätliga blad bevara hans inspiration vid deras minne. Man har flera än en gång förebrått honom att icke hafva någon allmän theoretisk princip, att ej tro tillräckligt på det rätta i sin abstrakta eller philosophiska mening, att inrymma för mycket åt det faktiska. Vi vilja ej diskutera denna punkt, ehuru man i allt hvad som rörer konsten hos honom finner en orubblig tro på sanning och skönhet. Men han hade hvad vi vilja kalla en "konsularisk" stämning, det är, en sådan som fullkomligt passade för denna sköna, ädla, enthusiastiska och energiska tid, som fattar de stora sakerna äfven med hjertat, och inlägger i alla företag en tanka på framtid; som låter honom fatta eld för vissa odödliga begrepp, vissa märkvärdiga händelseförvecklingar, som inspirerade honom hans ord till Rémusat, vid denna tid af ädla början de strider:

"Vi äro det unga gardet." Denna heliga gnista, som lifvar honom såsom historieskrifvare, öfvergifver honom aldrig i hvilken annan tankeverksamhet som helst, och torde äfven i politiken, så praktisk han än sjelf vill ge sig min af att vara, mer än en gång varit honom till besvär.

Om hösten år 1822 gjorde Thiers en resa genom södra Frankrike och Pyreneerna, öfver Genève, Marseille och Bayonne. Berättelsen derom utkom följande året. Afsigten med denna tillfällighetsskrift var att gifva noggranna och friska upplysningar i afseende på de politiska rörelser, i hvilka vid denna tid opinionen tog så liflig del. Men utom all politik för dagen innehåller detta nu temligen förgätna arbete mycket af varaktigt värde. Hans naturskildringar vittna om en stor förmåga af vidsträckta vyer, ej blott öfver det geographiska sammanhanget af höjd- och dalbildningar, utan öfver provinsernas innersta historia. Isynnerhet är Marseilles historia tecknad med mästarhand. Men äfven den konstnärliga anden framträder i dessa skildringar med en ungdomlig friskhet, grace och hänförelse, för hvilken man glömmer den gryende statsmannen af beundran för målaren.

Men dessa ingifvelser äro endast öfvergående; Thiers sjelf säger oss det. Återvändom då med honom i det praktiska och reala. Samma år som denna resebeskrifning utkom, tog han en ganska verksam del i redaktionen af en tidskrift, som hade en ganska kort, men rikt bebådande tillvaro, nemligen "Les tablettes universelles." Man såg att Thiers' raska verksamhet ej mera fann tillräckligt utrymme inom den gifna ramen af Constitutionel; han kände, att han måste emancipera sig och kolonisera på annat håll. Denna tidskrift var det första försöket till en förening mellan unga krafter från skiljda håll, de proscriberade från Universitetet, såsom Jouffroy, Dubois, m. fl., de unga doktrinärerna, blomman af de allvarsamma cirklarne, med Rémusat i spetsen, och de två sydlänningarne, som öppet voro Revolutionen tillgifna, Thiers och Mignet. Thiers åtog sig den politiska bulletinen, som man i början trodde vara fluten ur Étienne's fina penna, och under detta för det spanska kriget och den bittra striden i kabinettet mellan Chateaubriand och Villèle afgörande år visade han

sig fortfarande såsom en vaksam och skarpsynt referent, som i hvarje bulletin afsköt sina epigrammer, uddiga men mildrade af sundt och klart omdöme om personer och saker. Under denna politiska skärmytsling fann Thiers tillräcklig tid till många andra sysselsättningar; öfver den göthiska arkitekturen skref han i anledning af Boisserée's bok öfver Dômen i Cöln en artikel, hvilken om än mera exponerande än diskuterande Boisserées theori om spetsbågen, dock gaf en aning om det architektoriska sinne, som Thiers sedermera genom sina mångfaldiga resor utbildat till en sällsynt fullkomlighet. Här nämna vi saken blott såsom ett bevis mera på den till det underbara gränsande mångsidigheten af fallenheter och förmågor hos en enda menniska.

Om hösten 1823 utkommo de två första banden af Revolutionshistorien. Detta arbete, som haft så mycket rop och så mycket inflytande, som ännu bibehåller sig, blef börjadt på vinst och förlust, och hade till en stor del slumpen att tacka för sin tillvaro. Den första idéen dertill fattade Felix Bodin, som dref Thiers att företaga arbetet, och som, då han såg Thiers med så mycken ifver och framgång gripa verket an, sjelf frivilligt försakade detsamma. Bodin var en lärd, men snart uttröttad och trångbröstad man, som ej hann långt utöfver den historiska resumé'n, hvars skapare han är. Han hade vid denna tid förvärfvat ganska mycket anseende, och hans namn tjente, då det behöfdes, såsom ett slags auktoritet och rekommendation. Detta namn befanns således förenadt med Thiers på de två häften, som utgjorde första bandet; först på det tredje fanns det ej mera. Uti dessa två första volumer, som omfatta den Konstituerande och nästan hela den Lagstiftande församlingen, ser man ganska tydligt att den unge historikern ännu är debutant, han har ännu ej funnit sin method eller sin originalitet. Liksom de fleste andre historieskrifvare, efter ett mer eller mindre djupgående studium af fakta, och efter en undersökning, som snart anses tillräcklig, hjelpa sig igenom sin uppgift medelst en talentfull redaktion, berättelsens dramatiska intresse och glänsande karaktersteckningar, så äfven Thiers. Mirabeau's porträtt, sådant det tecknas af hans penna, förtjenade isynnerhet upp-

märksamhet; personens karakter och storhet var lifligt, till och med med förkärlek, återgifven, och man kunde redan då, uti bedömandet af vissa situationer, spåra alltför mycket medgörlighet och öfverseende. Emellertid, sedan dessa två volumer utkommit, kände Thiers — och tillstod det med denna uppriktighet, som så väl kläder öfverlägsna själar, — att han ännu i sitt ämne hade nästan allt att inhemta, och att, efter en kursiv läsning af förut utgifna aktstycken och memoirer en snillrik redaktion ej var historien så, som han var mäktig att fatta den. Han började från denna tid att med eftertryck studera det, som utgör historiens verkliga innehåll, statskroppen och dess ressurser. Genom Manuel hade han lärt känna Baron Louis: till denne sednare vände han sig för vinnandet af vissa special-studier, hvarifrån bellettristiska historieskrifvare alltför lätt befria sig. En ytlig kunskap, ett ungefärligt begrepp, tillfredsställde icke honom; han ville sjelf lägga hand vid verket, sjelf undersöka och förstå. En hel vinter igenom gick han hvarje morgon med sin budget under armen, för att studera hos den gamle statsekonomen; dessa studier lärde honom förstå Robert Lindets och Cambons financiera försök. Baron Louis, som var ett godt politiskt hufvud och en stor fiende till kejsardömets kontinental-system, samt en stor vän af handelsfriheten, fann uti Thiers en lärjunge, som stundom tillät sig att ej vara af hans mening och bestrida honom: den värdige statsmannen gladde sig öfver att se en ung kraftfull själ sålunda öfva sig i den allvarsamma diskussionen, och gynnade honom på allt sätt. Sednare, efter Juli 1830, skulle Thiers, under Louis såsom minister, och ställd vid dennes sida, vid statsmachinens medelpunkt, i stort fullborda sina så lyckligt började financiera studier. På samma tid som han lärde finans-vetenskapen tog han hos General Foy och Jomini, som då var i Paris, undervisning i krigskonsten. Han hade vänner bland artilleri-officerarne i Vincennes, med hvilka han samtalade om terrainen, och lät beskrifva för sig befästningar, angrepp och försvar, och ingenting smickrade honom så mycket, som att efter slutad undervisningskurs af dem helsas såsom en god genie-officer. Härifrån daterar sig hans smak för geographiska och strategiska kartor, vid hvilka han

ästade en mer än militärisk betydelse*). Det historiska re-ultatet af sådana ovanliga förberedelser skulle visa sig i :redje volumen, i hans mästerliga framställning af fälttåget i Argonnerskogen (vid Valmy).

Vi hafva sökt angifva den allmänna beskaffenheten af Thiers' historiska skriftställarskap. Hans äregirighet genast ifrån hans första uppträdande, hans naturliga instinkt, är ej att frambringa en episk eller pittoresk historia, och han har icke för afsigt att frambringa ett litterärt mästerstycke. Han älskar af naturen statssaker, och öfverlemnar sig med värma åt deras studium. Född till statsman kastar han sina studier in i historien. Historien blifver således för honom tillfället, medlet, tillämpningen, öfverflödet af hans studier, men icke det verkliga målet, ej heller det verkliga ämnet. Detta gäl-er såväl för hans Revolutionshistoria, som för den historia öfver Florenz, som han begynt; i denna sednare är **konsten** hans egentliga ögonmärke; ämnet är äfven der blott före-ändningen, det är konsten som han älskar framför allt. Men vad hans historia om Konsulatet och Kejsardömet angår, illstår han dock, att hans äregirighet är en annan, och att en ej går utöfver den gifna uppgiften. Här är målet till-räckligt vidsträckt, och han önskar blott hinna det. Alla politiska, administrativa och strategiska studier finna deruti in fulla tillämpning. "Hvilken lycka utropar han, och har som en i sitt ämne förälskad konstnär full rätt till detta trop; man har för min räkning hemtat Alexander ur forntiden och satt fram honom för mig i en liten kapitens uniform, mstrålad af den moderna vetenskapens genius." För första gången har historikern gjort, och velat göra, ett historiskt verk.

Men återvändom till utgångspunkten. Thiers, sade vi, om ej förr än med tredje volumen fullt in uti revolutionens historia; han inträder deri för att så säga, med Marseillaiserne

*) "Krigshistorien är en af politikens grundvalar. Först då kän-er man i grund ett lands karta, när man studerat de fälttåg, hvars skådeplats det varit, och man känner ej ett lands förbindelser med och förhållande till ett annat, förr än man i grund studerat dess karta." Artikel af Thiers öfver Mémoires de Gouvion St.-Cyr.

serne dagen före den 10 Augusti. Likasom dessa revolutionsmänner, dessa improviserade generaler och administratörer, hvilkas natur han så väl känt och återgifvit, bildar han sig under fortgången, allt efter som ämnet fordrar, och fyller bristen på routine genom en snabbt fångad erfarenhet. Man må icke vänta, att vi här skola ingå uti en utförlig analys af denna berättelse, som i förhållande till sakerna ofta har blott alltför mycket intresse och hänförelse. Samma penna som nu framställer Thiers' porträtt, har i flera artiklar i *Globe* *) på begynnelsen af detta arbete fästat sin publiks uppmärksamhet. Midt ibland de uttryck af hänförelse och beundran, som väl höfdes den då ännu unge författaren, hade han tillåtit sig några anmärkningar och inskränkningar vid Revolutionshistorikerns alltför lättvilliga öfvergång från Gironden till Bergpartiet. "Här, sade denne i sitt vältaliga slut på den fjerde volumen och den 2 Juni, här börja hundrade gånger mera storartade och förskräckliga scener än de, som förtröto Girondisterne. För dem är historien slutad, och det återstår ingenting annat att tillägga, än berättelsen om deras hjeltemodiga död. Deras opposition har varit farlig, deras förtrytelse opolitisk; de hafva komprometterat revolutionen, friheten, Frankrike; de hafva till och med komprometterat moderationen genom att med häftighet försvara den, och döende hafva de ryckt med i sitt fall allt hvad som fanns ädlast och mest upplyst i Frankrike. Och dock skulle jag hafva velat vara opolitisk såsom de, blottställa hvad de blottställt, och dertill dö såsom de, emedan det ej är möjligt att låta blodet strömma utan motvilja och motstånd." Och likväl låter författaren under loppet af berättelsen hänföra sig till följande uttryck: "Man skulle ej kunna sätta någon öfver dem, mer än dem af bergpartiet, som endast af politik och ej af hat bestämt sig för de revolutionära åtgärderne." Och denna bergparti-männens rol, den omfattar han och framställer den rent och storartadt, men alltför glömsk af accessoirerne, uti en Carnot, en Robert Lindet eller Cambon, och fäster sig ända

*) Den 10 och 19 Jan. 1826, samt d. 28 April och 12 Maj 1827. Dit kan äfven räknas en artikel öfver Mignet d. 28 Mars 1826.

till det öfversta af "berget" vid fäderneslandets öden, som han intet ögonblick skiljer från revolutionens. Uti detta "berg", blodigare än den Tarpeiska klippan, upphör han, med ett ord, ej att se det i fara sväfvande fäderneslandets Capitolium.

Här uppstå vigtiga grund- och principfrågor. Och vi måste genast i början vidröra den allmänna fatalitetslära, som man så mycket förekastar revolutionens unge historieskrifvare. Man har så mycket talat om denna lära, som man allmänt fäster vid deras namn, att det ej är möjligt annat än att man öfverdrifvit den. Saken är att den ur Thiers' berättelse framstår för reflexionen snarare än af honom direkt bekännes. Han förtäljer och följer revolutionens phaser, han framställer dem med så mycket ljus, sanning och sammanhang, att man nästan slutar med att anse dem oundvikliga. Derifrån är det blott ett steg till att ursägta, frikänna, till och med någon gång beundra de män, som ointresseradt och stort framstå i hvarje phas, och historieskrifvarn drifver oss, om vi ej äro på vår vakt, att taga ut detta steg. Hvad oss angår, vilja vi här blott anmärka, att vi ej äro bland dem, som tro på en så synbar och lättbedömd sammanlänkning af de menskliga händelserna. Vi tro gerna på en lag, som står öfver verldshändelserna, men äfven på menniskans djupa otillräcklighet att fatta den, och att blott ana den ger anledning till alltför många villfarelser: klaven, som man tror sig ega dertill, sviker oss hvarje ögonblick. Det må vara en Pascal förbehållet att säga, att en större eller mindre längd på Cleopatras näsa skulle hafva gifvit verlden ett annat utseende; men oss tyckes i närvarande fall, att thronens omstörtande den 10 Augusti icke var en så oundviklig följd af 89 års revolution; att det ej var absolut nödvändigt, att den olycklige Ludvig XVI skulle finna sig sjelf så otillräcklig såsom konung: litet mera kraft och beslutsamhet hos honom skulle allt ifrån början hafva kunnat förändra eller modifiera sakernas gång. Oss tycktes det, som hade man i början bort kunna styra revolutionen, och att det, äfven sedan den antog det hotande utseendet af en lavin, berott på rätt många biomständigheter att hejda dess fart och afleda dess fall. Det låter sig väl göra att efteråt tala om principernas nödvändiga följ-

der, men under sjelfva händelsen hade de kunnat bilda sig på många vis. När har man sett, att en vagn, utan styrsel störtad framåt, ej kan stjelpa i en krökning, till och med om den skulle bära en nation? Bonaparte, för att blott citera ett afgörande moment, kunde ju den 13 Vindemiare hafva låtit bli att vara under Barras' hand; han kunde ju farit ut på landet denna dag; och om National-konventet engång blifvit störtadt genom sektionerna, hvad hade väl sedan händt? Philosopherne och de meditative älska att uppkasta för sig sådana frågor; historikern behöfver det ej. Emedan han blott rigtar sin uppmärksamhet på det verkligen skedda, och detta, för att ske, måste i sin sammanlänkning och följd innehålla allt hvad som gör dess möjlighet, kan historikern, medan han liksom flyger framåt, komma att så väl förbinda och förena det ena med det andra, att det i kraft af sitt naturliga utseende straxt synes alldeles för mycket nödvändigt. Thiers' historia frambringar denna slags illusion. Man finner sig ovillkorligen häuförd, och halkar förbi händelserna: det är hans konst. Hvad angår förebråelsen att hafva "konstruerat" revolutionens gång efter fatalitetslagen, så träffar den med mera rätt Mignet, om den icke annars träffar största delen af de historiker och tänkare, som hylla den providentiella åsigten.

Thiers' historia ensam skulle icke synas oss böra väcka dylika frågor, hvilka, sålunda framställda, snarare skulle svära emot denna berättelses hänförande kraft. Hvad man har rätt att finna, är att denna berättelse ofta är mera enkel och genomskinlig än händelserna sjelfva; att han ej lagt tillräcklig vigt på hinder, eländen och brott, och att vissa brottslige och förblindade menniskor, i följd af den möda han ger sig att sammanlänka händelser och situationer, ej fått sig den stämpel påtryckt, som de förtjena. Den historiska framställningens liflighet undantränger alltför ofta det strängare moraliska uppskattandet; detta tycks bero mera på glömska än på system.

Detta må likväl icke tydas så, som skulle de offer, som förtjena medlidande och vältalighet, ej af Thiers få ut sin rätt. Ingenting är mera rörande hos honom än Girondisternas

och Marie Antoinettes död. Man endast finner, att detta medlidande med de oskyldige ej motsvaras af hans förtrytelse mot deras bödlar, och man tycker sig i detta fall kunna på honom tillämpa skaldens ord:

Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.

Förgätom likväl icke, att han på de enkla och beundransvärda blad, der han förtäljer, efter den 9 Thermidor, om en Romme's, en Goujon's dom och stoiska död, vältaligt utropar: "Man begagnade sig af detta tillfälle för att anställa en minnesfest till Girondisternas ära. Ingenting var mera billigt; så lysande offer förtjente hyllning, om de än satt fäderneslandet i fara, men man hade haft nog att kasta blommor på deras graf, utan att spilla blod. Likväl har man utgjutit det i strömmar; ty intet parti, ej en gång det som har menskligheten till sitt valspråk, är sansadt i sin hämd." Dessa ord, uttryck af djupt och sannt medlidande, svara på anklagelsen för system.

Sådan som vi finna Thiers' historia, med sin blandning af liflighet och glömska, har den ifrån sitt första offentliggörande funnit två alldeles oförenliga klasser af läsare. De revolutionens ögonvittnen, som mer eller mindre varit offer för densamma, hafva aldrig samtyckt att deri erkänna denna reguliära gång till och med i blodbaden, denna ordning i oordningen; de hafva aldrig af häfdatecknaren, så hänförande han än varit, låtit leda sig till denna aflägsna synpunkt, der perspektivet öppnar sig, men der det äfven sjelft skapar sig. Deremot hafva uppkomlingar, sådane som ej sjelfva åsett revolutionen, men i vaggan beundrat dess dystra majestät, dess patriotiska stormar, och som njuta eller hoppas njuta dess frukter, dessa hafva med hänryckning adopterat Thiers' arbete, och emottagit det samtidigt med Beranger's sånger såsom de utvaldes arfvedel.

Sålunda fattad är denna bok den sanna historien, och liksom vägkartan öfver de generationer, som äro under marsch; det är en dagbok öfver expeditionen, skrifven aftonen före den sista triumfen. När man en gång stadnat, är förhållandet förändradt: man fordrar mer reflexion, mer philosophi,

man reagerar mot det skedda; men vill man låta sig hänföras af händelsernas ström, är ingenting mera hänryckande, skarpt och snabbt fattadt; hindren försvinna, ojemnheterna jemnas. Denna dramatiska framställning lifvar, eldar och frambringar nästan samma verkan som en *Marseillaise;* den tvingar oss att älska revolutionen.

Är detta ett godt eller ett ondt? — En fråga, som torde bragt författaren, sedan han blef statsman, mer än en gång i förlägenhet! Det säkra är, att framgången, i början trög att bestämma sig, med åren blifvit oerhörd, populär; Julirevolutionen har påskyndat, och så att säga promulgerat den. I närvarande stund äro 80,000 exemplar deraf i cirkulation i verlden. Dessa tio historie-volumer hafva på en gång fått ett rop, liksom vissa romantiska produktioner, vissa odödliga pamfletter: och i sjelfva verket är det ej för helt och hållet opartiska, lugna och objektiva verk som man sålunda fattar eld.

Huru det än må förhålla sig med biomständigheterna, skall aldrig denna historia, som från och med sin tredje volum bildar ett så lefvande, så sammanfattadt helt, någonsin mera träugas tillbaka och förglömmas: den skall lemna i Franska folkets minne sköna spår, lysande punkter, financiera och strategiska framställningar, gifna för första gången, och äfven vändningar, som alltid skola citeras såsom exempel på en ren patriotisk inspiration och en naturlig och lefvande vältalighet. Vi kunna ej anföra något värdigare exempel härpå än det slags epilog, som slutar åttonde volumen och sätter kronan på berättelsen om det första Italienska fälttågets rent republikanska segrar. Läsaren torde ej ogilla att vi här intaga detta sköna stycke i sin helhet:

"Alltid minnesvärda och för oss alltid saknadsvärda dagar", utropar historieskrifvaren, hvars ton i detta ögonblick nästan stämmes upp till hymn, "— var någonsin vårt fädernesland skönare och större än nu? Revolutionens stormar syntes lugnade; partiernas gny genljöd såsom sista dyningen af stormen; man betraktade denna återstod af rörelsen såsom en lifsyttring af en fri stat. Handeln och financerna reste sig ur en förfärlig kris; jorden började under arbetsamma händer

er blifva fruktbärande. En styrelse, sammansatt af borgersän, våra likar, styrde republiken med hofsamhet; de ädlae voro kallade att efterträda dem. Alla röster voro fria. ·ankrike, på höjden af sin magt, var herre öfver hela lan:t emellan Rhen och Pyreneerna, mellan hafvet och Al›rna. Holland och Spanien förenade sina flottor med Frankkes för att gemensamt kämpa mot despotismen på hafvet. iderneslandet strålade i odödlig ära. Beundransvärda aréer läto dess trefärgade fana svaja inför konungarne, som lle förinta det. Tjugu hjeltar, olika till karakterer och tanter, endast lika i ålder och mod, förde dess soldater till gren: Hoche, Kleber, Desaix, Moreau, Joubert, Massena, onaparte och en mängd andra ryckte i förening framåt. Man igde deras olika förtjenster; men intet öga, så genomtränınde än dess blick var, såg uti denna hjeltegeneration brottsıgar och olyckliga; intet öga såg uti dem sådane, som voro ›stämde att dö i förtid, anfallne af oväntade sjukdomar, döıde för Muselmannens dolk eller under fiendens eld, eller dana, som undertryckte friheten och förrådde fädernesland:t; alla tycktes stora, rena, lyckliga, fulla af framtid! Det rade blott ett ögonblick; men det finns ej annat än ögonick, så i nationernas, som i individernas lif. Vi skulle erfinna välståndet med freden; hvad friheten och äran anck, så egde vi dem redan! Fäderneslandet, sade en af de mle, måste icke allenast blifva lyckligt, utan ock tillräck;t ärorikt. Denna önskan var uppfylld. Fransmän, J som dermera sett friheten qväfd, fäderneslandet föröddt, hjeltarne dskjutne eller sin ära otrogne, glömmen aldrig dessa odöd;a dagar af frihet, ära och hopp!"

Stilen i denna historia, och i allmänhet stilen hos Thiers, det som minst verkar på läsaren; den kommer omedelbart källan, är framför allt precis, lätt och flytande, samt gemskinlig ända till färglöshet. Hans tanke qväller fram såm en våg, som följes af en annan våg; deraf någon gång got sporadiskt och ofulländadt i uttrycket, som dock fylles nom det följande. Historikern har sedermera genom rexion sökt att bilda sig en theori öfver sitt manér. Han ger skämtfullt, att han har en fanatism för enkelhet, men

sannare att säga, har han en naturlig fallenhet och oemotståndlig drift dertill. Han tror gerna, att de nyare i historien ej böra hafva annat än saken för ögonen; underlägsne de gamle i många afseenden, äro de kunnigare, mera förtroliga med allt socialt vetande, tvungna att uppfylla mera invecklade fordringar, och deras förnämsta åliggande är att i allt hvad de uttrycka vara så mycket mera klara, precisa och begripliga. Det är också kanske i denna genre som de hafva att söka sin sannaste originalitet. Det finns utan tvifvel många sätt att värdigt skrifva historien; men i de mera sammansatta formerna är det så lätt att insmyga någon imitation, något aperi af forntiden. Voltaire undgick denna fara, Thiers äfvenledes. Uti sitt arbete om kejsardömet har han ansträngt sig att med enkelheten förena den egenskap, som skall förhöja och afrunda den, koncision. Lyckas han att vara kort och ändå lättfattlig, utan att derföre vara i grunden mindre tankrik, så har han vunnit fulländning i sitt manér.

Thiers' glänsande bana såsom publicist och statsman ligger ej inom de trånga gränsorna för denna uppsats. Vi skola ej heller följa hans eldiga loftalare uti alla detaljer af historikerns speciella studier, hans smak för Arkitekturen och Dante, eller hans allvarliga förberedelser till en verldsomsegling med Laplace. Vi vilja blott till slut anföra hvad Sainte-Beuve, i form af postskript till sin artikel, yttrar i afseende på den berömde författarens Historia om Konsulatet och Kejsardömet, hvars första del, sedan nu återgifna öfverblicken var färdigskrifven, kommit till kritikerns kännedom. "Denna första volum, säger han, innehåller fyra böcker; ty verket är indeladt i böcker, hvaraf hvar och en bär ett namn, namnet på den deri skildrade principala tilldragelsen; således har första boken till rubrik: "Konstitutionen af år VIII"; den andra: "Inre administrationen"; den tredje: 'Ulm och Genua"; den fjerde: "Marengo." Uti den första, som begynner med dagen efter den 18 Brumaire, efter de första oundgängliga och provisoriska åtgärderna för en reorganisation, gifves en framställning och diskussion af Sieyès' konstitution; man har här svärmarn och spekulatören gent emot den store handlande

mannen; ingendera är uppoffrad för den andra, och Sieyès har aldrig synts mera djupsinnig och skarpsynt än då han reder sig ur det dilemma, som han försöker i sitt system. Vi sade att han ej är uppoffrad, och öfverhufvud är, i hvad vi hittills läst, ingen karakter uppoffrad af Thiers. Allting tillkännagifver, att han är besluten att göra hvarje sida af sitt ämne gällande. Redan ifrån de första bladen förmärker man en anda af högsinnad och öfverlägsen moderation, som icke härleder sig från begäret att besvara vissa anticiperade inkast, utan som är själen i historien sådan som den högsint fattas af en ädel intelligens. Andra boken är uteslutande egnad åt den departementala, juridiska och financiera reorganisationens nya mekanism, "åt detta reorganisationsarbete, säges det, hvarigenom den unge generalen gaf bestånd åt sin inkräktning, hvaraf han ville göra sin ära, och som, till och med efter hans underbara segrar, i sjelfva verket qvarstår såsom hans varaktigaste ära." Uti denna mångfaldiga exposé gör författaren, såsom man lätt kan tänka, bruk af alla dessa glänsande ressurser, som man vet att han eger, men som han nu uppdrifvit till deras yttersta höjd. Och i allmänhet tyckes oss hans methond uti denna nya historia hafva hunnit mästerskapet; det är hans gamla method, men renad och befästad genom arbete. All uraktlåtenhet är försvunnen. Uti det vi hittills läst, är det icke en enda punkt, som ej exakt slår en händelse på spiken; några nyktra reflexioner, några erfarenhetens och den sociala sanningens maximer, inströdda på sin plats, tjena blott att gifva lif åt de idéer, som i mängd uppstå i läsarens själ. Sjelfva indelningen i böcker ådagalägger en konst i kompositionen, som förstår att bringa omvexling på samma gång den upprätthåller jemvigten. Denna andra bok, som passande slutar med ceremonien vid Äreminnet öfver Vashington, tillhör odelad medborgar-ärans invigning. Hvad beträffar de två följande, rent militära, som omfatta operationerna under 1800 års fälttåg, Moreau vid Rhen och Donau, Massena i Genua, Bonapartes tåg öfver Alperne och vid Marengo, så anar man lätt hvad fördel Thiers' penna kunnat draga af dessa heroiska kontraster, denna kedja af underverk, men det är endast genom framställningens enkelhet,

storhet och precision, som hans berättelse gör anspråk på att likna dem. Ingen enda sökt effekt: föredragets lif är endast ämnets lif, vältaligheten endast händelsernas vältalighet. Någongång förråder ett simpelt framkastadt ord, en hastig vändning, författarens rörelse och framkallar en tår, såsom när han, vid det olycksdigraste ögonblicket under slaget vid Marengo, när man trodde detta förloradt, låter Desaix, på långt håll anande faran, i tid framrycka under kanonelden, hvem skulle ej med honom, med en smärtsam aning om en slutliga olycksdagen, utropa: "Lyckliga inspiration hos en lika förståndig som trogen adjutant! lyckliga ungdomsöde." — Och när han, efter detta fälttågs slut, efter att hafva gjort oss delaktige af segrens berusning och tecknat fredens första frukter, slutar med dessa ord: "man kan säga, att Frankrike aldrig upplefvat så sköna dagar!" — hvem känner ej hvad dessa ords nakna sanning skulle förlora på ett enda tillagdt drag! — Men vi märka, att vi tala alltför lifligt till publiken om det, hvarpå den ännu måste vänta någon liten tid, och uppväcka en nyfikenhet, som vi ej äro i stånd att tillfredsställa. Det skulle dessutom vara svårt att i ett arbete som ej är egnadt för tablåer, och som bildar en lefvande enhet, finna stycken att citera så talrikt som hos andra historici."

FVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

---

[29] Om Folkväldet i America af *Alexis de Tocque-'lle.* Öfversättning. Första Delen 284 sidd. Andra Delen '6 sidd. Tredje Delen 295 sidd. Fjerde Delen, med anmärk-ngar af *Fr. Eimele,* 277 sidd. Stockholm 1839, 1840, 1844. A. Norstedt & Söner. (Priset: 4 Rdr Banko).

Sveriges politiska litteratur har under de sistförflutna en blifvit riktad med öfversättningar af tvenne vigtiga ar-ten öfver de Förenta Staterna. Det ena är Miss Martineau's k om Samhällslifvet i Amerika; det andra är Tocqueville's ktbara verk. Det förstnämnda har förut blifvit i denna dskrift visserligen ej granskadt, men dock anmäldt; det dnare är föremålet för dess rader.

Miss Martineau's verk, ehuru rikt på intresse och skrif-t i en ganska egen stil, torde dock ej kunna sättas i bredd ed Tocqueville's. Det eger dock en egenskap, som gör ss läsning långt ifrån öfverflödig, äfven för dem, hvilka ıderat Tocqueville. Miss Martineau har nemligen anfört ett obetydligt antal fakta, anekdoter, exempel ur Amerikas sam-llslif, hvilka, jemförda med Tocqueville's resonnementer, änka dem nya upplysningar och befästa deras sanning. ›cqueville är ej rik på fakta, men desto rikare på snillrika igter, på träffande anmärkningar, på grundliga undersöknin-r, på lärorika slutsatser. Han är ej en afgjord anhängare den Demokratiska principen; han försvarar den visserligen ıot ogrundade beskyllningar; han uppsöker dess verkliga nning, men tillsluter ej sitt öga för de fel, som bedrifvas ıder skygd af dess namn, de förderfliga böjelser, som upp-xa under dess oinskränkta herravälde. Mången gång består ns försvar för Demokratien, — ifall sådant kan kallas för-ar — i en framställning af de fel, som tillhöra en motsatt ımhällsordning, och resultatet blir då att hvarken den ena ler den andra Statsförfattningen kan betraktas såsom den

yppersta. Aristokratien har haft sin tid; den är nu förbi, all Aristokrati har fallit eller faller småningom, stånd och klasser blandas, privilegier föraktas, jemlikheten ökas, hvarken börden eller rangen eller rikedomen eller snillet skänka sina egare en säker magt, ett obestridt företräde. Den ena menniskan blir den andra allt mera lik i magt, i förmögenhet, i bildning, i tänkesätt, i seder; all tillfällig skillnad, som mensklig vishet eller fåfänga upprest, försvinner; det allmänt menskliga träder i dagen. Historien blir ej konungarnes historia, ej adelns, ej store mäns biografier, men en skildring af massornas lif. Folket blir allt, den enskilda intet; menniskorna blifva små, menskligheten visar sig större än någonsin.

En sådan rörelse genomgår hela den bildade verlden; — en rörelse, hvars resultat blir jemlikhet, och jemlikhetens styrelsesätt är Demokrati. Intet folk är från denna rörelse undantaget, men den visar sig på olika ställen mer eller mindre liflig, här lugn och begränsad af vishetens ledning, der våldsam och öfverlemnad åt passionernas ras; här inskränkt af ännu öfvermägtiga hinder, der lössläppt utan bejd och motstånd; på det ena stället visar den sig såsom en strid emot bestående förhållanden, såsom det mindre antalets mening, men en strid, som dagligen föres med större framgång, en mening, som beständigt vinner nya anhängare; på andra håll öfversvämmar den land och folk, och förtrampar med tyranniskt öfvermod äfven billiga anspråk, äfver heliga rättigheter. Europas och Amerikas folk omslutas af den allt genomträngande jemnlikheten med band, som ingen kraft mägtar bryta. Starkast äro dessa band i Amerika. Der är segern ej blott vunnen, men den segrande magtens herravälde är stadgadt, oinskränkt, obestridt.

Denna magt har under århundraden utvecklat sig i bredd med den stigande bildningen, och af dennas eröfringar beständigt vunnit ny styrka. Att bekämpa den är fåfängt. Man skulle då resa sig upp emot tidehvarfvet och bryta sönder mensklighetens utveckling. Hvem har mägtat detta? Hvem vågar försöket? När sågo vi företaget lyckas att uppkalla ur grafven förflutna tiders lif? Nej, lagar, seder, stånd, klasser, samhällsförfattningar, allt förändras, allt åldras, en ny tid bildar nya förhållanden. Ehvad de äro goda eller onda, måste de erkännas såsom fullbordade fakta, och menniskan rätta sig derefter. Oss är föreskrifvet af Försynen att lefva under jemnlikhetens växande välde. Behöfver detta en motvigt, icke lärer den vara att söka hos privilegierade klasser; behöfva dess fel en rättelse, icke kommer den ifrån några få

beklädda med en stor magt, ty der jemnlikhet i allmänhet råder, är det största antalet mägtigast, och det mindre stiftar förgäfves sina lagar. Nej, vi äro af nöd eller af böjelse, med eller mot vår vilja Demokrater, och vår efterverld skall blifva det i ännu högre grad.

Det är då icke Demokratien, som skall bekämpas, utan utan dess dåliga böjelser, dess utsväfningar, dess förtryck. Ett Demokratiskt Samhällsskick har sina egna faror, men det gifves ock förtjenster, dygder, sällhet, dem man förgäfves söker i andra tidehvarf. Egoismen kläder sig i en ny skepnad, men äfven dygden lyser med ett nytt ljus.

Att uppsöka förtjensterna, utveckla dygderna, motverka farorna, varna för utsväfningarne, förädla böjelserna, kort sagdt, i lagar och seder uppställa en motvigt emot Demokratiens sämre egenskaper — detta är uppgiften för vår tids statsmän, det är profvet för tidens medborgerliga dygd.

Under inflytelsen af en sådan åsigt, som ofvanstående rader antyda, har Tocqueville studerat Amerikas lif. Han har funnit i jemnlikheten det grunddrag, hvartill alla detta lands förhållanden ytterst kunna återföras, och han har sett i Europa samma jemnlikhet dagligen närma sig det mål, som den i Amerika uppnått. Han såg ett Samhällsskick, som bar frihetens namn, och i vissa fall med rätta, men ur hvilket äfven kan uppresa sig en ny despotism, af en annan natur och i vissa fall större än den bildade menskligheten någonsin sett.

Med ena ögat fästadt på Amerika och det andra på Europa betraktade Tocqueville de Förenta Staternas lagar, seder, bildning, tänkesätt, folkets böjelser, familjelifvet, vetenskapen, konsten, språket, uppfostran, religionen, de offentliga karaktererna, de särskilda menniskoracerna, Anglo-Amerikanerne, Negrerne, Indianerne, besökte Unionens olika stater, de stora städernas vid Atlantiska hafvet, betraktade de norra staternas kolossalt uppväxande industri, söderns slafvar och plantager, vesterns barbari och förbistrade seder, studerade Amerikas historia i böcker, dess lagar vid domstolarne, samtalade med dess umärkta statsmän, och med dem som voro i oberoende af dagens strider, såg och hörde mycket, jemförde, granskade, begrundade allt, återförde hvarje sak till sin första grund, spanade dess utveckling i en dunkel framtid — och resultatet af hans forskningar blef det arbete, hvars öfversättning vi anmäla.

Vi upprepa ännu en gång att Tocqueville icke är enthusiast för Demokratien. Ställen förekomma visserligen, som tyckas innebära en bestämd hyllning åt denna princip, men

dessa yttranden hindra honom ej att ifrån första sidan af boken till den sista med den yttersta stränghet granska, med den mest oblidkeliga rättvisa bestraffa hvarje missbruk, hvartill det Demokratiska lynnet förleder, hvarje last som på dess jordmån lättare än annars uppväxer. Å andra sidan hembär han beständigt det fullkomligaste erkännande åt det Aristokratiska samhällselementets verkliga värde, åt dess ridderliga dygder, åt dess höga bildning, åt dess politiska vishet. Deraf har ock blifvit en följd att Tocqueville's ord pläga anföras såsom stöd för alldeles motsatta meningar, och af personer, som ledas af de mest olika grundsatser. Båda förfara dervid med mera klokhet än ärlighet; med klokhet, emedan Tocqueville's anmärkningar merendels äro träffande, men utan ärlighet emedan de blott anföra lösryckta satser, som betraktade i det sammanhang, hvaruti Tocqueville uppställer dem, stundom leda till helt andra slutsatser än afskrifvaren skulle önska. Hvilket parti kan tillegna sig det allmänna resultatet af Tocqueville's åsigt, torde af det vi redan yttrat vara klart.

Tocqueville's opartiskhet är i en tid, full af politiska passioner, beundransvärd. Mången gång uppställer han en parallel emellan Aristokratisk och Demokratisk Samhällsordning, deras olika karakterer och de olika frukter, som hvardera af dem framkallar. Det är såsom ville han ej dömma dem emellan, men han sätter läsaren i stånd dertill. Ehvad känsla som medföres till studium af hans verk kan den alltid till en viss grad finna tillfredsställelse; men det vore ock möjligt att densamma under läsningen förändras. Ty Tocqueville's bok är väl egnad att hos personer med Aristokratiska böjelser eller också med en svagare karakter och mindre stark förtröstan på en gudomlig händelsernas ledning väcka leda eller bäfvan för den makt, hvars herravälde Tocqueville förkunnar eller förespår, och hvars fel han skoningslöst blottar. Men likaså kunde det ock hända, att den som blott ogerna erkänner den Demokratiska principens rätt lärde sig af Tocqueville att ej hata denna makt, som han sjelf eller åtminstone hans barn en gång måste lyda. Menskliga fel och dygder, fosterlandskärlek och egoism i beständig strid, på olika sätt under olika samhällsformer, detta är den tafla Tocqueville gifver oss. Men under de nya formerna, till stöd för de nya dygderna, till försvar emot det nya förderfvet och möjligtvis äfven emot ett nytt tyranni fordras ett annat handlingssätt än fordom. Lagarnes bildning måste följa sedernas; statskonsten blir förändrad; lefnadsyrken och samhällsklasser, som förut föraktades, vinna en rättvis aktning; pligter och rättigheter, magt och lycka, som varit delade emellan olika klasser, blifva

gemensamma för alla; religionen, lika stark som förut, kommer i ett nytt förhållande till staten; poesien, vetenskapen, konsten, det husliga lifvets förbindelser omskapas, åtminstone till någon del, af den allmänna jemnlikheten, när denna blifvit den grundsats, på hvilken samhällslifvet hvilar.

Om det är afgjordt, att det Aristokratiska samhällsskicket med all dess yttre glans och dess hemliga elände, med dess stora dygder och stora brott, med dess rika bildning hos vissa individer och djupa barbari hos mängden, med dess välgerningar i enskilda fall och dess missaktning för allmän menniskorätt, med dess stora vishet och dess långsamt förtärande sedeförderf, kort sagdt, med all dess ära och alla dess fel, i våra dagar allt mera försvinner; om det är sannt att vår tids dygder äro sådana som fostras under Demokratiska grundsatsers välde, och dess förvillelser rätteligen betraktas såsom Demokratiens ungdomssynder, så måste ock ett grundligt studium af folkväldets natur vara af den högsta vigt, särskildt inom Sverige. Vi hafva en mägtig Aristokrati blott i vår historia, och äro genom de närmaste politiska band förenade med ett annat i hög grad Demokratiskt land. Om vår tids lynne skall sätta sig till verklig karakter, eller upplösa sig i förvirring; om på en kraftfull, men obetänksam ungdom skall följa en stark och sansad mannaålder eller en förtidig ålderdom och slutligen politisk död — detta beror derpå huru tidslynnet uppfattas af medborgaren, huru det behandlas af lagstiftaren. Derföre måste det vara af stor vigt att lära väl känna det folk, der samma anda, som i Europa och särskildt i Sverige alltmera utvecklar en segrande kraft, redan genomtränger hela statens lif. För ett sådant studium torde det vara svårt att finna en trognare ledare än Tocqueville, en säkrare grund än hans verk.

Men vid ett sådant studium är en fara för handen; derföre att Amerika är Demokratiskt, vill man tro att allt hvad Demokratien i detta land uträttat också skall inträffa öfverallt der denna samhällsförfattning herrskar. Det är icke så; mycket ondt finnes i Amerika, som Europa ej behöfver frukta; — vi nämna blott slafveriet och de förskräckliga faror, hvarmed detta i en framtid hotar — faror, som just af det Demokratiska samhällsskicket mångfaldigt försvåras. Motsatta förhållanden finnas ock, som i Amerika underlättat Demokratiens bestånd, och dess förening, äfven i sin ytterlighet, med laglig säkerhet och ordning, men hvilka förhållanden för Europa äro främmande. Det är ibland Tocqueville's förtjenster att han beständigt varnar för denna fara vid bedömandet af

Amerika, och noga skiljer emellan det som är Demokratiskt och det som är Amerikanskt.

Vi hafva sökt antyda den allmänna karakteren af Tocqueville's verk, och sluta med en hastig öfversigt af dess särskilda delar. Efter ett företal, som för tankarnes liflighet och stilens prakt kan räknas bland mästerstycken af politisk vältalighet, börjar han med en blick på Amerikas natur och befolkning, de Engelska koloniernas uppkomst och äldsta samhällsskick, hvaruti redan fröet låg förvaradt till den anda, som utvecklat sig sedermera. Hvad han yttrar om vigten af folkens barndom, såsom källan för hela deras sednare karakter, kan aldrig för noga besinnas. Derefter framställas grunddragen af Amerikas författningar, först kommunernas, så staternas, sist unionens. Betraktelsen stiger från de mindre samhällsbildningarne till de större, visar deras förhållande till hvarandra, och särdeles kommunalförfattningens stora vigt och välgörande inflytelse i Amerika. Detta är ett ämne, hvartill Tocqueville med förkärlek återkommer, då han i andra delen skildrar de elementer, som finnas till motstånd emot majoriteternas tyranni, hvilket han framställer såsom Amerikas största fel och fara, näst slafveriet. Domaremaktens politiska inflytelse och dess för detta land alldeles egna ställning; journalismens stora magt, söndersplittrad i otaliga, hvar och en för sig obetydliga, fragmenter; de politiska associationerna, den allsmäktiga Demokratiens både onda och goda vanor framställas hvar efter annan, och slutligen kastas en blick in i Amerikas framtid för att besvara frågan om unionens sannolika bestånd eller befarade upplösning. I sammanhang dermed betraktas förhållandet till Indianer och Negrer, de förres stundande undergång, de sednares tillväxt, samt faran för en ryslig hämnd då slafvarne brutit sina bojor.

I fjerde delen framträder en helt ny sida af ämnet. Det är icke mera Amerikas statsskick som skildras; det är Demokratiens allmänna karakter på grund af Amerikas exempel. Utsigten vidgar sig och omsluter verlden. Den sednare afdelningen, ifrån början af fjerde delen, hvilken är den sista, som framträdt i Svensk öfversättning, har ej blott ett politiskt utan allmänt socialt intresse. Det är nu ej frågan om Statsförfattningen, utan om sederna, om den intellektuella verksamheten, om tänkesätten under Demokratiska inflytelser. Här framställes den rigtning, som tanken, känslan, fantasien emottager af ett Demokratiskt samhällsskick. Det är en fråga om Religionens bestånd, om de praktiska yrkenas företräde; om vetenskapens, konstens, poesiens förändrade gestalter; om den art af egoism, som är att befara; om arbetets fördelning;

om den enskilda kraftens obetydlighet; om det husliga lifvet, om tjenare och husbönder, om föräldrar och barn, om qvinnans ställning; om industriens magt; om fred och krig, huru den förra älskas af ett Demokratiskt folk och det sednare, om det icke kan undvikas, erhåller en egen karakter; slutligen om den art af Aristokrati, som åter kan uppstå, och det förtryck, som, under mångväldets eller ett nytt envåldes namn, kan drabba ett folk, der alla äro lika — allt detta framställes i korta drag, med lefvande vältalighet. Det är tröstande att förnimma resultatet, att intet af det goda i menskligheten nödvändigt förstöres af Demokratien, men blott försättes i nya förhållanden. Det kan förstöras, men då kommer förstörelsen af Demokratiens missbruk, af dess vanvårdade ledning, af de försvinnande samhällselementernas ensidiga och likväl vanmäktiga motstånd, och kunde äfven under andra förhållanden hafva inträffat.

En anmärkning får aldrig glömmas. Hvad Tocqueville yttrar om Demokratiens karakter, gäller densamma i allmänhet. Den är ej fritagen från inflytelsen af folklynne, klimat och framför allt af hvarje folks föregående öden. Allt detta gifver åt hvarje Demokratiskt land en egen gestalt; det är blott principens allmänna rigtning som Tocqueville granskat.

Vi våga ej längre påkalla, kanske missbruka läsarens uppmärksamhet. Öfversättningen af fjerde delen är af en annan hand än de tre föregående, och beledsagad af noter och anmärkningar, som vittna om en mera bestämd förkärlek än Författarens för Demokratien. Måhända skulle det för en närmare granskning blifva klart att Öfversättarens klander, åtminstone på vissa ställen, gör Författaren orätt. Det skadar dock ej att meningarne stå vid hvarandras sida. Läsaren må jemföra och bilda sjelf sin åsigt.

Öfversättningen har tvifvelsutan kostat mycken möda. Arbetet är ej lätt att återgifva, ehuru ej svårt att förstå. Öfversättarne hafva tacksamhet att fordra för den skänk de gifvit vår litteratur af ett dyrbart verk, och öfverseende för de ofullkomligheter, som vid sjelfva öfversättningen ej kunnat undvikas. s—s.

[50] Lärokurs i Medeltidens Historia jemte Romerska Kejsare-Historien för Gymnasier, af *P. G. Alander*, Lector i Historien. Förra Delen: Lärobok. Skara, 1845. 160 sidd. 8:o. (Priset: 44 sk. B:ko.)

En stor svårighet vid Elementar-undervisningen i Historien har länge varit kännbar genom brist på goda läroböcker. De

af Herr J. Ekelund utgifna kunna svårligen anses tillfredsställande; de upptaga mera anekdoter än fakta och lemna ingen fullständig öfversigt af Historien. Det var Hr Ekelunds mening att göra läroboken nöjsam för lärjungen och väcka intresse för saken. Om äfven detta till en viss grad lyckats, så är det fara värdt att ändamålet vunnits på bekostnad kanske af kunskapens grundlighet, säkert af dess omfång. Det lif i framställningen, hvarförutan historien lätt förvandlas till ett register, tillhör vid elementar-studierna lärarens muntliga föredrag snarare än läroboken. Denna måste innefatta hvad lärjungen bör veta, och inläras med minnet på samma gång som förståndets uppfattning af händelsernas sammanhang och tidehvarfvens karakterer understödjes och vägledes af Lärarens förklaringar eller af särskilda läseböckers läsning, i bredd med skolans lexor. Der hufvud finnes och historiskt sinne, lägges med denna method en grund för historisk bildning, och om dessa egenskaper saknas är fara värdt att äfven den anderikaste lärobok blifver för lärjungen obehaglig och föga nyttig.

Hvad beträffar Svenska historien är bristen ännu ouppfylld och det är hög tid att någon skicklig hand afhjelper den. Förr än detta skett kan man knappt vänta att resultaterna af de märkvärdiga forskningar, som allmänt berömde författare anställt under de sista decennierna, skola framtränga utom de lärdes krets. Åtminstone är den allmänna kunskapen i fäderneslandets historia förunderligt ringa. Skulle en sådan Elementarlärobok författas, så kunna vi ej föreställa oss den annorlunda än såsom en sammanträngd framställning af den ståndpunkt Sveriges historia genom Prof. Geijers, Doct. Fryxells, Hr Strinnholms m. fl. forskningar ernått. Dessa författares arbeten innehålla väl det bästa som vår tid vet om fäderneslandets öden, och att sprida denna kunskap ibland den bildningssökande ungdomen måste vara elementar-undervisningens ändamål. Andra arbeten torde derjemte böra begagnas, bland hvilka ett af de vigtigaste är Doctor Reuterdahls Kyrkohistoria.

Vi nämna detta i förbigående, enär vi skulle önskat att i stället för en Lärobok i Medeltidens historia få anmäla en i den Svenska. Behofvet deraf är större i samma mån som fäderneslandets historia måste anses vigtigare än främmande länders. För öfrigt hvad beträffar Gamla Historien äga vi af Hr Loenbom ett sammandrag efter Heerens förträffliga Handbok, hvilket för denna del af historien kan med fördel begagnas. För den nyare tiden vore önskvärdt att ega ett dylikt utdrag ur samme författares Historia om det Europeiska Statssystemet, hvarvid dock borde iakttagas, att detta verk endast angår den

yttre historien, och staternas inre utveckling således måste framställas ur andra källor. Denna inre historia är i våra dagar lika ifrigt bearbetad som den förut varit glömd för glänsande krigsbedrifter, och dess resultater böra för ingen del förbigås vid elementar-undervisningen.

Må det vara oss tillåtet att förutsända dessa anmärkningar för den anmälan, som åligger oss, om en ny Lärobok i Medeltidens historia. Vi hafva emottagit den med så mycket större fägnad, som den mera än någon af dem vi förut äga närmar sig till det mål vi ofvanföre uppgifvit för en Elementar-lärobok. De ganska brukbara sammandragen i Medeltidshistorien af Loenbom och Pütz hafva redan uträttat mycket godt, men Hr Alanders bok behöfver dock ej frukta för jemförelsen med dessa. Likasom Pütz har företräde för Loenbom i redighet, men deremot är ojemn så till vida, att Tysklands historia framställes alltför utförligt i förhållande till de öfriga ländernas, och Loenbom deremot är mera rikhaltig än den förstnämnda, så innehåller det nu ifrågavarande arbetet mera än begge de öfriga. Någon skulle till och med kanske invända, att Hr Alander upptagit ett något större kunskapsförråd än som af Gymnasii-lärjungen kan oeftergifligen fordras. Säkert är att blott få kunna vid sin ankomst till Universitetet redogöra för denna boks innehåll. Men deraf att blott få kunna det följer icke att ej flera borde kunna det. Tiden på ett Gymnasium är tillräcklig till mycket, om en skicklig lärare rätt anordnar undervisningen. Måhända blifver det oundvikligt, der denna lärobok begagnas, att de för studier mindre väl begåfvade ynglingarne stadna något under lärobokens hela innehåll, men för lifligare hufvuden är den ingalunda för stor, helst man har rätt att fordra af både lärare och lärjungar ej blott flit men äfven ansträngning. För öfrigt äro några flere eller färre fakta af mindre vigt; hufvudsaken är att läroboken upptager det verkligt vigtiga och anordnar detta på ett klart och redigt sätt. Äfven i dessa afseenden torde blott gillande omdömen kunna fällas om Hr Alanders bok. Den delar sig i två hufvuddelar, först Europas allmänna Historia och sedan de särskilda Staternas. Derigenom vinnes en allmän öfversigt af den Europeiska mensklighetens gång och de gemensamma förhållanden, som bestämde densamma, och tillika en öfversigt af hvarje lands utbildning och förändringar. Den förra är nödvändig för att lära känna medeltiden, och den sednare lika nödig för att inse huru det nyare Europas stater under denna tid bildat sig. Vi hänvisa i allmänhet till bokens företal, deruti en fullkomligt tillfredsställande förklaring innefattas öfver arbetets plan. Kanske, såsom Förf. äfven sjelf befarat, har

stilen nog mycket närmat sig formen af utkast. Men då en schematisk framställning i allmänhet blifvit följd — och detta med rätta — så har det varit svårt att ej stundom drifva densamma litet längre än nödvändigheten fordrat.

Romerska Kejsarehistorien inleder Medeltiden, hvarefter följer den första perioden, som Förf. kallar det Germanisk-Arabiska Tidehvarfvet. Det sträcker sig till år 843. Det är folkvandringarnes tid — en svår period att redigt framställa. I det hela vill rec. icke klandra den ordning Förf. följt, men tror dock att en ännu mera schematisk, ja till och med tabellarisk uppställning här varit på sin plats. Äfvenså vill det synas som skulle redigheten hafva vunnit på en gemensam framställning af de Germaniska, Slaviska och Österländska folkvandringarne, enär dessa olika folk kommo i beröring med hvarandra och deras vandringståg stundom möttes. Förf. har, trogen sin plan att skilja Öster- och Vesterlandets historia, låtit Carl den Stores Monarki, Påfveväldets uppkomst och Vesterlandets kulturförhållanden intaga sin plats emellan de olika folkvandringarne.

Det andra Tidehvarfvet — intill år 1100 — kallas det Normannisk-Tyska och Turkiska. Här blifva Norrmannatågen och de af dem grundade stater inledningen, fortsättningen bildas af Feudalsystemets teckning, det Romerskt-Tyska Kejsaredömets uppkomst och strid med Hierarkien, och slutligen, såsom en särskild afdelning, Orientens historia. Norrmannatågens inflytelse hafva vi ej sett i någon elementarlärobok så mycket framhållen som i denna. Att detta skett är en följd af Förf:s välberäknade företag att framställa ej blott hvarje folks utan Medeltidens allmänna förhållanden.

Det tredje tidehvarfvet är det Hierarkiskt-Mongoliska till år 1300. Det är först korstågens period, så tiden för städernas uppkomst och strid med länsmonarkien, för Påfvemagtens höjd och de Engelsk-Franska nationalkrigen, dem Förf. med skäl upptagit ibland allmänna drag i Medeltidens historia. I afseende på korstågen anmärka vi — och med fullkomligt bifall — att Förf. deruti innefattat ej blott härfärderna till Asien, Egypten och Tunis, utan äfven omvändelsekrigen emot Europas hedningar vid Östersjön, emot Muhamedanerne i Spanien och kättarne i Södra Frankrike. Den sednare afdelningen af denna period innefattar de christna rikena i Orienten och Mongolernes folköfversvämning.

Det fjerde och sista tidehvarfvet innehåller vesterländernas Medeltid i sin upplösning och Osmaniska väldets uppkomst i Östern. Det som här genomgås är Påfvemagtens aftagande genom kyrkans inre förderf, som möttes af en djerfvare veten-

ıkaplig forskning; Italiens och Tysklands förändrade gestalt ʒenom Kejsaremagtens försvagande; fortsättningen af krigen i Frankrike; den Burgundiska magtens uppkomst; de stora sjöıpptäckterna under 15:de seklet; den nya konungamaktens uppräxande och slutligen Grekiska rikets fall.

Vid slutet af hvarje afdelning om Vesterländerna har Förf. ecknat tidens statsväsen, kultur och seder — en svår sak att en lärobok framställa. Ingenting är lättare än att om sådane ımnen skrifva långa stycken, hvilkas innehåll kan vara sannt ɔch rigtigt, men utan att passa för att af en lärjunge inhemtas. Ty dessa ämnen kunna blott med möda sammanbringas ınder bestämda punkter. De egna sig bättre för läseboken in läroboken. Icke desto mindre är äfven den sednare, om le saknas, ofullständig. Här låg således Förf:s svåraste uppgift; må hvar och en lärare, som begagnar boken, sjelf dömma; rec. tror för sin del att Förf. i allmänhet öfvervunnit svårigheterna och ser deruti en af arbetets bästa egenskaper.

De särskilda Staternas Historia innefattar tre klasser: de Romanisk-Germaniska, de rent Germaniska och de Slaviska folken. Att Förf. gjort rätt, då han till den mellersta af dessa klasser hänfört England, kan väl icke medgifvas, när man besinnar den Normandiska eröfringen och särskildt det märkvärdiga faktum, att århundraden förflöto efter Wilhelm Eröfrarens tid innan Englands konungar brukade tala Engelska språket. Det var en långvarig kamp emellan Anglo-Saxisk och Normandisk nationalitet, hvilka blott småningom sammanväxte. Båda ligga gemensamt till grund för det nyare Britannien. Samma förhållande eger rum i Frankrike; äfven der rörde sig ända långt in i medeltiden ett helt annat folklif i södra än i den norra delen af landet, och på detta förhållande, som åt Frankrikes historia ger en helt annan karakter än man förut varit van att tillägga den, och hvilket af den berömde författaren Aug. Thierry blifvit särdeles väl skildradt, skulle vi tro att något större afseende bort fästas. Deremot är uppkomsten af Italiens stater klarare och mera fullständigt framställd än som brukat vara fallet i historiska läroböcker. Detsamma gäller om Spanien och Portugal. I Tyskland sträcker sig framställningen ej blott till Tyska riket såsom ett helt, utan äfven till de vigtigaste af Furstehusen, som bildat egna stater i detta land, sådana som Welfiska, Wittelsbachska, Askaniska ätterna. De Slaviska folken samt Danmark och Norge behandlas ej, såsåsom eljest brukats, i förbigående, utan med samma uppmärksamhet som de öfriga staterna. Detta är ock af vigt i en bok ämnad för Sveriges ungdom, hvilken ofta fått lära mera om aflägsnare folk än om dem, hvilka varit mest i beröring

med oss sjelfva. I allmänhet har den ordning blifvit följd i Hr Alanders bok, att hvarje lands Historia afdelats efter Regentfamiljerna med en blick på inre statsförhållanden, samt derefter på krigen och gränseförändringarne under hvarje sådan period. Att detta bidrager till en redigare öfversigt måste villigt och tacksamt erkännas. Slägtregister har Förf. blott bifogat öfver husen Lancaster och York, Anjou, Norges Regenter samt Estridska ätten i Danmark.

Sådan är i korthet uppställningen och planen för denna nya lärobok. Förf. ämnar låta den följas af en läsebok. En sådan hör också till den plan han följer och först derigenom blir denna kurs i Medeltidens historia fullständig. Läroboken bör då läras af minnet och Läseboken derjemte läsas, icke såsom en lexa, men såsom en förklaring öfver den förra. Men äfven utan Läsebok kan Läroboken med fördel begagnas i en skicklig lärares hand, men också endast i en sådan. Ty med en schematisk uppställning i boken är lärarens muntliga föredrag oundgängligt. Vi önske att sådane lärare måtte fästa sin uppmärksamhet vid Hr Alanders bok, och vi hoppas att densamma icke, såsom Förf. blygsamt fruktar, skall stadna inom Skara Gymnasium. s—s.

[31] Statistik öfver Sverige, grundad på offentliga Handlingar. Jemte en karta öfver den nordiska halfön, af *Carl af Forsell.* Fjerde upplagan, tillökt och förbättrad. Sednare Afdelningen. (Priset: 1 R:dr 16 sk. B:ko.)

Sedan förledet år Hr af Forsell börjat utgifva en fjerde upplaga af sin bekanta Statistik öfver Sverige, har denna nu blifvit fulländad. Ämnets vigt och arbetets intresse påkallar en redovisning för innehållet. Hr af Forsells karakter såsom författare är känd och förnekar sig ej heller i denna sednare afdelning af hans verk. Samma menniskoälskande anda och samma nit för en förbättrad ordning framträder äfven i detta arbete. Från en vetenskaplig synpunkt kunna anmärkningar göras, hvilka ej hindra ett uppriktigt erkännande af arbetets förtjenster. Vi gå att i korthet meddela en öfversigt af detsamma.

Sedan Förf. emot slutet af förra afdelningen beskrifvit den Svenska Handeln, börjar den sednare med ett närbeslägtadt ämne, nemligen Städernas tillstånd. Förf. anmärker till en början deras obetydlighet i jemförelse med landsbygden. Ett sådant förhållande är bland Sveriges mest utmärkande egenheter. Hvar och en', som af erfarenhet känner våra småstäder, torde gerna instämma i Förf:s yttrande s. 257, att många bland dem knappt äro annat än jordbruksidkande byar, och med stort

skäl kan den fråga uppkastas, om ej största delen af Sveriges städer borde upphöra att räknas för städer. Det är blott Stockholm, Götheborg, samt städerna af första, andra och knappast tredje klassen, som kunna anses för verkliga städer med stadsmannanäringar och stadsintressen. Huruvida denna städernas underlägsenhet är för fosterlandet i det hela en olycka, blifver nu en annan fråga, som Förf. ej behöft upptaga. Orsakerna till städernas förfall har han i korthet vidrört och något utförligare uppräknat de försök, som Regeringen gjort att befordra städerna, icke blott genom det beskydd, som hvarje medborgareklass har rätt att fordra, utan äfven på verklig bekostnad för landsbygden. Att, detta oaktadt, städernas lägervall synes oafhjelplig, och deras välmåga är beroende af landtmannanäringar, detta är ett nytt bevis på otillräckligheten af alla konstens åtgärder för att hjelpa det, som icke kan hjelpa sig sjelft. Om någonting har varit beskyddadt i Sverige, är det visst städerna, och likväl äro tretton städer tillsamman af mindre uppskattningsvärde än ett enda af våra största jernverk, se s. 258. Europas största stad, London, har nära fem gånger större folkmängd än alla Sveriges städer sammanräknade, och det Brittiska riket räknar tio städer, utom London, med större folkmängd än Sveriges hufvudstad. — Den Tabell Förf. bifogat och hvilken är hufvudsaken i hans framställning, upptager städernas ålder, så långt som denna kan beräknas, deras folkmängd, antalet af hus och tomter, den jordrymd som hvarje stad besitter, medelafkastningen deraf boskapens mängd, uppskattningsvärdet, städernas beskattning och tulluppbördens belopp.

Ifrån städerna öfvergår Förf. till arméen och börjar med Indelningsverket. Landtförsvarets beskaffenhet i äldre tider har ej ingått i hans plan. Om dess nyare organisation är ej heller Förf. mångordig, men lemnar en tabell och flere andra uppgifter om de särskilda Regementernas läge — nemligen de indelta — och om kostnaden för deras underhåll, samt deras numerär och mötesplatser. Förf. fäster uppmärksamheten på det bekanta förslaget att förvandla arméen till en blott stam för beväringen och grunda försvaret hufvudsakligen på en allmän landstorm. En så stor förändring har Förf. saknat utrymme — äfven om han velat det — att på detta ställe utveckla. Deremot har han egnat en tabell åt framställningen af arméens löne-reglering och dess pensions-kassas ställning. Beväringens antal nämnes s. 292 och äfven en uppgift om ynglingarnes kroppslängd. En ringa sak, torde mången säga, men det saknar dock ej intresse att veta, det 50 procent af hela antalet är under 6 fots längd. Man kan deraf bilda sig ett

ungefärligt begrepp om den nuvarande generationens utseende, och vinna ett bidrag till kännedomen om dess fysiska beskaffenhet. Slutligen nämnas några ord om de nyare anstalterna för arméens intellektuella bildning, under hänvisning till Förf:s för några år sedan utgifna Statistiska upplysningar om Sverige. Innan vi lemna afdelningen om arméen kunna vi ej förbigå det ställe, der några ord talas om roteringsskyldighetens ojemna fördelning. Detta ämne förtjenade en utförligare behandling. Ojemnheterna äro särdeles tryckande och visa sig icke blott vid jemförelsen emellan olika län, utan äfven emellan särskilda orter inom samma provins. Så t. ex. i Stora Kopparbergs Län äro de aflägsnare, fattigare socknarne, särdeles Orsa församling, hvarest Dalfolket icke kan lifnära sig utan ett för lif och helsa förderfligt arbete i slipstensbrotten, belastade af en långt hårdare rotering än de mera odlingsbara och genom ett lönande bergsbruk välmående bygderna i provinsens sydvestra del. Orsaken säges vara den, att dessa nejders välmåga är yngre än roteringen. De förras fattigdom har dock funnits i sekler, och orsaken må vara hvilken som helst, så är förhållandet i närvarande tid obilligt.

I afseende på Sjöförsvaret anmärker Förf. det oväntade förhållande, att Sverige, af naturen danadt till sjömakt, dock vunnit jemförelsevis få lagrar på hafvet. Hufvudsumman af Förf:s Statistik öfver flottan består i tabeller öfver dess numerär, aflöning och båtsmanskompagniernas läge. Förf. är för öfrigt en stark vän af skärgårdsflottan och hyser stora tankar om ångfartygens vigt för sjöförsvaret. Han fäster uppmärksamheten vid den för Sverige passande industrien att tillverka ångfartyg af jern. Slutligen meddelas några underrättelser om nu befintliga Lots- och Båk-inrättningar, samt Vice Amiralen af Klints Sjökarte-verk.

Näst efter flottan följer artikeln om allmänna Undervisningen. Den innehåller först en redovisning för innehållet af K. Förordningen d. 18 Juni 1842 om Folkundervisningen. Förf. skulle måhända hafva kunnat gifva en mera klar öfversigt af detta ämne. Nu liknar framställningen nog mycket ett utförligare register. Derefter nämnes antalet af folkskolor i de särskilda Biskops-stiften, och en not egnas åt Småbarns-skolorna. Rörande Elementar-läroverken meddelas några korta underrättelser om de särskilda lärometoderna och om lärjungarnes antal samt härkomst ur olika stånd. Förf., i allmänhet reformvän, älskar äfven skolans nu ifrågavarande förändring. Han lägger en stor vigt på de tre Riksståndens hemställan till Kongl. Maj:t vid nyss förledna riksdag, och särskildt på det förhållande han anser ega rum, att stora förändringar i denna

g kunna företagas utan särdeles dryga statsanslag. För öf-
ʒt får man icke hos Förf. söka en tillräcklig motivering för
ler emot något visst skolsystem. Angående Universiteterna
nnas blott några notiser om deras ekonomiska ställning med
nvisning till Författarens "Statistiska upplysningar". i hvilka
ren blifvit intagne förteckningar på fordringarne till de aka-
miska examina. Det är dock omöjligt att sådana uppgifter
nna fullt motsvara verkligheten, enär de akademiska studi-
na idkas med en frihet, som ej kan noga bindas vid be-
imda fordringar för hvarje lärdomsart. — Tillämpnings-sko-
rna blott nämnas, men flera underrättelser om dem finnas i
rfattarens ofvannämnda "Anteckningar." Deremot meddelas
r en uppgift öfver antalet af utgifna böcker i hvarje ämne
l trenne särskilda tidpunkter, och vidare en öfversigt af den
enska Litteraturens Historia. Denna uppsats består dock nä-
m blott af namn; den är torr och liknar ett register, men
n icke sägas innebära någon klar öfversigt öfver Litteraturens
reckling och beskaffenhet på olika tidpunkter. I en Statistik
nde den umbäras och för Litteratur-historikern är den allt-
mager. — Detsamma kan äfven sägas om de stycken, som
ra öfverskriften: "*Skön konst*" och "*Sveriges störste krigare.*"

Vigtigare och mera ändamålsenlig är den följande afdel-
ngen om Svenska folkets fördelning i Stånd samt förmögen-
tsvilkor. Tabellen upptager antalet inom båda könen af
leln, Presteståndet, Borgerskapet, Bönderne, Ståndspersons-
ssen, Utländningar och Judar, samt summan af den jord-
endom, som hvarje klass besitter. Derefter följa sifferupp-
ter på egendomens taxeringsvärde och de särskilda stån-
ns bevillning, samt Inteckningarnes belopp och förhållandet
ellan köpt och såld egendom.

Under öfverskrift "om Finanserna" bekämpar Förf. Stats-
ldssystemet och lemnar sedan en öfversigt af Bankens ställ-
g vid 1844 års slut och äfven af Privat-Bankernas.

Åt Sveriges Domstolar och Lagskipning egnas sedermera
kapitel. Det är, såsom i allmänhet alla de afdelningar,
r resultaterna icke låta sammanfatta sig i statistiska siffror,
särdeles rikhaltigt. Men Förf. återvänder också snart till
beskaffade ämnen, då han ur Justitiæ-Statsministerns Berät-
ser och enligt meddelanden af Chefen för Fångstyrelsen upp-
ver antalet af vid domstolarne behandlade mål, af dit in-
mda personer och fångarnes mängd. Vid uppgiften om sjelf-
rdens antal har Förf. meddelat ett anmärkningsvärdt yttrande
General-Direktören Ekströmer om orsaken, hvarföre detta
g af brott inom den arbetande klassen är talrikast under
ren. De faktiska uppgifterna beledsagas af ett resonnement

s. 402 om den mera skenbara än verkliga tillväxten af brottslingar och brott. Det har länge varit rec:s tro, att det mera är lagöfverträdelser än verkliga brott som ökas. Oordentligheten tilltager, men råheten minskas. Likasom stora dygder nu äro mera sällsynta än fordom, så aftager också antalet af stora brott. Att detta förhållande blifvit en naturlig följd af hela vårt tidehvarfs karakter skulle kanske kunna bevisas, om sådant tillhörde denna korta öfversigt.

Efter några ord om Norges domstolar under åberopande af Bloms berömda beskrifning öfvér detta land, öfvergår Förf. till en ny afdelning, som innefattar åtskilliga ämnen. Der talas om fattigvården; om proletärernes antal i olika orter; om orsakerna till fattigdomens tilltagande, dervid Förf. meddelar ett utdrag ur Wexiö Domkapitels med stilistiskt mästerskap författade utlåtande år 1833 om fattigvården; om Lazaretterna; om Hospitalerna; om Sparbankerna; om Prins Carls inrättning för fattiga och vanvårdade barn. Den philantropiska anda, hvari Förf. behandlar alla dessa ämnen är för mycket känd för att här behöfva omtalas. Fakta meddelas af värde för den statistiske forskaren och för menniskovännen. Förf:s yttranden om pauperismen — ett ämne, som han med förkärlek omfattar — förtjena allt afseende. Vi behöfva ej gå läsaren i förväg med något omdöme, men kunna dock ej tillbakahålla en anmärkning. Den gäller deras åsigt, för hvilka en philantropisk författare just för sin philantropi är misstänkt och föga angenäm. Mången finnes nemligen, som fruktar att vår tids philantropi skall i sig innebära mindre menniskokärlek än ytlighet och slapphet. De frukta att dess inrättningar skola förstöra mången gammal dygd, upplösa god ordning och under namn af christelig kärlek och menskligt deltagande befordra blott egoism och sjelfsvåld. Det kan icke nekas att understundom verkliga anledningar visat sig till en sådan fruktan. Men dervid bör dock besinnas, att menskligheteus upplysning, att sedernas mildhet, att den lidandes, den fattiges, den vilsefördes vård och förbättring äro heliga föremål för den ädlaste verksamhet, och mången gång fordra åtgärder, som afvika från gamla seder och alldagligt bruk. Det lider inges tvifvel att vår tids philantropi är en af tidehvarfvets bästa egenskaper och en försoning för åtskilliga dess fel. Slapphet, ytlighet och sjelfsvåld hafva funnits utan sådana philantropiska idéer, och, om de ej upphäfvas genom desamma, ja om de till och med någon gång skulle synas befordrade deraf, så bevisar detta ingenting annat än att dessa idéer äfven kunna på ett orätt sätt tillämpas.

Vi hafva tillåtit oss denna korta utflygt för att inlägga en protest emot det missförstånd, som stundom visar sig äfven hos de aktningsvärdaste män. — Vi återgå till slutet af Herr af Forsells bok. Der upptagas tvenne ämnen, beräknade för närvarande tidpunkt. Det ena är en förteckning på de vigtigaste af Rikets Ständers beslut vid den nu upplösta riksdagen. Man ser deruti en tafla af riksmötets resultater, som eljest förlora sig i massan af tryckta handlingar. Det andra består i några underrättelser om Norge. De äro mycket korta, men så stor är okunnigheten om detta land, hvilket dock ligger oss i alla hänseenden så nära, att äfven dessa underrättelser torde för mången vara nya. Hvarje bidrag till kännedomen om Norge förtjenar tacksamhet; det är hög tid att de arbeten, som dels på Norska dels på Tyska finnas om detta land, blifva för den Svenska allmänheten tillgängliga.

Vi nedlägga slutligen pennan under den lifliga önskan, att antingen Förf. eller andre skicklige män måtte snart blifva i tillfälle att snart företaga de special-undersökningar, hvarförutan Sveriges Statistik, så väl som dess Historia, aldrig kan fullständigt genomföras. s—s.

[32] **Bidrag till Svenska Riksdagarnes och Regeringsformernas Historia från midten af sjuttonde århundradet af *Wilh. Tham*.** Första häftet. Stockholm, L. J. Hjerta, 1845. **(Riksdagarne 1660 i Götheborg och Stockholm. — Konung Carl Gustafs testamente och additamentet till Regerings-formen af 1634.)** VIII och 128 sidd. 8:o. (Priset: 40 sk. B:ko.)

Det bådar godt för den svenska häfdateckningens framtid, att yngre forskare mer och mer börja rigta sin håg åt monografiska undersökningar, och att de dervid hufvudsakligen vända sig till sjelfva hufvudkällorna för vår historia, hufvudstadens rikhaltiga archiver. Genom sådana förarbeten kan en fullständig svensk historia omsider blifva möjlig. Hitintills hafva våra stora häfdatecknare gemenligen varit nödsakade att sjelfva både uppfordra och förädla malmen, och då detta för en så lång tid, som vår historia omfattar, öfverstiger en mansålders höfva, hafva de äfven gemenligen bortdött ifrån halffärdiga arbeten. Deraf kommer, att våra äldre historiska monumenter temligen länge varit kände och granskade, medan de sednare seklernas, just de för oss vigtigaste, till en stor del legat obegagnade i archiverna, till dess de genom Geijers och Fryxells forskningar lyckats tillvinna sig en allmännare

uppmärksamhet. Visserligen hade den oförgätlige Hallenberg genom sin historia om Gustaf II Adolf långt förut ådagalagt, hvilka skatter funnos i våra archiv förborgade; men redan den omständigheten, att han nödgades afbryta detta ypperliga arbete, bevisar tillräckligt, huru föga sinne den tiden egde för dylika upptäckter. Att förhållandet numera blifvit annorlunda får utan tvifvel tillskrifvas det lifligare politiska intresse, som allt mera och mera sprider sig bland nationen. Man inser, att dagens frågor måste söka sin förklaring i den föregående tid, ur hvilken de medelbarligen eller omedelbarligen utvecklat sig.

Ibland ofvan omtalade monografiska undersökningar intager här anmälde arbete en utmärkt plats. Den svenska riksdagshistorien är hittills föga bearbetad och måste likväl för vår af politiska lifsfrågor upprörda tid vara särdeles lärorik. Fastän detta förträdesvis gäller om sist förflutna sekel, så är dock äfven det näst föregående väl förtjent att allmännare kännas. Det blef under Gustaf III:s tid ett slags trosartikel att anse decennierna före 1680 såsom en gyllene ålder, såsom ett ideal, ifrån hvilket nationen affallit, och till hvilket den borde återföras. Än i dag torde många finnas, hvilka till den grad förbländas af den yttre glans, som under medlet af 1600-talet omgaf det svenska namnet, att de skåda landets äfven inre ställning i en allt för ljus dager, och gerna betrakta dåvarande författning såsom mönstret af sansad frihet. — Var då verkligen vid denna tid den svenska friheten så rotfästad, så jemt och rättvist fördelad, att ingenting bättre i det afseendet kan önskas? Huru dermed hänger tillsammans, derom lemnar förevarande afhandling tillräcklig upplysning. Den som ser, huru det "fria" bondeståndet ordentligen skrapas af riksdrotset för sina riksdagsmeningar, huru medlemmar deraf emot sin vilja intagas på riddarhuset, för att erhålla förmaningar, huru sekreteraren i sittande råd uppmanas att bearbeta ståndet och derför erhåller tillsägelse om belöning, huru adeln söker och lyckas att upphöja sin vilja till lag, först i samråd med rådet emot medständerna, sedan ensam emot både dem och rådet, huru ståndens betänkanden egenmäktigt ändras af rådet och kansliet derefter affattar riksdagsbesluten, oaktadt ståndens protester, med mera dylikt, börjar snart vackla i sin tro på den tidens förträfflighet. I sjelfva verket har det svenska folkets frihet icke så urgamla anor, som man vill förtälja oss. Friheten har hos oss, såsom annorstädes, ifrån början endast tillhört några få, och först småningom med den stigande bildningen utsträckt sig till allt flera och flera. Om man förbiser de uräldsta tiderna, om hvilka vi verkligen veta alltför litet, för att öfver dem kunna fälla något säkert omdöme, så tillhörde

svensk manna frihet i sin fulla bemärkelse till en början endast adeln och prelaterne; den utsträcktes till borgerskapet, när man behöfde deras penningar, till bönderne, när deras armar måste anlitas, och till det lägre presterskapet först genom reformationen. Det dröjde dock länge, innan de ursprungligen frie ville till alla delar erkänna de nykomnes anspråk. Adeln äflades ännu under sextonhundratalet att tillegna sig votum decisivum vid riksdagarne, och man finner dem ännu vid 1660 års riksdagar så till vida lyckas, som de öfriga stånden frivilligt gåfvo med sig, af fruktan för inbördes oenighet under en tid, då riket saknade fullmyndig konung. Under medlet af detta århundrade kämpade de ofrälse stånden ännu, om icke för sin tillvarelse, dock för sin politiska betydelse.

Med tillbörlig aktning för hvarje författares obestridliga rätt att sjelf utstaka omfånget för sitt arbete, och fullkomligt erkännande af det värde, de lemnade bidragen ega, kan ref. dock icke undertrycka den önskan, att förevarande undersökningar måtte blifvit sträckta något längre tillbaka, eller till tidepunkten af Gustaf II Adolfs död. Att begynna med 1660 är att begynna midt i en period, ty såsom sådan måste man i svenska riksdagshistorien betrakta det halfva sekel, som följde på Gustaf II Adolfs död: det utgör ett helt för sig, som icke utan olägenhet kan i framställningen söndras. Åtminstone hade Förf. bort göra sina läsare den tjenst, att vid framställandet af diskussionen öfver regeringsformen inledningsvis omtala dess uppkomst och föregående öden, liksom han, när 1680 års riksdag kommer att behandlas, utan tvifvel finner skäl att lemna en inledande öfversigt af reduktionsfrågans behandling vid de märkvärdiga riksdagarne 1640 och 1655.

Det var egentligen tvänne hufvudfrågor, omkring hvilka riksdagsintresset rörde sig under ofvan angifna period, den om reduktionen och den om regeringsformen. Båda hade det gemensamt, att de tjenade till föreningspunkter för de ofrälse stånden uti deras strid emot adeln och just genom denna strid erhöllo sin stora vigt och betydelse. Reduktionsfrågan tyckes väl vid första påseendet endast vara af financiell betydelse, men den slöt inom sig en annan fråga, som rörde den svenska samhällsförfattningens grundvalar. Skulle bönderne fortfarande utgöra ett fritt stånd, eller icke? Frågan var af så mycket större praktisk vigt, som den tidens svenska adel visst icke saknat tillfällen att vinna tycke för det ofria förhållande, som i andra länder egde rum emellan adel och bönder. En del af denna adel härstammade från Lifland, lifegenskapens förlofvade land, en annan hade under de långvariga

krigen i Polen och Tyskland lätteligen hunnit tillegna sig de i dessa länder herrskande åsigter. "Om så får fortfara, som nu", yttrade ÄrkeB. Lenæus under en öfverläggning i preste-ståndet på 1650 års riksdag, "blifva de tre stånden till intet: bekommer adeln alla bönderna under sig, så har bonde-ståndet icke mer någon stämma på riksdagen, och går detta stånd under, så följa lätteligen preste- och borgareständen med: blifver så endast konungen jemte ett stånd i riket, och hvad vore konungens myndighet, då adeln innehade alla landets gods." Det var nemligen det idkeliga föryttrandet af godsen, som hotade bondeståndet med fullkomlig upplösning. Icke nog att kronobönderne derigenom förvandlades till adelns undersåtare; äfven den fria skattebonden fruktade med skäl ett lika öde, då kronan åt adeln (andra hade ingen rätt att köpa, icke en gång att emottaga kronogods i betalning för sina fordringar af kronan) föryttrade icke endast sina egna hemman, utan äfven skatteböndernas. En sådan föryttring innebar väl endast ett öfverlåtande af räntan, emedan kronan naturligtvis ej kunde föryttra mera än den sjelf ägde; men i en tid, då denna ränta till en betydlig del utgjordes af personliga tjenst-skyldigheter, såsom dagsverken och körslor, och dessa, likasom äfven åtskilliga andra räntetitlar, voro till sin uppkomst godtyckliga, till sitt omfång aldrig noga bestämde, ägde den nya räntetagaren mångfaldiga medel i sin hand att småningom kringskära bondens eganderätt och slutligen tvinga honom att den alldeles afträda. Häraf ständiga klagomål vid riksdagarne. "Nu besvära sig", heter det, "K. M. undersåtare skattebönderna, hvilka K. M. hafver under frälse försålt, huru som dem odrägliga dagsverken, samt ovanliga skatter och utlagor, öfver det som de för detta, och medan de sina utskylder till kronan betalte, påbördas och förökas, jemväl och med annan last och tunga besväras, allt till den ändan att de sin skattebörd och rättighet måtte gå quitte och frälsemannen upplåta." Kronobönderne, hvilka från far till son i oupphörlig följd fått behålla sina hemman, så länge de lydde under kronan och rigtigt utgjorde sina utlagor, beklagade, att de af de nya frälse ägarne oförskyldt drefvos derifrån. "Mången redlig och behållen bonde är drifven ifrån hus- och gård samt störtad i fattigdom och elände; tio till tjugo hemman och deröfver beröfvas sina åboer och läggas under herregårdarne, samt måste sedan skötas af de andra herregårdsbönderna, som derigenom försätta och försumma sina egna hemmansbruk. Blifver så allt riket förvandladt i herregårdar, hvilka enligt privilegierna föga, enligt sjelftagen rätt intet till kronan betala." Omsider utbröto klagomålen i den häftiga storm, hvilken vid 1650 års riksdag

tade adeln, och förberedde reduktionsbesluten af åren 1655 h 1680.

Den andra hufvudfrågan angick regeringsformen, hvilken t ena partiet ifrigt förfäktade och det andra lika ifrigt för-stade, båda (märkvärdigt nog!) i frihetens namn. Adeln ste friheten i en inskränkt konungamakt, och denna inskränk-ig ville man finna i en starkt organiserad embetsmanna-rarki, men då denna hufvudsakligen utgjordes af adliga dlemmar, var det naturligt, att de ofrälse stånden ansågo lfva inskränkningen hotande för sin frihet. Deras magt var nu icke sådan, att den kunde mäta sig med adelns. De höfde för sitt skydd en stark konungamakt. Striden sluta-s med konungsligt envälde, men som detta envälde för o-ilse stånden endast var medel, men icke ändamål, hvilade ss framtid på osäker gundval.

De svenska förvaltningsformerna, sådane de ända till sed-re tider varit och till en stor del ännu i dag äro, begynte rst under och genom Gustaf II Adolf antaga fasthet. De lre hade antingen blifvit sönderbrutne under unionstidens gder eller oduglige för nya förhållanden. Hvad som under n förste Gustaf begynt nybilda sig, hämmades i sin utveck-ig genom hans söners olyckliga throntvister. Under en tid yttre och inre oro kunde inga genomgripande organisatio-r påtänkas, än mindre verkställas. De för dagen herrskande rtierna måste hjelpa sig fram för dagen och kunde, fram-rallt betänkte på egen säkerhet, egna föga omsorg åt en orgondag, hvilken måhända icke skulle bli deras. Med Gu-af Adolfs uppträdande på thronen blef åtminstone det inre gnet återställdt. Missnöje fanns, men det var redan uttröt-dt, och sedan Carl nedstigit i grafven, hade det ingen att nda sig emot. Förbittringen emot fadren kunde ej utsträc-s till den sjuttonårige sonen, som i hans stränghet ingen l haft. Gustaf Adolf var i det lyckliga läget att kunna örda frukten, utan att dela hatet, af sin fars åtgärder. Ho-m blef det möjligt att återställa den sönderfallna staten. gskipningen, kollegialstyrelsen, landtregeringen, städernas sfattning, läroverken, kort sagdt nästan hvarenda förvalt-ngsgren, blefvo af honom dels nyskapade, dels ordnade. ör att försäkra bestånd och framgång åt de nya inrättnin-rne, äfvensom för att betrygga riket för vådorna af en ronledighet, medan thronarfvinge vore omyndig, hade han nge haft i sinnet att genom en utfärdad regeringsform sätta seglet på sitt verk, men en plötslig död bortryckte honom, nan denna föresats var verkställd, och riket hotades att se n gamla oredan upplefva ånyo. Det var Sveriges lycka, att

han efterlemnade en man, sådan som Axel Oxenstjerna, invigd i sin konungslige väns planer och mägtig att dem genomföra.

Thronföljden kunde visserligen icke omtvistas, såsom händelsen varit vid Carl IX:s död. Genom Norrköpings arfföreningen var stadgadt, att, om hela konungahuset på manssidan utginge, skulle till Sveriges drottning antagas den konungadotter, eller om sådan icke funnes, furstedotter af huset, som äldst vore och ogift; likväl med det uttryckliga förbehåll, att hon icke skulle ingå giftermål utan ständernas, likasom ej heller de skulle välja henne man emot hennes samtycke. Sedermera, då af konungahusets manslinea ingen mera än Gustaf Adolf qvarlefde och "man nogsamt förmärkte, att fienden icke ringa hopp hade på hans dödliga frånfälle, såsom och att månge enfaldige ibland allmogen af allehanda stånd icke rätt förstodo den punkt i arfföreningen, som angick arffröknarnes rätt till riket", förklarade ständerna till yttermera visso genom riksdagsbeslutet 1627, att Christina skulle efterträda, i händelse han inga manliga arfvingar efterlemnade. Men Christina var vid fadrens frånfälle icke fyllda sex år gammal och om förmyndareregering fanns ingenting stadgadt. Medan riket var inveckladt i ett vidtutseende krig, skattkammaren tom och folket knotade öfver betungande skatter, var man osäker, hvem som egde befalla. Enkedrottningen hade anspråk på förmynderskapet, eller åtminstone på del deri, om man ville efterfölja, hvad förut skett, men hon var dertill så föga tjenlig, att konungen sjelf i lifstiden hade tillstyrkt hennes uteslutande. Pfalzgrefven Johan Casimir, nära befryndad med konungahuset och hos hvilken den unga drottningen uppföddes, af Gustaf Adolf begagnad i vigtiga värf, dem han till rikets båtnad utfört, tycktes äfven göra sig billiga förhoppningar; men honom ville rådet och adeln icke erkänna, ehuru han utan tvifvel anstått de ofrälse stånden, hvilka å sin sida skydde en rådsregering. Fruktan att möjligen förstöra sin sons framtid gjorde emellertid honom försigtig och medgörlig.

När rådet erhöll underrättelse om det olyckliga dödsfallet, afgick genast förfrågan till den i Tyskland varande Cancelleren, huruvida konungen efterlemnat någon regeringsform eller något testamente, men innan den ankom, hade han med statssekreteraren Lars Grubbe redan hemsändt konceptet till regeringsformen. Dermed följde en skrifvelse, som tillstyrkte rådet att, tills allmän riksdag hunne sammankomma, "regera det gemene väsendet och stå sakerne före", såsom de hitintills under konungens frånvaro haft sig uppdraget. Huru sakerna sedermera skulle ställas, det berodde af riksens råd och stän-

der, hvilka egde att allting ordna efter arfföreningen och riksdagsbesluten. Annars, fortfar han, visste riksens råd alltför väl, hvarföre konungen inrättat de fem collegia, att han nemligen genom dem aktat att regera riket, närvarandes och frånvarandes, lefvandes och död, så att det under en klok konung kunde väl förestås, och af en fåvisk icke strax omkullkastas. På det icke en person skulle kunna tillvälla sig alltför stor magt, eller förmånga falla i försumlighet, hade konungens mening varit, att de fem capita collegiorum skulle in casu minorennitatis regiæ eller desperato morbo företräda hans person. I öfverensstämmelse härmed hade konungen, hvilket såväl Grubbe som flere andra kunde intyga, för lång tid sedan befallt Cancelleren att sammanfatta en regeringsform. "Jag hafver haft liten tid dertill, och sedan hafver det varit mig in privato något farligt, efter det är ett hett jern att röra." Dock hade han i Preussen gjort den färdig och i Tyskland framlagt konceptet, hvilket i allt väsentligt behagat konungen väl, ehuru han velat besinna sig angående några biomständigheter. Omsider hade befallning blifvit gifven om dess renskrifvande till underskrift, hvilket likväl under många och skyndsamma sysselsättningar blifvit förgätet. Så berättar Oxenstjerna uppkomsten af 1634 års regeringsform och han är en man, som kan tros på sina ord. Berättelsen finnes upprepad i tvänne hans skrifvelser till rådet, d. 14 Nov. och d. 5 Dec. 1632. I den sednare anmodar han rådet att kommunicera regeringsformen med de principalaste af ständerna, om så godt syntes, och taga derur hvad dem täcktes. Åtminstone ansåg han nödigt, att vid blifvande riksdag den unga drottningen ånyo hylldes, och att förmyndareregeringen efter konungens afsigt uppdroges åt de fem capita collegiorum.

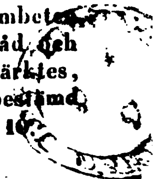
Riksdagen, hvilken rådet skyndat att sammankalla, för att i tid förebygga möjliga stämplingar, sammanträdde d. 6 Febr. 1633. I propositionen nämnes icke ett ord om regeringsformen. Också var det troligen icke rådets mening, att denna gång få den antagen, då de dels sjelfve haft för liten tid till dess granskning, dels i åtskilliga punkter ville rådföra sig med Cancelleren. Det var till och med i fråga att icke ens föredraga den vid denna riksdag, men man fann snart, att dröjsmål med dess omtalande skulle ge större sannolikhet åt möjligen uppstående misstankar, att den af dem sjelfva vore sammanfattad. Den upplästes för ett utskott, bestående af adel, biskopar och sex borgmästare, hvilka anmodades att betänka saken, så att afgörande beslut skulle kunna fattas, när ständerne framdeles sammankommo till den kongl. begrafningen, men att icke åt hvem som helst meddela sig i ämnet. An-

gående regeringens förande föreslogs i riksdagspropositionen, att ständerna skulle förbinda sig att under minderårigheten lyda och rätta sig efter samtlige riksens råds ordningar och befallningar, och man finner verkligen dylika förbindelser afgifne i de svar, hvilka hvarje stånd för sig inlemnade. Förmyndarestyrelsen tyckes derigenom uppdragen åt rådet gemensamt. I riksdagsbeslutet finnes den likväl anförtrodd åt de fem Riksembetsmännen med råds råde, äfvensom regeringsformen der omtalas såsom en af konungen gillad, ehuru ej till fullo afslutad, ordning, hvilken rådet meddelat några af ständerna, som befunnit den god och helsosam, ehuru den icke nu genast kunnat offentliggöras och enhälligen bekräftas, i anseende dertill att "några dertill nödiga instruktioner icke kunnat för denna tids korthet blifva färdige." Sannolikt hade rådet på eget bevåg låtit införa detta i beslutet. Också yppade sig betänkligheter, när beslutet upplästes för ett utskott af stånden, och fråga väcktes att derom kommunicera med ständernas plena. Det var en sak, hvilken åter rådet alldeles icke ville tillåta. "Det vore fast periculosum, om bönderne skulle judicera om regeringsformen. Skulle alla, som intet förstå, derom dömma, blefve mera taladt, som vore galet, än rätt." Icke en gång adeln kunde erhålla del af saken. "Att med en hop unge karlar communicerat och låta dem scholiera, faller betänkligt." Rådet sökte föröfrigt ådagalägga nyttan af regeringens uppdragande åt de fem, och slöt dermed, att regeringsformen i sjelfva verket allenast anginge rådet, och föga någon annan. Meningen var väl, att sedan ständerne uppdragit regeringen åt rådet, skulle det vara dess ensak att sinsemellan fördela magten och bestämma om sättet för ärendernas skötsel.

Böndernas stämning under riksdagen var betänklig och mången misstänkte, att de blifvit underblåste af fientliga stämplingar. Också fanns ett rykte utspridt, att Sigismunds söner skulle erbjudit sig att öfvergå till den Augsburgska trosbekännelsen, och att den aflidne konungen önskat någon af dem till efterträdare. Man behöfver dock icke taga sin tillflygt till en dylik misstanka. Tillräcklig förklaringsgrund till deras oro finnes uti de tryckande utlagorna och i fruktan, att böndernas ställning under en blifvande herreregering skulle blifva ännu svårare. Också lärer ibland dem varit yrkadt, att förmyndareregeringen ensamt åt en borde anförtros, med hvilken ena de förmodligen menade Johan Casimir. Deras påståenden om lindring i utlagorna voro så allvarsamma, att de icke ens ville afgifva svar på riksdagspropositionen, innan de derom blifvit försäkrade, och för att lugna dem måste rådet,

såsom vanligt var vid dylika tillfällen, taga sin tillflygt till presterskapets inflytande. Närmaste anledningen till klagomålen var annars den, att rådet ett par år förut egenmyndigt förhöjt så väl qvarntullen, som lilla tullen, och då äfven de andra stånden deröfver anförde besvär, måste denna förhöjning återtagas.

Nästa riksdag öppnades den 13 Juni 1634. Under mellantiden hade såväl Cancelleren, som det hemmavarande rådet granskat regeringsformen, dock utan att vidtaga några särdeles betydliga förändringar. Man ansåg vådligt att mycket ändra, emedan den "derigenom kunde desauthoriseras." De i Cancellerns utkast befintliga uttrycken, att "till Sverige är konung ärfvande, ej väljande", blefvo uteslutne, förmodligen af fruktan, att de kunde synas gynnande för den Polska Wasagrenens anspråk eller ock möjligen i en framtid tydas till fördel för det Pfalziska huset, och i stället infördes en hänvisning på arfföreningarne af 1544 och 1604 samt 1627 års riksdagsbeslut. Innan regeringsformen öfverlemnades till ständernas granskning, blef den uppläst för ett utskott, bestående af capita familiarum ibland adeln samt fullmägtige af de öfriga stånden, vid hvilket tillfälle hela rådet var närvarande "för att den explicera, på det utskottets medlemmar skulle den bättre förstå och för de andra uttyda kunna." Öfverläggningarne inom stånden tyckas i allmänhet icke ha varit vidlyftiga, ty redan ett par dagar derefter anmältes i rådet, att bönder och borgare ingenting hufvudsakligt hade att anmärka, att adel och prester endast begärde någon deliberationstid. Presterne underkastade regeringsformen en strängare pröfning, än något af de öfriga stånden, och det är på deras begäran, som i densamma blifvit införde hela den första §. angående religionen och den klausul i den 25 §., att Landshöfdingarne icke skulle göra presterna något intrång i deras embete. Det sistnämnda hade afseende på den i samma §. Landshöfdingarne ålagde skyldighet, att i tid förekomma och kungöra, om tecken visar sig till krig, uppror, tvedrägt eller andra olyckor i andligt eller verdsligt stånd, hvilket presterna fruktade kunna föranleda en för dem menlig utsträckning af Landshöfdingarnes magt. Presternas öfriga anmärkningar, ehuru de icke föranledde någon förändring, äro dock af alltför stor märkvärdighet att med tystnad förbigås. I regeringsformens sista §. finnes stadgadt, i händelse konungahuset utdör och ingen successor på förhand blifvit antagen, att de fem höga embetsmän med råds råde skulle förestå regeringen, till dess råd och ständer förenat sig om en viss konung. Dervid anmärktes, att regeringsformen i detta fall borde förelägga någon bestämd

kortare tid till ständernas sammankallande, "på det icke genom alltförlångt dröjsmål monarkien måtte förvandlas i en annan stat." I anledning af de i 44 §. omtalade möten (så kallade utskottsriksdagar), hvilka väl förut varit bruklige, men icke af någon lag godkände, frågar presterskapet, "om icke alla ständer, det ringaste med det högsta, skulle så hädanefter som hitintills blifva vid deras urminnes gamla bruk och komma till möten och herredagar, icke allenast när kröningar på färde äro, utan ock när om nya ordningar, pålagor, krigsexpeditioner, förbund eller andra rikseus höga ärender delibereras skall, att vår stat må i ingen måtto vara ringare under de höga herrar riksens Ephoris och förmyndare, än under höglofliga framlidna konungar varit hafver, till att behålla riksens urminnes rätt." Regeringsformen innehåller nemligen, att när de förnämligare embetsmännen (Lagmän, Landshöfdingar, Öfverstar m. fl.) årligen voro samlade i Stockholm till den stadgade redovisningens afläggande, ägde regeringen med dem rådslå om de ärenden, som icke behöfde allmän riksdag; behöfde åter ständernas betänkande inhemtas, och sådant antingen för hastighets skull eller af andra skäl icke kunde eller tryggeligen borde ske på allmän riksdag, skulle bemälde embetsmän förstärkas af två adelsmän från hvar lagsaga, biskopar och superintendenter samt en fullmägtig från hvardera af rikets sex betydligaste städer. "Men hvar saken kräfver en allmän sammankomst, såsom på en konungs kröning eller af andra märkelige orsaker", skulle allmän riksdag sammankallas. Man ser, att "de märkliga orsakerne" äro så ofullständigt angifne, att presterne visserligen icke saknade anledning till sin farhåga, att den allmänna riksdagen skulle kunna undanträngas af herredagar. Vidare — anmärka presterne — finnes i somlige artiklar af regeringsformen infördt, att adelspersoner skola isynnerhet brukade blifva, hvilket man väl gerna ser; dock begäres tjenstligen, att andra ärliga och skickliga personer af vår svenska nation, hvilka genom studier eller manliga bedrifter sig berömmeligen bevisa, icke måtte varda utskjutne, utan äfven brukade i förnämliga kall; förty efter våra förfäder ifrån hedenhös hafva dragit all riksens tunga; synes billigt, att de måtte såsom ett fritt folk ock uppkomma och njuta det tillgodo." I dessa presteståndets anmärkningar, hvilka röja ett djupt misstroende till adelns öfverhandtagande magt, tycker man sig förnimma förspelet till det bittra anfall emot adeln, hvilket utbröt vid riksdagen 1650.

Ehuru bönderne ej gjorde några svårigheter vid regeringsformen, hvilken de ansåge "icke så mycket angå dem

som lyda, som dem, hvilka i regementet tjena och bjuda skola", voro de i andra hänseenden under denna riksdag mera ohandterliga, än vid den föregående. De inlemnade en klagoskrift, under hotelse att resa hem, om de icke hastigt fingo besked, och föröfrigt uppsatt i sådane ordalag, att rådet ansåg sig befogadt till skarpa varningar. "Bönderne borde taga sig till vara för onda rådgifvare, så kär dem deras välfärd vore, och icke tro en hop lättfärdige skälmar, hvilka sticka sig in bland dem i bondekläder. Hvad de öfverklagade utlagorne anginge, hade bönderne sjelfve beviljat dem på förra riksdagar, och det anstode icke ärlige svenske män att lofva i dag och neka i morgon." Ståndets några dagar senare inlemnade svar på rihsdagspropositionen fanns af sådan beskaffenhet, att tvenne rådsherrar måste gå ned till bönderna på "gillestugan", för att söka förmå dem till billighet. Vid detta tillfälle gjorde en bonde "mytemakeri" inom ståndet och öfverföll en annan, "som hade sig väl resolverat." Rådet ville låta den brottslige lagföras och dömas af de andra herredagsmännen, men lemnade honom på ståndets förbön pardon. Någon tid derefter hittades utanför rådkammardörren en ny supplikation i allmogens namn, uppfylld med hotelser. Ställningen ansågs så betänklig, att fråga uppstod om krigsfolks indragande i staden, men det befanns likväl rådligare att hålla saken tyst och endast rådfråga biskoparne, som blefvo anmodade att i största hemlighet utspana upphofsmannen. Skriften ansågs till den grad upprorisk, att den kunde omhvälfva land och konungariken, samt "näppeligen conciperad i ett bondehufvud, utan af androm diktad." Huru denna sak slutades, derom lemna handlingarne ingen upplysning. Det anförda ådagalägger emellertid böndernas sinnesstämning, hvilken sannolikt mera än något annat bidrog till regeringsformens skyndsamma antagande, på det regeringen måtte vinna tillbörlig styrka. Det var endast en af sina anmärkningspunkter, hvilken presterne med ihärdighet fullföljde, den om en särskild paragrafs införande, för att betrygga den rådande religionen *).

Den sålunda antagna regeringsformen utgjorde icke egentligen en konstitution i modern mening, emedan de fleste bestämningar, hvilka ingå i en sådan, förefunnos i konungabalken och andra offentliga handlingar. Den var snarare, såsom äfven sjelfva benämningen tyckes antyda, en stadga om sättet för rikets förvaltning, ett försök att ordna embetsmannaväsen-

*) Omständligare underrättelser om dessa riksdagar finnas i Mag. Bovallii förtjenstfulla afhandling, "*de forma regiminis Sueciæ anno MDCXXXIV confirmata.* Diss. Ups. 1842", ur hvilken ref:s framställning hufvudsakligen är sammandragen.

det. Hvad den i detta afseende innehöll var föröfrigt föga nytt, utan till det mesta sådant, som under den aflidne konungens lifstid blifvit dels grundlagdt, dels fullbordadt. Ofvan angifna förhållande faller redan i ögonen vid första genomläsningen af regeringsformen, och låter till och med uppvisa sig endast genom ett kort angifvande af dess innehåll. Den första §. bestämmer statens religion, den andra uppgifver de gällande successionsordningarne och den tredje hänvisar angående konungamakten helt kort och godt på lagen: "konungen eger styra borgom och landom, och allom sin och Cronones rätt, som lag säger." Derefter följa icke mindre än 48 §.§., hvilka handla om rikets embetsmän och förvaltning, och i sammanhang dermed i största korthet vidröra möten och riksdagar. De återstående 14 §.§. föreskrifva, huru riket skall styras, då konung är länge och illa sjuk, utrikes faren eller omyndig.

Uti ingressen till regeringsformen heter det väl, "att den skulle härefter evärdeligen hållas och iakttagas", men då den i sjelfva verket icke var sanktionerad af någon konung, funnos många, som icke ville anse den för någonting vidare, än en instruktion för förmyndareregeringen. Dess framtid berodde på en blifvande konungs bifall eller förkastelse. Under öfverläggningarne i rådet yttrade väl någon (Per Banér), att om blott regeringsformen blefve antagen af alla standen, måste futurus rex gilla och emottaga den, så framt han eljest ville få kronan på hufvudet, men denna åsigt lyckades icke göra sig gällande, och var måhända hos talaren sjelf endast ett förfluget infall. Vid riksdagen 1644, den första hvilken Christina höll såsom fullmyndig drottning, väcktes fråga om regeringsformens öfverseende och ett adelns betänkande i ämnet finnes bland riksdagshandlingarne, men saken blef uppskjuten. Uti hennes vid samma riksdag afgifna försäkran heter det, att hon gerna sett, om regeringsformen, som af hennes far blifvit föreslagen, redan under hans tid på sätt och vis utöfvad samt under hennes minderårighet tillräckligen pröfvad, hade vid detta möte kunnat fullkomligen afslutas; men att tidens många besvärligheter lemnat hvarken henne sjelf, rådet eller andra nogsam tid att den rätt nagelfara. Derföre var godtfunnet att uppskjuta stadfästelsen till kröningen och emellertid allt rätt öfverlägga: "dock vele vi emellertid rätta oss efter som hon härtill är fattad och henne alltså behålla i sin vigor och till execution." Nästa allmänna riksdag sammanträdde 1647. Frågan väcktes då ånyo af drottningen i rådet, och dess protokoller innehålla flera öfverläggningar i ämnet, men granskningen afstannade, af hvad skäl har jag icke kun-

nat utröna. Uti riksdagsbeslutet 1650, då Christina som bekant är kröntes, finnes ej ett ord om regeringsformen. Icke heller omtalas den uti någon af Carl Gustafs försäkringar, hvarken i den han sistnämnde år afgaf såsom arffurste, eller i hans konungaförsäkran 1654. Regeringsformen kan derföre, om icke genom uttrycklig förklaring, dock genom tyst förbigående, betraktas såsom afskaffad. Att den äfven verkligen så ansågs, åtminstone af de ofrälse stånden, bevises deraf, att ständerne på Götheborgs riksdag anmodade Carl Gustaf att för oförmodade händelser förordna om sin sons titel och uppfostran samt regementets administration, något som varit alldeles öfverflödigt, ifall regeringsformen, hvilken i dessa hänseenden innehöll tillräckliga föreskrifter, hade ansetts gällande. Hvad han i detta afseende stadgade misshagade Rådet och Adeln, och den strid, hvilken i anledning deraf uppstod emellan dem och de ofrälse stånden, föranledde regeringsformens förnyelse. Det är denna märkvärdiga strid, hvilken utgör hufvudämnet för Mag. Thams förtjenstfulla afhandling, hvars innehåll ref. anser sig icke behöfva närmare redovisa, då ingen vän af fäderneslandets historia lärer underlåta att göra bekantskap med sjelfva boken. Framställningen är flärdfri, fullständig och redig, hvilken sednare egenskap så myeket mera bör prisas, som det oftast är ganska svårt att i den tidens diskussions-protokoller utfinna den egentliga härftråden.

Angående regeringsformens ytterligare öde må nämnas, att den gamla frågan, huruvida densamma vore bindande för en myndigblifven konung eller endast anginge förmyndareregeringen, flera gånger förekom i rådet under Carl XI:s minderårighet. Den förra åsigten hylldes af pluraliteten, som tyckte, att konungen icke borde få röst i rådet, förrän han besvurit regeringsformen, men man vågade ingenting afgöra. Uti Carl XI:s konungaförsäkran omtalas icke regeringsformen och frågan hvilade oafgjord till riksdagen 1680, då konungen sjelf framlade den till ständernas besvarande. De förkastade alla regeringsformer med derpå följande additamenter och förklarade konungen till ingen regeringsform förbunden, utan allenast till Sveriges lag och laga stadgar. De gingo ännu längre. De anhöllo, att konungen skulle uppsätta en disposition om rikets styrelse, i händelse af oförmodadt dödsfall, och förpligtade sig på förhand att obrottsligen hålla, hvad han i sådant afseende kunde förordna.

Sättet att behandla frågan om Carl Gustafs testamente var nära att vid riksdagen 1682 föranleda en juridisk förföljelse emot 1660 års män, särdeles emot den då verksamme Clas Rålamb. Han vistades vid tillfället på landet några mil

ifrån hufvudstaden och tillstyrktes af sina vänner att tills vidare draga sig undan till någon aflägsnare ort, men skyndade i stället till Stockholm, "der att afbida hvad Gud skulle tillåta djefvulen och hans instrumenter emot honom att uträtta, litandes på sin goda sak och den högstes bistånd", såsom hans egen berättelse lyder. Han anhöll hos konungen att få del af beskyllningarna, för att inför honom kunna rättfärdiga sig, men blef i stället genast instämd till Svea Hofrätt, såsom den der "bannat Herrans smorda." Han förnyade då sin förra anhållan, att få försvara sig inför konungen sjelf, "emedan det ville falla honom såsom en undersåtare svårt att träda uti action emot sin höga öfverhet." Detta tilläts honom icke, men vid början af följande år återtogs anklagelsen af Actor publicus på kongl. befallning. Rålamb "kunde dervid intet annat göra, än imitera en gammal hofman, som när han blef tillspord, huru han sig till hofva hade kunnat begå, svarade injurias ferendo et gratias agendo." Hade Henrik Fleming, menar han, "blifvit vid Skattmästareembetet, så hade aldrig något blifvit rördt i denna materie, hvaraf ses, med hvad partialitet verket drefs och af hvem." Han syftar härvid på Claes Fleming, den ofvannämndes son, hvilken vid fadrens missöde var en sjuttonårig yngling, men sedermera återfinnes såsom ledamot i den kommission, hvilken 1675 nedsattes öfver förmyndareregeringens finansförvaltning, såsom landtmarskalk vid den märkvärdiga reaktions-riksdagen 1680 och omsider såsom president i Carl XI:s reduktions- och liquidations-kommissioner. Angående hela tillställningen förmäler Rålamb vidare, att man dervid "betjente sig af Senatens, Ridderskapets och Presternas Protocoller, utsökande derur allt det, som de förmente tjena till befordran af deras uppsåt, men det som detta kunde vara hinderligt och den andre interesserade till försvar, kunde icke, såsom förlagdt och ur vägen kommet, igenfinnas. ... Skulle adeln ock, som skedde, undandraga sig och lemna några privatos i sticket, så vore den andra intentionen erhållen, att man denna personen, den de sig till Ordförare brukat hade, hvilken här till dags genom den stora Commissionen intet hade något bibringas kunnat, hade fast i sina klor. ... När man begynde märka, det saken på Actoris sida icke skulle blifva så facilis probationis, som man i förstone mente, desse machinerare hade ock en och annan af sjelfva Hofrättsledamöterna sonderat, och hos dem någon tvekan försport, förnummo ock honom på nödfall vara beredd sin defension med resolution och vigeur att angripa, ... sågo de sig hafva rott för långt ifrån landet och begynde då blifva omhugse, huru de verket

kunde studsa med det manér, att konungen icke måtte dem deras præcipitance afmärka. Begynde så sjelfva styrka till upphäfvande af processen." .... Berättelsen är hemtad ur en "Upsats af det sammanhang, skäl och motiver, som vid den för hofrätten instämde Testamentssaken A. 1682 blef projecterad och författad att brukas emot Herr Lovisin, ifall actionen hade gått för sig", hvilken finnes i Nordinska manuskriptsamlingen fol. № 26. Rättegången afbröts, emedan det rådande partiet fann beqvämligare att ohörde dömma och brännmärka de förmente brottslige. Ständerne afgåfvo i följe af kunglig föreställning en förklaring (d. 9 Dec. 1682), att de, hvilka i 1660 års protokoller med svåra expressioner och calumnier hade angripit konungens fader, såsom skulle han i sitt testamente hafva handlat emot ed, lag och konungaförsäkran, icke hade talat såsom ärlige och redlige patrioter, utan borde anses såsom förgätne af Guds ord, deras ed och deras skyldiga vördnad emot en stor konung samt, dem sjelfvom till evig vanheder och androm till varnagel, för otrogne vara deklarerade.

Ref. afslutar sin uppsats med ett par obetydliga anmärkningar vid den anmälda afhandlingen.

I sin framställning af rådets conferens med Landtmarskalken (p. 78) torde Förf. hafva bort anföra de oförsigtiga yttranden, hvilka vid tillfället undföllo några rådsherrar, att man nemligen hört, det månge samma dag på riddarhuset förgäfves skulle begärt att se rådets skrifvelse och deröfver votera, och att det "vore godt, de finge veta, hvem så hårdt opponerar sig"; emedan just dessa föranledde adelns bittra klagomål öfver inqvisition. Adeln begärde å sin sida att få veta, hvem som förebragt en dylik berättelse och protesterade emot all inqvisition angående dem, som på riddarhuset voterade eller ej.

Vid berättelsen om adelns votering öfver riksembetsmännen (p. 97) är ref. i tillfälle att tillägga en anekdot, hvilken visar adelns ytterliga förbittring emot Herman Fleming. Vid voteringen (som skedde med sedlar) funnos "näppeligen ibland så många hundrade tio, som gåfvo ett simpelt ja eller nej ifrån sig, utan de öfrige alle: Nej, Nej, Gud bevare oss, Bort med honom, Korsfäst, Crucifige, Ifrån ondo oss bevare, med många andra förtretliga expressioner, som man här med flit förbigår." Anekdoten är så mycket trovärdigare, som den blifvit lemnad af Claes Rålamb (i ofvan anförde uppsats). Huruvida åter Rålamb har rätt i den uppgiften, att denna bitterhet förorsakades deraf, att "Fleming för sin sjukliga lägen-

het skull icke kunde de tillsökande officerare till sig admittera", lemnar ref. derhän.

Då Förf. redovisar de tillägg och förändringar, som regeringsformen undergick (p. 122), kunde hafva ihågkommits det stränga förbud emot föreslående eller företagande af något eventuelt konungaval, så länge manlig ättling af konungahuset lefde, hvilket med tydligt afseende på Adolf Johan tillades i §. om thronföljden. — Genom felskrifning har riksmarskalkembetet blifvit upptaget ibland dem, som skulle kunna beklädas af personer utom rådet, hvilket icke var händelsen. Ref. vet icke, hvarifrån Förf. hemtat det i samma punkt förekommande uttrycket "öfrige generalcharger." Regeringsformen stadgar, att de tre rikscharger, som äro rikstygmästare, riksstallmästare och riksjägmästare, äfvensom öfverkammarherre, öfvermarskalk, öfverstarne för gardet och adelsfanan och "flere slike" skulle anförtros åt riddare och adelsmän utom rådet, men till generalguvernörer skulle kunna användas såväl riksråd, som andre af adel, dock så att ingen jemte rådsembeten bekläder mera än en annan tjenst.

Utom tvisten om testamentet och regeringsformen innehåller det anmälda arbetet en framställning af förhandlingarne med och om drottning Christina, hvilken till denna riksdag oförmodadt infunnit sig. Innan ref. nedlägger pennan får han uppriglitgt tacka Förf. för dess intressanta afhandling och önska en snar fortsättning. w.

[34] Euclidis Femte och Sjette Böcker med förändringar af *E. G. Björling*, Phil. Mag., Mathes. Doc. vid Ups. Akad. Andra Upplagan af Allmän Proportionslära af samma Författare. Upsala, 1845. Wahlström & Låstbom. 70 sidd. 8:o. (Priset: 28 sk. B:ko).

Förra upplagan af detta arbete utkom i Bokhandeln år 1840 under titel: *Allmän Proportionslära med tillämpning af Geometriens elementer in plano*, och utgjorde en omarbetning af Euclidis 4:de, 5:te och 6:te Böcker. Den hade redan förut under några år varit begagnad vid undervisningen i Skolan å Barnängen, der Förf. då var lärare.

Enhvar vet, huru allmänt behofvet af en efter vår tids fordringar lämpad bearbetning af de ursprungliga 5:te och 6:te Böckerna af Euclidis Elementa redan länge varit erkändt. Visserligen har, genom Ekmans förtjenstfulla upplaga af Eucl. 5:te Bok, den förut alltför vanliga okunnigheten i Proportionsläran blifvit märkbart mera sällspord; men denna bok lemnade

dock ännu mycket att önska i hithörande afseende, så väl derföre att den lemnade 6:te Boken helt och hållet ovidrörd, som ock derföre att Hr Ekman — såsom det synes af företalet — gjort sig till en regel, att, med undantag af några nödiga förklaringar vidfogade de Euclideiska definitionerna, i afseende på innehållet troget följa originalet och endast i afseende på beteckningssättet afvika derifrån. Det är då naturligt, att en lärobok, sådan som den ifrågavarande, och utaf en Författare, som eger så obestridliga förtjenster om den Mathematiska elementar-undervisningen i vårt land, måste för hvar och en, som intresserar sig för denna undervisning, vara på det högsta välkommen.

Förf. indelar sin framställning om Euclid. 5:te Bok i tre kapitel. I Kap. I, som i fyra definitioner och sex theoremer (med corollarier) innefattar elementar-notionerna om Storhet, Multipel och Part, angifves i få men (som det synes) tillräckliga ord grundlagarne för det i boken begagnade (Algebraiska) teckenspråket. Hvad Förf. i bokens företal yttrar: 'Man bör icke förbise den fördel etc.", torde icke böra lemnas utan uppmärksamhet, helst man dervid kan vidfoga det tillägg, att de första båda sidorna i hans *Elementarlärobok i Algebra* i sjelfva verket utgöra ett sammandrag af det i detta kapitels definitioner anförda. Det man i detta 1:sta kap. saknar — de första begreppen om *commensurabla* och *incommensurabla* storheter, — är upptaget i Not. I. vid lärobokens slut. — I Kap. II., hvars rubrik är: "*Om Förhållande och Proportion*", har Förf. — såsom väl ock är nödvändigt för en större redas skull — skiljt emellan begreppet "förhållande" och "proportion". För öfrigt märkes, att den Euclideiska 5:te definitionen är helt och hållet bibehållen; men Förf. har med allt skäl, såsom omedelbara corollarier deraf, upptagit 1:o) Euclidis Theor. efter 16:de propositionen och 2:o) Satsen om fyra proportionella storheters invertering. Den äfvenledes bibehållna 7:de definitionen (om större förhållande) har Förf. vidfogat en not (vid Bokens slut), innehållande tvenne nya theoremer af största vigt, af hvilka det ena — "Om $mA = nB$ men $mC < nD$ så skall $A : B > C : D$ — varit af föregående commentatorer ansedt såsom en quasi andra definition af större förhållande, och det andra blifvit helt och hållet utelemnadt. -- Vidare förtjenar anmärkas, att man i detta Kap. II finner upptagen den i Euclid. 5:te Bok saknade satsen om rättigheten att förklara A, B, C, D proportionella, endast på grund af den uppgift, att någon (enskild) multipel af A är $=$ någon (enskild) multipel af B, på samma gång som den förra multi-

peln af *C* är = den sednare mult. af *D*. Vigten och nyttan af denna sats blir påtaglig äfven för den i vetenskapen oinvigde, då han besinnar att ett enskildt fall af denna sats är den alldagliga: Om *A* är = *mB* och *C* = *mD*, så äro *A*, *B*, *C*, *D* proportionella (1 Cor. till Th. 20). Äfvenså inses lätteligen vigten af Cor. 2 till samma Th. 20 samt af Th. 21 med sitt Coroll., hvilka alla blifvit utelemnade så väl i den ursprungliga 5:te Bok. af Eucl., som i alla hittills för elementar-undervisningen utgifna kommentarier deraf. De finnas, så vidt ref. har sig bekant, endast upptagna i J. Svanbergs "*Euclidea Proportionum doctrina, explicatior facta*", hvilken högst rikhaltiga källa Förf. synes i allmänhet hafva flitigt begagnat. Att Förf. såsom Coroll. (vid Th. 18) upptagit satsen om *alternering* är både i vetenskapligt hänseende försvarligt och af särdeles nytta för discentens minne. Efter Th. 24 (om *Disjungering*) saknar visserligen ref. satsen om convertering, men den kan dock alltför gerna umbäras — Det af Förf. framställda beviset för Theor. 25 (om *Conjungering*) anser ref. förtjena att särskildt utmärkas. Det eger ett uppenbart företräde framför det gamla Euclideiska indirekta beviset, som påtagligen var mindre tillfredsställande. — I Kap. III (*om sammansatt förhållande*) är onekligen en stor brist vid Elementar-undervisningen berömligen afhjelpt. Genom den definition, Förf. antagit, och den derpå följande behandlingen af denna ytterst maktpåliggande del af proportionsläran är ämnet bragt till full evidens, och sjelfva bevisen för satserna till en sådan enkelhet, att tvifvelsutan hvarje begynnare skall finna dem vida lättare att i förståndet uppfatta och i minnet bibehålla än till och med bevisen i det föregående.

Vi komma nu till Förf:s framställning af Eucl. 6:te Bok: "*Proportionslärans tillämpning på Geometriska storheter in plano.*" Den är på en gång kortare och fullständigare än den ursprungliga 6:te Boken. Hvad vi till bestyrkande af detta omdöme kunde hafva att anföra, är redan till största delen sagdt af Förf. sjelf i "Förordet", till hvilket vi derföre hänvisa. Vi tillägga blott följande. Sedan Förf. bevisat 1:o) att trianglar (och således äfven parallelogrammer), som hafva lika stora höjder, förhålla sig till hvarandra såsom deras baser, och 2:o) att trianglar (parallelogrammer), som hafva lika stora baser, förhålla sig till hvarandra såsom deras höjder (Prop. 7); så följer 3:o) den allmänna Prop. 8, att trianglar (parallelogrammer) hvilka som helst hafva till hvarandra ett sammansatt förhållande af deras höjders och basers förhållanden. Med tillhjelp häraf gifver oss sedan Förf. i Prop 10 ett verkligt bevis för den bekanta satsen om trianglars och parallelogram-

mers storlek, exprimerad i deras höjder och baser. Detta bevis stödjer sig för öfrigt på det anmärkningsvärda slut-theoremet 32 i Bok. V, som i förening med de förut omnämnda Theor. 20 och 21, utgör sjelfva öfvergångspunkten ifrån den allmänna Proportionsläran till den speciella Proportionsläran för Tal. — Förf:s åtgärd, att ända tills efter Prop. 14 uppskjuta de Euclideiska Propos. (4—8), hvilka han för öfrigt bibehållit så godt som oförändrade, förtjenar utan tvifvel bifall. Derigenom blef han icke allenast i tillfälle, att utan afbrott fullfölja och afsluta det ämne, hvarmed i 1:sta Propos. början gjordes, nemligen frågan om trianglars och parallelogrammers inbördes förhållande, utan han har ock derigenom kunnat i betydlig mån se begynnarens intresse tillgodo, såsom en flyktig öfverblick af de korta och enkla theoremerna och problemerna i denna första del af 6:te Boken tillräckligen utvisar. Och, hvad mera är, de ifrågavarande Propositionerna (15—19 i Förf. B. VI) göra öfvergången till Bokens sednare del — läran om likformiga figurer — fullkomligt otvungen. — Hvad denna, i så många hänseenden vigtiga lära beträffar, äro de af Förf. framställda bevisen för de dithörande satserna oeckligen så eleganta, som möjligt är, i ett ämne af så elementär beskaffenhet. Dessa satser innefatta också så väl i theoretiskt som praktiskt hänseende allt hvad man för det närvarande kan i detta ämne pretendera af en ur elementarläroverket utgående yngling, och detta, ehuru i färre blad, till och med långt mera än de vanliga Euclideiska satserna. Slutligen anför Författaren tvenne theoremer (Theor. 28 och 29), af hvilka det förra är till innehållet fullkomligt enahanda med sista Propos. i Eucl. 6:te Bok, men i beviset, såsom skäligt var, afvikande derifrån; vid det sednare, som är analogt med sista Coroll. i samma 6:te Bok, framställer Förf. ganska lämpligt ett Corollarium och ett par anmärkningar rörande de så ofta förekommande benämningarne Grad, Minut, Sekund.

De anmärkningar Ref. skulle kunna hafva att framställa vid Hr Björlings Lärobok äro jemförelsevis ganska få. Den sid. 5 förekommande noten 2 synes Ref. nästan öfverflödig, alldenstund den af Tal-läran kända regeln för hela och brutna tals beteckningssätt torde väl i allmänhet få anses bekant för dem, som äro vuxne Proportionslärans studium. För dem åter, hvilka icke känna nämnde regel, är den ifrågavarande noten ej tillräcklig. Sid. 7 gifves följande definition: "Med förhållande mellan två storheter . . . . . menas den storheternas beskaffenhet, som man får veta, då man jemför någon multipel af den ena med någon multipel af den andra." Vid ordet "beskaffenhet" hade kanske Förf. bort tillägga någon närmare be-

stämning, t. ex. "beskaffenhet i afseende på deras quantitet" eller dylikt. På sid. 13 (öfverst) böra orden "således $> mB + C$" såsom helt och hållet öfverflödiga, utgå. Ref. igenkänner dessa ord såsom en lemning af det bevis, som i förra upplagan begagnades för Theor. 12. Här är beviset reduceradt till närmare likhet med det ursprungliga Euclideiska, och har icke det ringaste behof af nämnde tirad. — Sid. 16 Theor. 19 bör hafva följande lydelse: *Om fyra storheter äro proportionella, så skola lika mångfaldiga af den 1:sta och 3:dje hafva samma förhållande till lika mångfaldiga af den 2:dra och 4:de*, men icke, såsom nu står, "så äro lika mångfaldiga af den 1:sta och 3:dje proportionella emot lika mångfaldiga af den 2:dra och 4:de. Dessutom kan anmärkas, att Coroll. till detta theorem icke behöfver det i boken begagnade beviset, emedan satsen är ett snart sagdt sjelfklart Coroll. af Def. 6. — Sid. 19 i Def. 9 har Förf. utbytt den vanliga benämningen "utan ordning proportionella" mot "i motsatt ordning proportionella." Om man också medgifver, att Förf:s benämning verkligen är accuratare, så har dock den gamla vunnit en slags häfd inom Proportionsläran. Förf. hade derföre bort, åtminstone i en not, göra densamma bekant. — Hvad Theor. 22 och 23 beträffar, så är beviset visserligen mera utfördt och redigare än i de motsvarande Theor. 32 och 35 i förra upplagan. Dock hade lättfattligheten ännu mera kunnat ses till godo, om t. ex. — för att hålla oss speciellt till Theor. 22 —, sedan analogien (2) blifvit funnen, beviset fortgått ungefär sålunda: "Nu måste naturligtvis mA vara antingen $> pC$ eller $= pC$ eller $< pC$. Men

allteftersom $mA \gtreqless pC$ måste $mA : nB \gtreqless pC : nB$

och till följe af (1) $mD : nE \gtreqless pC : nB$

och vidare till följe af (2) $mD : nE \gtreqless pF : nE$

d. v. s. $mD \gtreqless pF$.

Alltså är nu bevist etc."

Ref vill nu endast, innan han slutar denna anmälan, tillägga följande. Jemföres denna "andra upplaga" med den förra, så finnes lätt, huru mycket den derifrån skiljer sig — och detta onekligen till sin fördel. Förf. har här, såsom han i förordet säger, "icke allenast byggt sin framställning af Proportionsläran på alldeles samma grunder, som Euclides i sin

5:te Bok, utan ock vid densammas tillämpning på Geometrien in plano inskränkt sig inom samma gränsor som Euclides", hvilket ingalunda helt och hållet var händelsen med föregående upplaga. I den närvarande är hela den förras "*tredje Bok*" (om Cirkelns mått) utesluten. Skälet dertill angifver Förf. sjelf i företalet hafva varit, att göra Läroboken rätt användbar för våra allmänna Läroverk. Och för denna hans goda mening tyckas också läroverken vilja hålla honom räkning, ithy att boken redan lärer vara antagen vid flera, så väl offentliga läroverk (Gymnasier och Apologistskolor) som enskilda undervisningsanstalter. Ref. kan också för sin del icke annat än ganska mycket rekommendera densamma, och är öfvertygad om, att den inom sitt gebiet skall komma att visa lika goda resultater, som dem, hvilka den förtjenstfulle Förf. redan kan glädja sig åt att hans Lärobok i Algebran åstadkommit.

C. J. M.

[35] **Homeros' Odysseia. Från Grekiskan öfversatt af *Johan Fredrik Johansson*. Rhaps. XIII—XXIV.** Örebro. N. M. Lindh, 1845. 207—402 och 44 sidd. 8:o. (Priset: 1 Rdr 16 sk. B:ko).

Ref. har i ett föregående häfte af denna tidskrift (№ XX, sid. 454) uttalat sina åsigter öfver början af det arbete, hvars fulländning han nu har nöjet att anmäla. De få anmärkningar ref. vid första häftet trodde sig berättigad att göra, gälla lika mycket — eller lika litet — detta sednare, och han vill derföre, i stället för att här upprepa dem, betyga Hr J. sin varma aktning och tacksamhet för det sätt, hvarpå han utfört sitt arbete. En god öfversättning af Homer var hvad som hittills felade i vår fosterländska litteratur. Vi ega nu en sådan af Odysséen, som bör blifva en god ledsagare för den ungdom, hvilken med fader Homer vill begynna sina Grekiska studier. Ett ökadt värde har Hr J. tillagt sitt arbete genom den svit af anmärkningar och upplysningar han bifogat sin öfversättning. En fin takt har ledt honom att upptaga just det erforderliga och utelemna allt öfverflödigt, som så ofta ökar massan och minskar intresset af dylika kommentarier.

C. F. B.

[36] **Matrikel öfver Ordinarie Tjenstemän vid Församlingarne och Läroverken i Sverige. Utgifven af *Aug. Th. Låstbom*.** Upsala, 1845. Wahlström & Låstbom. (Priset: 1 Rdr 16 sk. B:ko).

De täta förändringar personalen inom Svenska Kyrkan och Läroverken äro underkastade, göra denna nya Matrikel behöflig och välkommen, oaktadt blott sju år förflutit, sedan den sista Matrikeln utgafs, neml. af F. A. Westerling, 1838. Planen för denna nya Matrikel är hufvudsakligen densamma som för Hr W:s. — Men Hr L:s Matrikel utmärker sig i flere hänseenden för sin föregångare. Äfven en flyktig jemförelse visar den nya Matrikelns större pålitlighet och noggrannhet, t. ex. i afseende på årtal, förnamn och dylikt; Hr L:s kända noggrannhet och egna stora samlingar äro en tillräcklig borgen för arbetets duglighet i detta fall. — Jemte förmedlade hemmantalet har Hr L. äfven anfört det oförmedlade, som stundom är intressant att känna, emedan prestvalen ske derefter. Skillnaden mellan dessa hemmantal är väl på de flesta orter i riket ringa; men på några är den ganska betydlig, t. ex. i Upland, i Calmare Stift, Götheborgs Stifts andel af Elfsborgs Län. Dock måste ref. anmärka, att Utgifv. på många ställen anfört endast det ofm. hemmantalet, på andra endast det fm., och för Westerås Stift ej utsatt antingen det är fm. eller ofm. hemmantal, som anföres. Orsaken till det första förhållandet är troligen att inom dessa pastorater ingen förmedling skett, och till det andra att Utg. ej lyckats få kännedom om det oförmedlade mantalet. Dessa orsaker tycker ref. uttryckligen bort utsättas. Angående Westerås Stift säger Utgifv. i förordet, att han endast anfört fm. hemmantalet, och först efter tryckningen fått kännedom om det ofm., hvilket föga skall skilja sig från det fm., hvarföre Utg. ansett öfverflödigt att särskildt meddela det. Ref. tror väl detta på det hela vara sannt, men säkert är skillnaden icke så obetydlig i åtskilliga af Westmanlands Pastorater, och för dessa hade det väl förtjent anföras. — I inledningarne till hvarje Stift har Hr L. anfört Stiftets uppskattningsvärde och hemmantal Läns-vis, efter Forsells Statist. Anteckn. 1839, samt Folkmängden, för de flesta Stift efter 1835 års Quinquennii-Tabeller, för några efter dem af 1840. Äfven meddelas matrikel-litteraturen för hvart Stift, samt för några Stift rätt intressanta historiska upplysningar om deras tillkomst. En ojemnhet i dessa inledningar måste dock ref. anmärka: för några Stift står anförd deras ordningsnummer, för andra icke, och för Lunds Stift står följande besynnerliga mening: .... "då beslutet blef att Lunds Stift skulle få sin plats näst efter de sju gamla Stiften, och innehar detsamma alltså numera sjunde ordningsnummern." Förmodligen borde efter ordet numera tilläggas: sedan Finland blifvit skiljdt från Sverige. — Hr L. har utsatt Jubelmagistrar, samt hvilka Th. Doctorer äro Ph. Mag.; detta

är onekligen rätt, enär den Theol. graden icke i sig innesluter den Philosophiska. — Vidare träffar läsaren här, utöfver hvad i sednaste Matrikeln finnes, Ecclesiastik-Departementet, Krigs-Akademien vid Carlberg, Ordens-Clereciet, samt till slut 3:ne Tabeller, neml. öfver de till åren äldste prestmän, öfver Jubelprester (d. v. s. de som varit öfver 50 år prestvigde) och öfver de 50 äldsta Kyrkoherdarne (bland hvilka en finnes, som utnämndes för 60 år sedan!). För alla dessa tillägg stannar man hos Hr L. i stor förbindelse. Ej heller bör med tystnad förbigås Hr L:s förtjenst att i korthet omnämna det sätt, hvarpå Pastorer tillsättas i en mängd privilegierade Pastorater, säsom Sala, Norrköping, flere af Stockholms Pastorater, Götheborg, Malmö, m. fl.

I ett arbete sådant, som detta, äro fel oundvikliga. Ref. tror dock att de jemförelsevis äro ganska få. Några har han likväl upptäckt. Sid. 25 är Lector, numera Rektor i Maria, Jonas Frykstedts födelseår orätt uppgifvet, neml. 1807 för 1808; likaså sid. 54, Lektor Joh. Fr. Johanssons 1802 för 1810; och sid. 55, Collega, Mag. R. J. Ströms 1814 för 1817. Sid. 133 är för Hofpred. J. A. Nordblad ej utsatt, att han är Th. Cand.; Sid. 211 är för Hammarö Præb. Pastorat folknummern uteglömd; sid. 214 äro Comministrarne i Kölns Pastorat orätt kallade: Comm. i Eda, Comm. i Jernskog; den förre är Comm. i Köln och Eda, den sednare i Köln, Jernskog och Skillingemark.

Ref. slutar med att högeligen rekommendera detta arbete, såsom i sitt slag förträffligt och ovanligen pålitligt. Papper, tryck och omslag förtjena ock låford. C. A. J.

[36] **Biografiske efterretninger om den Nordenfjeldske Geistlighed**, udgivne af *Andreas Erlandsen*, Sognepræst til Sparboen, Medlem af det Kongl. Norske Videnskabers Selskab. Første Hefte. Christiania 1844, forlagt af Guldberg & Dzwonkowski. 160 sidd. 8:o.

För hvarje vän af den biographiska litteraturen torde underrättelsen om det nu påbörjade arbetet om Trondhjems stift vara välkommen. I inre värde efterger det intet af de svenska Herdaminnen, som äro utgifna eller under utgifvande. Biographierna äro högst noggranna i afseende på årtal och data — af stor vigt i ett dylikt arbete — skrifterna uppräknas fullständigt och korta omdömen samt intressanta notiser meddelas om de märkligare bland presterskapet. Vid hvarje biographi hänvisas till förut tryckta skrifter, i hvilka under-

rättelser finnas om personen i fråga, en fullständighet, som intet af de svenska arbetena erbjuder. Detta gäller äfven de korta historiska notiserna om hvarje pastorat och dess kyrkor, som föregå prestlängderna, och hvilka ej utan mycket nöje läsas. Tryck och papper äro af utmärkt prydlighet.

Arbetet utgifves häftevis och innehåller första häftet: Ärke-Biskopar och Biskopar i Trondhjem, Trondhjems och Norra Dalernes prosterier samt början af Södra Dalernes prosteri. Den yttre utstyrseln är behaglig, och tyckes visa att förläggarne ej behöft åsidosätta den typographiska elegansen, för att kunna, genom "ekonomiskt" tryck, inskränka arbetet till möjligast minsta arktal. Måhända är den Norska publiken mindre kallsinnig än den Svenska för ett arbete, hvars värde icke är ephemert, utan alltid bibehåller sig. —M.

[37] Nya Teckningar ur Hvardagslifvet, af *Fredrika Bremer*. Sjunde Delen: I Dalarna. Stockholm. Hjerta 1845. 355 sidd. 8:o. (Priset: 2 Rdr 12 sk. B:ko).

Ingenting kan vara smärtsammare än att se en rikt begåfvad natur från början uppträda, vare sig som författare eller konstnär, med ett konstverk, hvars fullkomlighet alla dess öfriga ofta med pukor och trumpeter utbasunade arbeten förgäfves äflas att upphinna. Man måste då alltid komma på den tanken, att den rena, naiva och oförvillade natur, hvars sunda inspiration varit mägtig att hänföra en hvar, som trädt inom dess sfer, förledd genom det kittlande i mängdens bifall eller det förförande i begäret efter konstnärsodödlighet, misskänt sin kallelse, käckt påtagit en lejonhud, under hvars massa den krympt till en vessla, och trott sig berättigad eller förpligtigad att framträda såsom menskligbetens heros, om ock endast skapad till en glad och älsklig sångfågel. Vi fråga hvar och en, som kan och vill svara efter sin öfvertygelse, om M:lle *Bremer* i något af sina sednare arbeten skapat så rena, så sanna, så i sin litenhet storartade verk som i de tre små älskliga volumer, dem hon först under anonymitetens skydd utsände i verlden. Hon kände sin sfer, och mägtade att fylla den. Den unga konstnärshågen växte ifrån genrebilden: de individuella situationer och interiörer, som hon målade med så rörande trohet, voro ej nog stort fält för hennes pensel, derföre gick hon ett steg längre. Familjen, fattad i sin allmänna betydelse, befanns misskänd och utsatt för vådor: författarinnan utkastade bandsken såsom dess ridderliga försvarare. "Grannarne" och "Hemmet" äro frukter af denna verksamhet. Bland det myckna sannt menskliga,

som en fin blick och ett ädelt hjerta diktarat i Förf:s penna, finnes der mycket ensidigt, just emedan hon aldrig mägtat höja sig till klar insigt af familjens betydelse såsom moment i staten, och denna brist sökte hon kanske omedvetet fylla genom att exspatiera på bredden i stället för på djupet. Kanske kände hon också, att egentlig uppfinning ej var hennes starkaste sida. Episoder och accessoirer växte såsom ogräs öfver den konstnärliga kärnan, och en viss sentimental långsläpighet trädde i stället för rask och energisk karaktersskildring. Träffande, om än strängt, yttrar om denna sida af hennes auktorliga verksamhet, en utländsk skriftställare *): "Les jeunes personnes et leurs institutrices ont pris sous leur protection morale les oeuvres tendres et un peu pâles d'une Suedoise, Fredrika Bremer; on lui décerne le throne fragile que Miss Edgeworth, Miss Austin, et avant ces deux dames Miss Burney, occupèrent au commencement du siècle. La famille et le foyer, objets de culte dans les pays Germaniques sont pour ces écrivains aimables et faibles, un inepuisable texte de peintures qui plaisent par leur tenuité même et par l'athmosphère morale qui les environne et les anime. Douze pages de ce style font plaisir; quinze sont fades; un volume produit l'effet d'un grand repas de sucreries."

Det är mycken fråga om huruvida nutidens poetiska konstverk förmå uppstå i egendomlig plastisk kraft, utan att vara, i mer eller mindre mån, häfstänger för den eller de tidsideer, som inom författarens medvetande hunnit utprägla sig till den största klarhet. Säkert är, att i alla bättre samtidens litterära alster återfinner man en dylik genomgående praktisk grundtanke. Äfven i M:lle Bremers författarskap, midt under oförmågan att konkret gripa och utprägla sina karakterer och den slapphet i handling den "tiédeur melancolique des passions", som deraf blir en följd, framskymta två grundtankar, den ena dunkelt och medvetslöst, den andra med en nog skärande positivitet. Den förra är qvinnans emancipation, så tillvida, att hon sjelf förmår öppna sig en praktisk verkningskrets, oberoende af det manliga könet. Ideer till en sådan fri qvinna — vi hoppas detta epithet i denna mening ej skall skrämma någon — ligga mer eller mindre bjert uttalade i Beata Hvardagslags, i Petræas, i Hellevi Husgafvels, i fröken Lottas personer. Af ett sådant thema kan vara något att

*) Des tendences litteraires en Angleterre et en Amerique par *Ph. Chasles*, i Revue des deux mondes för förledet år. Här är naturligtvis fråga om de engelska öfversättningarne af M:lle Bremers arbeten.

göra; man må blott icke inskränka denna möjlighet till fri och ädel verksamhet till den ogifta qvinnan, eller tro, att skaparen frambagt en någon enda individ af hennes kön, beröfvad förmågan att göra sig älskad, eller att han påtryckt någon ett tvunget celibatets hemska insegel. Den andra tendensen hos M:lle Bremer är uppbyggelsenitet. För att icke tala om de försök hon ådagalagt att uppträda såsom kämpe för religiösa eller moraliska dogmer, hvaröfver man hos oss dömt med kärleksfullt öfverseende, i utlandet med skoningslös rättvisa, ingår mer eller mindre i alla hennes skrifter ett uppbyggelse- eller omvändelsebegär, visserligen ädelt i grunden, men temligen resultatlöst i utförandet. Den som vill uppträda såsom moralisk verldsförbättrare måste känna sig genomträngd af en öfvertygelse, klarare än samtidens, och en energi mägtig att möta och besegra alla de hinder, som fördomar eller lumpna intressen resa i hans väg. En sådan genius skall icke hålla vackra tal för det eviga, det sanna, ty detta behöfver ingen jordisk taleman; han måste kasta stridshandsken åt lömskheten, lasten, fåfängan och flärden och besegra dem just derigenom att han genomskådar dem. Ingenting är lättare, men också ingenting gagnlösare än att utsläppa sin känsla i philanthropiska svallvågor: den ädlaste philanthropism är att innerligt förstå sin kallelse, aldrig förakta den, den må synas än så inskränkt, och troget och oförskräckt verka i enlighet med densamma. Särdeles farligt är det att uti romanform "afhandla" dessa ämnen; antingen måste man tro författaren om oförmåga att fatta det gudomliga såsom immanent i verldsordningen, en oförmåga att, såsom ordspråket säger, se skogen för bara trän, eller måste man misstänka att han i tid och otid uppdukar vackra sentenser endast för att sjelf af sin publik begapas såsom ett vidunder af gudlighet och fromhet. Och minst af allt får en sådan författare förbise tyngden af den ansvarighet, som hvilar på en hvar, den der i det tryckta ordet talar till menskligheten, uppfostrar densamma. För månget "sucrerie" af menlös, men vanmägtig fromhet, månget sjelfbedrägeri hos en välment, bornerad läsare, som i ett af dylik lektyr uppväckt känslosvall tror sig se en ocean af egen rättfärdighet, faller ansvaret på publicisten. Förgäfves må han åberopa sina goda afsigter. "Vägen till helvetet är stenlagd med goda afsigter", säger M:lle Bremer någonstädes, och hon har rätt. Felande är hvar och en som strider för afsigter utan att rätt kunna begagna de vapen, hvarmed han ville segra, och farligare än allt annat är leken med det vapen, som är en hel publiks eller ett helt tidehvarfs andliga rörelsekraft.

Vi ämna ej i detalj tillämpa på ofvannämnda arbete hvad vi nu talat, eller af detta företaga en utförlig granskning. Vi återfinna här samma fel och förtjenster, som i M:lle Bremers öfriga arbeten, men kanske båda delarne förstorade. Praktfulla naturmålningar, en glänsande stil, här genom antitheser drifven till sin yttersta oratoriska öfverlastning, ett begär att episodvis behandla snart sagdt alla föremål för menskligt vetande, naturphilosophi, botanik, geologi och fysik, ingalunda försmående den latinska terminologien, en töckengestalt till brottsling utan konkret lif, ett vidunder till qvinna, som likväl i det hela taget är temligen beskedlig, en dagbok, en sjukdom, hvarunder corpus delicti blir "klar för sig sjelf", — allt detta finner man mer eller mindre ofta återkomma i alla M:lle Bremers arbeten. Dessutom har en talentfullt redigerad svensk tidning, som inom sina spalter dock finner utrymme för det vigtigaste af fosterlandets litterära företeelser, med så mycket allvar och oväld bedömt detta arbete, att vi finna föga att tillägga. Liksom Författarinnan ej har förmåga att fatta brottet såsom något verkligt, och följaktligen aldrig kan blifva i stånd att sannt och helgjutet tänka en karakter, vare sig i moraliskt hög eller låg — ty menniskokännedomen i sin högsta bemärkelse kan likalitet umbära öga för brottet som för dygden, och endast genom det klara begreppet om det moraliskt låga kan den moraliska högheten värdigt begripas; — likaså är denna teckning af provinsen, visserligen vältalig och skimrande, likväl aldrig fullt trogen, just emedan den är en alltför svallande panegyrik, kanske en gärd af enskild tacksamhet för den förf. enskildt visade gästfriheten. Den lösa föreningstråd, som sammanhåller raden af de i denna produkt ådagalagda encyklopedististiska kunskaper, skulle kunna låta läsaren misstänka, att hela företaget endast vore en bokhandelsspekulation, så vida ej Förf. vore en qvinna, och dertill en ädel qvinna. Troligare är, att hon gifvit vika för en gängse svaghet hos sitt kön att skimra med mycket vetande, och att hon för detta begär åsidosatt den konstnärliga hållning, det sträfvande efter helgjutenhet, som är hvarje skapande andes första och heligaste pligt. Men säkert är, att blott ett af sin publik bortskämdt barn har mod att såsom ursägt för sina synder mot konstens allmängiltigaste lagar — hvilka i förbigående sagdt ej äro så få — försäkra att hon begått dem med vett och vilja.

C. F. B.

[58] **Pastors-Adjunkten. Genremålning af** *Onkel Adam*. Stockholm, L. J. Hjerta. 1845. 250 sidd. 12:o. (Priset: 1 Rdr B:ko).

Detta arbete lefver ännu i alltför friskt minne hos hvar och en som läst årets Aftonblad, och i detta fall säkert icke öfverhoppat serien af följetons-artiklar under rubriken "Pastors-Adjunkten", för att här behöfva vidlyftigt anmälas. Dess författare har efter ref:s öfvertygelse just inslagit den rätta banan för att hos oss åstadkomma en sannt nationell novell-litteratur. Hvad som ännu möjligen fattas i konstnärlig anordning, ersättes genom det raska sätt, hvarpå Förf. ur verkligheten griper sina gestalter och situationer, och den menniskovänliga och lefnadsglada anda, som går igenom det hela. Måtte Onkel Adam ej trötta att lika värdigt och sannt belysa många phaser af vårt samhällslif, som han här framställt presten och hans förhållande till sin församling. C. F. B.

NOTISER.

Akademiskt.

Den 14 sistl. Juni firades vid Upsala Universitet Theol. Doktorspromotion, då följande 49 af H. M. Konungen utnämnde Doktorer undfingo Doktoratets insignier: Biskopen i Skara Th. Lic. *J. A. Butsch*, Biskopen i Carlstad *C. A. Agardh*, Biskopen i Wisby *C. E. Hallström*, Theol. Prof. och Lic. *A. E. Knös*, Theol. Adjunkterne och Prostarne Lic. *F. Sjöstedt*, Lic. *J. U. Segerstedt* och Lic. *Th. Annerstedt*, Lektorn Lic. *C. O. Björling*, Theol. Prof. och Lic. *L. A. Anjou*, Lektorn Lic. *A. E. Norbeck*, Prosten Lic. *J. A. Moberger*, Kontr.Prosten Lic. *J. Norström*, Prostarne och Licentiaterne *C. W. Park*, *J. G. Bexell* och *J. A. Säve*, Kontr.Prosten Th. Kand. *A. Nordström*, Kontr.Prosten Th. Kand. *A. B. Lundqvist*, Kontr.Prosten *E. S. Ödmann*, Prosten *J. Börjesson*, Prosten *O. P. Utterström*, Lektorn Th. Kand. *L. Laurenius*, Prosten *C. Stenhammar*, Prosten *J. Berggren*, Kontr.Prosten Th. Kand. *P. Friman*, Kontr.Prosten *L. P. Afzelius*, Prosten Th. Kand. *L. G. Mittag*, Domprosten *P. O. Gravander*, Kontr. Prosten Th. Kand. *H. Lahng*, Kontr.Prosten *G. W. Gumælius*, Kontr.Prosten Th. Kand. *P. G. Svedelius*, Kontr.Pro..ten Professor *F. V. Ekenstam*, Prosten *J F. Muncktell*, Kontr.Prosten Th. Kand. *D. Nordin*, Kontr.Prosten *A. Hagelberg*, Theol. Adj. och Prosten *H. M. Melin*, Kontr.Prosten *G. A. Thestrup*, Kontr.Prosten Th. Kand. *C. Starck*, Prosten *Å. J. Kahl*, Kontr.Prosten *C. Hallbeck*, Prosten *P. Wieselgren*, Kontr.Prosten Th. Kand. *P. E. Rhedin*, Kontr.Prosten *S. Kamp*, Kontr.Prosten *A. Sandberg*, Kontr. Prosten Professor *A. Fryxell*, Kontr.Prosten *C. Örtenblad*, Professorn och Prosten *A. A. Grafström*, Kontr.Prosten Th. Kand. *N. Nordlander*, Kontr.Prosten *J. Risberg* samt Prosten Th. Kand. *H. Lyth*. — I det af Promotor, H. H. Erkebiskopen, utfärdade programmet behandlas så väl den theologiska doktorsgradens allmänna betydelse, som den theologiska vetenskapens närvarande ställning, hvarjemte såsom postskript meddelas Prosten och Kyrkoherden i Helsingborg Doktor *C. Hallbecks* nyligen timmade frånfälle. Doktorsfrågan: *Nonne id, quod objiciunt illi, qui symbolicam doctrinæ Ecclesiæ determinationem hoc tempore sæpissime impugnant, dicentes eam, quamvis notioni Ecclesiæ propria videatur, nihilominus absolutæ, quam sibi scientia poscit, libertati contrariam esse ideoque rejiciendam, rite examinatum speciosius quam verius censeatur?* framställdes af Theol. Doc. *Millén* och besvarades af Primus, Biskop *Butsch*, och Ultimus, Prof. Dr. *Knös* slöt akten med de vanliga tacksägelsetalen. Promotionspredikan hölls af Dr. *Reuterdahl*.

Den 16:de derpå följande firades Magister-promotion, då af 73 Philosophiæ Kandidater 66 mottogo Magistergradens insignier, nemligen: af Stockholms Nation: *C. E. Wallander, F. L. Samuelsson, G. F. Hallström, C. A. Th. Ädelgren.* — Af Uplands och Roslags Nation: *J. A. Schagerström, E. A. Nyblæus, J. G. Mineur, J. E. Ekelundh.* — Af Gestr. och Helsinge Nation: *A. G. Klintberg, P. G. Söderholm, R. J. Ström, C. F. J. Wahrenberg, F. A. Lönner, E. A. Agrell.* — Af Östgötha Nation: *F. A. Kalén, P. L. Lundborg, O. W. Lemke, E. W. Planck, O. Th. T. von Feilitzen, H. Holmgren, C. P. Freidenfelt, O. F. Ölander, N. J. Anderson, A. P. Falk.* — Af Vestgötha Nation: *P. J. Wennerblad, A. Linderoth, C. G. Styffe, C. G. Almquist, C. J. Brodén, L. M. Th. Elfstedt, G. Hagander, G. Wennerberg, E. G. von Döbeln, A. L. Hamilton, R. M. Ehrenborg, C. R. Carlén, C. W. V. Tham, U. F. Flach.* — Af Södermanlands och Nerikes Nation: *F. A. Thavenius, A. G. G. Salenius, C. C. Oldenburg, E. Edlund.* — Af Vestmanlands och Dahla Nation: *D. Olauson, C. J. Källström, J. S. Löfberg, C. O. Törnebladh, F. J. L. Wulff, O. M. Th. Rabenius, A. V. Källström.* — Af Smålands Nation: *D. M. Th. Sjöstrand, P. Sjöbring.* — Af Götheborgs Nation: *A. Th. Bruhn, B. G. Gyllensten.* — Af Vermlands Nation: *O. Fryxell, G. S. Löwenhjelm.* — Af Norrlands Nation: *O. Nordin, E. O. Holmberg, C. J. Östling, Th. Linder, O. P. Hamberg, P. R. Holm, C. J. Backman, E. Berggren, D. H. Forssberg, J. Pipon, W. Wikström.*

Jubel-Magistrar voro: *Adolf Ludvik Enebom*, född 1769, Fältprost, Pastor i Fahlun. — *Erik Bengt Schilling*, f. 1770, Pastor i Forssa och Hög. — *Noach Georg Dandenelle*, f. 1766, Kontr.Prost, Pastor i Åtvid. — *Niklas Wennersten*, f. 1766, Skol-Rektor i Lidköping. — *Pet. Friman*, f. 1770, Kontr.Prost, Pastor i Kyrkefalla. — *Erik Nylund*, f. 1764, Prost och Pastor i Enhörna. — *Helje Arosin*, f. 1766, Prost och Pastor i Svärdsjö. — *Jakob Borelius*, f. 1772, Lektor, Prost och Pastor i Skinnskatteberg. — *Niklas Magn. Berlin*, f. 1771, Lektor, Kontr.Prost, Pastor i Stigsjö. — *Jöns Svanberg*, f. 1771, Professor, Prost och Pastor i Alunda och Morkarla. — *Martin Gustafson*, f. 1770, Prost och Pastor i Atlingsbo.

Promotor, Professor *Palmblad*, har i sitt programm afhandlat *ratio eruditionis apud Graecos ejusque præmiis.* Magisterfrågan: *Quamquam communis opinio est, primas Universitates litterarum medio demum, quod dicitur, aevo exstitisse, earum nonne originem aliquanto altius repetere licet, ut in classica Graecarum litterarum antiquitate exemplaria quædam earum inchoata et prototypa reperiantur?* framställdes af Litt. Hum. Adj. *C. E. Zedritz* och besvarades af Primus, Mag. *P. Sjöbring*, Smol., och akten slöts med de vanliga tacksägelsetalen och en epilog till Damerna på svensk vers af Ultimus, Mag. *C. P. Freidenfelt*, Ostrog. Promotionspredikan hölls af Prosten, Prof. *H. G. Lindgren.*

Sexton af de promoverade hade sjelfva författat sina gradual-disputationer, nemligen *J. G. Mineur*, "Demosthenes första Olynthiska Tal", öfvers. præs. Prof. Palmblad, — *F. A. Lönner*, "De paroecia Eds Capell", præs. Prof. J. H. Schröder, — *O. W. Lemke*, "Carmen Musæi de Herone et Leandro, Latino carmine refictum", præs. Prof. Sellén, — *O. F. v. Feilitzen*, "Några drag ur Andreas Peter Bernsdorffs lif såsom Statsman", præs. Prof. J. H. Schröder, — *C. P. Freidenfelt*, "Skirners färd", öfvers. från Isländskan, præs. Prof. J. H. Schröder, — *N. A. Anderson*, "Plantæ Vasculares circa Quickjock Lapponiæ Lulensis P. II" (första delen hade han utgifvit såsom Disp. pro Ex.) præs. Prof. Fries, — *A. P. Falk*, "Tankreds envig med Clorinda, Fragment ur Tassos Gerusalemme Liberata", öfvers. præs. E. O. Adj. Böttiger, — *C. G. Styffe*, "Landtdagen i Malmö 1669", præs. Prof. J. H. Schröder, — *G. Wennerberg*, "De ratione Artis ad Scientiam, Civitatem et Religionem, P. I." præs. Prof. Atterbom, — *A. L. Hamilton*, "Anteckningar om Vestgötha-Bergens Bildning", præs. Prof. Walmstedt, — *J. A. Löfberg*, "Adolphus Johannes, Comes Palatinus, ejusque de Reductione querelæ", præs. Prof. J. H. Schröder, — *F. J. L. Wulff*, "De Ordine sacro Cruciferorum s. Teutonicorum ejusque in Suecia possessionibus", præs. Prof. J. H. Schröder, — *P. Sjöbring*, "Euripidis Orestes Suetice redditus, P. II." (första delen utgifven såsom Disp. pro Ex.) præs. Prof. Palmblad, — *A. Th. Bruhn*, "Handlingar rörande Kon. Carl XI:s Reduction, P. I.", præs. Prof. Wingquist, — *O. Fryxell*, "Legenda Suecana Vetusta S. Helenæ matris Constantini Cæsaris, hactenus inedita", præs. Prof. J. H. Schröder, — samt *G. S. Löwenhjelm*, "Diodoti Eücratis pro Mitylenæis Oratio apud Thucydidem, Suetice reddita", præs. Prof. Palmblad.

För öfrigt har den Akademiska Disputations-litteraturen under det nu förflutna läseåret utgjorts af följande arbeten: Dr. *L. A. Anjou*, "De principiis religionis christianæ", — Theol. Adj. Dr. *J. U. Segerstedt*, "Disciplinæ Theologicæ Hegelianæ primæ Lineæ", — Lingu. Or. Adj. *C. J. Tornberg* (för Pastoral-Examen) "De principiis Scripturæ Sacræ interpretandæ, ad placita reformatorum revocatis", — Jur. Utr. Cand. *N. A. Fröman*, "De jure retractus gentilitio", — Prof. *I. Hvasser*, början till "Digerdöden, dess tidehvarf och dess följder", samt ett ark af "Sydenhams Therapi", — Prof. *C. H. Bergstrand*, Fortsättning af "Chirurgiska Iakttagelser" — Anat. Prosektorn *P. J. Liedbeck*, "De cerebello humano observata et commentata, diss. physiologico-anatomica", samt "Om lilla hjernans funktion, Fysiologisk afhandling", — Med. Kand. *A. F. Melander*, Verml. samt *J. A. Hedenström*, Ostr. "Om Hjernans Commotion" (under Prof. Bergstrands præsidium), — Prof. *P. D. A. Atterbom*, fortsättning af "Tankar och Kritiker", samt af "Bidrag till Svenska Skaldekonstens Historia", — Prof. Bibl. *J. H. Schröder*, "Glossarii Latino-Suethici Specimen Vetustum, E Codice Mscr. Bibl. Reg. Acad. Upsal.", samt början af "De coelibatu Cleri-

corum in Ecclesia Succana", och af "Strödda bidrag till Svenska Kyrkans Herdaminne", — Prof. *E. Fries*, fortsättning af "Novitiarum Floræ Suecicæ Mantissa Tertia", — Prof. *V. F. Palmblad*, "Sokrates och hans anklagare", fortsättning och slut af "Aischylos' Sorgespel", samt början af "Supplementa quædam in Lexica Græca recentiora", — Prof. *C. J. Boström*, början af "Satser om Lag och Lagstiftning", — Prof. *C. J. Malmsten*, början af "In solutionem Æquationum Algebraicarum Disquisitio", samt af "De Æquatione Differentiali $\frac{d^n y}{dx^n} = ax^m y$, per integralia definita integranda disputatio", — E. O. Adj. *C. W. Böttiger*, fortsättning af "Torquato Tasso's Gerusalemme Liberata, öfversatt och kommenterad", samt början af "Stycken ur Dantes Divina Commedia, kommenterade och metriskt öfversatta", — Doc. *C. F. Bergstedt*, början af "Metriska Öfversättningar från Sanscrit", — Mag. *L. M. Groth*, Verml., "Epistola Clementis ad Corinthios, quæ dicitur prior, in sermonem suecanum versa, cum notis", — samt Mag. *A. W. af Sillén* (såsom specimen för lärareplatsen i Engelska Språket vid Athenæum i Gefle), "Aphorisms concerning several Subjects."

Den 17 Juni förrättades Rektors-ombyte, då Prof. och Ridd. *I. Hwasser* mottog Rektoratet. Prof. Dr. *Fahlcrantz*' program innehåller, såsom vanligt, en berättelse om Universitetets öden under det tilländagångna läseåret, hvarur vi meddela följande sammandrag: Universitetets förhållande till fäderneslandet är, genom kallet att fostra dess framtid, så vigtigt, så innerligt, att när, såsom under detta tidskifte, frågor, hvilka röra dess lifsgrund, af dess ombud behandlas, måste svaren vara för oss af det djupaste intresse och hos en hvar vilja bilda och bestämma sig, om de ock icke äga att offentligt framträda. Men under de theoretiska åsigternas möjliga strider lefver hos alla ädle den enigaste kärlek till fädernеslandet och dess dyrbaraste personligheter. S i n kärlek, s i n a förhoppningar har Universitetet, i anledning af Konung OSCARS regeringsanträde och DD. KK. MM:s kröning, genom festliga orationer uttalat. Med oförgänglig tacksamhet minnas vi de tvenne månader, under hvilka, sistl. höst, vi njöto lyckan att här äga DD. KK. HH. K r o n p r i n s e n och H e r t i g e n af U p l a n d, lifvande den rena glädjen och förelysande ungdomen med arbetsamhetens och de älskvärdaste seders föresyn. I DD. MM. K o n u n g e n s och D r o t t n i n g e n s äfvensom DD. KK. HH. H e r t i g a r n e s af Ö s t e r g ö t h l a n d och D a l a r n e besök, under samma tid, hafva vi vågat se en välvilja äfven för oss. De särskilda besök, hvarmed H. K. H. Kronprinsen, i egenskap af Canceller, hedrat Universitetet, så väl på den första dagen af detta akademiska år, som under dessa sista festliga dagar, hafva ytterligare berättigat oss till det gladaste förutseende af det kärleksfulla och visa nit, hvarmed Han skall vårda det kall, hvars fulla tillträdande endast blygsamheten aflägsnat.

— Nästan under hela detta år hafva vi nödgats sakna t. f. Cancellerns, H. H. Erkebiskopens, närvaro, för Riksdagens värf nödvändig i hufvudstaden; men Hans inom hvarje pligternas fält lefvande intresse och outtröttliga verksamhet har äfven inom detta bevisat sig lika, och de akademiska ärendernas gång har varit oafbruten.

Högst sällsynt är den förskoning från sorger och förluster, som varit vårt samhälle förunnad. Ingen enda bland lärarne har blifvit oss af döden frånryckt, bland ungdomen endast trenne. Dennas antal har dock varit större, än tillförene under långa tider, och stundom öfverstigit 900, oberäknadt de omkring 450, hvilka frånvarande ännu innehafva akademisk borgarerätt. De till Studenter inskrifnes antal har varit under Höstterminen 90, under Vårterminen 99, hvarförutan 84 Præliminarister. Testimonia vitæ hafva meddelats åt 245, för afgång till Kollegierna åt 50. I årets vapenöfningar hafva deltagit 99 Studerande.

Inom Akademien hafva följande befordringar ägt rum: till Theol. Prof. Kalsenianus har blifvit utnämnd Skole-Adjunkten Dr. *L. A. Anjou;* till Adjunkt i Historia och Statistik Docenten i samma vetenskaper, DD. KK. HH. Lärare, Mag. *Fr. F. Carlson;* till Docenter: Th. Kand. Mag. *C. M. Fallenius*, i Dogmatik och Moraltheologi; Th. Kand. Mag. *C. Ax. Torén*, i Homiletik; Phil. Mag., Ridd. af Fr. Hed. Leg., *P. A. Siljeström*, i Physiken; samt till Lidénsk Amanuens vid Bibliotheket E. O. Aman. Mag. *J. G. Wahlström.* Till lärareplatser utom Akademien hafva blifvit befordrade: Theol. Pastoralis Docenten, Dr. *A. E. Norbeck* till Theol. Lektor i Vexiö; Mathem. Inf. Docenten, Mag. *P. N. Ekman* till Mathes. Lektor ibid.; Mathem. Inf. Docenten, Mag. *E. G. Björling* till Mathes. Lektor i Vesterås; samt Eloqu. Rom. Docenten, Mag. *L. F. Kumlin* till Eloqu. & Poës. Lektor i Strengnäs. Bland de den 14 dennes till Theol. Doktorer promoverade höra till Akademien: Theol. Prof. *A. E. Knös* och *L. A. Anjou*, Adjunkterne *F. Sjöstedt*, *J. U. Segerstedt* och *Th. Annerstedt*, samt Lektor *A. E. Norbeck.* — Prof. och Bibliothekarien *J. H. Schröder* har af Greklands Konung erhållit Frälsare-Orden, jemte tacksamhetsskrifvelse för de betydliga bidrag, hvilka genom bemälde Professor tillskyndats det unga Bibliotheket i Athen. — Botan. Doc. *J. P. Arrhenius* har i dessa dagar anträdt en vetenskaplig resa till utrikes orter.

Bland de till Akademiens nytta gjorda stiftelser och donationer må i första rummet nämnas det af Riksens Ständer ytterligare beviljade anslag af 3000 Rdr B:ko årligen till förhöjande af 10 Professorers lönevillkor. H. K. H. Kronprinsen har nådigt förklarat sig vilja fortsätta de af Kon. CARL JOHAN skänkta tvenne Stipendier, hvilka eljest skolat upphöra. Framl. Lagmannen och Just.-Borgmästaren Dr. *J. Ullberg*, har till fond för ett Stipendium åt Norrlandi testamenterat ett Kapital af minst 2000 Rdr b:ko; likaledes framl. Apologisten i Hernösand *P. Aurén* för samma ändamål 1300 Rdr i silfver. Till tvenne Sp endier för Ostrogothi har framl. Prosten, Dr. *M. Sten-*

hammar donerat 10,000 Rdr b:ko. — Amanuensen vid Botan. trädgården, Adj. vid Kongl. Vet.-Societeten, *Gabr. Marklin*, har till nytta för de Naturalhistoriska studierna genom gåfvobref bestämt och under Akad. Cancellerens högsta inseende ställt sina rika och, isynnerhet i afseende på petrifikater, utomordentligt sällsynta samlingar. — Akad. Bibliothekets vigtiga förråd af Handskrifter har blifvit förökadt genom framl. Expedit.-Sekreteraren Frih. *Jakob Adlerbeths* donation, som af dess högtförtjente Faders, framl. Stats-Rådet m. m. Frih. *G. G. Adlerbeths* efterlemnade handskrifter fått ett ökadt värde. Äfven har Akad. Bibliotheket fått emottaga af Öfversten R. S. O. Frih. *G. Liljehorn* en samling af Kon. GUSTAF III:s egenhändiga Bref till General-Löjt. m. m. *Liljehorn;* af Ordon.-Officeraren Frih. *Sandels* ett af honom från fälttåget i Algier hemfördt Arabiskt Mscrpt, samt af Kammarh. Grefve *Alexis Sparre* ett Chinesiskt Mscrpt. — Universitetets Mynt-Kabinet har blifvit ökadt med en samling af nyare Portugisiska mynt af Konungens Chargé d'Affaires i Lissabon, R. W. O. *C. A. Kantzow*. — Af Observatorii-byggnaden, hvars grundsten lades af H. K. H. Cancelleren, första dagen af detta akademiska år, hafva under sistl. sommar yttre murarne blifvit uppdragne och arbetet fortsättes under denna. Nosocomium Academicum har sistl. sommar undergått en fullständig reparation.

BÖCKER
utkomna från den 15 April till den 15 Juni.

Theologi.

Gottfried Büchners Bibliska Real- och Verbal-Concordans. Ny upplaga, bearbetad af *Felix Sjöstedt*, Akademie-Adjunkt. Trettonde Häftet. Nyköping, Des Réaux, sid. 1345—1436, 8:o, h. 32 sk.

Treenigheten och Verlden. Nyårsgåfva till Ungdom. Utgifven af *Sven Koltkoff*. År 1845. Stockholm, Hjerta; 19 sid. 8:o, med 1 planch. h. 16 sk.

De Heligas Almanach. Det bästa sällskap alla dagar i hela året till Jesu härliga Rike af Guds visa Andas vetenskap genom *P. W.* på *S—v—* (i afskild lefnad). Stockholm, Schultze & Comp.; III och 387 sid. 8:o, h. 2 Rdr.

Undervisning i Christendomskunskapen för barn, enligt Doct. Lutheri lilla Cateches och Laurelii Spörsmål, författad af *Henric Schartau*. Utgifven efter Författarens död. Uppl. II. Lund, Berling; 96 sid. 12:o, h. 9 sk.

Undervisning i Christendomskunskapen efter Doct. Mårten Luthers lilla Cateches. Malmö, Cronqvist; 38 sid. 16:o.

Blifver trädet liggande der det faller? Reflexioner öfver det sätt, hvarpå Högsta Väsendet dyrkas, och om menniskans medvetenhet genom döden förintas, af en åttatioårig man. Malmö, Cronqvist; 37 sid. 8:o.

Lagens Upprättelse genom Tron. 12 Sånger af *O. Cederbom*. Stockholm, Lundberg & Comp.; 11 sid. 12:o, h. 4 sk.

Hvarföre antager du icke Svedenbergs vittnesbörd? En skrift mot den (skadeliga och villfarande) Svedenborgianska sekten, till hjertats stadfästande i den evangeliska kyrkans rena lära, af *Fr. Barth*. Öfversatt af *J. Ternström*. Jönköping, Sandvall; V och 79 sid. 8:o, h. 24 sk.

Högmässo-Predikan på Femte Söndagen i Fastan 1845, hållen uti S:t Catharinä kyrka i Stockholm, af *Jonas Janzon*, Komminister i V. Eneby och Kisa. Stockholm, Norman; 24 sid. 8:o, h. 12 sk.

Missions-Betraktelse och Bön, af *Jonas Janzon*, Komminister i V. Eneby och Kisa. Uppl. 2. Stockholm, Rumstedt; 16 sid. 8:o.

Några Minnesord vid Enkefru E. Sasses Graf d. 7 April 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 7 sid. 8:o.

Berättelse och Redovisning af Fruntimmers Bibel-Sällskapets i Stockholm Comité, för år 1844. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 50 sid. 8:o.

Evangeliska Sällskapets Skrifter. N:o 22. Uppl. 5. N:o 25. Uppl. 2. Stockholm, Rumstedt; begge 12 sid. 8:o.

Götheborgs Bibel-Sällskaps Tjugondesjunde Berättelse för år 1843. Götheborg, Norbergska Tryckeriet; 64 sid. 8:o.

Juridik.

Stadganden rörande Rotehållaren och Soldaten vid Indelta Infanteri-Regementerna. På Kongl. Maj:ts Nådigste befallning ur gällande författningar sammandragna af *C. D. Forsberg*, Krigs-Råd, R. N. O. Andra Afdelningen. 9:de Artikeln. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 42 sid. 12:o, h. 6 sk.

Samling af Gällande Författningar rörande Arméen, dess Styrelse och Förvaltning. På Kongl. Maj:ts Nådigste befallning utgifven af *C.*

D. Forsberg, Krigs-Råd, R. N. O. och *G. M. Stiernsvärd*, Kapiten R. af Fr. H. L. XVIII Titeln. Auktioner och Besigtningar, samt XXIII Titeln. Afskedade Krigsmäns, deras Enkors och Barns pensionering och öfriga förmåner. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 11 och 341 sid. 8:o, h. 3 Rdr 29 sk. 8 rst.

Sveriges Kyrkolag af år 1686; jemte Samling af de till 1845 års början utkomna, stadganden, hvarigenom dersamma blifvit i vissa fall upphäfven, ändrad och tillökt; utgifven af *A. J. Rydén*. Häft. V. Jönköping, Sandvall; sid. 497—608, 16:o, h. 24 sk.

Kongl. Maj:ts Nådiga Reglemente angående Lån utur Stockholms Stads Sparbank. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 14 sid. 4:o.

Reglemente för en Pensions-inrättning för Svenska Läkare, Deras Enkor och Barn. Stockholm, Hjerta; 20 sid. 12:o.

Förslag till Reglemente för Ecclesiastik-Statens Pensions-inrättning inom Lunds Stift. Lund, Berling; 13 sid. 4:o.

Medicin.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månadsskrift. Band. VII. N:o 4 [och] 5. April [och] Maj 1845. Stockholm, Hjerta; sid. 197—325, 8:o.

Om Hufvudets Kalhet. Af D:r *Francis Woolstone*. Öfversatt från 16:de Engelska Original-upplagan. Uppl. 3. Stockholm, Hjerta; 48 sid. 12:o, h. 12 sk.

Ingen Tandvärk och Ingen Elak Andedrägt mer! I sammandrag efter Taveau, Manry och Saunders, af *George C. S—r*. Götheborg, Ekbohrn; 16 sid. 32:o, h. 8 sk.

Philologi.

Hebreisk Läsebok med Anmärkningar och Ordregister af *Otto Fredr. Tullberg*, Professor i Österl. Språken vid Akad. i Upsala. Upsala, Leffler och Sebell; 2, 93 och 56 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Engelsk Minnesbok eller Samling af de i Umgängesspråket mest brukliga ord och talesätt. Efter 8:de Engelska upplagan af The London Echo bearbetad af *C. N. Öhrlander*. Stockholm, Hæggström; IV och 116 sid. 12:o, h. 24 sk.

Mathematik.

Theoretiska Astronomiens Grunder för Begynnare af *J. Bredman*, Astronomiæ Professor. Med 7 tabeller i stentryck. Upsala, Leffler; XX och 410 sid. 8:o, h. 2 Rdr 40 sk.

Ny Tabell för Lunar-Distansers Corrigerande, af *J. J. Åstrand*. Götheborg, Ekbohrn; 1 ark 4:o, h. 8 sk.

Historia och Geographi.

Berättelser ur Allmänna Historien af *G. G. Bredow*. Andra Svenska upplagan, ny öfversättning från 12:te Tyska Original-upplagan af *Gustaf Thomée*. Del. III. Stockholm, Hæggström; 182 sid. 12:o, h. 28 sk.

Bibliothek för Den Nyare Historien ifrån och med Franska Revolutionen. Efter Källorna och Original-Memoirerna bearbetadt af *Bruno Bauer* och *Edgar Bauer*. III, IV. Upsala, Leffler och Sebell; 88 och 77 sid. 12:o, h. för subskr. 32 sk., köp. 1 Rdr.

Kongl. Vetenskaps-Societeten i Upsala. Dess Stiftelse, Utbildning och Verksamhet. Berättelse af *J. H. Schröder*. Uppläst i K. Vet. Societetens Sammankomst den 16 Nov. 1844. Upsala, Leffler och Sebell; 34 sid. 8:o.

Oscar och Josephina, Sveriges Höga Regentpar. Korta Lefnadsteckningar. Nytt Sällskap till Almanachan. Stockholm, Elmén & Granbergs Tryckeri; 39 sid. 16:o, med 2 portr., h. 12 sk.

Hundrade Minnen från Österbotten. Af *S. E. W—n*, Tredje Delen. Stockholm, Hjerta; 179 sid. 8:o, med 1 planch, h. 1 Rdr.

Napoleon. Konsulatets och Kejsardömets Historia, af *A. Thiers*. Första Bandet. Häft. 1. Stockholm, Hjerta; 128 sid. 8:o, h. 32 sk.

Vesterås Stifts Herdaminne af *Joh. Fr. Muncktell*. Häft. VI. Upsala, Wahlström & Låstbom; sid. 481—558 samt 176 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk. (Innehåller slutet af Första och början af Andra Delen).

Sveriges Store Män, Snillen, Statsmän, Hjeltar och Fosterlandsvänner. Tecknare: *A. C. Wetterling*. Lithograf: *J. Cardon*. Redaktör: *G. H. Mellin*. Häft. XXXVII—XL. Stockholm, Hjerta; 24 sid. 8:o, med 12 plancher, h. 1 Rdr.

Grekiske och Romerske Prosaiker, i Svensk Öfversättning. Plutarchos Jemförande Lefvernesbeskrifningar, öfversatte af *P. J. Emanuelsson*. Lektor i Grekiskan och Hebreiskan vid Gefle Gymnasium. Stockholm, Hjerta; 338 sid. 16:o, h. 44 sk.

J. Hübners Bibliska Historier, bearbetade för Fäderneslandes ungdom af *Gustaf Henrik Mellin*. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; III och 187 sid. 12:o, h. 32 sk. (Rylanders förl.)

Biblisk Historia för Israelitisk Ungdom af D:r *A. A. Wolff*. Öfversättning från Danskan. Stockholm, Marcus; IV och 282 sid. 12:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Jesuiterne, Sådane de voro och äro. Ett Bihang till "Den Vandrande Juden" af *Eugène Sue*. Öfversättning från andra betydligt tillökta upplagan. Stockholm, Hjerta; 120 sid. 12:o, h. 32 sk.

Lärobok uti allmänna Geographien af *Gabr. Isr. Hartman*. Uppl. 12, öfversedd och förbättrad. Lund, Berling; 317 och 73 sid. 8:o, ex. 1 Rdr 24 sk.

Menniskans Geographi af *Fr. de Rougemont*. Efter Andra af Författaren reviderade Upplagan utgifven complett i 6 Häften. Häft. II. Stockholm, Hæggström; sid. 129—256, 8:o, h. 24 sk.

Sverige 1843—1848 af *Theodor Mügge*. Öfversättning. Del. I, II. Stockholm, Hjerta; 264 och 165 sid. 12:o, h. 2 Rdr.

Beskrifning till Kartan öfver Segelleden från Stockholm Kanalvägen till Götheborg. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 32 sid. tvär 8:o, med kolorerad karta jemte 52 vyer, h. 3 Rdr 16 sk.

Physiska Kunskapsarter.

Årsberättelse om Zoologiens Framsteg under åren 1843 och 1844 till Kongl. Vetenskaps-Akademien af Zoologiæ Intendenterna vid Rikets Naturhistoriska Museum. Del. II. (Insecta Linn.) Af *C. H. Boheman*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. V—IX, samt 224 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Om Verlds-Systemet, Jemte Kort Vägledning att på Egen Hand Lära Känna Stjernhimmeln. Stockholm, Hjerta; 48 sid. 12:o, h. 24 sk.

Statistik och Statsvetenskap.

Om Vår Tids Inre Samhällsförhållanden isynnerhet med Afseende på Fäderneslandet. Tre Föreläsningar ur den hösten 1844 i Upsala föredragna historiska kurs af *Erik Gustaf Geijer*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 6 och 140 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Ueber die inneren gesellschaftlichen Verhältnisse unserer Zeit mit besonderer Rücksicht auf Schweden. Drei Vorlesungen aus dem im Herbste des Jahres 1844 in Upsala vorgetragenen geschichtlichen

Cursus von *Erik Gustaf Geyer*. Aus dem Schwedischen von *H. U. W. Dieterich*. Stockholm, Hjerta; 6 och 148 sid. 8:o, h. 1 R. 16 sk.
Statistik öfver Sverige 1844. Uppl. IV. Sednare Afdelningen. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; sid. 156—463 samt IX—XIV, 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Rapport till Hans Excellens Herr Justitie-Stats-Ministern, Om Fängelserna i Tyskland, Schweitz, Frankrike, Belgien och England, af *Ch. Em. Hagdahl*, Med. Doctor. Stockholm, Hjerta; 154 sid. 8:o, med 1 pl., h. 1 Rdr 24 sk.
Protocoll, hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1844. Häft. IV. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 615 sid. 8:o, h. 1 sk. arket.
Högvördiga Preste-Ståndets Protocoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1844. Band. V, VI och VIII. Stockholm, Schultze & C.; 469, 443 och 519 sid. 8:o, h. 1 sk. arket.
Lunds Akademis Katalog för Vår-Terminen 1845. Utgifven af Akademiska Föreningen. Lund, Berling; 40 sid. 8:o, h. 12 sk.
Förteckning öfver Sveriges Handelsflotta om våren 1845. Utgifven af *James Paton*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 86 sid. tvär 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.
Öfversigt af Bankens Hela Ställning, Sammanfattad efter 1844 års Bokslut. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 6 ark folio.
Berättelse om Räddnings-Institutet i St. Råby, dess inkomster och utgifter för år 1844, utgifven af *Ach. Kahl*. Lund, Berling; 31 sid. 8:o.
Kongl. Maj:ts Tal till Rikets Ständer på Rikssalen, vid Riksdagens slut, den 24 Maj 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; ½ ark 4:o.
Berättelse om verkställd Revision af Bruksägares Hypotheks-Cassas förvaltning och räkenskaper för år 1844. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 7 sid. 4:o.
Berättelse öfver granskning af Stockholms Stads Drätsel-Verks Förvaltning och Räkenskaper för år 1842. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 7 sid. 4:o.

Ekonomi och Teknologi.

Om den Exposition af Franska Industriens Produkter, som blifvit föranstaltad i Paris år 1844. Berättelse afgifven till Kongl. Commerce-Collegium, af *Carl Palmstedt*, Föreståndare för Chalmerska Slöjd-Skolan i Götheborg. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 169 och 7 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Handbibliothek i Trädgårdsskötseln eller systematiskt ordnad handbok uti alla så väl praktiska som theoretiska delar af Trädgårdsvetenskapen. Första Afdelningen. Blomsterskötseln. Band. II. Häft. 1, 2. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 240 och IV sid. 12:o, h. 40 sk.
Malmöhus Läns Kongl. Hushålls-Sällskaps Handlingar. Häftet XV. Malmö, Cronqvist; 48 sid. 12:o.
Stämpel-Bok och Hammarskatts-Längd för Stångjerns-Smidet vid Svenska Jernbruken; innefattande tillika åtskilliga uppgifter angående Jern- och Stål-Manufactur-Verken m. m. Utgifven år 1845 af *A. H.* Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 104 sid. fol., h. 4 R. 36 sk.
Grundlig anvisning att Polera och Betsa m. m. Bearbetad och utgifven af *L. Schäfer*. Öfversättning. Stockholm, Marcus; 89 och 7 sid. 12:o, h. 24 sk.
Kokbok efter praktiskt inhemtade grunder utgifven af *Rebecka Löfström*. Uppl. 2. Malmö, Cronqvist; 138 och 5 sid. 8:o.

De Sköna Vetenskaperna.

Homeros' Odysseia. Från Grekiskan af *Johan Fredrik Johansson*. XIII-

XXIV. Örebro, Lindh; sid. 207—401, och 44 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Sång öfver Johan Gabriel Oxenstjerna. Af *Rudolph Cederström*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 25 sid. 12:o, h. 12 sk.

Polstjernan. En Samling af Ungdoms-Fantasier i Diktens lunder af *V. W......g*. Lund, Berling; 41 sid. 12:o.

Thure, Cousin till Calle och Carolina. För Satirens och Skämtets Vänner. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 4 och 143 sid. 12:o, h. 32 sk.

Familjen Falkensvärd. Roman af *Vilhelm Fredrik Palmblad*. Del. II. Örebro, Lindh; 218 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Dikterskan af *Gustaf Schilling*. Öfversättning. Götheborg, Ekbohrn; 16 sid. 16:o.

Pastors-Adjunkten. Genre-Målning af Onkel *Adam*. Stockholm, Hjerta; IV och 258 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1845. I. Berliner-Mysterier af *August Brass*. Öfversättning. Del. III, IV. Stockholm, Thomson; sid. 466—1133, 8:o, h. i Sthm 1 Rdr 24 sk., i landsort. 1 Rdr 30 sk.

Original-Bibliothek i Den Sköna Litteraturen af Utmärkte Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. 1845. Häftet 5—8. Norrköping, Östlund och Berling; sid. 65, 227, och 220 sid. 12:o, h. 1 Rdr 5 sk. 4 r.
(Innehåller: Fortsättning af Carl XI och Hans Gunstlingar).

Konturteckningar utgifne af — *S* — *N*. 3 Häftet.
(Med särskild titel):
Sömmerskan. En Tafla ur Stockholmslifvet af *Hilda S**** Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 82 sid. 12:o, h. för subskr. 16 sk., köp. 24 sk.

Miniatur-Bibliothek af Svenska Författare. 2. Några Blad ur Småstadslifvets Krönika, efterlemnade af En ung Handelsbokhållare. Gefle, Landin; 160 sid. 16:o, h. 24 sk.

Kojans Dotter Saga ur Lifvet af —z— Upsala, Wahlström & Låstbom; 86 sid. 12:o, h. 20 sk.

Carl Johan och Svenskarne. Romantisk Skildring af Författaren till Morianen. Del. I. Stockholm, Marcus; 427 sid. 12:o, h. 2 R. 16 sk.

Stockholmslifvet, skildradt i taflor och berättelser af *August Blanche*. Häft. II—IV. Stockholm, Hjerta; sid. 85—328, 8:o, h. 1 Rdr.

Flickan och Blomman af *H—r*. Gefle, Landin; ½ ark 8:o.

Åminnelse-Tal öfver framl. Landshöfdingen öfver Snö-Regionen m. m. Herr Förre Kalle Winter. Hållet vid Eklundshof den 1 Maj 1845. Upsala, Wahlström & Låstbom; 8 sid. 8:o.

Aischylos' Sorgespel. Öfversatta af *Vilhelm Fredrik Palmblad*. Upsala, Leffler och Sebell; 404 sid. 8:o, h. 2 Rdr 8 sk.

Nya Sällskaps-Theatern. Tredje Häftet.
(Med särskild titel):
Farbrodern Rival, Komedi i En Akt. Imitation efter Franskan. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 39 sid. 12:o, h. 16 sk.

Regementets Dotter. Komedi med Sång i Två Akter af *Saint-Georges* och *Bayard*. Musiken af *Gaëtano Donizetti*. Öfversättning. Stockholm, Hjerta; 109 sid. 12:o, h. 24 sk.

Jenny eller Ångbåtsfärden, Dramatiseradt Äfventyr på Sjön i En Akt med Chörer och Kupletter af *August Blanche*. (Gifven å Kongl. Djurgårdstheatern Sommaren 1845). Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 32 sid. 12:o, h. 12 sk. (Alb. Bonniers förl.)

Inträdes-Tal hållet i Svenska Akademien den 23 Maj 1841 af Herr *Anders Fryxell*, Professor, Prost, Kyrkoherde i Sunne, Ledamot af

Kongl. Nordstjerne-Orden. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 78 sid. 8:o.

Pennritningar ur Folklifvet. Af *J. N. S.* Första Häftet. Götheborg, Ekbohrn; 114 sid. 8:o, h. 24 sk.

Blandade Ämnen.

Något om Fästningar. För Medborgare af alla Stånd, af *C. Stål.* Stockholm, Hjerta; 95 sid. 8:o, h. 28 sk.

Instruktion för Befälet till kännedom och vård af Slagkruts-geväret. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 40 sid. 12:o.

P. M. Rörande Infanteri-Exercis-Reglementet år 1844. Uppl. 2. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 64 sid. 16:o.

Exercis-Reglemente för Åkande Artilleriet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 4 och 154 sid. 8:o.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1845. Tredje [och] Fjerde Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 49—80 af Handlingarne, sid. 177—304 af Tidskriften, 8:o, med 4 pl., h. för subskr. 46 sk., för köp. 1 Rdr 8 sk.

Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. Årg. 2. 1845. N:o 3, 4. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 25—114, 8:o, med 2 plancher.

Tidskrift för Sjöväsendet. Nionde Årgången. Häft. I, II. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 120 sid. 8:o, h. 32 sk.

N:o 1. År 1845. Tidskrift för Landtmanna- och Kommunal-Ekonomien. Utgifven af *F. W. Edelsvärd* och *J. Arrhenius.* Femte Årgången. Sextonde [och] Sjuttonde Häftet. Upsala, Wahlström & Låstbom; 8:o, h. 2 Rdr för årg.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. Årg. XI. Häft. I. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 96 sid. 8:o, h. 8 sk.

Majfesten i Upsala 1845. Upsala, Leffler och Sebell; 84 sid. 12:o, h. 20 sk.

Krokar och Nät för unga Flickor och Fruar, eller: Inga gamla Flickor och Inga äktenskapsskillnader mer! Norrköping, Törneqvist; 40 sid. 16:o, h. 12 sk.

Svenska Trädgårdsföreningens Årsskrift 1845. Stockholm, Hjerta; 155 sid. 8:o.

Några Ord till den misslyckade Kateketen i Götheborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning, i anledning af dess Politiska Katekes. Götheborg, Wahlström; 1 ark 8:o.

Nykterhets-Predikan, hållen i Kinneveds Kyrka den 13 Oct. 1844 af *G. Linnarsson*, Prost och Kyrkoherde i Falköping. Stockholm, Rumstedt; 24 sid. 8:o, h. 4 sk.

Nykterhets-Föreningarne betraktade utifrån. Lund, Berling; 15 sid. 12:o, h. 4 sk.

Nöjsamt Promenad-Sällskap på Lustfärder till Lands och Vatten, Ångbåtsresor, Promenader och Landtliga Utflygter. Originaler och Öfversättningar. Häft. I. Nyköping, Des Reaux; 71 sid. 8:o, h. 12 sk.

Toilette-Encyclopädie, eller Natur- och Konsthemligheter att ej i förtid åldras och att alltid vara skön. Efter de bästa och tillförlitligaste italienska, engelska, franska och tyska hjelpkällor utarbetad af *A. Priestersberg.* Öfversättning, från andra upplagan, af *George C. S—r.* I, II. Götheborg, Ekbohrn; 72 och 71 sid. 16:o, h. 24 sk.

UPSALA 1845.
Wahlström & Låstbom.

Om det Akademiska Befordringssystemet.

Af

ISRAEL HWASSER *).

Det befordringssystem, hvilket de Akademiska Konstitutionerna föreskrifva och som, ehuru mångfaldiga, stundom dermot rakt stridande, afvikelser under tidernas lopp inträffat, dock ännu är i hufvudsaken lagligt gällande, har till princip: "eligatur aptissimus", emedan "summa lex erit Salus Academiæ." För att fatta denna princip i hela dess djupa och genomgripande betydelse, bör man sammanställa den med dess motsats, nemligen den princip, som sätter de tjenstsökandes bästa och icke akademiens i första rummet, och enligt hvilken således vid inträffande ledighet icke akademiens behof af den skickligaste blir pröfningens hufvudsakliga föremål, utan den mest meriterade sökandens anspråk på befordran. Denna sednare princip utgör grundtanken i Rikets Ständers bekanta tjenstebetänkande af 1756, och ehuru detta betänkande tio år derefter blef upphäfvet och förlorade sin bokstafligt gällande kraft, har dock dess princip djupt fixerat sig i tänkesättet, och genom praxis gjort sig nästan till en konsvetudinär lag, hvilken äfven inom universiteterna fått en mer än vidsträckt tillämpning, så att de fall, uti hvilka Konstitutionernas befordringsprincip blifvit i sednare tider strängt vidmakthållen, måste räknas såsom undantag. I följd deraf har äfven hos många den meningen kommit att rotfästa sig, att Konstitutioner-

*) Diktamen till Komittén för omarbetande af de Akademiska Konstitutionerna, meddeladt med Förf:s benägna tillåtelse.

nas befordringslag vore antiqverad och för vår tid alldeles opassande, och det är ej heller få, för hvilka den varit och är nära alldeles obekant. Utan att nu utförligen framställa grunderna för min öfvertygelse, anser jag mig blott behöfva erkänna, det jag anser Konstitutionernas befordringsprincip ej allenast för rigtig utan äfven såsom alldeles nödvändig för universitetets bestånd och förkofran.

Hvad den af Konstitutionerna föreskrifna formen för systemets verkställande beträffar, anser jag äfven den i hufvudsaken böra bibehållas och endast några smärre förändringar och tillägg vara af behofvet påkallade.

Valet af den skickligaste är af Konstitutionerna uppdraget åt Consistorium Academicum in corpore eller universitetets samtlige Professorer. Att dessa mer än några andra böra både förstå det verkliga innehållet af den fordran, som ifrån Salus Academiæ utgår och varmt nitälska derför, är väl obestridligt, och finnes denna insigt och detta nit icke hos dem, är det väl fruktlöst att söka dem annorstädes. Man har deremot anmärkt att, i följd af de olika kunskapsarternas olikartade beskaffenhet, inga andra Professorer kunna öfver den högre bildningsgraden i någon af dem vara behörige domare, än de, som sjelfve gjort densamma till sitt hufvudstudium. Skulle man strängt göra denna anmärkning gällande, måste vid inträffande ledighet ingen ibland akademiens lärare kunna anses för fullkomligen kompetent domare öfver den skicklighet, hvaraf akademien derigenom kommit i behof. Men så långt vill man förmodligen ej heller utsträcka den, utan endast så, att Professorerne i de med den lediga professionens läroämne närbeslägtade kunskapsarterna böra vid förslagets upprättande gälla mer än de öfriga. Man skulle här kunna uppställa den frågan, om det icke vore bättre, att de förre skulle gälla icke blott mer, utan allt eller, med andra ord, att fakulteterna skulle upprätta professorsförslagen och icke Konsistorium. Utelemnande åtskilliga andra invändningar, som kunna göras emot en sådan inrättning, vill jag nu blott anföra följande, såsom mig synes, hufvudsakliga. Ehuru specialkunskapen i det bestämda läroämnet utgör den förnämsta af de egenskaper, man af en Professor har att fordra, är den

:k icke den enda. Hans natursgåfvor, hans allmänna ve-
skapliga bildning, hans lärare-talent m. m. böra icke heller
bises och dessa böra under Konsistorii gemensamma pröf-
g. Dessutom kan en fakultet råka i förfall, nedsjunka un-
· förtrycket af ensidighet, skefhet och ovetenskaplighet, och
är det godt om den bättre ande, som man kan hoppas
ıu lefva inom universitetets öfriga delar, kan komma den-
ama till hjelp, men detta blir nära nog omöjligt om de
lnare uteslutas ifrån all inverkan på befordringsfrågor inom
ı förra. Att in casu få en säker öfvertygelse om hvilken
de sökande är den skickligaste, är äfven för en icke spe-
llt sakkunnig Konsistorii ledamot verkligen icke så svårt,
n i allmänhet föregifver, om han nemligen med allvar be-
dar sig derom. Svårigheten ligger icke hufvudsakligen uti
värfvandet af den öfvertygelse man i detta afseende behöf-
·, utan fastmer uti att sedermera vid dess användande vara
ı strängt trogen. Dertill fordras för det första hos den
jande sjelf en fast öfvertygelse om befordringsprincipens
tighet och vigt, och sedan tillräcklig själsstyrka att fördra-
och sätta sig öfver de obehagliga omständigheter, som vid
ıs trogna vidmakthållande sällan kunna undvikas. Så länge
s allmänheten och äfven inom sjelfva universitetet den fördom
arstår, att den enskildes befordringsanspråk bör sättas i första
mmet och akademiens behof blott i det andra, får det samvets-
ınna iakttagandet af den verkliga befordringslagens bud ofta
eln af arbitrage och, då en dålig esprit hos vederbörande
·mår dem att glömma det en man, som af lag är förbunden
: utan alla konsiderationer och biafseenden uttala sin öfver-
gelse, bör, då han gör det, vara skyddad i utöfningen af
ı pligt, uppkomma i anledning just af en sådan trohet, sön-
ingar af vänskapliga förhållanden, hvilka sedermera ej nå-
nsin läkas och ej blott för det fridsamma lynnet äro bittert
rande, utan äfven för de akademiska lärarnes samverkan för
ras stora gemensamma ändamål högst förderfliga. Men allt
dant får man fördraga. Äfvenså bör en man af heder och
mvete förmå göra sig oberoende ej mindre af vänskapens,
igtskapens och landsmanskapets sympathier, än af de per-
nliga antipathiernas ännu mer förnedrande frestelser. Men

det är en annan omständighet, som är svårare att besegra. När en gammal Adjunkt eller Docens, hvars kunskaper äro öfver medelmåttan och dokumenterade på mångfaldigt sätt, får till medsökande en vida yngre, men hvars honom öfvervägande skicklighet är afgjord och obestridlig, är den akademiska befordringslagens bestämning af den sednares företrädesrätt tydlig och måste åtlydas, men denna åtlydnad är verkligen så tung, att mången gång endast den allvarligaste föresats kan gifva förmåga dertill. Den äldre, som då måste förbigås, har under många år uthärdat bekymmer och mödor för att slutligen vinna just denna befordran, åt hvars kallelse han uteslutande egnat sin bildning, han har hängt sin framtids lycka på en enda spik, och man måste nu rycka undan honom denna och dömma honom äfven för hela hans återstående lefnad till armod, bekymmer och en nedtyngande sorg öfver felslagna förhoppningar. Ingen kan göra detta utan den bittraste och mest deltagande känsla, men det måste ske, och hvar och en, som dömmer öfver sådana fall, borde komma ihåg, att det icke är för något den yngres anspråk på belöning för sin utmärktare skicklighet, som den äldres meriter måste vika, utan för den öfver alla individuella intressen upphöjda fordran, som innehålles i akademiens sanna väl. Det är endast genom å ena sidan ett strängt vidmakthållande af det akademiska befordringssystemets rigtiga princip och å den andra en högst behöflig förändring af de underordnade lärarnes ställning, som man i framtiden måhända skulle kunna förekomma dylika fall af skarp kollision emellan akademiens intresse och gamla expektanters förhoppningar. — Det votum en Konsistorii ledamot vid ett professorsförslags upprättande afgifver bör innehålla ett fritt uttalande af hans öfvertygelse om de sökandes skicklighet; annars är det temligen obehöfligt, ty att sammanräkna tjenstår och komparativt pröfva ordalydelsen i betyg, är väl något, som kan ske, utan att några och tjugu lärde män derför behöfva till gemensam öfverläggning sammanträda. Man har anmärkt, att en sådan fri och af alla yttre garantier och kontroller oberoende yttring af den personliga öfvertygelsen, lemnar ett för stort spelrum åt godtycket. Men om så skulle vara, gäller en sådan anmärkning hela professorsbefatt-

fattningen. Betyg skola afgifvas öfver examinanders och speciminanters ådagalagda skicklighet och måste ej äfven de vara fria yttringar af den personliga öfvertygelsen? Och sjelfva det centrala i befattningen, Professorens vård om sin vetenskap, hans egen forskning deri, hans befordran af dess kultur och utbredande, beror icke allt detta på öfvertygelsens och nitets moraliska kraft? — Om denna kraft icke finnes, förmå yttre stadganden och kontroller intet till framkallande och upprätthållande af den verksamhet, som leder till universitetets verkliga förkofran och flor. Finnes den åter, är det ej blott hårdt, utan äfven föga förståndigt, att förneka den att framträda inom en så vigtig del af den akademiska förvaltningen, som befordringssystemet. Jag har äfven hört anmärkas, att ett sådant befordringssystem, som det af Konstitutionerna föreskrifna, betager de sökande all rätt, att öfver det förslag, Konsistorium upprättat, anföra besvär. Men detta är icke sannt. Om någon sökande blifvit af Konsistorium förbigången eller på lägre förslagsrum uppförd, af något annat skäl, än att han är sina medsökande i skicklighet underlägsen, är han ej blott berättigad utan äfven verkligen skyldig, att en sådan afvikelse ifrån befordringslagens tydliga föreskrift genom besvär hos regeringen underdånigt anmäla. Klagar han åter deröfver att Konsistorii öfvertygelse om hans skicklighet är mindre fördelaktig än den han sjelf och hans vänner hysa, eller som innehålles i äldre eller ifrån andra litterära myndigheter utgifna betyg, bär han sig oförståndigt åt och måste derefter bemötas. Om den gällande befordringslagen oveldigt betraktas, har genom densamma makten att upprätthålla universitetets kraft och lif genom att dermed införlifva fäderneslandets förnämsta vetenskapliga krafter, blifvit hufvudsakligen lagd i Professorernes egna händer, och om universitetet sedermera, under kortare eller längre perioder, råkat i förfall, måste det anses såsom deras skuld, såvida det icke kan bevisas att deras ihärdiga bemödande att göra universitetets rätt till den största skickligheten vid alla tillfällen gällande, blifvit af de styrande lemnadt utan afseende. Det vore högst bedröfligt om det skulle kunna påstås att under den tid, som sedan Konstitutionernas utfärdande förlupit, Professorerna visat sig

ovärdiga det förtroende lagstiftningen då för dem hyste och sålunda förverkat den makt, som i kraft af detta förtroende i afseende på befordringsväsendet åt dem då blef öfverlåten, men om någon träder fram med en sådan anklagelse, bör, innan någon praktisk tillämpning deraf kan komma i fråga, det först kunna visas, att någon annan auktoritet inom fädernesländet finnes eller kan sammansättas, om hvilken man med något slags sannolikhet kunde hoppas, att den skulle förvalta en sådan makt bättre än Konsistorium. Dessutom bör det icke heller lemnas ur sigte, att den nu gällande befordringslagen är ett mäktigt medel att hos dem, som troget åtlyda och verkställa den, framkalla och stärka den moraliska kraft, som verkligen förmår göra akademiens väl till sin högsta lag och hvilken behöfves icke blott i befordringsfrågor, utan i hela den professorliga befattningen. Slapp liknöjdhet för akademiens väl i det hela, under det nitet inskränker sig inom den enskilda lärarebefattningen, kan nog uppkomma ändå, utan att man kastar ifrån sig ett så mäktigt medel att motverka den, som det ifrågavarande.

I afseende på sjelfva voteringens form och fortgång anser jag mig böra göra följande anmärkningar. Konstitutionerna föreskrifva att voteringen skall först verkställas inom den fakultet, till hvilken den lediga lärostolen hör och sedermera fortsättas i Konsistorium. Föreskriften är väl ofullständig och mindre tydlig, men dess mening är dock utom allt tvifvel sådan. Så ansågs den äfven förr och blef följd till 1814, då genom ett Kanslersbref af d. 11 Juni samma år den blef så förändrad, att fakulteten numera afgifver blott ett yttrande om de sökandes kompetens, men dess ledamöter deltaga i den allmänna konsistoriella voteringen, der de dock alltid skola rösta först. Nyttan af denna förändring förmår jag icke inse. Tvärtom motverkas derigenom i högre grad än som är nyttigt, de sakkunniges inflytande på voteringens gång. Dem bör initiativet alltid tillhöra. De böra således ej inskränka sig till det blott negativa utlåtande, hvarigenom kompetensen erkännes, utan de böra fullständigt och positivt uttala sin mening om de sökandes komparativa skicklighet, innan Konsistorii öfriga ledamöter yttra sig derom. Eller, med andra ord, fakul-

teten bör först upprätta förslaget, och dess deröfver förda protokoll med alla dess ledamöters i afseende derpå fullständigt motiverade vota bör åt Konsistorium meddelas, och först sedan detta deraf tagit behörig kännedom bör voteringen inom detsamma få fortsättas. Sådan är äfven, såsom redan är sagdt, Konstitutionernas föreskrift och det är således icke de, utan en sednare författning, som träffas af förebråelsen att alldeles för mycket hafva kränkt den nyss yttrade grundsatsen att vid förslags upprättande de sakkunnige böra gälla mer än de öfriga. Min önskan är således att Konstitutionernas föreskrift till sin förra kraft och verkan blifver fullkomligt återstäld.— Inom Konsistorium i Upsala är en praxis vid voteringen vedertagen, som är stridande emot bruket vid andra universiteter, för hvilka samma Konstitutioner varit gällande, och således sannolikt ej grundar sig på någon författning; och denna består deruti, att endast resultaterna af vota uppgifvas vid förslagets upprättande och motiverna anföras först vid justeringen. Den egentliga anledningen till detta bruk känner jag ej, men nyttan deraf är, lindrigast sagdt, högst tvifvelaktig. Att fatta ett beslut först och sedan eftertänka skälen dertill är väl en bakvänd ordning, och är man deremot straxt fullt medvetande af motiverna och öfvertygad om deras rigtighet, kan jag ej inse något skäl, hvarföre man till justeringen skall uppskjuta att omtala dem. Om Konstitutionernas befordringssystem klart och fullständigt uppfattas, blir motiveringen högst enkel. Den röstande har nemligen att bestämdt uppgifva, om det är af öfvertygelse om de sökandes komparativa skicklighet, som han upprättat förslaget och bestämt ordningen inom detsamma, eller om han i saknad af en sådan öfvertygelse rättat sig endast efter deras meriter, tjenstår, betyg o. s. v. I det sednare fallet betyder hans votum i hufvudsaken ingenting och är ungefär detsamma, som om han nedlagt sin röst, ty ändamålet af hela voteringen och förslaget är att utröna hvilken som är den skickligaste af de sökande, och då den voterande i brist af bestämd öfvertygelse icke till ett sådant utrönande kan bidraga, är hans röst utan betydelse för ändamålet och således öfverflödig. Rättighet att alldeles nedlägga den kan dock svårligen medgifvas, emedan det är anledning

att befara det en och annan möjligen skulle nog ofta begagna en sådan utväg, att undslippa obehaget af att i dylika fall bestämdt uttala sin mening. I det förra fallet åter, eller då den voterande är om de sökandes olika grad af skicklighet öfvertygad, kan det väl icke honom förnekas att offentligen redovisa för de skäl, på hvilka en sådan hans öfvertygelse grundar sig, men det är obehöfligt, emedan öfvertygelsens rakt fram och bestämdt uttalade bekännelse är hufvudsaken, och den historiska uppgiften af de yttre, såkallade objektiva och äfven på andras mening möjligen verkande grunder, hvilka såsom stöd för densamma kunna åberopas, leder ofta till dessa långa mångsidigt eller ensidigt utförda diktamina, uti hvilka väl mycket är sagdt, men det väsentliga eller den voterandes egen bestämdt uttalade öfvertygelse antingen saknas eller ock träder fram i så modificerade och sammanjemkade ordalag, att läsaren eller åhöraren får god anledning att tvifla på dess verklighet. Denna Konstitutionernas befordringslag är, när man rätt genomtänker den och fullständigt uppfattar dess mening, onekligen ganska hård och sträng. Den fordrar icke blott ett kraftfullt nit för akademiens bästa och en i följd deraf förvärfvad djup och säker insigt i fäderneslandets vetenskapsidkares och i synnerhet universitetets egna yngre lärares verkliga värde, utan äfven att de in casu skola träda fram med fritt mod, genom den uti dem grundade öfvertygelsens öppna och ärliga bekännelse. Men det är just denna stränga uppfordran af de voterandes innersta öfvertygelse och samvete och det sublima, verkligt upplyftande i det förtroende, som deruti innehålles, hvilka böra skydda emot godtyckets och alla småaktiga konsiderationers inflytelser. Men för att befordringslagen skall hafva en sådan verkan måste den vara fullständigt och offentligt känd. Den bör icke vara skrifven på ett främmande språk och, förvarad endast i handskrift, rentaf inbjuda glömskan att bemäktiga sig den, och om erfarenheten skulle intyga, att en sådan inbjudning verkligen haft framgång, bör detta faktum så mycket mindre kunna åberopas såsom bevis emot sjelfva värdet af befordringslagen, som den förgätenhet, hvari den derigenom råkat, haft följder, som för den allvarlige betraktaren äro föga hugnande. — Konstitutionerna synas

antaga möjligheten af det fall, att Konsistorii och fakultetens samtlige ledamöter, eller åtminstone flertalet af dem, anse de sökandes skicklighet för lika, och benämner detta fall med "cæteris paribus." De föreskrifva för ett sådant fall att "Si quis in Academico officio aliquamdiu industriam suam probavit præ aliis commendabitur." Detta bör förändras, ty deraf skulle följa att i de fall, der brist på utmärktare skicklighet hos någon af de sökande nödgar Konsistorium att göra beräkningen af deras tjenstemeriter till grund för förslaget, alla andra meriter skulle komma att vika för dem, som blifvit förvärfvade inom universitetet sjelft. Utom det att en sådan föreskrift nu för tiden svårligen skulle kunna verkställas, är den äfven ytterligt skadlig, ty den skråartade afsöndring af universitetet ifrån det öfriga samhället, som deraf måste blifva följd, skulle ej allenast emot det förra ännu mer öka den fiendtliga stämning, hvilken, såsom vi veta, kan hos allmänheten vara stor nog ändå, utan det förras eget inre lif och utvecklingskraft skulle derigenom i betydligt mått förtrögas och hämmas.

Den egentliga oformligheten uti Konstitutionernas föreskrift synes mig bestå deruti, att sjelfva voteringen både i fakulteten och Konsistorium och den derigenom skeende bestämningen af de sökandes skicklighet och värdighet till professionens erhållande försiggår först, och sedermera afläggas specimina hvarefter, sedan dessa blifvit gillade, sjelfva förslaget (af Senatus Academicus) upprättas, och förses med en särskild af Prokansler och Rektor gemensamt underskrifven rekommendation för den skickligaste. Utan att ingå i någon utförligare framställning af det olämpliga i denna form, anser jag mig i afseende på denna sida af författningen böra särskildt betrakta följande hufvudsakliga punkter.

1. *Ansökningen.* Konstitutionerna omtala ej någon sådan och innehålla icke några stadganden derom; men ej heller finnes der något yttradt om Konsistorii förbindelse eller rättighet att, till dem, hvilka det anser böra komma i fråga till den lediga professionen, utfärda kallelser. Med afseende på bruket vid vissa utländska universiteter, kan den frågan uppställas: om det är fördelaktigare att, på sätt, som nu sker hos oss, sökande ega att sig sjelfve anmäla, eller om Konsi-

storium eller vederbörande fakultet skall omedelbart eller genom universitetets öfverstyrelse *kalla* dem, hvilka framför andra anses till den lediga tjensten skicklige? — Enligt min åsigt har det förra alternativet eller att tjensten skall, såsom nu sker, sökas, icke allenast ett afgjordt företräde, utan det sednare eller att Konsistorium eller någon annan auktoritet skulle hafva rättighet att kalla, är åtminstone hos oss alldeles olämpligt. Derigenom skulle ej blott en alldeles för stor myndighet läggas i den kallande auktoritetens hand, utan man skulle äfven hos densamma förutsätta en förmåga, hvilken den verkligen icke kan ega, den nemligen att känna äfven den skicklighet, hvilken ännu icke haft tillfälle att visa sig. Dessutom är det första, man af en blifvande Professor har att fordra, en allvarlig vilja att åtaga sig de skyldigheter, som tillhöra hans tillkommande befattning, och det är denna vilja, som genom ansökningen uttalas, må den äfven hos många vara hufvudsakligen motiverad af tjenstens fördelar, hvilket dock — vare det sagdt i förbigående — icke är händelsen med alla. Må uppmaningar att söka ske till utmärkte män, i enskild väg, och detta kan hvarken förbjudas eller anbefallas, men offentligen är det olämpligt och skadligt. Men om det således, såsom jag förmodar, anses för afgjordt att professionerna böra sökas, uppstår en annan fråga om ansökningstiden. Hittills har denna blifvit beräknad till 56 dagar ifrån ledigheten och det är först nyligen, som den förbättring blifvit vidtagen, att räkna den ifrån ledighetens offentliga tillkännagifvande i den officiella tidningen. Det är icke heller särdeles länge, som ett sådant tillkännagifvande verkligen skett, men äfven sedan beräkningen börjar först ifrån annoncens införande i tidningen, anser jag denna ansökningstid vara för kort. Många, som förut icke höra universitetet till, men hvilka det för detta vore verklig vinst att tillegna sig, behöfva någon tid att betänka sig på ett så vigtigt steg, som det för dem måste vara att söka en akademisk lärostol. Dessutom åtföljes en sådan ansökning, såsom sedermera skall anföras, af skyldigheten att aflägga specimina, och, då det är för akademiens bästa af vigt, att dessa ej blifva ofullständiga hastverk, måste tillräcklig tid lemnas åt förberedningen dertill. Jag vågar således föreslå

et ansökningstiden till professioner blir i likhet med förhål-
ındet inom det ecclesiastika befordringssystemet i allmänhet,
ırlängd till 3 månader, hvilka böra räknas ifrån det ledig-
eten blifvit i tidningarne officiellt kungjord.

Då det äfven vid universiteterna vedertagna sättet, att på
ırslaget uppföra 3:ne af de sökande, äfven i framtiden torde
omma att bibehållas, synes med afseende derpå den nu för
iden gällande författningen, att Konsistorium i de fall, då
:ke tre kompetente sökande sig anmält, ej får upprätta för-
laget,[1] utan att Kansleren dertill gifvit sin tillåtelse, samt i
ıotsatt fall utsätta ny ansökningstid, böra förfalla.

En i mina ögon ganska viglig fråga är den, huruvida det
ır akademien vore fördelaktigt att åt utlänningar ett mer ut-
idgadt tillfälle skulle beredas att sig såsom sökande till le-
iga professioner anmäla? Enligt den nu gällande grundlagen
ro sådana ansökningar icke tillåtna. Det var en gång en man,
ım hade fattat den envisa föresatsen att, kosta hvad det
ille, söka sig inträde vid Upsala universitet. Då den lärostol
lef ledig, för hvilken han trodde sig ega duglighet, var han
:dan anställd i utländsk tjenst. Han sökte den dock, men
et hjelpte honom intet, hvarken att han var född Svensk el-
:r att han med Konungens tillåtelse hade till utrikes ort öf-
erflyttat, utan han blef tillbakavisad. Då lärostolen andra
ången blef ledig, tvingade honom hans ännu fortfarande fö-
:sats att begära afsked ifrån den tjenst han då innehade, och
ın måste således ej allenast våga hela sin timliga lycka, utan
fven göra den verkliga uppoffringen af nära ett års lönein-
omst. Jag vill ej lägga någon vigt på denna anekdot, eme-
an det emot densamma kan påstås att det för universitetet
ar af föga nytta att tillegna sig *denne* man. Men om det
ck är sannolikt att den rådande opinionen skulle understödja
n sådan invändning, är dock frågan i allmänhet deraf obe-
oende. Det har händt och kan äfven framdeles hända, att
ırofessioner blifva lediga utan att till deras återbesättande nå-
;ra verkligt dugliga och deras fordringar fullt motsvarande
nän inom landet finnas, under det möjligen en eller an-
ıan utlänning med större och verklig duglighet, kan vara hå-
;ad att anmäla sig såsom sökande dertill, om icke för stora

svårigheter ligga honom i vägen; men att i sådant fall hans håg skall vara så stor att han vill både våga och uppoffra så mycket som den nuvarande ställningen kräfver, kan man i allmänhet hvarken vänta eller begära. Det är väl således obestridligt, att det för Salus Academiæ skulle vara högst fördelaktigt, om, i sådana förhållanden, de nuvarande hindren för utländske lärdes kompetens till erhållande af professorsbeställningar hos oss, icke funnes till. Men Salus Academiæ får nu för tiden, åtminstone i detta afseende, icke vara summa lex. Dock är det ej ensamt med grundlagens bokstaf, som akademiens bästa här kommer i kollision. De inländske aspiranterne till akademiska tjenster kunna väl icke anse tillfället för utländningar att med dem konkurrera, såsom fördelaktigt för sina önskningar och anspråk, och de som göra de förres bästa till befordringssystemets princip och högsta syftemål, måste således allvarligt ogilla och sätta sig emot alla försök att åt utländningar bereda tillfälle till inträde vid våra universiteter. Det kan äfven icke nekas att det skulle för universitetet vara ganska ofördelaktigt, om utländningars befordran inom detsamma skulle ske för ofta och öfverginge till system, emedan utvecklingen af inhemsk högre vetenskaplig bildning derigenom skulle komma att motverkas och hämmas. Men detta är af flera skäl icke att befara, och nyttan af att någon gång, och då ett verkligt behof gör det nödvändigt, med universitetet införlifva en eller annan utländsk vetenskaplig kraft, synes mig vara afgjord. Dock anser jag mig nu böra inskränka min önskan i afseende på denna fråga dertill att ansökningsrätten till professioner vid de Svenska universiteterna måtte blifva utsträckt äfven till Norrmän och till infödde Svenskar, som med vederbörligt tillstånd öfverflyttat till utrikes ort och der blifvit naturaliserade.

2. *Specimina.* Att dessa böra afläggas före förslagets upprättande och ej, såsom Konstitutionerna föreskrifva, först efteråt, följer väl af sig sjelf och torde svårligen af någon bestridas. Men en annan fråga är den: om *specimina in casu* skola fordras eller icke? — Konstitutionerna innehålla det förra alternativet och der finnes ej något ord, hvarifrån man skulle kunna härleda någon rättighet för Konsistorium eller

fakulteterne att ifrån sådana specimina dispensera. Bruket åter synes mig äfven här betydligen hafva afvikit ifrån Konstitutionernas föreskrift. Det tillhör nemligen nu den sökande att begära tillåtelse till specimens afläggande, hvilket naturligtvis ej behöfdes, om det vore hans skyldighet, och för den, som kortare eller längre tid förut sådana specimina aflagt, anses det för kompetensen ej vara nödigt att i följd af den gjorda ansökningen förnya dem. Konstitutionernas föreskrift synes dock hafva sin goda grund. Mången kan för några år sedan hafva egt verklig duglighet, men sedermera genom försumlighet eller sjukdom hafva förlorat den och mer eller mindre förfallit, och då akademien ej har till hufvudsaklig bestämmelse att belöna lärda förtjenster, utan att till bildningens befordran använda sann och verklig duglighet, måste den auktoritet, som skall bevaka dess bästa, hålla sig icke till den skicklighet som varit, utan till den, som nu verkligen är, och således måste det åligga den sednare att visa sig. Jag anser mig således äfven här böra yrka på återställandet af Konstitutionernas föreskrift, dock med någon jemkning deraf. Konsistorium bör ega rättighet att ifrån skyldigheten att in casu speciminera i vissa fall gifva dispens. Det händer nemligen någon gång, eller kan åtminstone hända, att en man med verklig, nyssförvärfvad litterär ryktbarhet i den lediga professionens läroämne och för det närvarande berömligt bestridande en akademisk lärareplats vid ett annat universitet är ibland de sökande, men icke har lägligt att inställa sig såsom speciminant, utan begär att ifrån skyldigheten dertill blifva frikallad. Om Konsistorium saknar all rättighet att en sådan begäran bifalla, är det möjligt att ett dyrbart tillfälle att väsentligen befordra universitetets väl och ära derigenom någon gång går förloradt. Det är väl således nödigt att Konsistorium får en sådan rättighet, men den bör detsamma tillerkännas på sådana villkor, att det ej får anledning att för ofta använda eller missbruka den och att de sökandes anspråk att komma deraf i åtnjutande ej för mycket uppmuntras. Tid till afläggande af specimina bör således vid hvarje tillkännagifven ledighet utsättas och på samma gång med denna offentligen kungöras. Den bör beräknas till minst två månader efter an-

sökningstidens slut. Men dessa tvenne månader böra innefattas inom läseterminerna, och således kan den tid, som förlöper under ferierna icke komma i beräkning.

Men hvaruti skola dessa specimina bestå? Den hittills hos oss brukliga formen af en offentligt utgifven afhandling i den sökta professionens läroämne och dess offentliga försvarande genom disputationsakt, synes mig vara en af de lämpligaste. Men för att vara detta, måste disputationen hafva den högsta möjliga grad af offentlighet och således måste både sjelfva afhandlingen vara skrifven och ventilationen hållas på modersmålet. Det latinska språkets bruk vid sådana tillfällen skall, såsom man föregifver, skydda och befordra en högre lärdom. Om så är, har skyddet verkligen räckt så länge att den frukt, som derigenom bör hafva kommit till mognad, måste vara synbar för alla, men då de oinvigde, och det är icke någon affekterad blygsamhet som förmår äfven mig att räkna mig till dem, icke kunna se denna frukt, är det ursäktligt om hos dem tvifvel uppkommer om det använda skyddsmedlets verksamhet. Tvärtom torde verkligen något helt annat än lärdom och vetenskap skyddas af det latinska språkets bruk vid sådana tillfällen. Jag vill väl ej underskrifva Holbergs ord, då han just i afseende på dessa disputationer säger: "Man kan efter vedtagen skik lyve så meget man vil, naar den Latinske Stiil er kun god eller försvarlig"; men säkert är att äfven inför den verklige kännarens blick å ena sidan ett godt latinskt språk kan nog mycket öfverskyla det verkliga innehållets magerhet och brister, då deremot ett dåligt och otympligt ej sällan bortskymmer dess verkliga värde. Detta förtjenar så mycket mer uppmärksamhet, som här icke arbetets värde såsom skriftställareprodukt, utan författarens derigenom ådagalagda skicklighet, utgör pröfningens hufvudsakliga föremål. En helt annan fråga är den, om af en blifvande Professor man alltid skall fordra en i högre mått, än som sker genom examina under läroåren, dokumenterad förmåga att tala och skrifva latin. En sådan fordran anser jag vara rättvis och lämplig i afseende på de *philologiska* professionerna, men det är ej, såsom mig synes, nödigt att det specimen i latinska språket, som i kraft deraf skall afläggas,

bör ske in casu, utan det kan afgifvas när som helst och endast då, när det förut blifvit försummadt, måste äfven det ega rum inom den utsatta specimenstiden. Att utsträcka denna fordran äfven till andra professioner, anser jag ej allenast för obilligt utan för skadligt. Då det onekligen utgör akademiens vinst att med sig införlifva de skickligaste i alla de läroämnen, som höra under dess vård, och emellan flera af dessa läroämnen och färdigheten i det latinska språket icke något väsentligt och nödvändigt sammanhang eger rum, kan det genom en sådan för vida utsträckt fordran hända, att i vissa vetenskaper de skickligaste ifrån universitetet utestängas och deremot den vida ringare skickligheten under det latinska språkets skydd vinner inträde. Att den klassiska litteraturens studium i allmänhet och det latinska språkets i synnerhet kan hafva någon vinst af ett sådant de öfriga vetenskaperna pålagdt tvång, är stor anledning att betvifla, hvaremot det är afgjort att de sednare deraf betydligt lida. Det är nemligen ej blott förlusten af de skickligare krafterna, som deraf blir eller kan blifva en följd, utan dessa, uteslutna ifrån deltagande i universitetets verksamhet, blifva deremot fientliga och framträda med en både öppen och hemlig reaktion, hvars syftemål är hela bildningssferens emancipation ifrån universitetet och dettas derigenom uppkommande förstöring. Om universitetet skall kunna hoppas, att kraftigt motverka och slutligen verkligt besegra sådana deremot fientliga sträfvanden, måste det emot alla vetenskaper iakttaga sann liberalitet och således icke för deras förening och samverkan med sig stadga några sådana villkor, som med deras kultur och intressen icke hafva något väsentligt och nödvändigt sammanhang. — Hvad sjelfva ventilationsakten beträffar, önskar jag att den måtte återfå den större högtidlighet och värdighet den förr egde, men hvilka den i sednare tider genom flera omständigheter förlorat. Genom afhandlingens sönderklyfning i flera delar kommer i de flesta fall akten att onödigtvis flera gånger förnyas, och derigenom blir den allmänna uppmärksamhet, densamma blott en gång hållen vanligtvis väcker, försvagad och åhörarne fåtaliga. Anledningen till denna afhandlingarnes sönderdelning är, såsom bekant, tryckningskostnaden, men om exercitiidisputationerna

hädanefter komma att försvinna, upphör äfven derigenom denna utväg till den ifrågavarande kostnadens mildring, och det är af vigt för universitetet att i dess ställe uppfinna någon annan, på det icke medellöshet må hindra den verkliga talenten att träda fram och dokumentera sig. Jag anser det möjligt att finna en sådan utväg, och jag hoppas att framdeles komma i tillfälle att yttra min mening derom. Nu anmärker jag blott, att den kan och bör blifva sådan, att afhandlingens sönderstyckning i flera delar ej behöfves. Vid en sådan ventilationsakt, som den ifrågavarande, bör det åligga Konsistorium att in corpore vara närvarande. Det tillhör väl fakulteten att afgifva det officiella omdömet deröfver, men Konsistorii samtlige ledamöter skola sedermera fritt opinera öfver speciminantens duglighet och de äro således skyldiga att fullständigt afhöra hvad han, för att ådagalägga just den skicklighet de skola pröfva, har att framställa. Konstitutionernas föreskrift är äfven här tydlig, men bruket har antiqverat den och Konsistoriales infinna sig nu vid akten, icke såsom corps utan såsom enskilda åhörare, taga plats hvar de tycka, komma när det passar sig och gå bort när det behagar dem.

Men bör specimen in casu inskränka sig till disputationen? Väl tyckes det, som det med den kunde vara nog. Genom den är nemligen tillfälle gifvet att ådagalägga skicklighet både såsom författare och i det muntliga föredraget. Men föreläsningen utgör dock det förnämta uti den professorliga befattningen och det synes väl som, då skicklighet för den sednare skall ådagaläggas, den förra icke borde blifva utelemnad, och jag anser således det vara lämpligt, att sökande till profession bör, utom disputationen, äfven i Konsistorii öfvervaro hålla en offentlig professionens läroämne tillhörande föreläsning. Valet af denna föreläsnings ämne, äfvensom det af disputationens, bör tillhöra speciminanten sjelf. Det bruk, som eger rum vid vissa utländska universiteter, att fakulteten bestämmer ämnet och lemnar åt speciminanten så kort tid som möjligt att sig till föredraget deraf bereda, är origtigt och utgår ur en falsk princip. Det är föredragets talent, som man derigenom vill pröfva, och det är långt ifrån att denna utgör hufvudsaken i en Professors duglighet. Det är den vetenskapliga öfvertygel-

sen och den bildning, som dermed har nödvändigt sammanhang, hvilka den, som vill pröfva en Professors verkliga duglighet, bör begära att få se, och han kan ej få denna sin önskan tillfredsställd, om de förra icke få framträda fritt utan måste underordna sig en främmande myndighets bud. Förmågan att efter kort beredelse, eller ock alldeles utan den, tala eller skrifva väl öfver ett ämne, hvilket man icke sjelf valt, är en skicklighet af stort värde, men man bör söka den hos Sekreterare och icke hos Professorer, och hos de sednare finnes den äfven ganska sällan. Att föreläsningen skall ske genom muntligt föredrag, anser jag äfven för olämpligt. Att det muntliga föredraget utgör föreläsningens egentliga och naturliga form nekar jag ej, men det gifves dock vetenskapsmän af utmärkt stort värde, Professorer af äkta skrot och korn, som sakna talent derför, och äfven de, som innehafva denna eller åtminstone anlaget dertill, gagna sin vetenskap och sin grundliga bildning bäst, om de icke för tidigt göra bruk deraf. Om man skulle hafva rätt att hos en äldre Professor anse oförmågan af muntligt kathederföredrag såsom en brist, hvilken ursäktas endast då väsentligare egenskaper ersätta den, bör man dock icke använda samma fordran på en **blifvande** Professor, hvilken ännu vid lärostolen och dess egenartade verksamhet icke är van.

3. *Prokanslerens* utlåtande om förslaget. Enligt Konstitutionerna skall han underskrifva Rektors på Konsistorii vägnar uppsatta rekommendation. Då denna rekommendation numera icke eger rum, utan utgår direkt ifrån Konsistorium och innehålles uti tillerkännandet af det första förslagsrummet, synes det väl som Konstitutionernas föreskrift bäst skulle blifva åtlydd, om Prokansleren sjelf deltog i förslagets upprättande, och efter sin öfvertygelse antingen understödde eller reserverade sig emot pluralitetens mening. Sådan var praxis vid universitetet i Åbo, så länge våra akademiska Konstitutioner äfven der gällde. Hos oss är det, såsom bekant, annorlunda. Jag har äfven för min del icke något emot, att Prokanslerens utlåtande afgifves särskildt, och det torde i flera afseenden vara bättre passande. Men olämpligt synes det mig,

att detta utlåtande direkt afgår till Kansleren, utan att Konsistorium erhåller något officiellt meddelande af dess innehåll. Prokanslers-embetet blir derigenom, i strid mot sin egentliga bestämmelse, för mycket afsöndradt ifrån Konsistorium, och dess inflytelse på detta försvagas. Jag anser det således vara nödigt, att det nuvarande bruket endast så förändras, att Konsistorii protokoll meddelas Prokansleren och sedan han äfven sitt utlåtande detsamma bifogat återgår det till Rektor, för att sedermera i förening med Konsistorii expedition till Kansleren afsändas.

Betänkande i Läroverksfrågan.*)

Frågan om Skolans reform, hvilken de sista decennierna va-
t föremål för en liflig skriftvexling och allmänhetens upp-
ıärksamhet, är ännu långt ifrån sin utveckling. Den har o-
ʃckligtvis blifvit en partifråga, och derigenom, såsom många
friga af dagens vigtigaste angelägenheter, allt mera bortblan-
.ad. Det är nu nära 20 år sedan den så kallade stora Kom-
aittéen, som förordnades "till öfverseende af Rikets allmänna
Jndervisningsverk" åren 1826—1828, försökte att bringa den
ill slut; men om vi jemnföre denna Kommittées handlingar
ned Skolrevisionen för år 1843, skall det visa sig att man
då, bättre än nu, visste hvad man ville. Orsaken till en så
ringa framgång torde vara, att man på båda sidor användt
aprioristiska skäl, der erfarenheten allena kan fälla utslaget.
Derföre skole vi försöka att allena följa dess ledning. Vi
skole framställa Skolans brister, och låta dessa bestämma,
hvilka förändringar äro af behofvet påkallade. Sålunda skall
en genomgripande reform befinnas oundgänglig; men likasom
intet dugligt skall förkastas för sin ålder, så skall intet o-
dugligt antagas för sin nyhet. Både den gamla och den nya
Skolan skall pröfvas, och af beggedera det bästa behållas.
Men denna väg, hvilken allena kan leda till ett önskadt mål,
ir af alla den vanskligaste i en fråga, der man redan för-
ılandat person med sak. Emot denna förblandning måste vi

---

*) Ehuru denna uppsats meddelas under form af ett enskildt för-
lag, bibehålles dock den ursprungliga öfverskriften för att beteckna,
tt innehållet och äfven till en del ordalydelsen, i det närmaste öfver-
nsstämmer med det underdåniga betänkande, hvilket blifvit enhälligt
ntaget och undertecknadt af Collegium Scholasticum i Vesterås. Skill-
aden är blott att motiverna för det underdåniga betänkandet, hvilket
r lagdt till grund, här äro något mer utförda.

derföre på förhand reservera oss. Vi vilja ej såra någon, utan allena uppdaga bristerna för att afhjelpa dem. Om vederbörande styresmän eller lärare dervid känna sig förnärmade, så sker detta, icke emedan vi åsyftat någon personligen, utan derföre att ingen är alldeles oberoende af det verk, vid hvilket han igenom sin tjenst är bunden, utan måste känna sig mer eller mindre träffad af de deremot rigtade anmärkningar. Skulle någon ursäkt behöfvas, finnes den lätteligen deruti, att den afdelning af skolan, hvilken författaren tillhör, och den methód för undervisning och disciplin han följt och ännu måste följa, ingalunda skonas.

Då skolans brister äro flera än att de hvar för sig kunna tagas i särskildt öfvervägande, och ett oordnadt uppräknande skulle vara temligen onyttigt, skola de hufvudsakligaste, af hvilka de öfriga härflyta, blifva föremålet för vår ompröfning. Dervid vilja vi betrakta Skolans Lagstiftning, Styrelse, Kontroll, Lärare, Undervisning, Disciplin, Lärotider, mångfald och enhet, samt slutligen den gamla och nya skolan, och på dessa betraktelser grunda ett reformförslag.

1. Lagstiftning.

Meningen kan nu icke vara att anställa en detaljerad pröfning af lagens särskilda föreskrifter och deras ändamålsenlighet och lämplighet, så mycket mindre, som en sådan pröfning inklusive måste blifva föremålet för hela denna undersökning, utan vi vilje här inskränka oss att betrakta lagens form, uppkomst och vilkoren för dess förbättring.

Till sin form är vår nu gällande skolordning alltför vidlyftig, minutiös och reglementerande, och det oaktadt i många fall obestämd. Deruti borde intet vara upptaget, som icke kan hafva en allmänt gällande kraft, och dock förekommer nästan i hvarje kapitel, att det och det bör göras, så vidt "locala förhållanden tillåta." Igenom sin allmännelighet borde ock dess stadgar ega bestånd en längre tiderymd, och högst sällan samt blott vid en mera genomgripande reform behöfva förändras. Men ehuru ingen af de trenne revisioner, hvilka sedan denna skolordnings antagande varit nedsatta, funnit läroverket i behof af någon sådan reform, hafva de likväl samtligen ansett

sig böra göra förklaringar, förändringar, inskränkningar och tillägg. Redan 1824 års revision, blott 3 år efter denna lags antagande, yttrar sid. 30 "att flera vigtigare föreskrifter kunna vinna en större klarhet, och andra synas mera hindra än befordra ändamålet genom ephorers och lärares dymedelst inskränkta rätt att vidtaga de åtgärder, som med lagens anda och syftning, om ej alltid med dess bokstaf öfverensstämma." Hvarefter de gjorda anmärkningarna och föreslagna förändringarna upptaga öfver sex tryckta ark. I den sista revisionsberättelsen har denna afdelning uppnått en fördubblad vidd. I flera punkter motsäga ock de olika revisionernas åsigter hvarandra. Ett sådant vacklande skulle hafva undvikits, om man åtnöjt sig att i lagen föreskrifva hufvudgrunderna för skolans organisation, disciplin och undervisning, men öfverlåtit den speciella behandlingen, methoden, casuistiken åt styrelsens, kollegiernas, lärarnes ompröfning. Lärarne skulle visserligen icke missbrukat detta förtroende, fastmer skulle de hafva känt sitt ansvar förökadt, och sig förbundne, att anstränga all sin omtanka och uppmärksamhet, för att för sig och lärjungar bana den bästa och genaste vägen. För detta ändamål hade man bort befordra en lifligare kommunikation lärarne emellan, på det att frukterna af hvars och ens erfarenhet och studier måtte komma alla till godo. Detta meddelande, icke i form af lag utan af råd, anvisningar, uppsatser, afhandlingar om olika methoders och läroböckers företräden och brister skulle småningom hafva afhulpit en kännbar brist i vår litteratur och för nykomne lärare lättat inträdet på en för dem okänd bana. Föräldrar och målsmän, allmänna och enskilda uppfostrare, samt andra med insigter och snille begåfvade, för ungdomens uppfostran och bildning nitälskande män skulle här såsom i andra länder hafva känt sig uppmanade att deltagade i diskussionen af så vigtiga ämnen och sålunda ett varmare intresse och lif blifvit uppväckt inom och utom skolan, då deremot det minutiösa reglementerandet och det dermed förenade tvånget verkat dvala och likgiltighet. Det ser ut som skulle lagstiftarne försökt att föreställa sig alla de brister och missbruk, som någonsin skulle kunna inrota sig, och emot hvart och ett af dessa upp-

ställt en lag-paragraf, men just derigenom hafva de framkallat den största af alla brister, nemligen en dödande enformighet och tröghet, hvilken sistnämnda brist just nu ock är den, som gör en reform af läroverket synnerligen nödig.

Korthet och bestämdhet äro äfven oundgängliga för lagens helgd. För mycken omständlighet föranlåter undantag; ju flera undantag, desto svagare lagens förbindande kraft. I vår nu varande skollag qvarstår knappt någon paragraf de facto orubbad eller allmänt gällande. Jemnförd med det verkliga förhållandet inom skolan gifver den en ständig erinran om ordspråket: nulla regula sine exceptione. I den ena skolan har man låtit tvinga sig till en död slentrian, i den andra har man gjort ögonblickliga undantag för att undvika påtagliga olägenheter, och bilda en för ungdomssinnet nödig rörlighet och omvexling.

Med förvåning ser man af revisions-berättelserna den godtycklighet, hvarmed lagen behandlas, huru afvikelserna årligen tillvexa, och likväl kan man taga för gifvet, att icke alla afvikelser der äro uppgifna; att åtminstone de klandervärda förbigås med tystnad; ty ehuru lagen sjelf berättigar lärarne att göra afseende på vanor, så torde väl dock få Ephorer, Rektorer eller Kollegier vara uppriktiga nog för att anklaga sig sjelfva t. ex. med den naiva bekännelsen som läses i 1843 års revisions-berättelse, att lärarne vid någon skola "enligt gammal vana försumma att infinna sig på klockslaget." Är icke detta ett uppenbart förakt för lagen, och hvad annat skall inträffa med en lag, som är nog minutiös för att stadga t. ex. hvilken vid bönstunderna skall läsa högt, läraren eller lärjungen; huru innanläsningen i bibeln skall förrättas utan någon förklaring, liksom det varit bäst att läsa utan att förstå; att lärjungen vid explikation af ett främmande språk icke får hafva öfversättning eller svenska noter att tillgå, då han skall redogöra för sitt pensum; att lärarne skola löpa till Ephorus och Rector för att ge tillkänna hvar gång de anställa repetition i något ämne, hvarigenom, om repetitionerna multipliceras med läroämnenas antal, och detta med Lärarnes, Ephorus och Rector skulle öfverhopas af oräkneliga besök terminligen. Hvilket fjäsk! Månne detta någonsin eller någor-

städes varit iakttaget! Differensen emellan skollagen och läroverkets verkliga tillstånd är så stort, att det icke är möjligt att af den förra sluta och döma om det sednare. Hvarom en hvar, som med lagen jemnför t. ex. hufvudstadens läroverk, lätt kan öfvertyga sig. Detta är ett stort ondt, men ock ett nödvändigt ondt, ett ondt som haft mycket godt med sig; ty endast derigenom har till någon ringa del de sista 30 åren framsteg i undervisningen kunnat komma vårt läroverk till godo och mechanismens af den stationära lagen hårdt slutna fjettrar i någon mån blifva lossade. Men derigenom är ock aktningen för lagen så objelpligen förlorad, att en berömd och utmärkt Rector Scholæ tillfrågad, huru han tvärtemot lagen kunde tillåta den eller den afvikelsen, utan allt betänkande svarade: skollagen? ja, hvem bryr sig nu om den?

Ur den skrifna lagen försvinne derföre, så vidt ske kan, alla de föreskrifter, som måste modifieras efter olika lokal, omständigheter, personer. Må detta förbehållas den lefvande lagen, d. ä. styrelsen och lärarne. Vare lagen kort, tydlig och bestämd, i möjligaste måtto orubblig och ovilkorligen förbindande för alla. Må vederbörande strängeligen vaka öfver dess punktliga efterlefnad, så skall den hållas i helgd och vördnad, och dock lärare och lärjungar hafva tillbörlig frihet, men en strängt lagbunden frihet, och just en sådan frihet verkar lif, enhet och kraft. Härutinnan kunde de äldre skollagarne tjena såsom mönster. Drottning Christinas skollag innehöll icke mycket flera rader än vår nu varande innehåller ark. Men de sednare skollagarne hafva allt mera tilltagit i omfång.

En annan olägenhet är att männen af folket, i synnerhet de underordnade lärarne, haft allt för litet inflytande på lagstiftningen. I Kommittéen af 1826—1828 funnos ibland 21 ledamöter blott 3, som lagt hand vid elementar-undervisningen, och bland dessa ingen skollärare. Den tid af 10 år, som är bestämd emellan hvarje revision är allt för lång, isynnerhet som blott 4 stift skiftevis dertill få välja hvar sin representant, och mellantiden derigenom i sjelfva verket förlänges till 30 år, eller nära en hel mansålder, under hvilken tid inom de i ett så vidsträckt land spridda läroverken mycken dyr-

köpt erfarenhet kunnat vinnas, samt åter glömmas, innan den hunnit bära någon allmännare frukt. De skriftliga uppgifterna kunna väl till den del ersätta detta, dock måste de förlora mycket af sin vigt, då de icke hafva någon tolk på stället, som förordar dem.

I Revisionen kunna blott Lektorer och Rector Scholæ inväljas, de öfrige gymnasii- och skollärarne äro derifrån uteslutne. De voro väl nära att få tillträde, då Skolordningen i 5 Sekt. 1 Kap. 1 §. ibland Revisionens ordinarii ledamöter räknar gymnasii- och skollärare, men man ångrade sig snart, och den följande 5 §. gaf dem blott rätt att välja icke *ibland sig sjelfva utan ibland sina bättre lottade förmän* Lektorer och Rektorer. När nu äfven de berättelser och uppgifter, som skriftligen till Skolrevisionen meddelas till det mesta emanera endast ifrån Ephorer och Rektorer, så äro vid gymnasium adjunkten och lärarne i Lefvande språk och Naturkunnighet, samt vid skolan konrektor, kolleger och apologister beröfvade all representationsrätt i läroverks-lagstiftningsfrågor*). Der kan intet bringas å bane emot deras förmäns vilja. Ingen har der någonsin uppträdt för att föra deras talan. Derföre har man ock ihågkommit dem med tunga pligter, tyngre än någon annan embetsmans, ja så tunga, att de nedtryckt mången nitisk skollärare i en förtidig graf. Men vid rättigheternas, förmånernas och belöningarnas utdelning hafva de blifvit alldeles förgätna, eller, såsom vid 1843 års revision, ihågkomne på ett sätt, som varit sämre än förgätenhet, såsom vi framdeles skola visa. Derigenom hafva dessa lärare blifvit deprimerade till en sådan nullitet, att deras enda rättighet är, ifall Ephorus eller Rektor värdigas kalla dem, infinna sig i kollegium; men om detta icke sker, eller om någon af dem begär kollegii sammankallande och det nekas, få de dermed låta sig nöja; eller om sammankallandet beviljas, så har ordföranden, så väl Ephorus som Rektor, ensam initiativet; kollegium får nemligen

*) Äfven nu har en Rector Scholæ tvärtemot Kongl. Maj:ts Cirkulär ensam afgifvit utlåtande öfver 1843 års Revisionsberättelse utan att höra kollegii ledamöter. Så stor är inom skolan vanans makt, att de tydligaste påbud deremot intet förmå.

icke öfverlägga om något ämne, som icke förut af Rektor blifvit hos Ephorus anmäldt. Om oordningar inrota sig, om de maktegande slumra, måste den underordnade, om ock aldrig så verksamme läraren tiga eller anmärka, blott och idkeligen anmärka, utan att någon är förbunden att akta derpå. Häraf bära våra skollagar och revisions-berättelser samt andra betänkanden omisskänneliga spår; likasom man äfven af våra samhällslagar kan se, hvilka klasser varit representerade eller orepresenterade.

För att ännu en gång återkomma till skolrevisionens sammansättning: det var icke nog att derifrån utesluta de yngre lärarne, och i och med detsamma det vådliga rörelseelementet, och till ett antal af blott fyra inskränka de egentliga skolmännen. Det hade ju varit en möjlighet att dessa varit benägne för någon vigtigare förändring, och i denna syftning å den tjenstgörande lärarepersonalens vägnar uttalat en betydelsefull opinions-yttring, hvilken sedan under lyckligare omständigheter äfven å högre ort kunnat vinna afseende. I sådant fall var det behöfligt att kunna tillkalla ett tillräckligt antal Ephorer för att skydda status quo. Så lärer det ock under sista revisionens sammanträde tillgått: då revisionens pluralitet hade beslutat att befria lektorerna ifrån stiftsstyrelsen, uppträdde i en följande session för tillfället i hufvudstaden varande Ephorer, för att upphäfva beslutet, hvilket ock lyckades. Vore nu ock allt detta godt och väl, så kan det dock icke med ärendernas ordentliga gång stå väl tillsammans, att en kommitté, som den ena sessionen räknar blott 7 à 8 ledamöter, i en annan kan förökas ända till 20.

2. Styrelse.

a) *Kollegium*, b) *Lokal-* c) *Central-styrelse.*

All styrelse är förträfflig i samma mån som den med tillbörlig frihet förenar rättvisa, kraft och enhet. Detta förutsätter, att alla, äfven de mest underordnade, hvilka deltaga uti, eller subordinera under samma styrelse, skola vara på en gång berättigade och förpligtade, att personligen eller genom ombud andraga och befordra allt hvad de enligt sin bästa insigt och öfvertygelse anse båtande för det hela och alla dess

delar, dock så, att derigenom intet hinder lägges för god tukt och ordning, utan hvar och en vare på sin plats förbunden till ovillkorlig och ögonblicklig lydnad för de befallningar och påbud, som i laga ordning emanera ifrån styrelse och förmän. Endast den blinda och tvungna lydnaden bannlyses, derigenom att alla lydande kunna fritt och öppet granska de styrandes och befallandes vidtagna eller uraktlåtna åtgärder, och att dessa åter äro förbundne att pröfva och efter noggrann pröfning göra skäligt afseende på de underordnades andraganden och råd. Sålunda skola alla genom beständig vexelverkan på en gång styra och styras, alla inverka på och intressera sig för det hela och hvarje dess medlem. Såsom rot, stam, grenar och blad konstituera trädet, så är då intet öfverflödigt eller onyttigt, intet frodas på bekostnad af ett annat, utan allt bidrager till inbördes näring, tillvext och lif. Men ehuru många verkningarne äro uppifrån och nedåt, samt tvärtom; så är dock den allt lifvande och ledande kraften icke mer än en, hvilken bildar organisk enhet och öfverenstämmelse. Ledamöterna äro många, men de spridda trådarne, som förena dessa med det hela, förenas dock uti en hand såsom radier i en medelpunkt. Makten i denna hand blifver då icke blott den högsta, utan ock den verksammaste, emedan den i sig förenar styrkan af det hela och hvarje dess del. Så ungefärligen, ehuru ofullkomligt tecknad, tänke vi oss typen för en styrelse, der ingen är slaf och ingen despot, der ingen är förhindrad att använda sina krafter till det helas båtnad, ingen nog mäktig att godtyckligt eller störande ingripa i någons verksamhet, utan alla bero af den lagbundna frihet och rättvisa, enhet och kraft, som oemotståndligt och oafbrutet verkar i och igenom alla. Är nu en sådan styrelse den enda lämpliga i det borgerliga samhället, så måste den vara ännu lämpligare i det intellektuella samhället, Skolan, ty intet är friare än intelligensen, intet förirrar sig eller försoffas så lätt som denne, der den saknar en kraft, som på en gång äggar och tyglar.

I motsats häraf är vår nuvarande skolstyrelse till sina grundsatser på en gång orättvis, ensidig, splittrad, kraftlös och illiberal. Ensidig och orättvis, ty den utesluter största delen af lärarepersonalen ifrån all inverkan på styrelsen, men

sätter de öfrige till sjelfskrifna medlemmar af styrelsen. De förra förmå nästan intet, men de sednare hafva makt att sätta sig i oberoende af all styrelse. Den ena delen af läroverket styres af sina egna lärare, och varder derigenom skötebarnet; den andra har inom styrelsen ingen organ, och måste blifva stjufbarnet; den ena tillsätter sjelf sina lärare, den andra måste nöja sig med dem som gifvas, utan att hafva någon yttranderätt, hvarken öfver kompetens eller skicklighet, ehuru det väl icke kan nekas, att hvar och en är den kompetentaste do maren inom sin krets.

Rektorernas makt är både för svag och obegränsad. Inom kollegium betyda de föga mer än hvarje annan lärare, utom kollegium kunna de behandla sina medlärare med största godtycklighet. Rektor Gymnasii är ledamot af styrelsen, men är dock intet mera än sina kamraters, de öfrige lektorernes, vederlike. Rector Scholæ är försatt i en så isolerad ställning, att han i vissa fall gör hvad han behagar, i andra måste välja emellan blind lydnad ock obehaget att uppträda såsom klagande emot förmän. Äfven enskilde lärare kunna handla egenmäktigt nog hvar inom sin klass. Hvad de der företaga sig, huru de undervisa och behandla sina lärjungar, blifver endast igenom dessas angifvelser bekant. Det faderliga förhållandet emellan lärare och lärjungar i samma klass har ofta blifvit prisadt. Det må nu vara, att detta vanligen sker med skäl. Men nog har det ock någon gång inträffat, och torde väl ännu icke vara utan exempel, att de i honom frukta despoten. Så äro lärarne herrar, de öfrige slafvar, och allesamman i vissa fall än det ena än det andra. Vi medgifva gerna att personlig billighet och humanitet å ena sidan, samt en viss grad af kärlek till sjelfständighet och frihet på den andra förhindra dessa missförhållanden att blifva lika orimliga de facto, som de äro de jure, men de finnas icke destomindre, och olägenheterna deraf äro oberäkneliga.

Den sålunda splittrade styrelsen har blott en sammanhållande kraft, nemligen Ephoralmakten, men denna kan lätt öfverröstas af de lärare, som äro konsistoriales, och dymedelst förlamas och förintas. Den skall ock alltid hafva svårt att hålla en rättvis medelväg emellan tvenne hvarandra motsatta

kollegier med så olika myndighet. Förmår den åter icke detta, utan lutar åt någondera sidan, så blifver söndringen ännu större. Många fall finnas ock, der kollegier och Rektorer kunna handla oberoende af Ephorus, och då finnes ingen, som hindrar dem att vidtaga motsatta åtgärder.

Att styrelserna i olika stift äro satta utom all förbindelse med hvarandra är, om möjligt, ännu menligare. Den ena genomdrifver hos regeringen ett, en annan ett annat, hvilket stundom sedan promulgeras såsom allmän lag, utan att det måhända blifvit fullt utrönt, om det allestädes är lika lämpligt; andra olägenheter att förtiga.

Igenom allt detta är styrelsen kraftlös både inom och utom skolan, och kan icke annat vara, då den ena parten af lärarne har nog makt för att rent af förekomma eller tillintetgöra de åtgärder, som kunde vara dem misshaglige, och de öfrige med vedervilja ställa sig till efterrättelse påbud, som emanera ifrån män, hvilka såsom domare i egen sak svårligen kunna anses fullt opartiske. Huru ofta skola icke de styrandes bästa rådslag misslyckas genom misstroende eller motvilja hos de lydande. Utom sig har styrelsen ännu mera förlorat sitt tillbörliga anseende och förtroende. Bevis derpå hafva vi uti de många både rättvisa och orättvisa anfall, som de sista åren blifvit gjorda emot våra gamla läroverk, utan att någon enda kraftig opinion kunnat göra sig gällande till deras försvar.

Den är slutligen illiberal, ty den utesluter allmänheten, föräldrar och målsmän ifrån allt deltagande i skolans angelägenheter, i dess organisation, utveckling och förbättring, och derigenom utplånas hos allmänheten allt intresse för skolan till den grad, att det hörer till de allrasällsyntaste undantag, att någon privat man söker taga den ringaste kännedom derom. Okunnig om verkliga förhållandet, om skolans både lyten och företräden, och misstroende det dunkla, det isolerade, anser man intet för orimligt eller otroligt, hvilket af tadelsjukan uppdiktadt eller förstoradt utbasunas ibland en lättrogen menighet. Må hvarje stift eller län, der skolan är belägen, välja ombud i dess styrelse, och göra sig underrättad om dess ställning, och det är säkert, att ibland hela

rikets publika skolor finnes ingen så usel, att den icke skall vinna derpå, att den upplåter sina lyckta dörrar och sätter sig i en närmare beröring med en allmänhet, som alltid utmärkt sig igenom kärlek och aktning för upplysning och bildning. Då skall det ogrundade klandret vederläggas, de verkliga bristerna, tydligare och allmännare insedda och erkända, småningom afhjelpas, många missbruk förekommas, lärarnes mödor och uppoffringar kännas, värderas, belönas, och de sjelfva, i stället för oförtjent missaktning, omfattas med deltagande och välvilja. Vi veta väl att samma ensidighet, som af ålder uteslutit och ännu vill utesluta den underordnade lärarepersonalen, här invänder, att allmänheten icke begriper, huru läroverket bör organiseras, styras, vårdas. Men vi veta ock, att ehuru männen af facket böra förstå detta bättre, ersätter dock ofta opartiskhet och fördomsfrihet hvad som brister i insigt och erfarenhet. Vi veta att de flesta af skolans angelägenheter ligga, icke utom utan inom det allmänna menniskoförståndets bedömande; att de föremål, till hvars rätta förstånd fordras särskildt studium och erfarenhet, likväl till största delen kunna af allmänheten fattas, då de af de kunnigare tydligare framställas; att de få frågor, t. ex. de om vissa läroämnens större eller mindre nödvändighet för elementarundervisningen, om den ena eller andra lärométhodens företräden och brister, hvilka endast af erfarenheten kunna pröfvas och besvaras, väl i alla fall af de kunnigaste i sista instancen skola afgöras; att i allmänhet de verkligen kunnige eller erfarne böra förstå att så utreda sakerna, att de bästa skälen göra sig gällande; att slutligen den delen af allmänheten, som sjelf mindre förstår att bedömma, likväl förstår att välja kompetente domare till sina ombud, då den här i sitt val icke är inskränkt till vissa stånd eller klasser, att goda föräldrar i allt, som rör deras barns väl, hafva ett slags instinktlik aning om det bästa och nyttigaste, hvilken till någon del ersätter de bristande insigterna. För att nu göra samtlige lärarne rättvisa, undanrödja den ensidighet, som blifvit en följd deraf, att skolan styres af blott Clerici och några få af lärarne, för att mera intressera hela menigheten för skolan och gifva styrelsen tillbörlig kraft och enhet, våge vi

föreslå att den organiseras sålunda: a) lokal- b) central-styrelse; lokal-styrelsen består i 1) kollegium, 2) direktion.

Samtlige lärarne bilda ett kollegium med ungefärligen samma myndighet och åliggande, som nu varande Collegium Gymnasticum och Scholasticum, tillsamman med en gemensam Rektor för hela läroverket såsom ordförande. Kollegium sammanträder ordinarie en gång hvarje vecka och deremellan så ofta Rektor pröfvar nödigt, eller någon af ledamöterne hos Rektor derom anhåller. Alla ledamöterne hafva rättighet att hvar i sin ordning i kollegium föredraga hvad de för läroverket anse båtande och att fritt yttra sig öfver alla der föredragna ämnen. Äro meningarne delade fattas beslutet efter omröstning per capita. Kollegii beslut underställas direktionens ompröfning i alla de mål, som nu hänskjutas under Ephorus. Alla kollegii-beslut kunna inför direktionen öfverklagas. Rektor hafve tvenne röster och votum decisivum, och förene i sin person den makt och de förbindelser, som nu fördelas emellan och utöfvas af Rector Gymnasii och Rector Scholæ. Dock bör hans förhållande både till styrelse och medlärare genom särskild instruktion närmare bestämmas. Rektor vare den organ, igenom hvilken kollegium och direktionen kommunicera sig med hvarandra. I denna egenskap skall han i kollegium föredraga direktionens påbud, bringa dem till verkställighet och kontrollera deras efterlefnad, och inför direktionen kollegii, sina medlärares och egna önskningar, råd och utlåtanden; dock hvarje lärare obetaget att omedelbart skriftligen vända sig till direktionen. Rektor biträdes af en honom underordnad vice Rektor eller Konrektor, hvilken i händelse af Rektors frånvaro eller förfall, eller Rektors-embetets ledighet detta embete med full makt och ansvarighet förvaltar. Konrektor väljes af kollegium och vare en af de lärare, som i kollegium blifvit valde till direktions-ledamöter. Sökande till Rektors-embetet anmäle sig hos direktionen, hvilken på förslag uppför trenne, som isynnerhet dokumenterat sig genom lärdom och bildning, pedagogisk skicklighet och nit, samt gjort sig kända för gudsfruktan, sedlighet, och den lugna, bestämda, fasta karakter, som erfordras hos en styresman. Sedan central-styrelsen pröfvat

förslaget och utlåtit sig öfver de föreslagnes skicklighet, göres utnämningen af Konungen.

Skol-direktionen utgöres hädanefter af Ephorus såsom ständig ordförande och åtta ledamöter, af hvilka två äro beständige och sjelfskrifne, sex väljas och ombytas skiftevis hvartannat år, så att trenne utgå och trenne väljas hvarje år; de utgångna äro ånyo valbara. Sjelfskrifne och beständige ledamöter vare såsom vice ordförande, länets höfding, då han behagar i direktionen infinna sig, samt Rektor. Ibland de sex ombytlige ledamöterne väljas af länets pröfnings-kommitté fyra boende inom den stad der skolan är belägen och tvenne i kollegium af och ibland lärarne. De afgående kunna med eget begifvande återväljas. Efter denna beräkning är åt menigheten ett billigt inflytande medgifvet, utan att dess representanter, i fall några mindre välbetänkta åsigter skulle ibland dem insmyga sig, ensamme kunna bilda pluralitet. I denna händelse eger Ephorus, understödd af Rektor och de tvenne lärarne, ett behöfligt veto. Skulle åter Rektor eller någon af lärarne sluta sig till kommunens ombud, bör man kunna antaga att detta icke sker utan giltiga skäl. Till ytterligare cantel emot förhastade åtgärder, ege Rektor och kollegium, ja! om så skulle pröfvas nödigt, hvarje enskild lärare rättighet att, inför central-styrelsen och ytterligare hos Konungen öfverklaga direktionens beslut. Vid omröstning ege Ephorus tvenne röster jemte utslagsrösten, samt ställes till central-styrelsen i samma förhållande som Rektor till direktionen. Ephorus och direktionen hafve samma makt och myndighet som nuvarande Ephorus och Konsistorium, så framt icke genom hithörande lagrums förändring annorlunda stadgadt varder. I de städer, der Biskop icke bor, företrädes hans plats af stadens Pastor, och der Landshöfding icke bor, inbjudes i hans ställe Borgmästaren; de öfrige ledamöterne väljas såsom ofvan stadgadt är. Inom stiftet vare de öfriga skol-direktionerne den i stifts-staden underordnade, likasom de nu lyda under Ephorus och Konsistorium.

Då styrelsen blifvit sålunda organiserad, skall allmänheten med ökadt förtroende öfverlemna sina söner åt skolor, i hvilkas vård och ledning de finge deltaga genom män, som i det

allmänna gjort sig kända för redbarhet och samvetsgrannhet, och hvilka kunde intyga, att lärarne nitälskade för ungdomens uppfostran och tillväxt i gudsfruktan, sedlig och intellektuel bildning. Lärarne åter, då de förbindas till samma förmåner, utan andra inbördes företräden, än dem som härflyta af utmärktare gåfvor, grundligare kunskaper, större skicklighet, skola sinsemellan underhålla en jemn täflan; ingen skall då vilja stå tillbaka, ingen låta sig förbigås.

Ingalunda böra de olika stiftens lokala skol-styrelser fortfarande blifva så isolerade, som de nu äro. De måste nödvändigt förenas genom en central-styrelse, hvilken lämpligast torde bildas i hufvudstaden under ledning af chefen för Ecclesiastik-departementet. Vi anse oss icke kompetente att yttra oss öfver grunderna för denna styrelses organisation. Dock föreställe vi oss dess åliggande vara att närmare pröfva och till enhet bringa lokal-styrelsernas åtgärder; att taga kännedom om undervisningens framsteg och utkommande läroböcker så inom-som utom fäderneslandet, och draga försorg derom, att fördelarne deraf måtte komma samtliga skolorna till godo; att hafva öfverinseende öfver samtliga skolorna och deras lärare, kollegier och direktioner, samt, för att vinna erfarenhet om skolan äfven på nära håll, att tillika vara lokal-styrelse öfver hufvudstadens skolor; slutligen att gå regeringen tillhanda med upplysningar, råd och betänkanden i alla skolan angående frågor och angelägenheter, och skulle således till ledamöter i denna styrelse utses män med egenskaper, som motsvarade dessa åligganden.

3. Kontroll.

a) *Öfver-styrelse*, b) *lärare*, c) *lärjungar*.

Såsom i styrelsen all enhet och kraft beror af Ephori utmärktare personlighet, så är ock all egentlig kontroll honom anförtrodd. Deremot är visserligen intet att invända i den mening, som skulle Ephoral-makten tåla någon inskränkning; tvärtom vore önskligt, att Ephori kontrollerande makt vore ännu vidsträcktare, särdeles att ingen hämmande kraft inom hans närmaste omgifning kunde förlama hans verksamhet. Vi önska detta, emedan vi ock, hvad mången Ephorus ifrån äldre

intill närvarande tider alltifrån Johan Rudbeck i Vesterås till och med Wingård, fader och son i Götheborg verkat till läroverkets fromma; emedan mången Ephorus skulle hafva verkat ännu mera, om icke en del af lärarepersonalen vore hans jemlikar eller "medregenter", hvilka kunna låta en åldrig eller i öfrigt mindre kraftfull och beslutsam Biskop rätt känbart förnimma, hvilka följder det har att utöfva Ephoralmakten emot en så myndig lärare-corps. Här förnye vi endast den ofta upprepade anmärkningen, att det icke är väl betänkt, att ett så vigtigt embete beror af en enda persons förmåga, att man alldeles icke så föranstaltat, att denna vigtiga makt utöfvas, då en Biskop af ålder, sjuklighet eller andra till hans kall hörande vigtiga pligter är förhindrad att handhafva den. Igenom denna brist är Ephoralmakten t. e. under riksdagarne nästan allmänneligen overksam. Exempel äro i dylika fall förhatliga, men vi kunna icke undgå att fästa uppmärksamheten vid den högst påfallande omständigheten att Vesterås stift alltifrån 1780-talet, då Biskop Benzelstjerna uppnått temligen hög ålder, i nära 60 år haft så åldriga Ephorer att de föga förmått bevaka läroverkets bästa. Vare långt ifrån oss alla insinuationer emot den enas eller andras personliga egenskaper, företräden eller brister. Det är med tanken icke på person utan på sak, icke på någon viss Ephorus utan på de förhållanden, under hvilka detta embete skall utöfvas, som vi här våge öppet förklara, att ingen, ehuru ädel, upplyst och högsinnad han än må vara, är så höjd öfver, så oberoende af omständigheterna, att han fullt förmår afvända alla de olägenheter, som med dessa naturligen och oundvikligen äro förknippade. Att Ephorus väljes och nämnes af kyrkan och blott med afseende på kyrkan; att han ofta redan vid tillträdet är ålderstigen, ofta utan erfarenhet om skolan ifrån yngre år, hvarigenom ingen garanti finnes, att intresse för och insigt om läroverkets väl befordrar till denna plats; att han icke är oberoende af den lärare-corps, hvars enda kontrollör han är; att en del af lärarne, ehuru unge och oerfarne de än må vara, bilda en sjelfskrifven pluralitet inom den styrelse, som borde vara dem öfverordnad; att Ephorerne sjelfva icke hafva någon

makt öfver eller jemte sig att stödja sig vid, ingen som tillser att deras makt varder tillbörligen tillämpad, skulle allt detta kunna aflöpa utan sina stora olägenheter och missbruk? Eller har Ephorus detta oaktadt, alltid och allestädes öfver alla lärare utan undantag, utan anseende till personen förmått utöfva den makt, som lagen stadgar och åsyftar? Då t. ex. en lektor undervisat med mindre framgång, nit och skicklighet, har Ephorus alltid och allestädes med samma frimodighet rättat, med samma öppenhet visat sitt missnöje, som då det gällt en mera underordnad lärare? Har det icke fast mera inträffat, att mången universitets-lärare, sedan han blifvit lektor, intagen af den lärométhod, som tillhör universitetet, icke förmått lämpa sig efter sina nya lärjungars fattning, och i åratal fortfarit med ett föredrag, som för ungdomen varit hardt nära obegripligt, utan att någon velat eller dristat rent ut förehålla honom detta? Nå än Rektor då? Jo! han är vid gymnasium så litet sina kamraters förman i den mening, som lagen åsyftat, att han icke en gång är primus inter pares; han kan ju lika lätt vara den yngste, den svagaste, den minst inflytelserike ibland dem alla. Någon torde ock besinna sig innan han är en strängare Rektor emot någon kamrat, än han vill att denne i sin ordning skall vara emot honom. Verkliga förhållandet är väl ock, att en ömsesidig skonsamhet iakttages. Den sista förändringen, enligt hvilken rektors-embetet hädanefter icke är ambulatoriskt, utan tillsättes genom val, är ock föga verksam, åtminstone hvad kontrollen öfver lärarne vidkommer, ty i afseende på dessa är han väl ändock Rektor nomine, non potestate. Eller skulle någon kunna med skäl påstå, att en Rektor, vald af egna kamrater, hvilka derjemte för hvarje år vid förnyadt val kunna förbigå honom, skall öfver dessa hafva något sådant inflytande, som kan förtjena namn af en verklig kontroll?

Rector Scholæ står väl i ett mera naturligt förhållande till sina medlärare, dock är äfven han, såsom vi redan anmärkt, en nog underordnad person, och hans makt nog obestämd, för att än utöfvas med nyck, än blottställas för intrång. Den tillsyn han har att utöfva öfver undervisningen måste ock blifva gradiska otillräcklig, då han skall undervisa i 16 timmar i

eckan, och dela de få lediga stunderna emellan 5 eller 6 slutna klasser, der Lärarne äro så isolerade, att de just derigenom kunna vara frestade att förfara nog sjelfrådigt både i undervisning och disciplin. Man behöfver ock endast tillbringa några timmar i en skola, och med uppmärksamhet genomse de olika klasserna, för att finna huru olika Lärarnes personlighet der afpreglat sig; än för mycket tvång, än för mycken frihet, än verkligt sjelfsvåld, än rörlighet, än stelhet, än ifver, än liknöjdhet. En fordrar för mycket, en annan för litet, en anstränger dem öfver förmågan, en annan förmår ej utesluta lättjan. Man märker nog, att äfven här den allmänna kontrollen är för svag, för att befordra enhet och öfverensstämmelse; så skall den ock alltid blifva, så länge icke Lärarne sättas i nödvändighet att kontrollera och understödja hvarandra inbördes, och Rektor endast har att tillse att detta icke försummas. Får hvar och en taga sig fram så godt han kan, och förfara inom sin krets såsom honom bäst synes, så skall resultatet i det hela blifva mindre godt, äfven med de mest nitiske och skicklige Lärares outtröttliga bemödanden. Bristande plan, ordning och enhet göra all möda om intet. Man röner inga verkliga framsteg, ingen uppmuntran, och deraf verkas trötthet, slapphet och likgiltighet hos Lärare och Lärjungar. Denna osäkerhet och ojemnhet i behandlingen verkar dock förderfligast i disciplinärt hänseende, hvilket ock hos ungdomen uppenbarar sig i en motsvarande sjelfrådighet och uppstudsighet på ett håll, inbundenhet och förställning på ett annat.

Vi komma nu till kontrollen öfver ungdomens framsteg i studier och insigter, och vid närmare eftertanke finne vi med förvåning, att den inskränker sig, i allmänhet taget, till de årliga eller terminliga examina, der ungdomen pröfvas i klunga på en kort stund ifrån 2 till högst 5 minuter för hvarje yngling i hvart ämne, då slumpen och någon gång äfven Lärarens beräkning ställer, eller åtminstone kan ställa frågan så, att äfven den okunnigaste reder sig väl. Det har ock någon gång händt, att den försumligaste och ytligaste Läraren igenom detta charlataneri att inskränka sig inom en liten krets af kunskaper lyckats att så fördölja klassens okunnighet i allt öfrigt,

att han fört Ephorus bakom ljuset, och i stället för en välförtjent föreställning tillvunnit sig en högst oförtjent mention honorable på flitigare men mindre lycksökande kamraters bekostnad. Dessa examina, såsom de nu anställas, äro bedrägliga "parader", som locka eller fresta både Lärare och Lärjungar till ett för all grundlighet högst förderfligt charlataneri. Och likväl skola dessa allena offentligen kontrollera med hvad framgång undervisningen bestrides år från år. Men, thy värr! äro de ändock tillräckligt stränga för att i vissa ämnen afslöja den alltför stora okunnigheten, alldenstund insigterna icke alltid räcka till för de nämnda 2—5 minuterna, utan Läraren nödgas fylla tiden med att sjelf både svara och tala. Ja, det låter otroligt, men är dock bokstafligen sannt, att det någon gång inträffat att mer än $\frac{2}{3}$ af de framställda frågorna blifvit alldeles obesvarade, och att af den återstående tredjedelen ingen enda blifvit så korrekt besvarad, att den icke behöft kompletteras af Läraren. Likväl har oss vetterligen intet blifvit gjordt för att korrigera en så ofruktsam undervisning. Efter sålunda aflagda prof flyttas ungdomen vid flera skolor, och, så vidt vi känna, vid alla gymnasier ifrån klass till klass, eller ock, hvad som väl är det vanliga och, vi medgifva det gerna, medför någon säkrare garanti, göres flyttningen i stöd af terminsbetyget, men då detta bestämmes efter den fragmentariska redogörelsen för vissa pensa under särskilda läsetimmar, kan det omdöme, som deruti uttalas öfver hela årets kurs, omöjligen vara fullt tillförlitligt, emedan det ofta händer, att den yngling, som redt sig väl för hvarje lästimme, vare sig igenom en ögonblicklig beredelse för tillfället, igenom en lycklig tillfällighet, kamraters beredvilliga hviskningar eller något annat underslef, är okunnig i det hela. Hvilken äldre eller yngre, som genomgått något af våra gamla läroverk, har icke erfarit detta eller något dylikt? Huruvida det lyckas att sålunda slingra sig fram, visa ynglingarne tydligt nog, då de förundra sig deröfver, att i vissa ämnen terminsbetygen kunna utfalla olika, ehuru efter deras tanke nästan alla redt sig lika väl eller — lika uselt. Det är naturligt, att denna osäkerhet tilltager i mån af ynglingarnes ålder och fordringarnas vidd. Ju längre ju mera. Då vi således icke kunna för-

seka, att den är störst på gymnasium, är detta endast en anklagelse emot förhållanden, ingalunda emot Lärare. Först vid afgångsexamen ifrån gymnasium till universitetet pröfvas ynglingarnas kunskapsmått för hela den genomgångna kursen, men då händer det, och måste naturligtvis hända, att Läraren mera litar på det omdöme, hvilket han under loppet af 3 à 4 år stadgat om Lärjungen, än på en timmas examen. Huru föga tillförlitligt ett sålunda tillkommet afgångsbetyg nu är, synes visst icke deraf, att det ofta förändras, ofta nedsättes i studentexamen, men väl deraf att examinandi sjelfva erkänna, att betyget i studentexamen, som så hastigt expedieras, ändock med all sin osäkerhet icke så sällan är mera enligt med deras verkliga insigter, än det i afgångsexamen.

I skolan anställes, nu mera på de flesta ställen, vid hvarje läseårs början temligen allvarsamma flyttningsexamina. Och då kurserna, för hvilka ynglingarne skola göra reda, der äro vida inskränktare, underlättas derigenom pröfningen betydligt, och torde äfven något vinna i säkerhet derigenom att den anställes både af den aflemnande Läraren, som förut bildat sig ett omdöme om gossarne, och af den emottagande, för hvilken de äro okände, och som derföre måste lita blott på examen. Största svårigheten är derföre icke här att utröna, huruvida ynglingen besitter det i lagen bestämda kunskapsmåttet, utan den, att kunna i enlighet dermed och med sträng rättvisa bestämma flyttningen. Det är visserligen klart, att de, som præstera præstanda, skola uppflyttas, äfvensom att de betydligt underlägsne skola qvarhållas. Men de, som blott äro något underhaltige i ett eller annat ämne, men i allmänhet någorlunda försvarlige, som närma sig fordringarna och stå likasom på gränsen, sätta den samvetsgranne Läraren i bryderi. I stället för en oblidkelig tillämpning af lagens föreskrifter måste man nu gå medlande tillväga, och en rådplägning börjas, hvilkendera kan vara nyttigare för Lärjungen, att tillbringa det ingående Läseåret i den lägre afdelningen, eller i den högre. Han passar icke riktigt för någondera. Flyttas han upp, så kan han icke följa med sina kamrater, icke draga fördel af en undervisning, som är öfver hans kunskapsmått och fattning; qvarhålles han, så har han alltför liten sysselsättning

och vänjes ännu mera vid tröghet och lättja. Betänkligheterna förökas äfven betydligt deraf, att den förtidigt uppflyttade sedan sällan kommer till någon rätt grundlighet, att den på tredje året qvarhållna med högst få undantag är föga bättre sedan han bortnött ett tredje år med att tugga om detsamma. Man anmärker väl, att den, som icke på tvenne år förmått eller velat inhämta kursen för en klass, är så trög och oförmögen, att han föga skall lära med hvilken method som helst. Om detta ock vore sant, hvilket det icke är, så gäller dock frågan icke blott dessa. Ty det händer äfven ofta, att en flitig och läraktig gosse i det allranärmaste på ett år absolverat den ordinarie tvåårs-kursen, men brister i något, är ung och späd och anses hafva för svaga krafter att bära den tyngre bördan i den högre afdelningen. Han qvarhålles då för att "mogna", men medan han "mognar" går han sysslolös, hågen försvinner och återkommer kanske icke mer. En kamrat, som är något äldre eller tillbragt två år i afdelningen, uppflyttas kanske med svagare kunskaper; detta inser den qvarhållne, kallar det partiskhet, känner förtrytelse och tänker: det lönar icke mödan att anstränga sig, man kommer icke fortare för det, jag kan då så gerna i all maklighet räkna mina tjenstår och låta flytta mig efter denna beräkning. De erfarnaste Lärare instämma deruti, att detta är en olägenhet, som oupplösligen är förenad med klass-systemet och ett-års flyttningen. Hurusomhelst man gör, så skall dock, äfven om ingen annan skada förorsakas, Lärjungarne komma underfund med att ingen verklig rättvisa öfvas, att man lappar och öfverskyler, blottar och framhåller bristerna allt efter omständigheterna. Så korrumperar man den första, ädlaste känslan i ynglingens bröst, *den af rättvisa utan alla konsiderationer.* Så tvingas man att i skolan införa halfhet och ett olideligt jemkningssystem, hvilket sedan gör sig gällande i alla samhällsförhållanden hela lifvet igenom, och säkert är en af de vigtigaste orsakerna till nutidens lösliga åsigter om rätt och orätt, hvaröfver man med så mycket skäl och så allmänt klagar.

Häraf ser man, huru mången yngling måste släpas med, hela elementar-läroverket igenom, mer eller mindre underlägsen, det är sant, men dock utan att någonsin veta med sig

att hafva noggrannt och i alla delar fullgjort sina åligganden. Ja! de äro säkerligen ganska få, som icke i ett eller annat kunskapsämne befunnits underhaltiga, men man har af ofvananförda skäl nödgats vara skonsam. Och med denna skonsamhet har man hulpit dem fram till banans slut, men der träffa de på en stötesten, studentexamen, det första prof der improbation är möjlig utan hinder af det nyssnämnda konsiderationssystemet; och denna examen har elementar-läroverket med all gevalt velat afskaffa, utan att sätta någon annan kontroll i stället. Oss tillhör icke här att pröfva rättvisan af universitetets anspråk att igenom egna ombud få pröfva sina blifvande unge medborgare, men öppet uttale vi den åsigten, att det vore föga välbetänkt att borttaga denna kontroll. Är den för svag så må den skärpas, är tiden för examen för kort, så må den förlängas, äro fordringarne sväfvande eller godtyckliga, så må de närmare bestämmas, är profvet ofullständigt, så må det kompletteras. Allt detta har ock småningom skett, och om mycket ännu brister, hoppas vi, att det småningom skall afhjelpas, helst examinatorerne sjelfve icke förneka eller öfverskyla bristerna. Enskilda misstag skola väl dock aldrig fullt kunna undvikas i någon examen, men möjligt bör det vara, att iakttaga en negativ rättvisa, d. ä. att rättvisligen utröna, hvilken är "mogen" att antagas till civis academicus eller icke. De stora betygen bevisa visserligen icke hvad man med dem velat bevisa, men onekligt är, att det elementar-läroverk, hvars Lärjungar, äfven försedde med fullständiga afgångsbetyg, i studentexamen underkännas, icke kan anses vara utan all skuld, äfvensom det bevisar noggranhet och grundlighet der detta aldrig inträffat. Häraf göres den naturliga slutsatsen, att studentexamen icke kan eller bör afskaffas, åtminstone icke förr än någon annan kontroll sättes i stället.

Ett annat skäl till denna examens bibehållande är upprätthållandet af likhet i fordringarne vid olika läroverk. Skollagen uppgifver visserligen det kunskapsmått, som erfordras, för att blifva vid universitetet emottagen, men detta har blott i allmänna ordalag kunnat bestämmas, och har derföre varit underkastadt så olika tolkning, att vid ett läroverk pensa äro 2 à 3 gånger större eller mindre än vid ett annat. Denna ojemnhet har den skärp-

ta student-examen modererat, men skulle den försvinna, utan att någon allmänt reglerande auktoritet sattes i stället, så skulle man snart återkomma till det gamla.

4. Lärarne.

Deras a) *bildning*, b) *befordran*, c) *ställning i och utom skolan*, d) *lönevilkor*.

Lärarnes bildning i vidsträcktaste mening skulle innefatta allt, som bidrager att dana dem till Lärare, alltifrån deras egen barndom, i föräldrahuset, i skolan och vid universitetet. Ehuru intressant en sådan undersökning vore, skulle den dock här fordra för mycken vidlöftighet. Huruvida ungdomens behandling i skolan är fördelaktig för den blifvande Elementar-läraren skall hela detta underdåniga betänkande till någon del lägga i dagen. I förbigående vilje vi dock anmärka, att likasom det samtidiga studium af alltför många läroämnen på en gång i skolan splittrar krafterna och förringar lärjungarnes framsteg i de ämnen, som mest öfverensstämma med deras fallenhet, så är philosophiska graden, så länge äfven den är beräknad efter samma system, ett ännu större hinder för special-studier vid universitetet. Hvarföre ock alla de studerande, hvilkas håg sträcker sig utöfver examen, på förhand glädja sig, att de då ändteligen skola uppläsa sin sista lexa, och sedermera efter sin böjelse och önskan få studera i egentlig mening. Men thy värr, de fleste studerande äro medellöse, i synnerhet de, som vända sin håg åt den så kallade lärda banan, och tvingas derföre att efter nämnde examen se sig om efter bröd. De fleste, som icke qvarstanna vid universitetet, anställas vid skolan, dock utan att ännu uppgifva hoppet om ett framtida mera vetenskapligt studium. Emedlertid hafva de knappt slutat den akademiska lexan, förrän de måste för andra gången börja med skollexorna, hvilka de dels skola förhöra lärjungarne, dels, i parenthes sagdt, sjelfva öfverläsa. Vi sade med afsigt *sjelfva öfverläsa*, ty ehuru vi dermed torde väcka läsarens löje, kunne vi försäkra, att det är i bokstaflig mening sant, att oaktadt den beprisade, grundliga och allsidiga bildningen vid våra elementar-läroverk, det dock dermed är så föga bevändt, att knappt någon ograduerad kan utan

öfverläsning med full säkerhet undervisa ens i skolans nedre klasser. Förberedelse anses visserligen af hvarje samvetsgrann Lärare nödig i den mening, att han bör noga betänka allt, hvad som under den stundande lärotimmen skall föredragas, ty derförutan kan undervisningen icke fortgå med liflighet, klarhet och ordning. Men nedslående är det, att såsom Lärare behöfva i minnet inprägla sådant, som hvarje skolpilt borde veta. Detta afhjelpes väl till en del, sedan Läraren några gånger genomgått årskursen för sin afdelning, men är han icke utrustad med ett mer än vanligt godt minne, så skall han i vissa minnesämnen, hvilka han sjelf ifrån yngre åren behandlat såsom bisak, nödgas läsa lexor hela sin läraretid igenom, eller om han slutligen tröttnar vid öfverläsandet, hvilket thy vårr alltför ofta händer, i dessa ämnen blifva blott lexhörare, och egentlig undervisare eller Lärare endast i dem, i hvilka han är mera bevandrad. Men när en och samme person icke blott skall ega öfversigt af alla i skolan förekommande ämnen, utan med den liflighet, som för undervisningen är nödig, samtidigt hafva alla dessas elementer i minnet, hvad under då, om ett eller annat af dem måste eftersättas? Att samma person skall vara Lärare i 10 à 12 olika ämnen är en så orimlig fordran, att den oss vetterligen ännu icke af någon blifvit till alla delar väl uppfylld.

För Lärarnes theoretiska bildning är dock något gjordt, men för deras praktiska alldeles intet. De vinna inträde vid läroverket utan någon annan erfarenhet än ett dunkelt minne, huru de sjelfve i skolan behandlades. Emedan de nu i stöd af indigenatsrätten vanligen blifva Lärare vid samma skola, vid hvilken de vistats som lärjungar, så varder det onda med det goda man ifrån man fortplantadt. Väl kan en eller annan lärare i ett eller annat fall höja sig öfver den på detta sätt inrotade slentrianen. Men då den ena Lärarens eller skolans erfarenhet icke igenom någon vexelverkan eller gemensam föreningspunkt kan komma de öfrige till godo, kunna i allmänhet i method och lärareskicklighet inga särdeles framsteg göras. Den ena autodidakten kan i mån af lyckligare natursgåfvor, omtanke och flit komma något längre än den andra; men större och allmännare framsteg kunna icke blifva frukten af

några enskildas isolerade verksamhet, utan dertill fordras gemensamma bemödanden, så ordnade, att de efterkommande få taga vid der de förre stadnat. En allmännare uppmärksamhet och täflan emellan olika organiserade skolor har väl under de sista 2:ne decennierna verkat partiella förbättringar, men hvad man vunnit i enskilda fall, har man genom brist på enhet och samverkan förlorat i andra. Denna förvirring skall utan tvifvel fortfara tilldess en allmän centralstyrelse öfver elementar-läroverket bildas, blifvande lärares theoretiska bildning vid universitetet ändamålsenligare ordnas, och praktiska bildningsanstalter inrättas. På den sistnämnde punkten, eller frågan om inrättandet af seminarier för elementar-läroverkets varande eller blifvande lärare, anse vi oss böra lägga en särdeles vigt, och kunna icke nog beklaga att förslaget dertill icke vunnit ständernas bifall. Dock hoppas vi, att denna angelägenhet vid en kommande riksdag lägges ständerna på hjertat, och att den då får en lyckligare utgång. Ett utförligare förslag till dessa seminariers organisation skulle här bli för vidlyftigt. Nödigt synes likväl, att de sättas i gemenskap med några af de fullständigaste och bästa skolorna, att de således lämpligast torde förläggas i hufvudstaden och de 2:ne universitetsstäderna, der de hade, å förra stället elementar-skolan, å de sednare kathedral-skolorna till öfningsfält. Till en början kunde det lemnas åt deras skön, som redan egnat eller framdeles egna sig åt lärarekallet, om de ville begagna sig af dessa bildnings-anstalter eller icke, ty blott de vid ansökning kunde dokumentera skicklighet, vore det ju likgiltigt, hvarest och huru de vunnit den. Dock borde icke skickligheten såsom nu pröfvas af samma auktoritet, som utnämner lärare. Näst seminarium borde ingen auktoritet bättre och säkrare bedömma de praktiska undervisningsprofven än kollegium eller måhända kollegium och direktionen i förening.

Men då dessa prof icke allena kunna garantera blifvande lärares fortfarande duglighet, borde icke genast fullmakt meddelas, utan den utnämnde borde minst i 3:ne år tjenstgöra på konstitutorial och under dessa 3:ne års förlopp direktionen och kollegium i förening hafva makt att utan dom och ransakning skilja honom ifrån tjensten, om han icke höll profvet

d. ä. under hela dessa 3:ne år ådagalade samma skicklighet som vid ansökningen. Detta torde vara så mycket angelägnare, som prof, ehuru med största fullständighet aflagda, och med noggranhet bedömda, väl kunna utmärka den skickligaste ibland de sökande, men tjenstgöring allena den dugligaste, driftigaste, ihärdigaste, som förmår hålla ungdomen i tukt och verksamhet, samt med mild, men säker och kraftig hand föra den framåt på gudsfruktans, sedlighetens och upplysningens väg.

Tillräcklig garanti emot oskickligheten och odugligheten borde väl sålunda, så vidt ske kan, vara gifven. Möjligt är dock att nitet med åren svalnar, och efterträdes af likgiltighet, tröghet, slapphet och försumlighet. Der så skulle hända och den skyldige efter vissa i lagen bestämda varningsgrader inför Rektor, Kollegium och Direktionen, icke rättar sig, varde han, derest han icke kan förmås att sjelf begära afsked, då Ephorus, Rektor och minst två tredjedelar af direktionen samt minst två tredjedelar af kollegium på samvete och tjenstemannaed hans fortfarande försumlighet intyga, från tjensten skild; dock underställes denna dom centralstyrelsens och Kongl. Maj:ts nådiga ompröfning. Härflyter åter odugligheten af ålderdom, aftagande krafter, sjuklighet eller andra ömmande omständigheter, anmäles han af direktionen till erhållande af en efter förtjenst lämpad pension, eller till befordran till annan för hans krafter lämpligare befattning.

Då alla dessa anordningar, helt och hållet beräknade på skolans väl, innebära stegrade anspråk på lärarne, skulle dessa anspråk vara både obilliga och omöjliga, om icke belöningen någorlunda mätes efter fordringar på insigter och skicklighet, samt lärarekallets mödor, och om icke lärarne sättas i stånd att uteslutande egna sig åt skolan, hvilken fordrar deras odelade kraft och verksamhet. Af hela den nu varande lärarepersonalen, gymnasierna i Stockholm och Gefle undantagna, är Rektor vid lärdomsskolan den ende, som är både befriad ifrån pligter, främmande för hans kall, och derjemte åtnjuter en för honom enskildt tillräcklig löneinkomst, ehuru den torde vara nog ringa, så vida denna plats skall innebära något verkligt förmansskap och vara en föreningspunkt för samtlige lä-

rarne. De öfrige lärarne dissiperas antingen af flera heterogena befattningar, såsom fallet är med lektorerna, eller måste de förspilla krafter och tid för att förtjena dagligt bröd, för hvilket ändamål nästan hela ferierna och alla mellantimmar under terminerna måste egnas åt privat undervisning eller andra näringsomsorger. Kolleger och apologister, som hafva 32 undervisningstimmar i veckan, måste icke sällan undervisa 20 à 30 timmar i veckan utom skolan. Då nu härtill lägges skyldigheten att korrigera scripta, att i någon mån, ehuru ofullständigt det under sådana förhållanden måste ske, bereda sig till lärostunderna, så måste en något samvetsgrann lärare arbeta minst tolf timmar dagligen och derutöfver, om han vill något studera för egen räkning. Denna träldom är högst menlig, och måste förr eller sednare medföra slapphet, tröghet och liknöjdhet. Man uppfyller någorlunda lagens oundgängligaste kraf, men sinnet är så nedtryckt, att man icke kan sträcka tanken derutöfver. Och att så sker, hvilken vågar derföre anklaga läraren, som kan ursäkta sig dermed att hans möda är mångdubbel emot hans lön, att han är den enda, hvilken staten emot så stora uppoffringar gifver så litet, ja, med det svaret, som måste bringa äfven den strängaste domare till tystnad: *att krafterna icke sträcka sig längre*. Hvarföre har hittills hvarken regering eller ständer, ja! icke ens skolstyrelsen behjertat detta? Hvad är orsaken, om icke den, att dessa lärare sjelfva hittills icke haft någon talan, och icke heller någon annan, som känt sig förbunden att föra den, att de äro så nedsatte, så ringa aktade, så förbisedde, att man tyckt, att om lönen icke varit lämpad efter mödan, har den dock med afseende på personen varit god nog. Då man gjort något för dem, har det varit mera för syns skull. Väl har den allmänna nitälskan för undervisningens förkofran de sednare åren äfven vändt tanken något på de betryckte lärarne; men om detta gäller om allmänheten, gäller det så mycket mindre om deras egna målsmän. Det är ju ännu icke ett lustrum förflutet, sedan deras högsta chef, chefen för ecclesiastik-departementet, under 1840 års riksdag icke aktade för rof, att till hälften beröfva dem öfverårsberäkningen, utan att han eller någon annan inom det högvördige ståndet värdigades med ett

enda ord för dem yrka en billig ersättning. Det är dock allom bekant, att nämnde chef då hade ett sådant inflytande, att det blott hade behöfts god vilja. I likhet med förra revisioner och kommittéer för läroverket har äfven sista revisionen, hvars berättelse nu är föremålet för vår granskning, följande den regeln, att den, som har mera, bör få mera, och den, som har mindre, bör få mindre, samt att de trägnaste platserna böra löuas minst, föreslagit betydligare förhöjning åt de redan bergade än åt de rent af vanlottade. Nu såsom förr har man derföre troget vidhållit rationen 1 till 3, eller att en lektor bör hafva 3 gånger större lön än en kollega. Men dermed icke nog. Man vill äfven beröfva dem deras enda födbrok, privatundervisningen, i utbyte emot en löneförhöjning af 120 R:dr, då likväl mången flitig kollega genom ihärdigt arbete kunnat förtjena 3 gånger så mycket. De skola nu som förr undervisa 32 timmar i veckan, och derjemte vill man äfven bestämma öfver deras fristunder. När slafven slutat sin herres arbete för dagen, får han använda aftonstunden till egen fördel, men skollärarn skall först bära dagens tunga och hetta, och sedan skall han dömmas till overksamhet, för att få tid nog att gräma sig öfver sin betryckta belägenhet. Skall man då, sedan man i allt lemnat honom vanlottad, äfven dömma honom till ett oundvikligt ekonomiskt obestånd? Skall den, som intet hafver, äfven betagas det han hafver?

Hvad öfverårsberäkningen vidkommer, lärer den nu icke längre välbetänkt kunna försvaras. Man erkänner öppet och allmänt, att den innebär en mångfaldig orimlighet och orättvisa: orättvisa emot kyrkan, som skall nöja sig med lärare, hvilkas krafter skolan förbrukat, orättvisa emot det i församlingen tjenstgörande lägre presterskapet, kapellaner och adjunkter, hvilkas befordran den fördröjer; orättvisa emot skollärarne, hvilka aflönas med ovissa förhoppningar om framtida befordran, men ofta på både det ena och andra hållet måste se sig undanträngde af dem, som hafva mäktigare förespråkare eller bättre relationer; orättvisa emot skolan, hvilken skötes af lärare, som betrakta den såsom en genväg till snarare fortkomst, grundad, icke, såsom sig borde, på nit och skicklighet, utan på hopade tjensteår.

Vid jemförelse af lärarnes olika löner har man till försvar för denna olikhet anfört, att det icke är olämpligt eller obilligt, att de yngre börja med ringare löneinkomst, hvilken sedan småningom förbättras. Och denna anmärkning skulle hafva sin riktighet, om den öfverensstämde med verkliga förhållandet. Men huru kan den lämpas på kolleger och apologister, hvilka, ehuru med någon liten olikhet, dock alla äro lika vanlottade? Huru få kunna vänta att inom skolan erhålla sin bergning, då der ibland 7 lärare Rektor allena af lönen kan hafva sin utkomst, och till gymnasium kan ju skolläraren blott under någon särdeles gynnande konjunktur förflyttas, då akademisk lärdom enligt befordringslagen skall hafva företrädet, och det är hardt nära omöjligt för en kollega eller apologist att under så trägen tjenstgöring så sköta sina egna studier, att han deruti skulle kunna mäta sig med docenterna.

Om lektorernas löner icke kunna kallas särdeles "rikliga", så torde de dock kunna anses så pass tillräckliga för en torftig bergning, att icke några hinder för tjenstens nitiska utöfning deraf borde uppkomma. Men deras öfriga ställning såsom konsistoriales och præbendarier är för läroverket så mycket mera missgynnande. Deras tid upptages af konsistorii sammanträden, vidlyftiga handlingars genomgående, förklaringars afgifvande, prest- och pastoral-examina, en vidlyftig kassavård med en oroande ekonomisk ansvarighet, många gånger öfverstigande deras vederhäftighet m. m., och de, som äro præbendarier, utan vice pastorer, hafva dessutom samma dryga pligter, som hvarje annan kyrkoherde, hvilkens hela verksamhet tages i odeladt anspråk af hans församling. Låt ock vara, att de nämnda konsistorii-gåromålen icke äro synnerligen mödosamma, så äro de dock igenom sin mångfald och olika art så mycket mera tidsödande och distraherande. Af en sådan förening af flera befattningar, för hvilka en person med vanlig kraft och verksamhet icke räcker till, är det oundvikligt, att någondera eller alla måste lida, och då inträffar väl i allmänhet, att de jemförelsevis skötas bäst, som fästa mera uppmärksamhet, medföra högre anseende men mindre möda och försakelse, och att deremot de tyngre, mindre i ögonen fallande pligterna måste gifva vika. Förgäfves nekar man detta;

ty om ock i formelt hänseende allt går sin jemna gång, så är dock i invärtes måtto icke allt så aldeles helt. Undervisningens intensiva kraft, lif och intresse lida synbart och förtvina, och skola aldrig återväckas, man må föröfrigt till läroverkens reform vidtaga de aldra visaste åtgärder, förr än lärarne befrias ifrån alla främmande pligter, och så lönas, att de få använda ferier och mellanstunder åt egna studier, för att bilda sig såsom lärare och följa med sin tid i litterärt hänseende. Vill man läroverkets förbättring, så måste man börja härifrån. Vill man hafva trogna tjenare, så måste man besinna att arbetaren är sin lön vard. Kan man icke gifva lärarne en skälig bergning och derigenom fästa deras intresse vid läroverket, befordra deras bildning och skicklighet, och väcka deras nit, så skall resultatet af hvarje laromethod blifva lika uselt; ty methoden är i sig död och ofruktsam, lifvet utgår ifrån läraren allena; methoden kan, om den är olämplig, hämma och qväfva lärarens och lärjungars bemödanden, eller, om den är ändamålsenlig och väl beräknad, betydligt underlätta dem; men det lifvande elementet finnes ingalunda i methoden, det måste inläggas af läraren. Utan intresse för saken, utan lifvande kunskap, har denna intet lif att meddela. Saknas lifvet hos läraren, är hans kunskap död, förlegad, så varder ock undervisningen död. All kunskap åter är blott i samma mån lefvande, som den flitigt näres igenom oafbrutna studier.

Den äskade löneförböjningen bör ingalunda tilltagas högt. De, som fått vänja sig vid sådan förknappning, som vårt lands skollärare, skola känna sig belåtna, om de mest trängande behofven så afhjelpas, att de deraf oförhindrade kunna lefva för sin bok och sin skola; och den, som fordrar något derutöfver, han har icke väl besinnat, att lärarekallet kräfver mycken försakelse. Han är icke villig att derför uppoffra sig, och kan utan skada för skolan gerna gå någon annan mera lönande väg. Man må komma ihåg, att likasom bristen förlamar, så äfven öfverflödet. Flit och tarflighet trifvas väl tillsammans. Det vore icke klokt att gifva mer än det nödtorftiga åt män, hvilkas förnämsta förtjenst är kärlek till arbete, ihärdighet och mödor. Dock fordrar denna nödtorft här så mycket, att det med sparsamhet förslår för en tarflig

familj. — Familj; ty det husliga lifvet bör icke vara tillslutet för dem, som skola uppfostra allmänhetens barn; dess rika skatt af sorg och glädje, af tålamod och kärlek, af försakelse och tröst vare den privatskola, i hvilken läraren öfvar sig, att med ömhet, kärlek och allvar vårda den publika skolan. Den, som sjelf är husfader, skall bäst förstå, hvilken dyrbar skatt föräldrar i sina barn honom anförtrott. Af egna barns uppfostran skall han inhämta den stora konsten att uppfostra andras. Ungkarlslifvets tomhet och enformighet gagnar icke läraren, dess frestelser och irringar äro icke uppbyggliga för ungdomen. Derjemte måste ock, såsom redan sagdt, tagas i beräkning, att läraren behöfver böcker och hjelpredor för att följa med sin tid och till sin och skolans förmån använda dess framsteg i pedagogik och litteratur. Stora fordringar på deltagande i sällskapslifvet får han icke hafva. Nöjen och förströelser stå icke väl tillhopa med hans kall. Hans lif må, såsom den rättsinnige prestmannens, vara ett föredöme af Gudsfruktan, stilla huslighet, förnöjsamhet, flit, tarflighet och ordning; dertill fordras inga stora depenser, men deraf gifvas ungdomen de vackraste exempel. Vare derföre fjerran ifrån läraren allt begär att efterapa de rikare och högre samhällsklasserna. Vår tid behöfver uppmaning till tarflighet, och den kan af ingen lämpligare gifvas än af läraren i ord och gerning, i lära och lefnadssätt.

Dessa behof, med denna sparsamhet beräknade, torde dock i det närmaste kunna afhjelpas, utan att alltför mycket betunga staten, om nemligen läroverket anordnades med den koncentrering och besparing af lärarnes krafter, som vi nedanföre föreslå. Vi skola då se, att i stället för 15 à 16 lärare, som nu erfordras för ett läroverk, bestående af gymnasium, lärdoms- och apologist-skola, 11 lärare skola kunna undervisa ett lika stort eller större antal lärjungar, och att med föga tillskott af staten de 16 lönerna skola blifva tillräckliga för detta antal lärare. Måhända skall ock igenom någon billig jemkning af ecclesiastik-statens tillgångar, tillräckliga medel kunna beredas för både kyrkans och skolans tjenare, utan nya statsanslag.

5. Undervisning och Disciplin.

Hvad är skolans syftemål? Härpå svaras vanligen: att bibringa kunskap. Om man nu icke alldeles vill ogilla detta svar, så måste dock medgifvas, att det är både ofullständigt och ensidigt. Skolan är nemligen icke blott en undervisnings-, utan äfven, och isynnerhet, en bildnings- eller uppfostringsanstalt. Nu är väl sant, att skolan förnämligast sysselsätter sig med undervisningen; men detta sker dock icke så mycket för kunskapens egen skull, som icke fastmera derföre, att kunskaper och sysselsättningen med dessa äro det förnämsta bildningsmedlet. Och detta medel är så kraftigt, att efter någon inhemtad kunskap ingen är fullt densamme som förut, utan varder i någon mån en annan. Varder nu medlet rätt användt, d. ä. varder en sann kunskap meddelad på rätt sätt och i rätt ordning, så varder det vetande subjectet deraf förädladt; i vidrigt fall varder kunskapen icke blott onyttig, utan äfven skadlig. Kunskapen liknar således ett kraftigt läkemedel, ett skarpt vapen, hvilket icke är att leka med. I undervisningen måste således vara allvar. Kunskapen skall fattas och begripas af de intellektuella förmögenheterna, men icke blott beröra dessa, den skall äfven, såsom något högt, vördnadsbjudande och heligt, mottagas med ett ödmjukt, försakande och för sanningen öppet sinne, och således gifva väckelse och näring åt menniskans andliga natur, åt hennes ädlaste anlag till religion och dygd. I denna punkt mötas undervisningen och disciplinen, eller snarare sammanflyta, för att bilda ett gemensamt helt. Men disciplinen är ock en yttre, och såsom sådan tillkommer det densamma att förekomma och afvända allt, som kunde inverka störande eller hämmande på lärjungarnes intellektuella, sedliga och religiösa utveckling. Detta är disciplin i inskränkt mening. Men man kunde ock kalla detta disciplinens negativa sida; ty likasom den positiva skall befordra gudsfruktan och sedlighet, så skall den negativa hämma eller undanrödja allt, som strider deremot, såsom egenkärlek, högmod, stolthet, sjelfsvåld och all öfverträdelse af god tukt och ordning.

Skolundervisningen var af ålder ända till boktryckerikonstens uppfinning nästan hel och hållen muntlig, och fortfor att vara det, tills läroböcker blifvit författade och allmännare utspridda, då den muntliga undervisningen begynte afvexla med läsning. Detta förhållande har fortfarit ända till våra dagar, då man velat förvandla all undervisning till läsning, och blott bibehålla den muntliga, dels såsom en hjelpreda, till hvilken lärjungen kunde taga sin tillflykt, då han icke kunde rätt hjelpa sig sjelf, dels i form af förhör eller kontroll, att lärjungen verkligen läst, och med minne och begrepp rätt och väl fattat det lästa, och derjemte leda honom till noggrann eftertanke deröfver. Det låg väl ock i sakens natur, att lättare tillgång på lämpliga läroböcker och hjelpredor i alla ämnen förr eller sednare skulle åstadkomma en sådan omhvälfning. Vill man nu anställa en jemförelse emellan den muntliga undervisningen, läsningen och förhöret, så kan detta ingalunda göras i allmänhet, utan dervid måste olika läroämnen och lärjungarnes olika ålder och fattningsgåfva tagas i betraktande. Efter en ändamålsenlig, för lärjungens fattning väl lämpad lärobok kan denna igenom läsning och återläsning väl inhemta allt sådant, som skall inpräglas i minnet, t. ex. geographi, språkens paradigmer, vissa korta och bestämda satser och reglor i grammatik, naturkunskap, historia m. m. Den del åter af dessa och andra ämnen, som mera anlitar begreppet och eftertanken, medför mera svårighet. Här behöfves muntlig undervisning förnämligast af tvenne skäl, dels subjektift för att väcka och skärpa uppmärksamheten, reda begreppet och öfva eftertanken, dels objektift, för att undersöka, huruvida lärjungen begriper det, som skall läsas, och för att närmare förklara hvad han icke begriper, och isynnerhet för att visa honom huru han bör läsa; så t. ex. vid öfversättning och analys af främmande språk, de grammatikaliska termernas och reglornas tillämpning och användning o. s. v. Men vi hafve redan anmärkt, att kunskapen icke blott är föremål för minnet, förståndet, begreppet, tanken eller, med andra ord, för kunskapsförmågan, utan att den skall omfattas af hela intelligensen, och verka bildande och förädlande på menniskans hela andliga natur, och derigenom

på den sinnliga. I detta hänseende kan aldrig en lärobok ersätta den muntliga undervisningen, utan denna är lika nödig hela studiibanan igenom, ända in i mannaåldren, och äfven då kan muntligt meddelande vetenskapsidkarne emellan icke göras öfverflödigt eller tillfullo ersättas igenom läsning. Läroboken, så väl den än må vara inrättad, för att bibringa ett visst kunskapsmått, talar dock icke till nybegynnarens hjerta. Det lefvande intresset, den innerliga öfvertygelsen eller, der denna icke ännu kan finnas, den hjertliga tron på vetandets nödvändighet, högbet och förädlande kraft hemtas icke ur kompendier. Det ödmjuka, sjelfförsakande, sanningsälskande sinnelag, som är vilkoret för ett verkligt studium, kan icke fullständigt vinnas igenom dessas läsning. Lärjungen måste i lärarens personlighet upptäcka detta vetandets förädlande inflytande och derigenom dubbelt attraheras till denna personlighet, som han älskar och vördar, och till de studier, som adlat densamma. Han skall derigenom ledas till tro på vetandets humaniserande kraft i allmänhet, utan hvilken det ihärdigaste studium blir ett slafviskt och egennyttigt dagsverkande. Medgifves att denna tro är en frukt af en rätt lefvande muntlig undervisning, så är ock dermed denna undervisnings både nödvändighet och förträfflighet ådagalagd. Frågan kan nu blott vara att bestämma den rätta proportionen emellan muntlig och boklig undervisning eller läsning. Är den förra till tiden för inskränkt, så kan icke verkan deraf på ungdomens sinnen blifva nog djup och varaktig; utvidgas den för mycket, så måste den förr eller sednare urarta till en död mekanism, väcka leda och afsmak, och således verka motsatsen af det, som dermed åsyftas. Någon allmänt gällande föreskrift kan här icke gifvas. Lärarens ompröfning och insigt om hvars och ens behof af anvisning, ledning, bistånd, uppmuntran och råd är här den enda ledtråden. Klart är, att tiden för den muntliga undervisningen i mån af lärjungarnes framsteg bör allt mera inskränkas, alldenstund dess yttersta ändamål är att göra sig sjelf allt mer och mer öfverflödig, d. ä. att så handleda ynglingarne, att de mer och mer lära att studera på egen hand, och göras skicklige till **sjelfverksamhet**.

Sjelfverksamheten skattas ock i all uppfostran så högt, att alla skolor, som göra anspråk på allmänhetens förtroende, gerna vilja berömma sig af att befordra den, och i striden om olika lärometboders och skolsystemers företräde tror man sig göra vederparten största afbräck, då man, med eller utan skäl, anklagar denna för bristande sjelfverksamhet hos lärjungarna. Ropet höjes ifrån alla håll, och striden varder allt mera invecklad, emedan man icke gjort sig reda för hvarom frågan är. Hvad sjelfverksamheten vidkommer, tages den så ytligt, att den ena kallar läsning och öfverläsning sjelfverksamhet, en annan nekar detta och säger, att denna består just i muntlig undervisning och derigenom isynnerhet befordras. Beggedera lika orätt, ty sjelfverksamhet beror icke så mycket på hvad som göres, som huru det göres. När nybegynnaren tillhålles att mekaniskt i minnet inprägla eller rättare innöta några glossor, ändelser, namn eller dylikt, hvarvid eftertanken vanligen slumrar, icke är detta sjelfverksamhet. När läraren låter honom ur minnet upprepa några paradigmer eller stadsnamn eller präglar i honom definitioner och förklaringar, som dagligen och stundligen omsägas, är detta lika litet sjelfverksamhet; ty till sjelfverksamhet fordras intresse, frihet och en viss grad af tankeansträngning. Men då lärjungen med hela sin själ, fästad vid lärarens föredrag, anstränger all sin uppmärksamhet för att höra, fatta, minnas, behjerta hvarje ord och tanke, är detta sjelfverksamhet likaså väl som då han på egen hand söker lösa ett mathematiskt problem, tolka en invecklad period på ett främmande språk, eller med tanken följa någon philosophisk deduktion i en bok. Den som icke erkänner detta, förstår icke hvad sjelfverksamhet är. Äfven det illa beryktade förhörandet, hvarvid man tyckes tänka på en hörare med boken i ena hand och riset i den andra och en pilt med gråten i halsen af förskräckelse, att någon bokstaf vid uppläsandet skulle råka i glömska, äfven detta kan så inrättas, att dertill fordras sjelfverksamhet, om nemligen lärjungen skall redogöra, både huru han öfverläst och minnes, och huru han fattat och genomtänkt sin lexa. Blott att lexlaget icke är för stort, och man för kontrollens skull nödgas alltför tröttande omläsa samma stycke och upp-

repa samma frågor och förklaringar. När ynglingen har lust att studera, arbetar utan tvång, förstår hvad han läser och derunder förmår försätta sig uti och bibehålla en sådan sinnesstämning, att han af sina studier hemtar grundliga insigter och verklig bildning, då är han mogen till sjelfverksamhet, då är han ock mogen för universitetet, och till en sådan mognad skall elementar-läroverket bereda sina alumner. Detta åliggande fullgör skolan då, och endast då, när lärarne förstå att inrätta både den muntliga undervisningen och läsningen så, att alla själsförmögenheterna tagas i anspråk och hållas i en viss contemplativ och oskuldsfull, vi skulle vilja säga from och religiös, stämning, och för detta ändamål, utan att sky mödan, men ock utan träldom, — ty all träldom försoffar, — ordna den muntliga undervisningen och förhöret i en väl afpassad proportion till läsning och sjelfstudium. Hittills har man icke gjort sig särdeles möda att beräkna denna proportion. Man har å ena sidan vidhållit det gamla, utan att underkasta lämpligheten deraf någon närmare pröfning, och bestämt lika många muntliga undervisningstimmar för åttaåringen, som knappt kan läsa i bok, som för den för universitetet mogne ynglingen; å den andra har man gått till en annan ytterlighet, underkänt den muntliga undervisningen, och velat uträtta allt igenom öfverläsning och förhör.

Sammalunda skall disciplinen åsyfta en på en gång from, sedlig och sjelfständig karaktersutveckling, så att då lärjungen fått en rätt insigt om sedelagens bud, han också gerna och utan allt tvång förmår böja tankar och handlingar efter densamma. Disciplinen för barnet måste i allt, som är öfver dettas fattning, fordra lydnad för andras, för föräldrars och lärares vilja. Lydnaden bör härflyta af kärlek till dessa; och den stora konsten i barnauppfostran är att så vinna barnets tillgifvenhet, att det lyder af kärlek och förtroende till den älskade, vördade, ja nästan dyrkade ledaren. Äfven här ledes det af auktoritetstro. Men i samma mån som begreppet utbildas till fullt medvetande, bör denna kärlek och vördnad öfverflyttas på och fästas vid ett högre, vid det goda, sanna och rätta och dettas upphof — Gud. Den främmande viljan och auktoritetstron blifva nu icke de enda be-

vekelsegrunderna, utan Guds röst i samvetet och i hans ord låter sig allt tydligare förnimmas, blifver allt starkare och mäktigare. Vore nu denna röst, understödd af föräldrars och lärares vaksamhet och förmaningar, alltid och hos alla nog kraftig, för att göra sig åtlydd, så hade disciplinen inga vidare svårigheter att öfvervinna. Men då den onda hågen segrar, då afvikelser göras, då dessa, oaktadt de bevekligaste varningar, förnyas, vare sig af obetänksamhet, lättsinne, sjelfsvåld eller trottsighet, då får man icke så länge stanna vid blotta varningar, tills vanan vid dessas idkeliga upprepande verkar likgiltighet och kallsinnighet och slutligen förhärdelse, utan då inträder disciplinen inom sitt andra stadium, bestraffningarnes.

Att andra och verksammare bestraffningar än blott föreställningar måste finnas, derom är man väl öfverens, men hvilka de lämpligaste äro, derom tvistas. Straff, beräknade endast på egennytta eller ambition, duga icke. De väcka och underhålla sjelfviskhet, flärd och fåfänga. Emellan muntlig bestraffning och kroppsaga bestämmer vår närvarande skolordning ingen mellanliggande straffgrad, utan blott en svårare, nemligen relegation, hvilken åter icke är något disciplinärstraff inom skolan, utan blott en utväg att göra sig af med ynglingar, om hvilkas förbättring skolan misströstar. De å några ställen införda anmärkningsböckerna måste väl vara något verksammare än den blott muntliga föreställningen, emedan denne, tagen till boks, icke så lätt glömmes, och måste kommuniceras med föräldrar och målsmän, hvilka kunna och böra ytterligare inskärpa densamma. Olämpligt är dock att i dessa böcker anteckna det bifall, hvaraf ynglingarne kunna vara förtjente, ty detta lägges nog ändå på minnet, och det tyckes vara nog, då detta årligen eller terminligen uttalas i de betyg, som då meddelas. Då kroppsaga för de äldre lärjungarne svårligen kan användas, och icke heller torde vara lämplig, synas sådana anmärkningsböcker för dem vara ännu behöfligare, i fall man icke kan föreslå något annat verksammare medel. Då alla försök att kunna vidmakthålla skoltukten utan kroppsaga misslyckats, kan dess afskaffande icke tillstyrkas, men väl torde vara skäligt att bestämma vissa var-

ningsgrader, som böra genomgås, innan lärjungen förklaras hemfallen till skolaga, eller som det heter på det nyare skolspråket, "nedflyttas i strykklassen." Kollegium dock obetaget, att vid svårare förseelser gå varningsgraderna förbi och genast använda aga, der så pröfvas nödigt.

6. Läroämnen.

De i skolan af ålder antagna läroämnena voro ungefärligen desamma som nu, men man hade igenom ett slags tyst öfverenskommelse, hvilken ännu gäller i många äldre skolor, lagt uteslutande vigt på några af dessa ämnen, under det att de öfriga såsom bisaker vidrördes nästan blott i förbigående. Theologien och de gamla språken samt närmast dithörande ämnen studerades med allvar och stränghet i fordringarna, då man deremot ansåg för tillräckligt, om tillfälle fanns att läsa mathematik, historia, geographi och ett eller annat lefvande språk. Åtminstone måtte högst sällan vid flyttningar någon hafva blifvit underkänd i dessa ämnen. Detta sätt att studera hafva de nyare icke utan skäl kallat ensidigt, ehuruväl denna ensidighet haft sina stora fördelar, och våra fäder hafva igenom en sådan förberedelse lagt grunden till en lärdom, med hvilken vår tids ytligare mångkunnighet icke tål någon jemnförelse. Med rätta påstås, att "denna Elementarbildning gaf åt omdömeskraften säkerhet och öfning, åt tanken skärpa och bestämdhet, åt uttrycket ledighet, klarhet och styrka." Hvaruti bestod nu denna elementarundervisnings förträfflighet? Månne deruti, att man lärde grekiska och latin? Visserligen icke. Det bildande elementet finnes icke uteslutande i dessa språk, *utan i den method efter hvilken dessa språk lärdes* — en method, som grundlade en allmän grammatikalisk och logisk säkerhet, reda, klarhet och kraft i uppfattning, tanke och uttryck. Emellertid hafva de nya fordringarne på allsidighet vunnit gehör. Man har begynt att drifva alla antagna läroämnena med lika ifver och stränghet, och derjemte yrkat på införande af flera nya. Af det förra hafva de gamla skolorna redan lidit mycket, och den sednare åsigten, om den med bibehållande af klassystemet och utan att gifva dispens ifrån något ämne sättes i verket, skall i

grund förderfva dem. På denna väg till en mångkunnig ytlighet hafva Tyskarne experimenterat, misslyckats och nödgats återgå till det gamla. Det vore väl då bättre, att vi vände om på halfva vägen. Vi skulle ock tillstyrka detta, om äfven tiden kunde hämmas i sin fart och förmås att till och med vända. Men då detta icke är möjligt, måste man uttänka något sätt att utan uppoffring af de gamles grundlighet göra ett tillbörligt afseende på nutidens kraf. De gamles praxis gifver härutinnan en icke otydlig ledning. Den var nemligen i vissa ämnen oeftergiflig, men konniverade i andra. Vi behöfva blott gå ett steg längre och göra deras förfarande till en allmänt erkänd grundsats, eller med andra ord, icke blott i tysthet medgifva, utan öppet förklara, att vissa läroämnen äro så nödvändiga, att utan dem ingen bildning, än mindre lärdom, är möjlig; andra åter, ehuru i sig sjelfva af lika värde med de förra, kunna ignoreras och bildning ändock finnas. De förra måste af alla läras, ifrån de sednare bör med afseende på lärjungarnes förmåga och behof frihet kunna meddelas.

En detaljerad undersökning skulle här föra oss för långt; den kan ock så tillvida vara obehöflig, som just de ämnen, hvilkas oumbärlighet allmänneligen erkännes, redan hafva vunnit inträde i alla skolor, till och med i folkskolan, då deremot de ämnen, hvilkas större eller mindre nödvändighet för elementarbildningen omtvistas, just äro de, ifrån hvilka dispens bör kunna meddelas. De förra äro christendom, svenska språket, historia, geographi, mathematik, naturkunnighet samt något främmande språk, helst Tyska, emedan detta språk med sina grammatikaliska former och bestämningar närmast ersätter de klassiska, har mycken likhet med svenskan, och en särdeles rik och för oss tillgänglig litteratur. Huru går det då med klassiciteten? Så vida dermed menas kännedom af grekiska och latin, intygar en mångfaldigt bekräftad erfarenhet, att verklig bildning kan finnas den förutan. Men om, hvilket väl dock slutligen måste medgifvas, klassiciteten är hvarken grekisk eller latinsk, tysk eller fransk, icke heller något språks eller någon nations uteslutande tillhörighet, utan helt enkelt, såsom vi redan antydt, är grammatisk, logisk och ästhetisk d. ä. består i förmågan att redigt tänka, klart be-

gripa, säkert dömma och med bestämdhet och smak uttrycka tanken, begreppet, omdömet, då hvilar all verklig bildning på klassisk grund, och i denna mening kunna äfven ofvannämnde kunskapsämnen grundlägga klassicitet. Alla, den lärde och den olärde, presten och embetsmannen, borgaren och bonden, äro bildade hvar och en inom sin kunskaps- och verkningskrets i samma mån, som de besitta en sådan klassicitet, och om de sakna den, så äro de, äfven med en massa af all möjlig lärdom ändock — barbarer.

Härvid invändes, att om valfrihet medgifves i öfrige ämnen, blifver bildningen ensidig. Derpå svaras: bildningens allsidighet är antingen objektiv eller subjektif. Den förra afser kunskapens mångfald och omfång. Objektivt allsidig vore då den bildning, som omfattade *omne scibile*. En sådan allsidighet är omöjlig, emedan kunskapens fält är omätligt. Subjektiv allsidighet åter afser förnämligast den vetande personen och dess själsförmögenheter. Vi kalle den allsidigt bildad, hvars själsförmögenheter äro harmoniskt utvecklade, hvars tanke-, fattnings- och omdömes-förmåga äro så öfvade, att han, der så fordras, förmår inhemta kunskap, bestämma sin öfvertygelse, uttala sitt omdöme äfven om sådana föremål, som dittills varit honom mer eller mindre obekanta. Har ynglingen i skolan vunnit en sådan bildning, så skall han sedan icke blott vid universitetet, utan hela lifvet igenom, stärka, föröka och utvidga den efter förmåga, förekommande behof och omständigheter, och således förvärfva den praktiska duglighet och skicklighet, den säkra och klara blick, sjelfständighet och sinnesstyrka, hvarmed han förmår reda sig i alla skiften.

Ehuru nu en sådan bildning är i allmänhet tillfredsställande, så måste man dock fordra att elementarläroverket äfven skall omfatta de kunskapsarter och det högre kunskapsmått, hvilka egentligen anses tillhöra den högre lärdomen, prest- och embetsmanna-bildningen, eller med andra ord, att skolan måste lemna åtminstone en förberedande undervisning i alla de ämnen, som tidens bildning och samhällets behof kräfva. Skolan måste således steg för steg, i den ena afdelningen efter den andra, införa nya läroämnen, för att vid elementarkursens slut fullt motsvara denna fordran. Men derigenom

blifva läroämnena så många, att äfven de af naturen bäst begåfvade ynglingarne "icke förmå att med framgång omfatta dem alla, åtminstone icke samtidigt." Många vilja och böra af giltiga skäl inskränka sig till de ofvannämnda allmänt nödvändiga läroämnena, andra derutöfver studera blott ett eller annat läroämne. Men hvilka dessa ämnen skola blifva, kan icke på förhand och igenom någon allmänt gällande föreskrift bestämmas, utan allena med afseende på hvars och ens olika förmåga och anlag särskildt pröfvas. Man har visserligen yttrat farhåga, att ynglingen skulle missbruka denna frihet, och alltför lättsinnigt och obetänksamt utesluta några ämnen, som för honom kunde vara lämpliga, nödiga och nyttiga, och kasta sig på andra blott af nyck. Detta skulle ock troligen inträffa, om valet skulle göras af ynglingen allena. Men antages, att lärares kännedom om hans anlag, föräldrars och målsmäns råd med billigt afseende på ynglingens önskan gemensamt böra fälla utslaget, så torde denna farhåga vara undanröjd. Denna valfrihet och det stora antal af läroämnen, som fordras för att bereda tillräckligt utrymme för de väljande, kan omöjligen förenas med det nu gällande klassystemet. Fasta klasser kunna och böra af skäl, som vi framdeles skole anföra, bibehållas så länge man inskränker sig till de gemensamma läroämnena, ifrån hvilka ingen dispens kan meddelas. Men så snart nya ämnen tillkomma, emellan hvilka valfrihet tillåtes, måste ämnesläsningen införas för både lärare och lärjungar. Skolan måste nu betraktas som ett samhälle, en stat i smått, der föremålen för verksamheten, sysselsättningen och pligterna äro så många, att en arbetets fördelning varder nödvändig. Skolan i sin helhet skall då tillfredsställa det allmännas fordringar utan att af någon enskild lärjunge kräfva något utöfver hans förmåga. Derigenom skall mångstudium inskränkas, mångfuskeriet upphöra, anledningar till charlataneri minskas. Antalet af philologer, mathematici, kemister m. fl. i lärd mening skall väl ock blifva mindre. Men de, som blifva det, skola utan att deras krafter brytas, utan att göras onyttiga för det praktiska lifvet, hvar i sin sak studera med större framgång, lust och glädje. Frågen erfarenheten, hvilka mera gagna sig sjelfva, vetenskapen och fosterlandet, de, som idkat mångstu-

dier eller specialstudier? Hvilka hafva gifvit vetenskaperna, och derigenom samfundsandan, lyftning och bragt dem framåt? Svaret ligger oss nära. Skulle Linné, Berzelius m. fl. någonsin blifvit sin vetenskaps coryphéer för samtid och efterverld, om de förspillt sina ungdomskrafter på en distraherande mångkunnighet? Sant är, att några få finnas, som hafva förmåga och sinne för allt, som räcka till för allt, och af ett omättligt kunskapsbegär drifvas åt alla vetandets otaliga schakter; och må dessa följa sin böjelse och blifva polyhistorer, hvilka såsom ett slags lexika kunna rådfrågas af mindre mångkunnige; men huru få äro icke de, som verkligen förmå fortgå på denna oändligt mödosamma bana, och ändock bibehålla praktiskt intresse, förstånd och duglighet, som förena vetande med handling, hvilken förening dock i alla tider har varit, är och städse skall blifva den verkliga bildningens säkraste prof? Några finna ock sin glädje och sällhet i blotta lärdomen, äro och förblifva *sibi docti*, lefva ett helt och hållet kontemplatift lif, inbegripne i sina egna tankar, ibland sina böcker; detta må icke förmenas dem. Men den publika skolan, hvars valspråk är *vitæ discere*, må icke befordra denna riktning hos sina alumner, än mindre staten, hvilken icke kan göra mera än låta dem blifva ostörda i sina lärda grubblerier och drömmar; likasom den låter hvar och en annan, som det önskar, hafva sin leksak, den rike och sysslolöse ädlingen sina palats, betjenter, livréer, vagnar, det fåfängliga fruntimret sin granlåt o. s. v.

I stöd häraf böra läroämnena indelas i A) *Allmänna och Ofria* eller sådana, som skola studeras af alla, som höra till den afdelning inom skolan, der dessa föredragas, och B) *Speciella och Fria* eller sådana, för hvilka valfrihet medgifves.

A) *Allmänna eller Ofria*: a) christendom, b) kalligrafi, c) geografi, d) historia, e) mathematik, f) svenska språket, g) tyska språket, h) första grunderna af naturkunnigheten, (botanik, physik), i) sång, isynnerhet choral, k) gymnastik, l) teckning, m) philosophi *), (logik, moral, psychologi, philosophiens historia, propedeutik).

---

*) Med den anmärkning, som derom göres i Skolordn. 1 Sect. 3

B) *Speciella eller Fria:* a) latin, b) fransyska, c) grekiska, d) engelska, e) italienska, f) hebreiska, g) theologi, h) kyrkohistoria, i) nya testamentet, k) astronomi, l) kemi, m) physiologi, n) musik.

1) För dem, som skola aflägga student- och någon embetsmanna-examen, fordras dock ovilkorligen ibland de speciella läroämnena a. b. g. h. i.

2) För blifvande akademici och skollärare eller andra, som framdeles skola taga någon lärd grad: a. b. c. f. g. h. i.

3) För blifvande theologer: a. b. c. f. g. h. i.

4) Uti d. e. k. l. m. n. ega alla valfrihet.

Alla ämnen äro fria, så snart lärjungen inhämtat ett bestämdt minimum. Detta minimum i hvarje ämne bör vara bestämdt såsom en ovilkorlig fordran, men så lågt, att äfven de af naturen mindre väl lottade kunna uppfylla det utan öfveransträngning. Deremot böra visserligen de, som hafva bättre förmåga, uppmuntras till större framsteg. Dock måste allt, som öfverstiger fordringarna, öfverlemnas åt ungdomens fria val och verksamhet, och lärarne hafva här blott att uppmuntra, icke att tvinga. Detta minimum, eller de bestämda fordringarna, kunde med någon modifikation i vissa ämnen och tillägg af andra, som der icke nämnas, motsvara ett approbatur i nuvarande studentexamen enligt skolordningen.

Den nödiga proportionen i framsteg emellan olika läroämnen synes tillräckligen bevarad, dels derigenom, att läroämnena måste följa på hvarandra uti en viss genetisk ordning, så att det går förut, som underlättar ett eller flera efterföljande, och de lättare föregå de svårare dels derigenom, att lärjungen måste i skolan studera de ofria läroämnena på läsetimmar, som för dessa ämnen äro bestämda, samt att flyttning till högre klass icke medgifves, förrän han i de ofria ämnena visat prof på de insigter, som fordras i den näst föregående lägre, och slutligen vid afgång ifrån läroverket ovilkorligen prestera det i hvarje ofritt ämne bestämda minimum. Inom

---

kap. 3 §.: "att philosophie lektorn föredrager de elementa af praktiska och theor. philosophiens lärostycken med deras tillhörande historia och terminologi, som kunna för lärjungarne vara fattliga, och för deras ålders bildning tjenliga."

trängre gränsor synas lärjungarnes fria framsteg i särskilda ämnen icke behöfva eller kunna inskränkas, utan att pålägga dem ett alltför stort tvång, som hindrar dem att följa sina naturliga anlag.

Vill man åter icke medgifva valfrihet, så måste man nöjas med de ämnen, som i Skolordningen föreskrifvas, utom att hebreiskan i rektorsklassen kunde utbytas emot något lefvande språk, och några läroämnen begynnas i en annan ordning. Skolan står härutinnan på en vädlig differenspunkt emellan de tvenne motsatta fordringarna af mångkunnighet och grundlighet. Erfarenheten har redan hos oss, och ännu mera utomlands, bevisat, att den sednare uppoffras, då man fikar efter den förra. Då intelligensen tvingas att öfver sin förmåga omfatta alltför många kunskapsarter, förbryllas han deraf, förslappas och qväfves, i stället för att bildas och stärkas.

7. Lärotider och ferier.

De årliga lärotiderna böra så indelas och beräknas, att de blifva tillräckliga för undervisningens oafbrutna gång, utan att de ynglingar, hvilkas föräldrar och målsmän icke bo i läroverkstaden, blifva för mycket skiljda ifrån hemmet, och slutligen blifva främlingar ibland sina närmaste anhöriga, och utan att beröfva dem tillfället att tillbringa någon del af den vackra årstiden på landet, och i naturens sköte uppfriska kropps- och själskrafter. För detta ändamål äro ferier både nödiga och nyttiga, blott de icke så förlängas, att ungdomen förgäter hvad den lärt och vid återkomsten till skolan nödgas med ett för dem sjelfva och lärare tröttande och nedslående arbete förspilla tiden, för att ånyo lära om hvad de redan inhemtat. Man har i allmänhet sökt att igenom privatundervisning afhjelpa denna olägenhet; men utom det, att ferierna då förvandlas till ett slags privata läseterminer, verkar denna undervisning i allmänhet störande och hämmande på den publika, och har icke sällan mera skadat än gagnat. Ty de privata lärarne hafva sällan tillfälle eller håg att underrätta sig om och ställa sig efter den i skolan rådande methoden och disciplinen, och deraf händer, att somliga lärjungar undervisas och behandlas på ett, andra på ett annat sätt, och andra alldeles icke, och

så går en god del af den följande läseterminen förlorad, innan de kunna bringas till inbördes enhet och fylla hvar och en sin tillbörliga plats. Skola dessa olägenheter någorlunda undvikas, inser hvar och en, som erfarit att ungdomens minne vanligen är lika kort som lifligt, att ferierna måste förkortas till nära hälften af deras nuvarande längd, eller till högst 7 à 8 veckor om sommaren och 3 à 4 veckor om vintern, och lärarne ändock under halfva denna tid förbindas att gratis hålla så kallad ferie-läsning. Häremot invändes väl, att det skulle vara alltför kostsamt för aflägse boende föräldrar att med så korta mellantider hålla sina söner i skola nästan hela året; men tages dervid i beräkning, att de genom lärotidernas förlängning befrias ifrån ett drygt privat-undervisnings-arfvode, så synes kostnaden i det hela böra heldre minskas än ökas.

Svårare är att väl beräkna de dagliga lärotimmarna. Dertill fordras en noggrann kännedom om ungdomens arbetsförmåga och behof af ledighet till nödig hvila och kroppsöfningar. Öfverhufvud taget torde ynglingarne icke utan förmycken ansträngning kunna dagligen sysselsättas mer än 6 à 8 timmar sammanräknadt för sjelfstudium och muntlig undervisning, men oberäknad den tid, som användes till gymnastik, musik, sång och teckning. Skola de egentliga lärotimmarna egnas blott åt undervisning och förhör, och allt sjelfstudium och öfverläsning bestå uti hemlexor, så visar sig tydligt, att enligt nu gällande skolordning, en stor disproportion finnes emellan den tid, som skall egnas åt förhöret, och den, som återstår för beredelsen. Ynglingen måste nemligen på 2 à 3 timmar bereda sig till 5 à 6 timmars förhör och derföre blifver ock beredelsen derefter. Också nekar numera knappt någon, att detta behöfver jemkas. Endast om sättet äro tankarna delade. Några vilja förkorta vistandet på lärorummet, för att lemna mera tid för hemlexorna, andra vilja förlänga tiden på lärorummet, så att der både förhör och öfverläsning må kunna medhinnas. Vådan af det förra och fördelarna af det sednare falla en hvar i ögonen. I samma mån som lärjungens ålder och framsteg i kunskap fordrar mera tid för sjelfstudium, måste lärotimmarna i de öfre afdelningarna så betydligt inskränkas, att beredelsetiden blifver minst dubbelt längre än

undervisnings- och förhörstiden. Sålunda skulle lärjungarne vid 15 à 18 års ålder, då de behöfva mesta tillsynen, lemnas åt sig sjelfva i sina qvarter, med undantag af högst 3 timmar dagligen. Månne någon, som erfarit huru svårt det är att kontrollera ungdomens uppförande på lofstunderna, skulle våga föreslå en sådan förändring? Förlänges deremot vistandet på lärorummet, för att der medhinna både öfverläsning, undervisning och förhör, så tillbringas största delen af tiden under lärarnes ögon, hvilka äro ständigt tillhands, icke blott för att undervisa och förhöra, utan äfven för att leda och påskynda arbetet, och, hvad som måhända är det förnämsta, tillfälle gifves då att komma till noggrann kännedom om hvarje ynglings förmåga, att derefter moderera fordringarna, och att gifva alla en jemn och oafbruten sysselsättning, utan att öfveranstränga någon. Då öfverläsningen förrättas utom skolan, bestämmes hemlexan i det närmaste lika för alla, ehuru den ene stundom på en timme inhämtar den lättare än en annan på 4 à 5 timmar, ja det har någon gång händt, att ynglingar med utmärktare förmåga, som sällan öppnat läroboken i hemmet, blott på några minuter emellan deras och lärarens ankomst på lärorummet hunnit öfverläsa sitt pensum lika väl eller bättre för timmen än de flitigaste ibland kamraterna, fastän de med ett sådant hafs lika lätt återglömma. Då nu således arbetsförmågan, om man blott afser arbetstiden, är någorlunda lika hos ungdomen i allmänhet, men resultatet af samma arbetstid måste bli högst olika hos olika lärjungar, emedan den ena behöfver undervisning, förklaring, ledning, der en annan förstår att hjelpa sig sjelf, så synes det vara alldeles omöjligt att i lagen bestämma vissa timmar åt muntlig undervisning och vissa åt öfverläsning. Vill man då gifva lärjungarne tillräcklig tid till sjelfstudium, utan att för mycket skilja dem ifrån lärarne, så finnes dertill blott en utväg, hvilken vi redan antydt, nemligen, att låta dem hela arbetstiden vistas på lärorummet. I lagen bör då bestämmas, huru många timmar de dagligen skola sysselsättas, men åt lärarnes ompröfning öfverlemnas att efter olika behof och läroämnen ändamålsenligt fördela tiden emellan muntlig undervisning, förhör och sjelfstudium. Hemlexor må hvarken förbjudas eller anbefallas lärjungarne, utan blifva

alldeles frivilliga. Läraren må, der han så finner, skäligt uppmuntra till hemläsning, men icke tvinga, och äfven uppmuntringarna böra gifvas med den sparsamhet och urskillning, att lärjungarna icke äggas till öfveransträngning. Uppmärksamme lärare skola visserligen äfven ofta finna anledning att derifrån afråda de lifligare ynglingarne och hejda deras ifver.

8. Elementar-läroverkets enhet.

Att denna saknas, antydes genom blotta uppräknandet af olika slags skolordningar. Dessa äro kathedralskolor, gymnasier, högre och lägre lärdomsskolor, högre och lägre apologistskolor, pedagogier, realskolor, lycéer, atheneer, och dessutom en nästan oräknelig mängd pensions-anstalter, hvilka i alla vinklar och vrår i städer och i landsorter uppväxa för dagen, locka ungdom till sig för godt pris, experimentera till en tid, försvinna och ersättas af andra lika vanskliga. Men dessa nästan otaliga benämningar befinnas dock vid närmare påseende så sväfvande och så föga betecknande, att man af namnet alltför litet kan sluta till saken, helst de många afvikelserna förorsaka ett ständigt fluktuerande. Man jemkar och flickar, lägger till och tager ifrån, höjer och prutar. Man synes icke hafva gjort sig full reda hvarken för målet, medlen eller sättet. Om någon idé för dessa sträfvanden ligger och arbetar på djupet, så har den icke hunnit till klarhet. Man vet icke rätt hvad man vill, och beträder derföre godtyckligt de mest skilda vägar. Karakterisk är skolrevisionens berättelse om denna konfusa massa af skolor och de vexlande former för disciplin och undervisning, som uti dem vunnit inträde. Märkliga äro äfven de betraktelser, som Rektor Cramér i anledning deraf anställt, Bil. litt. S. sid. 2, 3.

När nu föräldrar, som icke sjelfva förstå att pröfva och välja, ämna sätta sina barn i skola, måste de råka i största bryderi. De höra namn på en mängd skolor, men kunna deraf icke med säkerhet sluta, hvarken till läroämnen, lärometbod eller disciplin. Så mycket torde de ändock komma under fund med, att en skola är lämplig för blifvande handtverkare, en annan för embetsmän, en tredje för prester eller lärde o. s. v. Men huru skola de kunna välja och genom valet bestämma

fver den åttaårige sonens framtid? De märka måhända icke
)s honom någon öfvervägande fallenhet för något yrke, an-
ngen derföre, att någon sådan ännu icke hunnit utveckla sig,
ler ock derföre, att de icke så noga förstå att utröna den.
en lärdomsskolan har större förtroende än apologistskolan,
:h för denna lilla omständighet måste gossen använda 8 à
) år af sin lefnad på latin, grekiska, hebreiska, för att vinna
träde i en smeds eller skräddares verkstad — eller ännu nå-
ra år till, för att — blifva en odugling.

Vi instämma med den värde reservanten deruti, att "större
het behöfves"; — ehuruväl en så fullkomlig enhet, att blott
:t slags skolor skulle finnas, åtminstone under närvarande
nständigheter, synes omöjlig att vinna. Folkskolan måste än-
l länge qvarstå, emedan allmogen står på så låg grad af bild-
ng, emedan den af sina knappa vilkor hindras att besöka
stsammare läroinrättningar, emedan denna skolas lärare ännu
fva för svag underbyggnad, för att bringa den till enhet med
lägre afdelningarne af elementarläroverket, och emedan detta
alle blifva öfverfullt, om äfven de af allmogens barn, som
ma qvarstadna vid landtmanna-yrket, der skulle uppfostras.
ck anse vi det vara en uppgift för framtiden att lösa, att
nga folkskolan till en sådan enhet med de lägre afdelnin-
rne af elementar-läroverket, att dess förras alumner utan för-
dring i kursen kunna intagas och fortsätta i den motsvaran-
klassen af det sednare. Tillämpnings-skolor äro väl ock
det närvarande nödvändiga, alldenstund elementar-läroverket
ns icke på längre tid i afseende på lärarnes antal och spe-
bildning kan vinna sådan fullkomlighet, att det kan uppta-
allt, som nu föredrages i tillämpningsskolorna; men i sam-
n mån som det förra fullkomnas, skall ock behofvet af de
lidare alltmera minskas.

Alla öfriga ofvan uppräknade skolor böra ombildas till
tt slags läroverk, och så organiseras, att de med likhet i
thod, läroämnen och disciplinen blott åtskiljas i fullstän-
heten, d. ä. att det ena sträcker sin lärokurs längre upp, har
ra klasser än det andra, men att läroämnen och kunskaps-
tt i motsvarande klasser blifva så lika som möjligt. Denna

skola, emedan den närmast motsvarar hvad vi hittills kallat elementar-läroverk, torde lämpligast hädanefter benämnas elementar-skola. Allt efter som den hade flera eller färre klasser kunde den erhålla namnen högre, lägre eller lägsta. En högre eller fullständig elementar-skola skulle närmast motsvara nuvarande kathedralskola eller gymnasium och lärdomsskola, omfatta de läroämnen, som vi redan antydt och nedanföre skola närmare bestämma, för att äfven kunna inom sig upptaga apologist-skolan; den skulle indelas i åtta klasser. Den lägre elementar-skolan skulle omfatta de 4 eller 5 lägre klasserna af den högre, samt den lägsta de 2 eller 3 lägsta klasserna, alla med den likhet i fordringarna, att den, som väl kunde prestera præstanda för första, andra eller tredje klassen af en skola, utan ringaste rubbning i sin kurs kunde fortsätta i andra, tredje eller fjerde klassen af en annan. De närmare bestämningarna och motiverna för denna organisation skola framställas i följande moment.

9. Den gamla och nya skolan.

Principerna för dessa båda skolor bekämpa hvarandra med en städse ökad häftighet, såsom tvänne motsatser, af hvilka den enas bestånd skulle medföra den andras fall. Dock torde detta vid närmare påseende vara ett missförstånd; ty endast i sin yttersta konseqvens äro dessa principer oförenliga. Då på den sista tiden begge skolorna dels visat sig böjda för, dels redan antagit, större eller mindre modifikationer, hafva de derigenom gifvit hopp om ett framtida inbördes närmande. Måtte denna väg upprigtigt beträdas! Måtte fientlighet, bitterhet, smädelser, misstroende bannlysas! Måtte lärarne mötas med ett upprigtigt erkännande af beggedera skolornas företräden och brister, med ömsesidig skonsamhet, aktning och tillförsigt till hvarandras goda vilja och nit i hufvudsaken, så skola de visserligen hafva mycket att lära af hvarandra, och deraf många ömsesidiga koncessioner följa.

Ehuru redan flera af den gamla skolans brister äro mer eller mindre vidrörde i föregående momenter, torde dock vara angeläget att här i en öfversigt sammanföra dem. Vi hafva anfört:

1:o. Att 1820 års skolordning tillkommit och förändras, ın att samtlige lärarnes erfarenhet och insigter dervid haft er hafva tillbörligt inflytande, och att den är obestämd, nutiös och vidlöftig.

2:o. Att styrelsen är orättvist, ensidigt och illiberalt orniserad, och i följd deraf söndrad och kraftslös.

3:o. Att kontrollen öfver den lärarepersonal, som utgör yrelsens majoritet, alldeles förlamas, öfver de öfrige lärarne alltför svag, och öfver lärjungarnes studier föga verkställr, särdeles vid flyttningar, der icke rättvisa, utan ett verkt kommiserations-system måste göra sig gällande.

4:o. Att lärarnes theoretiska bildning är ensidig eller otillcklig, den praktiska alldeles försummad, befordringsgrunder opålitliga, lärarnes ställning i och utom skolan alltför isoad och för deras verksamhet hinderlig, de flestas aflöning tför ringa.

5:o. a) Att den muntliga undervisningen och sjelfstudium ıe äro så beräknade och satte i ett sådant förhållande, att ömsesidigt underlätta hvarandra och gemensamt bereda ungmen till sjelfverksamhet, samt b) att disciplinen i skolan för rcket ställes på kroppsaga, och på gymnasium nödiga beaffningsgrader saknas, hvarigenom en lämplig öfvergång kunbildas ifrån barnets lydaktighet till den mognade ynglingens lfständighet.

6:o. Att flera läroämnen, som tillhöra elementar-läroverkt, äro ur skolan uteslutna, och lärjungarna ändock öfver föriga och behof måste samtidigt studera alltför många ämnen.

7:o. Att läseterminerna äro för korta och ferierna för lån, de dagliga läsetimmarna åter alltför många, om allt sjelfadium skall idkas utom lärorummet, men för få, för att inom rorummet räcka till både för öfverläsning, förhör och unrvisning.

8:o. Att elementar-läroverket är söndradt i för många slags olor och derföre saknar nödig enhet och öfverensstämmelse.

De tvänne första punkterna hafva intet sammanhang med ass-systemet, och de deri omnämnde bristerna kunna, äfven n detta bibehålles, undanrödjas; de 6 sista punkterna åter

angifva sådana olägenheter, som äro ifrån klass-systemet oskiljaktige.

Den gamla skolan är alltigenom indelad i fasta klasser, hvilka blott en gång på året upplåtas, för att aflemna dem, som inhemtat den för klassen bestämda kursen i alla ämnen, och emottaga andra, som hunnit till början af denna kurs. Kursen inom en sådan klass är beräknad för tvenne år, hvarföre ock de dervarande lärjungarne delas i tvenne afdelningar. Till den yngre afdelningen höra de, som första året äro inom klassen, till den äldre de, som äro der på det andra, Emellertid åtnjuter hela klassen året om samma muntliga undervisning, och läser i det närmaste samma hemlexor, hvilka i de ämnen, der detta låter sig göra, för de äldre något utvidgas på bredden. Så t. ex. läsa i grammatik de äldre flera undantagsreglor eller af de allmänna reglorna flera exempel än de yngre. Något särskildt ämne, t. ex. i andra klassen grekiska, börjas ock af de äldre, hvilket icke bestämdt fordras af de yngre. För öfrigt lärer väl den egentliga skillnaden bestå deruti, att de äldre bättre, grundligare och fullständigare skola känna sin kurs än de yngre. Flyttning ifrån klassen bör, såsom vi redan anfört, lagenligt icke medgifvas förrän kursen i hvarje ämne är fullständigt inhemtad. Antalet af lärjungar inom hvarje klass varierar betydligt vid olika skolor och på olika tider; per medium torde det dock vara omkring 30.

Utom de redan anmärkta olägenheterna följer häraf:

1:o *Att de äldre måste afhöra samma muntliga undervisning det andra som första året och få derföre andra året höra litet eller intet, som de icke hört förut.* Skall nu läraren muntligen pränta i dem minnessakerna, så kan väl till en del omsägningarna behöfvas. Men om, hvilket väl är ovedersägligt, dessa bäst öfverläsas efter läroboken, och den muntliga undervisningen bör egnas till förhör, förklaringar och anvisningar, för att väcka och underhålla vettgirighet, lif och intresse, så skall detta motverkas af de oupphörliga omsägningarna, hvilka tvärtom förorsaka tröghet och ledsnad. De olägenheter, som åtfölja årsflyttningarna äro redan uppgifna.

2:o *Att ibland 20 à 30, någon gång 60 à 70 lärjungar,* vilka tillbringat några ett, andra två och somliga tre år i lassen, *kunskapsgraden är mycket olika.* Denna olikhet är lor nog vid läseårets början, då redan vid flyttningen några f de uppflyttade hunnit något öfver fordringarne, några jemt ıotsvara dem, men de fleste i ett eller flera ämnen äro mera ller mindre underlägsna, och skall under läseårets lopp blifa allt större igenom ynglingarnas olika flit och fattningsgåfva olika ämnen. Samma undervisning kan då omöjligen vara implig eller gagnelig för alla. Begagnas den erotematiska ıethoden, kan väl läraren lämpa sig efter den tillfrågades åndpunkt, men han må ställa frågan huru som helst, så tola många finnas, som deraf hafva intet att lära, emedan nnet antingen redan är dem bekant, eller ock öfver deras ttning. Vid förhöret skall tiden ännu mer förspillas genom t flera gånger genomgå samma pensum, hvilket annars icke ırna kan förslå till en eller annan fråga för hvar lärjunge. etta blir väl ändock i en talrik klass temligen ytligt, då för ıarje särskild lexa blott en eller två minuter belöpa sig på ıar och en, och vexelundervisning sällan kan begagnas, emeın dugliga och tillförlitliga monitörer svårligen finnas ibland i nära kamrater, som med all olikhet såsom lärjungar, dock ke gerna kunna användas till hvarandras kontrollörer. Med ımlexorna har det sig ännu svårare; de svagare få icke sällan llsätta en del af natten, för att lära de pensa, hvilka de ınnigare och snabbtänktare blott ögna igenom på några minuter.

3:o *Att klass-systemet är ett tvångssystem för både lärare ch lärjungar.* Då uppmärksamheten ibland så olika lärjunır är svår att underhålla, måste disciplinen befordras med verdrifven stränghet, emedan den minsta efterlåtenhet å läırens sida begagnas till upptåg. Tvång måste ock, fastän fa förgäfves, tillitas, för att befordra hemlexans öfverläsing, isynnerhet i de ämnen, för hvilka någon lärjunge sakır håg eller anlag. Läraren måste ock tvinga sig sjelf för t dag ut och dag in hålla ut med sina tryckande skyldigeter. Huru mången klass-lärare har icke, särdeles vid äldre r, velat utbyta fårlan och grammatikan emot skäran och ploen, eller något annat för hans krafter, helsa och lynne min-

dre tärande yrke än det evigt enahanda skolarbetet! Om han deremot läseårets slut får njuta någon hugnad af de få ynglingars framsteg, som då kunna väl prestera præstanda, uppväges denna af ledsnad öfver flertalets underlägsenhet, på hvilka mödan varit mer eller mindre förspild; och då nästa läsår inträder, måste han åter vältra samma årligen tillbakarullande Sisyphus-klippa. Någon har derföre liknat klass-systemet vid ett "tramphjul", der man oaktadt alla ansträngningar icke kommer ur stället. Är åter läraren i någon mån efterlåten, inrota sig sjelfsvåld och lättja.

4:o *Att det täta ombytet af lärare med skilda åsigter och method konfunderar ungdomen, så att den slutligen icke vet, om någon verklig sanning finnes.* Denna olägenhet är väl mindre i de ämnen, i hvilka man helt och hållet kan sluta sig till läroboken och der de tillägg, som göras, äro osvikliga fakta t. ex. i geographi, mathematik m. fl. Men i de ämnen, der lärarens subjektivitet måste mer eller mindre inverka, är detta högst förderfligt, t. ex. i christendom. För en eller annan mansålder tillbaka, då kunskap och öfvertygelse, såsom med stående stilar, i oförändrad form fortgick ifrån man till man, och i följd deraf den ena sade efter detsamma, som en annan sagt förut, betydde detta föga; men i våra dagar, då man svårligen kan finna tvenne personer, som hafva samma religions-åsigter, än mindre nyttja samma framställningssätt, är detta oberäkneligt. Under skoltiden har gossen haft minst fem olika lärare i alla ämnen, af hvilka den följande åtminstone i någon mån rubbat hvad den föregående inplantat. Hvilken osäkerhet i ynglingens öfvertygelse måste deraf uppkomma? Vore det underligt, om lärjungarne redan innan sin första nattvardsgång inledas i olyckliga tvifvel? Månne icke häruti måste sökas yttersta orsaken till tidens lösa religions-åsigter? Äfven i språkstudium, der skiljaktiga methoder rekommenderas och mängden af läroböcker är oräknelig, hyllar den ena läraren en method, den andra en annan. En hvar gör sina tillägg och förklaringar ur olika källor och i så olika ordalag, att lärjungen tror sig få höra något splitter nytt, ehuru saken är densamma. Så börjar han med att veta något och slutar med osäkerhet och konfusion i allt.

5:o *Att ansvaret för uteblifna framsteg och okunnighet i något ämne icke drabbar någon viss lärare, utan alla,* den oskicklige och försumlige med den skicklige och flitige.

De tvenne sista punkterna nämna olägenheter, som kunna afhjelpas genom ambulatorisk ämnesläsning för lärarne, och gälla således icke gymnasium och motsvarande klasser af kathedralskolan, der denna läsordning följes.

Efter dessa allmänna anmärkningar vilja vi taga lärdomsskolans särskilda klasser i närmare ögonsigte, fortgående nedifrån uppåt, och derefter bifoga något om apologistskolan.

I första klassen skall gossen lära sig gå i skola d. ä. infinna sig på klockslaget i lärorummet och der tyst och stilla intaga sin plats, vara uppmärksam på hvarje ord af läraren, och noga fästa det i minnet, småningom vänja sig vid öfverläsning af små, lättare, väl förklarade och till innehållet väl fattade pensa. Igenom läsning uträttas dock här föga. Nästan allt beror på muntlig undervisning och öfning, på lärarens förmåga att lämpa sig efter gossens fattning, reda begreppet och underhålla en liflig och oafbruten uppmärksamhet. För detta ändamål måste alla förklaringar vara korta, tydliga och bestämda; likaså frågorna, hvilka böra med största raskhet omvexla ynglingarne emellan. Frågan gifves till hela klassen, och den svarandes namn nämnes efter frågan. Derigenom skola alla finna sig tillsporde, och känna sig förbundne att hafva svaret till reds. Kan den uppropade icke svara, må han till bevis af sin uppmärksamhet upprepa frågan. Kan han icke heller detta, erhåller han anmärkning för bristande uppmärksamhet. Igenom denna enkla method hafva vi sett gossarne oafbrutet muntrade och lifvade och så hållne i haleine, att man efter en half eller högst trefjerdedels timma finner behöfligt, att låta dem hemta sig några minuter, under hvilka de få roa sig i lärorummet, eller ock gå ut i friska luften, hvarefter de åter fortsätta såsom förut. Sålunda inhemtas med lätthet de små pensa, som fordras för denna klass, och hvad som är det vigtigaste, gossarne lära sig att hålla tankarna tillsammans och anstränga uppmärksamheten. Detta lyckliga förhållande uteblifver här under en skicklig och driftig lärares ledning aldrig. Allt detta verkställes ock lämp-

ligast af en lärare. Då läroämnena här äro ungefärligen desamma, som i folkskolan och fordringarne små, kunna de ock utan svårighet af en lärare omfattas. De nybörjande lärjungarne, särdeles om kursen för de bättre begåfvade beräknas för ett år, och för de svagare förlänges efter behof, och flyttning anställes för hvarje halfår, kunna ock så hållas tillsammans, att de hafva full fördel af samma undervisning; helst läraren i de ämnen, der det behöfves, lätteligen kan afdela dem i två, högst tre rörliga lexlag, emellan hvilka undervisning, förhör och öfverläsning omvexla. Ställas åter redan i denna klass alla eller de flesta ämnen utan urskiljning på hemläsning, och förvandlas klassen till en förhörs-anstalt, så skola barnen öfverhopas af utanlexor, förvirras och tröttas. Ett sådant förfarande, hvartill beqvämlighetsälskande och oskicklige lärare taga sin tillflykt, kan icke nog strängt klandras.

I andra klassen förfares likaledes, blott med den åtskillnad, att gossarnes något stärkta och öfvade förmåga att sjelfva öfverläsa mera anlitas, dock med den sparsamhet och beräkning, att den muntliga undervisningen fortfarande är det väsentliga. Ett eller annat nytt läroämne har nu tillkommit, kurserna i de förra fortgått och vidgats, men ännu bör det icke vara öfver en lärares höfva, att så lifligt uppfatta dem, att han i alla verkligen är undervisare. Med ettårig kurs och flyttning för hvart halfår med samma modifikation, som i första klassen, böra de flesta af klass-systemets olägenheter äfven här kunna undvikas, och ynglingarne utan särdeles hinder för hvarandra sammanhållas i två eller högst tre lexlag. Som i våra nuvarande lärdomsskolor undervisningen i första och andra klassen skötes med framgång, der nit och skicklighet icke saknas hos läraren, och nyheter icke böra befordras der det gamla duger, anse vi att för lärjungarne tätare flyttning är den enda här af behofvet påkallade förändring i organisationen, och i läroämnena latinets uppskjutande till tredje klassen, för att icke här behöfva intaga något specielt läroämne. — För klasslärarne åter, som annars till skada för sig och skolan alltför snart tröttna, böra undervisningstimmarne något kunna inskränkas, derigenom att de befrias från de ämnen, der vexelundervisning och kursläsning, enligt redan var-

nen erfarenhet, äfven för nybegynnare är lämplig, t. ex. i geographi, arithmetik, lineartecknіng, botanik och kalligraphi.

I tredje klassen ökas läroämnenas antal. Ett eller annat specielt ämne måste antagas, och derföre valfrihet medgifvas. Kurserna utvidgas. Äfven den skickligaste lärare förmår icke omfatta allt med intresse och klarhet. Oaktadt allt bemödande att väl studera sig in i alla ämnen, att väl sköta dem alla, skall han dock icke i alla lyckas lika väl. Nog kan han med läroboken i hand mekaniskt förhöra, antingen efter ordagrann utanläsning, eller med frågor efter boken. Men undervisning i ädlaste och högsta mening, så att allt hvad lärjungen på sin ståndpunkt kan fatta, med klarhet, intresse och lif framställes, och vettgirigheten väckes och underhålles igenom en och annan vink utom och utöfver hvad denna egentligen nu bör eller förmår inhemta, kräfver icke blott att läraren en gång för alla skall hafva förvärfvat sig ett visst mått af kunskaper, äfven om detta vore mycket ymnigare än hvad han egentligen på sin plats kunde behöfva, utan ock att läraren sjelf skall studera i de ämnen i hvilka han undervisar. Vore ock lärdomsförrådet aldrig så stort, så skall dock undervisningen blifva kall, liflös, mekanisk i samma mån som lusten att studera aftager hos läraren. Derföre, om det ock vore möjligt, hvilket vi betvifle, att en ung, driftig med lyckliga undervisningsgåfvor och godt minne utrustad lärare i början och till en tid kunde fullt omfatta och drifva alla i denna klass förekommande ämnen, kan han dock icke i längden bibehålla sig på denna fördelaktiga punkt, emedan ingen kan hålla ut med att samtidigt studera 10 à 12 olika ämnen. Af dessa skäl, och då valfrihet och ämnesläsning för lärjungarne gör ambulatorisk ämnesläsning för lärarne oundgänglig, yrke vi, att denna läseordning måste vidtaga i denna klass, hvilken bör bilda en öfvergång ifrån klassläsning till ämnes- och kursläsning. De lärjungar, som icke läsa latin, deltaga i den nästföljande klassens läsning i något specielt ämne, på de timmar, då latin läses i den tredje. Derjemte läser denna klass gemensamt med hela skolan i de ämnen, der en sådan samläsning eger rum för första och andra klassen. Viss tid för vistandet inom denna klass eller för afflyttning derifrån

bör icke bestämmas, utan blott ett gifvet minimum fordras, och så snart detta i alla ämnen kan presteras, flyttas lärjungen efter undergången examen upp i fjerde klassen på hvilken tid af läsåret som helst. Den ambulatoriska ämnesläsningen för lärarne medför ock den fördelen, att både lärare och lärjungar, innan kursläsning och fri flyttning vidtaga, få göra hvarandras bekantskap, hvilket sker så mycket lättare, som de icke äro alldeles främmande för hvarandra, emedan ämneslärarne, för att vinna enhet i undervisningen, böra redan i första och andra klassen inspektera, hvar och en i sitt ämne.

Klass-systemets brister blifva allt mera tryckande i skolans högre stadier. I första och andra klassen kunna de mildras och till större delen undanrödjas med några få modifikationer af detta system. Redan i tredje blifva betydliga förändringar af nöden för att kunna besegra dem, och i den fjerde framträda de samtligen med sådan kraft, att vi icke se någon annan utväg än att införa den nya skolans läsordning, d. ä. ämnesläsning för lärarne, vexelundervisning, valfrihet, kursläsning och fri flyttning för lärjungarne, dock med de inskränkningar, hvilka vi redan till en del antydt, och en blifvande skollag bör närmare bestämma.

I fjerde klassen inträda klass-systemets olägenheter. Tvenne lärare räcka icke till för så många ämnen, som der förekomma; åtminstone förmå de icke i alla undervisa i den högre mening, vi nyligen nämnt. Läroämnenas stigande antal gör valfrihet ännu oundgängligare än i tredje klassen. Ynglingarne, redan nu vid en ålder af 14 à 16 år eller derutöfver, gripas af ett oemotståndligt begär till större frihet i sin verksamhet, och då en sådan frihet nekas dem, då de icke få fortgå i någon mån efter inre håg och kallelse, utan ännu skola inhemta 14 à 15 olika kunskapsarter i små delar, så qväfves slutligen kunskapsbegäret. Och när hågen sålunda blifvit qväfd, måste tvångsåtgärder vidtagas. Lärarne få uppmuntra, förmana, hota, bestraffa, och fliten vill dock icke infinna sig hos alla och i alla ämnen, hvarföre man ock ofta nog, för att åtminstone uträtta något, finner sig nödsakad att drifva ett eller annat så kalladt vigtigare ämne på de öfrigas bekostnad. Dock, olägenheterna äro redan summariter anförda; vi vilja icke trötta

med att vidare upprepa dem. Endast ett erfarenhetsbevis må tilläggas, att nämligen skollärare i allmänhet deruti instämma, att Rektorsklassen i lärdomsskolan jemnförelsevis och i förhållande till de insigter, man borde kunna fordra af dess lärjungar, är den svagaste. Icke kan man derföre anklaga lärarne, icke lärjungarne. Skulden drabbar systemet. Om en skicklig lärare privatim väl handleder lärjungar, med hvilka något kan uträttas, förkofra de sig hastigare för hvarje år, och då de uppnått 14 à 15 års ålder behöfva lärarne blott uppmuntra och råda, leda och kontrollera arbetet, hvilket fortgår med ökad fart och stigande glädje och tillfredsställelse. De hafva brutit skalet och fått smaka kärnan. Så förhåller det sig ock med nya Elementarskolan i Stockholm, der läsordningen mest liknar den privata. Hvarföre sker icke detta vid våra Lärdomsskolor? Hvarföre inträffar der i allmänhet motsatsen, att farten hämmas ju längre ynglingen avancerat? Jo! dertill är mångläseriet, den minutiösa utportioneringen af för många läroämnen samt tvångsarbetet och tvångsundervisningen orsaken. Vi säge tvångsundervisning, ty utan tvång lärer väl ingen tänkande och förnuftig yngling dag ut och dag in 5 à 6 timmar låta pränta i sig af andra, hvad man bättre och på kortare tid sjelf kan inhemta.

Att våga ett omdöme öfver Gymnasium är ett vanskligt företag, isynnerhet för skollärare. Hvad som yttras om läroverket anses vara rigtadt emot lärarne, och förestafvadt af afund emot bättre lottade. Häremot vilje vi uppriktigt erkänna, att gymnasierna de sednare åren undergått mycken förbättring, så vida det berott af lärarnes personlighet, och att dessa i allmänhet ibland sig räkna de bättre förmågorna, då skolan får åtnöja sig med de svagare. Och just detta bevisar, att bristerna äro införlifvade med gymnasii-inrättningen och att genomgripande reorganisation är af nöden. Skulle man för något anklaga lärarne, så vore det derföre, att de i följd af sin ställning icke kunna, eller icke vilja, inse och erkänna, hvad som är allom bekant. Dock icke ens denna beskyllning hade här bort inflyta. Må hvar och en behålla sin öfvertygelse oqvald, dock icke blott behålla utan ock ärligt uttala den, på det att de, som slutligen skola fälla utslaget,

må kunna väga skäl och motskäl. Här, om någonsin, äro alla tysta förbehåll skadliga. Måtte ingen anföra blott skenbara skäl och förtiga de verkliga. För vår del skola vi, obekymrade om misshag eller bifall, hålla oss till saken och låta den tala för sig sjelf, utan att något förstora eller fördölja, någon antasta eller smäda.

Gymnasium är, så vida man afser giltiga skäl och grunder, icke någon sjelfständig afdelning af elementar-läroverket, utan ett derifrån lösryckt stycke, ett mellanting mellan skola och universitet, hvars största svaghet kommer deraf, att det icke bygger på skolans grund, icke fortsätter der skolan slutar, utan låter ynglingarne vid uppflyttningen ifrån skolan helt omärkligt göra ett hopp i disciplin och undervisning, hvarigenom de inbilla sig vara något annat och mera än lärjungar. Redan i skolans rektorsklass, isynnerhet der denna är belägen nära gymnasium, insupa lärjungarne ett falskt begrepp om den gymnastiska friheten, och de hafva äfven någon gång gjort ett och annat försök att deruti efterapa gymnasisterna. Ehuru den allvarsammare skoldisciplinen för det mesta gjort detta om intet, skulle man dock kunna framleta en och annan temligen ny tilldragelse, som bevisar detta. Såsom gymnasisten med ett visst trotsigt förakt ser ned på skolans samtlige lärare, så visa ock rektorsklassens lärjungar ännu i dag köld och likgiltighet emot de lärare, hvilka de i sin inbillning lemnat efter sig. För denna sinnesstämning, som i skolan icke fått luft, kommer nu den större friheten på gymnasium väl till pass, och skolpilten, blifven gymnasist, försummar icke att begagna sig af de gynnande omständigheterna.

Den ovilkorliga lydnaden fordras nu icke mer. I dess ställe behandlas ynglingarne med en viss artighet, göra anspråk på ett visst undseende, parlamentera med lärarne, pruta på sina skyldigheter, på lagens kraf, men sky ingalunda att advocera och åberopa lagen emot sjelfva lärarne, då de tro sig förnärmade i sina fri- och rättigheter. En af läraren gjord anmärkning skall till sin befogenhet noga ventileras innan den efterkommes. Stundom blifva då lärarens och lärjungarnes tankar delade, tvisten underställes Rektors eller Kollegii ompröfning, och om äfven läraren i bästa fallet slutligen får rätt,

fterlemnas dock i lärjungarnes sinnen ofta nog en bitterhet, om väntar efter tjenliga anledningar till nya utbrott. Under llt detta stå lärare och lärjungar inbördes på främmande fot ch bemöta hvarandra med en afmätt försiglighet. Sjelfva beämningen "herre", eller ännu sämre, det kalla upprepandet f namnet i stället för det förtroliga du, vid samtal med lärungar, är härutinnan verkligen betecknande, att å ena sidan örtroligheten, å den andra vördnaden försvunnit. Hos yngingarne finnes icke den öfvertygelsen, att de i sedlighet och tudier böra ledas af lärarne och lita på deras bättre insigter, tan fastmera vilja de, enligt en inrotad esprit, leda, råda och jelpa sig sjelfva.

Dessa och dylika beskyllningar, invänder man, träffa icke e nuvarande gymnasierna, hvilka skola undergått en betydlig rbättring. Ja, detta är till någon del redan medgifvet. Gymnasisterna våga nu icke begå så grofva streck, som för några r sedan, icke så oförsynt trotsa lärarne, icke så uppenbart töra lugnet, icke så offentligen anställa larmande gillen. Ytan r mera hvitmenad, skenet fagrare. Men är ock anden förättrad? Finnes nu mera gudsfruktan, sedlighet, förtroende ill lärare, mera kärlek till undervisningen, mera uppmärksamet under lärotimmarna? Härom må man fråga de lärjungar, om sist afgått till universitetet, och dem, som ännu vistas vid ymnasierna, om man till den grad eger deras förtroende, att an kan erhålla ett uppriktigt svar. Fråge man vidare alla em, som närmare känna ställningar och förhållanden inom och tom lärosalarna, och man skall af äldre och yngre ifrån ett elt sekel tillbaka*) intill denna dag erhålla intyg, som samanstämma deruti, att tvåtredjedelar af tiden vid gymnasium ått förlorad; att i några ämnen ingen förkofran skett ifrån koltiden; att i andra de förnämsta framstegen gjorts på egen and; att de många lärotimmarna med undantag af några få, innen igenom en ända till leda utlänjd muntlig undervisning, arit odrägliga för den läraktige, alldeles onyttiga för den för-

*) 80 år hafva nu förflutit sedan, af föga behagliga anledningar, d 1765 års riksdag, om vi rätt minnas, frågan väcktes att öfver ymnasierna tillsätta så kallade censores morum. Hvilken känner icke denanna "Minnen ifrån Skolan"?

sumlige, en oersättlig tidsspillan för alla; att mången yngling bemödar sig och till en del lyckas, att föra lärarne bakom ljuset, både i afseende på seder och uppförande; att ett hastigt genomögnande af det föresatta pensum näst före timmens början eller ock under loppet deraf är nog, för att med en eller annan kamrat till sufflör draga sig någorlunda fram, så att vid terminens slut approbatur meddelas och derutöfver; att ingen kontroll finnes öfver hvad man vid läroårets slut bibehållit af det, som derunder meddelats; att kunskaperna i följd deraf blifva något fragmentariska och att man i följd deraf knappt i något ämne, utan ihärdigt arbete på egen hand, kan redovisa för en sammanhängande kurs. Må man besöka gymnasii lärosalar och se, huru föga lif och uppmärksamhet der råder; huru föga förberedde lärjungarne äro; huru, under det att en förhöres, de öfriga sitta tröga och sysslolösa eller ifriga att läsa öfver, tills de i sin ordning skola uppkallas. Vid explikation t. ex. af något främmande språk, inträffar stundom att allena första perioden af lexan genomläses vid läsetimmans början, och sedan öfverläses under dess lopp den följande perioden, medan den föregående uppläses högt för läraren, och så i ordning till timmens slut. Utom lärosalarna äro gillen, der ohöfviskt glam, kort och spirituosa utgöra förnämsta nöjet, icke ännu sällsporda. Skulle det då icke vara tid att reorganisera en läroanstalt, der missbruk och missförhållanden äro så djupt rotade? Äfven om några af dessa för kortare tid kunde besegras af en eller annan öfverlägsen personlighet, skola de dock återkomma med fördubblad styrka, och den enskilda ansträngningen, kraften och dugligheten skola slutligen, hädanefter som hittills, duka under för så många svårigheter. Lärarepersonalen vid gymnasierna har under det sista decenniet ibland sig upptagit så många unge, nitiske, kunnige och talentfulle män, att, om det berott af dessa, skulle visserligen allt nu vara godt och väl; men då dessa så utrustade män icke förmått åstadkomma någon väsentlig förbättring, våge vi deraf göra den bestämda slutsatsen, att dessa brister äro ifrån gymnasii-inrättningen, i dess nuvarande skick oskiljaktiga.

De skäl, man anfört till försvar för gymnasiernas söndring ifrån skolan, äro så många, att det skulle blifva alltför vid-

löftigt att uppräkna dem alla. Vi tro dock, att alla, som icke hafva blott klang utan verklig betydelse, kunna ytterst hänföras till tvänne hufvudpunkter: *olikhet i undervisning* och *olikhet i disciplin.* Att en sådan olikhet verkligen finnes, är onekligt. Om den är så stor, att icke skolpilt och gymnasist kunna utan olägenhet undervisas och disciplineras vid samma läroverk och af samma lärare, så finnes till gymnasii afsöndring ifrån skolan tillräckliga skäl, och just derföre skall detta med all noggrannhet undersökas.

Hvad då först undervisningen vidkommer, så stadgas i skollagen, att den skall bestå i vissa läroböckers eller lärokursers förklaring och inlärande, och att den erotematiska eller Sokratiska låromethoden skall användas, men egentliga föreläsningar i ett mera sammanhängande föredrag icke tillåtas. Det föreskrifna kunskapsmåttet vid flyttningar inom gymnasium klasserna emellan, samt vid afgång från gymnasium till universitetet, skall äfven beräknas efter läroböcker såsom i skolan. Ämnena försvåras, läroboken utvidgas (ehuru äfven några af de läroböcker och klassiska författare, som begagnats i skolan, bibehållas), fordringarna stiga, men undervisningen bör dock alltid följa läroboken och vissa bestämda lärokurser igenom hela elementar-läroverket. Att så bör och måste ske, ligger i elementar-undervisningens natur. Kunde gymnasisten följa med en föreläsning i akademisk form, då kunde han ock, biträdd af nödiga hjelpredor, studera på egen hand och tillhörde icke mera elementar-läroverket. Han vore då mogen för universitetet. Således får icke gymnasii undervisning vara en annan än skolans, utan måste vara en fortsättning af skolans. Emellan undervisningen i rektorsklassen och på gymnasium kan och får icke vara någon annan skillnad än den, som i skolan finnes emellan andra och tredje klassen eller emellan tredje och rektorsklassen. Hela elementar-kursen igenom är det samma problem, som skall lösas, nemligen att de gossar, som vid kursens början saknade förmåga till eget sjelfständigt arbete och måste inhämta det mesta och väsentliga igenom muntlig undervisning, vid kursens slut såsom ynglingar skola vara mogne att studera på egen hand, eller, med andra ord, mogne för universitetet. För detta ändamål åter måste all

elementar-undervisning lämpas efter deras fattningsgåfva, så att de under jemt fortgående framsteg föras framåt, utan några luckor eller hopp, men ock utan att hämmas eller föras tillbaka; utan att afskräckas af för stora svårigheter, och utan att tröttas af omsägningar af det redan bekanta eller det alltför simpla; korteligen: allt hvad de förmå, böra de göra på egen hand, men under lärarens ögon, hvilken är för dem upplysande, förklarande, biträdande, uppmuntrande efter behof, tills allt detta varder öfverflödigt och elementaristen är mogen för universitetet, hvarest förhållandet förändras. Finner den unge studenten en föreläsningskurs öfver sin fattning, så kan han uppskjuta dess afhörande någon tid, och framdeles, igenom sjelfstudium och afhörande af andra för honom fattligare föreläsningar bättre underbygd, återvända till det, som förut var honom för svårt. Skulle han åter finna några föreläsningar icke vara nog lärorika, emedan deras innehåll till större eller mindre del redan vore honom bekant, eller så enkelt, att han tilltrodde sig på kortare tid kunna ur böcker inhämta detsamma, så har han ock frihet att icke afhöra dem; då deremot elementaristens skyldighet att infinna sig vid alla undervisningstimmar måste motsvaras af en ovilkorlig rättighet att få undervisningen så inrättad, att han deraf kan draga tillbörlig nytta.

Då nu således gymnasium och skola böra leda ynglingarne till samma mål, skall målet säkrare hållas i sigte, och fortskridandets kontinuitet bättre bevaras inom samma läroverk, under ledning af, så vidt ske kan, samma lärare, en Rektor och samma styrelse, än då kursen oskäligt och godtyckligt afskäres och mer eller mindre förryckes igenom ett totalt ombyte af hela lärarepersonalen på en gång och lärjungarnes omflyttning till ett annat läroverk, utan något annat samband än det af gemensam Ephorus, hvilken står på en alltför upphöjd plats, för att kunna uppleta och sammanknyta de brustna länkarna i undervisningens kedja.

Den invändningen att den, som än en skicklig lärare i skolan, icke derföre har nog insigter för en lärareplats på gymnasium, skall ingen göra, som vet hvad det fordras för en god skolundervisning. Skulle den, som i skolans tredje afdelning

måste undervisa i 10 à 12 ämnen eller i 6 à 7 ämnen i rektorsklassen icke vara nog kunnig i något ämne, för att följa sina lärjungar 3 à 4 år derutöfver eller till elementarkursens slut? Lärdomsskolan i Carlshamn, som är berättigad att meddela sina alumner afgångsbetyg till universitetet, har på ett eklatant sätt besvarat denna fråga, då den efter 8 à 9 års kurs skickat ynglingar, som genast efter ankomsten till universitetet med goda betyg gått igenom samma examen, i hvilken gymnasister på samma tid och af samma examinatorer blifvit improberade. Huru mycket bättre skulle icke skolan förmå detta, om den förstärktes af 3 à 4 lärare till, och lönerne förbättrades, och hvar och en fick undervisa i det ämne, hvilket han vore bäst vuxen.

Med olikheten i disciplinen för gossen och ynglingen förhåller det sig likaså. Att den verkligen måste finnas är onekligt; men den är icke en sådan, som i lag bör distingueras, än mindre fästas vid olika läroinrättningar. Såsom lärjungarnas olika lynnen och böjelser kräfva olika behandling, så ock olika åldrar. Men både i det ena och andra hänseendet måste allt bero på lärarnes ompröfning, urskiljning och omdöme. I samma mån som lärjungen tillväxer, icke blott i ålder, utan ock i förstånd och stadga, i samma mån medgifva lärarne honom nätt och jemt all den frihet, han tål vid. Derföre bör ynglingen icke på förhand af några yttre skäl, vare sig igenom ombyte af klass eller läroverk eller hvad annat som helst, vara berättigad till större frihet, utan blott i allmänhet derom förvissas, att hans frihet utvidgas i förhållande till hans stadga och välförhållande. Framför allt må detta ske småningom och omärkbart. Naturen gör i physiskt och intellektuelt hänseende intet hopp; utvecklingen går sin stilla, lugna och jemna gång, det förnimme vi, men tidsmomentet när kunne vi icke urskilja. Sammalunda skall ock lärjungen slutligen erfara, att han ifrån gosse blifvit yngling, icke blott i physiskt och intellektuelt, utan äfven i moraliskt hänseende, d. ä. att han ifrån lydaktighet för andras vilja småningom lärt sig att fritt och otvunget lyda förnuftets och samvetets röst, ehuru han icke kan uppgifva någon viss tidpunkt, något särskildt stadium,

då tvånget med ens blifvit förvandladt i frihet. Då lärarne icke kunna förbise detta, kan det icke falla dem in, hvarken att behandla alla lärjungar lika hela läroverket igenom, eller att bestämma klass eller år, då disciplinen ovilkorligen måste förändras. Ingen god och förståndig fader, som har söner af vida större olikhet i ålder, någon gång ifrån ett till tjuge à trettio år, har någonsin behandlat dem lika i gosse-, ynglinga- och mannaåldern. Fastmera uppenbarar han för dem sitt faderliga hjertelag i samma mån, som de bättre fatta och värdera det. Han söker att städse leda dem med godhet och kärlek, men der detta icke verkar, låter han fadersväldet kräfva ut sin strängare rätt, icke efter sönernas ålder, utan efter förtjenst. Likaledes gode och erfarne lärare. Kan åttaåringen ledas med lämpliga, ömma och kärleksfulla förmaningar, så användes ingen stränghet, hvarken med bannor eller aga; men föraktar femton- eller adertonåringen förmaningar och varningar och låter sig deraf icke ledas och rättas, så måste lärarne kunna tillgripa strängare bestraffningsgrader. Sådan är nu den stora olikheten emellan skolpilten och gymnasisten. Kan ett särskildt läroverk behöfvas för att göra tillbörligt afseende derpå? Och om så behöfdes, huru skall man bestämma tiden, då ynglingen bör öfvergå från ett läroverk med, till ett läroverk utan skolaga? Finnes någon enda fördel af denna omflyttning? Skall icke den lärarepersonal, som ifrån de spädare åren vårdat lärjungarna och tillvunnit sig deras förtroende, med närmare kännedom om hvars och ens lynne och böjelser lättare leda dem under den ingående vådligare ynglingaåldern, än den, för hvilken de äro alldeles främmande? Dessa frågor hafva icke hittills kunnat nöjaktigt besvaras. I stället för giltiga skäl, hvilka icke finnas, tager man sin tillflykt till den ifrån slägte till slägte fortplantade traditionen, att namnet gymnasium skulle hafva en viss magisk kraft att förvandla den tanklöse, ostadige gossen till en förståndig, stadgad och sedesam yngling.

Kathedralskolan, enligt hvad kändt är, motsvarande gymnasium och lärodomsskola, är så till vida ett läroverk, som den styres af en Rektor och ett kollegium, i hvilket samtlige lärarne äro ledamöter, men lider föröfrigt af samma olägenheter, som äro förknippade med klass-systemet och af den söndring, som dels är en följd af indelningen i slutna klasser, dels deraf att vid ett visst stadium alla lärarne, undantagandes Rektor, på en gång ombytas. Bristerna, ehuru något mildrade igenom nämnde olikhet i organisation af styrelsen, äro dock i hufvudsaken de samma som vid gymnasium och lärdomsskolan.

Apologistskolan är af hela elementar-läroverket den bristfälligaste afdelningen. För att bereda dess alumner tillfälle att genomgå en fullständig kurs, böra de intagas vid den föreslagna elementarskolan. Då i de 2:ne lägsta klasserna inga andra läroämnen förekomma än de, som tillhöra den nuvarande apologistskolan, och ofvanom dessa klasser valfrihet, ämnesläsning och fri flyttning vidtaga, möta dervid inga hinder. Fördelarne deraf åter äro oberäkneliga. Hela skolan skall vinna i omfång och mångsidighet, utan att någondera bildningslinien deraf lider. Ynglingarna skola de första åren sluta sig till hvarandra, medan de njuta gemensam undervisning i samma ämnen. Men då olika anlag med åren utvecklas, och olika framsteg göras i olika kunskapsarter, skola ynglingarne inse, att denna mångsidighet varder ett nytt föreningsband, ett tidigt inskärpande af den vigtiga sanningen, att ingen kan hjelpa sig sjelf i allt, att alla hafva behof af inbördes bistånd och råd. Den, som den ena timmen åtnjutit hjelp af en språkkunnig kamrat, skall den följande kunna biträda denne i lösning af mathematiska problemer eller tvärtom. Derigenom skall ömsesidig aktning och tillgifvenhet grundläggas emellan ynglingar af olika bildningslinier, i stället för den afund och bitterhet eller likgiltighet och kallsinnighet, som nu råder emellan ungdomen i olika skolor och ofta nog grundlägger en kotteri-anda för hela lifstiden. Att statens kostnad och lärarnes krafter igenom en sådan skolans koncentrering besparas, äro skäl af blott sekundär natur; dock böra de icke förbises i ett land med små resurser, och måste då erhålla mycken vigt, när de låta förena sig med skolans väl.

Den nya skolan representeras egentligen af nya elementarskolan i Stockholm. De som icke känna denna skola, dess organisation, lärömethod, disciplin, hänvisas till 1832 års skolrevisionsberättelse och Rektor Dahlströms program till Carl XIV Johans regerings-jubileum 1843. En fullständigare framställning voro väl af nöden, men dertill skulle fordras en närmare kännedom, än vi ege. Vi nödgas tillsvidare inskränka oss till den önskan, att någon sakkunnigare måtte häruti tillfredsställa allmänhetens lika ifriga som billiga väntan. Denna läroinrättning har under ofvanstående betraktelser ofta föresväfvat oss, och tjenat oss till ledning vid de reformer, vi vågat föreslå. Men då den ännu är i sin utveckling och årligen undergår betydliga förändringar och modifikationer, äro vi långt ifrån att vilja framställa den såsom mönster, hvarefter den gamla skolan skall ombildas. Vi vidhålla hvad som yttrades i början af denna betraktelse, att den gamla och nya skolan hafva mycket att lära af hvarandra och skulle vinna mycket

af en ömsesidig närmare anslutning. Denna allmänna förklaring skall bekräftas, då de anmärkningar, som redan blifvit gjorda öfver gamla skolan jemföras med följande öfver den nya.

A) Nya skolans obestridliga företräden äro:

1:o. Den omfattar flera läroämnen än någon äldre skola, och kan, igenom medgifven valfrihet i vissa ämnen, göra det utan att igenom mångstudium betunga lärjungarne och hämma deras framsteg i särskilda kunskapsgrenar.

2:o. Att lärjungarne få fortgå fritt, den ena hastigare, den andra långsammare, allt efter sin förmåga, hvarigenom de bättre begåfvade hafva jemn sysselsättning, utan att hindras af de svagare, och dessa åter icke behöfva anstränga sig öfver sina krafter för att hinna följa med.

3:o Att lärarnes verksamhet dels mera koncentreras, dels understödjes igenom vexelundervisningen, hvarigenom deras befattning blifver mindre trälaktig, och någon tid för dem kan vinnas för egna studier och läroböckers författande m. m.

4:o. Att undervisning och läsning eller sjelfstudium kunna beräknas och afdelas i en lämplig proportion och, derigenom ynglingarna småningom vänjas att arbeta på egen hand.

5:o. Att igenom den fria flyttningen sträng rättvisa kan utöfvas vid flyttningsexamina och en allvarsammare kontroll; hvarigenom vägen stänges för den försumlige, som derigenom tvingas till flit eller att lemna skolan.

6:o. Att disciplinen lättare handhafves ibland lärjungar af så olika ålder inom samma lärosal. De äldre kontrollera de yngre, och leda dem igenom sitt exempel, och blygas att i de yngres närvaro öfverträda god ordning och ådraga sig näpst.

7:o. Att så mycken frihet och rörlighet råder i skolans organisation och method, att inga stående missbruk kunna rotfästa sig, utan så snart någon brist förmärkes hafva lärarne fria händer att vidtaga åtgärder till dess afhjelpande.

B) Ibland de anmärkningar, som blifvit gjorda emot den nya skolan, anse vi följande dels, såsom skenbart grundade, behöfva vederläggning, dels, såsom verkligt grundade, förtjena att behjertas.

1:o. *Att den muntliga undervisningen för mycket inskränkes.* Detta gäller om några ämnen, men icke om alla. I de ämnen, som väl lämpa sig för kursläsning och vexelundervisning t. ex. arithmetik, geographi, historia m. fl. går det förträffligt. Deremot kan svårligen lefvande christendomskunskap efter denna method meddelas. Äfven de philosophiska kunskapsarterna fordra ett mera kontinuerligt meddelande af läraren. Likaså de grammatikaliska, isynnerhet de syntaktiska öfningarna och resolution af främmande språk. Ja! i alla sådana

ämnen, der förståndets öfning och hjertats bildning mera afses än inhämtandet af ett visst kunskapsmått, är den muntliga undervisningen verksammare. Derföre vore angeläget att jemte det allmänna lärorummet funnos minst 2:ne lediga rum, dit någon af lärarne, så ofta han pröfvade nödigt, kunde inkalla alla de lärjungar, hvilka i något ämne stodo hvarandra nog nära, för att med fullt gagn åtnjuta gemensam undervisning.

2:o. *Att sjelfstudium alltför tidigt ålägges lärjungarne, innan de hafva förmåga att inhämta något igenom eget bemödande.* Af detta skäl böra tvenne fasta klasser med klasslärare inrättas för de yngsta gossarne.

3:o. *Att monitörs-systemet är en nödfallsutväg, ja! rent af ett ondt, hvarifrån den gamla skolan kan lyckönska sig att vara befriad.* Medgifves, att monitören väl icke kan till alla delar fylla lärarens plats, men denna mångsidiga beröring lärjungarne emellan kan dock icke annat vara än ömsesidigt bildande. Om monitörerna gäller: docendo discunt. Deras egna insigter upplifvas och redas, i det de meddelas åt andra. De undervisade skola kanske till och med finna kamratens ordalag mera lämpade efter sin fattning än lärarens. Detta ömsesidiga vexlande biträde af lärare och lärjungar bildar ett lefvande oafbrutet samband ifrån läraren till den yngste lärjungen, och verkar en förtrolighet emellan lärare och lärjungar, som gifver lif och trefnad åt hela skolan. Dock torde det vara en stor svårighet att med vexelundervisningen, vare sig vid förhör och undervisning af monitörer eller vid öfverläsning inom lexlag, förena det allvar, hvarförutan studier aldrig skola medföra fullkomligt gagn. Det är derföre i sin ordning, att utom läraren i det ämne, som läses för timmen, någon af de öfrige lärarne är tillstädes, icke för att undervisa, utan för att gå lärjungarne tillhanda med ledning, upplysningar och råd, och tillse att så väl förhör som öfverläsning förrättas med flit, noggrannhet och allvar. Ty skall hela skolan skötas af en lärare, så skola många förseelser blifva obemärkta och sålunda händer, att medan läraren är upptagen i ett lexlag, skämta och skalkas de öfrige och taga sig nog mycken frihet.

4:o. *Att då gossarne skola läsa sjelfva och blott vid förefallande behof rådfråga läraren, dessa antingen af fruktan eller oförstånd skulle uraktlåta att fråga.* Denna anmärkning förfaller, då man vet, att lärarne sjelfmant i lexlagen efterhöra, huruvida gossarne förmå hjelpa sig fram, och derjemte vid tentamina, då hela kursen genomgås, hafva tillfälle att bättra efter, hvad som kan vara uraktlåtet.

5:o. *Att methoden i denna skola är konstlad och inveckad.* Så vida som en god privat undervisning är enklare än den publika, och nya elementar-skolan har största likhet med en privat läroinrättning, träffar denna anmärkning mera den gamla, än nya skolan.

6:o. *Att vägen stänges för de af naturen mindre begåfvade ynglingarne, hvilka likväl igenom sin ihärdighet och flit i framtiden, åtminstone på vissa platser såsom embetsmän, skola mest gagna det allmänna.* Dessa framskrida naturligtvis långsammare och inhämta ett mindre kunskapsmått, men då de icke tvingas fram, utan få fortgå efter sin förmåga, skola de just derigenom vinna säkerhet och grundlighet, då deremot i gamla skolan de svagare, sedan de blifvit framdragna öfver sina insigter, i allt sluta med en oreda och bristfällighet, som är sämre än okunnighet.

7:o. *Att igenom valfrihet och kursläsning samt ojemna framsteg i olika ämnen bildningens harmoni störes.* Denna anmärkning är redan besvarad.

Af ofvan anförde skäl, samt för att undvika de brister, hvilka efter vår öfvertygelse vidlåda både den gamla och nya skolan och derjemte låta begges företräden komma hela elementar-läroverket till godo, framställes följande

10. Förslag till skolans Reorganisation.

1:o. Förordnas en kommittée, uti hvilken minst tredjedelen utgöres af skolmän, för att öfverse och omarbeta skolordningen, i öfverensstämmelse med skolans blifvande organisation.

2:o. Skolstyrelse vare

a) Kollegium, Rektor ordförande, Konrektor vice ordförande och samtlige lärarne ledamöter.

b) Direktion; Ephorus ordförande, Landshöfdingen vice ordförande och Rektor ständig ledamot; hvartannat år ombytlige 4 af länets pröfnings-kommittée, utan afseende på stånd eller embete, valde i närheten af skolan boende män, och 2 i kollegium valde lärare.

c) Centralstyrelse, af Konungen organiserad i hufvudstaden, under Ecclesiastik-ministerns ledning.

3:o. Närmaste tillsyn öfver skolan tillhör Rektor och samtlige lärarne. Lärarne kontrolleras af hvarandra inbördes, af Rektor och kollegium; kollegium och Rektor af Ephorus och direktionen; samtlige kollegier och direktioner af centralstyrelsen och Ecclesiastik-ministern.

4:o. a) Lärare-seminarier inrättas i Stockholm, Upsala och Lund.

b) Lärarnes befordran grundas på akademiska lärdomsprof och praktisk undervisnings-skicklighet, dokumenterad igenom betyg af något seminarium, igenom läroböcker och andra i pedagogik författade skrifter, samt tjenstgöring.

c) Tjenstgöringsbetyg meddelas af kollegium.

d) Till lärareplatser uppför direktionen trenne på förslag, ibland hvilka centralstyrelsen nämner en.

e) Rektor nämnes af Konungen efter af direktionen uppfördt och af centralstyrelsen pröfvadt förslag.

f) Den till någon lärareplats utnämde tjenar trenne år på konstitutorial; då denna pröfvotid blifvit af både kollegium och direktionen gillad, meddelas fullmakt; i vidrigt fall anslås tjensten ledig. Dock anmäles detta sistnämnde förhållande hos centralstyrelsen, hvilken, efter noggrann pröfning deraf och af lokalstyrelsens utlåtande i ämnet, meddelar nödiga föreskrifter.

g) Lektorerne befrias ifrån deltagande i stiftsstyrelsen*) och ifrån vården af prebende-pastorat.

h) Lärarnes löner förbättras, så att de äfven med familj hafva sin tarfliga bergning.

i) Alla lärarne sättas i fullkomlig jemlikhet. Förmanskap tillkommer endast Rektor eller i hans ställe Konrektor.

5:o. A) Undervisningen ordnas i enlighet med 9:e punkten i detta förslag.

B) Disciplinen utöfvas

a) öfver hela skolan af Rektor och kollegium under tillsyn af Ephorus och Direktionen.

b) Vid intagandet i skolan ställes hvarje lärjunge, utan afseende på sin plats i skolan, under någon lärares speciella inspektion. I denna egenskap kallas läraren kurator, hvilkens åliggande är att med uppmärksamhet följa ynglingens studier och uppförande i och utom skolan, flitigt besöka honom i hans bostad, och i alla ynglingens angelägenheter kommunicera sig med dennes föräldrar eller målsmän, hvilka äro skyldige att göra tillbörligt afseende på de råd, som meddelas dem af kurator, rektor, kollegium, Ephorus och direktionen.

c) Straffgrader vare: 1. varning af läraren, 2. förseelsens anteckning i den felandes anmärkningsbok, 3. tilltal

---

*) Frågan huru stiftsstyrelsen i denna händelse skall organiseras, fverlåtes till Kyrkolags-kommittéens besvarande, hvilken äfven, såsom i hafva oss bekant, föreslår att lektorerna skola befrias ifrån stiftsstyrelsen.

af Rektor, 4. tilltal af Rektor inför kollegium, 5. nedflyttning i strykklass, hvarefter och så länge ynglingen der förblifver, skolaga omedelbarligen af hvarje lärare kan användas. Dock varde kollegium oförhindradt att efter förekommande omständigheter med förbigående af alla varningsgrader genast bestraffa med skolaga. Deremot kan icke någon enskild skollärare använda skolaga utan föregången förklaring af kollegium och nedflyttning i strykklassen, 6) relegation.

6:o. Läroämnena delas i:

A) *Allmänna* eller *ofria*,

B) *Speciella* eller *fria*, enligt redan föreslaget schema.

Vid intagning i skolans första klass fordras ren och obehindrad innanläsning i svensk bok med svenska och latinska stilar.

Efter klassindelningen förekomma ämnena i följande ordning:

Första klassen: blott allmänna ämnen, nemligen christendom, modersmålet, geographi, svensk historia, mathematik (linearteckning och arithmetik), naturkunnighet, kalligraphi, gymnastik, teckning, musik. Uti

Andra klassen tillkommer	ett allmänt ämne, tyska språket.
Tredje	latin (för dem som icke läsa latin, fransyska).
Fjerde	grekiska, allmän historia.
Femte	fransyska.
Sjette	engelska, psychologi, logik och moral, novum testamentum.
Sjunde	hebreiska, dogmatik, kyrkohistoria.
Åttonde	italienska.

Uti alla klasser fortsättning och repetition af föregående kurs i hvarje ämne, men i åttonde klassen i de flesta ämnen blott repetition.

7:o. Läseåret delas i:

a) Tvenne läseterminer ifrån den 15 Januari till den 15 Juni, ifrån den 15 Augusti till den 15 December, samt dessutom hålles af minst 3 ibland lärarne turvis ferieläsning ifrån den 15 Juli till den 15 Augusti.

b) Läsetimmar i hvarje vecka vare 42 (oberäknadt dem för gymnastik, musik och teckning) neml. Onsdag och Lördag 5 timmar och de öfrige fyra dagarna 8 timmar. Flyttnings-examina för de 6 öfre klasserna hållas Onsdags- och Lördags-eftermiddagar.

Skolorna reduceras till 3:ne slag nemligen:

A) folkskola, B) elementarskola, C) tillämpningsskola.

a) Elementarskolan omfatte alla de skolor, som under det gemensamma namnet elementar-läroverk höra under nu gällande skolordning; samt stadspedagogier.

b) Elementarskolan kan i afseende på fullständigheten och efter klassernas antal vara *a*) högre med 8 klasser, *b*) lägre med 4 à 5 klasser, *c*) lägsta med 2 à 3 klasser.

9:o. En fullständig eller högre elementarskola med 8 klasser organiseras sålunda:

1:sta klassen är fast eller sluten med en lärare, kursen per medium beräknad för halftannat år. Uppflyttning till följande klass tillåtes vid hvarje termins slut. Ynglingarne delas i 2, högst 3 lexlag, hvilka i olika ämnen äro rörliga inom klassen. Vid förekommande behof kan en eller annan yngling ifrån de öfre klasserna såsom monitör biträda läraren. Föröfrigt är undervisningsmethoden lika med första klassens af nu varande lärdomsskola.

2:dra klassen likaså.

3:dje kassen; klassläsning för lärjungarna med ambulatorisk ämnesläsning för lärarne uti de allmänna eller ofria ämnena samt i latinet. De lärjungar, som icke läsa latin, få på de latinska timmarna tillsammans med de öfre klasserna å det allmänna lärorummet studera något modernt språk.

Så snart någon lärjunge kan redovisa för det erforderliga [illegible]nskapsmåttet i något ämne, läser han i detta å det allmän[illegible] lärorummet, tillsammans med de öfre klasserna, och då han [illegible]lla ämnen presterat præstanda uppflyttas han i fjerde klas[illegible]n, utan afseende på den längre eller kortare tid han tillbragt den tredje. Sålunda skall 3:dje klassen bilda en öfvergång [illegible] skolans öfre afdelning. Dessa trenne klasser sysselsättas i [illegible]olan 36 timmar i veckan eller 1 timme mindre dagligen än [illegible] 5 öfre klasserna. Lärjungarne undervisas hvar i sin klass [illegible] timmar i veckan, eller 4 timmar dagligen. De öfriga 12 [illegible]marne läsa de tillsammans med den öfriga skolan på det [illegible]männa lärorummet, i de ämnen, som för kursläsning äro [illegible]mpligast. Ämneslärarne inspektera klasslärarne, hvar i sitt [illegible]ne. Skulle emellan klassläraren och någon af ämneslärarne [illegible]ågon sak delade tankar uppstå, skilje kollegium.

4:de—8:de klasserna studera i alla ämnen på ett rum enligt den i nya elementar-skolan i Stockholm antagna methód, med valfrihet, vexelundervisning, kursläsning och fri flyttning. För hvar och en af dessa klasser bestämmes således blott kunskapsmåttet, men icke tiden för vistandet inom hvarje klass eller för uppflyttning derifrån.

Denna method modifieras derigenom, att

a) Valfriheten icke är oinskränkt, utan meddelas efter vissa i en blifvande skollag bestämda, till en del ofvan angifna vilkor.

b) I hvarje ämne undervisar ifrån och med tredje klassen blott en lärare med fullt ansvar, dock böra lärarne i närmast beslägtade ämnen eller i dem, som fordra färre undervisningstimmar, biträda ordinarien, så att utom denne, som undervisar i sitt för en viss timme bestämda ämne, alltid någon af de öfrige lärarne är tillstädes för att tillse att monitörerna väl fullgöra sina åligganden, och att studierna så väl inom särskilda lexlag, som af hvarje enskild lärjunge med flit, allvar och ordning öfvas.

c) Böra utom det allmänna lärorummet finnas tvenne lediga rum, dit, såsom nämdt är, någon lärare må kunna inkalla, icke blott ett lexlag, utan så stort antal, som kunna gemensamt åtnjuta samma muntliga undervisning. Af skäl, som äfven sagdt är, får detta icke alldeles uraktlåtas i något ämne, men är isynnerhet nödigt i christendom, philosophi och språkstudium.

10:o. Vid fullständig elementarskola vare 9 ämneslärare, Rektor inberäknad, och 2 klasslärare. De 9 ämneslärarne fördela sins emellan med Ephori minne läroämnena och lärotiden för de 6 öfrige klasserna. Rektor hafve till tiden blott half undervisningsskyldighet, jemfördt med de öfrige lärarne *). Öfverstiger lärjungarnes antal 250, förökas lärarne i proportion derefter, så att, utom Rektor, en lärare beräknas för högst 25 lärjungar.

11:o. Skolhuset måste bestå af minst 6 rum. Ett allmänt lärorum, som inrymmer hela skolan, tvenne, för muntlig undervisning, som hvardera rymma minst 40 à 50 lärjungar, samt ett för hvar och en af de 3:ne slutna klasserna **).

12:o. Sedan lärarnes löner blifvit förbättrade, afskaffas alla till dem nu under namn af inskrifnings- och terminspenningar brukliga umgälder af ungdomen. Men då all omkostnad för privat undervisning nu upphör, må i stället efter råd och lägenhet betalas en skälig afgift till skolans kassa, så att denna varder tillräcklig till a) en vaktmästares aflöning, b) ljus och ved, c) skolrummens städning, renhållning m. m., d) inköp af dyrare böcker, kartor m. m. till skolan, e) premiers utdelande, f) inköp af läroböcker åt fattigare lärjungar.

Vesterås i Aug. 1845. **L. Westerlund**
utn. Rektor vid Högre Lärdoms-Skolan.

---

*) Läsetimmarna på det allmänna lärorummet, der alltid minst 2:ne lärare äro tillstädes, blifva således med afseende på lärarepersonalen 2 gånger 42 eller 84 samt i de 3 lägre klasserna med afseende på lärarne 3 gånger 24 eller 72, således sammanlagdt 156 läsetimmar. De tvenne klasslärarne erhålla deraf hvardera 24, tillsammans . . . 48
Rektor 6
De öfrige ämneslärarne hvardera dels 12 dels 13, tillsammans . . 102
Summa 156

Ämneslärarne hafva dessutom tentamina och examina, några undervisningstimmar utom det allmänna lärorummet, samt inspektion hvar i sitt ämne i första och andra klasserna, så att deras arbetstimmar i och för skolan blifva ungefärligen lika många, som klasslärarnes. Ehuru Rektor erhåller få undervisningstimmar, torde hans befattning ändock blifva den mödosammaste.

**) Då de flesta nuvarande lärohus äro försedda med sollennitets- och bönerum, torde endera af dessa utan mycken svårighet kunna appliceras till allmän lärosal och de öfriga lärorummen begagnas oförändrade.

BÖCKER

utkomna från den 15 Juni till den 15 Augusti.

Theologi.

Biblisk Commentar öfver Nya Testamentets samtliga Skrifter särdeles för Prester och Studerande. Af D:r *Herrman Olshausen*. Tredje Bandet. Innehållande Pauli Bref till de Romare och Corinthier. Andra Afdelningen. Öfversättning efter tredje upplagan. Upsala, Leffler och Sebell; 188 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Några af Christendomens Grundläror, framställda i tvenne Predikningar och ett Tillfällighets-Tal, af *J. Nordqvist*, Rektor vid Frösö H. L. Skola i Jemtland. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 38 sid. 8:o, h. 16 sk.

Predikan på Midsommardagen af *J. H. B. Dräseke*. Öfversättning af J. P. L. Strengnäs, Ekmarck; 20 sid. 8:o, h. 8 sk.

Predikan vid Philosophiæ Magister-Promotionen i Upsala d. 16 Juni 1845 af *H. G. Lindgren*, Professor, Prost och Kyrkoherde i Tierp. Upsala, Leffler och Sebell; 20 sid. 8:o, h. 12 sk.

Huru Gud söker vår salighet i Christo. Christelig Predikan på Annandag Pingst, af *Henrich Müller*, Th. Doktor, Superintendent och Theol. Prof. i Rostock. Öfversättning. Fahlun, Huldberg; 24 sid. 12:o, h. 4 sk.

Predikningar öfver Sön- och Högtidsdagarnas Evangelier, En hel Årgång. Författade och utgifna af *Magn. Friedr. Roos*, fordom Special-Superintendent och Kyrkoherde i Lustnau, och nu på Svenska öfversatta af *J. Ternström*. Stockholm, Hæggström; X, 2 och 425 sid. 4:o, h. 3 Rdr 24 sk.

Predikan hållen vid Prestmötet i Piteå den 9 Augusti 1842, af *A. A. Grafström*, Kongl. Hofpredikant, Professor, Prost och Kyrkoherde i Umeå. Hernösand, Svedbom; 12 sid. 8:o.

Himlen är vårt rätta hem. Afskeds-Predikan, hållen i Möklinta kyrka Christi Himmelsfärdsdagen 1845, samt Tal till Nattvardsbarnen vid samma tillfälle af *J. P. Tillander*. Fahlun, Åkerblom; 16 sid. 8:o, h. 8 sk.

Tal vid firandet af Hjulsjö Kyrkas 200-åra Jubelfest 19 Söndagen efter Hel. Tref. 1843 af *Pehr Ad. Ljungberg*. Upsala, Wahlström & Låstbom; 16 sid. 8:o, h. 12 sk.

Likpredikan öfver Konungens Trotjenare, Landskamreraren och Brukspatronen Herr Erik Lindemark, hållen i Ytterstfors Brukskyrka den 11 Juni 1844, af *N. Nordlander*. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 19 sid. 8:o.

Några Ord vid Linguæ Græcæ Lectorn Magister Sven Oscar Wahlströms Jordfästning uti Carlstads Domkyrka den 7:de Mars 1845. Upsala, Wahlström & Låstbom; 15 sid. 8 o.

Bönebok, innehållande Morgon- obh Afton-Böner, samt Gudeliga Tankar och utvalda Tankespråk. Af *Eduard Fr. v. Saltza*. Stockholm, Norman; 69 sid. 12:o, h. 16 sk.

M. Christian Scrivers uppbyggeliga Bot-, Bikt- och Communionbok, ur dess gyllene Själaskatt sammandragen och ordnad, samt med Morgon- och Aftonböner för hvar dag i veckan, äfvensom med några Bot- och Communionsånger tillökad af *M. Paulus Simonis*, fordom Past. Prim. i Gross-Salza. Öfversättning. Fahlun, Huldberg; 136 sid. 12:o, h. 20 sk.

Kort, men nödig underrättelse för den, som tänker begå den heliga Nattvarden. Af *Nils Hammerin*. Fahlun, Huldberg; 43 sid. 12:o, h. 6 sk.
Sions Nya Sånger. Af framl. Kyrkoherden Doctor *A. C. Rutström* och flere Förff. Fahlun, Huldberg; 156 och 7 sid. 12:o, h. 16 sk.
Bref till Bröderna af *G. Gerhardsson*. Upplagan 2. Fahlun, Huldberg; 21 sid. 8:o, h. 4 sk.
Aurelii Augustini, Biskopens i Hippo, Gudeliga Betraktelser. Uppå deras begäran och till deras tjenst som dagligen åstunda att betrakta Guds heliga Ord uti sina hjertan, från Latinska språket öfversatte. Ny Upplaga. Calmar, Stenbeck; 82 sid. 8:o, h. 12 sk.
Underrättelse om Den Nya Christna Församlingen, kallad: Nya Jerusalems Församling. Af *C. H. Beurling*. Stockholm, Deleen & Källström; 11 sid. 8:o, h. 4 sk.
Läran om den heliga Kärleken, eller Grunddrag till Moraltheologien enligt den Evangeliska Kyrkans bekännelse, af *Ernst Sartorius*. Andra Afdelningen: Om den försonande Kärleken. Från andra uppl. öfversatt af *C. J. Lundvall*. Stockholm, på C. A. Bagges förlag, tryckt hos P. A. Norstedt & Söner. h. 1 Rdr.

Juridik.

Kongl. Maj:ts Nådiga Reglemente för Städernas Bolag till försäkring af Lösegendom; gifvet Stockholms Slott den 30 Aug. 1842, med de deri, genom Kongl. Kungörelsen den 19 Sept. 1844, skedde förändringar och tillägg. Sundsvall, Blomdahl; 28 sid. 8:o, h. 8 sk.
Reglemente för Rikets Ständers Riksgälds-Kontor. Utfärdadt vid slutet af 1844 och 1845 års Riksdag. Stockholm, Marcus; 139 sid. 4:o.
Reglemente för Calmar Stads Fattigvård. Kalmar, Wåhlin; 16 sid. 8:o.
Reglemente för Funbo Församlings Sockne-Magasin af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala Län stadfästadt den 9 Maj 1844. Upsala, Wahlström & Låstbom; 6 sid. 8:o.
Stadgar för Sällskapet till arbetsflitens befrämjande. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 12 sid. 8:o.
Transumt af Hufvudstadens Fattigvårds Revisorers Berättelse för år 1842. Stockholm, Walldén; 9 sid. 4:o.

Medicin.

Barnläkaren såsom Vänlig Rådgifvare vid alla Barnsjukdomar jemte En Anvisning för Föräldrar huru de skola uppfostra sina barn till friska och kraftfulla menniskor. Öfversättning från Tyskan af *Henr. Vilh. Romanson*, Prof. i Upsala. Upsala, Leffler och Sebell; IX och 142 sid. 8:o, h. 40 sk.
Helsovännen, En Folkskrift om Vattnet och Anden, såsom Menniskans bästa Läkemedel. Utgifven af *J. O. Lagberg*, Med. Doctor och Brunns-Intendent. Femte Häftet. Norrköping, Östlund & Berling; 148 sid. 12:o, h. 24 sk.
Menniskokännedom så vidt den grundar sig på Läran om Temperamenterna, Fysionomiken och Hjernans Organer. En bok för hvar man. Af *W*—. Upplagan 3. Med ett förord af Onkel *Adam*. Jönköping, J. P. Lundström; XVI och 109 sid. 8:o, h. 32 sk..
Rapport rörande embetsgöromålen och sundhetstillståndet inom Hjo extra provincial-läkare-district år 1844; jemte Postscriptum innehållande svar å Doctor C. U. Sondéns recension öfver årsrapporten för 1843; af *G. Warenius*. Jönköping, Sandvall; 115 sid. 8:o, h. 28 sk.
Årsberättelse, uppläst vid Apothekare-Societetens årssammankomst d. 5 Augusti 1844, af Sekreteraren. Stockholm, Ecksteinska Boktryckeriet; 32 sid. 8:o.

Philologi.

Latinsk Grammatik för Skolor och Gymnasier af *Gust. Reinh. Rabe*, Eloqu. & Poes. Lector vid Stockholms Gymnasium. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 4 och 179 sid. 8:o, b. 1 Rdr 8 sk.

Mathematik.

Euclidis Femte och Sjette Böcker med Förändringar af *E. G. Björling*, Phil. Mag. Mathes. Doc. vid Upsala Akad. Andra upplagan af "Allmän Proportionslära" af samma författare. Upsala, Wahlström & Låstbom; III och 70 sid. 8:o, med 1 pl. h. 28 sk.

Frimurare-Ordens Calender för året 1848. På befallning utgifven af IX Prov. Loge Directorium. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; $1\frac{1}{12}$ ark samt 118 sid. 12:o, h. 24 sk.

Geometri för Nybegynnare af *P. N. Ekman*, Lektor i Mathematiken vid Wexjö Gymnasium. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 4 och 122 sid. 8:o, med 2 pl., b. 1 Rdr.

Historia och Geographi.

Atlas öfver De Märkvärdigaste Fältslag, Träffningar och Belägringar under Äldre och Nyare Tider af *Fr. v. Kausler*, Öfverste i Kongl. Wärtembergska General-Qvartermästare-Staben, Ledamot af Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akad. Öfversatt och utgifven af *C. F. Stjernefeldt*, Löjtnant vid Kongl. Elfsborgs Regemente m. m. Tredje Häft. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 194—292 sid. 8:o, med kartor, h. för subskr. 2 Rdr, för köp. 2 Rdr 16 sk.

Ryssland och dess Invånare. Historiska och Romantiska Taflor af *Wilhelm Müller*. Författare till "Bettlers Gabe" m. fl. Öfversättn. Stockholm, Marcus; 169 sid. 12:o, h. 44 sk.

Hübners Bibliska Historier, bearbetade för Fäderneslandets Ungdom af *Gustaf Henrik Mellin*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; III och 187 sid. 12:o, b. 32 sk.

Bibliska Historien med anmärkningar och lärdomar. Till de ungas tjenst af *A. Widéen*. Fahlun, Huldberg; 138 sid. 12:o, b. 20 sk.

Napoleon af *Thiers*. Häft. 2. Stockholm, Hjerta; sid. 129—289, och 4 sid. 8:o, h. 32 sk.

Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenska Män. Elfte Bandet. Andra Häft. Upsala, Wahlström & Låstbom; sid. 145—272, 8:o, h. 28 sk.

Teckningar till Carl XIV Johans Historia, efter Soliė, Le Dru, H. Vernet, Gérard, Westin, Kraft, Wetterling, Mandelgren m. fl. af *C. A. Dahlström*. Tillika med en förklararande Text till hvarje Planche. (Fortsättning). Stockholm, Hjerta; $1\frac{1}{2}$ ark 8:o, med 10 pl. h. 1 Rdr 32 sk.

Ny Plutarch, eller Porträtter och Biografier af de ryktbaraste Män och Fruntimmer bland alla Nationer och Stånd, ifrån äldre intill nuvarande tider. Femte Häftet. Stockholm, Berg; sid. 289—360, 8:o, med 4 portr., h. 1 Rdr 24 sk.

Sveriges Store Män, Snillen, Statsmän, Hjeltar och Fosterlandsvänner. Tecknare: *A. C. Wetterling*. Lithograf: *J. Cardon*. Redaktör: *G. H. Mellin*. Fyrtioförsta [och] Fyrtioandra Häft. Stockholm, Hjerta; $1\frac{1}{2}$ ark 4:o, med 6 pl., h. 24 sk.

Vår Herras och Frälsares Jesu Christi Barndomsbok, tillika med en liten Historisk Underrättelse om Joakim och Anna, af hvad slägt de äro födde, äfvenledes om deras dotter Jungfru Maria, hennes barndom och lefverne. Öfversättning från en ny Dansk upplaga. Norrköping, Törneqvist; 44 sid. 12:o.

Tvenne Stora Svenska Herrars Rese-Beskrifning, ifrån Cypern till Asien, Förlofvade Landet, Jerusalem och Christi Graf, jemte andra märkvärdigare orter och namnkunniga ställen. Norrköping, Törneqvist; 19 sidd. 8:o.

Physiska Kunskapsarter.

ABC i Kemi för Skogshushållare och Landtbrukare, af *K. L. Krutzsch.* Professor. Öfversättning af *W. E. Källström.* Skogsförvaltare. Stockholm, Deléen & Källström; 122 sid. 8:o, h. 24 sk.

Statistik och Statsvetenskap.

Tankar om Ståndscirculation, af *Torsten Rudenschöld.* Tryckt enligt Skaraborgs Läns Hushållssällskaps Beslut den 17 Maj 1844 och på dess förlag. Stockholm, Hjerta; 176 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Matrikel öfver Ordinarie Tjenstemän vid Församlingarne och Läroverken i Sverige. Utgifven af *Aug. Th. Låstbom.* Upsala, Wahlström & Låstbom; 2 och 260 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Matrikel, upprättad i Februari månad 1845, öfver den W. och A. Joh:s Logen N:o 22 Oscar uti Halmstad, hvilken grundlagd år 1820, lyder under IX Frimurare Provinsens H. U. och H. W. Provincial-Loge N:o 1 uti Christianstad. Halmstad, Söderström; 1 ark 8:o.

Cleri Comitialis Circulär till samtlige Herrar Biskopar och Consistorierne i Riket. Urtima Riksdagen 1844—1845. Stockholm, Schultze & Comp.; 93 och 5 sid. 4:o.

Bevis att Den lika Arts- och Giftorätten, är stridande emot menniskans rättigheter och samhällets väl. Stockholm, Lundberg & Comp.; 15 sid. 8:o, h. 6 sk.

Anteckningar om Norra Americkas Fri-Staters Jerntillverkning samt handel med Jern- och Stålvaror. Af *E. G. Danielsson.* Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 96 sid. 8:o.

Till Jacobi och Johannis Församlings Respective Ledamöter om ett enkelt, lätt verkställdt och med Nordbons lynne öfverensstämmande sätt att minska den öfverhandtagande fattigdomen, samt att på samma gång upplifva en ädel, mild och välgörande samfundsanda. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 8 sid. 8:o.

Berättelse om verkställd granskning af Räkenskaperna för allmänna Fattigvården i Norrköpings Stad år 1844. Norrköping, Törneqvist; ½ ark 4:o.

Berättelse af Norrköpings Fattigvårds-Direction om dess förvaltning af Stadens Fattigvård under loppet af år 1844. Norrköping, Törneqvist; ½ ark 4:o, med 1 tab. (1 ark).

Uppgift öfver förhållandet emellan Bankens Metalliska Cassa, samt utelöpande Sedlar och Depositions-Skuld, den 31 December 1844. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 1 ark patent.

Rikets Ständers Riks-Stat för år 1845 och följande åren till nästa Riksdag. Stockholm, Marcus; 39 sid. 4:o.

Ekonomi och Teknologi.

Lexikon för Landthushållare. Jemte Bihang, Innehållande: De nu i Sverige Brukligt Mynt, Vigt, Mått och Mål, Intresse-uträkning à 5 och 6 procent, samt Vägvisare till de förnämsta Städer i Riket. Stockholm, Lundberg & Comp.; 57 sid. 12:o, h. 20 sk.

Kemisk Teknologi eller Systematiskt Ordnade Beskrifningar på De Bästa Tillverkningssätten af Alla Slags Fabrikater, för hvars frambringande Kemiska Operationer äro af Nöden. En Handbok för Fabrikanter och Handtverkare samt Alla Dem som i något Afseende behöfva Upplysningar om Tekno-Kemiska Ämnen. Af *P. O. Almström.* Stockholm, Berg; 701 sid. 12:o, med 1 pl., h. 3 Rdr 16 sk.

Jern-Kontorets Annaler 1845; Tjugunionde Årgången. Första och Andra Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 139 sid. 8:o, med 3 plancher, 253 sid. med 8 pl., h. 2 Rdr 36 sk..

Kalmar Läns Kongl. Hushållnings-Sällskaps Handlingar för år 1844. Kalmar, Westin; 20 sid. 8:o.

Enkel ock Lättfattlig Anvisning till Ångsvattning af *G. C. Patzig*. Öfversättning. Stockholm, Elméns & Granbergs Tryckeri; 2 och 68 sid. 8:o, h. 24 sk.

Försök att besvara den allmänna frågan: Hvad bör göras af och för Svenska Industrien och dess Idkare? Framställning vid Svenska Föreningens Sammankomst den 21 April 1845; af En Dess Ledamot. Stockholm, Norman; 13 sid. 8:o.

Anvisning att förekomma och utrota Murröta, Trä- och Mursvamp i Byggnader, Äfvensom att Skydda Allt Slags Trävirke mot Förruttnelse och Förbränning. För Byggmästare, Husegare och Hyresgäster. Öfversättning från 3:e tillökta upplagan. Stockholm, Lundberg & Comp.; 23 sid. 8:o, h. 8 sk.

Populär Anvisning till Salpeter-Ladors byggnad och Salpeter-mullens tjenligaste beredning, skötsel, samt afsjudning af *Carl Fred. Plagemann*. Assessor och Direktör i Första Salpetersjuderi-Distriktet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 22 sid. 8:o, med fig.

Anvisning till Nödbrödsämnen. 1:a Häftet. Om användandet af Lafvar till föda. Andra öfversedda upplagan. Upsala, Torssell; 16 sid. 8:o, med 4 naturliga lafvar, h. 12 sk.

Måttagningskonst, eller Sättet att utan Annans Tillhjelp Kunna Rätt och Grundligt Taga Klädesmått, efter En Alldeles Ny, Högst Enkel och Lättfattlig Method. Af *Olois Owäsny*. Öfversättn. Stockholm, Lundberg & Comp.; 10 och 4 sid. 8:o, h. 8 sk.

Undervisning för Allmogen att Odla Röd Klöfver. Calmar, Wåhlin; 8 sid. 16:o, ex. 4 sk.

Tydlig och fullständig Anvisning, att på ett mycket vinstgifvande sätt Odla Humle. Af *Joh. Jac. Ludv. Geist*, Storhertigl. Hofrevisor i Weimar. Öfversättning. Med en planch. Stockholm, Hjerta; 44 sid. 12:o, h. 12 sk.

Nyttiga Underrättelser för Handtverkaren och Konstvännen, eller Sättet att förgylla och löda silfver, koppar och mässing; laquera och förgylla träd- och andra arbeten; tillreda flere sorter kitt och fernissa m. m. Sundsvall, Blomdahl; 144 sid. 8:o, h. 36 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Original-Bibliothek i Den Sköna Litteraturen af Utmärkta Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. 1845. 9, 10 och 11 Häft. Norrköping, Östlund & Berling; sid. 221—282 och 160 sid. 12:o, h. 40 sk.

Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1845. I. Berliner-Mysterier. III. Saint-James' Palats eller Drottning Annas Hof. IV. Nemesis.

(Med särskilda titlar):

Berliner-Mysterier. Af *August Brass*. Öfversättning. Femte Delen. Stockholm, Thomson; 24 sk..

Saint James' Palats eller Drottning Annas Hof. af *W. Harrison Ainsworth*. Öfversättning från Engelskan. Del. I—III. Stockholm, Thomson; 634 sid. 8:o, h. i Stockh. 1 Rdr 24 sk., i landsorten 1 Rdr 30 sk. Nemesis. Del. I. II. 1 Rdr 24 sk.

Svenska Folkböcker, Sagor, Legender och Äfventyr, efter Äldre Upplagor och Andra Källor utgifne, jemte Öfversigt af Svensk Folkläs-

ning från Äldre till Närvarande Tid af *P. O. Bäckström*. Förra Bandet. Stockholm, Hjerta; VIII, 357 och 2 sid. 8:o, h. 2: 24.

Pennritningar ur Folklifvet. Af *I. N. S.* Första Häftet. Götheborg, Ekbohrn; 144 sidd. 8:o, h. 24 sk.

Den Reformerande Egendoms-Herren, eller Sigfrid v. Lindenberg Den Yngre; en stark Anhängare af vår tids rörelse. Novell af *W***. Första Perioden. Stockholm, Berg; 98 sid. 8:o, h. 24 sk.

Stockholmslifvet, skildradt i taflor och berättelser af *Aug. Blanche*. Häft. V. Stockholm, Hjerta; sid. 329—412, 12:o, h. 16 sk.

Slaget vid Lützen den 6 November 1632, då Sveriges store Konung, Gustaf II Adolf, segrande stupade. På Vers beskrifvet af *Carl Zemen*. Öfversättn. från Tyskan. Norrköping, Törneqvist; 16 sid. 8:o.

Polka-Visa samt 4 Sånger, Tillegnade Regementena vid Öfningslägret år 1845. Stockholm, Lundberg & Comp.; 8 sid. 8:o.

Skön Konst.

Läran om Kontrapunkten; Elementar-Cours. Af *E. Drake*, Ledamot K. Musik. Akad. Första Delen, innefattande enkla kontrapunkten och utgörande fortsättning af första delen till Elementar-Cours i Harmoni-läran. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; VII, 125 och 8 sid. 4:o, h. 2 Rdr 24 sk.

Blandade Ämnen.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1845. Häft. V, VI. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 81—112 af Handlingarne och sid. 178—432 af Tidskr., 8:o.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. Elfte Årgången. Andra Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 97—192, 8:o, h. 8 sk.

Konsten att erhålla Ett Godt Minne. Icke Marktschreieri, utan Grundad på Sanning, Förnuft och Erfarenhet, för alla stånd och lefnadsåldrar, af D:r *Ewald Hartenbach*. Öfversättning. Stockholm, Lundberg & Comp.; 64 sid. 12:o, h. 12 sk.

Nöjsamt Promenad-Sällskap på Lustfärder till Lands och Vatten, Ångbåtsresor, Promenader, och Landtliga Utflygter. Andra Häftet. Nyköping, Des Réaux; sid. 175—144, 12:o, h. för subskr. 12 sk., köp. 16 sk.

C. J. L. Almqvist. Monografi, samlad och utgifven för att lätta öfversigten och bedömandet af vissa bland tidens frågor. Jönköping, J. E. Lundström & C.; h. 2 Rdr 8 sk.

Rättelser:

Sid. 344 sista rad. står *ock* läs *veta*
— 356 näst sista rad. står *utan att han eller någon annan*, läs: *under det knappt någon endå.*

UPSALA 1845.
Wahlström & Låstbom.

Om den Allmänna Opinionens betydelse.

Af

A. F. BECKMAN.

Detta ämne eger för vår tid ett genomgripande intresse. Omkring detsamma hvälfver sig en strid, hvilken, att dömma af sättet, hvarpå den oftast föres, tyckes gälla ingenting mindre än lif eller död för de stridande partierna. Såsom sådan är den en praktisk partistrid. Månne frågan ej tillhör äfven ett annat gebit? Vi tro det löna mödan att förflytta henne inom den lugna pröfningens område, der tanken, ostörd af passioner, föråldrade vanor eller oroligt nyhetsbegär, försöker ett svar efter regeln af det ovanskligt sanna och rätta.

Den som i ett dylikt försök skall lyckas, får ej befinna sig uteslutande på någotdera partiets sida. Han måste skilja sig från båda, så vidt de i oförsonlig ensidighet stöta hvarannan tillbaka, men tillika ega sinne och öppen blick för den sanning, hvilken, fastän i ensidig fattning, utgör bådas gemensamma styrka och hållpunkt.

I alla de länder, der den nyeuropeiska civilisationen vunnit insteg, höras röster, som yrka att Allmänna Opinionen just är den makt, som ensam bör beherrska samhället, bestämma dess yttre och inre förhållanden, samt gifva rigtning åt gången af dess utveckling. Endast i herraväldet af denna makt, säga de, finnes ett palladium, som kan skydda den gryende friheten och bevara samhället från enskildes tyranni; endast under denna suveränitet kan samhället uppnå sin bestämmelse.

Men föga mindre högljudt tala andra stämmor, hvilka tolka en öfvertygelse, fullkomligt motsatt den nyssnämnda. Att

inrymma åt Allmänna Opinionen herrskareväldet inom samhället, är att öfverlemna detta sednare åt en tyrann, hvilken på samma gång är den mest nyckfulla, blinda och svaga. Derigenom beföredras allas ofärd: i stället för verklig frihet uppkommer dess bedrägliga sken — ett sjelfsvåld lika förderfligt för alla.

Båda meningarna bjuda skäl för sig. Båda vädja ock till historiens vittnesbörd. Må dem tillåtas utföra sin talan.

Visar ej, så säga den sednare meningens försvarare, hvarje blad i historien, att allt stort, allt varaktigt godt, som framgått i verlden — ja! att sjelfva mängdens lyftande till högre grad af kultur och välstånd, blifvit bragt å bane och utfördt ej af mängden sjelf, ej genom de mångas beslut eller öfverensstämmande mening, utan genom en eller få store, af helig värma lifvade män, ofta mot de tusendes, ja! millioners vilja. Hvem har öfvervunnit mörker och elände, hvem har i menskliga förhållanden infört sällhet och ljus, om ej Christus? Och hvem stod någonsin på jorden mera ensam och öfvergifven af vänner än han, just i segrens stunder? Rådfrågade väl han den förvillade meningen hos den stormande hop, af hvilken han hatades, förföljdes, korsfästes? Behöfde han ej med sanningens och ljusets vapen angripa inrotade fördomar äfven hos sina närmaste, innan han kunde påräkna deras bifall och bistånd vid grundläggningen af sitt saliggörande välde? Skulle ej ännu i dag mörker och synd beherrskat verlden om Christus, i stället att lyssna till det eviga ordet inom sig, låtit sig af mängdens mening ledas, eller sökt för sin öfvertygelses vittnesbörd och styrka från hopens bifall?

Gäller ej detsamma om alla öfriga verldsomskapare af lägre ordning? Var det mängdens mening, den allmänna opinionen, som gaf dem eggelsen eller kraften? Begynte de under mängdens acclamation utförandet af sina storverk? Fråga Moses, fråga Muhammed, fråga Luther! Var ej den första seger, de måste tillkämpa sig, segren öfver massans tröghet, hallstarrighet eller motvilja. Men ej blott de mest lysande meteorerna på historiens himmel bekräfta sanningen af denna

åsigt. Ransaka efter källan, ur hvilken framgå de allmänna åsigter, hvilka i särskilda tidsperioder göra sig gällande bland folken, och du skall finna henne ej i massan utan i den enskilde tänkarens hufvud och hjerta. Från denna för mängden undangömda brännpunkt utgå de mäktiga strålar af ljus, hvilka sedan de öfvervunnit massans mörker leda och bestämma dess steg samt sålunda beherrska det allmänna tänkesättet. Så sätter den enskilde tänkaren på tidehvarf prägeln af sin tanka, ofta under mängdens smäderop, hvilken, under det hon tadlar dunkelhet hos det ljus, i hvilket hon ej kan skåda utan att bländas, likväl lyder, fast omedvetet, dess ledning genom dunklet. Har det någonsin annorlunda varit? Erbjuda folkens öden väl ett exempel af motsatsen? Kanske i enskilda fall? I enskilda stater? I Athen — den ultrademokratiska staten — der herrskade väl den allmänna opinionen? Så synes det om man ytligt bedömmer förhållandet. Men i sjelfva verket beherrskades den allmänna meningen af Perikles, af Demosthenes eller andra ur massan framskjutande individer. När deremot det egentliga Demos sjelf tog statsrodret i sin hand, såsom t. ex. då det i spetsen för angelägenheterna satte mannen ur hopen, garfvaren Kleon — huru gingo då statens ärender väl, var det lyckligt, var det ärofullt för den enskilde eller för det allmänna? Bevisar ej sålunda mensklighetens och samhällenas historia, så i stort, som smått, haltlösheten af talet om den allmänna opinionens magt och betydelse?

Ingen kan med fog neka, att ju dessa skäl företer ett, ingalunda svagt, sken af grundlighet. Dock må vi ej förhasta oss i domen. Äfven den andra sidans sakförare må först framlägga sina grunder. Dessa neka alldeles rigtigheten af nyss skildrade åsigt. Väl, säga de, kan i enlighet med sanningen påstås, att den allmänna opinionens medvetet uttalade anspråk på uteslutande rätt till herravälde öfver samhället, är något för vår tid egendomligt och utmärkande. Likväl hafva de alltför ytligt uppfattat minnet af förflutna tider, hvilka icke, äfven i dem, skönja tillvaron af denna andeliga samhällsmakt och dess genomgripande verksamhet. Hon har alla tider, fastän mer eller mindre uppenbarligen och medvetet, öfvat inflytande på mensklighetens öden. Derom vittna ej blott före-

teelserna i forntidens republiker, der den allmänna rösten, enligt statens egen författning, gällde såsom högsta lag. Vill man klart fatta huru djupt känslan af dess betydelse städse varit, så besinne man huru just tidernas väldige, till och med på höjden af envåldsmakt, sällan underlåtit att i den allmänna meningen söka en bundsförvandt genom att åtminstone i någon punkt ansluta sig till densamma. Ja! äfven de egenmäktigaste våldsverkare, de, som i sin själ hyst det djupaste förakt för andras rätt, hafva dock känt sig i behof af den allmänna meningens stöd. De hafva ådagalagt detta genom ett ej sällspordt bemödande att inför verldens, sin nations, eller åtminstone mängdens ögon, bemantla sitt våld och för detsamma söka deltagande, genom att kläda det, antingen i rättvisans skrud, eller i den djerfva, förblindande och hänförande storhetens. Detta var den Macedoniske Philips taktik mot Greklands frihet, det var Romrarnes mot verldens, Julius Cæsars och Augusti mot Romarnes. Julius Cæsar störtades då han stötte mot klippan af det hos de fleste Romare ännu lefvande hatet mot konunganamnet. Augustus bibehöll herraväldet till sin död genom den varsamhet, med hvilken han undvek att stöta opinionen hos förvekligade medborgare, hvilka, för att vinna ro och ledighet till njutning, gerna uppoffrade frihetens verklighet, men icke kunde undvara dess sken.

Om ock dessa exempel framte den dunklare, ofördelaktigare sidan af allmänna opinionens inflytande, så finnes likväl äfven en ljusare. Allmänna opinionens makt har på ett *välgörande*, ej mindre kraftigt, sätt uppenbarat sig i de stora epokgörande företeelser, som i menskligheten framkallat nya kulturformer, herrligare, än de föregående. Visserligen finnas många, hvilka äro böjda att skrifva de flesta välgörande verldshistoriska förändringar på räkningen af massans ofrivilliga, snart sagt slafviska, undergifvenhet för de genialiska individer, vid hvilkas namn minnet af dessa händelser uteslutande blifvit fästadt. Detta är samma åsigt, enligt hvilken all religiös kult anses ega sin upprinnelse endast i svaga hjernors vidskepliga och bäfvande undergifvenhet för starkare naturer. Nekas kan ej heller, att en stor olikhet i detta hänseende råder mellan olika perioder af mensklighetens utveckling. Ju ringare kul-

turen är, desto skarpare se vi framstå och göra sig gällande motsatsen mellan den så kallade massan å en sida, och de enskilda betydande individerna å den andra. Deremot ju mera kulturen närmat sig till fulländning, hvartill äfven hörer utbredandet af dess välgörande herravälde öfver allt flere individer, desto mer utplånas nyssnämnde skarpa motsats, till dess slutligen *ingen* individ eger nog *ringa* betydelse för att räknas blott i massan, ej heller *någon* så *öfvervägande stor*, att han kommer att stå fullkomligt sjelfständig mot mängden. — Emedlertid torde, äfven i afseende på fordna tiders märkligare tilldragelser, kunna ådagaläggas, att motsatsen varit mera skenbar än verklig; att de genialiska individernas storhet och styrka ingalunda berodde blott på de öfrigas osjelfständighet och svaghet, utan tvertom hade sin rot och sitt förnämligaste fäste i en hos de flesta, om ock omedvetet verksam öfvertygelse, hvars första uttalande och verksammaste realiserande är den enda, men obestridliga och i sanning tillräckligt höga, ehuru intet högmod tillåtande, förtjensten hos dem, hvilka benämnas menskligbetens heroer. Ja! man torde utan öfverdrift kunna påstå, att ingen betydande samhällig institution, vare sig religiös eller politisk, någonsin uppstått eller egt bestånd utan en viss samhällighet i åsigter hos dem, hvilka genom densamma blifvit förbundna; att åtminstone det *tysta* bifallet af en allmännare mening varit det oundgängliga villkoret för hvarje åtgärd, hvarje handling af mera omfattande inflytelse.

Hvem vågar obetingadt jäfva någondera af dessa tvenne olika uppfattningar af historiens vittnesbörd? Vi våge lika litet detta, som vi våge tillerkänna dem värdet af ovillkorlig giltighet emot hvarandra. Oss synes, som skulle de båda förenas och försonas i en tredje, dem båda korrigerande åsigt. Ju uppmärksammare vi betrakta de epokgörande företeelserna i historien, desto omöjligare synes det oss, att härleda deras upphof ytterst från någondera af de angifna källorna: från de högt begåfvade individer, som gått i spetsen, eller från den stora massan, som följt de nyssnämndes banér. Medgifvas måste, å ena sidan, att hvarje stor och för menskligheten frukt-

bärande plan, som gått till mognad och verklighet, först ernått denna mognad i enskilda, ofta namngifna individers hufvud och hjerta; men svårligen torde man kunna vägra att erkänna, det villkoret för en slik mognad, äfvensom för planens slutliga förverkligande, varit en viss grad af mottaglighet hos de *många*, *för* hvilka, *på* hvilka och *genom* hvilka detta förverkligande slutligen egde rum. Redan detta häntyder på en makt, som står öfver både den enskilde och massan. Men tydligare skönjes denna makt, om man betraktar det sätt, hvarpå enheten mellan de båda verksamma faktorerna uppkommer. Oftast visar sig nemligen ifrågavarande samverkan såsom frukten af en dunkel, medvetslös rörelse, till hvars ursprung så väl den enskilde, som massan, ofta länge nog förhåller sig rent passiv och nästan ofri. Först då, när de redan beträdt banan i den rigtning, som denna rörelse drifver, uppgår småningom allt klarare för dem begreppet om det mål, hvartill framskridandet syftar. Så bortfaller i afseende på werldsutvecklingens gång bådas berömmelse, och det visar sig uppenbart, att denna gång bestämmes af något, på en gång inom och öfver individerna verksamt, desamma på samma gång lifvande och beherrskande, med dem enigt och likväl af dem oberoende, för dem alla, ehuru på olika sätt och i olika klarhet, tillgängligt och förnimmeligt. Detta något är *idéen*, det eviga rättas och sannas idé — hvilken då den uppfattas i sin personliga tillvaro benämnes Försyn. Hvarje enskild idé, för hvars förverkligande individer, nationer, tidehvarf hafva arbetat, är blott ett särskildt moment af detta stora system af rätt och sanning, hvilket är Guds eviga, absoluta personlighet. Genom sin eviga sjelfåskådning fattar han detta system i dess helhet. Men till menskliga medvetandet kommer den idé, som för hvarje tidehvarf skall vara den lifvande, såsom en Guds oändeliga, lifvande och värmande kärleksblick in i den timliga utvecklingens perioder. Efter den trohet, hvarmed menniskan förmår uppfatta denna blick, ledas af dess ljus och lifvas af dess värma, må med rätta måttet af hennes så theoretiska som praktiska genialitet bestämmas. Deraf beror hennes förnuftighet, likaväl som hennes förmåga att i tanke och handling framställa det eviga.

Med tanken fästad på detta förhållande blir det, i sanning dåraktigt att fråga, hvilkendera bör gälla såsom ofelbar i ett samhälle: mängdens mening eller den enskildes öfvertygelse. Hvarje individ kan irra, kan genom svaghet i blicken bländas af himlaljuset eller misstaga sig om dess visning, eller ändtligen med afsigt sluta ögat till för detsamma. Mängden måste ock kunna misstaga sig — ty den upplöser sig ju sjelf i enskilda, och ingen lärer på allvar vilja påstå, att misstaget om hvad sannt är och rätt förvandlas till sin motsats derigenom att det delas af flere. Misstaget blir derigenom blott en allmännare och i samma mån förderfligare förvillelse. Att tillerkänna någondera af dessa samhällsmakter obetingad rätt att bestämma samhällets utvecklingsgång vore således ett af de oförlåtligaste fel, som kunna begås af dem, hvilka inom samhället ega öfver dess angelägenheten beslutande eller verkställande makt. Detta är i afseende på den allmänna opinionen desto angelägnare att besinna, som, genom en motsatt åsigt, om den vinner insteg, uppkomsten och öfverhandtagandet af de löjligaste och förvändaste meningar inom samhället på det högsta underlättas och befordras. Då nemligen hvar och en, i stället att sjelf pröfva hvad rätt och rigtigt vara kan, endast väntar från pluraliteten bland sin omgifning det orakelspråk, som skall bestämma hans åsigt, och gifva rigtningen åt hans handling, så behöfves endast det tillfälliga sammanträffandet af några individers lika tycken, för att vinna skenet af en allmännare öfvertygelse, hvilken då blir i yttre hänseende respektabel genom sitt vidsträckta välde, under det att dess grund är ingen annan, än att A. och B. tillfälligt sammanträffade i sina tycken, C. åter litade på den pluralitet, som utgjordes af A. och B., D. ändteligen på den, ännu större, som bildat sig genom C:s tillkomst, och så vidare. Alla åberopa derefter såsom grund för sakens rigtighet den eniga öfvertygelsen; ehuru denna blifvit bildad utan något afseende på det rätta, enär alla individer, som hylla den, litat allenast på andra, hvilka lika litet befattat sig med sanningens pröfning, ehuru således denna opinion saknar all annan grund än det första högljudda ropet från några få individer.

Lika litet som fåtalet af anhängare kan berättiga en mening till ovillkorlig aktning; likalitet kan alltså mängden göra det. Resultatet af vår hittills varande undersökning är alltså förnekandet af den allmänna opinionens pretenderade rätt att, i kraft af sin allmännelighet, gälla, såsom ovillkorligt uttryck af det *rätta* i fråga om samhällets angelägenheter, således äfven af dess rätt att gälla, såsom ojäfvigt rättesnöre för den enskildes eller samhällets tänke- och handlingssätt.

Emedlertid kunna vi lika litet gilla den ytterlighet, till hvilken de göra sig skyldiga, hvilka anse allmänna opinionen sakna all annan betydelse, än den han kan vinna derigenom att han till sin disposition eger de många armarne. Allmänna opinionen eger en stor och vigtig betydelse för samhället; men för att rätt fatta densamma är det oundgängligt att först något närmare utreda, hvad med allmänna opinionen rätteligen bör förstås.

Vända vi oss först till verkligheten för att bland dess fenomener finna det, hvilket bär allmänna opinionens namn, så träffa vi der företeelser af högst olika beskaffenhet, hvilka göra anspråk att hedras med detta namn. Hvarje parti, som ej är i afseende på anhängarnes antal allt för obetydligt, gifver gerna sin mening namnet allmän opinion. Så möter oss inom det empiriska samhället, ofta i fråga om samma angelägenhet, en mängd stridiga meningsfraktioner, hvilka alla, med lika mycken och lika liten rätt, usurpera namnet allmän, ehuru detta epithet omöjligen kan tillkomma mer än högst en af flere stridiga. Vi finne alltså i dessa anspråk intet tillfredsställande svar. Likväl, om vi betrakta det mål, till hvilket alla dessa partier syfta, då de benämna hvar sin mening den allmänna, torde vi deraf kunna hämta någon ledning för vårt omdöme. Detta mål är nemligen hos hvarje parti framställningen af sin åsigt såsom *samhällets opinion*, delad, ej af några få, utan af samteliga eller åtminstone pluraliteten af samhällets tänkande eller menande medlemmar. Utan tvifvel anspela de härigenom på den rätta åsigten af allmänna opinionens väsende och beskaffenhet. Samhällets mening kan en öfvertygelse ej kallas, så länge den hyllas af några få samhällsindivider — dessa må vara huru som helst qvalificerade. Ty

man kunde ju tänka bort dessa få och ändock hafva *samhället*, sålunda och *dess mening* qvar. Af samma skäl torde detta namn ej gerna kunna med rätta tilläggas en opinion derföre att den hyllas af ungefärligen ena hälften af samhällsmedlemmar, under det den andra halfparten är af olika tankar. Först i fråga om en mening, som understödjes af pluraliteten bland samhällets tänkande medlemmar kan man känna sig frestad att utsäga: den är samhällets. Dock tvekar man med skäl att göra detta, så länge pluraliteten är så ringa, att man för dess erhållande behöfver lägga vigt på de öfverskjutande enheterna. Hyllas deremot en åsigt af så stort antal samhällsmedlemmar, att de öfriga, olika tänkande, framstå allenast såsom undantag från det hela, då torde annalkningsvis kunna påstås att deras opinion är allmän i den mening, att den uttrycker samhällets. Men fullkomligt kunna vi ej anse allmänna opinionens begrepp förverkligadt inom ett samhälle, så länge några af detta samhälles medlemmar hysa åsigter, som äro från de öfrigas skiljaktiga, i frågor, hvilka röra det för alla gemensamma. Den allmänna opinionens begrepp, såsom samhällets opinion, är således förverkligadt först genom allas fulländade enighet i medvetande och vilja, med hänsigt till alla de ämnen, hvilka utgöra föremål för allas intresse. Ty endast om samtligheten af samhällsmedlemmar kan med full visshet sägas, att den utgör samhället, emedan den ej kan borttänkas utan att i och med detsamma samhället sjelft upphäfves. Endast alla samhällsmedlemmarnes eniga öfvertygelse kan följaktligen anses med rätt för samhällets mening d. ä. en verkligen allmän opinion.

Sålunda bestämd äger den allmänna opinionen en stor och hög betydelse, äfven sedan den blifvit beröfvad den usurperade, att vara samhällets ovillkorliga lag. Den är nemligen det element, i hvilket så väl samhällets, som de enskilda individernas medborgerliga frihet realiserar sig; eller, med andra ord, denna frihet kan ej tänkas i sanning förverkligad utan tillvaron af en allmän opinion.

Är nu friheten så väl samhällets, som den enskildes högsta mål, så skulle, i fall vår förra sats egde sin rigtighet, äfven med rätta kunna yrkas, att endast i och genom tillvaron af en allmän opinion, samhällets *högsta ändamål* kan upp-

nås! Denna fullkomliga enighet, om den och vore oupphinnelig i hvarje jordiskt samhälle, blefve icke destomindre högst betydelsefull såsom det ideal, till hvilket hvarje samfund borde oaflåtligen sträfva.

Misstaga vi oss ej allt för mycket, så har i de nyss utsagda satserna gränsskillnaden blifvit angifven mellan vår tid och den tid, hvilken numera kan anses såsom förgången. Tider hafva funnits, och dessas röst genljudar ännu genom våra, då samhällsvishetens hufvudsumma var den tron, att samhället är enahanda med en samling individer, sammankedjade genom yttre band till tjenst åt en individ; då sålunda helighållande af despotens nyck, utan afseende på den öfriga mängden af individer, gällde såsom det helas ändamål. Samhällen hafva ock funnits, der staten, såsom inbegreppet af samhälliga institutioner, fattad i sin motsats mot individerna blifvit ansedd såsom det enda väsentliga. Individerna hafva der betraktat sig sjelfva och blifvit betraktade, dels såsom det oväsentliga material, af hvilket idolen, staten, vore bildad, dels såsom det offer, hvilket, saknande allt egentligt ändamål för sig sjelf, borde åt samma idol, utan allt betänkande, frambäras. Ändtligen har staten, sedd ur sistnämnde synpunkt, blifvit betraktad såsom sammanfallande med en eller flere mäktiga individer, hvilkas anspråk, till förfång för de öfriga, uttalat sig antingen i feodalismens och presterväldets valspråk: "Rikets frihet hänger på Kyrkan och Ridderskapet", eller i envåldsmaktens: "l'Etat c'est moi." I den för menskligheten mest hånande form tillämpas denna sednare lära ännu i våra tider inom det samhälle, hvilket anser sig sjelft och af mängden anses hafva hämtat de rikaste skördar af europeiska civilisationens frihetsträd, i Norra Amerikas Förenta Stater, hvarest den hvita racen, ensam i *verklig* besittning af alla samhällets så borgerliga som politiska förmåner, nitiskt försvarar sitt prerogativ, att stå såsom ett hemskt vittnesbörd om egennyttans makt, att hos pluraliteten af ett samhälles medlemmar nedtysta, för lång tid, samvetets, de ädlare känslornas, ja! sjelfva klokhetens röst.

Men lyssna vi till de uttalade, visserligen i handling ofta förhånade grundsatserna, så kunna vi ej misstaga oss om, att

den nyare tidens lösen heter frihet. — Samhällets politiska och de enskildas medborgerliga frihet, såsom samhällets ideal.

Med detta rop på frihet höjer sig likväl ännu mången aktningsbjudande stämma, förklarande allas frihet likbetydande med allas sjelfsvåld. Vore detta yrkande absolut giltigt och sannt, så vore inför hvarje förnuftig domare frihetens sak förlorad.

Men ehuru vi ståndaktigt vägra att såsom ovillkorlig auktoritet erkänna den allmänna meningen, så låter likväl med denna vägran lätteligen förena sig den benägenhet vi hysa, att i hvad som af hvarje tids sträfvande söks och hoppas någonting väsentligen sannt och rigtigt. Denna benägenhet tro vi rättfärdigad genom sitt nödvändiga sammanhang med den öfvertygelsen, att menskliga medvetandets utveckling dock i det hela och i dess vigtigare momenter bestämmes af en gudomlig tanke, som segrande öfvervinner alla de hinder, hvilka för dess framgång läggas af mensklig oskicklighet och ovilja. Denna gudomliga tanke skall förr eller sednare inom det menskliga medvetandet uppgå i fullt och klart ljus, huru länge och dess strålar tillbakahållas eller förvirras af det menskliga sinnets töcken. Vi tro enahanda förhållande ega rum med det frihetssinne och den frihetslust, som nu genombäfvar tiden. Med förtröstan våge vi derföre försöket att samla och rena de strålar af denna idé, hvilka tränga till vår blick.

En sådan återställelse behöfver utan tvifvel frihetens gängse begrepp. Just genom den rikedom af bestämningar detta begrepp i sin sanning och fullständighet innebär, har det synnerligen varit utsatt för faran att missförstås eller förvridas. Ty då hvar och en af dess bestämningar innehåller något för menniskoanden lockande och anslående, inträffar lätt, i följe af de flestas oförmåga till klar uppfattning af det hela, att de särskilda momenterna lösryckas från hvarandra och hvar för sig uppfattas såsom det hela. Icke sällan händer då, att dessa lösryckta bestämningar, hvilka i förening med samtlige de öfriga bilda ett skönt och välljudande accord, nu i sin ensidiga uppfattning framställa en vild och förstörande disharmoni. Att till ett fullt och lefvande helt samla dessa spridda bestämningar är derföre utan tvifvel bästa, ja enda sättet, att

hos vänner och fiender återgifva friheten dess rätta värde och betydelse.

Frihetens allmännaste grundritning är oberoende eller otvungenhet i förhållande till allt, som för subjektet är yttre eller främmande. Den som tvingas af en för honom främmande makt till utförande eller underlåtande af en handling, till förblifvande i ett tillstånd eller öfvergifvande af detsamma, är ej fri. Begäret efter frihet i ofvannämnda mening ligger redan såsom instinkt hos djuret och försvagas ej hos menniskan genom den vaknande reflexionen. Hvar och en, som ej genom långvarigt slafveri iklädt sig träldomens vana såsom en annan natur, drages oemotståndligt till oberoende af allt, som är mot honom fiendtligt eller främmande. Men så allmänt bestämd är friheten ett begrepp, som inom sitt område lemnar rum, lika väl för menskligbetens djupaste förnedring, som dess högsta förklaring. Och framställd såsom kännetecken på fulländning hos individen eller samhället lemnar det obestämdt om djuriskhet, brottslighet och elände eller menskligbet, rättfärdighet och sällhet utgöra fulländningens karakter.

Ty på tvenne sätt kan detta oberoende erhålla verklighet, allt efter beskaffenheten af den vilja, hvaraf det sökes. Är denna vilja till sitt egentliga väsende brottslig och hatfull, så finner hon sitt oberoende förverkligadt endast i frigörelsen från alla mildare känslor, alla religionens och sedlighetens band. Är åter denna vilja i grunden godhet och kärlek, då finner den sin frihet endast i lösgörelsen från de band, med hvilka djurisk råhet, okunnighet eller lastbarhet tvinga hjertat, samt sin fulländning i ett lif af frombet, skuldfrihet, upplysning och helig kärlek.

Hvilken skulle, så snart han hos sig låter det menskliga och förnuftiga komma till tals, vilja neka att friheten under den första af dessa former är för menniskan, för samhället, för menskligheten en verklig förbannelse? Ja! man måste tillstå, att ett tvång, som inskränker denna frihet, är i alla hänseenden värdigare och mera välgörande än sjelfva den förmenta friheten. Deraf följer ock ovillkorligen, att den, som söker denna frihet, bör för egen och andras skull henne beröfvas. Ja! i sjelfva verket är förlusten af *denna* frihet ej för menni-

skan en verklig frihetens förlust, utan snarare ett steg till möjlig befrielse.

Vore menniskans vilja i grunden djefvulsk, vore hon enligt sin inre ursprungliga bestämmelse rigtad och kallad till brottets öfning, då funnes för henne intet oberoende, utan så vida hon, ohämmad af alla sedliga band, finge låta sin inre skändlighet utveckla sig i brottsliga handlingar. Förgäfves vore då hvarje försök att mellan menniskans begär efter frihet och religionens samt sedlighetens band åvägabringa en försoning.

Vi tro likväl ej detta vara fallet. Ty ehuru skarp striden understundom synes vara i menniskans själ mellan det gudomliga budet och egenviljan, så är likväl denna strid ingalunda ursprunglig. Antagandet af denna tvefalds ursprunglighet i menniskans själ kan ej rättfärdigas utan antagandet af en tvefaldig skapareprincip för det hela, en god och en ond med lika, eller nära lika rätt och styrka. Ett sådant antagande motsäges emedlertid så väl af all sund philosophi, som af christendomens gudomliga uppenbarelse. Enligt bådas lära har menniskan utgått från den eviga personliga godheten, som är Gud, skapad efter urbilden af denna godhet, och kallad till frihet i hängifvenhet åt denna ursprungs-godhet; således med en egenvilja, väl urskiljelig från den eviga vilja, hvilken hon inom sig förnimmer såsom sitt väsendes upphof, men ingalunda med densamma i strid. Tvärtom är den ursprungligaste formen för denna egenviljas förhållande till den gudomliga viljan sådan, att den förra ligger liksom begrafven i den sednare och, utan sjelfbestämning, af densamma helt och hållet bestämmes. I detta medvetslösa tillstånd är menniskan ofri, ty så länge hon ej sjelfmedvetet böjer sin vilja efter den gudomliga viljans nödvändighet, bestämmes hon i sin verksamhet genom ett slags tvång, ehuru hon ännu ej deraf kommit till medvetande. Hon kan ej lösas ur denna ofrihet förr, än hon vaknar till full reflexion på sig såsom egen vilja, från den gudomliga urskiljelig, ehuru ej derföre med nödvändighet densamma motsatt. Väckande af detta sjelfmedvetandet var den gudomliga kärlekens ändamål med budet i paradiset. Detta ändamål skulle hafva uppnåtts utan syndafall och dess följder

om menniskan hade valt att lyda budet i stället för att icke lyda det. Ty lydnad, lika väl som olydnad, förverkligar andens sjelfmedvetande och sjelfbestämning. Genom lydnad skulle menniskan genast hafva uppfattat sin egenvilja, såsom allenast en, liksom frigjord, yttring af den gudomliga viljan i den kärleksrika verksamhet för realiserandet af sin högsta skapelseidé — idéen af den fria, sjelfständiga, af sig sjelf till lydnad och hängifvenhet mot Gud sig bestämmande menniskan.

Ännu i dag är, fastän på en omväg, denna rigtiga uppfattning af förhållandet möjlig. Der den blifvit verklig, inbär hos menniskan sådan den insigt, att de tvenne momenterna i hennes vilja, nemligen strifvandet att vara och bestämma sig sjelf, samt strifvandet att vara enlig med den vilja, hvilken utgör hennes väsendes upphof, äro i grunden enahanda. Dessa momenters enhet i egenviljans otvungna öfverensstämmelse med den gudomliga viljan, är den harmoni inom menniskans väsende, som benämnes samvetsfrid, förutan hvilken sann mensklig frihet ej existerar.

Häraf följer, att undergifvenhet för egoismens och verldskärlekens bud nödvändigt innebär det slags beroende, som förhindrar eller tillintetgör *verklig* frihet. Den, som gör synd, är syndens slaf, tvingad och kufvad af en makt, hvilken är mot honom i högsta grad fiendtlig. Han är i tvåfaldigt hänseende slaf. Väl känner han, att syndens handling är en frukt af hans egen vilja, att han sålunda sjelf bär skulden för denna handling, men han känner sig likväl i sjelfva sin viljas bestämning bunden af fiendtliga makter, så att han ej förmår efter behag rigta sin vilja. Han gör visserligen hvad han vill, men han förmår icke vilja hvad han vill. Så länge ej dessa fiendtliga makter fullt bundit honom, har han ock i samvetets ofrid en ständig erinran om sitt beroende. Detta är slafveriets ena sida. Dess andra är, att menniskan, då hon söker lösgöra sig från den gudomliga viljans lag, allenast desto starkare af densamma omfjättras. Denna i sig sjelf milda lag framstår nemligen i förhållande till den oförbätterligt brottslige såsom ett jernhårdt: "hitintill skall du gå, men icke vidare" — ett bud, hvilket en gång rycker äfven den förhärdade egenviljan ur sin

frihetsdröm och läggen på densamma en boja, som ingen mensklig makt förmår att aflossa.

Sann frihet uppringer hos menniskan först då, när hon med hela sin åhåga hängifver sig åt det eviga, sanna och rätta, löserycker sitt hjerta från alla band af motsatt art, och omfattar det heligas sak såsom sin. I och med detta hängifvande vinner hon det slags oberoende, hvilket ensamt är med hennes höga kallelse förenligt; oberoendet af mörkrets, syndens, lögnens oheliga makter; hvaremot det beroende, i hvilket hon försätter sig, ej är annat än ett beroende af sitt eget väsendes innersta lag. Ty för hvarje sålunda befriadt sinne är det klart — och äfven de i brottets slafveri försjunkne hafva åtminstone derom en aning — att det sanna, rätta, heliga äro ej blott i allmänhet de makter, som med segrande nödvändighet bestämma verldsutvecklingen, utan ock den innerst väsentliga makten i hvarje menniskobröst. Så uppfyller ock menniskan genom denna hängifvenhetsakt sin kallelse; ty vi äro icke kallade till träldom, utan till frihet — nemligen den frihet, som sanningen gifver, och som ej kan vinnas utan klart medvetande af sanningen. Att denna frihet är vår kallelse, uttalas på ett för hvarje christligt sinne högst bindande sätt, af den eviga personliga sanningen sjelf, då Christus till sina lärjungar och efterföljare säger: "I ären icke tjenare, utan vänner."

Förverkligad är denna frihet i det samfund, som benämnes Christi helga-manna-samfund. Den eges och njutes der ej blott af samfundet i sin helhet, utan ock af hvar och en, som af nämnde samfund är en senskyldig medlem. Och hvarigenom är den förverkligad? Jo, derigenom att *en* helig, kärlekens anda lefver och leder det hela och hvarje del. Alla enskilda äro fria och känna sig fria i hängifvenheten åt det hela och dess lagar; ty dessa lagar, som äro den heliga kärlekens, äro uttryck af den gemensamma anda, som lifvar allas och hvarjes bröst. Samfundet i sin helhet är ock fritt; ty den eniga anda är ock enig med den heliga vilja, hvilken är Jesu Christi, detta samfunds rätte smorda.

Hvem inser ej, att i samma ögonblick denna eviga anda splittrades och hvarje enskild omfattade en mening stridande mot de öfrigas — i samma ögonblick vore så väl hvarje en-

skilds som hela samfundets frid och saliga frihet förlorad? Ty hvarhelst ofrid är, der är ock ofrihet, emedan under strid den enas intresse nödvändigt, på ett yttre sätt, tränger och begränsar den andres — ett trångmål och beroende, från hvilket ej en gång den segrande parten är fri förr, än *allt* motstånd är absolut besegradt, och således fullkomlig frid ånyo inträdt.

I menniskans timliga förhållanden erhåller frihetens begrepp nya bestämningar. Men om detta begrepp ej skall motsäga och upphäfva sig sjelf, så kunna dess nya bestämningar aldrig vara i strid med nyss beskrifna, i helga-manna-samfund förverkligade frihetens ideal. Tvertom måste det jordiskt borgerliga samhället i ofvannämnde frihet erkänna en urbild, efter hvilken detsamma söker med all id, att, så vidt möjligt är, ombilda sina egendomliga förhållanden. Äfven ur den timligt borgerliga friheten uteslutes härigenom ovillkorligen all egoism, allt sjelfsvåld. Hvaremot der dessa förefinnas, frihetens verklighet saknas, äfven om der skulle träffas frihetens falska sken.

När vi således yrka, att samhällets frihet består deruti, att samhället, såsom ett helt betraktadt, ej bestämmes af någon för detsamma rent yttre makt, utan att det tvärtom sjelf bestämmer gången af sin utveckling; så är klart, att denna frihet i sin sanning ej kan stå tillsammans med, än mindre bestå uti samhällsviljans lösgörande från banden af det rätta och sanna. Detta blifver än tydligare, om man besinnar, att samhällsviljan ej har sin tillvaro och verksamhet annorlunda, än i och medelst en *samhällighet* mellan de enskilda viljorna hos samhällets medlemmar. Den lag, som gäller i afseende på den menskliga friheten i allmänhet, gäller således äfven för samhällets, emedan äfven denna är mensklig. Samhällets verkliga frihet vinnes således endast derigenom, att samhället frivilligt omfattar rätt och sanning såsom en lag, hvilken samhället återfinner i sitt eget innersta väsende, som således aldrig kan af detsamma öfverträdas, utan att dess rätta, verkliga frihet äfventyras.

Uppenbart är, att en sådan samhällets frivillighet ej är tänkbar utan medvetande och vilja. Fullt medvetet och viljande är samhället åter endast så vida det utbildat inom sig

en samhällig öfvertygelse d. ä. en öfvertygelse, hvilken medvetet delas af *alla* samhällets medlemmar. Samhällets öfvertygelse är åter hvad vi kallat den allmänna opinionen. Följakteligen kan samhällsfriheten ej förverkligas utan genom tillvaron af denna allmänna opinion, hvars stora betydelse, med afseende på samhället i dess helhet, således torde få anses vara ådagalagd och ligger deruti, att allmänna opinionens tillvaro utgör det grundelement, i hvilket allena samhällets ideal, det i sanning fria samhället, kan förverkligas.

Men icke mindre betydelsefull är denna enstämmiga öfvertygelse för den *enskildes* medborgerliga frihet. Denna frihet kan i korthet angifvas såsom bestående deruti, att den enskilde i sin medborgerliga verkningskrets ej tvingas eller bestämmes af en makt, som för honom är yttre eller främmande.

Af det föregående är klart, att denna frihet blifver skenfrihet, ja! i grunden det ovärdigaste slafveri, om hon sökes genom lösslitande från det sannas, rättas, heligas band. Lika litet kan denna frihet förverkligas i lydnaden för en lag, som till sin natur är mot rätt och sanning stridande. Första villkoret för möjligheten af de enskildas sanna frihet i ett borgerligt samhälle är således att den samhällsmakt, som ordnar de enskildas allmänna angelägenheter, sjelf ledes af sanning och rätt, såsom dess högsta orubbliga lag, emedan allenast i lydnaden för en så beskaffad samhällsmakt den enskilde *kan* behålla den inre sjelfständighet, hvilken utgör frihetens grundritning. Dermed ensamt är likväl ej de enskildes frihet förverkligad, och kan ej förverkligas så länge den enskildes lydnad är blott passiv. Hans öfverensstämmelse med rätt och sanning är i den passiva lydnaden blott en följd af ett för honom ännu på visst sätt yttre tvång. Ett sådant tvång kan till en tid vara för honom i hög grad välgörande, såsom medel för frihet; men friheten uppgår ej fullt för honom, så länge han medvetslöst eller ofrivilligt lyder en lag, vore denna l[ag] ock sjelfva helighetens. Först då blifver friheten sann, [nä]r den heliga lagens tvång upphör att vara ett yttre och blifver en inre, medveten böjelse. Detta inträffar först då, när den enskilde med fri kärlek omfattar den rättvisa samhällsmakten,

och i dess herravälde ser sitt eget innersta behof tillfredsställdt. Detta kan återigen aldrig blifva fallet med *alla* individer i ett samhälle, så länge ej *alla* äro eniga i sin öfvertygelse om hvad som, i fråga om det för alla gemensamma, är rätt. Råder i sistnämnde hänseende splittring mellan individernas åsigter, så äro nödvändigt flere eller färre i den belägenhet, att de antingen medvetslöst och mekaniskt foga sig efter en mening, hvars förnuftighet de ej inse, eller ock utifrån tvungna lika mekaniskt lyda en makt, hvars oförnuft och rättsvidrighet de tycka sig inse. Dessa äro då i medborgerligt hänseende mer eller mindre ofria; de må föröfrigt utgöra majoritet eller minoritet af samhällsmedlemmar. Ty skillnaden blir ingen, om detta förhållande eger rum i ett despotiskt samhälle, der den endes mening gör sig enväldigt gällande öfver alla de öfriga; eller ett oligarkiskt, der någras mening tvingar de flesta; eller ett demokratiskt, hvarest massans opinion tyranniserar de få. Villkoret för allas frihet är således att alla, i fråga om det för alla gemensamma, hysa samma eniga öfvertygelse. Först i tillvaron af denna allmänna mening och dess öfverensstämmelse med rätt och sanning är alla enskildas frihet realiserad. Der är ock samhällets idé i sin fullkomlighet så till vida förverkligad, som samhället är vordet en andeligt lefvande organism, der det hela liksom hvarje enskild organ ledes och lifvas af samma inneboende lag. Och i samma mån denna lag verkligen är förnuftig, i samma mån den gemensamma hängifvenheten egnas åt den af alla kända och erkända sanningens, helighetens, rättvisans lag, är samhällsidealet verkligen, äfven i afseende på den enskilde, fullt realiseradt.

Med erkännande deraf att allmänna opinionen, i likhet med viljan hos hvarje enskild, är ett element i hvilket det tygellösaste förderf kan, såsom skenfrihet, utveckla sig; tro vi oss nu tillika hafva framlagt dess omätligt stora, sanna betydelse, enär vi ådagalagt, att samma opinion är det enda element, i hvilket sann politisk, liksom sann medborgerlig frihet för *alla* kan uppspira och frodas; att således tillvaron af en allmän opinion inom samhället är det oundgängliga villkoret för realiseringen af samhällets ideal — det i sanning fria samhället.

För samhället är det af omätlig vigt att denna, nu framställda, allmänna opinionens rätta betydelse blir allmänneligen känd och erkänd. Ett sådant erkännande är nemligen nödvändigtvis första steget i förverkligandet af en allmän opinion såsom element för samhällets och den enskildes verkliga frihet. Innan detta erkännande inträdt, är man fullkomligt i villfarelse om den väg, som bör tagas för samhällsidealets förverkligande — ett mål, mot hvilket alla ädelsinnades önskningar måste rigtas.

Men ett sådant erkännande motverkas ej allenast af dem, hvilka med förakt betrakta den allmänna opinionen, och, emedan den *kan* hylla villfarelsen och befordra orättheten, anse den såsom någonting rentaf förkastligt eller betydelselöst. Det motverkas lika mycket af dem, hvilka i rak motsats till de förstnämnda, anse allmänna opinionen infallibel — ett misskännande af den allmänna opinionens betydelse, hvars ytterlighet framstår i det öppna afguderi, den grofva hedendom, hvilken uttalar sig i det välbekanta uttrycket: "Folkets röst är Guds röst." I ett samhälle, der nyssberörde hedendom gjort sig gällande, har man minsta anledningen, att glädja sig öfver tillrop af en allmän mening, eller att förlita sig på dess utslag. Denna mening är nemligen, just genom nyssnämnde hedniska åsigt, redan i sitt väsende maskstungen, och kan derföre ej bringa annat än förderfvad frukt. Såsom allmän mening förtjenar den ock der, mindre än annorstädes, tillit, emedan just under sådana förhållanden största sannolikhet förefinnes, att hvarje enskilds tro bestämmes af hans grannars tro i en vexelverkan, som för hela den i det yttre massiva meningsbyggnaden lemnar ingen annan grund, än den tomma inbillningens, eller slumpens lösa sand. Det är under sådana förhållanden ingalunda omöjligt, att alla de öfriga ropa så, emedan den tanklösaste ropade först.

Mot denna förvända åsigt om allmänna meningens rätt i afseende på samhällets och dess medlemmars öde, må det vara tillåtet att ställa vår store häfdatecknares ord: "Hvarken den ende, eller få, eller mängden skall herrska, utan rättvisan, som är öfver alla och för alla." När den tanke, hvilken i dessa enkla men betydelsefulla ord uttryckes, blifvit alla med-

borgares gemensamma öfvertygelse och den orubbliga regeln för deras tanke och handlingssätt, då — men också då *först* — se vi grundvalen lagd till en allmän mening, som ej är blott vilja och våld, utan af den förnuftsenliga beskaffenhet, att den allmänna och enskilda frihetens förverkligande genom densamma är att emotse. Endast genom erkännande af denna grundsats kan en af mängden hyllad opinion ingifva förtroende och [illegible] hos dem, som hylla den, d[illegible] man minsta anledning att befara detta slöa litande på främmande opröfvad auktoritet, hvilket ensamt är tillräckligt att beröfva en så kallad öfvertygelse allt verkligt värde. Till karakteren af ett politiskt uppfostradt och sansadt folk, likaväl som till karakteren af en upphöjd politisk personlighet, hörer derföre otvifvelaktigt, i förhållande så väl till hvarje mindre utbredd opinion, som till en allmännare mening, den ädla sjelfständighet, hvilken uttalas i det konungsliga valspråket: "Rätt och Sanning." Vi tveka också ej att yrka, det en dylik sjelfständighet är ej blott det nödvändiga villkoret, utan ock det kraftigaste befordringsmedlet för uppkomsten och utvecklingen af en så beskaffad allmän opinion, i hvilken och genom hvilken samhällets ideal, den rätta, förnuftiga friheten, förverkligas.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

[39] **Läran om den Heliga Kärleken, eller Grunddrag till Moraltheologien enligt den Evangeliska Kyrkans Bekännelse, af *Ernst Sartorius*, Theol. Doktor. Andra Afdelningen: Om den försonande Kärleken. Öfversatt af *C. J. Lundvall.* Stockholm 1845. På C. A. Bagges förlag. (Priset: 1 R:dr B:ko.)**

Med tacksamhet bör allmänheten mottaga fortsättningen af detta värderika arbete. Doktor Sartorius är en af Tysklands yppersta Theologer. Grundfast renlärighet med vis måtta af vidhållande och framsteg, philosophisk disciplin, styrka i bevisningen, framställningens klarhet utmärka så väl de apologetiska och polemiska som thetiska skrifter han under de sista årtionden utgifvit såsom Professor i Dorpat. En af de sistnämnda har Hofpredikanten Wensjoe öfversatt under benämning: *Om Christi Person och Verk.* Eburu nitisk i sitt Biskopsembete, hvarom bland annat hans Herdabref bär vittne, fortsätter han sin verksamhet såsom theologisk Författare. En frukt af denna är afhandlingen om den heliga Kärleken, hvaraf första delen blifvit af skicklig hand i denna tidskrift recenserad. Uppmärksamheten må åter kallas till besagde dels vigtiga ämnen. Första Afdelningen: Om den ursprungliga Kärleken och dess motsats. Förra Sektionen. Om den ursprungliga Kärleken, eller om Gud och Guds, menniskan medskapade, Beläte. 1. Om Gud. 2. Om Skapelsen. 3. Om Guds Beläte i menniskan. 4. Om den förstskapade menniskans yttre förhållanden. Sednare Sektionen. Om Synden och Lagen. 1. Om syndens väsende. 2. Om syndens allmännelighet och begynnelse. Bihang om Djefvulen. 3. Om den naturliga och uppenbarade Lagen, dess princip och omfång, samt syndens tillräknande genom Lagen. 4. Om den naturliga fria viljans oförmåga att uppfylla Lagen, och om dess receptivitet för

Återlösningen, samt förberedelsen dertill genom Lagen. Förf. har redan i denna del förenat Dogmatiken med Moraltheologien, hvilkas söndring från hvarandra, enligt hvad Förordet till den andra delen fullstygar, onekligen haft skadliga följder. De sammanbindas allt närmare på kärlekens grundval. Vägen är nu beredd till Christendomens medelpunkt, Försoningsläran.

Första Kapitlet handlar om Försonaren. Hvad Förf. i en mindre bunden form inför ett blandadt auditorium framställt i *Christologische Vorlesungen* — förutnämnda afhandling *om Christi Person och Verk* — sammantränges här med all dogmatisk akribi. Att likväl äfven denna höga lära icke endast må räknas till Dogmatiken, men till sitt innehåll är helt och hållet af ethisk natur", vill Förf. bevisa med följande slutanmärkning: "Den motsats, som behöfver försonas, tvedrägten mellan Gud och menniskan genom synden, är en sedlig motsats; det nya förbundet mellan Gudomligheten och menskligheten, det nya genomträngandet af menniskans väsende med den aldraheligaste kärlekens fullhet, är både salighets- och helgelsekällan för alla menniskor, och hörer derföre väsentligen till den christna salighets- och helgelseläran; samt måste följaktligen äfven i Moraltheologien intaga en väsentlig plats. Ty all menniskokärlek, som i henne påbjudes, grundar sig på Guds kärlek, som förekommande tillbjudes; och den försonande kärleken är just derföre det högsta budet i densamma, emedan Guds försoning med menskligheten i Christo är den gudomliga kärlekens högsta vägerning. Menniskans gemenskap med Gud, hvarförutan intet heligt och godt hos henne finnes, beror väsentligen på Guds gemenskap med menniskan i Christo Jesu."

Andra Kapitlet. *Om Försoningen igenom Försonarens fullkomliga laguppfyllelse och tillfyllestgörande Offer.* Om detta stycke skulle vi företrädesvis vilja använda Rudelbachs uttryck*): "En lofsång öfver den christliga sanningen genomgår denna bok, underhålles af trons objektivitetet och moduleras af dess erfarenhet." Sällan bevittnar sig lifligare Apostelns ord: Jag tror, derföre talar jag. Hymnen till Försonarens ära gjuter sig ur det fulla bröstet på en gång starkt och harmoniskt, och ingen ton bör undfalla och gå förlorad. Meningarne i denna afdelning äro knutna vid hvarandra, såsom de äkta perlorna i ett smycke, af hvilka icke någon får lossas utan förlust för det helas sammanhang. Sådan är i allmänhet

*) Öfversättaren har, såsom Tillägg s. 163, meddelat Rudelbachs omdöme ur *Zeitschrift für die lutherische Theologie*. 1844. Viertes Heft.

Troslärans följdrigtighet och särdeles denna dess yppersta dels. Ref. förklarar sig sällan hafva läst något, som på engång så påkallar och underhåller uppmärksamheten. Likväl föreställer han sig, att en och annan skall tveka, om Förf. med sin förkärlek för det ethiska elementet, gjort lika full rättvisa åt det juridiska af Christi ställföreträdande tillfyllestgörelse. Det har ett konstlande afsteg från renlärigheten, då Grotius, mera Jurist än Theolog, uppfann *Acceptilatio*, hvilken ock Förf. med skäl ogillar. Men om de båda elementerna i Satisfactionsläran gäller väl: *conjuncta valent*. Att de ock med reda och fattlighet kunna framställas för det enkla begreppet, har vår aldrig nog värderade Nohrborg bevisat. För några år sedan innehöll *Evangelische Kirchen-Zeitung* en följd af uppsatser öfver Försonings- och Satisfactions-läran, hvilka tillfredsställa äfven vetenskapens fordringar. D:r Sartorius, som berömmer dem, frånsäger sig det honom tilltrodda författarskapet.

Tredje Kapitlet, *om upptagandet i Försonarens gemenskap genom den Heliga Andas Nådemedel i den christna Kyrkan*, är icke mindre rikt på stora tankar. Inledningen framställer den Hel. Andas utgående såsom vittne om Christus, och huru han utrustar Christi lärjungar och organiskt sammanfogar kyrkan till en helig gemenskap. till en andlig kropp, hvars hufvud är Christus. Andens utgjutelse förklaras "såsom resultatet af det fullkomnade Återlösningsverket, hvars försonande, innehållsfullhet samt salig- och heliggörande kraft numera skulle bland menniskor utbredas och, buren af den H. Anda, framtränga igenom alla Folk på det Alle skulle från sin spriddhet och söndring samlas i Andans enhet omkring en Enda, en Herre, en Gud och Fader (Eph. 4: 3—6. Matth. 28: 20.)" 1. Förnämsta Organ för Andans verkningar är Ordet, som han sjelf gifver. Bestämningen af Ordets begrepp, skillnaden emellan Inspirationen, såsom den skapande kraften, och den som lifvar den sanna kyrkan och dess tjenare, såsom den uppehållande, den rätta föreställningen om Theopneustien, de heliga Skrifternas förhållande inbördes och såsom ett helt, Lagens och Evangelii innehåll och verkan, och i sammanhang dermed Himmelrikets Nycklar, äro här lika vigtiga som pregnant gifna ämnen. "Tillika är ock den heliga Skrift textboken till Naturens bilderbok, hvilken först genom den H. Andas ord i den förra får sin rätta tydning, utläggning och användning; äfvensom Andans manande vinkar i menniskohistorien först genom Skriften erhålla sin sanna och klara betydelse. I hennes ljus förnimme vi öfverallt Guds predikande kärlek, såsom Hebr. Müller så skönt benämner henne." 2. De heliga Sakramenterna. Förf. grundar denna lära på Offret, och anför

dervid ställen ur *Apologia Aug. Conf.* "Blott i sitt förhållande till Offerbegreppet framställer sig begreppet om Sakrament i evangelisk klarhet." Stycket medgifver intet sammandrag, utan bör läsas i sin helhet. Hufvudmomenterna äro dock dessa: "Grunden, hvaruppå Sakramenterna hvila, kraften af hvilken de hämta sin verkan, skatten som de utdela, är den heliga förtjensten af Christi Offer, hvilket han på sitt kors fulländat och vid sitt altar meddelar de Sina. (1 Cor. 10: 10. ff.)" Och: "Af denna Sakramenternas första verkan, hvarigenom de sätta oss i förening med Hufvudet Christus, följer af sig sjelf äfven deras andra verkan, att upptaga oss i organisk gemenskap med hans Församling, och med bandet af förenämnda gudomliga gemenskap tillika knyta och fästa förbindelsen med den senare, den menskliga." Det sistnämnda momentet utvecklas förträffligt, men kan ej här anföras. Hvarföre Absolutionen, Prestvigningen, Vigseln, Confirmationen icke äro Sakramenter, visas med några få drag.

Framställningen om *det heliga Dopet* måste läsas och begrundas i sin helhet. Vi anvisa till särskild uppmärksamhet tolkningen af hithörande Skriftens språk, förklaringen hvarföre Jesus lät sig döpas och hvarföre hufvudets bestänkning är nog, tvåsidigheten af Sakramentet såsom hängifvande å menniskans sida, och upptagande och meddelande från Guds, Döpelsens frälsande och helgande verkan, dess objektiva akt och dess subjektiva nytta. Om den sistnämnda säges: "Dophandlingen liknar insänkningen af ett frö eller läggandet af ett plantskott, hvarvid sjelfva handlingen blott tillhörer en bestämd tidpunkt och bildar en början, hvarifrån sedan, i oafbruten följd, en ny lifsutveckling framgår, som allt vidare i tid och rum utbreder sig. Födelse och Nyfödelse äro med hvarandra parallela" o. s. v. Till slut bestraffande ord till dem, som missakta sin Döpelse.

Vid de baptistiska rörelserna i Preussiska staten utgaf Biskop Sartorius en träffande skrift mot ofogen, hvilken vi sett införd i *Ev. Kirchen-Zeitung* *). Här vindicerar han med starka skäl Barndopets rätts- och pligtsenlighet, och det ur Dopets begrepp och väsende.

Om den heliga Nattvarden. Af denna innehållsrika afdelning tillåta vi oss endast såsom prof på det öfriga följande utdrag:) "Döpelsen, i egenskap af Nya Födelsens sakrament, har något Skaparekraftigt: i henne begynnes det nya kreaturet till Christo; derföre förutsätter hon ej heller nödvändigt

*) Förf. anförer i Noten så väl denna *Afhandling om Dopet*, som en populär bearbetning deraf.

något slags grundelementer till det christliga lifvet, och tilldelas följakteligen äfven alldeles omyndiga barn, ej derföre att de redan äro troende, utan på det de må blifva sådana. När således Döpelsen väsentligen förmedlar det nya lifvets skapelse, så är deremot Nattvarden, såsom bespiselsens sakrament, medlet till detta lifs uppehälle, och förutsätter derföre Dopet nödvändigt. (Det första sakramentet är likasom sköten, ur hvilket vi födas; det andra, som bröstet, vid hvilket vi näras.) Christus är det christliga lifvets både Skapare och Uppehållare genom lifskraften af sitt Ord och sina Sakramenter, hvilka förena oss och hålla oss förenade med honom. Den innersta och innerligaste föreningen äger rum i den heliga Nattvarden. Brödet, som vi bryte, är Christi lekamens delaktighet, och kalken, som vi välsigne, är Christi blods delaktighet (1 Cor. 10: 16). Döpelsen är mera en blott beröring med Christi närvarelse, en bestänkelse med hans blod; Nattvarden, deremot, insänker oss i hans närvarelse, då det gifver vår invärtes menniska att åtnjuta offret af hans lekamen och blod." Begreppet af den heliga kommunionen hänger väsendtligen tillsammans med begreppet om den heliga kärleken: hennes mysterium är kärlekens mysterium. Kommunion och kommunikation höra till kärlekens väsende, hvilken meddelar och bortgifver sitt Eget, hvilket Sjelfviskheten deremot behåller för sig. Alla den christna Trons heliga mysterier sammanlöpa i ett Enda, i kärlekens hemlighet. Deras obegriplighet beror icke så mycket på logiska och metaphysiska svårigheter, som än mera deruppå, att Guds kärlek är större än vårt trånga, genom sjelfviskheten hoppressade hjerta (1 Joh. 3: 20), och derföre i sin storhet ej kan fattas af detta. Fördenskull: ju mera vårt hjerta vidgar sig, att i den H. Anda fatta Guds kärlek (Rom. 5: 5), desto lättare tror det ock dessa Mysterier, desto mer förlorar sig det Sällsamma och Främmande i deras innehåll; desto förtroligare blifva de för den älskande själen, som i kärleken känner deras sanning" o. s. v. Följer sedan en skarpsinnig förklaring af den Lära, som gjort så mycket bryderi i *Christi ubiquitas*. Kortligen: "den är icke en lokal extension, men väl en sådan, genom ingen jordisk rumbegränsning (hvilken icke hörer till den förklarade menniskonaturens väsende) hämmad intension af hans närvarelse (intensiv närvarelse) hvarest han vill och har lofvat bete den." "Icke en brödets transsubstantiation, icke en indusion af Christi lekamen, men assumtion i hans väsens gemenskap gör det till hans lekamen." Här är full analogi med incarnationen, menniskoblifvandet. Förf. ifrar å andra sidan mot de Reformerta, "mot allt som inskränker Nattvardens meddelningsfullhet, och

medsätter denna väsentlighet till ett bildväsende." "Väl, är det redan ett kärleksteken, om någon, till sin åminnelse, åt en annan skänker en bild eller likhelse af sig sjelf; men ringa är detta vedermäle emot det, om man till kärleks- och vänskapsförening, gifver sig sjelf närvarande till egen åt en annan. Om Christus, med sin synliga närvarelse lemnande de Sina, i testamente före sin död, endast hade efterlemnat dem en bild och skuggning; huru oändligen mycket hade ej då genom hans bortgång gått förloradt, icke allenast för hans första Lärjungar, som dock stodo i omedelbar gemenskap med honom, utan ännu mer, för alla kommande tiders blifvande Lärjungar; hvilka alla då skulle vara dock bara hänvisade blott till skuggan i stället för väsendet, fastän i Nya Testamentet skuggorna skulle vika för väsendet af de komna skatterna och en stadigvarande, väsendtlig gemenskap inträffa med den sanskyldiga Öfversteprestem och det sanskyldiga Offret (Hebr. 10: 1). Just denna gemenskap ville Christus, i den natt han förråddes, genom stiftandet af det heliga Sakrament, som är hans lekamens och blods delaktighet, förmedla för alla kommande slägter i Christenheten, för sin Kyrkas hela framtid intill hans Återtillkommelse." Förf. visar ock, att det sakramentliga åtnjutandet af Christi lekamen och blod har intet motbjudande, "men något mycket mera ömt och hjertligt, än då Qvinnan, på Moderbröstet, med sitt kött och blod närer det späda barnet." Ovärdiga gäster åtnjuta sakramentet ebura till fördömelse. Värdigheten består i receptiviteten för Sakramentet. Kommunionen, såsom den hjertinnerligaste gemenskapen med Medlaren, är Christendomens medelpunkt. — Biktens innehåll bereder öfvergången till nästa Kapitel.

Fjerde Kapitlet. *Om tillegnandet af Försoningen, eller om den rättfärdiggörande Kärleken och Tron på densamma.* Ehuru detta i värde icke eftergifver det föregående, måste vi för utrymmets skull fatta oss kortare och inskränka utdragen.

Till en början handlas om Samvetet, syndens tillräknande och rättfärdiggörelsen inom det. Sedan yttras: "Den yttre juridiska uppfattningen af rättfärdiggörelsen, enligt hvilken man tänker sig den blott såsom ett objektift doms-utslag å Guds sida, och följden deraf för menniskan endast som en, under vilkor af tro, förunnad eftergift af yttre straff, kan lika litet billigas, som i läran om försoningen, den blott juridiska uppfattningen af densamma, såsom en blott straffbot, hvarvid Offrets väsentliga ethiska idé misskännes. Visserligen är rättfärdiggörelsen, så vidt den i kraft af Guds benådande kärlek upphäfver syndens tillräknande eller skuld, och tillräknar Christi rättfärdighets förtjenst, en Guds nåde-(benådnings-)dom,

hvilken dock väl, äfvensom samvetets dom, intränger i det innersta, men tillika är den en åt verkning, som innerligt genomtränger och uppfyller själen. Med den känsla, hvarmed han rörad af Nådens Ord, en verkning af den H. Anda, som vittnar med vår anda, att vi äre Guds barn (Rom. 8: 16). *Christique recte docens*, menar Förf., som förklarar rättfärdiggörelsen förmedelst *actus forensis*, uppehåller sig icke vid den *in foro divino*, utan lägger så mycket mera vigt på den *in foro conscientiae*. Det första och ursprungliga borde väl, såsom i den äldre Dogmatiken, hafva förmånsrätten. Således bör man gilla hvad Förf. anmärker mot Katholicismens rättfärdiggörelsens begreppsförblandning med helgelsen, eller den så kallade *justificatio infusa*. "Rättfärdiggörelsen är, säger till-gendels, ett inandande af den gudomliga kärleken, såsom verkande kraft, medan omvändt helgelsen är utandandet af denna kärlek, och alltså inifrån utåt verkar." Denna tanke utföres vidare mot Pelagianismen, och slutet är med dessa kraftord: "Vi rättfärdiggöras icke derigenom att vi gjort eller göra godt, ej derföre att vi äre helgade eller rättfärdiga, utan på det vi skole blifva det; och när vi helgade blifvit, göre vi godt, ty en god menniska bär godt fram ur sitt hjertas goda förråd (Luc. 6: 45). Men hjertat blir endast derigenom godt, att Guds rättfärdiggörande nåd och försonande kärlek deri utgjutes genom den H. Anda (Rom. 5: 5. Ps. 51: 12). Det är Tron, den rättfärdiggörande Tron, som renar hjertat (Apo G. 15: 8, 9), utan henne äro och förblifva de orena, och orena hjertan få aldrig se Gud."

Ehuru formeln: *justificatio non recipit minus et majus*, icke upprepas, bekräftas den dock i framställningen. Vidare: "Hos menniskan, hvilken Gud för intet utaf idel nåd förunnar den fullkomliga rättfärdiggörelsen, förutsättes deltet tvenne, i sig sjelf dock sammanhängande villkor: 1. Möjlighet (receptivitet, susceptibilitet) för den rättfärdiggörande Nåden, och 2. Mottagande af densamma; hvilka begge likväl så litet innebära något eget Görande eller Lifvande, att de snarare utgöra motsatsen dertill." Möjligheten har tvenne sidor, en defektiv och en effektiv, emedan hon består både i känslan af brist på den för Gud gällande rättfärdigheten, och i trängtan efter dess fyllnad. Denna utveckling af botfärdigheten strider mot föreställningen om dess förtjenstlighet eller för sig lifgifvande kraft." Endast en fullkomlig mortification af den gamla menniskan gör henne skicklig att alltigenom å nyo lefvande göras. Helbehållen måste hon fördömas, för att kunna hel och hållen benådas; allt uti henne genomgå bättringens process, i hvilken

allt måste gifvas förloradt inför Lagen, för att återvinna allt genom Christi nåd, som frälsar de förtappade (Luc. 17: 33. 19: 10)." — "Endast den förkrossning, som fullständigt och i oafbrutet sammanhang genomtränger menniskan, utgör den fullkomliga rättfärdiggörelsen genom Tron. 2. Genom den sistnämnda, som derföre ock kallas den rättfärdiggörande, sker emottagandet och undfäendet af rättfärdiggörelsen. Den tror på kärlek, som derföre älskar tillbaka. Skönt utvecklas denna trons beskaffenhet äfven i menskliga kärleksförhållanden. Betraktelsen höjer sig till *Unio mystica*, om ock namnet, hvilket af Reinhard ansågs blott för en figur, icke nämnes. Behofvet af bristernas helande och tillväxten i det goda. Troskampen visar, att tron icke är en lätt sak och rättfärdiggörelsen genom henne alltför beqvämlig. Än mindre är den en lägre, osäker grad af Vetandet. Den är derifrån skild ej till grad men till art. Ingen *Gnosis*."

"Förkrosselsen, som dödar den gamla menniskan, och den rättfärdiggörande tron, som lifvar den nya, den förra verkad genom Lagen, den sednare genom Evangelium, båda samverkande och ömsesidiga villkor för hvarandra, — grundlägga det stora ethiska verket: den syndiga menniskans Nyfödelse och Omvändelse. Den gamla menniskan, just den, som skall förnyas, åstadkommer ej denna akt, utan låter den hos sig ske genom den verkande nåden (*gratia operans*). Men då hon genom denna vunnit nya krafter, medverkar hon ock lifskraftigt till det nya lifvets tillväxt (*gratia cooperans*). Intet lif alstrar sig sjelf; men när det är alstradt, verkar det äfven sjelf inifrån till sin egen utveckling, fastän det allt framgent behöfver näras och styrkas utifrån." — "I denna helsosamma Lära går allt derpå ut, att upptända ett nytt lif, att sätta nya krafter i rörelse och frambringa goda frukter; och just på det att detta må kunna rätt lifaktigt tillvägabringas, härledes det icke ur den gamla menniskans andeligt döda väsende, som först behöfver lifvas, utan ur Guds eviga lifskälla och kärleksfullhet. Likväl förmenar oförnuftigheten, som tycker sig vara förnuftig, att denna Lära predikar kraftlöshet, overksamhet, ofruktbarhet på goda gerningar, fastän just de Män, hvilka på det afgjordaste yrkat densamma, såsom en Paulus, en Luther, gjort de mäktigaste gerningar och storverk. *Deus agit, ut homo agat*, säger Augustinus." Förf. förfäktar sammanbindningen af tron och kärleken, af rättfärdiggörelsen och helgelsen. Endast Undfäendet för intet är grunden till att gifva för intet (Matth. 10: 8), endast den sjelfförsakande kärleken, som, i motsats till syndens sjelfviskhet, är källan till all helgelse och lagsfullbordan. Den rena läran om

rättfärdiggörelsen, hvilken, i motsats till den utom christliga och från menniskan sjelf utgående Moralen, framställer det högsta Goda, den gudomliga Kärleken, såsom grund och princip till allt godt, och ej blott såsom syfte och ändamål (*finis bonorum*), är derföre af största principiella vigtighet för den evangeliskt-christna Sedoläran. *Dominus dat, quid jubet;* hvad han af oss fordrar, det har han förut oss gifvit; älskom honom, ty han hafver först älskat oss! Allt det hittills utförda, så slutar Förf. sambandet mellan tron och kärleken, rättfärdiggörelsen och helgelsen, Guds verk och våra, är på det klaraste sammanfattadt i dessa den heliga Apostelns ord, hvilka, i det de leda oss till den följande, sluta den närvarande Afdelningen om den heliga Kärleken: Af nåden ären J frälste genom tron; och det icke af Eder; Guds gåfva är det; icke af gerningarne, på det ingen skall berömma sig; ty vi äro hans verk, skapade i Christo Jesu till goda gerningar, till hvilka Gud oss tillförene beredt hafver, att vi uti dem vandra skole (Eph. 2: 8—10).

För en god skickelse bör det anses, att dessa förträffliga böcker utkommit bland oss. De äro på tiden. Köttets så kallade evangelium förkunnas än med inställsamt smicker, än med oförsynt djerfhet. En Moraltheologi har, för att befästa från Bekännelsen afvikande läror, vanställt skriftens klara utsagor, och nära nog inskränkt pligternas lön såsom utöfning inom jordlifvets trånga synkrets. Svåfvande äro troligen de sedliga föreställningarne hos en del, vilseledda hos en annan, och antalet minskadt af dem, som följa de helsosamma ordens eftersyn. I böckerna om den heliga Kärleken lemnas en säker ledning till fastare öfvertygelse och sedligt regelband.

Den värde Öfversättaren, som gifvit oss dem, har dermed storligen ökat sina förtjenster om kyrkan och bildningen. Hans åtgärd lemnar intet öfrigt att önska, enär öfversättningen läses lika ledigt som urskriften, hvilken ref. förut kände. Månne han ock skänka oss i samma drägt den tredje och slutande delen, då den utkommit; men ock låta egna uppsatser utgå af sitt rika förråd. Mogna redan vid författandet af en man, som djupt philologiskt och philosophiskt bildad, sedan länge forskat i Theologiens delar, behöfva de icke den af Horatius tillstyrkta liggtiden: *septem premantur in annos.*

Förläggaren, som ofta hedrar sig med nyttiga skrifters spridning, har gifvit åt boken ett dess värde motsvarande skick. Några få större tryckfel äro uppgifna i rättelserna. Flera har ref. icke bemärkt.

W.

[40] *Kommentarier öfver Virgilii Æneis, för Nybegynnare, bearbetade efter Åkerman m. fl.* af *Henrik Aminson*, Phil. Mag. Stockholm, tryckt hos L. J. Hjerta, 1844. 411 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 32 sk. Bko.)

Ett arbete, hvars titel är sådan, kan ej annat än väcka mångas uppmärksamhet, isynnerhet skollärares. Virgilius är i viss mening den svårfattligaste af alla Romerska skalder. Juvenalis och Persius, isynnerhet den sednare, må anses företrädesvis förtjena detta omdöme; men dessa äro dock sådana, att man förstår dem antingen fullkomligt, eller alldeles icke, eller att man i sednare fallet måste stödja öfversättningen på en vansklig konjektur. Hos Virgilius åter är fallet i allmänhet ett motsatt. På nästan inget ställe kommer man i förlägenhet för meningen, den man lätteligen ertappar, men deremot är det på ganska många ställen, ja! nästan öfverallt, svårt att åstadkomma en ordagrann öfversättning, som återgifver det latinska uttrycket begrepp för begrepp. Det är hos honom det äkta Romerska lynnet, som åstadkommer denna betydliga skilnad emellan den klassiska skaldens föreställnings- och uttryckssätt och den moderna öfversättarens. Vi skulle tillägga, att nämnda svårighet ökas af många ställens rätt kinkiga grammatikaliska analys, om ej sådant vore fallet vid läsningen af äfven andra klassiska författare.

Af kommentatorns företal erfar man, att ifrågavarande arbete tillkommit genom en omarbetning af Åkermans anmärkningar: att förklaringar blifvit borttagna, andra tillagda och att man sökt tillegna sig den korthet, bestämdhet och tydlighet, som föregångaren icke iakttagit: att ej så mycket Åkermans, som mera hans källor blifvit begagnade, isynnerhet Servius, dock äfven nya språkforskares arbeten: att kritiska anmärkningar, såsom onyttiga för nybörjaren, blifvit uteslutna, äfvensom utförligare grammatikaliska och rhetoriska anmärkningar, af fruktan att öka arbetets vidd och dyrhet. Hvad vidare säges om arbetets ändamål m. m., derom i slutomdömet öfver dessa kommentarier.

Vid granskningen af ett sådant arbete, som detta, synes väl ingen grad af utförlighet och noggrannhet öfverflödig; men i afseende på utrymmet och att icke trötta läsaren, inskränka vi oss till kommentarierna öfver första boken, vid hvars genomgående vi dock, för korthetens skull, mera komma att fästa oss vid det, som synes oss vara att ogilla, än det lyckade, hvilket lättare faller i ögat; och skall granskningen af denna

bok sätta läsaren i tillfälle att sluta till hela arbetets beskaffenhet.

Vers. 1—4. Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena carmen, et, egressus silvis, vicina coëgi, ut quamvis avido parerent arva colono: gratum opus agricolis; at nunc horrentia martis cett.

Kommentatorn öfversätter: Jag är densamme, som förr spelat herdeqvädet på den smala förflöjten och sedan jag framträdt ur skogarna o. s. v. Härmed sättas satserna i ett oriktigt förhållande till hvarandra. Det rätta förhållandet bestämmes, om man först läser vidare: at nunc horrentia martis arma virumque cano, och sedan öfversätter antingen med underförstådt sum vid ille ego: jag är densamme, som ... men nu, eller, utan underförstådt sum: jag densamme, som ..., sjunger nu deremot (at).

Man kan ej ogilla, att komm. afhållit sig från egentligen kritiska anmärkningar. Deremot hade kortare grammatikaliska och lexicographiska upplysningar varit af nytta. Den unge lärjungen kommer i förlägenhet om öfversättningen af ett sådant uttryck, som detta: horrentia arma. Här hade varit på sitt ställe att gifva en vink om, att t. ex. horrentes hastæ (på andra ställen) är sagdt i annan mening än horrentia arma, som ej kan betyda annat, än *förskräckliga* vapen.

Vers. 9. "Quoque et" är ett uttryck, hvarmed lärjungen svårligen reder sig. Men komm. missleder, då han säger: *Et* passus (sc. est) *multa quoque bello*; såsom följe man, då man vill sammantaga orden i rätt ordning, sätta quoque före det ord, hvarpå det hänsyftar. Vid förklaringen kan man gå till väga på tvenne sätt: antingen så, att man förer quoque till multa och et till bello; eller så, att man, hvilket sättet vi föredraga, låter quoque et (i st. f. etiam) höra ihop i ett begrepp.

Vers. 9—10. Dum conderet urbem inferretque deos Latio. Här hade en grammatikalisk vink varit på sitt ställe. Dum med imperf. conj. tillhörer ju endast skalder och senare prosaici, hvilka härvid tänkte relativsatsen stående i både temporal- och kausal-sammanhang med hufvudsatsen, så att dum, nästan stående i stället för quum, innefattar de båda begreppen af *medan* och *emedan*, hvilket ofta ligger äfvenledes i det svenska: då.

Vers. 12. Quo numine læso. "Genom hvilken gudomlig afsigt." Denna öfversättning, som grundar sig på välkända kommentatorers auktoritet, synes dock betänklig. Att numen ofta betyder voluntas, consilium, är en känd sak, men att nu-

men kan betyda en enskild vilja eller plan och numen lædere tillhopa detsamma som consilium frustrari, hafva vi icke funnit bevisadt af någon analogi. Till de många gissningar, som blifvit gjorda till förklaring af detta svåra ställe, våga vi lägga ännu en. Af flera ställen hos skalderna torde man få sluta, att numen sades i samma, ehuru eminentare, mening om en gud, som animus om menniskan. Om detta bekräftar sig, betyder det dunkla uttrycket ingenting annat, än: quo animo læso, d. ä. qua animi læsione? genom hvilken kränkning, till följe af hvilket hjertesår. Dolens i det följande betecknar då deremot hennes harm och vrede.

Vers. 25. Sed enim. En lärjunge har väl äfven hjelpredor, som kunna gifva honom förklaring öfver dessa båda sammanställda partiklars betydelse. Han bör få veta att i *enim* ligger ett slags breviloquentia, en hel sats: men — ty sådant var fallet — hon hade hört o. s. v.

Vers. 28. "Argi (pl. masc.) ell. Argos (neutr. sing.)." Att utsätta huru nomina deklineras, hvilket synes af nu tillgängliga handlexica, är att vänja lärjungen vid lättja, emedan sådant banar honom en genväg förbi läroböcker, med dem han bör göra förtrolig bekantskap.

Vers. 27—35. Visserligen säger komment. att vers. 29—32 bilda en mellanmening, men denna upplysning är ej tillräcklig. Ty det, som följer på mellanmeningen, bör hänföras så väl till det förut sagda, som till sjelfva denna mellanmening, hvilken orden hic super accensa afse; man må anse super för præp., hvilket vi göra, eller för adverbium, såsom komment. vill.

Vers. 50. Incedo" i. sum. Det är ett bruk hos kommentatorerna, att de förklara ett mera svårfattligt och ovanligt ord genom ett annat. Detta är rigtigt, men bör ske på ett sätt, att skiljaktigheterna, synonymerna emellan, åtminstone antydas, så att lärjungen vänjer sig vid uppmärksamhet äfven i sådant afseende. Det ena ordet har alltid en skiljaktighet från det andra, om denna ock understundom är svår att uppvisa, och mera är till för känslan, än för begreppet. Divom incedo regina betyder ungefär: jag framträder såsom gudarnas drottning.

Vers. 54. I sammanhang med det närmast sagda, anmärke vi, att öfversättningen bör återge ej blott det nakna begreppet, utan äfven tankens poetiska färg. Volutans öfversätter komment. med: öfverläggande; men orden corde volutans böra tillsammans och efter orden återgifvas med: hvälfvande i sitt hjerta ell. i s. själ.

Vers. 62—63. Ni faciat . . . ferant cet. Här har bort anmärkas, att temp. præsentia stå i st. f. imperfecta brukliga i den

strängare prosan. — Profundus bör icke öfversättas med "hög", utan, hör som öfverallt, med djup. Vi måste ständigt tänka oss in i de gamlas föreställningssätt. För den sinnliga åskådningen förekommer himmelen såsom ett hvalf, och ett stort hvalf kan kallas djupt, man må se det under eller öfver sig.

Vers. 67. Et premere et laxas sciret dare jussus habenas. I öfversättningen förekommer: "tygla vindarne", ett uttryck, som missleder. Premere hör till habenas på samma sätt som laxas dare. Premere betyder trycka i hvad rigtning som helst, här trycka till sig, draga åt sig (tömmarne).

Vers. 70. Et mulcere dedit cet. "Jupiter har tillåtit dig" o. s. v. Icke noggrant. Infinitiverna stå nästan som object-accusativer: dedit potestatem munusve mulcendi.

Vers. 94. Micat. "Lyser." Origtigt. Bör heta flammar, ljungar.

Vers. 131. Placidum caput. Uttrycket bör förklaras. Det faller sig vid första påseendet besynnerligt, när det förut heter om Neptunus, att han var ira commotus. Kommentatorerna sjelfva hafva råkat i bryderi; än svårare måste lärjungen hafva att reda sig. Forbiger säger: Temere se torquent interpretes, non intelligentes, quomodo graviter commoti caput (os) placidum esse possit. Graviter commotus et iratus est Neptunus in ventos et Æolum, sed placidus Trojanis. Denna förklaring synes emellertid nog hårdragen. Det tyckes förhålla sig med placidus här på stället, som med Homeri stående epitheter, hvilka bibehållas åt subjektet utan afseende på sinnesstämningen eller handlingen för ögonblicket; det var det gudomliga anletets kännemärke att vara placidum, det vanställdes icke af vreden.

Vers. 151. Rotis summas levibus perlabitur undas. "Åker öfver de högsta vågorna." Origtigt eller åtminstone tvetydigt. Det låter, som om vagnen hoppat och icke följt vattnets våglinia. Följaktligen rättare: öfverst på vågorna. Lärjungen bör göras uppmärksam derpå, att i latinet adjektivet ofta står å adverbiets ställe.

Vers. 160. . . curruque volans dat lora secundo. "Flygande fram i sin lätta vagn, gifver han hästarna lösa tyglar." Öfversättningen är här så fri, att den är lärjungen till ringa nytta. Vi anse dessutom, med andra kommentatorer, curru vara dativus. Secundus = sequens, som lätt följer med, lydig, snabb.

Vers. 163—172. Dessa verser äro väl återgifna på svenska, endast att tryckfelet tröga i st. f. trötta insmugit sig. Möjligen skulle dock någon tveka att med komment. öfversätta in sinus reductos med: "i tillbakasvallande krumvågor". Då skalden säger, att insula portum efficit objectu laterum, icke nen-

insula, så kunna dessa sinus reducti alltförväl vara de båda samlöpande vikar, som bildades af öns båda i ett slags vinkel sig förenande sidor och fasta landets inåt bugtande strand.

Vers. 180. Rapuitque in fomite flammam: "Upjagade hastigt låga i brändslet." Meningen är återgifven, men öfversättningen alltför fri. Svårligen förmår lärjungen utgrunda de mellanliggande, förmedlande bemärkelser, som berättiga till en sådan öfversättning af verbet rapere. Det latinska uttrycket är ganska svårfattligt. Kommentatorerna äro i trångmål och af olika meningar. Heyne's förklaring tillfredsställer oss mest: raptim excepit; med hvilken Freund's öfverensstämmer: schnell auffangen (Wörterbuch Vol. 4, pag. 7). En annan kommentator förmenar rapuit vara detsamma som sparsit. Förmodligen har han dervid tänkt på analogien af sådana talesätt, som dessa: rapitur per valles amnis; Violentus ensem per latus nostrum rapit; hvarföre han ock bort anse in fomite stå i st. f. per fomitem, hvilket ej passade i metern. Men, såsom sagdt är, Heynes förklaring synes både rigtigare och enklare.

Vers. 195. Vina cadis . . . onerarat. Komment. finner här en hypallage; efter vår tanka utan skäl. Cadis är troligen abl. i st. f. in cados. Af denna tanke synes ock Wagner vara i sin skolupplaga af Virgilius (1845), då han förklarar talesättet sålunda: vina pro onere inferre l. infundere cadis.

Vers. 206. Penitus. "Valde." Hvarför en oegentlig förklaring?

Vers. 207. Vi hafva förut anmärkt, att inga öfverflödiga förklaringar eller öfversättningar böra inflyta i en bok, som denna. Olim juvabit har komment. likväl ansett sig böra öfversätta.

Vers. 221—223.:

...Amissos longo socios sermone requirunt,
spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
sive extrema pati, nec iam exaudire vocatos.

Till de förklaringar, komment. lemnat öfver dessa verser, har han glömt att lägga den vigtigaste af alla, nemligen huru det förhåller sig med sive-sive. Man kan anse dem bero af ordet dubii, och vara indirecta frågeord i disjunctiv fråga, tvärt emot bruket i prosan, der man är van att finna utrum-an eller dylikt. Märkligt vore dock att veta, hvad Freund menat, då han, citerande stället, vill hafva det jemfördt med Liv. 1: 42. Vill han fästa uppmärksamhet på olikhet eller analogi? i sednare fallet skulle ifrågavarande Virgilii ställe öfversättas: tveksamma mellan hopp och fruktan, vare sig nu att de måtte tro dem lefva (i hvilket fall de ändock borde lemna deras slutliga öd-

(dödsfallet) eller (sent tell) vara i döden o. s. v. Vi vidblifva den senare meningen.

Vers 230. Om ordet regnis har kommentatorn sagt ingenting. Han hade dock af detta ord kunnat taga sig anledning att uppvisa ett exempel på den stundom förekommande svårigheten som ej omöjligheten att afgöra, om det och det ordet förekommer i tredje eller sjette casus. Ty likasom samme skald säger: penitus terræ defigitur arbos, brukar han på ett annat ställe uttrycket: defigunt tellure hastas. Sjelf villrådig i dylika fall, måste dock kommentatorn lemna den upplysningen, att båda casus äro lika tänkbara, ehuru från olika synpunkt, nämligen allt eftersom begreppet *hvart* eller *hvar* afses, eller med andra ord, antingen det föremål, hvarpå en handlings verkan är rigtad, eller den ort, der handlingen eger rum.

Vers 240. Ditione ("i. e. potestate"). Men hvad är ditione? Enligt Servii anvisning: med hvarje art af välde, d. v. s. med fullkomlig öfverhöghet.

Vers 266. Longius et volvens fatorum arcana movebo. "Jag vill något utförligare utveckla och förklara ödets hemligheter." Fullkomligt rigtigt! men hjelper denna fria öfversättning till en säker analys af begreppsinnehållet i de särskilda latinska orden? Longius är här = longinquiore; volvens, af volvere (egentl. om volumina, men här arcana fatorum, som är objektsaccusativ åt både participium och verbum) tillsammans med det föregående altius repetens; movere är flytta från sin plats, framdraga, uppenbara. En dylik analys är hvad lärjungen på de svåraste ställen behöfver.

Vers. 268—70.:

. . . Moresque et moenia ponet,
Tertia dum Latio regnantem viderit aestas,
Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.

Komment. säger, att dum står i st. f. donec, men gifver ingen vidare förklaring. Emellertid äro dessa versen svårare att förstå, än de synas till en början. Kommentatorerna säga väl, att dum står i stället för donec; men skall donec, såsom troligt meningen är, betyda till dess, så synas de fara vilse. Ty gifver man dum i öfversättningen denna betydelse, uppkommer en besynnerlig mening: han skall föra ett stort krig i Italien och kufva trotsiga folk och uppsätta lagar och murar åt sina män, till dess den tredje sommaren sett honom regera i Latien o. s. v. Helt naturlig deremot blir meningen, om dum får betyda medan, under det att (Se Freund Wörterbuch Tom. 2. pag. 266.) Skalden har då ingenting annat

sagt, än att Æneas under loppet af tre års till skall uträtta eller medhinna de ofvannämnda värfven. I sednare fället har man att göra lärjungen uppmärksam på, att futurum exactum är brukadt i stället för det i prosan reguliera futurum simplex eller præsens conjunctivus.

V. 272. ... dum res stetit ilia regno. Då stare med ablativus äfven har en egen betydelse, som icke här kan användas, torde icke varit öfverflödigt att gifva en vink om, att regno är dativus.

Vers. 292. ... a magno demissum nomen Julo. Huru skall lärjungen föreställa sig det bildliga i uttrycket demissum? Ett namn, lemnadt i arf i nedstigande linea.

Vers. 294. Vocabitur hic quoque votis. "Äfven här (i himmelen), såsom förgudad, skall han åkallas." Månne dock ej, såsom Åkerman förstått saken, hic är pronomen så väl som hunc i föregående vers? vi öfversätta: äfven denne skall med böner och löften åkallas.

Vers. 314. In concavo nemorum. "I ett skjul af lunder." Rigtigt. Men kommentatorn har bort lägga någon förklaring till den knapphändiga upplysning, de ännu vanliga handlexica lemna rörande uttrycket. Concavus och convexus böra jemföras: de äro egenskapsbegrepp, som förutsätta och bestämma hvarandra. Concavus betecknar tomrummet i ett cirkelformadt eller hemispheriskt hvalf; convexus åter tomrummets begränsning eller sjelfva hvalfvet. Detta är ordens ursprungliga betydelse; hvarföre coelum borde i förra meningen kallas concavum och i sednare convexum. Men man skilde ej begreppen så noga åt, så att man får se vallis *concava* jemte *convexa*. — Concavo anser man rättare för substantivum, än man underförstår loco.

Vers. 348. Miseræ. "i. e. infelicis Didonis." Otvifvelaktigt har Heyne rätt, då han här antar dativus, som är vanlig vid verba passiva i st. f. præp. a med ablat.

Vers. 349—350. Cui pater intactam dederat *primisque jugarat ominibus* cet. "... och förenat henne med honom under förebud, som lofvade deras första (?) äktenskap lycka." Intactam och primis förklara hvarandra och afse båda endast henne. Således: och förenat ... efter för första gången (neml. för henne) anställda iakttagelser af järtecken.

Vers. 371—72. Mercati sunt solum, ... Taurino quantum possent circumdare tergo. "... Så stor, att de kunde omgifva den med en oxhud." Rigtigt. Men en förklaring är ej öfverflödig. Visserligen kan här tantum, eller rättare tantulum, förstås inunder; men det oaktadt står ej tantum som vanligt relativum, utan i final-sats: tantum, ut id ...

Vers. 384. Italiam quaero patriam et genus ab Jove summo. "Jag söker Italien, mitt fädernesland, och jag leder min härkomst från den store Jupiter." För att så öfversätta versens sednare hälft, hade varit nödigt att interpunktera med Jahn och medtaga från föregående vers: fama super aethera notus, till hvilka ord i logiskt afseende de följande omedelbart sluta sig: et genus ab Jove summo. Vi ansluta oss likväl till Heyne's mening och tro, att med genus ab Jove summo förstås ett från Jupiter härstammande, med Aeneas befryndadt folk.

Vers. 395. Aquilonibus versis. "(sc. in fugam a Neptuno)" Enklare: ventis mutatis.

Vers. 423—24. Adscendebant collem, qui *plurimus* urbi imminet. — "De stego upp på en *hög* kulle, som höjde sig öfver staden." — — — Att här på stället föra plurimus till hufvudsatsen, är fullkomligt enligt med kommentatorernes vana, som gerna se *omflyttningar* öfverallt. Emedlertid står plurimus utan tvifvel på sitt rätta ställe, emedan ordet med mera eftertryck refereras till eftersatsen: de bestego en kulle, som genom sin storlek höjde sig betydligt öfver staden. Vi nämna detta, icke såsom synnerligt vigtigt på detta ställe, utan emedan det rörer en allmän grundsats för öfversättning.

Vers. 430. Jura magistratusque legunt. Kommentatorn sammanfattar: legunt jura et magistratus, hvarigenom ett falskt zeugma uppkommer. Magistratus är just det förmedlande begreppet mellan jura och legunt.

Vers. 434—37. Qualis apes aestate nova per florea rura exercet sub sole labor. — "Liksom arbetet sysselsätter bien" o. s. v. Att betrakta qualis såsom quemadmodum är fyndigt och ger utväg till en lätt och kort öfversättning, men sättet försvagar skaldens tanke och förvillar nybörjaren: poëten vill ej blott säga, att folket och bien äro på hvar sitt håll sysselsatta, utan ock med *samma slags arbete*. — Heyne rigtigare, som supplerar: tali labore, qualis cet.

Vers. 442. Fastigia suspicit. "Öfverskådar." Origtigt.

Vers. 451. Numine divae. "Gudinnans beskydd." På hvad sätt rikt genom "gudinnans beskydd"? derigenom att hon bevarade skänkerna? må vara. Men tolkningen förekommer något sökt. Efter vår tanka bör man här följa antingen Wagners förklaring, då han säger: per numinis summam potentiam et auctoritatem fiebat, ut plurimi ejus opem invocarent donisque templum ornarent; eller Servii, som lärer, att numen divae betyder gudinnans bildstod, hvilken förklaring vinner sannolikhet isynnerhet af Aeneidens IV. 204, der numina förekommer just i denna bemärkelse.

Vers. 432—433. Aerea cui (templo) gradibus surgebant limina, nexaeque aere trabes. "Öfver en trappa höjde sig templets koppartrösklar och kopparbeslagna dörrposter." Det är vågsamt att något yttra öfver detta ställe, ett af de svåraste af alla. Vi nämne endast den förmodan, att limen icke är blotta tröskeln, utan hela portalen. Äfvenväl kan hända, att gradibus är ablativus modi. Stället kan emedlertid ej fullkomligen förklaras på grammatico-lexicografisk väg; endast i den gamla byggnadskonstens annaler finnes måhända gåtans lösning.

Vers. 437. Sub templo. "I. in." Rigtigt; dock är sub mera poetiskt och målande: under templets hvalf. Forbiger tillägger: in inferioribus templi partibus; hvilken förklaring är mindre sannolik deraf, att Aeneas säges lustrare omnia, samt deraf, att de målningar, som omtalas, säkerligen icke voro befintliga i templets nedra delar.

Vers. 467. — feret haec aliquam tibi fama salutem. Hvad är tibi? Vi öfversätta: denna ryktbarhet skall i någon mån, min vän, bidraga till räddning.

Vers. 475. Impar congressus Achilli. "Ej vuxen en strid med Achilles." Alltför fritt. Bör vara: som, ehuru underlägsen, sammandrabbat med Ach. Dessutom bör gifvas en vink om, att konstruktionen är poetisk och i prosan efterklassisk.

Vers. 496. Aurea subnectens exsertae cingula mammae. "Hon hade det blottade bröstet underbundet med en gyllene gördel." En förklaring hade varit tjenligare, än öfversättningen. Ett participium praes. uttrycker understundom, särdeles hos poeterna, icke blott en enstaka handling för ögonblicket, utan ett stående bruk. Följaktligen här: som plägar underbinda o. s. v. eller som, efter seden, har underbundit o. s. v.

Vers. 499. — obtutuque haeret defixus in uno. Uttrycket in uno, hvilket skall göra en fundersam lärjunge bryderi, har komment. ej bort öfverhoppa. Meningen är ej, att något särskildt föremål fästade hans uppmärksamhet (Åkerman), utan att han för målningarna i allmänhet var, såsom man uttrycker sig i modern stil, helt och hållet öga.

Vers. 509—10. Tum foribus divae, media testudine templi. "Dido satte sig vid dörrarna till gudens helgedom, midt under tempelhvalfvet . . . — Dido satte sig vid dörrarna till ett litet kapell (sacellum, delubrum, adytum), som stod midt i templet." I denna sökta förklaring har vår komment. följt Åkerman. Heyne erbjuder också en, som förekommer oss icke mindre tvungen, ehuru lärd den är: "Media testudine templi, h. e. medio templo, Latino usu, quatenus intra fores consede-

rat, quum omnia dicantur media, quae sunt post principia." Wagner i sin af oss ofvan nämnda skol-edition af Virgilius uttrycker sig i samma mening på ett mera öfvertygande sätt: sunt autem haec ad Romanorum morem adumbrata, qui in templis senatum habebant, ad fores templorum tribunalia ponebant. Men vi, för vår del, föredraga en enklare förklaring. Liksom *fines* icke blott betecknar gränsor, utan äfven sjelfva landet, så betyder, efter en temligen osökt analogi, härstädes fores ej blott dörrarne, utan hela templet, så att foribus divae helt enkelt är: i gudinnans boning.

Vers. 511—12. — — operumque laborem partibus aequabat justis, aut sorte trahebat. "Dido fördelade arbetsmödan jemnt och rättvist på alla, eller drog lott derom." Meningen är visserligen rigtigt återgifven, men det återstår att fråga: hur skall man i syntaktiskt afseende tänka sig detta "sorte trahebat"? är det *absolut* sagdt, eller är laborem objectsaccusativ äfven åt verbum trahere? Det sednare utan tvifvel. Alltså: trahere = trahere in partes; följaktligen: sorte dividebat, distribuebat laborem.

Vers. 528, Maria omnia vecti. "i. e. per maria." Rigtigt. Dock låter äfven säga sig, att accusativen står absolut, till svar på frågan: huru långt. En viss annan kommentator synes oss förvirra saken, genom att jemföra talesättet maria vecti med innare, innatare fluvium, navigare aequor.

Vers. 555. Subducite. "Dragen upp på land." Tryckfel, i st. f. subducere. Dragа upp på land.

Vers 570. — Tanti incendia belli. Komment. öfversätter: ett så häftigt upplågande krig; det må vara. Men som variant tillägger han origtigt en annan öfversättning: "ell. Trojas brand under ett så stort krig." Vid öfversättning bör den grundsatsen strängt qvarhållas, att ett och samma uttryck ej kan beteckna två olika saker på en gång. Incendia belli betecknar krigsbranden i allmänhet, men visst icke speciellt staden Trojas brand.

Vers. 584. Erumpere nubem. Komment. hoppar öfver detta uttryck; och visserligen är det tillåtet att hänvisa lärjungen till lexikon och grammatika. Men kanske ej dessa ännu lemna honom besked tillräckligt. Bäst fattar han saken sålunda förklarad: erumpere står med accusativus på den grund, att praepositionen så sammansmält med verbet, att ej densamma, (ehuru den bibehållit sin betydelse och modificerar verbets) utan verbet ensamt, såsom ett vanligt aktivum, bestämmer kasus.

Vers. 591. Scindit se nubes et in aethera purgat apertum. "Molnet delade sig, och upplöste (renade) sig i den öppna luften." Tvetydigt! snarare: — — öfvergår till klar luft.

Vers. 593. — laetos oculis adflarat honores. "förlänat glättiga (tjusande) ögon." Honor är, såsom här passade bemärkelse, egentligen hedersprydnad. Honor må jemföras med decus, med hvilket ord honor ej blott i moraliskt, men äfven i esthetiskt afseende har en viss likhet. Honores må här öfversättas med det kanske enda i svenskan motsvarande ordet: behag.

Vers. 634. Disco. "Har jag lärt (ell. vet jag)." Men huru kan praesens blifva perfectum? Meningen är: jag har dagligen tillfälle att lära mig, nemligen att bispringa o. s. v.

Vers. 644—45. — — Series longissima rerum, per tot ducta viros antiquae ab origine gentis. — "en lång följd af bedrifter, utförda o. s. v. Hvartill gagnar en så fri öfversättning? Poeten säger ju: en ganska lång kedja af bedrifter, ledd, fortsatt (egentl. spunnen, utspunnen, se ducere lanam) genom så många män d. ä. genom så många generationer.

Vers. 650. Omnis in Ascanio cari stat cura parentis. "Hela den ömme fadrens omsorg hvilade (eller var rigtad) på Ascanius." Då komm. öfversatt carus med öm, har han endast följt föregångare. Men i alla fall är det svårt att inse, huru carus kan betyda act. älskande, ehuru caritas har aktiv betydelse ibland, och kanske är det ännu svårare att uppvisa sådant i språkbruket. Vi öfversätte carus med kär, härstädes såsom annorstädes. Carus är ett stående epithet till parens: hur ofta förekommer ej cari parentes? Aeneas älskade sin son och var älskad tillbaka.

Vers. 653. Et circumtextum croceo velamen acantho. "En slöja rundt omkring stickad med saffransfärgad björnklo-ranka. Björnklo är en växt med hvita blommor". Kan nybörjaren förstå detta? Den bekanta "Flora Virgiliana" förklarar saken: — — "Örten har mörkgröna blad och hvita blommor, således intet gult, än mindre saffransgult; men det händer understundom på denna, som på flera växter, att bladen, isynnerhet de större, gulna fläcktals, eller helt och hållet, och denna brokighet har synts så vacker, att den blifvit målad eller broderad på täcken o. s. v."

Vers. 663—64. Donisque furentem incendat reginam (i. e. incendat et furere faciat reginam." Vår komment. har följt föregångares ledning. Men vi anse denna grammatikaliska analys omöjlig. Hur skulle furentem incendat kunna betyda incendat et furere faciat? Man anför såsom bevis: animumque labantem impulit (4. 22) och, för bevisets skull, förklarar man falskt: impulit animum, ut labaret. Meningen är tydligt: gaf en stöt åt ett sinne, som redan förut vacklade. Och de analoga exempel, man anförer, äro icke analoga t. ex. hostes

fusos fugat. Fusus uttrycker äfvenledes ett förut gifvet; således hostes fundit, deinde fugat. Poetens mening på ifrågavarande ställe är således, att Cupido måtte med kärlekens låga uppländа den redan på förhand af skänkerna betagna drottningen.

Vers. 708. Flammis adolere penates. "Tända rökverk till gudarnas ära." Analytiskt: med antända vällukter beröka husgudarna.

Vers. 725—26. — ille — paullatim abolere Sychaeum incipit, et vivo tentat praevertere amore jam pridem resides animos vel. praevertere = "praeoccupare." Månne likväl meningen är denna? Praevertere, säger Heyne, är lika med det enkla occupare. Servius förklarar, såsom ofvan, ordet med praeoccupare, tilläggande: propter Junonem sive dubio. Wagner menar: tentat amore Aeneae Didonem ante incendere, quam prioris mariti memoria refricetur. Men minnet af Sichaeus säges icke vara *utslocknadt*; således är här icke fråga om refricare memoriam. Ett troget fasthållande af ordens egentliga betydelse leder alltid till den säkraste förklaring. Praevertere betyder dels *hinna framom*, dels låta *någon eller något hinna framom eller förbi*. I sednare bemärkelsen taga vi ordet härstädes. Vi öfversätta: han (Cupido) försöker att medelst (väckande af) kärlek till en lefvande låta hennes (Didos) — (från kärlek) afvända hjerta komma framom eller förbi (minnet af Sichaeus).

Vers. 728. Vina coronant. "De fyllde bägarne till brädden med vin, eller de bekransa vinbägarne." Så utan tillägg eller förklaring bör väl ej kommentatorn öfverlemna tvenne olika öfversättningar åt lärjungens godtyckliga val. Freund i sin ordbok hyllar det förra sättet att förklara, och Passow i sin, der han upptager det Homeriska uttrycket: *κρατῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο*, hvilket Virgilius sannolikt härmat, förklarar bestämdt, att betydelsen af bekransa (i egentlig mening i detta uttryck) ingenstädes förekommer. Emedlertid må ej nekas, att, om också i heroiska tiden ännu ej brukades att bekransa bägarne, Virgilius likväl annorstädes låter sådant passera, såsom III: 525—526, der uttrycket likväl är för saken tydligt och egentligt: cratera corona induit.

Vers. 743. Pleno se proluit auro. "Han stänkte på sig ur den fulla guldbägaren." Denna öfversättning är svårligen den rätta. Uttrycket var utan tvifvel hos de gamle en stående dryckesterm: "Han sköljde strupen med den fulla guldbägarens innehåll."

Här sluta vi våra anmärkningar, dem vi inskränka inom första bokens omfång, och fälla om arbetets plan och beskaffenhet följande kort affattade omdöme, hvilket torde vara ge-

som de gjorda anmärkningarna på förhand motiveradt. Dessa kommentarier, såsom en omarbetning af Åkermans, hafva genom inskränkningar och tillägg i visst afseende fått ett ändamålsenligare innehåll, äfvensom till språket en tidsenligare form. Ofta förråder sig ett godt hufvud och flera, äfven utan synnerlig ledning af föregångare, lyckade ställen vittna om insigt och besinning; och vi tvifle ej, att arbetet, enligt Förf:s välmenande afsigt, *kan* medföra nytta, ej blott för lärjungen, utan ock för den yngre läraren. Men vi tycke icke att påstå, att det måste skada lika mycket, som det gagnar. Ty då det innehåller många öfverflödiga öfversättningar och förklaringar af ställen, som äro nog lätta och passande att helt och hållet öfverlemnas åt lärjungens egen fria eftertanka, öppnar det för honom en genväg, som är nog beqväm och utestänger sjelfverksamhet. Att en tillsägelse till lärjungen, att ej oftare begagna kommentarierna, än de befinnas oundgängligt nödvändiga eller endast för att kontrollera hvad han sjelf uttänkt, ej i allmänhet kan hafva önskad verkan, är lätt att inse. Åtminstone känner Ref. en upplyst skollärare, som, på grund af erfarenhet efter förevarande boks utkomst i bokhandeln, yttrade sig betänkt på att i stället för Virgilius, som dittills var klassens läsebok, välja en auktor, till hvilken så beskaffade kommentarier ej voro tillgängliga.

I kommentarierna till en klassisk skald bör lärjungens uppmärksamhet fästas på skillnaden mellan det poetiska och det prosaiska språkbruket, hvarigenom i synnerhet det grammatikaliska omdömet skärpes och stadgas, och hågen lifvas för uppmärksamhet och jemförelser, samt den unge lärjungens tänkande i allmänhet får, redan tidigt, ett visst philologiskt tycke och hans hela studium en rigtning, som inbringar den enda sanna frukten, vare sig att den klassiska språkkunskapen afses såsom ändamål i sig eller såsom medel för allmän bildning.

Tjenligt hade ock varit, om kommentatorn på sina ställen gifvit lärjungen en vink om skaldestyckets poetiska skönheter, under det att han undvikit att likna Hammarsköld, hvilken i sin upplaga af Virgilius försummat sina egentligare pligter såsom kommentator och öfverlemnat sig åt begäret att utöfva en kritik, som i allmänhet är nog ytlig och ensidig och endast egnad att afkyla lärjungens håg att göra bekantskap med den klassiska författaren. Sådana esthetiska antydningar hade ej ökat arbetets närvarande omfång, om åtskilligt annat, mindre nödigt eller rentaf öfverflödigt, blifvit uteslutet.

Hvad språket beträffar, hvarpå en kommentar till en klassisk författare, som sättes i händerna på en något försigkom-

men lärjunge, bör skrifvas, hyse vi en mening, hvilken vi tro att åtminstone lärare skola dela; de må nu hysa hvilken föreställning som helst om det klassiska studiets egentliga och yttersta ändamål. Vår tanke är, att en sådan kommentar bör skrifvas på latin. Lärjungen bör tidigt vänjas att göra det språk, hvars litteratur han läser, i möjligaste måtto till sitt; och en kommentar kan af en kunnig och skicklig hand författas på ett språk, så enkelt, som Yckenbergs i dess Elementarbok. Denna föreskrift afser ingalunda nödvändigtvis en blifvande färdighet att för vetenskapligt ändamål en gång tala eller skrifva latinska språket: den afser ett villkor för litteraturens rätta studium och för en fastare grundläggning af all bildning. Såsom bekant är, söker man, äfven vid undervisningen i de vida lättare moderna språken genom skriföfningar och samtal på det språk, som skall inläras, göra samma språk för lärjungen lefvande; under det likväl sådant merändels sker icke så mycket såsom ändamål som såsom medel, icke för att omsider kunna fullkomligt tala språket, utan för att kunna grundligt läsa det och den litteratur, det omfattar; ty talfärdigheten är behöflig endast för dem, som tillämna utländska resor eller önska kunna underhålla samtal i salongerna. Med det, som sker vid lärandet af lefvande språk, har ännu bättre grund vid undervisningen i de gamla, hvilka icke endast studeras för inhemtandet af litteraturens sakinnehåll (ty hvilken enskild studerande må tilltro sig förmågan att åstadkomma bättre öfversättningar, än de som kunna finnas, ofta alster af de lärdaste mäns bemödanden?), utan åtminstone lika mycket för sjelfva språkformens skull. Med ett ord: vill man att ynglingen skall grundligt inhemta den romerska litteraturen på dess eget språk eller rättare förberedas att kunna det vid mognare ålder, och erkänner man framförallt, att språkstudium såsom philologi, i större eller mindre skala, är en sak också af eget och sjelfständigt värde, så är nödigt att lärjungen tidigt vänjer sig att så lära sig, hvad han af språk inhemtar, att han ej blott med förståndet eger det i läsningens ögonblick, utan äfven besitter det efteråt med minnet och reflexionen.

Man skyr vanligen denna möda, som förekommer tung så väl för läraren som lärjungen, men har man en gång underkastat sig den, finner man efteråt med förvåning, att denna, såsom det i början syntes, svåra och mödosamma väg var den säkraste och, genom den tidiga mognad och skicklighet, den gifver, äfvenväl den *genaste* till ett grundligt inhemtande af ett klassiskt språk och litteratur. — ED —

[41] Handlingar till Sveriges Reformations- och Kyrkohistoria under Konung Gustaf I. Andra Bandet, Första Häftet 1531—1544. Andra Bandet 1544—1561. Stockholm 1844—45 på C. A. Bagges förlag. 417 sid. 8:o. (Pris: för subskr. 2 Rdr. 28 sk., för köpare 3: 8).

K. Gustaf I:s historia är temligen mycket och äfven med framgång bearbetad. Redan hans samtid eller åtminstone den tid, som kunde minnas honom lefvande, såg hans historia skrifvas; en af krönikorna för K. Gustafs regering är genomsedd och granskad af hans egen systerson, Per Brahe. Erik Göransson Tegel, den bekante Häfdatecknaren för Gustaf I, var samtida med hans yngste Son. Dessa arbeten, såsom i allmänhet alla äldre verk, hvilka bära historiens namn, behandla dock nästan uteslutande den yttre sidan af hans regering, hvarmed vanligen förenas hans personliga öden. Det är hans äfventyrliga ungdom, befrielsekriget, Dalupproren, striden med Smålands allmoge, Grefvefejden, de beständiga congresserna med Danmark och Hansestäderna, samt vissa hufvudpunkter af Reformationsverket, som dessa historieböcker förtälja. Framställningen rörer sig omkring Konungens person, och detta visserligen med rätta. Ty denna personlighet gaf färg åt tidehvarfvet. Men denna öfverallt ingripande personliga verksamhet hade dock många fält, i hvilka den lemnade djupa spår, men som numera blott genom en sträng forskning kunna återfinnas. Hvad Gustaf I för Sveriges inre förhållanden uträttat — åtminstone detaljerna deraf — ligger dels ännu outredt, dels har det framträdt såsom urkunder, hvilka vänta en bearbetning. På hvad sätt han ordnade vårt kammarverk; hvilka grundsatserna voro för hans handelspolitik; formerna för hans Statsförvaltning; huru han ansåg sin ställning såsom arfkonung, men öfver ett fritt folk; huru han utförde Vesterås recess — se der fält, der Häfdatecknaren ännu har upptäckter att göra. Vigtiga bidrag till denna inre sida af Gustaf I:s historia lemnas i ofvanskrifna arbete, som nu är tills vidare afslutadt. Detta arbete, som för flera år sedan började utkomma, är kändt eller borde vara det. Huru utgifvaren verkställt sitt företag förutsätta vi derföre såsom bekant, helst första delen redan för längesedan varit omtalad i denna tidskrift; men på samma gång vi nu påminna att fortsättningen utkommit, vilja vi öfverskåda dess innehåll, för att uppfatta hufvuddragen af Gustaf I:s historia, så vida som den upplyses af de här utgifna handlingarne.

Denna har Utgifvaren ordnat kronologiskt, således ej efter innehållet. Vi vilja samla i spridda grupper de ämnen, som vidröras. För att börja med den religiösa sidan af reformationen, så förekommer ej särdeles mycket derom. Den var också för Gustaf I ingalunda hufvudsaken. Han var en politisk reformator, långt mera än en religiös. Sträng i det förra afseendet visade han i religionen en stor fördragsamhet. Den uttalar sig i hans förmaningar att fara varligen med kyrkobrukens förändring, och han erkände aldrig att han infört någon ny tro. Detta förekastades honom beständigt såsom en svår beskyllning; och hans svar var då, att han just ville återställa den gamla, rena Christendomen. Han trotsade hvar och en att bevisa det han någonting lärde emot Guds ord. Att hans religion var en annan än Påfvens, nekade han aldrig, och sparade ej stränga ord i förkastelsen öfver den sednares missbruk. Visserligen hade konungen rätt uti allt detta, men så vida som Påfvens förfalskade lära just var den förut gällande tron, kunde ock sanningsenligt sägas, att Konungens religion var en ny tro. Det är tydligt, att han i religiöst afseende ville låta öfvertygelsen verka och folket fritt förändra sina tänkesätt. I kyrkligt-politiska frågor fruktade han ej att med svärdet afhugga mången svår knut, men för religionen fordrade han blott frihet. Redan detta satte honom dock i oförsonlig strid med den Romerska kyrkan, för hvilken samvetsfrihet var en styggelse. Han tvingade ej folket att öfvergifva den latinska messan, men fordrade för sig och dem, som med honom tänkte lika, frihet att bedja Gud på modersmålet. För öfrigt talar han ej mycket om dogmerna; det var kyrkoförfattningen han ville reformera; det var kyrkans förhållande till staten han fann uti ett onaturligt skick; det var preståväldet han ville störta. Visserligen framträda äfven Theologiska stridsfrågor t. ex. i de artiklar om kyrkan, dem han skickade till Dr. Peder Galle d. 4 Dec. 1526, men oftast gäller striden kyrkans politiska ställning. De lutherska Prelaterna förmanade han att skaffa goda, fromma och förståndiga prester, som kunde undervisa folket, men ej tvärt aflysa latinska messan, ty själens salighet hänger ej på messan, men på christliga dygder, att de finnas i landet. Denna fördragsamhet och detta nit för christlig sedlighet utan afseende på katholicism eller protestantism står naturligtvis ganska väl tillsamman med ett strängt förfarande emot dem som från papistisk ståndpunkt nekade honom lydnad eller visade ofördragsamhet. Detta konungens allmänna förhållande upplyses på flere ställen i de här samlade handlingarne. Deribland finnas ock, såsom vittnen för hans vård om religionen,

det plakat, som utgaf om böndagar, samt förordning om guds-tjensten vid dessa högtider, och hans stadgar om kyrkofrid.

Att konungen behandlade reformationen såsom en politisk fråga var och en följd af den Romerska kyrkans natur. Ty denna kyrkas välde var politiskt, dess dogmer brukades för politiska ändamål och dess styrka låg i kyrkans och statens förening. Dessa två voro så blandade, att båda skadade hvar-andra. Religionen vanärade staten genom det hyckleri, som dess missbrukade namn innebar, och den vanärades sjelf genom sin förnedring till ett medel för verldslig makt och verldslig vällust. Derföre måste ock det andliga väldets förstöring i staten blifva hufvudsaken. — I denna punkt hörde Gustaf all fördragsamhet. Ty här var icke tid att vänta på en mog-nande öfvertygelse, ej heller låta den sig öfvertygas. Statens lägervall fordrade skyndsam hjelp, och denna kunde blott er-hållas på ett enda sätt, nemligen om kyrkan delade sina skatter med fäderneslandet och erkände dess öfverhet, såsom sin. Här var ej frågan om en oupplyst menighet, som för sig sjelf var god och from, men om prelater, som voro vane vid verldsligt herravälde, och hvad de verkligen trodde att de-ras makt var en helig sak, eller om de syndade med uppsåt, dock aldrig skulle lemna denna makt och dessa skatter för-än en våldsam nödvändighet tvang dem.

En sådan nödvändighet bragte 1527 års riksdag öfver deras hufvuden. Men förebådande tecken hade Konungen re-dan förut visat dem. Knappt en månad var förfluten efter konungavalet i Strengnäs och blott några dagar sedan Stock-holm öppnat sina portar, förr än konungen befallt en kyrkor och kloster att utlemna sitt öfverflödiga silfver, dock under namn af lån. Knappt uppstigen på en thron, osäker till det Svenska folket en lång tid visat sig vara, vågade han an-gripa den väldiga Hierarkien. Den stora nöd, som riket kom af den Lübska skulden, till hvars betalning silfret också behöfdes. Det var icke blott statens förbindelse som borde uppfyllas, utan äfven ett stort intresse att befria Sve-rige från det beroende i handel, hvari af Lübeck. Utan penningar skulle man förgäfves försätta vårt fädernesland. För detta ändamål togs två tredjedelar af kyrkotionden; konungen lade hand på af-lidne presters efterlemnade redbarheter, förändrade dermed testamenten och handlade så som han redan gjort den mägtige sin Vesterås recess sedan förlänade honom. Denna riksdag har blott innehåll en sanktion och ett lagligt bestämmande af det handlingssätt, konungen i alla fall tillät sig så ofta behofvet fordrade, och han kände sig nog stark dertill. Ingen var djerf-vare än Gustaf, men ej heller försigtigare. Hans eftergifven-

het, när han var svag, var lika stor som hans våldsamhet, när han var stark. Men denna våldsamhet var en sansad kraft och ej tyranniskt öfvermod; ty han åsyftade ej blott rikets väl, utan äfven — med få undantag — rätt och billighet. Att han gjorde sin egen vilja till rikets lag må man ej förtänka honom; då Svenska folket sedan långliga tider ej varit vant att lyda någon annan lag än den styrkan stiftat. Deraf följde dock äfven, att en hvar som kände sig stark ville vara sin egen lagstiftare. Nu låg styrkan hos konungen samt bönderne, och när den förres välde föll de senare besvärligt, ville de ej lyda. Så uppkommo bond-upproren, hvilka för öfrigt hade ett gifvet sammanhang med reformationen. Nyheterna misshagade allmogen, som äfven uppäggades af katholska prester och andra fiender till K. Gustaf. Utom hieraskien funnos nemligen ett främmande, fientligt intresse, som stämplade emot Gustaf. Det var Christian Tyranns vänner och några landsflyktiga herrar, sådane som Trollen, Berendt von Melen, Peder Sunnanväder. Fruktan för en kontrarevolution i Christian Tyranns intresse stod beständigt för Gustafs ögon, och ej utan skäl, då den afsatte konungen hade mäktiga beskyddare. Men såsom hans namn var fruktadt i Sverige kunde det ock af Gustaf sjelf begagnas att skrämma bönderne. Man ser på detta sätt, huru flera olika förhållanden stötte tillsammans att göra Gustaf I:s regering bullersam. På hvad sätt allt detta verkade upplyses på många ställen i dessa handlingar.

Vesterås riksdag gör epok i reformationshistorien. Förut såg man konungen i enskilda fall angripa hierarkien; nu stadgades den allmänna rättighet att återtaga gods, som kyrkan erhållit. Gripsholms kloster hade konungen sedan förut velat kunna vid för egen räkning, men fann sig dock vid en förlikning med Munkarne. De kloster, som konungen ej indrogs, brukade han använda till inqvarteringsställen för sina troppar eller såsom borgläger. Detta var den börda han ålade klostren på samma gång som han af kyrkorna fordrade tionden för rikets behof. För öfrigt var det icke sällsynt, att han inlät sig i särskilda afhandlingar med klostren hvart och ett för sig om de börder detsamma skulle åtaga sig. Sådana öfverenskommelser förekomma flerestädes i denna samling af handlingar. Att våldsamt upphäfva klostren var ej förenligt med Gustaf I:s försigtighet; det var honom nog att förbehålla sig en viss skatt eller ränta. Upplösningen gick af sig sjelf i den mån reformationens grundsatser ingick i det allmänna tänkesättet. Der en prest ville gifta sig eller klosterfolket gå ut i verlden, var konungen icke den som hindrade dem. Der missbruk

inkommit i klosterförvaltningen hände det, att han tog den i sin egen hand och underkastade densamma en uppsigt af sina utskickade uppsyningsmän. Vi nämna såsom exempel derpå hans bref till Skenninge kloster af d. 1 Sept. 1527. Klostren voro i och med hierarchiens fall i konungens hand; han drog fördel af dem medan de funnos, och lät dem småningom falla sönder. Hans nit att afskaffa klostren fick vika för behofvet af inkomster deraf; hvilket inhemtas af hans bref till abbedissan i Gudhem d. 26 Nov. 1529. Klostret hade brunnit och hon frågade konungen om hon skulle uppbygga det. Hans svar utvisar tydligt, att han ej ville hindra dess uppbyggande, tvärtom ogerna saknade de inkomster han kunde hemta deraf. Med tiden blifva dessa fördrag emellan konungen och klostren allt sällsyntare och klosterfolket framträder stundom såsom konungens pensionärer. Så sent som år 1555 finnes ett bref om det underhåll, som konungens fogdar skulle utgifva till nunnorna i Vadstena.

Vesterås recess är tryckt af Stiernman; här finnes Laurentii Petri förklaring deröfver, likaså öfver Vesterås Ordinantia. Huru opartiskt konungen verkställde den stora reduktionen är bekant. Ett exempel har här blifvit lagdt till dem man förut haft sig bekanta; vi mena konungens bref af d. 25 Maj 1535, deruti han försäkrar Alfta kyrka om besittningen af ett hemman, som dess aflidne kyrkoherde skänkt till kyrkan, men som dennes arfvingar ville "rappa" dentfrån. Gustaf I var en sträng reformator, men ingen plundrare af välfången egendom. Med biskopar och andra prester gjorde han stundom dylika kontrakter som med klostren och lät dem på vissa villkor behålla sin tionde. Ibland åter tog han dem ifrån landtbönder under kronan och gaf dem ersättning derför. Han stiftade ej så mycket allmänna reglementen, som han gjorde särskilda förordnanden efter omständigheterna. Gustaf I var en i högsta måtto praktisk man, som handlade efter tidens kraf men föga efter theorier. Så var han ock fallen för ett personligt ingripande i allt, äfven de mest enskilda förhandlingar. Han tvingades äfven dertill, enär han saknade en ordentligt sammansatt embetsmannakorps, och konstitutionella organisationer efter vår tids begrepp ej kunde komma i fråga. Deraf hans särskilda förhandlingar, ej blott med vissa provinser, utan med särskilda socknar och enskilda personer, hvarpå denna samling lemnar bevis. Han stod i omedelbart förhållande, ej blott till folket, ej blott till hvarje klass, men till hvarje Svensk man. Aldrig har någon konung i mera egentlig betydelse varit folkets fader. Han var det icke blott genom sitt sinnelag, men genom hela sättet för sin verksamhet

både med faderlig omsorg, faderlig stränghet och faderligt envälde. Han skötte Sveriges rike såsom en stor egendom, hvars egare han var. Landet förlorade ej derpå; helst han var lika mån att hvar och en skulle få det han borde hafva, som att de skulle afträda det som var för mycket. Han satte en gräns för hierarkiens öfvermod och gjorde kyrkan till en institution i staten, men vårdade dess rätt med den noggrannaste omsorg. Det som han unnade kyrkan af magt och egendom fördrog han ej att någon ville beröfva densamma. På detta sätt blef han den rätta medelvägens man, som gjorde förändringar utan förstörelse. Men såsom han hade att göra med ett folk, som ej lärt sig att lyda lagbud, så måste han ofta gifva sina befallningar under formen af fördrag och aktade sig väl att fordra mera än han kände sig ega magt att utkräfva. Sådan är den bild, som dessa urkunder framställa af Gustaf I i sitt förhållande till kyrkan.

Den närvarande urkundsamlingen är egnad åt reformations- och kyrkohistorien; dermed stodo i nära samband de många upproren, hvarföre äfven ett antal handlingar rörande dem blifvit intagne. Det är Vestgötha-adelns stämplingar och Dal-upproren, hvarom frågan här kan vara, ty Dackefejden stod blott i ett aflägsnare sammanhang med reformations-frågan. Några bref, vexlade emellan Konungen, Erkebiskop Olof i Throndhiem och Upsala Domkapitel, rörande Daljunkaren, Peder Sunnanväder och Mäster Knut, samt det understöd desse upprorsstiftare åtnjöto i Norge, förekommer här, äfvensom den emot K. Gustaf och Sverige särlelès afvogt sinnade fogden i Jemtland Vincentii Langes försmädliga skrifvelse till Upsala Domkapitel och svaret deruppå; men de flesta upprorsskrifterna angå Ture Jönssons stämplingar i Vestergöthland samt klockupproret. Uppror var den tidens sätt att yttra sin opposition. De interessen, som uppenbarade sig, voro dels prelaternes, dels allmogens, som var förd bakom ljuset af dem och af gammal vantro, dels en och annan magnat såsom Ture Jönsson, som äggades af afund emot den unge adelsmannen, som nu blifvit konung. Biskop Brask spelade en egen roll ibland opponenterna. Han var den redligaste ibland dem och synes af verklig öfvertygelse hafva försvarat den gamla ordningen i kyrkan. Hade Gustaf I kunnat reformera staten utan att störta hierarkien, skulle Brask troligen hafva blifvit hans trognaste stöd. Men att uppoffra det andliga väldet för att hjelpa fäderneslandet, syntes Brask vara detsamma som att sälja himmelen för jorden. I hvad mån verldslig ärelystnad hos denne man var blandad med ett falskt religionssnit, är ett psychologiskt problem. Emellertid kämpade Brask i det

längsta emot den nya ordningen, mera dock med råd och förmaningar än med ondskefulla anslag, och lemnade fäderneslandet, då en plats för honom och hans åsigter ej mera fanns. Gustaf I trodde honom ej om godt, och här finnes bref af konungen, som utvisa, huru han misstänkte biskopen och ville bevaka alla hans företag. Förhållandet emellan desse män uttalar sig i det långa brefvet ifrån konungen, som förekommer Del. I. sid. 258 o. f.

Vestgötha-uppresningens historia är här tecknad i en följd af skrifvelser utaf begge partierna. Dessa bref förtjena med allt skäl att studeras af Gustaf I:s blifvande häfdatecknare. Der upprepas de vanliga beskyllningarne om "Lutterii", plundring af kyrkor och kloster och våld emot menige man m. m., som kunde reta folket. Å andra sidan försvarar sig konungen, ingår i samtal och afhandlingar med de upproriska, vill nedlägga kronan, om de voro missnöjde med honom och hade någon annan, som kunde vara dem bättre till nöjes. Han talar i stället för att straffa, söker hindra upproret att sprida sig och låter det upplösa sig sjelf, men så snart han känner sig öfvermägtig, är han ej rädd att utgjuta förrädiskt blod. Sådan var Gustaf I:s vanliga politik, föreskrifven af hela hans ställning, och med den segrade han slutligen. Så förfor han i Vestergöthland, så förfor han ock i Dalarne. Derföre blef det ock, oaktadt många uppror, blott ett inbördes krig. Det var Dackefejden. Ty när detta utbröt var både Konungens magt så stadgad, att han kunde bekriga ett oroligt folk, och de upproriskes magt så samlad, att den kunde bestrida honom segern.

Hvad beträffar klockekriget, som dock ej var något krig, ehuru det så brukar kallas, så började den saken med förmaningar och underhandlingar om klockornas utlemnande. Konungen säger i sitt bref till Dalarne den 19 Mars 1531 "att strengia sigh ther uthinnan emoth then menige manz willie, antingen medh clockor eller annat haffuer icke warit vår eller rijksens rådz befalning j någhon motto." Derpå följde ett tvärt nekande att utlemna klockorna och ett våldsamt återtagande af dem, som blifvit lemnade, utan afseende på konungens anförda skäl och utan att något annat medel erbjöds. Foglighet möttes af öfvervåld, och i sinom tid kom en allvarsam bestraffning. Gustaf gaf aldrig efter i hufvudsaken, men visste ganska väl, huru mycket han hvarje gång hade magt att utkräfva, satte det ena landskapets menighet emot det andra, och förstod att utrötta sina motståndare.

Sådana äro hufvudpunkterna af de bidrag till Gustaf I:s historia, som denna gång framträda i dagen. Att särskildt

genomgå dem alla kan ej nu vara vår afsigt. Tvärtom medgifva vi gerna, att åtskilliga ibland dem finnas, som röra vissa särskilda sidor af Konung Gustafs regering, utom de hvarom vi talat. Att studera dessa tillhör bokens läsare, icke dem, hvilka blott taga kännedom af en kort anmälan, ämnad att samla de allmännaste dragen af den bild, som här i tidehvarfvets egna handskrifter blifvit uppdragen. Det är dock fara värdt, att läsarnes antal blifver ringa, ty det gammalmodiga skrifsättet afskräcker dem, som blott läsa för tidsfördrif. Innehållets värde öfverväger dock vida en sådan svårighet för hvar och en, som läser af fosterländskt intresse. För den historiska författaren är denna läsning oundviklig, och han skattar sig lyckligt att ega nya bidrag i tryck, utan att behöfva söka dem i de gamla handskrifter, hvilkas förklaring, särdeles innan man blifvit van dervid, fordrar en stor möda. s—s.

[42] Den propædeutiske Logik af Lic. Theol. *R. Nielsen*, Professor i Philosophien. Kjöbenhavn. Forlagt af Boghandler P. G. Philipsen. Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri 1845. 288 sidd. 8:o. (Pris: 2 R:dr 40 sk. B:ko Svenskt.)

Allt sedan Hr Atterboms (i Svea 13:de o. f. H.) förträffliga öfversigt af Danskarnes humanistiska litteratur, hafva Danska arbeten sällan blifvit nämnda, ännu mera sällan utförligen behandlade af den litterära publiciteten uti Sverige *). Att de förtjena vår uppmärksamhet, att de oberäknadt sin skandinaviska betydelse ega en i strängaste mening litterär och vetenskaplig, skall ingen kännare våga att jäfva; men detta oaktadt är det förunderligt, huru få de äro ibland våra landsmän, hvilka göra allvar utaf deras studium. Det synes, som skulle vi Svenskar hafva gifvit Tyskland monopolium på vårt bildande; ty under det att mängden af våra bildade samla en hop medelmåttiga alster af den Tyska litteraturen, så gör man en verklig upptäckt hvarje gång man träffar ett Danskt arbete i deras ego.

Ett undantag sker väl stundom, då Danskar uti Tyskt maner behandla några ämnen; ty det är då möjligt, att under en skandinavisk omklädnad tillfredsställa tyskhetsintresset. Så t. ex. har en i Danmark föga aktad bok *Fremstilling af Nor-*

*) Med tacksamhet erkänna vi den uppmärksamhet, som Lunds Studier och Kritiker då och då egnat Danmark; men att verkningarna deraf föga försports här uppe i vårt medlersta Sverige, skall ingen kunna neka; och att vi företrädesvis afse denna del af vårt land, ligger för mycket i sakens natur för att behöfva förklaras.

dens Mythologie af Wiborg, i ett visst litterärt blad fått en framställning sig egnad blott till följd deraf, att den velat rangera de nordiske gudarna efter den Hegelska triplicitetens schema. — Men äfven dessa undantag inträffa sällan. Eller har väl vår Hegelskt-philosophiska tidning (Intelligensbladet) fästat någon uppmärksamhet på den philosophiska vetenskapens många och utmärkta bearbetare i Danmark, ehuru alla dessa märklige män samtligen utgått ifrån och stödja sig på det Hegelska systemet? Hafva icke tvärtom våra Hegelianska ifrån rörande Hegelsk skola, gifvit oss alldeles samma notiser, som den för sitt Tyskland partiske Hr Michelet, som väl åt en Vatke, en Cieszkowski och hvad de allt heta, lemnat en plats i den Hegelska philosophiens annaler, men deremot ej täckts upptaga ens namnen: Heiberg, Paul Möller, Martensen, Nielsen, om hvilka alla det dock kan sättas i fråga, i hvad afseende de väl stå efter sjelfva Hr D:r C. L. Michelet?

Men om man till och med af Tysklands philosopher kunde fordra, att de toge kännedom af danska tänkares arbeten, så måste ett sådant anspråk vara ännu mera rättmätigt med afseende på våra landsmän. Ty det påståendet, att det icke gifves någon Svensk, Fransysk, Engelsk o. s. v. philosophi, som man så ofta får höra af dem, hvilka innerst mena, att den Tyska philosophien är den enda dugliga — detta påstående har endast till en viss grad sanning. Att philosophien såsom hvarje annan vetenskap bör afkläda sig all subjektivitet i åsigter, att hon uteslutande har att söka det i och för sig sjelft varande, det allmänt sanna, lider intet tvifvel; men hindrar väl detta, att utförandet af sanningen kan skifta efter den olika bildningsbeskaffenheten hos den publik, åt hvilken den skall meddelas? Måste det ej t. ex. nödvändigt inträffa, att en philosophisk författare på ett så verldsbekant språk som det Tyska, vida mindre skall behöfva bekymra sig om den klarhet och bestämdhet, som är oundgänglig, om man skrifver för andra än de i egentligaste mening lärda? Och hvem skall väl vilja neka, att just denna möjlighet för Tyska philosopher att bära sig med det nordliga Europas uteslutande lärda publikum mera än något annat bidragit att underhålla denna skolastiska form, som alltifrån Kant blifvit icke endast tåld, utan snart sagt fordrad af ett grundligt philosophiskt arbete. — Om deremot det mindre utbredda språket nödgat våra Danska vänner att åt philosophien förvärfva en form, tjenlig ej endast för de lärda, utan äfven för de bildade öfverhufvud, så ligger den tanken helt nära, att äfven vi Svenskar skulle för denna vetenskap kunna värfva en publik, om vi följde Danskarnes exempel: att lära utaf Tyskland, liksom utaf alla öf-

rigarnationer, men utan att dock i läroperningar skänka bort vår egen nationalitet.

För en hvar, som på allvar eftersträfvar en Svensk form för philosophien i Sverige, är det i hög grad glädjande, att såsom faktiskt bevis för möjligheten deraf kunna åberopa de Danska tänkarne. Och ville man emot detta faktum invända, att Danskarnes flesta philosophiska alster endast röra enskilda ämnen, så inträffar detta ej öfverhufvud och framförallt icke om det arbete vi här anmäla; ty man studere endast denna Hr Nielsens Logik, och man skulle i densamma finna Tysk grundlighet, men utan Tyskhetens tyngd och dimma, man skall få glädja sig åt föreningen af sträng vetenskaplighet med den klarhet, det behag, den innerlighet, den humanistiska sparsamhet på termer, hvilka först kunna göra philosophien mera allmänt studerad och mera djupt inträngande.

Med oberäknadt formen har Hr N:s Logik äfven den stora betydelsen, att underrätta oss om den Danska philosophiens och theologiens närvarande ståndpunkt. Att ett arbete, hvilket ej är historiskt, utan systematiskt, kan hafva en så karakteristisk vigt, kommer deraf, att de Danska philosopherne förena en enighet sinsemellan och med theologien, som uti intet land i verlden för det närvarande har sin like. Ty i hufvudsaken öfverensstämma Heiberg, Möller, Martensen och Nielsen alla med hvarandra, och de veta dessutom att på det vackraste sätt upptaga Steffens' och Sibberns företrädesvis Schellingska tendenser; dessutom är Professorn i philosophien Hr Nielsen Theologie Licentiat, det närvarande hufvudet för Danmarks theologi, Hr Martensen deremot philosoph ex professo, och begge dessa männer i den innerligaste enighet med hvarandra.

Den philosophiskt-theologiska rigtning, som Hr Nielsens Logik således representerar, är utgången från den Hegelska philosophien och står i ett kritiskt progredierande (kritiskt-organiskt) förhållande till densamma. Nämnda ställning till Hegel tog redan sin klara och bestämda början med Heiberg, om hvilken åtminstone Danskarna påstå, att han förr än någon bland Tyskarna i det Hegelska systemet erkände philosophiens högsta närvarande utbildning. Det tillhör den exposition vi ämna gifva, att företrädesvis fästa uppmärksamheten på de punkter, uti hvilka Danska philosopherna anse sig komne utöfver Hegel.

Till en början måste vi lemna Hr N. förklaring af sitt arbetes titel. *Formel* är Logiken, då hon behandlar Tänkandet blott och bart såsom psykologiskt fenomen d. v. s. utan att efterforska dess ursprung och dess objektiva giltighet (p. 1); *Speculativ* är hon deremot, då hon visar, att vårt för-

nuftiga tänkande afspeglar det i universum uppenbarade förnuftet (p. 2). Den formella Logiken angifver det så kallade förståndiga tänkandet, som finner sin omedelbara användning i det praktiska lifvet, samt i mathematiken och de empiriska vetenskaperna; men det gifves äfven en annan art af tänkande, det dialektiska, som betingar allt högre vetande, och derföre närmast är hemma i den spekulativa philosophien. Oaktadt begge dessa tänkandets arter hafva sitt ursprung ifrån samma källa, det eviga förnuftet, så dana de dock för en ytlig betraktare en så påtaglig motsats, att det ofta synes, som om sanningen vore uti strid med sig sjelf. Denna sanningens — dock endast skenbara — sjelfmotsägelse måste lösas och häfvas; hvilket sker igenom den *propædeutiska Logiken*, som således har att inlåta sig med båda de nämnda tänkandets riktningar och förlika båda med hvarandra (p. 4 och 5).

Denna propædeutiska Logik består nu utaf tvänne delar, af hvilka den *första* har till föremål det *subjektiva*, den *andra* deremot det *objektiva* begreppet. Den subjektiva delen sönderfaller åter uti 3:ne kapitel: a) *Begreppslära* (d. v. s. det subjektiva begreppets bildning); b) *Omdömeslära* (det subjektiva begreppets utveckling); c) *Slutledningslära* (det subjektiva begreppets giltighet). Den objektiva delen innefattar likaledes 3:ne kapitel: a) Det objektiva begreppets *bildning* såsom Vara och Väsende, väsende och verklighet, verklighet och begrepp; b) Det objektiva begreppets *frihet* såsom Idealitet och Realitet, Subjektivitet och Objektivitet samt Teleologi; c) Objektiva begreppets *fyllnad* eller Ideens Logik, innefattande Ideens ursprung, Ideernas vexelverkan samt Ideen och Gud.

Då den subjektiva delen, ehuru högst intressant genom enskilda partiers originella behandling, dock på det hela taget öfverensstämmer med Hegelska Logikens lära om begreppet, omdömet och slutledningen, så kräfver den ej här någon särskild framställning, utan kommer vår exposition att sysselsätta sig med den objektiva delen, med hvilken Hr N:s sjelfständigare förhållande till Hegel tager sin början.

All spekulation är på samma gång intuition och dialektisk reflexion. Det är den förra, som gifver innehållet, den sednare deremot den vetenskapliga formen (p. 94). Utan spekulatift genie gifves ingen philosophisk produktivitet; philosophien kan icke läras (Schelling). Så länge intuitionen emedlertid har ensidig öfvervigt öfver reflexionen, så är den vetenskapliga formen ännu blott till sin möjlighet tillstädes; men om än philosophiens genius har höjt sig till "Morgonrodnadens Rike", så hafva dock ideernas geniala frambrytande och intuitionens profetior endast så vida betydelse, som philosophien

i ståndi att gå ut öfver begynnelsen, uppfylla spådomen och taga verklighetens konkreta innehåll i artikulerade former. losophien är vetenskap och åtskiljer sig från poesien derom, att dess former vinnas genom sjelfständig reflexion en allsidigt pröfvande meditation; den förutsätter alltså lium, den rättfärdigar sin method, och måste såvidt kunna (Hegel) (p. 95). — Philosophiens *början* är på en gång abstraktion från allt, som den är en anticipation och reduktion ("reservation") af verklighetens innehåll. Utan abktion blefve den philosophiska begynnelsen omethodisk, anticipation och reproduktion skulle tillvarelsens innehåll a atom tänkandet och lifvets egendomlighet försvinna uti abstrakta tankarnes schematismus. *Fortskridandet* uti systesker derigenom, att det anticiperade innehållet städse vir sig fullare och rikare än den genomreflekterade begreppsnen, så att de ensidiga begreppen måste integrera hvarantill dess att ideens artikulerade d. v. s. i sina delar fulldigt genomförda innehåll har funnit sin adeqnata typus. losophiens begrepp kan derföre icke framställas i dess benelse, utan måste söka sitt fullständiga uttryck uti hela qmet. Det ligger emedlertid i den kreaturliga andens besning, att den absoluta, innehållsrika sanningen icke i nåhistorisk tidpunkt kan afsluta sin utveckling i ett adequat em (§. 12 pp. 97, 98). — Om subjektet, som företagit raktionen, tillslöte sitt öga för den existerande mångfalden, kulle tanken tappa bort sig i ett mystiskt drömmande, och ynnelsen, oförmögen af rörelse eller framskridande, äfven ora sjelfva slutet. Spekulationen kan nemligen ej blindt sig ledas af den formella tankekonseqvensen, utan att vehvarthän; ty när åskådningen icke längre eger något, mot ket reflexionen kan vända sig, så står tanken stilla. Dermåste den intellektuella åskåningen ila förut och bereda en för reflexionen. Anticipationens betydelse beror alltså på, att philosophen från begynnelsen måste besitta och k icke besitta philosophiens resultat; om resultatet från ynnelsen ej finnes *in mente*, så kan den philosophiska meden alls icke komma till utförande (lægges an), emedan n det mest ensidiga och skefva utförande (Anlæg) alltid k förutsättes och bestämmes af anticipationen (som Fremet er, saa vil ogsaa Anlæget være). Philosophien är i detänseende sin egen förutsättning. Men omvändt skulle hela ecklingen förlora sin betydelse, om det philosophiska reatet vore färdigt i sjelfva begynnelsen. Anticipationen kan före endast innehålla systemets centralpunkter tillika med udformen, så att hela systemet kan sägas ligga uti sjelfva

typen eller utkastet; men som resultatet icke straxt är färdigt, så kan typen icke heller så vara. Hegelianismen har i detta hänseende ofta motsagt sig sjelf; ty medan denna philosophi å ena sidan rosat sig af att vara fullkomligt förutsättningslös, och negerat den immanenta formen, har den dock å andra sidan i mångfaldiga punkter förrådt, att dess allaredan färdiga schema var en gifven förutsättning. Skall jag icke philosophera, för att försvara en theistisk åskådning (Anschauung), ehvad denna må vara sann eller falsk; så skall jag dock ej heller philosophera, för att förfäkta en *förutfattad* mening om pantheismens och atheismens vetenskapliga företräde, utan i afseende på dessa sednare vara lika opartisk, på det sanningen må erkännas såsom index sui et falsi (pp. 105, 106). Det ligger i sakens natur, att principen icke kan uttryckas uti sjelfva begynnelsen; det rena Varat är alltså ingalunda philosophiens princip, lika litet också den rena tanken (p. 106). Hvad vidare beträffar systemets fortskridande (den metaphysiska rörelsen), så har detta en dubbel sida, reflexionens och intuitionens; för reflexionen och dialektiken ligger rörelseprincipen uti den grundliga motsägelsen; för åskådningen och speculationen är den deremot allexistensen, "den förste röraren". Den förra är philosophiens *formella*, d. v. s. dess *reella* princip. Det att den Hegelska philosophien förbisett anticipationen och förflyktigat den *existentiella* begynnelsen i den *logiska*, har den tillika öfverskattat den dialektiska motsägelsen och hypostaserat den till ett skapande princip (p. 110). Derföre kommer hela utvecklingen att taga sig ut, som om det vore *bristen* och *saknaden* (στέρησις), som sjelf frambragte fyllnaden och tillfredsställelsen, eller som om vanmakten alstrade allmakten.

Efter den härmed i hufvudsaken framställda inledningen till läran om det objektiva begreppet öfvergår Hr N. till objektivitetens första kategorier: *Vara* och *Väsende*. Den omedelbara tillvaron är föränderlig; det föränderliga är *sken* eller *phenomen* af ett oföränderligt, *väsendet*, hvilket är tingets *grund*, liksom de å sin sida utgöra grundens *existens* (p. 114). Grunden blir det *inre*, existensen det *yttre*. Det aktuella inre är *kraft*, det yttre deremot dess *yttring*, och det hela, hvaraf bägge äro momenter, blir *verkligheten*, hvilken ifrån väsendets, grundens, det inres sida är *möjlighet*, ifrån phenomenets, existensens, det yttres sida åter det *tillfälliga* (faktiskt verkliga) och såsom enhet af båda ändtligen *nödvändighet* (p. 132 o. f.). Allt detta är i det hela taget öfverensstämmande med Hegelska logiken. Originell är indelningen af möjligheten uti a) den *ordinära* eller *reproducerande* (p. 153), d. v. s. den vid bestämda lagar bundna anlaget t. ex. att sommaren alltid

måste följa på våren b) den *geniala* eller *producerande* (p. 154), som innehåller en öfver lagarnes schema upphöjd egendomlig produktivitet. Det genialas frambrytande är alltid öfverraskande. Geniet förutsätter icke blott, att omständigheterna äro gunstiga och betingningarna gifna; det utmärker sig tillika med en relativ omhvälfning af den sedvanliga ordningen, ty dess verksamhetsart är *utomordentlig*; det begynner med att konfundera det vanliga tänkesättet (Morgiana-Aladdin), men slutar med att orientera detsamma; det begynner med att upphäfva lagarna, men slutar med att integrera och stadfästa dem (Æstetikan — Shakespeares Tragoedier); det uppträder som en bestämd länk i ändlighetens kedja, men förkunnar sig tillika som ett sändebud från djupet och innerligheten, hvars ursprungliga produktivitet har något nytt att bringa (p. 154); c) den *centrala* eller *mirakulösa* möjligheten. Geniet har yttre förutsättningar och villkor, hvilka den ej sjelf kan bestämma, en högre kraft än geniets frambringar då enheten mellan dess inre anlag och de yttre omständigheterna samt utgör den absoluta grunden till båda.

Inom *nödvändigheten* blir det inre *substans*, det yttre *accidens*. Utur substansen framgå de *relativa substanserna* (Monaderna, verkningarne) till följe af omöjligheten för substansen att hafva en verklig substantialitet, utan att dess accidenser äfven äga en sådan. Emot de relativa substanserna står dermed den absoluta substansen såsom de förras förutsättning och tillräckliga grund, såsom monadernes monad eller den absoluta *orsak*, som skaper de relativa monaderne och anordnar deras plats i totaliteten (harmonia præstabilita). Hvarmed nödvändigheten utvecklat sig till *vexelverkan* emellan substanserna inbördes (p. 160).

Uti den Hegelska logiken, säger nu Hr N. (p. 175—178), äro vexelverkans momenter med en stor dialektisk skarpsinnighet framställde uti deras immanenta reflexion; men det måste betraktas såsom ett missgrepp af Hegel, att han hållit denna kategori alltför abstrakt och ensidigt. Således får man väl veta, att den aktiva substansen tillika är den passiva, att substanserne icke äro döda substrater, att orsaken sjelf är en verkan af verkan, och verkan åter en orsak till orsaken; men med allt detta tappa vi dock bort den fullständiga och grundliga insigten utaf verklighetens egendomliga typus. Den rena vexelverkan är en formell reflexion; i det den skall passa på allt, passar den på intet. Den Hegelska verklighetsdialektiken vill icke passa på den ändliga verkligheten, ty i den yttre, timliga verkligheten gifvas verkliga substrater; här måste verkan vara ett substrat, orsaken deremot ett annat. Den passar icke

heller på den inre och eviga verkligheten; ty denna kan endast begripas såsom en bestämd öfvermagt öfver det timliga.

Härmed sammanhänger hvad Hr N. säger (p. 142, 143), att nemligen Hegel med stark ensidighet har accentuerat enheten mellan det inre och yttre samt att satsen: "so ist Etwas, das was es im Innern ist, eben darum nur als Äusseres", innehåller det thema, hvaröfver den så kallade moderna vetenskapen länge och väl har varierat. Men antingen vi betrakta förhållandet i sin allmännelighet eller i dess särskilda modifikationer, så följer det af sakens natur, att det inre aldrig omedelbart kan gå upp i det yttre. Kunde den absoluta grunden någonsin uttömma sitt väsendtliga innehåll i existentiella yttringar, så skulle icke endast all produktivitet upphöra och verlden sekulera i evliga repetitioner, utan rörelsen skulle stadna, emedan all rörelse väsendtligen beror derpå, att innerligheten är det öfvervägande. Kunde det inre och yttre omedelbart kongruera i de individuella existenserna, så måste begreppen "anlag" och "utveckling" (Uddannelse) förvisas ifrån språket; ty utvecklingen har endast betydelse så vidt som anlaget är en innerlighet, som öfverväger.

Emot Hegelska logikens öfvergång från vexelverkan till det subjektiva begreppet, anmärker Hr N. (p. 177): Den dialektiska formalismen hos Hegel (i afseende på inre och yttre, orsak och verkan) sammanhänger på det nogaste med hans öfvergång från *nödvändighet* till *frihet*, från *verklighet* till *begrepp*. I stället för att söka och finna begreppets princip i den eviga substansen, erkänna identiteten af allintelligens och allmagt, utveckla den absoluta kausaliteten till begripande sjelfhet, föras vi tvärtemot vår förväntan till våra egna subjektiva begreppsformer; i stället för att söka och finna alla rörelsers förste rörare uti universi metaphysiska centrum, blifva vi stående i vår egen psychologiska medelpunkt och låta tillvarelsen passera Revue", för att bekräfta den formella logiken. Den intellektuella verld, som endast har det menskliga medvetandet till sitt medium, saknar såsom sådan all realitet, emedan det formella (vårt) begreppet saknar allmagten. Naturen förutsätter icke oss; vi förmå ej frambringa naturen; vårt begrepp är således uti dubbelt hänseende formellt, enheten mellan realitet och idealitet, verklighet och begrepp gäller ej omedelbart för oss, utan förutsätter ovillkorligen ett högre väsende, som med vetandet förenar magten; och endast med afseende på hans tankar gäller det, att idealitet och realitet med hvarandra äro identiska.

På grund af denna kritik kommer Hr N. till kategorierna: *Idealitet* och *Realitet*, hvilkas begrepp och förhållande in-

(§ 16, p. 178, 179 o. f.) sålunda bestämmer: Som en totalitet af verkliga begrepp existerar universum i en oändlig begreppsenhet. — Om de relativa begreppstotaliteterna icke vore momenter och manifestationer af den ena, absoluta, i sin intellektuella innerlighet fullkomligt sjelfmedvetna (genomklarade) totalitet, så skulle den sanna enhetsprincipen aldrig och verldens förnuftiga sammanhang vara obegripligt. Om den inre begreppstotaliteten icke vore söndrad till en yttre totalitet af existenser, så skulle universum tappa sin verklighetskarakter, och den rationella innerligheten sjelf försvinna till en mystisk skugga. Utvecklad i sitt begrepp är universell totalitet oändligen fördubblad; den ideella verlden (κόσμος νοητός) reflekterar sitt ljus i den yttre verkligheten och har i denna reflexion sin *identitet*; den reella verlden (κόσμος αἰσθητός) har det inres söndring till sitt skapelseprincip och erhåller med denna söndring sin *realitet*. På ena sidan hafva vi således *centralmonadens* sjelfmedvetande, som anticiperar alla utvecklingens led, åskådliggjorde i sin eviga reflexion; på den andra sidan ändlighetens materialitet, i hvilket begreppen afprägla deras timliga existens och allförnuftet successift realiserar sitt oändliga innehåll. — Utrymmet tillåter oss ej att följa Hr N. i hans betraktelsel öfver Platos ideer (Anm. 2, p. 186, 187), icke heller i hans granskning af L. Feuerbachs ensidigt sinnliga förnekande af idealiteten (p. 193—196), af den "sterile prædestinationslære" (Calvin), af den deistiska theorien för verldens lagar (p. 200), af Schellings påstående om en utvecklingsprocess inom det absoluta (p. 200, 201); men deremot kunna vi ej förbigå ett högst märkligt yttrande om Hegel, hvilket i högsta måtto tjenar att upplysa om den Danska philosophiens förhållande till Hegelska. Då det Fichteska Jaget — säger Hr N. p. 189—192 — hade kämpat med de metaphysiska skrankorna och Schelling funnit spekulationens utgångspunkt i en indifferent enhet af det ideala och reala, så kom den logiska ideen omsider fram i den Hegelska dialektiken, och "Das Urtheil des Begriffs" lät förvänta en afgörande lösning af det urgamla, platonska problemet; men lösningen upplöste sig i — en amphibolie. Som dialektiker är Hegel klar (?), som spekulativ philosoph en logisk mystiker. Den Hegelska philosophiens mystik ligger i dess *svåfvande grundtypus*. Hela den Hegelska logiken håller sig nemligen i en mellansfer emellan dialektisk kategori-analys och egentlig metaphysik (!). Som den ena kategorien aflöser den andra, det ena förhållandet upplöses i ett annat, så försvinner ock dualismen ideligen såsom moment i en högre identitet, så att den, som med lifligt intresse för grundåskådningen följt utvecklingens gång från "das reine Seyn" till "die

absolute Idee" tvifladde måste fråga sig sjelf: är det nu en Pantheist eller en Theist, en Spinoza eller en Leibnitz, som här har velat utprägla sin Typus i begreppets adequata form? Tvetydigheten beror derpå, att Hegel alltid håller sina Totalitetsantitheser så abstrakt, att de hvarken med bestämdhet gälla om hela Universum (Makrokosmen), ej heller uteslutande om någon särskild Existens (Mikrokosmen). Förelägga vi t. ex. Hegel det spörjsmålet: går grunden upp i sin Existens? så svarar han utan alla inskränkningar: das Setzen ist die Herausbewegung des Grundes zu sich selbst, und das einfache Verschwinden derselben." Använda vi nu antithesen mikrokosmiskt, så att den uteslutande gäller om den ändliga grunden och existensen, så är svaret rigtigt; men användes antithesen deremot makrokosmiskt, så passar svaret alldeles icke, ty allexistensens grund är ett outtömmeligt djup. Det samma gäller (såsom ofvan visades) äfvenledes om det Hegelska Inre och Yttre. Att Hegels egentliga mening varit theistisk (?), kan ses utaf hans Religionsphilosophie (?); men på en philosophs enskilda mening kommer det egentligen allsintet an, och när begreppet har kunnat röra sig hela Logiken igenom utan åtskillnad af Central-Monaden och de relativa Monaderna, af det oändliga sjelfmedvetandet och den motsvarande Realiteten, så är det försent att vilja göra förhållandet klart i Religionsphilosophien med en förklaring sådan som den, att den gudomliga tankelagen, så att säga, föregår på åtskilliga ställen d. v. s. både i Himlen och på Jorden.

Såsom allvetande (anticipation) — fortsätter Hr N. i sin positiva framställning — är det absoluta Väsendet *Subjektivitet;* såsom den allmagt, hvilken realiserar de subjektiva begreppen är den deremot *Objektivitet*, och denna objektivitet är a) mekanisk, b) dynamisk, c) organisk. På den mekaniska ståndpunkten hänvisar de ändliga tingens rörelse på en central impuls, som utgår från den absoluta Subjectiviteten, den förste röraren (p. 211). På dynamiska och organiska ståndpunkten föres man genom insigt om det otillfredsställande af ett blindt verkande förnuft (p. 206, 207) ifrån ej mindre den *magiska* (allchemien) och *empiriska*, än den *philosophiska* naturalismen (p. 219—225) till *Teleologiens* sanna uppfattning (§. 18, p. 225), såsom realisationen af en evigt förutsedd verldsplan, der alla kollisioner mellan medel och ändamål äro lösta uti visdomens djup, som anticiperar ändamålens, icke endast approximativa, utan absoluta realisering.

Efter teleologiens utveckling kommer Hr N. (p. 247—250) till de 5:ne grundideer, i hvilka det eviga väsendet realiserar Universum, nemligen *Sanning*, *Lif* och *Frihet*. — Se-

dan Han redan (p. 242—244) bestämt den teleologiska viljan såsom *universaliserande* (orsak till det allmänna), *individualiserande* och *totaliserande* (orsak till harmonien emellan det allmänna och individuella), så uppehåller han sig särskildt (pp. 257, 258, 260 samt 270—272) med *Individualitets*-begreppet och hänvisar dervid på Steffens "der med en saa genial Energie har gjort Talentets Ræt gjældende." Hr N. grundlägger sin åsigt om Indiv. med distinktionen mellan: den *sanna* (väsentliga, blifvande) *Individualiteten* (τὸ μένον), ursprungen från Ideen sjelf samt den förgängliga *Partikularismen* (τὸ κατερχόμενον), som härleder sig från Naturlifvets ofullkomlighet eller ock från den subjektiva Egoismen. På naturlifvets region framträder Indiv. uti skönheten, den stoffartade ideelösa Partikularismen deremot i det fula; i frihetens spher uppdaga vi den sanna Individualiteten uti Talenten och Personligheten: utan Talent ingen sann Personlighet; men så länge Individerne ännu icke hafva fulländat deras fria lifsutveckling, är det ofta svårt att afgöra, hvilken begränsning betingar talentens egendomlighet, och hurumycket deremot bör skrifvas på den naturliga ändlighetens eller på godtyckets och egoismens räkning (p. 260). Att frånkänna en menniska talent, är med andra ord detsamma som att frånkänna henne en ursprunglig menniskonatur och ställa henne i bredd med apan. Men som hvarje menniska har en väsentlig egendomlighet, så är dermed ej sagdt, att det alltid lyckas henne att finna och bevara densamma; ty undertryckta och missbildade individer finnas också. Icke blott barbariet, äfven kulturverlden kan hämma individualitetens sunda och sanna frihet. Då de mindre begåfvade individer mottaga den stora mångfalden af bildningselementer, utan att förvandla dem "in succum et sanguinem", så händer undertiden, att deras ideella sjelfständighet alldeles går förlorad, och att de, icke olika Skriftens δαιμονιζόμενοι, tala och handla än i den egna, än i främmande andars namn (p. 272). Härmed sammanhänger också hvad Hr N. säger (pp. 257, 258): Hvarje talent har sin genius; det står i det fria individets makt att utbilda eller förstöra sitt egendomliga anlag; men det står icke i dess makt, att gifva sig en annan naturbestämdhet. Om än den ändliga viljan bortkastar individualitetens ursprungliga förebild, så blir denna dock ej förkastad af den gudomliga viljan; det gudomliga sjelfmedvetandet fasthåller Urbilden (παράδειγμα) och efter sitt förhållande till sitt väsentliga Ideal är det som menniskan dömes. — Men den sanna Individualitetens begrepp innebär nödvändigt *Salighetens Ideal* d. v. s. ett evigt, personligt lif i sanning och frihet, uti fulländning och i salighet. Hr N. utvecklar derföre (pp.

275—277) detta ideal och upptager de invändningar, hvilka man för tiden inom philosophien pläga göras mot detsamma. Dessa invändningar hänföra sig till a) *verksamheten*, som skall hafva sitt villkor uti skrankor och hinder; b) till *Individuationen*, som ej skall kunna bestå utan ensidiga partikulariteter; c) till *fulländningen*, som icke skall lemna något mål öfrigt för individernes sträfvande, då det fullkomliga der alla redan är hunnet. Ehuru nu, säger Hr N., dessa invändningar ingenting bevisa emot fullkomlighetens ideal, så bevisa de dock något, nemligen att det gifves en dubbel philosophisk method, en *nedåtsträfvande* nemligen och en *uppåtsträfvande*. Den destruerande visdomen finner verksamhetens begrepp i de sferer, der arbete och njutning på mångfaldigt sätt falla utom hvarandra. I detta hänseende gäller det väl, att ju lägre det sedliga idealet står, desto mera känner det lagens ok i arbetets tunga och väntar med längtan på hvilans och njutningens korta ögonblick; men det gäller också, att ju högre individualiteten stiger uti ethisk genialitet och personlig frihet, desto mera närmar det sig den sanna enheten af arbete och njutning. Det påstående, att all sann energi är grundad i en oupplöslig split mellan ansträngning och hvila, förer konsequent till det ideelösa resultat, att verlden är ett stort tukthus, och att de förfallna subjekterne äro de oförfalskade mönsterbilderne för den ethiska verksamheten. — Hvad åter beträffar Individualiteten, så faller det sig klart af sig sjelft, att högmodiga partikulariteter och egoistiska atomer icke kunna tillhöra salighetens rike, men den personliga individualiteten är också hvarken en accidens eller ett atom; individualisationens lag är, att subjektiviteten skall söka sin fyllnad i det allmänna; ju mera individet lefver in sig deri, desto mera växer ock dess egendomlighet. — Sedan timlighetens och historiens arbete är tilländabragdt, hvad är väl — menar man slutligen — vidare att göra? "See paa hverandre, sidde paa vaade skyer og kjede sig." Att nu en sådan flackhet i åsigter kan äga rum hos menniskor, hvilkas medvetande går upp i lutter ändlighet, det, säger Hr N., är lätt att förklara sig; men huru philosopher, hvilka eljest föra ett så stort tal om Ideens gudomliga herrlighet, kunna nära en så ovärdig misstanka mot Idee-rikets inre oändlighet, att de önska sig dödens eviga sömn, för att icke utsätta sig för en evig tråkighet, skulle vara alldeles obegripligt, om det icke stod fast, att den philosophiska grundåskådningen refererar sig till friheten, och att det likaväl gifves en nedåtsträfvande som en uppåtsträfvande vilja.

Vi hafva endast lofvat våra läsare en exposition af Hr

N. En motsvarande kritik skulle denna tidskrift icke rymma, då kritiken utaf philosophiska arbeten knappast kunna utföras annorlunda, än genom andra arbeten. I de delar Hr N. öfverensstämmer med Hegel, komma vi ofta att träffa honom, och dessa tillfällen skola väl också gifva oss mera passande rum att utförligen betrakta hans egendomliga åsigter. Här må vi derföre inskränka oss till några korta anmärkningar, hvilka naturligtvis blott kunna vara anticipationer af utförligare framställningar.

1. En bland hufvudpunkterna i Hr N:s Philosophie är hans ofvan gifna svar på frågan: huruvida philosophien kan läras? Han vill med sitt svar förlika Schelling och Hegel. Deri innebäres nu, att han finner Hegels åsigt i denna punkten otillräcklig och otillfredsställande. Hvilket nu visserligen är fullkomligen rättvist; ty *stenblind* måste den vara, som ej märker, att Hegel ej vet att förklara den philosophiens lärbarhet, som han oupphörligt yrkar och förutsätter. Kommer man t. ex. fram till Hegel med påståendet, att man omöjligen kan finna huru Kemismen framkommer utur Mekanismen, Teleologien utur Kemismen, Vetandet utur Teleologien, så blir yttersta svaret alltid: ni har endast ett stelt, sterilt förstånd, men icke förnuft, dialektisk blick, sannt och äkta sjelfmedvetande. Hvem kan väl neka, att detta svar endast är en formförändring utaf Schellings intellektuella åskådning? Och huru skulle derföre en Hegelian kunna klandra Hr N. derföre att han helt naket och ärligt återställer svaret uti dess ursprungliga gestalt och till dess sanna ägare? Att det är otillfredsställande, medgifve vi ej endast, utan påstå det; ty det förvexlar den philosophiska *produktiviteten* med *receptiviteten* i nämnda afseende; af hvilka den förra, såsom en talent öfverhufvud, är en skänk af naturen, under det att den sednare deremot måste kunna *uppkallas* eller *väckas*. Men om denna *Väckelsens* Kategorie vet den "moderna" philosophien, ja hela philosophien öfverhufvud, ännu föga; och så länge denna okunnighet räcker, kommer frågan om philosophiens lärbarhet och objektivitet i sjelfva verket att förblifva olöst.

2. Med den förra frågan sammanhänger äfven den: i hvad grad personen bör imputeras för sin öfvertygelse. Denna fråga är för den philosophiska polemikens hållning och noblesse utaf den allra yttersta vigt. Då Hr N. t. ex. förlägger grunden till salighets-idealets förnekande uti en nedåtsträfvande vilja, så är fara förhanden, att personen kommer att lida i och för sin öfvertygelse. Äfven i afseende på denna fråga lemnar oss den närvarande philosophien uti den fullkomligaste osäkerhet; ty då hon identifierar det objectiva och substantiella med det

sanna och deremot förlägger villfarelserna inom subjektiviteten, så borde det följa, att man endast kunde polemisera medelst personligheter. Polemiken i sak förutsätter deremot objektiva, *substantiella* villfarelser, falska, dumma och förderfliga Universalia eller om man så vill Idéer. Att förneka eller ignorera dessas tillvaro kan hafva sin fördel för en philosophi, som går i deras tjenst; men *sanningen* vore enfaldig, om hon godtroget eller af en fådd barmhertighet urakttäte deras demaskering.

3. Såsom det aldraviktigaste i Hr N:s Logik räkna vi, att han bragt till tals den i Hegelska Systemet så mystifierade identiteten mellan Tanke och Vara. Ingenting kan vara mer träffande än den ofvananförda anmärkningen rörande tvetydigheten eller obestämdheten hos Hegel deruti, hvilket tänkande det är, som genom sin magt att sätta Naturen, frambringer realiseringen af sin idealitet, objektiviseringen af sin subjektivitet. En galenskap vore den inbillningen, att menskliga tänkandet hade en sådan magt; ett nonsens vore det åter, att tillerkänna allmagten åt tänkandet in abstracto, alldenstund det icke gifves ett tänkande utan en tänkare eller ett tänkande, som ej är någons — Guds eller menniskors.

4. Vilja Hegelianerne mot Hr N. försvara sig dermed, att tankens *sättande* ej betyder *skapande*, utan *immanens*, så erinrar Hr N. med allt skäl, att naturen icke (om det ens) är oskiljelig eller oskiljaktig ifrån menniskan, utan att det, hvarom alsicke rörer henne i och för sig sjelf, ehvad några menniskor finnas eller icke. Mot hvilket sundt förnuftiga påstående Hegelianerne väl skola ropa öfver prosaiskt tänkande, nyktert förstånd m. m.; men hvilket endast bevisar, att de förr låta stenarne gråta, än de öfvergifva sina phantasterier.

5. Krypa nu Hegelianerne ödmjukt öfver till Hegelska Systemets högra, frommare sida, yrkande naturens immanens endast med det gudomliga tänkandet, så möter en ny svårighet i den urgamla sanningen, att Gud är ren Ande, men icke en sinnligt-andelig varelse. Mot hvilken sanning en Spinozist väl kan hjelpa sig genom ett strängt åtskiljande af *Natura naturans* och *naturata*; men denna tillflykt står deremot ej öppen för dem, som så ifrigt vilja vindicera gudomens "Diesseits" och som påstå orsaken vara ett intet utan, i och med sin verkan.

6. Den utvägen tyckes dock återstå, att nemligen naturen, materien förklaras såsom Guds „Ausserlichkeit", hans affall från sig sjelf, hans negation m. m. eller såsom det, inom Gud, som icke är Gud uti egentlig mening; men då komma skönhetens prester i sorgdok —, predikande smärtans religion,

klagande öfver Adonis död (Heg. Phil. d. Relig. p. 420); och med dem förenar sig sinnlighetens espritfulle förfäktare, L. Feuerbach, som vill en (Das Wesen des Christenthums, Vorwort p. X) "till religion framställd, utvecklad och genomförd princip för en *ny* philosophie, som *väsentligen* skall skilja sig från hvarje föregående, som skall motsvara menniskans *hela*, *verkliga*, *sanna* väsende, men just derföre också måste bestrida hvarje öfver- d. v. s. omensklig, onaturlig Religion, hvarje för förderfvade menniskokrymplingar allena tillfredsställande spekulation — en ny philosophie, som icke uti gåspennan har sanningens enda, adequata uppenbarelseorgan, utan som äger *ögon* och *öron*, *händer* och *fötter*; som icke identifierar tanken af saken med saken sjelf, som icke genom skrifpennans kanal vill reducera den verkliga existensen till en papperexistens, utan just igenom söndring mellan tanke och sak leder sig till *saken* sjelf; .... en philosophie, som stöder sig icke på ett *förstånd för sig sjelft*, utan på menniskans, och som äfven talar ett *menskligt*, icke ett *väsen-* och *betydelselöst* språk, och hvilken således till både *sak* och *språk* sätter sitt väsende uti Negationen af den hittills varande philosophien; — en philosophie, som har till sin princip hvarken Spinozas Substans eller Kants och Fichtes Jag eller Schellings absoluta Identitet, icke heller Hegels absoluta Ande, och öfverhufvud intet abstrakt, endast tänkt och inbilladt väsende, utan det sanna *Ens realissimum*: menniskan; ja som endast är den "in succum et sanguinem" verterade, kött och blod eller menniskovordna philosophien, som sätter sin högsta triumf deruti att för alla plumpa, skolastiska hufvuden alldeles icke gälla såsom philosophie.

Hr N., som insett dessa och andra konseqvenser, har vändt sig till *Skapelsebegreppet*. Att man nu härigenom undviker mycket för *sinnet* upprörande, erkänna vi villigt; men från *tankens* sida framträda här svårigheter, uppå hvilka Hr N. icke synes oss hafva fästat ett tillbörligt afseende. Hr N. vill nemligen på samma sätt vindicera skapelsen utaf sjelfständiga och fria varelser, som Hegel söker vindicera accidensernas sjelfständighet uti och emot substansen. Hos båda består hela argumentationen endast i en *ordlek*. Vi fråga i ena fallet, huru en Ande d. v. s. ett *odelbart*, *identiskt* väsende skall tänkas afyttra en del af sig till egna ej honom tillhörande existenser; vi fråga uti andra fallet, huru ett enda, allägande väsende kan inom sig hysa varelser, hvilka äga sig sjelfva d. v. s. tillräkna, imputera sig något sjelfva. Då svaras oss: att orsaken ej vore orsak, utan sin verkan; att substansen vore tom, abstrakt och väsenlös utan sina accidenser;

och att således verkningarne liksom accidenserne äfven äro *substantiella*. Ordleken består nu deri, att uttrycket substantiellt uti *svaret* har en annan betydelse än uti *frågan*. Uti frågan betyder *substantiellt*, *substans* detsamma som *eget* (suum) eller *sjelftillräkneligt*, *sig sjelf tillhörigt*; i denna betydelse sägas t. ex. menniskans onda handlingar tillhöra henne sjelf, derföre att hon är ett Jag, en ägare, sin egen, ej en annans. Deremot betyder Substantiellt och Substans uti svaret detsamma som väsentligt d. v. s. af vigt och betydelse. Skillnaden emellan dessa begge betydelser är högst vigtig att här iakttaga; ty om t. ex. hjertat, lefvern m. m. äro för kroppen väsentliga, så följer ej deraf, att de bilda egna och sjelfständiga hela; om det för mig är af vigt, att jag har tankar, känslor, föresatser, så följer ej deraf, att dessa dermed skola ställa sig upp mot mig till egna personligheter. Låtom oss nu återgå till de ofvan gjorda frågorna. Vi fråge: huru kan Gud, en Ande, ett odelbart väsende, afyttra någon del af sig till emot honom egna varelser? Att en delning till nya helt kan verkställas inom materien, det förstå vi ganska väl, emedan materiens väsende just är *delbarhet*; men Anden deremot är *Monas*, ett oupplösligt, ett oskiljeligt helt, hvarken möjligt utaf delning icke heller utaf sammansättning. Då svara oss: Anden måste tänkas verksam; såsom verksam frambringar han verkningar; dessa äro väsentliga för honom, emedan han eljest icke vore verksam. Men detta svar bortblandar endast frågan, hvilken rörde *egenheten*, icke *väsentligheten*; ty handlingar kunna ju föregå äfven inom ett subjekt, och ehuru dessa äro *väsendtliga*, så äro de ej derföre egna subjekter, utan tillhöra ju det handlande Subjektet. — Denna Sophisma amphiboliæ utgör ock grundtanken uti Hegels lära om Substansen och Accidenserna, Orsaken och Verkan, Växelverkan och begreppet. Öfverallt förväxlas *Väsentlighet* och *Egenhet* (sjelfhet), så att Verkan blir ett *eget Subjekt* mot Orsaken, accidensen mot Substansen, derföre att verkan är *väsentlig* för orsaken, accidensen väsentlig för Substansen. Hans kritik af Spinoza (Gesch. d. Phil. Tom 3. Berl. 1836) innehåller alldeles ingenting annat än den tillvitelsen att Spinoza ej *deducerar*, härleder, uppvisar väsentligheten utaf accidenserne för Substansen; att han icke rätt djupt fattat det absoluta såsom Causa sui d. v. s. medgifvit verkningarne äfven väsentlighet. Liksom skulle Spinoza genom att visa accidensernas *väsentlighet* dermed hafva vindicerat deras *egenhet* (Subjektivitet) i förhållande till Gud!

8. Då Hr N. betraktar den philosophiska naturalismen d. ä. antagandet af Naturens omedvetet förnuftiga sjelfverk-

samhet; så anslår han en sträng, som måste finna genklang uti djupet utaf menniskoanden; ty utan antagandet af ett *evigt, allseende Väsende* saknar ej mindre naturen än menniskoslägtet sitt högsta *ändamål* och sin *yttersta förklaring*. Men när Hr N. fattar sammanhanget mellan Gud och Verlden under forma utaf ett *vanligt orsaksförhållande*, så möta honom svårigheten, hvilka af philosophien alltsedan Kant blifvit *förbisedda*, men icke lösta. Den materia på hvilken en Ande *omedelbart* kan inverka, är nemligen denna Andens *kropp*, och om Andens omedelbara inverkan på någon annan materia än dess egen kropp kan ingen i sanning göra sig det ringaste begrepp. Min hand, min fot m. m. kan jag (omedelbart) beherrska; men rör det väl ett berg, en växt hvad jag, hvad någon Ande vill, önskar, befaller? Äger en Ande redan kropp, så kan han *medelst* kroppen inverka på den obesjälade materien; men man göre philosophiskt begripligt, huru denna inverkan utan kroppens förmedling skall tänkas tillgå! Och läte det verkligen tänka sig, så blefve följden, att den materiella verlden måste antagas såsom kropp för en universi själ (*δημιουργός*) — hvilken dock icke kunde identifieras med den sanne Guden, som endast kan antagas såsom "enkel, ren och oblandad" Ande.

Vi inskränka oss till dessa anmärkningar. Deras syfte är ej att gälla såsom kritik, men att bidraga till väckelsen af en sådan. Det kritiserande sättet att studera philosophien är för den närvarande tiden det enda dugliga; ty philosophien är stadd på *öfvergången* till ett nytt stadium. Hvem den store genius kan vara, som åt detta nya stadium skall gifva sitt namn, det känner ingen menniska, men en hvar kan veta och bör fasthålla den sanningen, att ingen allvarlig vilja är så ringa, att hon ej till den nya förestående byggnaden kan i sin mån bidraga. Ett philosophiskt system födes ej lika ögonblickligt som ett lyriskt skaldestycke. Virtuoser uti dessa slags kompositioner, äfvensom amatörer af sådane, skola föredraga *vackra stilprof* i andan af ett *färdigt* system framför de arbeten, hvilka besitta ett *sträfvande* att upptäcka de ännu ej funna sanningar. Hr N:s Logik skall troligen ej gouteras af desse; ty ehuru hon är vetenskaplig, kan hon dock endast räknas till förberedande arbeten för philosophiens nya stadium. Dess förberedande betydelse lägga vi i dess kraft att *väcka* flere momenten af den nya grundåskådning, hvars systematiska explicering kommer att bilda det nya systemet. Att sådana "fermenta cogitationis" skola utskrikas såsom foster af den blotta subjektiviteten, bör ej förskräcka dem, som känna, att något nytt i philosophien nu mera är i fråga;

tvärtom böra de i allsköns lugn besinna, att den dogmatiska conservatismen icke kan begagna någon annan taktik än den att förebrå början att den icke är något mera än en början. Ty sådan är den evigt samma visan, som sjungits hvar gång en pretendent fördristat sig att förneka det gällandes vidare rätt att gälla; det färdiga och mogna har bröstat sig öfver formens fulländning, glömmande sitt eget ursprung från en mer eller mindre outvecklad och formlös början, samt förbiseende att dess form gömmer en föråldrad Anda. Den nya och dock eviga Ande, som vill blifva philosophiens princip, är guds och menniskans personlighet och således äfven menniskans individuella odödlighet. Till lifvandet och väckelsen af dessa heliga grundåskådningar är Hr N:s Logik ett skönt och vigtigt bidrag. Vi önska derföre hennes studium all möjlig framgång och hembäre vår varma tacksägelse till dess innerlige, djupsinnige och dock så klare författare. F. W—nd

[43] **Barnläkaren såsom vänlig Rådgifvare vid alla Barnsjukdomar, jemte en anvisning för föräldrar, huru de skola uppfostra sina barn till friska och kraftfulla menniskor.** Öfversättning från Tyskan af *Henr. Wilh. Romanson*, Professor i Upsala. Upsala 1845. IX och 142 sidd. 8:o. (Priset: 40 sk. Banko).

Sedan Henkes *Handbok för Mödrar om Barns physiska Uppfostran* numera blifvit sällsynt i bokhandeln, saknas på svenska språket en, för den större allmänheten i populär stil författad, anvisning huru man skall förhålla sig vid barnets skötsel så väl under friska tillståndet, som i början af sjukdomar innan läkaren ankommer. C. v. Haartmans sistledet år i Finland utgifna populära läkarebok innefattar blott en framställning af barnsjukdomarne, utan att fästa sig vid barnets dietetiska behandling under helsotillståndet. Vid sådana förhållanden har öfversättaren genom närvarande arbetes meddelande afhjelpt en brist inom vår litteratur; och hans goda afsigt härvid förtjenar fullkomligt erkännande af svenska allmänheten, till hvilkens nytta och upplysning skriften är ämnad, helst Öfvers. vid sin höga ålder, liksom mången annan, oklandradt hade kunnat öfverlemna sig åt lugnet, utan att genom utgifningen af medicinska skrifter, som inom vårt land vinna så liten uppmuntran, uppoffra tid och äfventyra pekuniär förlust. Önskligt vore likväl, om detta exempel vann efterföljd och flere af våra äldre läkare, sedan den [illegible]

kraften icke längre tillåter att gagna genom en mödosam medicinsk praktik, på ålderdomen använde sina lediga stunder dels att samla, ordna och offentliggöra egna iakttagelser, dels att på vårt språk öfverflytta utländska, för vårt land behöfliga arbeten. Vi skulle på sådant sätt småningom erhålla en medicinsk litteratur, som vore stödd på varaktigare grunder, än dagens ephemera hugskott så ofta lemnar.

Författaren af närvarande arbete är D:r Lutheritz, i Tyskland bekant för flera populära skrifter i medicinen, af hvilka åtskilliga redan blifvit på svenska språket öfverflyttade. Hans skrifsätt är i allmänhet tydligt och lättfattligt, ehuru man stundom saknar den grundlighet, som är möjlig att gifva äfven dylika arbeten. Han synes noga känna allmänhetens seder och lefnadssätt med alla deras för hälsan skadliga felaktigheter, hvilka han på ett skonsamt sätt framhåller, under det att han tillika uppgifver orsakerna, hvarföre de måste inverka menligt på helsan, samt sjukdomarne, hvilka de sålunda föranleda. Detta utgör den hufvudsakligaste förtjensten af Lutheritz's skrifter, hvilken ock troligen är orsaken, att de i allmänhet vunnit stor afsättning. Men det gäller naturligtvis förnämligast om Författarens fädernesland, Tyskland. Då likväl lefnadsssättet derstädes i många hänseenden afviker ifrån innevånarnes i andra länder, t. ex. i Sverige, så borde detta i en öfversättning noga ihågkommas; hvad som icke är tillämpligt, borde frånskiljas, och tilläggas hvad som invånarne hafva eget i det land, hvarest öfversättningen göres. Emellan norra Tyskland och Sverige finnas visserligen många likheter till lefnadssätt, vanor, fördomar m. m., helst båda folken leda sitt upphof ifrån en gemensam hufvudstam och hafva samma religion. En sådan skrift, författad i norra Tyskland, skall således alltid vidröra flera hos oss likartade förhållanden och derigenom äfven i Sverige blifva gagnelig. Men skiljaktigheter förekomma dock icke obetydliga, och, på det skriften skall blifva fullt nyttig, borde dessa observeras. Att så icke sker, är ett nästan allmänt fel vid våra öfversättningar, och faller icke så mycket den närvarande till last, som många andra.

Att ingå i en närmare granskning af *Barnläkaren*, medgifva icke gränsorna för en anmälan. Man igenfinner här Lutheritz' lediga och tydliga stil, samt hans förmåga att uppfatta och lättfattligt framställa de förhållanden, som menligt inverka på hälsotillståndet. Tillika har han på många ställen ganska lyckadt förklarat orsaken, hvarföre af dem ett sådant menligt inflytande måste uppkomma; och derigenom blir hans arbete af värde, då det verkar på öfvertygelsen och således

måste kraftigt bidraga att utrota gamla fördomar och origtiga behandlingssätt. Hvad skötseln af sjukdomarne beträffar, har han hufvudsakligen inskränkt sig till dietetiska medel, så vida icke sjukdomens beskaffenhet är sådan, att en verksammare behandling straxt måste vidtagas. Genom öfversättarens populärt framställda, men grundliga anmärkningar och tillägg har skriften vunnit i användbarhet. Att öfversättningen är god, derför utgör Professor Romansons namn en borgen.

J. G. C.

[44] **Theoretiska Astronomiens grunder, af** ***F. Bredman.*** Upsala 1845, Sv. P. Leffler. 410 sidd. 8:o med 7 tabeller. (Priset: 2 R:dr 40 sk. B:ko.)

Det dunkelt sagda *blir* det dunkelt tänkta. Klarhet och tydlighet äro derföre de första villkoren för ett dugligt arbete öfver en vetenskaps elementer. Men dessa framställningens förtjenster få ej sökas på ämnets bekostnad, och deri ligger den största svårigheten af ett författareskap om hvilket det framför allt kan sägas: docendo discimus. Också har Förf. till ifrågavarande arbete under en långvarig lärareverksamhet förvärfvat ett stadgadt anseende, för att ega just de egenskaper, som här mest äro af nöden. Som närvarande arbete tillika, enligt förordet, „utgör ett sammandrag af de offentliga föreläsningar, hvilka Förf. under en längre tid hållit vid Upsala Akademi", kunna dess förtjenster troligen anses bekanta för de fleste af Frey's läsare. Då detsamma likväl bör kunna påräkna ett större antal läsare, och någon genom bekantskap med dess innehåll möjligen kunde förmås att taga närmare kännedom om en vetenskap, som äfven i sina elementer — med den utförlighet behandlade, som här är fallet — rikligen belönar hvarje derpå nedlagd möda, så har ref. ansett en något omständligare redogörelse icke vara alldeles öfverflödig. De obetydliga anmärkningar ref. dervid tillåtit sig må åtminstone vittna om den samvetsgrannhet, om icke omdömesförmåga, hvarmed ref. gått till väga.

Efter att i Inledningen hafva redogjort för astronomiens indelning, börjar Förf. i 1:sta Kap. den Sferiska Astronomien med en framställning af den *dagliga och årliga rörelsen*, samt visar huru dessa rörelser gifvit anledning till en mängd cirkelsystemer, som man föreställt sig dragna på himlasferen. Den dagliga rörelsen erbjuder tillika det naturligaste och enklaste måttet för *tidsmätningen*, hvars grunder innehållas i 2:dra Kap. — Det följande egnas vår jords satellit *månen*. Förf. beskrifver dess särskilda omloppstider, såsom *Siderisk*, *Tropisk*, *Ano-*

malistisk och Nodisk månad; antyder de *irregulariteter*, som uppkomma i dess rörelse genom solens attraktion; uppgifver de gamles sätt att beräkna *förmörkelser* genom cykler o. s. v. Fjerde Kap. innehåller methoder för finnandet af en *punkts läge* på jord- och himlasferen medelst equatorns, ekliptikans och horizontens cirkel-koordinater. Vid de flesta hithörande problemer har Förf. inskränkt sig till att uppgifva de qvantiteter, hvilka man behöfver känna för att med tillhjelp af sferiska trigonometrien finna den sökta solutionen. Genom jemförelse mellan fixstjern-positioner för olika tider, upptäcker man *småförändringar* i stjernornas lägen, hvilka uppkomma till en del genom eqvatorns och ekliptikans planers rörelse såsom *Præcession*, *Nutation* och *Obliquitets-förändringen.* Dessa förklaras i 5:te Kap.

Andra äro blott skenbara, såsom *Refraktion*, *Parallax* och *Aberration*. Deras förklaring i 6:te, 7:de och 8:de Kapitlen. Låten man aberration tillika innefatta den ortsförändring, som uppkommer genom den lysande kroppens egen rörelse, så är denna till sin storlek icke oberoende af afståndet såsom man kunde sluta af §. 127. Aberrations konstanten är också 20,″44 och tiden för ljuset att tillryggalägga jordbanans radie 8′17″ enligt Struves nyaste bestämning i Pulkowa.

I 9:de Kap. afhandlas "*fixstjernornas egna rörelser och öfriga märkvärdigheter.*" De uppgifter här innehållas tillhöra nästan uteslutande vår tids astronomi, hvilken derigenom kan sägas hafva börjat en ny epok i sin utvecklingshistoria. Icke nog att vår jord upphört att vara universi medelpunkt, såsom under Hipparchi och Ptolomæi dagar, äfven vår sol och de öfriga fixstjernorna, hvilka man i det längsta ville räkna bland himlens stationära storheter, hafva redan till största delen befunnits höra till mouvementet.

Att bestämma och gruppera alla dessa mångfaldiga rörelser tillhör astronomiens framtid. Emedlertid äro de resultater, dem vår tids astronomer redan vunnit, af högsta intresse. Man har lyckats att utur mångfalden af fixstjernornas skenbara rörelser utleta solsystemets egen; man känner den punkt i stjernbilden Herkules, hvartill denna rörelse sker, och äfven ungefärligen dess storlek, — sedd från stjernorna af första storleken skulle den nemligen på ett decennium utgöra cirka 3″; — man har observerat öfver 6000 dubbelstjernor och bestämt fleres omloppstider, och i Bessels upptäckt af Sirii och Procyons föränderliga rörelse ligger första fröet till en banbestämning för stjernor af första ordningen. — Efter att hafva betraktat vårt solsystem såsom en integrerande del af hela stjernhimmelen, öfvergår Förf. till dess speciella beskrifning och gör

dervid början med vår egen honingsplats *jorden*, *hvars form*, *storlek* o. s. v. afhandlas i det 10:de Kap. Enligt Ref:s tanke ett af de bäst genomförda i hela boken! Med 11:te Kap. börjar den egentliga *Theoriska Astronomien*. Förf. går här historiskt tillväga ifrån de äldsta tider till Kepler, och visar huru de olika systemen utvecklats ur hvarandra. Ptolomæi *Epicykler* vederfaras all rättvisa: Förf. visar bland annat, att de samma återgifva jordens och en planets relativa läge med samma noggranhet som det Copernikanska systemet. Märkvärdigt nog finner epicykel-theorien ännu i våra dagar användning i den svåraste delen af vår tids astronomi, nemligen perturbations-läran, ehuru den der iklädt sig den moderna analysens smidigare former. I 12:te Kap. blifva *Keplers upptäckter* och de methoder han begagnat för finnandet af de efter honom uppkallade lagarne med noggranhet återgifna. Mot slutet antydas tillika de framsteg astronomiens auxiliar-vetenskaper gjort före Newton, skaparen af den *Physiska Astronomien*. Denna börjar det följande kapitlet, hvilket innehåller allmänna lagar för uniform och variabel rörelse, tillämpning på kroppar forcerade af tangential- och central-krafter, bevis för Keplers 2:dra lag, formler för linear och angulär hastighet o. s. v. Såsom inledning till den elliptiska theorien behandlas i 14:de Kap. rörelsen i *Cirkulära banor*. Det intressanta sätt, hvarpå Newton verifierade attraktions-lagen utur månens rörelse, förekommer §§. 245 o. 246.

Femtonde Kapitlet afhandlar planeternas rörelse i *Elliptiska banor*. Förf. söker först tvenne expressioner för attraktionskraften; som dessa innehålla infinita qvantiteter, befrias de derifrån genom införandet af radius curvaturæ; insättes slutligen dess värde utur ellipsens equation får man 2:ne nya formler, hvarpå Förf:s hela följande theori stöder sig. I 267 och följande §§. visas att banan äfven kan bli en *hyperbel* eller *parabel*; i den 270 §. förekommer en intressant jemförelse mellan de 3:ne Keplerska lagarnas olika generalité. Författarens sätt att räkna vinklarne från Aphelium har numera vedertaget bruk emot sig och låter icke använda sig på parabeln. Det följande kapitlet har till föremål sättet att bestämma planeternas *elementer*. Det 17:de visar huru man af planeternas relativa *afstånd* finner deras *absoluta* genom observation på Veneris gång öfver solskifvan. I det följande visas, huru den korrektion 3:dje Keplerska lagen behöfver, tillika gifver ett medel att bestämma de planeters *massor*, som ega satelliter. För de öfriga, äfvensom för satelliterna sjelfva, tager man sin tillflykt till deras ömsesidiga perturbationer. Emedlertid finner man sålunda blott deras relativa massor och tätheter. Deras

absoluta — hvilket Förf. ej vidrört — får man af jordens *medeltätheten* eller *specifika vigt* såsom bekant, och denna känner man af Maskelyne's, Cavendish's, Carlini's, Reich's och Baily's arbeten med stor noggranhet. Tillika må anmärkas, att det anförda värdet på Merkurs-massan grundar sig på La Place's supposition om tätlietens tilltagande hos planeterna, ju närmare de äro solen. Först för några år sedan har Enkes komet gifvit anledning till ett på verkliga observationer grundadt värde af Merkurs-massan, och den deraf beräknade tätheten öfverstiger föga jordens. De 5 inre planeterna och de 3 yttersta bilda således 2:ne skiljda grupper, hvardera af nära lika medeltäthet. Det 10:de Kap. innehåller "första grunderna af *Perturbations-theorien*." Naturligtvis har Förf. här, i anseende till ämnets svårighet, för det mesta måst inskränka sig till att anföra theoriens resultater. Analytiska expressioner på den perturberande kraften längs radius vector och tangenten anföras. Bland de många ojemnheter i månens rörelse, som uppkomma genom solens attraktion, upptager Förf. dess *sekulära equation*, som uppkommer genom *jordbanans excentricitets-förändring*. Men jordbanans excentricitet sjelf förorsakar en *årlig* ojemnhet i månens rörelse, hvilken derföre kallas dess *årliga equation*. Dessutom har man en annan betydlig störelse, som uppkommer af *månbanans excentricitet* och kallas *evection*, samt slutligen en tredje, oberoende af båda, hvilken fått namn af *variation*. *Evection*, upptäckt af Hipparch, hvilken till dess förklaring antog en särskild epicykel, gaf Newton anledning till första uppränningen af den sedan så utvecklade perturbations-theorien. Kapitlet slutar med en tabell öfver planeternas elementer o. s. v., så mycket mera behöflig, som Förf. — med undantag af jorden och månen — icke egnat vårt solsystem någon speciellare granskning. De kometer, hvilkas omloppstider man känner, torde äfven bört upptagas. Det 20:de och sista Kap. "*om Kalendern och Civila tidräkningen*", kan betraktas såsom ett helt för sig, och rekommenderas hvar och en, som i detta ämne, af så stor vigt för det allmänna lifvet, önskar en klar och omfattande kunskap. I ett Bihang redogör Förf. för "Prænotioner ur Ellipsens theori." — Slutligen några ord om bokens utstyrsel: plancherna äro goda, trycket medelmåttigt; dessutom äro kalkylerna vanligen utförda i sjelfva texten, hvilket — om det också kan rekommenderas såsom rumbesparande — icke bidrager till den åskådlighet man så gerna önskar sig i mathematiska skrifter.

— M.

[45] **Metriska öfversättningar från Sanscrit** utgifna af *C. Fr. Bergstedt*, Docens i Grekiska Litteraturen vid Upsala Universitet. Upsala 1845, Wahlström & Lastbom. XVI och 128 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Förf. har i Inledningen yttrat: "Det halfva sekel, hvarunder de ädlaste krafter varit ansträngda att uppdyfta täckelset, som för oss döljer det gamla Indiens fabelrika fornwerld, har i det hela taget räckt till föga mer än uppväckande af en storartad nyfikenhet och lifvande af sväfvande förhoppningar. Materialet, hvaraf denna fornverld skall konstrueras, är så gigantiskt, att generationer ännu skola hafva arbete nog att lära känna och fördela det, andra generationer att förarbeta detsamma, och först en temligen aflägsen framtid torde det vara förbehållet att af allt det gifna draga de generella resultaterna." Detta är sannt; en kolossalare litteratur har aldrig funnits. Mahâ-Bhârata ensam är lika voluminös, som det gamla Greklands alla skaldeverk tillsammantagna, och Valmikis dikter äro dubbelt så stora som Homers. Och det oaktadt, huru litet är icke ännu bekant af de ofantliga manuskriptsamlingar, som ligga odechifferade uti Londons och Paris' arkiver, för att icke tala om Indiens? Det är arbete nog för många generationer.

Emedlertid har redan ganska mycket blifvit uträttadt för upplyftandet af detta täckelse, som för oss döljer det gamla Indien. Om vi ej lärt känna många historiska data, har likväl det Indiska lifvets gåta till en stor del för oss blifvit uppenbarad i sagor och sånger. Goda öfversättningar af åtskilliga Indiska diktverk hafva gjort Europa bekant med den Indiska anden; vi nämna blott Bopp, Wilson, A. v. Schlegel, Rückert, Chezy m. fl.

Författaren har hos oss gjort början med dylika bearbetningar. Han har valt sina ämnen uteslutande i den äldre litteraturen, nemligen två stycken ur Mahâ-Bhârata, två ur Râmâjana, ett ur Brahma-Purâna, en bok och några smärre stycken ur Manus lagar, samt slutligen några fabler ur Hitopadesa; den chronologiska ordningen, icke iakttagen vid styckenas uppställning, är dem i inledningen anvisad.

Vi billiga Förf:s val af ämnen. Sagan om de båda Titan-bröderna, Sunda och Upasunda, har något åldrigt och vördnadsbjudande, som berättigar den till främsta platsen i en dylik samling; Jadschnadattas död är genom Chezy bekant: det är ett intagande stycke i den för Indien egendomliga, veka och elegiska tonart, som dock förekommer oss kanske nog passiv och energilös. Huruvida Förf. gjort rätt i att af de tve-

[illegible]ner, som stodo honom till buds, välja Chezy's, är en annan fråga. Ganges' nedergång, Gangâsamâgama, är måhända nog vidunderlig för att kunna fullt intressera en Europeisk läsare. Men Draupadis bortröfvande eger dertill så många flere egenskaper; också tyckes Förf. på denna och det ur Manu anförda hafva arbetat med mesta kärlek och följaktligen äfven med mesta framgång. Styckena ur Manu äro visserligen ej de enda sköna, men de synas vara valda med afsigt att undvika det minutiösa och derföre för oss ledsamma reglementerandet, som öfverallt i denna lagcodex finnes inblandadt med de värdiga, stundom sublima åsigter och sedebud, som deri uttryckas. Vackra äro isynnerhet fragmenterna "till vittnen" och "dygdens värde." Ur Hitopadesa har Förf. valt de minst anstötliga och mest tänkrika fablerna. Kanske borde han dock hafva lagt mera vigt på den gnomiska delen deraf, än han gjort, och följaktligen efter denna hufvudsakligast lämpat sitt val, då han sjelf i inledningen erkänt, att sentenserna äro det egentliga, och fablerna det mera formella.

Öfversättningen är i allmänhet trogen, stundom nästan förmycket för att öfverallt tillåta en fullt lycklig behandling af språket; dertill bidrager äfven svårigheten af metern, den Förf. sökt troget efterbilda, [illegible] slokan. För att ej alltförmycket stöta sig på ordvändningar och uttryck, måste läsaren betänka, att detta versmått står helt nära en rythmisk prosa. De mera lyriska versmåtten har Förf. gifvit en, med iakttagande af rythmens hufvudtakter och stafvelseantalet, likväl friare och med vårt språk mera öfverensstämmande behandling, och derföre i allmänhet lyckats rätt väl både med diktion och vers. Vi nämna såsom prof 2:dra och 5:te Sången af Draupadîpramâtha.

Uti inledningen söker Förf. organiskt förena de i öfversättningen gifna fragmenterna. Det måste alltid bli svårt, isynnerhet inom ett så litet utrymme, men ändock synes Förf. af lusten för litterärhistoriska undersökningar blifvit förd utöfver sitt egentliga syfte; hans diskussion om Purânas är väl ej så alldeles nödvändig för att förstå det obetydliga ur dessa skrifter, lemnade i prosstycket. I anmärkningarne förklaras utförligt de flesta ord och uttryck, som för den uti Indiska formverlden obevandrade kunna vara obekanta.

Den Indiska litteraturen är numera ingen lärd öfverflödsvara. Sanskritspråket har blifvit oundgängligt för hvar och en, som gör anspråk på namnet språkforskare; och då det dertill står uti en så påtaglig frändskap till vårt nordiska ursprungliga tungomål, är det af stor vigt, att äfven hos oss denna litteratur blir känd och erkänd: glädjande förebud der-

till hafva visat sig, och vi önska, att det arbete, hvarom vi nu om-mält, och hvilket vi hoppas snart åtföljes af andra, måtte bidraga att lifva lusten för de Indiska studierna, åt hvilka Förf. med allvar och framgång egnat sina bemödanden.

[46] Vårminnen. Dikter af A. J. *Afzelius.* Lund, Berling 1845. 134 sidd. 12:mo, med en Musik-Bilaga. (Priset: 32 sk. B:ko.)

Svenska litteraturen har ingen brist på poesi, såvidt poesien uppenbarar sig i flockar af "Skalde-försök", "Lyriska försök", "Samlade Dikter" och hvad alla de inbjudande titlarne heta, hvarunder, isynnerhet till julen, animeradt och ornamentadt, rimligt och orimligt, sändas ut i verlden för att finna i första rummet köpare, i andra beundrare, i det tredje läsare. Huru sällan man ibland allt detta träffar sann genialitet, är något hvar bekant. Orsaken ligger öppen för hvar och en, som vill se den. Alltför få af dessa unga sångare äro mägtiga en universell tanke, och mängden qvittrar sin lilla individuella och bornerande lyrik. Om denna skaldeart skall djupt gripa och begripas, får den ej offra åt enskilda känslor och infall, eller på sin höjd hjelpa läsaren att i all maklighet gestalta ett och annat intryck, och låta honom sjelfbehagligt upprepa ordspråket: c'est tout comme chez nous; utan den måste så fullt, så klart, så ädelt uttala hvad som rörer sig i individens bröst, att dessa rörelser ej längre tillhöra menniskan utan menskligheten.

Vi mena ingalunda att poesien skall vara abstrakt: tvärtom, det är just innerligheten, som gör den högsta allmängiltighet. Men innerlig blir den först då, när sångaren så djupt och fullt begriper hvad som rörer sig i hans innersta, att formens renhet och klarhet blir en nödvändig följd af tankens renhet och klarhet. Men denna styrka att känna och uttrycka det kända är de få ädles arfvedel, dem försynen utkorat till mensklighetens sångfoglar.

Om vi härmed ställt den lyriska poesiens begrepp så högt, att blott ett ringa antal rikt begåfvade naturer kan anses fullt förtjena sångarnamnet, så vilja vi visst icke neka, att ju hvarhelst en ren och ädel lyrisk tanke möter oss, om äfven uttalad med mindre grad af styrka och innerlighet, den kan och bör väcka vår glädje och vårt deltagande. Så är ock förhållandet med den lilla diktsamling vi här företagit oss att anmäla. Vi tro ej, att dess utgifvare är af naturen bestämd till skald, men det oaktadt har han mången täck idé, som han

kläden i en lätt och behaglig form, och när genom studier och mognad i ålder, han sjelf fått pröfva och förädla sig, kan allmänheten rätt att af honom vänta sig många sköna tänkande och uppfriskande bilder.

Ännu vidlåda honom åtskilliga formella brister. Stundom blir ordställningen för rimmets skull något skrufvad, t. ex.

"[illegible] stjernan [illegible]
Skogvaktar-far"

stundom blir det nog stort öfverflöd på "æoner, azur och diamanter"; understundom är äfven metern litet våldförd derigenom att Författaren ej sammanpassat orden [illegible] den metriska grundafvelsen [illegible] faller sig dock i allmänhet ledigt. Men ett fel har Förf. gemensamt med de flesta af våra yngre diktare, den öfverdrifna kärleken för bilder, som ej alltid äro valda. Än läses t. ex.:

"Minnas måtte silfverskrifta sitt namn
Lätt på himladömen lik en [illegible]"

eller:

"[illegible] stjernor, strålande [illegible] natten,
Gyllne far [illegible] ethern [illegible]"

Än åter är månan himlens sköldsvan, omkring hvilken stjernan [illegible] stjerna högt på azurblå vågen simmar fram [illegible] bilden upp och nedvänd. På ett annat ställe läses:

"Bönens hvita dufva pilsnabb flyger
Från sin himmel, kysser sucken varm,
Bort från munnens ros och ödmjukt smyger
Sig med bytet till Allfadrens barm."

Denna sinnliga bild förstör till största delen det verkligen rena intrycket af stanzens första hälft. Der saken är poetisk i sig sjelf, behöfver den ej omklädas i sådana bilder. För öfrigt är Förf. nog frikostig med "svala lågor", "varm snö" och "läpparnes koraller eller rubinpokal", o. s. v. På en stor förenkling i hans diktion skulle hans poesi vinna ej obetydligt.

Förf. tycks såväl af ett som annat stycke i sjelfva samlingen, t. ex. "På en graf", "Tåren", Nyårsaftonen 1843" och [illegible] af ett uttryck i det lilla afskedet till läsaren:

"Förlåt mig, om den sång du läser
Var mindre rik på löjen än på tårar"

vilja angifva sig sjelf såsom af naturen ämnad till elegisk skald. Han får förlåta oss, att vi ej dela hans tanke. Det verkligt elegiska elementet finnes ej i grunden hos honom; stycket "På en graf" andas en lifslust, som är ingenting mindre än poetisk, och "Nyårsaftonen 1843" är mera vresigt än elegiskt. Deremot anse vi såsom bäst lyckade de stycken, der han [illegible]

oaffekterad uttalar den naiva lefnadsglädjen, det weltiga skämtet eller den husliga trefnaden. Sådana äro "Studentens julafton", "På unionens däck", "Skålar", "Julafton i hemmet", "Falken och Svalan", m. fl.

[47] Konung Carl XI och hans Gunstlingar, Historisk Roman i två afdelningar af Författaren till Förenta Staterna och Canada m. m. Norrköping, Östlund et Berlings tryckeri 1845. (4—9 Häft. af Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen.)

Ibland den samling, som börjat utkomma under gemensamt namn af Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen af utmärkta Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet, har ett arbete med ofvanstående titel blifvit intaget, som icke så mycket i egenskap af roman utan snarare såsom historisk skrift påkallar uppmärksamhet. Förf. har företagit sig att uppsamla en mängd anekdoter ifrån K. Carl XI:s tidehvarf och deraf bildat en skildring, som står midtemellan romanens och den historiska vetenskapens karakter, deltagande i båda, men utan att egentligen tillhöra någondera. Den kan icke kallas en Historisk Roman i den mening man är van efter Walter Scotts exempel att fästa vid detta ord. Den store Skotten tecknar historiska karakterer och en förfluten tids seder och tänkesätt mera än han berättar historiska händelser. Berättelsen är hos honom till en stor del diktad och han gör ingen skillnad emellan det, som verkligen passerat och det, som är en uppfinning af hans skapande fantasi. Derföre äro också hans verk verkliga romaner, och det historiska elementet ligger blott i en bild af tidens anda och de historiska personernas karakterer, hvilket allt han framställer såsom i den klaraste spegel. Mången af Walter Scotts odödliga romankarakterer har troligen aldrig funnits. Man kan lemna derhän om juden Isaac af York och hans dotter Rebecca och hofnarren Wamba i romanen Ivanhoe och gubben Bridgenorth i Peveril af Fjellet m. fl. af hans mästerliga skapelser, någonsin lefvat, och det betyder föga om Richard Lejonhjerta, Drottning Elisabeth, Leicester och andra, verkligen sagt och utfört det, som Walter Scott om dem förtäljer; hufvudsaken är att om dessa personer lefvat vid de tillfällen, der han framställer dem, skulle deras karakterer så hafva utvecklat sig, som han förtäljer. Detta är den historiska sanningen hos honom, att han låter tidehvarfven tala med sitt eget språk och efterverlden se ansigte emot ansigte huru forntiden lefvat. Det man hör omtalas

i historien; det ser man hos Walter Scott i lefvande gestalter. Man läser ej Englands historia i hans verk, men man läter sig begripa densamma. Man fattar historien med känslan och fantasien, hvilka egenskaper, som annars ofta göra kunskapen falsk, dock alltid fatta densamma mera klar och lefvande än om den endast tillegnas genom förståndet och minnet. — Något olika är förhållandet med Dansken Ingeman; vi nämna hans namn vid sidan af Walter Scott, emedan vi anse honom såsom en värdig representant af en helt annan gren af den historiska romanen. Uti Ingemans arbeten närmar sig romanen mera till historien såsom vetenskap. Hans Waldemar Seier är, såsom vi vilja minnas att en Rec. yttrat, mindre en roman än en romantiserad konungabiografi. Mycket är diktadt, men händelsernas historiska sanning intager dock en större plats än hos Walter Scott. Att föröfrigt Ingeman med sin rika uppfinningsgåfva, som likväl hade en rik källa i den Danska folkvisan, sin stilistiska talent och sin skicklighet att gruppera händelserna, så att deraf uppstå vackra scener, likväl aldrig besitter den ofvannämnde mästarens djupa blick, för hvilken menskligheten innersta ligger såsom en uppslagen bok, torde vara erkändt.

Den Svenska Förf., hvarom här är fråga, står genom sin method närmare Ingeman än Walter Scott, men kan i diktande förmåga icke med någondera jemföras. Med den största benägenhet att se hvarje menniskas ärliga bemödanden från den fördelaktigaste sida och med lifig känsla af företagets svårigheter, kan dock Rec. omöjligen tillerkänna förevarande arbete, såsom roman betraktadt, något synnerligt värde. Det är då glädjande att kunna erkänna dess förtjenst, såsom historiskt arbete, ty från denna synpunkt betraktadt, är detsamma vida bättre. Det är fara värdt, att Förf. begått ett stort misstag, då han gaf sin bok en anstrykning af dikt; bättre hade varit att gifva en slags anekdot-historia öfver K. Carl XI:s regering — ett företag, deruti Förf. efter all anledning skulle hafva lyckats.

En förtjenst har dock boken, äfven såsom roman betraktad. Den innehåller ingenting ondt, ingen osedlig rigtning. En sådan egenskap är, ty värr! hos en roman verkligen värd att anmärkas. Ty romanen erbjuder ett förträffligt tillfälle för en författare med lättsinniga grundsatser att förvirra läsarens förstånd och förgifta hans karakter. Derföre har också hela roman-litteraturen inför menniskor af strängare moralitet men mindre djup litterär bildning blifvit illa misstänkt och för den uppväxande ungdomen ofta en förbjuden lektur. I sjelfva verket förhåller det sig så, att en verkligt god roman erbjuder

snart sagt den mest bildande, men en i moraliskt afseende dålig, den mest förderfvande lektur, som kan sättas i ungdomens hand. Faran blifver större i samma mån den osedliga rigtningen förenas med en stor poetisk talent; och om någon skulle säga att ett poetiskt snilleverk har sin egen förtjenst utan afseende på dess osedliga innehåll, så är det ett löst tal utan ringaste sanning. Det sköna, som går i det ondas tjenst, förnedras ända derhän att det blifver af platt intet värde.

Vare detta sagt i förhigående. Den bok, hvarom vi nu tala, är visserligen ingen farlig bok. Den framställer det brottsliga såsom brottsligt och det goda såsom godt. Men hvarken visar sig här någon synnerlig uppfinningsgåfva, ej heller någon särdeles lycklig kombination af berättelsens trådar, så att de bilda ett helt. Bland romankaraktererna äro de mest anmärkningsvärda köpmannen Arvid Carlsson, hans älskarinna, den Fransyska Språkmästaren Jean Droit och den olyckliga flickan från Dalarne, Anna. Men det synes oss, som skulle af dessa personer och de öden Förf. låter dem genomgå något märkvärdigare kunnat göras. Vi påstå ej att dessa karakterer äro falskt tecknade; vi afhålla oss från allt omdöme i detta fall, varande det vår afsigt att betrakta arbetet hufvudsakligen från den historiska synpunkten, men de synas oss nog litet utförda. Det förefaller, som Annas sorgliga öden blott tillkommit för att få tillfälle att upptaga inom framställningens omfång de märkvärdiga trolldoms-ransakningarna. En karakter, så hemsk och förskräcklig som Jean Droit, skulle visserligen, af en större skald behandlad, hafva gripit läsaren långt djupare än som nu kan blifva fallet.

Vi lemna den esthetiska kritiken å sido och tage deremot en öfversigt af det historiska innehållet. Vi erkänna då till en början, att K. Carl XI:s regering är ett af de tidehvarf, som bäst lämpa sig för en romantisk behandling. Detta yttrande torde förefalla oväntadt, enär mången är van att betrakta K. Carl XI såsom en alltför prosaisk konung och anse Svenska historiens poesi såsom utslocknad med Carl X och blott för en kort tid åter uppstånden hos Carl XII. Men utom det att hvarje stor händelse alltid innebär en poetisk betydelse — fastän poesien kan vara af mångahanda slag — och statsförändringen 1680 var onekligen en af de största händelser i Svenska historien, så var K. Carl XI:s regering, åtminstone första hälften deraf, en tid full af partistrider, dolda stämplingar och fina intriger. Sådant egnar sig väl för romanbehandling. Reduktionen, genom dess djupt ingripande verkningar på enskilda familjeförhållanden, genom de inveckligar den föranledde, genom de passioner, hvaraf den framkallades och

vilka den sedermera gaf en rik näring, erbjuder mången lek alla. Den unge konungen; strängt redlig men någon enslig; hans älskvärda men ej nog värderade gemål, den Enkedrottningen, de unga lycksökarne med sin ärelyst; de gamla magnaterna med sin nu vanmägtiga stolthet; denna slitning emellan tvenne tidehvarf, som just är karen af Carl XI:s tid, är obestridligen ett ämne rikt på iskt intresse. Dertill komma ocksa särskilda förhållanden; m kriget i Skåne, Snapphanarnes uppror och häxeripro- erna. Dessa sednare, ehvad man derom må tänka, äro rika på psychologiskt intresse; och det gamla Svenska et i sin undergång är, lik hvarje fallande storhet, ett lä- exempel, värdt att betraktas med vördnadsfull blick. Alla dessa sidor af K. Carl XI:s tidehvarf har Förf. mer mindre upptagit. Han har studerat tidens historia, och det egnar en historisk författare, ehuru det i en roman behöfves, har han anfört sina källor. Åtskilligt, som rö tidens seder, har han särdeles noggrannt berättat, t. ex. ce- nierna vid den stora karusseln år 1672, bröllopsverserna konungens bilager och matordningen vid den stora måltid ngen gaf, då han emottog regeringen. Någon gång har alldeles lagt bort all skymt af romankarakter, såsom då anför de ofrälse ståndens besvärspunkter vid 1650 års ag, efter den märkvärdiga klagoskriften, som utgör ett aldokument i historien om den trettio år sednare verkstäl- la reduktionen, vidare då han förtäljer hvari 1655 års stion skulle bestå, och slutligen då han redogör för 1680 eduktionsbeslut. Det som mest ådrager sig den granskan- arens uppmärksamhet är dock de historiska personlighe- ter, han framställt. Främst ibland dessa bör nämnas Ko- en sjelf. Carl XI:s karakter kan visst icke kallas vanställd. Men icke är den särdeles utvecklad. De allmänna som tecknas, motsäga ej historiens vittnesbörd. Först den glada monarken, omgifven af ärelystna gunstlingar, som ra hans böjelser, för att få tillfredsställa sina egna; sen den redlige mannen, den rättrådige regenten, reduktio- stränga verkställare, upptänd af harm emot förmyndare, as trohet han mer än misstänker, i sitt enskilda lif straff ej så rik på ömhet som han bort vara emot en i högsta älskansvärd gemål, men efter hennes död full af vörd- för hennes minne: sådan är den tafla Förf. uppdragit af arl XI.

Ibland K. Carl XI:s omgifning var Johan Gyllenstierna den värdigaste mannen. Hans märkvärdighet låg dels i det

stora inflytande han utöfvade på Konungen, dels i hans karakter, som var en ovanlig blandning af duglighet och råhet, af slughet och kraft, af sträng redlighet och sjelfviska passioner. Stoltare aristokrat än Gyllenstierna fanns knappast, och det var dock han, som styrkte Konungen till reduktionen; främmande magters sändebud, som bestucko det Svenska Rådet, erkände att han var obesticklig; men på samma gång handlade han under inflytelser af personligt hat och såradt högmod. Samtiden ansåg honom hafva bibringat Konungen de grundsatser, hvarefter denne hela sin tid regerade, och betraktade honom intill sin död såsom en allrådande gunstling. Han dog kort före 1680 års riksdag. Huru långt han ville sträcka sin förföljelse emot den gamla adeln blef således aldrig kändt. Det är oss icke bekant, om köpmannen Arvid Carlsson är en verklig person eller diktad. Ifall Förf. har historiska källor för sin framställning af denne mans förhållande till Gyllenstierna förfaller all anmärkning, men i annat fall synes detta förhållande föga sannolikt, Att Gyllenstierna kunnat med förtrolighet nalkas en köpman och ofrälse man, för att bruka honom såsom verktyg för politiska afsigter, är mycket naturligt, men att den högmodige ädlingen kunnat knyta och underhålla ett oegennyttigt vänskapsband med en sådan man är mindre troligt. Förf. låter dem hafva varit universitetskamrater, men vi hafva skäl att tvifla, det en yngling af högadeln, såsom Johan Gyllenstierna, den tiden kunde inkomma i så innerligt förhållande till en ung man af låg börd. Dertill var ståndsskillnaden alltför stor, oviljan å de ofrälse ståndens sida och högmodet å den andra alltför lefvande. Svenska aristokratiens öfvermod har aldrig varit mera sårande än just vid denna tid, då de ofrälse stånden redan lärt känna sin vigt och adeln förlorat sitt inre värde. K. Carl XI:s förmyndare-regering var en tid full af småaktiga rangstrider.

Bland de öfrige K. Carl XI:s män framträder i synnerhet Wachtmeister såsom efter Gyllenstiernas död den mägtigaste. Han tecknas såsom en personlig vän af den sednare, hans förtrogne i dödsstunden och en arfvinge både af hans planer och af hans vänskap för Arvid Carlsson. I denna sednare egenskap uppträder han ofta nog i romanhändelserna såsom handlande person. Han är framställd i allmänhet från en fördelaktig sida. Mera i förbigående omtalas de öfrige yngre gunstlingarne, Reutercrantz, Lindsköld m. fl. Deras roler i romanen äro obetydliga och deras olika individualitet ej särdeles bestämd. Åtskilliga af K. Carl XI:s män, såsom Jacob Gyllenborg, Sven Leijonmarck m. fl. har Förf. lemnat å sido. Riks-Rådet Edmund Gripenhjelm är också blott i korthet tecknad,

men, såsom vi tro med sanning. Han förekommer straxt i början, då Förf. beskrifver en öfverläggning i Rådet om Konungens uppfostran, hvilken, såsom bekant är, var Gripenhjelm anförtrodd såsom lärare. Här tecknas i några drag de olika partierna inom Rådet och dess märkligaste personer, Per Brahe, gammal, rik, barnlös, ärlig, sträng aristokrat, kanske något kortsynt; Magnus Gabriel de la Gardie, stolt, lysande, slösaktig, fin hofman, något sämre statsman; Stenbock, hård, sträf, högmodig, ofördragsam: å andra sidan nämnas Björnklou, Bålamb, Kurck och införas talande i öfverläggningen. Om de båda sistnämnde har Förf. föga att berätta, utom att de voro de förstnämndes motståndare.

Om Björnklou yttrar Förf. att han "leddes helt och hållet af enskild hämd för den mindre aktning, hvarmed De la Gardie bemött honom, såsom varande af lägre härkomst eller mjölnareson": detta omdöme torde få anses förhastadt, intill dess bevis för dess sanning blifvit anförda. Björnklous politik innehöll så mycket sundt förstånd, att man för densamma icke behöfver uppsöka andra motiver än en förståndig mans öfvertygelse. Björnklou kan med skäl anses för större statsman än De la Gardie; att han var den sednares ovän är sannt, och att denna ovänskap bidrog att stärka honom i den åsigt han hyste om fäderneslandets ställning är troligt, men icke följer deraf att Björnklou ej kunnat omfatta samma grundsatser, äfven om De la Gardie aldrig funnits. Han hade varit dennes ungdomslärare, och gamla minnen ifrån denna tid synas hafva bidragit att åtskilja snarare än att förena den lysande ädlingen och konungasysterns gemål med mjölnaresonen. Men De la Gardies politiska åsigter erbjödo så många svaga sidor, att äfven den oegennyttigaste fosterlandsvän kunnat blifva hans motståndare. Det var enskildt agg, men det var tillika verkliga grundsatser, som skiljde dem åt. Man kan icke neka att Björnklous, Bålambs, Kurcks, Bjelkes och Gyllenstjernas politik var mera fosterländsk än De la Gardies; det är blott beklagansvärdt att den tidens rådsherrar, utan att undantaga de nyssnämnde, voro alltför tillgängliga för partisinnets frestelser.

Hvad beträffar De la Gardie sjelf, har Förf. lagt några ord i hans mun, som utvisa att Förf. anser förmyndare-regeringen hafva följt en djupt anlagd plan att vanvårda Konungens uppfostran. Månne icke detta är för strängt? Vanvårdad var visserligen K. Carl XI:s ungdom, men mera genom försummelse än genom elak afsigt. Förmyndarnes största fel låg snarare i en brist på plan och system, än i uppsåtlig falskhet. Det var enighet och sammanhållning, som saknades i denna regering; den var mera svag än brottslig, om man undantager

att vissa rådsherrar läto besticka sig af främmande magter. De la Gardies största förtjenst var det beskydd han skänkte vetenskaperna, hvarföre han ock i sin djupaste förnedring belönades af deras idkares tacksamhet.

En man, som Förf. tecknat i en särdeles ljus dager, är Bengt Oxenstierna. Är frågan blott om fin klokhet och embetsmannaskicklighet, kan deremot ingenting sägas. Men Oxenstiernas karakter har i sednare tider ej förblifvit alldeles fri för misstankar. Att han var ibland de rådsherrar, som aldrig läto sig bestickas, är till en början icke afgjordt, i följd af de Ministerberättelser, som Hr Doktor Fryxell låtit trycka*). Visst är i alla fall att Oxenstierna under förmyndareregeringen var så stor vän af Rådets välde, som någon annan, ehuru han sedan begagnade tillfällen, som erbjödo sig att blifva en styrande Minister under ett helt annat regeringssätt. Då K. Carl XI såsom enväldig lät utplocka ur rådsprotokollerna åtskilliga aristokratiska yttranden och offentligen ogilla dem såsom af förgripeligt innehåll, undantog han väl icke de ord, som voro fällda af Oxenstierna, men befallde att dennes namn ej skulle nämnas. Detta bevisar först Konungens bevågenhet emot Oxenstierna, men äfven den sednares skicklighet att, såsom ordspråket säger, "vända kappan efter vinden."

Oaktadt de anmärkningar vi nu framstält, erkänna vi dock gerna, att Förf:s historiska teckning af K. Carl XI:s omgifning är i det hela sann och för dem som älska historiska anekdoter ej utan intresse. g—s.

*) Fryxell, Handl. rörande Sveriges Hist. T. III. p. 120.

NOTIS.

Om Puke-namnet i vår historia.

I biographien inträda lättligen irringar, då genealogi och heraldik ett lands litteratur ega dem förut. *Puke-namnet* möter ofta i vår hi- :oria under mer än ett halft tusen år, och då det ej är ibland dem, ›m någon utan genealogiska skäl lär välja, uppstår behofvet att härom i.den insigt, som studier kunna framkalla.

Puke betyder, enligt Ihre, *diabolus.* "Ser han at *puki* komr" i 'l, Trygvassons Saga öfversattes: *ser han djefvulen komma.* I Skot- tan heter den onde *Powke*, *Hellepowke.* Vi ha ordet qvar i *skråpuk* :h, enligt Ihre, i *Pocker.* Huru ha menniskor i christna tidehvarf unnat välja ett slikt namn och deras ätter sedan behålla det, under :t tillnamn voro sällsynta?

Vi torde få närmare ransaka ordets betydelse. Först anmärka vi :t *s* tillkom och afföll ofta vid ord i äldre tider. Ihre sammanhåller *›älla, välla, svalla, valla,* Angl. *weallan; svag, vek,* Eng. *weak; ›epa, vefva, svepe,* Angl. *whipp,* Isl. *vofa; svett, våt,* Angl. *væta; ›ika, vika, svindel, vinda, svinga, vinge* o. s. v. Deraf torde få an- :s följa, att *puke* och *spuke, spöke,* i Tyskan *spok, spuk,* Belg. *spook* ·o samma ord. Den antagna dubbelgestalten, som folket tror hem- ›mma före personen, hette i Holland *voosspok.* Denna synvilla hette å latin *species* och det är tydligt, att af detta *species* vårt *spöke* och *uke* uppkom i de olärdas uttal af det ord, som utgått från de lärda. etydelsen är således just ej djefvul, utan hvarje af fördomen antagen ler skådad gestalt, som ej ansågs tillhöra naturalhistoriens utan reli- ionsföreställningarnas gebiet.

Då våra fäder antagit tron på de christnas himlalära, så flyttade de na fordna gudar bland *daimonerne* och *species.* Så tror ju mången land de döpte på Otaheiti i våra dagar, att de gamle gudarne, han ›m hedning tillbad, ej förintats, utan löpa omkring som gastar.

Vi erinra om *Trolle-namnet.* Det hör ock till de namn, som ›ristna väl ej för skönhetens skull valde. Men en christen Riddare, ›m träffat på färden till en christen Julotta hedningar, hvilka ännu rade en af de "tre nätterne" vid vintersolståndet, hade dristligen hug- it hufvudet af den afgudabild med hornet i hand, inför hvilken den edna julfesten firades, och bemägtigat sig hornet, likt det, som i Ab- ›lons dagar sågs i en dylik afgudabilds hand i ett tempel på Rügen.

Som hedningarne flydde från sin stympade afgud, fanns denne sedan af kyrkfolket, som följde Riddaren efter gudstjenstens slut till det ställe, der han nedhuggit Trollet. Riddaren förde sedan hufvudet på sin hjelm och truncus i sin sköld, kallad *Trolle*.

Puke-ätten i 14:de seklet förde ett vidunders horn. En skånsk-dansk slägt, som har namn efter sin gård, förde ett alldeles likdant. Och derom berättades, att stamfadren anfallit ett *spöke* och djerft brutit af dess horn, hvilket han sedan tog till ett märke. Dessa Pukehorn likna och kallas hjorthorn. Och ett dylikt horn förvarades också i Rügens tempel. Vi ha på annat ställe, som vi tro, ådagalagt, att det hört till sol-kulten i den förchristliga religionen. Solhjorten var af Grekerne känd såsom en fördrifven Apollo (Solgud), som gret bernstenen på Bernstenskusten i Norden. Hjorthornet ligger jemte Frey i Eddan. Den siste konung, Småländningarne utropade, *Birger* *), under hvilken Matts Kettilmundsson höjde upprorsbaneret mot Folkungen Birger, hvilken genom bröders ihjälhungrande gjort sig förhatlig, synes ha varit af en ätt, som förde 3 hjorthorn, befryndad med den Läma, som vid samma tid fick röster vid Norskt konungaval, egande arfgods i Wärend. Denne Birger ("Buggo" i en Codex) var förut sannolikt Lagman i Kalmar lagsaga. De äldste Pukar vi känna, voro Lagmän i Wärend.

Carl af Vapn var Lagman i Wärend 1250, gift med en Hulvid Sigtrygs dotter, sannolikt dotter af den Sigtryg Mattsson, som var af den Natt och Dags-slägt, som nu hade i Småland många gårdar. Lagmannen och hans maka valde griftställe i Nydala. Se n:o 899 i Sv. Dipl. Hans son *Folke Carlsson* var Lagman i Wärend 1276—86, och sonen *Magnus Carlsson* Riddare 1340—45 var Lagman i Wärend 1304. Riksrådet Tibell i sin väl granskade Riddarlängd kallar honom *Puke* och hans vapen *hjorthorn*. Folke Carlssons vapen, afritadt i Peringskölds Characteres fol. 102, är mera karrikeradt, såsom troll-hjortens horn, än vanliga Pukehorn. Magnus Carlssons vapen ses anf. st. sid. 133. En annan broder *Ragvald Carlsson Puke*, Riksråd, är träffad af Tibell såsom Väpnare 1286—95, Riddare 1308. Dennes son *Holmger Ragvaldsson Puke* nämnes hos Tibell som Väpnare 1325—45, uppgifvande han om alla, att de föra ett hjorthorn. *Ragvald Carlsson Pukes* hustru hette *Karin*. Om henne berättas i S. Erici Miracula, att hon blef frisk efter 12 veckors sjukdom, då Ragvald utlofvat en pilgrimsfärd till St. Erik och att offra honom en baldakin. Se Rer. Sv. II. 305.

Den inbördes förbindelsen mellan personer af detta namn och detta vapen kan nu ej redas. I dessa tider upptogs ofta en morfaders namn och vapen, åtminstone ettdera, antingen det nu var derföre, att det ansågs böra åtfölja ett ärfdt mödernegods som bomärke eller fångtt

*) Se härom Ny Smålands beskrifning sid. 336.

erinra om förnämare börd på mödernet. Som på mer än ett ställe ett Pukehorn kunnat brytas af en qvarstående afgudabild, kunde ock flera slägter få samma både märke och tillnamn. Guttorm och Sigurd *Puki* lefde 1326 i Loms socken i Norge. Paul *Puke* i Romerige gaf i samma sekel största delen af sin gård i Udenäs socken till Oslo Bispestol. En författare i Norske Saml. slutar deraf, att Puke-slägten skulle vara Norsk. Af det vi anfört, torde inses, att slutsatsen då bör grundas på annat än tillnamnets likhet. Då heraldikens skiljesätt blefvo allmännare kända, begagnades de af Pukar. En Nerkisk Lagmans-slägt kallas Puke med hvitt hjorthorn i blått fält. *Thyrner Trytha* var Lagman i Nerike och Riksråd 1221, hans son *Philip*, Lagman derst. 1251—72, Riksråd. Dennes son *Philip*, Decanus i Linköping, Riksråd, Canceller 1320—22 kallas *Puke* och förde det ofvanbeskrifna vapnet. Von Stiernman tog det för en vinge, liksom några tagit de Wärendske Carlssönernes. Den tuppfot man funnit i en *Thyrner Jönssons*, Lagman i Vermland 1291, vapen är troligen ock ett Puke-horn. *Thyrner Mattssons* Riksråd 1335, vapen kallas hjorthorn, liksom hans broders *Knut Mattssons*, Advokat på Örebro slott 1377. (Den förres är afritadt i Peringskölds Charact. sid. 200. Dalin ger Knut ett lejon, som han torde fört som mödernevapen). Begge voro söner af *Matts Thyrnersson* till Sackestad, Riksråd 1235—40, som var Nerike-Lagmannen Thyrner Trythas son. En dennes (Tryth*a*s) dotter var g. m. Algot Bengtsson (Dalin, Sv. R. Hist. II. 275), således moder till Biskop Brynolf i Skara och de för sitt öfvermod så bekante Algotsönerne med lejonbild i vapen. Och samma vapen som den Wärendska Lagmansslägten *Carlssöner* och den Neriksk*a* Lagmansslägten *Thyrnerssöner*, förde också den Vermländska Lagmansslägten *Jonssöner*. Vi ha redan anfört vår förmodan, att Vermlands-lagmannen *Thyrner Jönsson* af 1291 fört samma vapen; troligen sammanbinder han den Vermländska och den Neriksk*a* Lagmansätten.

Jon, som var den äldste kände stamfadern för Vermländska slägten, uppgafs af en sonson såsom ättling af Norska Jarlar. Vi ha anmärkt, att en af den Wärendska hjorthornsslägtens fränder fick röster vid ett Norskt konungsval. Jons son, *Algot*, var Lagman i Vermland 1306. (Se n:o 1450 i Sv. Dipl.) Riksråd. Han för, enligt Peringsk. Charact. sid. 150, ett vanligt Pukehorn, mest likt Thyrner Mattssons, men en bjelke deröfver *). År 1322 för han, enligt sid. 185 hos Peringsköld, hornet vändt mot venter, i stället för höger, utan rötter och tvärtöfver liggande bjelke. Han var gift med en Boecadis (se De la Gard. Arch. III. 139), som synes vara dotter af Laurentz Bobiærg till Ekeberg Riksråd 1286, som förde 2 sammanväxta hjorthorn. Han

*) Ett dylikt horn öfver en schackrutig kalk förde 1281 en Ridd. *Birger Håkansson*, enligt Peringsk. Charact. sid. 131. Vi ha ofvan sett en *Birger*, som blef utropad till konung 1318, som vi ansett vara en bror till *Håkan* Lämas styffader Petersson.

har en son *Magnus* 1304 och en Magnus Bobærgh, som lefde 1290—70, kallas ock *Christineson*, som antyder att ett mödernevapen kunnat upptagas. Lagman Algot Jonssons son *Nicolaus Algoti fil.* för Pukehornet i styckad sköld 1298, då han var Canonicus Scarensis. Se n:o 1256 i Dipl. Svec. och sid. 111 i Peringsk. Charact. En dennes bror *Jon* är sannolikt den *Jon Wermske*, med hvars enka *Erngisle Plate* blef gift. Vi finna emellertid att detta namn derefter ingått i Pukeslägten. En *Ehrengisle Puke*, a vapa, 1300 är gift med Marg. Rörik, dotter af Eka, enligt Dalin, Sv. R. Hist. II, 265. Jon Algotssons syster Benedicta lefde 1336, då en hennes dotter var gift med en Joh. Philipsson. Jon Algotssons farfar *Jon* hade ock sonen *Kettill Jonsson Puke*, som var löftesman för ett K. Birgers lån 1312 och var i Skeninge 1336, enligt De la Gard. Arch. III. 159. Hans dotter *Iliana* var Priorissa i Skeninge 1363. Hans son *Kolbjörn* Riksråd i Norge 1369, är nämnd hos Sartorius i d. Deutsche Hanse, och ansedd i Norska Saml. som broder till Kettill Jonsson Pukes son *Erik Kettillsson*, hvars bedrifter i vår historia våra lärde ännu tillägga en *Erik Kettillsson* af Wasaslägten. För att sluta denna irring, må vi här vara utförligare. *Erik Kettillsson* förde enligt Peringsk. Charact. sid. 344 ett i halfcirkel krökt karrikeradt horn, som blifvit taget för en vinge, liksom Carlssönernas Pukehorn i Wärend och en Nerikisk Thyrnerssons. Ett Erik Kettillssons sigill, som lagts till grund för hans vapenbild i Danskt adligt Lexikon, säges der visa ett svart hjorthorn i gyllne fält. Han kallas Riddare och Marskalk i Sverige 1347, då han köpte Gjässevik i Vermland (Fants register under 1347). År 1368 kallas han Marsk i Vermland. 1370 var han jemte Ulf Jonsson (son af K. Håkan, den siste Ynglingakonungens, måg, stamfar för vår adliga slägt Roos till Ervalle) på Drakmark hos K. Håkan. I ett förbund mellan Hansestäderna och Norska konungen s. å. finna vi honom nämnd bland Riddarne *Ericus Kixtison Marscal.* näst Augmundus Finson Dapifer och Jon Haftorsson, den ofvannämnde Ulf Jonssons far (hos Sartorius). Då Folkungen Håkan, med hvilken Sveriges Marsk kommit till Norge omkr. 1343, när denne Magnus Smeks son utropades som Norsk konung, dött i Opslo 1380, synes Erik Kettillsson ha återvändt till Sverige. Han förekommer nämnd i våra diplomer 1381, 83, 84, 86, 88, 89, 90; förut anträgad blott 1347, 67, 68, 70. På Tidön förvaras ett originalbref af K. Håkan af d. 2 Mars 1371, deri han från Aranäs skrifver till dem som bo i Agnaholms fögderi: "at j engom suaren uten varom elskeligom tjenare *Erik Kætilson* um allan konungzligh rätt, sna framt um J vilia niuta vara nodh. (Handl. rör. Skandin. historia XIII. sid. 15).

Det är denne *Erik Kettilsson*, som grundlägger Calmare Union genom sin seger vid Falköping öfver Kon. Albrecht. *Erik Kettilsson* af Wasarne kallas aldrig Marsk och är af Tibell anträffad blott 1361 och 1364 som Väpnare samt 1371 som Riddare. Då han bodde i Svearike är väl anledning att antaga honom redan död 1389, enär intet permbref på 18 år anfört hans namn, under det Marsken Erik Kettilsson, oaktadt han hade sina arfgods uti Vermland, så många år sedermera träffas nämnd i diplomerna. Biskop Nils Hermansson i Linköping har i sin visa om Nunnan Elisif uppenbarat anledningen till Erik Kettillsson Pukes hat till Albrecht. Erik Kettillsson bodde nu i Östgötha och hade insatt sin dotter Elisif i Riseberga kloster hos Catharina, som sedan blef helgon, liksom Biskop Nils. Der får Bernhard, en tysk hofherre, konung Albrechts favorit, se henne och fattar kärlek till henne. Konungen vill införa sina favoriter i de äldre mägtiga släg-

terna och understöder B:s frieri. Fadren svarar, att det vore en mesallianee, helst

"hennes moder, den rika fru Anna
af norska Gylle-roten är,
Och jag, dess fader så sanna,
min härkomst af Jarlarne."

Då vredgades K. Albrecht och svor att förgöra Erik Kettillssons slägt och borttaga alla hans gods. Bernhard röfvar den sköna ur klostret och flyr. Stormen uppkastar dem på Gottland, då Elisif ropat till Gud, när B. ville fullfölja sin onda vilja. Biskopen, som besjunger händelsen, håller just nu visitation på samma kust och ser henne dö, söndersliten af sorg och sjuk efter sjönöden. Hastigt kom bud för K. Albrecht, att Stolts Elisifs slägt uppsagt sitt trohetsband. K. Albrecht vald., såsom Euphemias son, hvilken prinsessa var dotter af K. Håkan, den siste man af Ynglingaätten, besegras, men Pukeslägten hade dock ej ensamt känt sig dertill mägtig. De bödo spiran åt Danmarks drottning, som ärft Norge efter sin son. Skandinavien uppstod som ett helt i följd af Pukeättens ridderliga mod. Erik Kettilsson dog 1396 — 49 år efter det han först kallas riddare. Han begrofs i Vadstena. Antingen har han varit tvenne gånger gift, eller har Biskop Nils förirrat sig om hans frus namn. Diplomerna känna som Herr Eriks hustru Ingrid, hvars fader Magnus Stoltekarl, Norskt Riksråd 1388, var Haftorssönernas frände, hvilka voro konungahusets. Med denna fruns samtycke gaf han Bro till Bro kyrka i Stangenäs härad, som ännu är prestgård, oaktadt de messor, som voro villkoret för bibehållande, äro nedlagda. Hennes lik, liksom sonen Wemunds, som var mördad på Orust, fördes 1396 till Vadstena och nedsattes då jemte Marskens. Wemunds dotter Christina, gift med en Lars, hade en dotter Margaretha Larsdotter, född 1368, hvilken dog som nunna i Vadstena 1701. Wemunds andra dotter Cathharina, var nunna i Vadstena 1387. Det synes troligast, att Wemund, hvars dotter väl varit jemnårig med Elisif, varit född i Norge af fru Ingrid, en Norska, som der dött och första gången begrafvits (i Vermland); men att Herr Erik har en hustru Anna af Gylleroten omkr. 1388, troligen ättling af K. Håkan Gylles dotter Brita, som var gift 1) med Götha-Jarlen Carle Sunesson, 2) med Götha-Jarlen Birger Brosa omkr. 1200.

Emellertid må dylika uppgifter ej förvilla, som när det heter i Bruzelii hist. om om segraren vid Falköping: "Erik Kjellsson (Wasa) på visst sätt stamfader för Wasaslägten och för K. Gustaf I"; eller när Lagerbring förebrår Wasaslägten att ha sjelf grundlagt den union, samma slägt bröt, med hänvisning till Erik Kettilsson; eller när på Wasatabellen i Fryxells Berättelser Del. III läses: "Elisabeth, dotter af Erik Riksmarsk, sonen af Kettil till Wasa"; eller när v. Stiernman uppger, att denna Elisif var dotter af Erik Puke d. y. K. Carl VIII:s medtäflare.

Att Pukeslägten var stor och mägtig i slutet af 14:de seklet har Biskop Nils Hermansson lärt oss. Vi ha ock sett henne förgrenad såsom lagmansslägt i både Wärend, Nerike och Vermland, äfvensom bosatt i Östergöthland. Vid samma tid, som Erik K:son Puke bor i Östgötha, är en *Henning Puka* Häradshöfding i Skärkind, då han gaf fasta å en half åtting, en åttalott mindre eller $\frac{7}{16}$, ett bidrag till hemmansklyfningens historia (De la Gard. Arch. XVI. 166). En *Jöns Ingelsson Puke* förde ett hvitt hjorthorn i blått fält, gift med en Ingrid Carlsdotter; han hade dottren *Gertrud Puke*, gift med Erik Bengtsson (Oxenstierna), fogde öfver Dalarne 1437.

Vi hafva sett, att en af de Wasaädska Carlssönerna hette Ragvald. Hans ätt ändrade vapen, möjligen genom arf af ett mödernegods, som förde båten till bomärke. Denna ättegrens båt kallas än svart båt i hvitt fält och än röd båt i gult fält. Ragvalds son *Peder Ragvaldsson* till Rörvik gift med Karin Håkansdotter till Söderby (halfmåne under 2 stjernor), hade sonen *Ragvald Puke*, Väpnare 1392—1447, Ridd. 1449, Riksråd, som förde en röd båt i gult fält enligt Rådslängden, men synes tillsatt stjernor af mödernet. Tibell kallar hans ätt Stjernbåt. Han var gift med Anna Marqvardsdotter, hvars fader M. Stensson säges ha fört en båt. Något arf torde åstadkommit, att svärfaderns vapen upptogs. Hans broder är väl den *Erik Pedersson Puke*, som 1440 är Höfvidsman på Korsholm och 1443 ger till Nådendals kloster Myckleby på Öland (Åland?), enligt von Stiernmans Höfd. Minne II. 399, der likväl felen trängas, när han låter denne Erik Puke vara den som Carl Knutsson lät halshugga 1437 och den som var nunnan Elisifs fader, således Riddare redan 1347. En annan af Carlssonen Ragvald Pukes ättlingar *Niclis Gustafsson* till Rutzvik förde ock stjernbåten (se Monum. Upl. p. 33), som angifves såsom ett hustruns vapen, helst han var gift med Ingrid Gustafsdotter (Båt). Deras son var *Erik Puke*, som fortsatte Engelbrechts uppresning, vändande den mot Carl Knutsson, som lät halshugga honom för lasteligt tal mot dåvar. Rikets Marsk 1437. *Erik Puke Niclisson* var gift med en dotter af Claus Plata. Han fick, enligt Rimchrönikan, Höfdingskap på Korsholm såsom *Niclis Gustafssons* son, då fadren, lemnande Korsholm, blef höfding på Vesterås, hvarföre uppgiften i v. Stiernmans Höfd. Minne II. 276, att den *Erik Puke*, som var Riksråd 1434 och underteknade det öppna brefvet mot K. Erik, var Peder Ragvaldssons son, ej längre bör missleda någon. Likaledes bör det rättas, då v. Stiernman låter den som halshöggs 1437, vara höfding på Korsholm 1440—43, oaktadt det ej blifvit rättadt bland de "uppenbara oriktigheterna" i nya upplagan. Således må man väl skilja de af v. Stiernman till en person (Höfd. Minne II. 267 och 399, inbördes citerade), sammansatte: 1) "*Erik Kettillsson Puke*, gift med Anna Gille af Norska konungaslägten" (som är Ridd. 1347), 2) *Erik Niclisson Puke*, g. m. n. n. Plata, halshuggen 1437, och 3) *Erik Pedersson Puke*, Ragvald Pederssons bror, hvilken måste vara den, som är Höfvitsman på Korsholm 1440—43, om en "Erik Puke" då verkligen så var.

Erik Nilsson Puke har en bror *Håkan Nilsson Puke* (med stjernbåten), Riddare 1403—14.

Under 15:de seklet blir Pukeslägten allt sällsyntare. Vi ha blott träffat en *Ingemar Michelsson Puke* till Traneberg 1480, nämnd i Skara domkyrkas Jordebok, hvars dotter *Karin* är gift med Riksrådet Magnus Bonde till Hästaryd och Ymsjöholm (Dalin, Sv. R. H. III. 78). Kallas "Yngre Pukar." Var ej Nils Michelsson, Ridd. 1492, hans bror, hvars son *Michel Nilsson* till Hammarstad och Bjurskog var Förlofvare på Stockholms slott 1520, Öfver-Lagman i Upland 1525; hans dotter *Brita* var gift med Arvid Classon Uggla till Påarp? Man har dock räknat dem till ätten *Svarta Skenung*, som förde en båt (svart i gult fält) men utan stjernor och med stammarne bildade som drakhufvuden.

Emellertid synes ej derföre den i förra seklet så folkrika ätten ha utdött i 15:de seklet. Den fortlefde flera slägter, som bibehöllo namnet i ofrälse stånd, ehuru kanske förgätande vapnet, innan ett Riddarhus inrättade och Hofrätterne dömde om större eller mindre rätt till gamla vapen med en stränghet, som det gällt de största egodelar.

[illegible]

BÖCKER

utkomne från den 15 Augusti till den 15 October.

Theologi.

Förklaring öfver Nya Testamentets Heliga Skrifter efter *Otto v. Gerlach* på Svenska bearbetad af *Th. Wensjoe.* Tionde och Elfte Häft. Upsala, Leffler och Sebell; sid. 145—534 och xxx sid. 8:o, h. 2 Rdr.

Valda Skrifter af *Thomas a Kempis* öfversatta från Latinet och bearbetade af *Kjellman Göranson.* Upsala, Leffler och Sebell; 298 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

En ung Christen, eller Framställning af Christlig Pligt. Af *Jacob Abbot.* Stockholm, Rumstedt; x och 368 sid. 8:o, h. 40 sk.

Evigheten, Lycksalig och Olycksalig. Fyra Betraktelser Omarbetade af *B. T. F. Björkström.* Andra Upplagan. Linköping, Petré & Son; 58 sid. 8:o, h. 6 sk.

Huru skall Svenska folket blifva ett i full mening gudfruktigt och sedligt folk? Ett anspråkslöst försök att besvara närvarande för detta folk ojemförligt vigtigaste fråga. Af En Lekman. Första Delen. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 230 sid. 8:o, h. 1 Rdr 12 sk.

Predikningar af *E. J. Nordenson*, Kongl. Hofpredikant. Första Delen. Stockholm, Norman; 390 sid. 8:o, h. 2 Rdr 24 sk.

Predikan vid Theologiedoctors-promotionen i Upsala d. 14 Juni 1845 af D:r *H. Reuterdahl.* Lund, Berling; 15 sid. 8:o, h. 8 sk.

I J. N. Tvenne Predikningar, den ena på Klagodagen den 8 Maj 1844, den andra på 5:te Sönd. efter H. Trefald. dag, den 22 Juni 1845. Hållne inför en Landsförsamling i Upland. Upsala, Leffler; 40 sid. 8:o, h. 16 sk.

Likpredikan vid Konungens Trotjenare, Domprosten m. m. Herr Doct. Sven Fredrik Lidmans Jordfästning uti Linköpings Domkyrka den 16 Mars 1845. Af *Pehr Erik Rudebeck*, Prost och Kyrkoherde i Wist. Linköping, Petré & Son; 16 sid. 4:o, h. 8 sk.

GrifteTal, hållet då Fru Hinr. Charl. Moll, född Skoge, jordfästades på Mariæ Kyrkogård d. 7 Aug. 1845, af *Johannes Rothlieb.* Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o.

Trettio Gudeliga Böner, Betraktelser, Råd och Väckelser för dem nödvändige hvilka vilja tillbedja Gud i andanom och sanningen, och derigenom ernå en evig lycksalighet. Linköping, Petré & Son; 32 sid. 8:o.

Juridik.

Lagar, Instructioner och Reglementen för Förvaltningen af Rikets Ständers Bank, Riksdagen 1844 och 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; xxxiv, 24, 192 och 19 sid. 8:o.

Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning angående vilkoren för tillverkning och försäljning af bränvin. Gifven Stockholms Slott den 13 Juni 1845. Stockholm, Lundberg & C:o; 40 sid. 12:o, med 2 tab. (½ ark).

Kongl. Maj:ts Nådiga Instruction för Öfver-Läkaren och Styresmannen för helso- och sjukvården å Stockholms Allmänna Barnhus. Gifven Stockholms Slott den 8 April 1843. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 4 sid. 4:o.

Kongl. Maj:s Nådiga Stadga om Skiftesverket i Riket. Gifven Stockholms Slott den 4 Maj 1827. Jemte de deri, genom K. Kung. den 9 Juni 1832, skedde förändringar, utmärkte med ". Stockholm, Deleen & Källström; 30 sid. 8:o. h. 8 sk.

Förenings-Stadga för Samfundet Pro Fide & Christianismo, Gillad och Antagen den 1 Febr. 1830. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o.

Reglemente för Sällskapet E. & N. Stockholm, Ecksteinska Boktryckeriet; 8 sid. 8:o.
Omarbetadt Förslag till Reglemente för Brandstods-Bolaget inom Östergöthlands med Vadstena Län till försäkring af Åbyggnader och Lösegendom å Landet. Linköping, Petré & Son; 51 sid. 8:o.
Reglemente för Kongl. Flottans, i Carlskrona stationerade, Timmermans- och Handtverks-Staters Begrafnings-Cassa. Carlskrona, Améen; 13 sid. 8:o.
Förslag till Nya Stadgar för Kongl. Vermländska Hushållnings-Sällskapet. Carlstad, Lundberg; ½ ark 8:o,
Stadgar för Carlstads Skytte-Sällskap, antagne vid allmän sammankomst den 10 Mars 1845. Carlstad, Lundberg; ½ ark 8:o.
Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga angående Jagt och Djurfång. Gifven Stockholms Slott den 13 April 1808. Stockholm, Deleen & Källström; 37 sid. 24:o, h. 8 sk.
Stadgar för Svenska Slöjdföreningen, gillade och antagne den 6 October 1845. Stockholm, Dalman; 12 sid. 8:o.

Medicin.

Pharmacopœa Suecica. Editio Sexta. Stockholmiæ, P. A. Norstedt & Filii; VIII, 5 och 235 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Sydenham. Ett Bidrag till Medicinens Culturhistoria af *Israel Hwasser*. Första Delen, Upsala, Leffler och Sebell; 216 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Tricophyton Tonsurans, Hårskärande Mögel. Bidrag till Utredande af de sjukdomar, som vålla Hårets Affall. Af *P. H. Malmsten*. Stockholm, Hjerta; 13 sid. 8:o, med 1 pl., h. 12 sk.

Philologi.

Lärobok i Franska Språket af *Joh. J. Elfwing*. Första Afdelningen. Första Lärokursen, Öfnings-exempel samt Tillägg angående Förf:s Konjugationssätt. Stockholm, Hörbergska Boktr.; XI, 51, 89 och XX sid. 8:o, h. 44 sk.
Syntaxis Latina af *Marc. Wallenberg*, Philos. Lector. Med ändringar och tillägg af *C. A. Carlson*, Philos. Mag. Fjerde Upplagan. Linköping, Petré & Son; 111 och 8 sid. 8:o, h. 28 sk.
Lärobok i Franska Språket af *J. J. Guinchard*. 1 Delen. Femte Öfversedda och Rättade Upplagan. Innehållande Läran om Uttalet, Etymologi, Läsbok samt Skriföfningar. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 6 och 231 sid. 8:o, med 1 tab. (½ ark), h. 1 Rdr 24 sk.
Deutsch-Schwedischer Parleur zum Gebrauch für beide Nationen von *Friedrich Bresemann*, unter Mitwirkung des Herrn *Swante Ströhm*. Lund, Berling; XIV, LXIV, 153 och XXXV sid. 8:o, h. 1 Rdr 28 sk.

Historia och Geographi.

Lärobok för Begynnare i Geografi och Historia af *A. J. Chiëttinghi*. Jönköping, J. P. Lundström; 96 sid. 8:o, h. 20 sk.
Napoleon Konsulatets och Kejsardömets Historia af *A. Thiers*. Första Bandets Tredje Häfte. Stockholm, Hjerta; sid. 265—388, 8:o, h. 32 sk.
Ecclesiastik-Matrikel öfver Sverige, Andra Upplagan, utgifven år 1845 af *F. A. Westerling*, Registrator i Kongl. Eccles.-Depart:s Exped., Philos. Magister. Stockholm, Marcus; 235 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Illustrerad Verldshistoria. Af *Held* och *Corwin*. Öfversättning från Tyskan. Första [och] Andra Häftet. Stockholm, Hjerta; 96 sid. 4:o, h. 32 sk.
Försök till Lärobok i Medeltidens Historia, för Lärdoms-Skolor, af *Jacob Ekelund*, Collega i Clara Trivial-scholan. Femte Upplagan,

efter Författarens död öfversedd och förbättrad. Stockholm, Hæggström; 217 sid. 8:o, h. 44 sk.

Berättelser ur Allmänna Historien af *G. G. Bredow*. Andra Svenska Upplagan, ny Öfversättning från 12:te Tyska Original-upplagan af *Gustaf Thomée*. Fjerde Delen, från Reformationen till Närvarande Tid. Stockholm, Hæggström; 160 sid. 12:o, h. 32 sk.

Tabell öfver Svenska Historien af *O. L. Dahl*. Stockholm, Lundberg & Comp.; 1 ark pat., 8 sk.

Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenska Män. Elfte Bandet. Tredje Häftet. Upsala, Wahlström & Låstbom; sid. 273—423, 8:o, h. 28 sk.

Sveriges Store Män, Snillen, Statsmän, Hjeltar och Fosterlandsvänner. Tecknare: *A. C. Wetterling*. Lithograf: *J. Cardon*. Redaktör: *G. H. Mellin*. Fyrtietredje [och] Fyrtiefjerde Häftet. Stockholm, Hjerta; 1¼ ark 4:o, med 6 pl., h. 24 sk.

Porträtter af Namnkunniga Svenske Män och Fruntimmer. Trettonde Häftet. Stockholm, Berg; sid. 153—164, 4:o, med 4 pl., h. för subskr. 1 Rdr.

Ny Plutarch, eller Porträtter och Biografier af De Ryktbaraste Män och Fruntimmer bland alla Nationer och Stånd, ifrån äldre intill Nuvarande Tider. Sjette och Sista Häftet. Stockholm, Berg; sid. 377—452, 8:o, med 4 pl., h. 1 Rdr 24 sk.

Kort Karakteristik af Föremålen för Svenska Akademiens Minnes-Penningar. Stockholm, Ecksteinska Boktr.; 62 sid. 8:O.

Menniskans Geographi, af *Fr. de Rougemont*. Tredje Häftet. Stockholm, Hæggström; sid. 257—384, 8:o, h. för subskr. 24 sk.

Bohusläns Historia och Beskrifning, af *Axel Em. Holmberg*. III. Sednare Afdelningen. Fortsättning och slut på den enskilda beskrifningen. Uddevalla, Malmgren; sid. 161—503, och 5 sid. 8:o, med 2 tith. pl., h. för subskr. 1 Rdr 24 sk.

Physiska Kunskaps-arter.

Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Andra Afdelningen, innehållande Bridgewater-Afhandlingarne om Guds i Skapelsen uppenbenbarade Allmagt; Visbet och Godhet. VII. *William Kirby*.
(Med särskild titel):
Djurens Historia, Lefnadsvanor och Instinkter. Betraktade med afseende på Plan och Ändamål af *William Kirby*. Öfversättning från Engelska Originalet af Gustaf Thomée. Förra Delen. Med 8 qvartplancher. Stockholm, Hæggström; 4 och 349 sid. 8:o, h. för subskr. 1 Rdr 36 sk., köp. 2 Rdr 32 sk.

Skandinaviens Fiskar, Målade efter lefvande Exemplar och Ritade på Sten af *Wilh. von Wright*, med text af *B. Fr. Fries* och *C. Ekström*; efter den förres död fortsatt af *C. U. Ekström* och *C. J. Sundevall*. 8:de Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 169—190, 4:o med 6 pl., h. med illum. fig. 4 Rdr, med svarta 2 R.

Statistik och Statsvetenskap.

Ännu några Ord om Kredit-Väsendets Ordnande i Sverige. Stockholm, Lundberg & Comp.; 76 sid. 8:o, h. 32 sk.

Förslag till National-Representationens Ombildning. Af *P. Lagerhjelm*. Stockholm, Ecksteinska Boktr.; 16 sid. 8:o.

Protocoll, hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln, vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845. Femte, Sjette [och] Sjunde Häftet. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 712, 652 och 495 sid. 8:o, h. 1 sk. arket.

Hedervärda Bondeståndets Protokoller vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1844. Sjunde, Åttonde [och] Tionde Bandet. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 675, 620 och 600 sid. 8:o, h. 1 sk. arket.

Sammandrag af H. Exc. Herr Grefve Björnstjernas Yttrande i Representations-Frågan, uti [illegible] Mars 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 24 sid. 8:o.

Utdrag utur en afhandling: Om Apotheksväsendet, [illegible] 1842. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; [illegible]

Utdrag ur Jern-Kontorets Räkenskaper öfver Behållning, Inkomster och Utgifter, från och med den 1 Nov. 1843 till och med den 31 Dec. 1844. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 6 sid. [illegible]

Utdrag af Protocollet hållet hos [illegible] Bank-Utskottet den [illegible] April 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 4 sid. [illegible]

Rulla på Officerarne och Civil-Personalen vid Kongl. Maj:ts Flotta och dertill hörande Corpser. Upprättad af Sjöförsvars-Departementets Commando-Expedition i Augusti 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 72 sid. 4:o, h. 24 sk.

Supplement till Kalender för Blekinge Län och Kongl. Maj:ts Flotta, innefattande K. M. F:s Officers-Korpser, enligt de förändringar, som undergått intill Juni månad 1845. Carlskrona, Améen & Comp.; 16 sid. 8:o.

Anförande uppläst af Ordföranden vid Bolagsstämman med Blekinge Läns Brandstods-Bolag, den 28 Januari 1845. Carlskrona, Améen & Comp.; 12 sid. 8:o.

Förteckning å Svenska och Norrska Consuler och Vice-Consuler, utfärdad af Kongl. Maj:ts och Rikets Commerce-Collegium den [illegible] 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 12 sid. 8:o.

Ekonomi och Teknologi.

Blekinge Läns Kongl. Hushållnings-Sällskaps Handlingar för år 1845. Carlskrona, Améen & Comp.; 102 sid. med 2 pl.

Läsning för Landthushållare i Östergöthland, Utgifven af Östgötha K. Hushålls-Sällskaps Förvaltnings-Utskott, år 1845. Linköping, Petre & Son; 2 och 109 sid. 8:o, med 2 tab. (½ ark).

Ny Method för Bergsprängning under Vatten, begagnad vid Rensnings-arbetet i Kodjups-Sundet åren 1843—45, af *J. E. Lundhqvist*, Und.-Löjtn. i K. Maj:ts Flottas Mekaniska Korps. Med 1 litograferad planch. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o, h. 32 sk.

Tronärts-Harpa uppfunnen vid Tvetaberg 1842. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o, med 1 planch.

Supplement till Försök att finna Jordens rätta Värde. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 27 sid. 8:o.

Hand-Bibliothek i Trädgårdsskötseln. Första Afdelningen Blomsterskötseln. Bandet II. Häft. 5—6. Stockholm, Hörbergska Boktr.; sid. 481—720, 12:o, h. 40 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Matsjaka. Öfversättning från Sanscrit, utgifna af *C. Fr. Bergstedt*, Docens i Grekiska Litteraturen vid Upsala Universitet. Upsala, Wahlström & Låstbom; 127 sid. 8:o, h. 1 R:dr.

Den Heliga Aftonen. Skaldeförsök af Fem Sångare, af *R. V. B. V.* Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 93 sid. 12:o, h. 32 sk.

Requiem öfver [illegible], Composition för [illegible] af *Gustaf Bockman*. [illegible] Stockholm, Hjerta; 63 sid. 8:o, h. 32 sk.

Vår-Minnen. Dikter af *A. J. Afzelius*. Lund, [illegible] 136 sid. 12:o, [illegible]

Gustaf Adolf och Ebba Brahe, jemte Marsch, afsjungen i Upsala vid Gustaf Adolfs Minnesfest 1832, samt Johan Banérs Skålsång. Stockholm, Lundberg & Comp.; 8 sid. [illegible]

Elise eller Testamentet. Skådespel i Två Akter, af *Alexander Duval*. Öfversättning. Stockholm, Marcus; 60 sid. 12:o, h. 16 sk.

Knapphvelerne, Komedi med Sång i Tre Akter, af Scribe och Saint Georges. Musiken af M. Auber. Öfversättning. Stockholm, Berg; 117 sid. 12:o, h. 28 sk.

Skåtgrafvarne, Komedi 2 Akter. Svenskt Original, af ... Norrköping, Östlund & Berling; 60 sid. 12:o, h. 16 sk.

Feernas Sjö (Le Lac des Fées). Fantastisk Balett i Tre Akter. Uppsatt för Kongl. Svenska Operan af Balettmästaren Alexandre. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 7 sid. 8:o, h. 8 sk.

Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1845. V. Gabriel Lambert.

d:o (Med särskild titel):

Gabriel Lambert af *Alexander Dumas.* Öfversättning från Fransyskan. Stockholm, Thomson; 222 sid. 8:o, h. i Stockh. 24 sk., i landsort. 26 sk.

Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen af utmärkte Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. 1845. 12—15 Häft. Norrköping, Östlund & Berling; sid. 357—352, och 306 sid. 12:o, h. 1 Rdr 5 sk. 4 rst.

Carl Johan och Svenskarne. Romantisk Skildring af Författaren till Mortianus. Andra Delen. Stockholm, Marcus; 370 sid. 8:o, h. 2 R.

Miniatyrer ur Familje-Lifvet i Sverige, af *Wilhelmina.* Häft. I, II. Stockholm, Marcus; 174 sid. 12:o, h. 52 sk.

Stockholmslifvet Skildradt i Taflor och Berättelser af *Aug. Blanche.* Sjette [och] Sjunde Häftet. Stockholm, Hjerta; sid. 414—362, 12:o, h. 16 sk.

Visa öfver Tapetserare-lärlingen Axel F. Lindqvist, dömd till döden för mordet å Kammarjunkaren Lagerstråle. Stockholm, Normans; ½ ark, ex. 2 sk.

En Dödsfånges sista Sång. Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 7 sid. 8:o, ex. 2 sk.

Mördarens Varningsrop. Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 7 sid. 8:o, ex. 2 sk.

Blandade Ämnen.

Svenska Anekdoter; eller Karakteristiska Drag och Infall ur Stockholmslifvet och från Akademierna, Prest- och Bondhistorier, Ordlekar m. m., samlade efter till större delen ännu lefvande personer. Andra och Tredje Häftena, Andra förbättrade och förminskade upplagan, samt Femte Häftet. Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 160 och 132 sid. 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Upplysningar, Samlade utur Rättegångshandlingarne rörande Mördaren Axel Ferdinand Lindqvist, som Onsdagen den 3 September 1845 på afrättsplatsen utanför Skants Tull genom halshuggning mistade lifvet, jemte hans Afskedssång, samt några ord om Rånaren och Mördaren Sjöholm. Tredje upplagan tillökt med några ord om sjelfva afrättningen. Stockholm, Lundberg & Comp.; 16 sid. 8:o.

Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. Årg. 2. 1845. N:o 5 [och] 6. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 139—172, 8:o.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månadsskrift. N:o 7 [och] 8. Juli [och] Augusti 1845. Stockholm, Hjerta; sid. 389—540, 8:o, 2:e årg. 6 Rdr 32 sk.

A, B, C, D, Bok. Cateches. Räknelära. Intresse-Uträkning. Geografi. Historia. Bonde-Practika. Uppfostring. Allmänna opinionen. Publicité. Religion. Riksdagsmanna-Vägvisning. Oppositionen. Rabulisme. Representation. Finans-Recept och en ny Årfda-Balk; af *P. G. Avosenius Lidbeck.* Carlstad, Lundberg; 96 och 2 sid. 8:o.

Ganska tillförlitligt och ej kostsamt Medel, att på sig sjelf lätt och

Väl Aftaga Det Stackars Skägg, af S. G. Smidt. Öfversättning. Stockholm, Lundberg & Comp.; 16 sid. 8:o, h. 8 sk.

Juridiskt Arkif. Utgifvet af *Carl Schmidt*. Hofrätts-Råd. Femtonde Bandet. Tredje Häftet. Christianstad, Schmidt & Comp.; VII, och sid. 385—576, 8:o, h. 1 Rdr.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1845. Sjunde, Åttonde, Nionde [och] Tionde Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; sid. 113—178 af Handl., och sid. 435—574 af Tidskr., med 1 pl., h. för subskr. 42 sk., köp. 1 R. 16 sk.

Samlingar utgifne af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Första Del. Häft. 3. (Med särskild titel):

Peder Månssons Strids-Konst och Strids-Lag. Efter Författarens Handskrift af *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 4, CVI och 78 sid. 8:o med 1 facsimile, h. 2 R.

Svenskt Konversations-Lexikon. Första Delen. Första Häftet. Stockholm, Berg; 2 och 32 sid. 4:o, h. 32 sk.

Bibliothek för Folket. Femte och Sjette Häftet. Napoleons Fälttåg till Ryssland 1812. Efter *Segur* af *J. W. Christern*. Stockholm, Berg; 152 sid. 16:o, h. 16 sk.

Utförlig Brefställare och Rådgifvare i lifvets förhållanden. En praktisk Hjelpreda vid författande af alla slags Bref, Uppsatser m. m. Utgifven af *L. Westerberg*, Philos. Mag. Andra tillökta upplagan. Stockholm, Berg; XII och 580 sid. 8:o, h. 2 Rdr.

Farbror Muntens Dagbok, eller Du skall och måste Skratta!!! Utvald Samling af de nyaste och qvickaste Anekdoter etc. Utgifven af *Jeppe Munter* j:r. Första Häft. Götheborg, Ekborn; 56 sid. 16:o, h. 8 sk.

Det Nordiska Studentmötet i Köpenhamn. År 1845. Götheborg, Ekbohrn; 112 sid. 12:o, h. 24 sk.

Berättaren. En Bok för de långa Vinteraftnarne, innehållande Rese-äfventyr, Lefnadsteckningar öfver underbara personer, Krigs- och Naturhändelser, Andesyner, Humoristiska Noveller, Anekdoter m. m. Andra [och] Tredje Häft. Stockholm, Berg; 140 o. 140 sid. 12:o, h. 1 R.

Konsten att Trolla. En Samling af Sjuttio nöjsamma konststycken. Stockholm, Berg; 86 sid. 12:o, h. 16 sk.

Konsten att Spå i Kaffe efter nyaste Reglor. Stockholm, Lundberg & Comp.; 12 sid. 12:o, h. 4 sk.

Den fullkomlige Papparbetaren eller Fullständig Undervisning så väl för enklare som konst-arbeten i Papp, Papier-maché, Papper etc. efter *J. H. M. v. Poppe*. Hofråd och Professor etc. Med Figurritningar. Nyköping, Des Réaux; 160 sid. 12:o, h. 40 sk.

Nöjsamt Promenad-Sällskap på Lustfärder till Lands och Vatten, Ångbåtsresor, Promenader och Landtliga Utflygter. Tredje Häft. Nyköping, De Réaux; sid. 147—216, 12:o, h. för subskr. 12 sk., köp. 16 sk.

Tal, hållet vid Lunds Nykterhetsförenings sammanträde den 11 Juni 1845, af *Ebbe Gustaf Bring*, Theol. Adjunkt, Prost och Kyrkoh. Lund, Lundberg; 8 sid. 8:o, h. 2 sk.

Om Bränvinets förderfliga verkningar på menniskans kropp och själ. Tvenne Tal af *C. Otto*, M. D., Professor vid Köpenhamns Universitet. Utgifna af Nykterhetsföreningen i Köpenhamn. Öfversättning. Lund, Lundberg; 40 sid. 8:o.

Herr Komminister Jonas Janzons åsigter om Bränvins-Lagstiftningen, framställde såsom Reservation mot Bevillnings-, Lag- samt Ekonomie-Utskottens Förslag till Bränvinsförfattning vid 1844—45 årens Riksdag. Stockholm, Lundberg & Comp.; 11 sid. 12:o.

UPSALA 1845.
Wahlström & Låstbom.

Om våra dagars rörelser inom kyrkan, särdeles den katholska, i Tyskland.

Af

L. A. ANJOU.

Den oro, som inom den Romersk-katholska kyrkan i Tyskland uppstått sedan slutet af sistförflutna år, är i Sverige allmänt bekant genom tid efter annan derom meddelade tidnings-underrättelser. Men dessas ofullständighet i förening med händelsens egen vigt och betydelse, och dess möjliga ännu vigtigare följder synes rättfärdiga ett försök att meddela en sammanhängande öfversigt af närvarande förhållanden, och torde vara en ursäkt om dervid mycket af det redan kända måste omsägas.

Det är bekant, att Romersk-katholske biskopen i Trier, Arnoldi, föranledde stridens utbrott genom framställande, till åskådning och tillbedjan, af den Christi lifrock, eller, som vår bibelöfversättning kallar den, kjortel (Joh. Ev. 19: 23, 24), som Honom fråntogs vid Hans korsfästelse, och om hvilken krigsknektarne kastade lott.

Den slags vördnad för heliga reliker, på hvilken detta uppträde var ett prof, är katholska kyrkan egen. Den består uti tron på en undergörande, och för kropp och själ helsosam verkan af dessa reliker, då de med ödmjukt och förtröstansfullt sinne åskådas, vidröras, tillbedjas, eller ock, om man med sådant sinne dväljes i deras närhet. Det sinnelag, som fordras för deras rätta bruk ibland katholiker, skall vara någoting mer än hvarje annan åminnelse af den per-

som vi vördat och älskat, men någonting mindre, än vår böa och tillit till Gud. Såsom sakens helighet är större genom att hafva varit ett tillbehör för en helig person, så är dess minne ett heligare. Och helighetens kraft, meddelad ifrån Guddomen till den menskliga personen, och derifrån till lemningarna af hvad personen tillhört, fortfar, liksom vid den heliges bild, och bevisar sig mägtig inom kyrkan. Isynnerhet gäller naturligtvis denna relikens helgd för alla de åminnelsetecken, hvilka kyrkan tros hafva i förvar efter nära två årtusenden ifrån Guds synliga uppenbarelse i Christo, och förnämligast ifrån Hans försoningsverks fullbordan genom lidandet och döden.

Relikernas helgd är inom katholska kyrkan icke ett missbruk, utan öfverensstämmer med dess grundsatser, och är genom dess bekännelseskrifter godkänd och bekräftad, både hos Greker och Latinare. Allmänt förklarar man sig dock ej vilja drifva afguderi med bilder eller reliker. Men vördnaden för dem gränsar nära derintill, och öfvergår i utöfningen allt för lätt dertill, äfvensom den öppnar ett vidsträckt fält för bedrägeriet. Hvarföre protestantismen, som icke vägrar reliken ett dyrbart minnes helgd, dock borttager och förbjuder all derutöfver sträckt uppmärksamhet.

En framställning af reliker är inom katholska kyrkan äfven i våra dagar vanlig. Den i Trier var ingenting oerhördt. De fortfara ock sedan denna händelse och dess följder, såsom synes af ett under *innevarande års fastlag* utfärdadt påbud af Erkebiskopen i Paris, förande relikers framställning i metropolitan-kyrkan Notre-Dame.

De herrliga relikerna af vår Herres Jesu Christi lidande, nemligen *ett stycke af det verkliga korset*, *den heliga törnekronan*, och *de heliga spikarne* skulle nemligen framställas till de trognes tillbedjan under den heliga veckans fyra första dagar och långfredagen, vid ingången till metropolitan-kyrkans chor. Efter högmessans slut, palmsöndagen, skulle relikerna flyttas i högtidlig procession från stora sakristian till det altare, som var bestämdt för deras mottagande, under afsjungande af hymnen: Vexilla regis prodeunt, och efter till-

kännagifvande genom ringning med stora klockan. Långfredagen skulle Erkebiskopen utdela välsignelsen med de heliga relikerna, och sedan återföra dem i högtidlig procession till deras förvaringsrum. Efter dessa underrättelser tillägges: "vi bevilja de trogna, som bevista processionen, och dem, som under denna heliga vecka komma att visa relikerna sin vördnad, och läsa fem Pater noster och fem Ave Maria, med ångerfullt och botfärdigt hjerta, fyratio dagars aflat för hvarje gång." Reliken af det heliga korset skulle för framtiden framställas korsmessodagarne (d. 3 Maj, 14 Sept.) och första söndagen i Augusti m. m.

I öfverensstämmelse med den allmänna seden utfärdade, d. 6 Juli 1844, biskopliga general-vikariatet i Trier ett cirkulär, hvars början vi meddela i ordagrann öfversättning.

"För högv. presterskapet och samtliga troende inom biskopsstiftet Trier hafva vi nöjet gifva den önskade underrättelsen, det vår högv. Herr biskop (Arnoldi) beslutat ämnad under loppet af innevarande år motsvara den fromma åstundan, som af många stiftets invånare blifvit uttalad, att få åskåda och betyga sin vördnad för den i härvarande domkyrka förvarade dyrbara klenoden af vår Herres och Frälsares Jesu Christi osömmade kjortel. Denna heliga relik skall derföre framställas här i domkyrkan i sex veckors tid ifrån d. 18 Aug., på det alla deras önskan må tillfredsställas, som hafva det fromma uppsåtet att besöka Trier för att vid omedelbart åskådande betyga sin vördnad för vår gudomlige Återlösares heliga klädnad, och hvar och en må kunna vinna den fullkomliga aflat, som påfven Leo X d. 26 Jan. 1514 förlänat. Nämnde påfve har nemligen, enligt ordalydelsen i bullan härom, i önskan, att domkyrkan i Trier måtte genom storartad inredning och praktfull byggnad utmärkas på ett sätt, som motsvarade den värdighet hon eger genom förvarandet af vår Herres Jesu Christi osömmade kjortel och så många andra heliga reliker, beviljat fullkomlig aflat för evig tid åt alla trogna, som vid den heliga kjortelns förevisande vallfärdas till Trier, uppriktigt ångra och bikta sina synder, eller åtminstone hafva den fasta föresatsen att göra det, och

dessutom räcka en hjelpsam hand till den af den hel. fadren så högligen förordade värdiga fullkomningen af dômen i Trier." Derefter tillkännagifves, att till undvikande af oordning vore för hvarje ort inom stiftet två dagar bestämda, på hvilka fördelade dess invånare kunde göra vallfarten till Trier. De, som ville göra den, skulle låta anteckna sig hvar och en hos sin kyrkoherde, och af honom förmanas till stillhet och lydnad och noga iakttagande af den föreskrifna ordningen. En prest skulle anföra den för hvarje gång af de tregna från tre pastorater bestående processionen, och förutskicka ett bud med uppgift af dess talrikhet och af tiden för dess ankomst till Trier, hvarefter föreskrift skulle meddelas, när den finge inträde i domkyrkan, och i hvilken af stadens öfriga kyrkor den under afvaktan af den utsatta inträdestimman borde uppehålla sig m. m.

Det måste vara öfverflödigt att här gå en bildad läsares egen eftertanka i förväg genom betraktelser öfver detta cirkulärs innehåll, öfver denna aflatshandel, som då dess krämare måste fordra, såsom vilkor för de nådegåfvor kyrkan har att meddela, hjertats uppriktiga ånger och botfärdighet, hvilken de icke kunna pröfva, dock för en offerpenning till ett utvertes godt verk bortskänka all den tukt, genom hvilken kyrkan trott sig kunna befordra och bevara denna uppriktighet, öfver denna det christliga herdakallets pligt att föra sin hjord till knäfall inför ett förgängligt ting m. m.

Ännu mera än öfver detta påbud måste man förvånas öfver dess verkningar. Den närmaste och påräknade var tillströmmandet till Trier af pilgrimer till ett antal, om hvilket uppgifterna vexla från 300,000 till två millioner, och en betydlig kollekt så väl för domkyrkan i Trier, som för kyrkobyggnaden i Köln. Processioner närmade sig ifrån alla sidor till staden, som under hela tiden besöktes af främlingar, ofta till flerdubbelt antal emot dess egna invånare, från Saar-Louis uppträdde en procession af 300 hvitklädda flickor, utom stiftets egna invånare ankommo ifrån elfva andra biskopsstift processioner, till en del anförda af biskoparne sjelfva. Beskrifningarne försätta läsaren, såsom någon har anmärkt, till-

baka till medeltiden: det enda, som påminner om nittonde århundradet, är, att många, som af högtidligheterna lockades till Trier, ankommo med de ångfartyg, som gå på Moselströmmen.

Icke heller saknades rykten om underverk, som tilldragit sig genom den heliga reliken. Mesta uppseende väckte det, som skedde med en ung nittonårig fröken Johanna von Droste-Vischering, en slägtinge till den Erkebiskop af Köln, som, för sitt förbud för sina underlydande prester att sammanviga protestanter och katholiker utan uttryckligt förbehåll af barnens uppfostran i katholska läran, måste för några år sedan lemna utöfningen af sitt embete, och till nuvarande biskopen i Mynster. Hon hade i tre eller fyra år lidit af lamhet i venstra höften och förgäfves begagnat läkarekonstens biträde. Efter egen åstundan fördes hon nu till Trier, släpade sig med möda, stödd på kryckor, upp i domkyrkan, hvarest hon länge blef i tyst bön inför reliken och slutligen vidrörde den tre gånger, hvarvid hon kände sin lamhet botad. Sedan hon gifvit sin känsla luft i en flod af tårar och kastat sina juveler, och hvad af värde hon medfört, i offerbäckenet, återvände hon, stödd på sin mormoders arm, och följd af en piga, som bar hennes kryckor. Dessa nedlade hon sjelf vid ett följande besök i domkyrkan på ett af dess altaren, och återvände till Mynster. — Men äfven härvid röjde sig det nittonde århundradet genom starka tvifvel på underverkets sanning, genom berättelser, att den enligt föregifvande underbart botade efter sin hemkomst lidit mera än förut i följd af öfverspänd sinnesskakning och kroppsansträngning, och att hon, som återvändt till baden i Kreutznach, blifvit af läkaren försedd med ett par nya kryckor. Ref:s kännedom af tvisten härom stannar vid den tvetydiga förklaring, som en af patientens anhöriga offentligen gifvit, att hon ännu vore lika så frisk och färdig, som den dag hon lemnade Trier.

Jemte jublet öfver denna fromma sinnesstämning, som förde pilgrimsskarorna till Trier, öfver den vördnad, som visades reliken, den hyllning, som dermed visades Romersk-Katholska tron, denna tros föregifna bevisning i kraft genom föregifna under, öfver den penningevinst, som både domkyr-

kan och staden drogo af saken, jäste temligen allmänt i menniskornas bröst en missnöjd förvåning öfver den uppvaknande vidskepelse, hvilken upplysningens sakförare förklarat längesedan vara graflagd, ett föraktfullt misstroende till relikens äkthet, och dermed förenadt klander af det nit, som tycktes stå i mörkrets tjenst. Det behöfdes blott, att någon skulle lossa dess tungas band, för att missnöjet skulle utbryta i ord och verk.

Detta skedde genom katholska presten J. Ronges bekanta manifest*), allmängjordt d. 1 Oktober 1844. "Hvad som en lång tid lät såsom en fabel, ett äfventyr, i vårt öra, att Biskop Arnoldi i Trier utställt ett stycke tyg, kalladt Christi kjortel, till tillbedjan och religiös åskådning, det är, J hafven allaredan hört det, J christne i det nittonde århundradet, J veten det, Tyske män, J veten det Tyske folk — och religionslärare, icke en fabel eller saga, det är verklighet och sanning. .... Fem gånger hundra tusen förnuftiga och tänkande Tyskar hafva skyndat till Trier för att tillbedja eller beskåda ett stycke tyg. De flesta af dessa tusende höra till de lägre klasserna, de befinna sig dessutom i stor fattigdom, äro förtryckte, okunnige, slöe, vidskeplige och till en del lastfulle, och nu försumma de odlingen af sin jord, sitt handtverk, omsorgen för sitt hushåll, sina barns uppfostran, för att vandra till Trier, till en afgudafest, till ett ovärdigt skådespel, som den Romerska hierarkien låter uppföra. .... Evangelium förbjuder uttryckligen tillbedjandet af alla slags bilder och reliker. .... J, mine Tyske medborgare, vare sig när eller fjerran ifrån Trier, uppbjuden allt, på det Tyska namnet ej må tillfogas en sådan smälek. J hafven borgare-representanter, kommunalföreståndare, krets- och landtstånder, välan, verken genom dessa. En hvar söke att, efter bästa förmåga, omsider en gång för alla motsätta sig och hejda den Romerska hierarkiens tyranniska makt. .... Skriden alla, lika mycket om J ären katholiker eller protestanter, till verket: det gäller vår ära, vår frihet, vår lycka. .... Låten ej Huss', Huttens, Luthers lagerkronor blifva fläckade. .... Och J, mine embets-

*) Manifestet i sin helhet finnes tryckt i Statstidningen för d. 22 Nov. 1844, samt andra Svenska tidningar vid samma tid.

bröder — J försynden eder mot religionen, fäderneslandet, edert kall, derest J längre fördröjen att med gerningen lägga eder bättre öfvertygelse i dagen". m. m.

Ronge, född 1813 af fattiga föräldrar, hade efter gymnasii- och universitets-studier i Breslau ingått i dervarande prestbildningsanstalt, enligt egen bekännelse mindre af inre kallelse för prestembetet, än drifven af timliga behof och af den åtrå efter tillfälle till meddelning, till talarens inflytelse och till det anseende, som folkets vördnad gifver nådemedlens förvaltning, hvilken äregirighet och verksamhetsoro men än en gång blifvit misstagen för hjertats dragning till det christliga herdekall, för hvilket ett ännu felas, nemligen christlig helgelse. Likasom Ronge förut följt strömmen af universitetslifvets oroliga väsende, så kunde han vid prest-alumnatet ej finna sig vid den stränga disciplin, de försakelser och det dödande formväsen, som der mötte honom, och han nu senare högljudt deltagit i den klagan, som ifrån Frankrike och Tyskland ofta föres öfver Romersk-katholska prest-seminariernas beskaffenhet. Sedan han blifvit kaplan i Grottkau ådrog han sig förebråelser för ett föga presterligt väsende. Under ledigheten af biskopsstiftet i Breslau skref han en tidningsartikel, uppfylld af bittra utfall mot domkapitlet och emot Romerska kyrkan och hierarkien i allmänhet, vägrade att erkänna sitt författareskap, ehuru öfverbevist derom, men suspenderades, år 1843, så väl derföre som, enligt föregifvande, för oskickligt yttre väsende och ovärdigt uppfyllande af embetspligter. Suspensionen stadfästades af den sedermera utnämnde furst-biskopen Knauer, hvarefter han måste uppehålla sig genom enskild undervisning i Laurahütte i öfra Schlesien. Derifrån utgick också hans ryktbara manifest emot vidskepelsen vid Tysklands motsatta gräns, i Trier.

Trehundradetjugosju år hade nära förflutit ifrån den dag, då, inom Tyskland Luther genom sina i Wittenberg utgifna theser till låga uppblåste den eld, som redan i århundraden förut glimmat under askan och här och der uppflammat i det genom påfvedömets och dess läras förderf nedtryckta vestra Europa. Det var christendomens innersta oförgängliga lif, som skaffade sig utbrott genom det qväfvande betrycket. Lu-

thers och hans anhängares sak var en protest, icke emot den christna kyrkan, hvars medlemmar de voro, utan var just sjelfva kyrkans protest emot de missbruk, som der inömngit sig. Erfarenhet och studier förde dem, vid forskningen efter den yttre närvarande kyrkoförfattningens och häfdvunna lärans rättsgrunder, tillbaka till christna kyrkans första historiska begynnelse, och till dennas alltid friska källflöde; till den heliga skrift och den äldsta kyrkan. Den förbättring de åstundade och ville åstadkomma var likväl icke ett språng, en begynnelse till uppbrytande af en ny utvecklingsbana, i den mening, att allting skulle varda nytt, utan ett afhjelpande af det missljud, som uppkommit emellan det sanna christliga lifvet, som aldrig kan förgås, och de utvertes stadgar och bud, som hindrade lifvets fulla uppenbarelse i hvad som kallade sig den enda sanna och saliggörande kyrkan. Missbruken voro ej så stadfästade, att de kunde anses vara kyrkans bekännelse. Det fanns också knappast något enda, som icke af kyrkolärare blifvit ogilladt, fastän den våldsmakt, som höll kyrkan i träldom, var mindre sträng, så länge ej ogillandet hotade att blifva folktro. För att hindra detta hade den, efter den tid då den småningom stadgat sig, redan i tre århundraden före reformationens tidehvarf predikat korståg emot kättare.

Sedan reformationen hade det lyckats att rädda magtens spillror och gifva missbruken skenbart laglig bekräftelse. Innevarande år, så fullt af oro inom kyrkan, är det trehundrade sedan början af det möte i Trident, som genom sina lärer och stadgar är grundvalen för en Romersk-katholsk partikulär-kyrka, inom hvilken, då nu våldets tid var förbi, Jesuitisk list snart återlifvade ett sken af den fordna härligheten, och gaf i kyrkans yttre förhållanden en i sjelfva verket större betydelse åt villfarelsen, än sjelfva mötesbeslutet menat.

Reformationens föregångare och verkställare stodo på den allmänna christna kyrkans grund och botten, anmärkte hvad de inom denna kyrka funno bristfälligt och klandervärdt, uppställde en trosbekännelse i öfverensstämmelse med kyrkans, och gåfvo sig en författning sådan omständigheterna på särskilda orter efter motståndets eller befrämjandets art tillät

den blifva. Deras verk var icke ett utträdande ur kyrkan; ty missbruken voro ännu icke kyrkans lag.

Annat var förhållandet med Ronge. Han uppträdde i motsägelse emot en sed, helgad och gillad af den kyrka, af hvilken han sjelf var en medlem, inom hvilken han sjelf var prest. Han prisade de män, som af denna kyrka fördömas, och hvilkas lärer, omfattade af millioner menniskor och bevisade genom sanningens magt, upphäfva, der de bekännas, denna kyrkas bestånd.

Vid denna sakernas beskaffenhet visar sig olämpligheten af att jemnföra Ronge med Luther. En vigtig fråga framkalles ock härvid; nemligen, hvarifrån denna förklaring utgick, på hvilken grund dess författare ställde sig, om utom eller inom christendomen, om helt och hållet i protest emot Romersk-katholska kyrkan eller blott med afsky för reliktillbedjans vidskepelse eller bedrägeri. Framställningen af sakernas vidare utveckling skall härå gifva svar.

Tystnaden var genom Rongiska manifestet bruten. De missnöjde hade deri ett stöd för sitt missnöje, en väckelse till verksamhet: de liknöjde väcktes ur sin liknöjdhet genom det tvång, som allmänna deltagandet och uppmärksamheten dem ålade, att förklara sig för endera sidan af de tvistande, den anfallandes eller de anfallnes.

Tvenne följder uppkommo af väckelsen, den ena en splittring inom kyrkan, den andra en undersökning, om den så mycket vördade och beprisade reliken ens vore äkta.

Denna undersökning har isynnerhet blifvit förd genom tvenne män, Gildemeister och v. Sybel, och har ledt till intressanta resultater, ehuru föga tillfridsställande för Trieriska relikens helgd. Det har nemligen uppdagats, att denna icke är den enda i sitt slag, utan att ännu tjugo andra hafva anspråk på att anses för Christi osömmade kjortel. En del af en finnes i sjelfva Laterankyrkan i Rom, ett annat stycke skänktes af en kardinal i tolfte århundradet till ett kloster i Maintz, i sjelfva Trier finnes ett annat stycke af en föregifven helig kjortel. — Den nu i Trier framställda skall, enligt traditionen, hafva af den soldat, som vann den vid lottkastningen, blifvit såld till Christi lärjungar, och sedan i

Palestina förvarad inom en christen slägt, till dess den tillföll kejsaren Konstantin den stores moder Helena, som åter skänkt den åt den till biskop i Trier utnämnde Agricius. Af honom förd till Trier 327, hade den förblifvit obekant ända till 1196, då den återfanns, och sedan åter legat gömd till femtonde århundradet. — En annan berättelse förtäljer, att den heliga kjorteln af sin vinnare blifvit förd till Georgien. Det har blifvit genom historisk forskning bevisadt, att Georgier tjenade vid en Romersk legion, som vid tiden för Christi korsfästelse låg i Syrien, eller i Palestina, som räknades till Syrien. Sedan härom underrättelse hade kommit till Ryssland i sjuttonde århundradet genom en prest ifrån Jerusalem, har numera denna relik blifvit hemtad dit, och förvaras delar deraf i Moskwa och Petersburg. Märkligast är likväl ett annat exemplar, som förvaras i Argenteuil i Frankrike, sjelft icke det enda inom Frankrike befintliga, och som icke eftergifver det Trieriska, hvarken genom den afgudiska vördnad*), hvilken det bevisas, eller i anspråk på äkthet. Det har också blifvit förklaradt för äkta af nuvarande påfven Gregorius XVI, likasom för reliken i Trier en sådan förklaring finnes af Leo X; en ovedersäglig förklaring ställd emot en lika ovedersäglig. Emellan Argenteuil och Trier har förts en strid om värdet af hvarderas klenod. Den i Trier förvarade har man ansett blott vara en öfverklädnad, då den vore minst fem fot lång: de gamles underklädnad räckte vanligen blott till knäet, och om en längre nyttjades, ansågs detta vara ett öfverflöd, hvilket ej kunde tillhöra Christus, som sjelf klandrat Fariseerna, att de gingo i "sid klädnad." — Sjelfva färgen och prydnaderna hafva väckt betänkligheter emot den Trieriska reliken: den förra tycktes vara purpurfärg, hvilken vore för dyr; de senare syntes vara inväfda djurskepnader, hvilka den Mosis lag undergifne ej kunde tillåta sig att bära på sina kläder.

Men vi torde redan hafva uttröttat läsarens tålamod genom uppräknandet af dessa saker, som i Tyskland alstrat en hel litteratur, och som för oss kunna synas små och obetyd-

*) Man har anfört följande bön: "O tunique sainte, délivrez-nous de nos infirmités spirituelles."

liga, ehuru af ingen, ringa vigt för den, som vördar reliker och för den, som genom försäkran om deras äkthet tagit de troendes förtroende i anspråk.

Ronge exkommunicerades d. 3 Dec. 1844. Men redan förut hade rörelsen tagit en mera hotande riktning, genom en annan man. Denne var Katolska Presten J. Czersky, född i grannskapet af Neuenburg af fattiga föräldrar. Sin Prestbildning hade han erhållit i biskopliga seminarium i Posen, hvarest han började jemföra katholska kyrkans trosläror med den heliga skrift, och väckas till tvifvel om deras sanning. Prestvigd, tjenstgjorde han först vid Domkyrkan i Posen, och blef sedan i Mars 1844 medhjelpare åt prosten Bunse i Schneidemühl. En stor del af församlingen, inom hvilken redan genom Bibelläsning frön voro utsådda till en andligare christendom, slöt sig snart närmare omkring den varme och i en renare anda sanningen förklarande predikanten. Då han en tid derefter under någon förevändning suspenderades ifrån embetet, gjordes föreställningar deremot i en af 500 församlingsmedlemmar undertecknad skrift, hvilken dock lemnades utan afseende, och svårligen kunde annat, ehuru den bevisar Czerskys vunna förtroende. Den 19 Oktober 1844 uppsattes en trosbekännelse af dem, som söndrade sig ifrån Romersk-Katholska kyrkans gemenskap: den inlemnades några dagar derefter till Landsregeringen i Bromberg med ansökning om vederbörligt godkännande. Den upptager Apostoliska och Nicenista trosbekännelserna, såsom uttryck för den christliga trons allmänna sanningar, ytterst hvilande på den heliga skrift, som den enda säkra källan för tron; i den mening som den skriften, är tillgänglig för hvarje upplyst from christen. Sju sakramenter antagas. Minnet af Christi korsoffer, som firas i nattvarden, är nyttigt för lefvande och döda. Hela brödets "Wesenheit" förvandlas genom tron till Christi lekamen, vinets till Christi blod. Nattvarden utdelas under begge gestalterna. Ett främmande språk bör ej nyttjas vid gudstjensten, emot skriften. En skärseld gifves icke, men i den himmelske fadrens hus äro många gradlika boningar, hvilka de här i lifvet ofullkomnade måste genomgå; hvarföre äfven förböner för de döda äro nyttiga. Men de fullkomnades förböner för de lef-

vande gillas icke. Presterne icke allenast få, utan äfven böra mottaga äktenskapets sakrament, "för att vara värdiga mönster för folket." (Czersky inträdde kort derefter offentligen i äktenskapsståndet.) — Uttryckligen ogillas dessutom Romerska presternas föregifna makt att kunna helga lefvande och döda ting, att aflösa från synder, hvarmed således äfven aflatet förkastas, Romerska magtbuden om offentliga fastor, helgonens åkallan, förbudet af äktenskap emellan protestanter och Romerska katholiker, påfvens anspråk på öfvervälde såsom Christi ståthållare. "Christus allena är församlingens hufvud: den heliga Ande företräder på jorden hans ställe."

Vår afsigt är icke här att polemisera, icke ens att granska. Det må blott anmärkas, att detta Schneidemühlska reformförsök företer en yttre likhet med den Evang. Lutherska reformationen. Begge vädja till den heliga skrift, såsom den himmelska sanningens enda säkra källa: begge förkasta Romerska biskopens öfvervälde, såsom förderfvets källa inom kyrkan: begge vilja träda utom området af detta förderfs inflytelse, men stanna inom den christna trons råmärken. Med aktningsvärd varsamhet aflägsnar sig församlingen i Schneidemühl ifrån de förvillelser, hvilka den funnit afvikande från den heliga skrifts lära. Den kyrka, inom hvilken den qvarblifver, är likväl densamma, inom hvilkens sköte den förut varit, och härvid märkes skillnaden emellan den Romersk-katholska partikularismens inflytelse i våra dagars reform, och den allmänneliga christna bekännelsens vid Evang. Lutherska trosbekännelsen.

Men äfven vid den Evang. Lutherska reformens begynnelse rådde icke sällan en vacklande ovisshet, som blott genom allvarlig och from forskning i den heliga skrift, genom christlig troserfarenhet och vetenskaplig ansträngning kunde öfvervinnas, ovissheten vid att kunna urskilja det verkligt christliga ifrån dess orena tillsatser,*) till dess Augsburgiska

*) Det är detta sökande, som ingifvit reformationens Romerska motståndare (t. ex. Möhler i dess äfven på Svenska öfversatta symbolik) det fåvitska påhittet att anklaga Evang. Lutherska kyrkan för motsägelser: de hafva nemligen sammanblandat reformatorernas enskilda meningar med församlingens egentliga bekännelse.

bekännelsen framstod som pröfningens frukt och den gemensamma bekännelsen. Man skulle vänta, att den sans och det christliga allvar, som synes hafva ledt församlingen i Schneidemühl, skulle föra dem till detta den christliga trons baner. Ett rykte var ock gängse, att så skett, men vederlades genom en förklaring af Czersky m. fl. af d. 25 sistl. Augusti, hvari medgifves, att församlingen, för att tillegna sig skydd af Tyska rikets religionsfrihetslagar, sökt uppvisa, huru dess bekännelse i väsentliga stycken öfverensstämde med Augsb. konfessionen, och icke dragit i betänkande att förklara sin förvandtskap med densamma, äfvensom med Romersk-katholska kyrkan i alla christendomens grundläror, och med bortseende ifrån menniskostadgarne och missbruken i den senare. — Hvarthän denna medelväg månde föra, skall framtiden utvisa, när församlingen, om ej allvaret är blott föregifvet, genomgått eldprofvet af bekännelsens tillämpning och verkliggörelse i christligt lif.

Församlingen i Schneidemühl började genast fira sin gudstjenst och begå H. H. nattvard i enskild hyrd lokal. Czersky är dess prest.

Söndringen ifrån Rom.-kath. kyrkan var nu börjad, och det första föredömet saknade icke efterföljd. Under Ronges ledning bildade sig en församling i Breslau i sistl. Januari månad, och uppsattes en trosbekännelse, som till ersättning för den apostoliska tron har följande lydelse: "Jag tror på Gud Fader, som genom sitt allsmägtiga ord har skapat verlden, och styrer den i vishet, rättvisa ock kärlek. Jag tror på Jesum Christum, vår frälsare, som genom sin lära, sin lefnad och sin död förlossat oss ifrån syndens träldom. Jag tror på den heliga Andes verksamhet i verlden. Jag tror på en helig allmännelig, christelig kyrka, syndernas förlåtelse och evigt lif. Amen." I denna "magra" trosbekännelse visar sig ett oförtäckt bemödande att undgå de bestämningar om Christi guddom och om treenigheten, som utgjort ifrån begynnelsen christendomens väsende. Reformen ställer sig derigenom utom christna kyrkan, är en protest, icke mot Romerska katholicismen, utan mot christendomen sjelf, så vida man icke vill åt de så kallade unitariernas tro behålla detta namn.

Med skäl var man tveksam hvad det skulle varda af denna bekännelse. Församlingens i Breslau första offentliga gudstjenst d. 9 sistl. Mars visade det snart. Gudstjensten hölls i en för tillfället för den upplåten kyrka, medlemmarnes antal uppgifvas till omkring 1,200. En Dr Steiner, lärare vid byggnadsskolan i Breslau, öppnade sammankomsten med ett tal, hvari dagen prisades såsom betydelsefull genom en hel christlig församlings befrielse från presterligt förmynderskap, och återbördandet af rättigheten att samlas enligt egen vilja, och prisa och lofva Gud efter eget sinne. Sedan han vidare prisat menskliga odlingens stora framsteg, som tillät ett renare evangelii predikan, föreslog han Ronges kallelse till församlingens prest. Efter bifall härtill infördes Ronge af Czersky och ännu en f. d. Romersk-katholsk prest. Vid altaret öfverlemnades honom verser, satta i musik till en af unga Tysklands favoritmelodier, och innehållande till mesta delen Ronges lof, uppmuntringar till den man, "hvilken tusende nämna och med jubel helsa, hvilken fört dem genom sanningens kraft utur trons mörkaste natt" att gå framåt, löften att följa honom m. m. Början af dessa verser afsjöngs nu af församlingen.

Redan häri företedde sig en märklig reform. Den gamla christenheten mottog en herde under Guds lof och nedkallan af den heliga Andes nåd öfver herden och hans verksamhet. Den nya, viger herden genom hans eget pris inför Guds altare.

Sedan R. i ett tal uttryckt sin tacksamhet, började han gudstjensten. Ur hans predikan må anföras, för likhetens skull med hvad vi äfven redan förr hört ibland oss förkunnas, att Christi ord genom missförstånd uppfattats till bokstafven och ej till andan, hvaraf händt, att tron hade blifvit innesluten i dogmer, artiklar och symboler, och christna själars helsa och salighet bunden vid bokstäfver och ord: orsaken till det mångfaldiga sedliga och yttre eländet ibland christna folken vore den origtiga uppfattningen af christendomens läror, och att man ej handlade derefter. För att bereda en bättre tid för de christna måste man se till, att Christi lära uppfattas i andan. Den allmänneliga kyrkans grundsatser äro blott dessa: "varer fullkomlige, såsom eder himmelske fader fullkomlig är", och "du skall älska Herran din Gud öfver all ting, och din nästa

som dig sjelf", m. m. Dessutom omtalades, huru Christi fiender, då han började samla sina lärjungar till en församling, utverkade, att han **kastades** i fängelse och dömdes till döden. Man har vid detta tillfälle och annars hos R. anmärkt en större obekantskap med bibeln, än man väntat af en christlig kyrkoförbättrare.

Till att fullborda skildringen af detta uppträde må ur officiella berättelsen derom anföras följande ord, som förekomma sedan det omtalats, att förslaget om Ronges kallelse till predikant blifvit emottaget med enhälligt ja: "en andelös *stillhet* följde på detta enhälliga, högtidliga svar, och det var, som om nittonde århundradets anda låtit förnimma sin mägtiga brusning genom de ljudtomma hvalfven." Denna bombastiska betraktelse, som förmodligen skall häntyfta på den heliga Andes utgjutelse, öfver Christi apostlar på pingstdagen, föranleder en annan Tysk tidning till denna anmärkning: "här kan man tydligen läsa, hvilken helig anda denna nya församling har. Det är det nittonde århundradets anda. Nå väl. Med denna anda måste då ock denna församling förgås."

Emellertid hade bildat sig en mängd af församlingar, hvilka dels antogo någon af redan uppställda trosbekännelser, dels sjelfva uppställde nya med olika innehåll ifrån den Schneidemühlskas närmande till Rom.-katholsk renlärighet intill bemödandet att af bestämd christlig tro behålla det minsta möjliga. Befarad splittring inom den började kyrkan, kanske hos några äfven farhåga för reformens misslyckande, efter deras åsigt, genom en för stor öfversigt af bestämd christlig tro, dessutom den naturliga sträfvan till förbindelse mellan dem, som åtminstone hade motsatsen emot Rom till föreningspunkt, framkallade önskan om ett gemensamt möte för alla församlingar, som nu bildat sig under benämning af Tysk-katholska kyrkan.

Detta möte egde rum i Leipzig d. 23—26 Mars. Tjugosju ombud voro närvarande ifrån 21 församlingar. Fem församlingar hade ej skickat ombud, men på förhand förklarat sig belåtna med de möjligen blifvande besluten. Blott tre prester voro närvarande, nemligen Czersky, Ronge och Kerbler.

"Den Tysk-katholska kyrkans allmänna grundsatser och stadganden, såsom de antagits vid sammankomsten i Leipzig", äro i nära öfverensstämmelse med församlingens i Breslau bekännelse. De äro uppställda i 51 artiklar under fyra hufvuddelar, innehållande stadgar rörande trosläran, gudstjenstens yttre skick och själavården, församlingsväsendet och församlingsförfattningen, allmänna kyrkovården. Vi meddelá de vigtigaste punkterna i ordagrann öfversättning, de öfriga i kort öfversigt.

"1) Christliga trons grundval skall för oss endast och allenast vara den hel. skrift, hvilkens uppfattning och utläggning frigifves åt det af den christliga ideen genomträngda och lifvade förnuftet. 2) Som vår trosläras allmänna innehåll uppställa vi följande symbol: Jag tror på Gud Fader, som genom sitt allsmägtiga ord har skapat verlden, och styrer den i vishet, rättvisa och kärlek. Jag tror på Jesum Christum, vår frälsare. Jag tror på den heliga Anda, en helig, allmännelig, christelig kyrka, syndernas förlåtelse och ett evigt lif. Amen. 5—7) Vi förkaste påfvens primat, hierarkien, och "alla koncessioner, som möjligtvis kunde göras af hierarkien, för att åter under sitt ok böja den fria kyrkan", öronbikten, celibatet (såsom tvungen äktenskapslöshet), helgonens åkallan, vördnaden för reliker och bilder, aflatet, påbjudna faster, vallfarter. 8) "Vi uppställe för kyrkan och enskilda den uppgiften att bringa våra troslärors innehåll till lefvande, tidsmedvetandet motsvarande kännedom. 9) Men vi medgifva fullkomlig samvetsfrihet, fri forskning i och utläggning af den heliga skrift, ej inskränkt genom någon yttre auktoritet, afsky tvärtom allt tvång, allt hyckleri och all lögn, hvarföre vi i olika uppfattning af våra troslärors innehåll ej finna en grund till söndring eller fördömande." 10—13) Om de två sakramenterna, dopet och nattvarden; den senare annammas under begge gestalterne (om dopets och nattvardens inre betydelse säges ingenting). 14) Den första pligten är att bevisa trons kraft genom christlig kärleks verk. — Gudstjensten (15—19) i synnerhet den del deraf, som tjenar till uppbyggelse, skall anordnas efter apostlarnes och de första christnas inrättningar, i enlighet med närvarande tids behof. Latinska språket bort-

lägges. Gudstjenstens ordning: Början: "I Fadrens, Sonens och den helige Andas namn." Sedan ingångspsalm; syndabekännelsen; Herre förbarma Dig öfver oss; Ära vare Gud i höjden; Collecta; Epistel; Evangelium; Predikan jemte vanliga böner (före och efter predikan afsjungandet af en vers), Tron; Helig Helig (under hvars afsjungande de, som ämna begå H. nattvard, framträda till altaret); i stället för kanon (katholska nattvardsritualen): ett valdt stycke ur Christi lidandes historia med instiftelseorden till nattvarden lästa af presten; under kommunionen: O Guds lam; Herrans bön; slutpsalm; Välsignelsen. — På söndagseftermiddagen ega katechisationer och uppbyggliga föredrag rum. Dessa kunna och hållas af lekmän. Inga andra högtidsdagar hållas, än de, som bestå enligt landets lagar. Dop, begrafning, vigsel m. m. ske utan afgift. "Ställning och öfverhufvud yttre uppförande i kyrkan äro, såsom uttryck af de invertes religiösa åsigterna och känslorna, öfverlemnade åt hvar och en; endast förbjudes hvad som leder till vidskepelse. "Alla platser inom kyrkan äro fria och kostnadsfria. (20—23). — Författningen (24—35) sluter sig till apostlarnes och de första christnes (presbyterialförfattning). Upptagande i förs. sker genom förklaring att vilja inträda, och trosbekännelsens afläggande. En förut icke christnad måste undervisas, aflägga trosbekännelsen och döpas. Förs. väljer andelige och äldste. De förra måste vara theologer med vitsord om lära och lefverne, äro oafsättlige, utom enligt landets lagar eller provincialsynoders beslut. Äldste väljas årligen vid Pingsthögtiden, hafva alla bestyr utom de andeliga förrättningarne. Desse välja inom sig församlingsföreståndaren, som förer ordet vid alla församl:s öfverläggningar. Förs. förklarar sig berättigad att efter tidsmedvetandet och framstegen i den heliga skrifts kännedom förändra alla dessa stadgar, men förpligtar sig, för enhetens skull, att tillkännagifva en sådan förändring för nästa allmänna kyrkomöte och begära dess utslag. — Kyrkomöten (36—51) hållas hvars femte år eller oftare: ombudens antal bör till minst $^2/_3$ utgöras af lekmän; högst $^1/_3$ må tillhöra andliga ståndet. m. m.

Efter kungörandet af dessa stadgar har uppmärksamheten särdeles blifvit fästad dervid, att den nya kyrkan kallat sig

Tysk-katholsk, derigenom bindande vid ett folk, hvad som den väl sjelf vill anse vara sanningen, och således mensklighetens gemensamma egendom. Vi kunna likväl icke lägga särdeles vigt på denna sak, då vi besinna, att christna kyrkan äfven om den vore i det lyckliga läge, att inga söndringar inom den funnes, likväl måste i sin yttre, synliga gestalt förete de olikheter, som förorsakas af de särskilda folkens olika skaplynne, att i detta hänseende en fullkomlig likformighet endast kan ega rum vid en papistisk tvångsmagts öfvervälde eller en hela menskligheten genomträngande bildning, som förmådde utplåna all olikhet; detta kyrkans folknamn kan vara egnadt att uttrycka dessa åtskilnader.

Att den nya kyrkan upptagit presbyterialförfattningen, öfverensstämmer med en önskan, som för närvarande äfven är ganska liflig ibland Tysklands protestanter. Den bristfällighet i författningen, som vidlåder till större delen den protestantiska Tyska kyrkan, har i senare tider blifvit allt mera kännbar, och för icke längesedan var Sverige för en reform härutinnan dess ideal: nu är det Skottland. Tysk-katholikerne söka verkliggöra det. Denna författning är med sann christendom icke så till vida oförenlig, att den upphäfver kyrkans sanning.

Inrättningen af gudstjensten har ock en christlig pregel. Men mindre märkbar blifver denna, då man granskar trosläran och de allmänna stadgarne. Vi finna, att till och med Breslauiska trosbekännelsen befunnits vara för bestämd, så att bekännelsen om förlossning ifrån syndens träldom genom Christum blifvit utesluten. Hvad som behålles af christlig tro är så allmänt och obestämdt, att man kan der inlägga betydelser långt afvikande ifrån det, som hittils varit bekändt såsom christlig tro. Bekännelsen innehåller ett minimum af positiv christendom. Denna nya kyrka har bildat sig i likhet med dessa större sällskaper i det vanliga umgängeslifvet, i hvilka hvar och en känner tomhet och ledsnad, om ej ett alla lifvande gemensamt intresse förbinder dem med hvarandra, eller lika tänkande inom en sluten krets glömma den öfriga mängdens närvaro. Derförutom blifver seden för det yttre uppförandet det enda bandet. Den allmänna menniskokärle-

kens pligt uppställes ganska rigtigt som den första och gemensamma; men den trons kraft, som derigenom skall bevisa sig, har sjelf intet stöd i ett samfundslif, då detta icke i en bestämd bekännelses innehåll gifver åt den enskildes håg och verk väckelse och rigtning. — Den heliga skrift bekännes ganska rigtigt som den christliga trons grundval: lika mycket måste ock gillas, att "skriftens uppfattning och utläggning frigifves åt det af den christliga ideen genomträngda och lifvade förnuftet." Men, hvad menas här med den christliga ideen? Den kyrka, som icke inskränker den heliga skrifts utläggning genom någon auktoritet, således icke heller så genom kyrkans egen, att någon olika mening betoge medborgarerätt inom kyrkan, förutsätter den, då den förbehåller hvarje enskild församling rättigheten att ändra alla dess stadgar efter tidsmedvetandet och framstegen i den heliga skrifts kännedom, förutsätter den äfven sin egen möjliga och rättvisa förkastelse genom ett tidsmedvetande, som funne sig hafva vext ifrån den den heliga skrift? Om så är, så har den börjat med ett tvifvel på christendomens eviga sanning, och gömmer således bakom sin bekännelse en tro på en renare sanningskälla. Denna vore då ingen annan, än en i verldsutvecklingen fortgående det förnuftiga medvetandets utveckling oberoende af den heliga skrift, hvilken på sin höjd blefve ett småningom obehöfligt och försvinnande medel till denna utvecklings befordran. Denna nya reformation vore då ingen reformation inom christna kyrkan; ty en sådan innebär allenast aflägsnandet af de menniskotillsatser, af de tillfälliga former, som vanställa den till sitt väsende ena och oföränderliga kyrkan, som hindra ljuset och verksamheten af den ena och oföränderliga sanningen, att "Gud var i Christo och försonade verlden med sig sjelf."

De betänkligheter, som här blifvit anförda, äro blott korta antydningar af den ovisshet om den nya kyrkans syftning, hvari dess ofullständiga och tvetydiga bekännelse lemnat dem, hvilka ej kunna fägna sig åt reformlöften, som hota att bortkasta christendomen med christendomens missbruk, barnet med badvattnet. Ronge, som uppfyllt Tyskland med en mängd af flygskrifter, för att deri äfven likna Luther, och

som i sitt skriftställeri bevisat, att huru mycket han ordar om framskridande och förbättring, så har åtminstone denna förbättring ej sträckt sig till stilens råhet och bitterhet, har icke litet bidragit att öka denna ovisshet. Man förstår honom väl, när han uttalar sitt hat emot Rom; men motsatsen emot Romerska missbruk framträda ofta i ingenting sägande eller mot christendomen vittnande fraser och uttryck, t. ex. "Menskligheten är Guds kyrka, och inom henne råder anden. Åt denna kyrka (menskligheten) har jag gifvit min ed, icke åt den eller den Romerska biskopen." Allvarligare sinnen, som icke behandla religiösa eller menskligetens heligaste och vigtigaste angelägenheter som en leksak för innehållslösa oro, kunna icke väl förlika sig med R:s försäkran, att "århundradets fortskridande är tryggadt", att "Tysklands genius redan griper efter lagerkransen", icke förtro sig till det ovissa jublet öfver befrielse från Jesuiter och Kosaker m. m., icke gilla det med christendomens fordna allvar ej förenliga sättet att i stället för fasta och bön och Guds lof samt framkallandet ur menniskans innersta väsende af tankens och hjertats allvar, "med sina vänner tömma en bägare för den goda sakens framgång", och med middagar och supeer fira dess hjeltar och deras segrar, hvarigenom, såsom en tidning anmärker, den kringresande presten får utseendet af en efter popularitet jagande riksdagsman, och den kyrkliga karakteren af hans uppträdande försvinner.

Församlingarne i Schneidemühl, Elberfeld och Berlin hade uppställt christligare bekännelser. Den i Elberfeld protesterade snart efter mötet i Leipzig emot den der uppställda bekännelsen, såsom föga christlig: sedan äfven en del af Berlinska församlingen. Slutligen förklarade ock Czersky, att han, ehuru närvarande vid mötet, ej underskrifvit Leipzigerbekännelsen. Han och många med honom, yttrar han i ett sändebref till alla christl. kath. apost-församlingar, hade haft grundade anledningar att taga förargelse deraf, att uti en christlig bekännelse just det, hvarföre den kallas en christlig bekännelse, förbigicks med tystnad, d. ä. Christus sjelf. "Hvarföre kallas vi christne? Vilja vi i Christus blott se en sedolärare, så kan man ej inse, hvarföre vi icke äfven i vår

gemenskap kunna upptaga Confucii bekännare, ty sannerligen, hans sedolära kan man ej lätt göra någon förebråelse, och tron på en Gud tillhörer äfven honom. Men i sanning: Jesus Christus är Gud." Efter anförandet af bibelspråk till bevis för Christi gudom tillägges: "Man kan efter sådana intyg knappt förstå, huru bibeln ännu kan hafva ett värde för dem, som förneka Christi guddom. Måste icke Koran för dem hafva samma värde?"

Församlingen i Berlin hade kort före mötet i Leipzig uppställt en trosbekännelse, som var en medelväg emellan den strängare katholska, ehuru icke påfviska, af Schneidemühl, och den rationaliserande af Breslau. Den antager Nicæniska tron, men med några, ehuru mindre vigtiga uteslutningar och förkortningar: den vigtigaste är om utlemnandet af bekännelsen om ett dop till syndernas förlåtelse. För öfrigt bekänner den sig "antaga isynnerhet den heliga skrift, gamla och nya test., som den christna trons enda källa, men traditionen blott så vida den öfverensstämmer med skriften. Salighetens enda vilkor är tron, men goda gerningar härflyta nödvändigt af tron. Sakramenter äro blott dopet och nattvarden; men katholska kyrkans öfriga fem sakramenter äro fromma, af kyrkan helgade institutioner. Messan sker på modersmålet, som åminnelse af Christi korsoffer." Öronbikt är ej nödig, men nyttig: biktens insegel är heligt. Presten kan ej i eget namn förlåta synder, men i Guds. Celibatet ogillas. Äktenskapet är ej giltigt utan presterlig välsignelse: blandade äktenskap äro tillåtna. Aflat, meningslösa botöfningar, vallfarter, bilddyrkan ogillas; men helgonen böra äras. Läran om skärselden förkastas, men en själens rening efter döden antages. Christus allena är församlingens hufvud: Romerska hierarkien förkastas; men önskvärdt anses, att kyrkan måtte kunna bibehålla sin "vördnadsvärda apostoliskt-biskopliga karakter."

Sedan en stor del af Berlinska församlingen antagit Leipziger-bekännelsen, vidhöllo dock några den nu anförda. Deras antal har tilltagit, och de hafva helt och hållet söndrat sig ifrån gemenskap med Leipziger-bekännelsens anhängare. Enligt ett tillkännagifvande från början af Oktober månad hade församlingarne i Bromberg, Thorn m. fl., tillsammans nio,

förenat sig med den emot Leipziger-bekännelsen protesterande Berlinska. De kalla sig protest-katholiker eller den christ-katholska kyrkan*), till skillnad ifrån den Romersk- och den Tysk-katholska.

En söndring har åter härigenom uppstått inom den sig nybildande kyrkan, af hvilkens medlemmar många funnit icke mindre frånstötande ett reformförsök, som hotade att försätta dem utom den historiskt utbildade christna kyrkan, än Roms tvångsmakt och vidskepelse. — Att ställa den nya reformationens horoskop vilja vi icke försöka. En återgång till Rom synes icke trolig, så vida denna återgång skulle förmedlas genom påfvedömets förbätterlighet eller eftergifter. Rom har alltförmycket gjort herraväldets grundsats till sin, och dess bestånd hvilar för mycket på dess konseqvens för att någonting kunna efterskänka. Jesuiter-generalens yttrande om sin orden, då man föreslog ändring i dess stadgar, kan äfven lämpas på hela Romersk-katholska kyrkan: den måste vara såsom den är, eller allsicke vara. Dess segrar, om sådana äro möjliga, i striden emot de nya protesterna, skulle icke kunna tillskrifvas styrkan af dess egna vapen, utan den trötthet, den längtan efter sorglös ro, som kan fatta slöare sinnen, hvilka utmattas af meningsstridernas oro inom deras eget upprörda läger, och dåras af den falska hierarkiens försåtliga löften att vaka öfver de sofvande, och sörja för deras andliga väl utan deras egen ansträngning.

Den nya reformationens förhållande till den kyrka, som är den redan trehundraåriga reformationens verk, är i det föregående antydd, men kan icke fullt bestämmas, så länge ej den nya vidare utvecklat och börjat sätta sig. Hvad hittills visat sig kan ej kallas frukten af besinning och mogen pröfning. Ingen folkrörelse, hvarken inom kyrkan eller staten, har börjat med mognad insigt om sitt mål. Ett är, att både klart inse och lifligt känna olägenheterna af det närvarandes bestånd: ett annat, att, då förbättringen måste ske genom

*) Ett Engelskt sällskap har bildat sig, som lemnar penninge-understöd åt denna kyrka, af hvilken Engelska episkopalisterna önska sig kunna plantera ett aflägg i Irland.

våldsamt lösryckande ifrån den moderstam, af hvilken lifvets alla rörelser, till och med sjelfva motståndet, hittills hemtat saft och näring, att oberoende deraf grunda sitt sjelfbestånd. — Augsburgiska bekännelsen, Evang.-Lutherska kyrkans föreningsband, är ock frukten af flera åratals forskning och pröfning, än den nya reformens olika symboler äro det af veckor eller månader. Den förra förbereddes också, och framkom under omständigheter, vida strängare pröfvande och till allvar manande, än de senare.

Men då vi tala om den äldre reformationens förhållande till sin yngre syster, så måste fråga uppstå, hurudan den kyrka, som alstrades af den förra, sjelf för närvarande är inom Tyskland. Den företer en tafla af icke mindre inre splittring och strid, än den, som tvedrägtsfacklan nu upptändt inom Tysklands katholska kyrka. Inom Preussen har, efter unionen mellan Lutherska och reformerta kyrkorna till den så kallade evangeliska landskyrkan, den rent Lutherska bekännelsen saknat erkännande ifrån statens sida, och dess anhängare lidit betryck och förföljelse, till dess d. 23 Juli innevar. år dem beviljades fribet att bilda egna församlingar under en af landskyrkans myndigheter oberoende styrelse, att hafva ett af staten erkändt presterskap, hvars embetsförrättningar hafva giltighet inför statens myndigheter, m. m.

Men den protestantiska kyrkan, äfven då den njutit mera skydd och frihet, har icke kunnat fägna sig af lugn och frid. En dubbel sträfvan efter oberoende har skakat den, efter oberoende af staten och af symboltvång. Det förra har likväl mera stannat inom fromma önskningars område. Det senare har i Tyskland varit föremål för undersökningar och anspråk, der vida svårare att reda och tillfredsställa än annorstädes, hvarest begreppet om kyrkans enhet är genom den yttre författningen mera lifligt och klart, och hvarje en sig så kallande vetenskaps hugskott mindre lätt kan dölja sig för en ljusare blick under christendomens förklädning. Striden mellan christendomen och det tänkesätt, som bekämpar den, blifver der en strid om christendomens rätta förstånd och uppfattning, christendomens sanning blifver medelvägen emellan sjelfständig förnuftskunskap och religiös tro, protestantismen en

rännbana för aldrig hvilande sanningar och förbättringsförslag, en utveckling, som oupphörligt söker en kyrka, i stället för ett religiöst samfund, som redan eger en sådan *).

Senast har oron inom kyrkan isynnerhet uttalat sig genom de sig kallande "protestantiska vännernas" förening. År 1841 bildades den af män, som öfverenskommo, "att genom muntliga och skriftliga meddelanden styrka sig i troget bevarande af protestantismens princip. Genast ifrån början voro alla ense derom, att enligt denna princip protestantiska kyrkans medlemmar hade att sysselsätta sig med fria utvecklingen af de religiösa sanningarne, som tillflyta oss ur den i förnuftet innehållna och genom evangelium bekräftade uppenbarelsen." Denna förenings sammankomster i Köthen, veckan efter pingst 1844, har gifvit anledning till särdeles oro. En ledamot, en pastor Uhlich, fann inom den gamla kyrkoläran förkastlig dess pietism, eller läran om arfsynden, om försoning genom Christi blod, om tron och dess rättfärdighet, dess mysticism med sina underbara hemligheter om treenigheten och gudamenniskan, dess otålsamma begrepp om kyrkan, dess förålldrade vetenskap. Sanning häri vore erkännandet af menni-

*) Ingen sansad man har någonsin yrkat symboliska böckernas oförbätterlighet. Men det är en ytterlighet, att vilja upphöja det enskilda omdömets frihet till kyrkans första grundsats, likasom det är en sådan, att vilja under tyngden af kyrkans auktoritet nedtrycka all den enskildes yttringsrätt. Tyska protestantismen sträfvar till den förra; den Engelska, om den annars i högkyrkan vill vidkännas namnet protestantism, till den senare. Mellan dessa ytterligheter måste sanningen vara en medelväg. Den enskilde kan framställa sina tvifvel, såsom en hemställan till kyrkans pröfning och dom. Ogillas de, så måste han antingen underkasta sig denna dom, eller, om han lägger större vigt på sina egna åsigter, upphöra att vara kyrkans medlem. Äfven läraren inom kyrkan eger rättighet och pligt att meddela sina förbättringsförslag, men ock, så länge han tviflar på kyrkans sanning eller är öfvertygad om dess osanning, genom beder och samvete den ovilkorliga skyldigheten att upphöra, såsom tviflande eller olika tänkande, med sitt embetes utöfning inom denna kyrka. — Härvid bör märkas, att kyrkan såsom auktoritet pröfvar och dömer, men icke disputerar; ehuru kärlekens pligt af densamma fordrar, att den icke allenast tillåter, utan äfven föranstaltar om utväg, att genom den vetenskapliga öfverbevisningens medel, återvinna den ifrån dess samfund sig förirrande.

skans ofullkomlighet, hennes pligt att söka komma derutur, erkännandet att i Jesus såsom den fullkomligaste menniska afspeglade sig den heliges och osynliges väsende m. m. En annan, en pastor Wislicenus, sökte besvara den frågan, om skriften eller andan är protestantiska kyrkans princip, och fann, att förnuftet måste vara berättigadt och förpligtadt att fortbilda christendomen, att blott då, när vi erkänna den heliga anda, som den sig utvecklande christendomens ledande princip, och underordna bibeln under honom, återvända vi tillbaka till den ursprungliga christendomen. Denna sistnämnda grundsats är nog tvetydig att både kunna godkännas af katholicismen, som erkänner sig sjelf, Romerska hierarkien, aflatet, relikdyrkan m. m. inberäknade, vara en sådan utveckling, och af en christendomen upphäfvande rationalism.

Den upplösning eller motsats emot sig sjelf, hvartill protestantiska vännernas läror syntes föra kyrkan, en farhåga, som äfven ökades genom deras användning af sin förmenta frihet och upplysning vid folkundervisningen och fullgörandet af presterliga handlingar, framkallade protester af de i öfvan antydda mening kallade pietisterna. Dessa protester åter framkallade i sin ordning sådana af den fria utvecklingens anhängare, och adepterna af den temligen allmänt utbredda theologiska vetenskapliga åsigt, som förlorat sin karakter och hållning, om af de begge sidor, emellan hvilka den löverar sig fram, någondera försvunne. Sist har ock magistraten i Berlin funnit nödigt att inför preussiska thronen frambära sina farhågor för vetenskapens och kyrkans frihet, sina klagomål öfver "pietismen", och dess föreningsband, ett af Prof. Hengstenberg i Berlin utgifvet theologiskt tidningsblad *).

Under denna jäsning och splittring har den nya katholska kyrkan uppträdt inom Tyska länderna med begäran att ifrån regeringarnes sida vinna godkännande och skydd. Protestantiska regeringar (t. ex. Preussen) hafva beslutat att låta den ostörd vidare utveckla sig, för att derefter bestämma dess förhållande till staten. Enskild gudstjenst har blifvit den till-

*) Magistratens adress af d. 22 Aug. och Konungens svar äro nyligen meddelade i tidningen Aftonbladet för d. 23 Oktober innev. år.

låten, namnet katholiker dess bekännare vägradt (de kallas katholska dissidenter), dess prester och församlingsföreståndare kunna icke i denna egenskap offentligen uppträda: presternas embetsförrättningar godkännas ej af staten, dop och begrafningar böra anmälas hos distriktets evangeliska pastor; vigsel borde, för att ega giltighet inom staten, ske af en evangelisk prest, ett stadgande, hvaremot både dissidenter och evangeliske protesterat. Bruket af protestantiska kyrkor (de Rom.-katholska äro naturligtvis stängda för dissidenter) är inom Kurhessen förbudet, var det ock, ehuru förgäfves, i början inom Preussen, men är nu tillåtet, om kyrkostyrelsen på hvarje särskild ort det medgifver, hvarvid vanligen skillnad göres emellan den christ-katholska och Leipziger-bekännelsens den apostoliska tron ogillande anhängare. — Af Romersk-katholska regeringar mötes reformen med mera ogenhet. Dock berättas Österrikiska regeringen hafva tillåtit en församlings bildande i sjelfva Wien. — Hela antalet af nya katholska församlingar upptages i oss bekanta senaste uppgifter till 156, af hvilka dock många bestå af några få personer.

Uti en i nya kyrkans intresse vid höstens början af trycket utgifven berättelse upptages antalet af de "mera betydande", intill Juli månad bildade församlingarne till 109, alla, utom den i Schneidemühl, stiftade sedan innevarande års början, de flesta inom Mars—Maj månader. Af dessa äro inom konungariket Preussen 76 (hvaraf i Schlesien 33, i Preussen 8, i Posen 7, i Pommern 1, i Brandenburg 6, i Sachsen 6, i Westphalen 7, i Rhenprovinsen 8), i konungariket Sachsen 11, Hannover 1, Würtemberg 3, Bäjern 1 (förbjuden af regeringen), Storhertigd. Baden 1, Hessen 6, Kurfurstend. Hessen 2, Storhert. Meklenburg 1, Hertigd. Braunschweig 1, Nassau 3, Dessau 1, Frankfurt a. M. 1, Bremen 1. — Utom Tyskland skall i London en af påfven oberoende katholsk kyrka hafva bildat sig. I Frankrike har saken deltagande genom Gallikanska kyrkans artiklar, genom Jansenismen, den första revolutionens och kejsaredömets oberoende af påfven, och efter Juli-revolutionen genom Chatels och Auzous försök att upprätta en "Fransysk-katholsk" kyrka.

Staden Magdeburgs Magistrat, som genast helsade den ›rjande församlingen välkommen och lofvade den skydd ›h understöd, skänkte den det rymliga koret af den till ull-agasin begagnade St. Sebastianskyrkan, och gaf en penninge-mma till korets afskiljande och inredning till fullständig rrka. Detta är den första, kanske hittills den enda, Tysk-ıtholikernas kyrka. Den anses rymma omkring tusen personer. örsamlingarne lida brist på prester, emedan ifrån Romersk-atholska kyrkan högst få hafva affallit till den nya. Ordina-onen verkställes af dessa öfvergångare.

De jäsningsämnen, som röra sig inom hela Romersk-ıtholska kyrkan, såsom fordran på celibatets upphäfvande, l mildring af hierarkiens betryck, knot öfver vidskepelse . m. hafva vi här förbigått. Men dessa äro ock utbredda om denna kyrka i Tyskland, och bidraga att fullborda den fla af förvirring, hvilken visar sig betänkligare, ju mer rö-lserna vilja taga en politisk karakter. Det är icke första ingen Tyskland råkat i denna babyloniska förbistring, i hvil-en ingen förstår den andras mål. Men det vore första gån-en, om det nu skulle kunna eller få sjelft reda sina trass-de förhållanden. När tiden är fullbordad att dem reda, ch åt hvilken denna gång Herrans och Gideons svärd varder etrodt, vore det tadelvärd förvetenhet att vilja utforska.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

---

[48] Erik-Jansismen i Helsingland. Historisk och dogmatisk framställning jemte vederläggning af läran. Gefle 1845, A. P. Landin. 204 sidd. 12:o. (Priset: 32 sk. B:ko.)

Denna förtjenstfulla skrift skildrar och granskar en inom Svenska kyrkan uppkommen rörelse, som är af stor märkvärdighet, som hotade att blifva vådlig, och ännu icke har upphört. Erik-Jansismen är ock ett reformförsök, men inom den Evang. Lutherska kyrkan. Den började ock ifrån en annan sida. Den nykatholska reformationen angriper i första rummet kyrkans författning; denna angriper sjelfva medelpunkten af lärobegreppet. Den ena visar sig just derigenom som en katholsk, den andra som en protestantisk reformation.

Bonden Erik Jansson ifrån Österunda socken i Upland (den del deraf, som hörer till Vesterås län), född år 1808, redan tidigt väckt till uppmärksamhet på sitt andeliga lif genom inflytelsen af icke blott kyrkans allmänna uppfostringskraft, utan ock af en på hans hemort för omkring tjugo år sedan uppkommen, af sanning och villfarelse blandad religiös rörelse, bildad genom flitig läsning af den heliga skrift och flera goda andaktsböcker, öfvad genom denna läsning i den skarpsinnighet och talförmåga, hvarmed han äfven af naturen var utrustad, i den uppmärksamhet på sig och andra, den hemmastaddhet i verlden, den besinningsgåfva, som alltid äro frukterna af religiös förståndets och hjertats odling, hvilken genom sin bildningskraft oftast ersätter och gör omärkbar bristen af hvad man egentligen kallar lärd undervisning, — företog sig för ett par år sedan att uppträda som predikant och snart som reformator inom kyrkan.

Romerska Katholicismen sätter menniskans rättfärdiggörelse genom Christum såsom en den guddomliga nådens fortskridande verksamhet inom menniskan, så att hon i mån af sin sedliga fullkomning varder allt mera rättfärdiggjord inför Gud, och kan dervid äfven hinna här i lifvet den fullkomlig-

het, att hon öfverflödar i goda verk. Protestantismen finner den heliga skrifts lära icke öfverensstämma med denna bekännelse. Menniskan kan icke vara i gemenskap med Gud, utan att vara fullkomlig. Men hennes medskapade fullkomlighet är förlorad, den genom nya födelsen förnyade andeliga menniskans är ej fullt vunnen, emedan syndens magt ej är fullt öfvervunnen. Men tron är Guds gemenskap, och i och genom denna är menniskan fullkomlig genom Christi henne tillräknade rättfärdighet; och denna lefvande tro bär frukt i lefvernets till allt större fullkomlighet fortskridande helgelse, och i förening dermed tillväxande vishet och salighet, till dess allt varder fullkomnadt genom segren öfver döden i den troendes död. — Med godkännandet af protestantismens grundsats, att tron allena är rättfärdiggörelsens vilkor och medel, vill methodismen förena den sats, att menniskan inom detta lifvet kan uppnå den fullkomlighet i lefvernets helgelse, att det onda icke mera låder vid henne. Erik-Jansismen går ännu ett steg längre, att menniskan, i samma ögonblick hon har den rätta tron, också är helgad och fullkomnad, så att i allt, hvad hon tänker, talar eller gör, icke mera finnes någon synd. Kyrkan lärer: tro på syndaförlåtelse genom Christum, så äro ock synderna dig förlåtna. Nå väl, mena Erik-Jansisterne, tro också, att sjelfva benägenheten till synd är borttagen, att helgelsen är fullbordad, så är ock naturens syndaktighet borttagen, helgelsen fullbordad. Christus är den troendes lif, men i det hjerta, der Christus lefver, kan icke synden bo. I tron gifves den helige Ande, som renar, upplyser och helgar menniskan, så att all ofullkomlighet är försvunnen. Den trogne kan derföre icke heller bekänna sig vara en fattig, syndig menniska: han är rik, han är ren genom Guds nåd och kraft i honom.

Christendomen predikar fördömelse och rättfärdighet: fördömelse utom Guds nåd i Christo, rättfärdighet genom denna nåd. Likasom det icke sällan händer, att menniskor så lifligt känna sin syndaskuld, att de tvifla och misströsta om nåd, så händer ock, att deras förtröstansfulla blickar, fästade vid nådens klarhet, icke ens varsna den mörka grund, öfver hvilken denna klarhet är utbredd.

Christendomens lif är klagan och fröjdesång: klagan ur djupet af det hjerta, som törstar efter den lefvande Gud, fröjdesång ur djupet af samma hjerta, vederqvickt genom försoningens nåd. Ingendera får försvinna ur menskliga lifvet här på jorden: det är en strid i hvarje dess stund, såsom hela lifvet sjelft är en strid, som slutligen ändas med förlossning och seger. Men det bör ock vara seger i hvarje stund, och

genomflätas derföre af de ljud, som klaga lifvets nöd och dem, som prisa dess härlighet och fröjd.

Så börjar ock den fullständiga gudstjensten med allmän syndabekännelse, som dock omedelbart öfvergår i Guds pris och lof.

Den heliga skrift, som skildrar mensklighetens och den enskilda menniskans strid och seger, visar ock derjemte på en gång både menniskans naturliga ofullkomlighet och hennes fullkomlighet i Christo, och det är deraf lätt förklarligt, huru den, som ensidigt uppfattar sitt tillstånd såsom det ena eller andra, icke vill låta sig af skriften öfverbevisas om sin villfarelse. Isynnerhet måste detta vara fallet med dem, som deraf fatta benådningens frid och kraft, och berusade af sällhet och den deraf hänförda viljans för ögonblicket stegrade böjlighet och styrka finna christendomens ideal, mensklighetens fullkomning, verkliggjordt hos sig sjelfva. Erfarenhet häraf är icke sällsynt, och ännu mindre sällsynt dess motsvarighet inom det hvardagliga lifvet, nemligen den känslans glöd i stunden af ett ädelt beslut, ett oegennyttigt löfte, för hvilken motstånd eller hinder för uppfyllelsen synes omöjlig. — Det, ehuru ensidigt, sanna i en sådan tro, det tjusande i en förmodad ögonblicklig uppenbarelse af Guds herrlighets kraft inom den enskildes lif, i det språng, som på en gång flyttar ifrån fortskridandets långsamma möda till helighetens och vishetens saliga mål, förklarar den hänförande magt, som ligger i en sådan predikan, och det qval af tvifvel och fruktan att stå emot Guds Anda, som inom dess krets fattar äfven dem, hvilka ej genast förlora sin sans. — Måtte vi icke här, vid den företeelse, om hvilken nu närmast är fråga, äfven få erfara yrselns vanliga följd, det andeliga lifvets domning och matthet.

Excentriska yttringar af det religiösa lifvets öfverspänning i både misströstan och hopp förete sig icke sällan. Hvarje tid har, om vi få begagna ett par medeltidsord för saken, sina flagellanter och Begharder, och, om man ej vill hålla alltför strängt på jemförelsen, Svenska kyrkan har i våra dagar i predikosjukan och Erik-Jansismen haft profstycken af dem begge. Att anklaga kyrkan, så vidt den ej förlorat det andeliga lifvets friskhet och kraft, för dessa villfarelser, kan icke falla någon sansad menniska in: att derföre hos oss anklaga läseriet, utan noggran bestämning af hvad ondt man dermed menar, tillåter ej oväldig rättvisa, då numera ordet, såsom vanligtvis händer, genom bruket i högst olika granskares och domares hand blifvit ett mynttecken med bortnött pregel.

Att Erik Jansson vid sitt första uppträde äfven vid sin predikan om trons ögonblickligt helgande kraft kunnat vara sjelf bedragen och bländad af sin läras skenbara sanning, är icke otroligt. Men märkvärdig är den hastiga öfvergången ifrån ett fromt sökandes ödmjukhet till försöket att uppträda som undergörare och profet, ehuru han misslyckades i båda, till tillförsigten att kunna meddela den heliga Anda genom handpåläggning och bön, och äfven blott genom den magiska tjusningskraften af en blick, ett handslag, till förklaring af oförsonligt utrotningskrig emot kyrkan genom uppmaning att förbränna dess godkända andaktsböcker, af uppror mot verdslig öfverhet genom uppfordran, ehuru lyckligtvis ej hörsammad, till sina anhängare att med våld försvara hans person, till bildande af en ny kyrka genom presters kallelse och vigning. Och slutet visade i den möjligtvis bedragne en osedlig och bedräglig man; Förf. till nu anmälda skrift har särdeles lyckligt jemfört honom med Thomas Münzer.

Erik Jansson uppträdde på en ort, hvarest redan herrskade en stor det andeliga lifvets rörlighet. Man förvånas vid beskrifningen af denna vakna uppmärksamhet på religiösa frågor, detta sökande i skrifterna, om det ock så hafver sig, denna rörelse ibland gamla och unga, både till sin yttring mera liflig och sin syftning mera djup, än den som företer sig inom och för hvad man kallar en högre bildnings kretsar och dagens frågor.

Men vi hänvisa den, som önskar närmare kännedom om Erik-Jansismen och dermed sammanhängande förhållanden till den utgifna skriften derom. Dess Författare har sjelf stått i nära beröring med de handlande personerna, och varit orons skådeplats nära. Ifrig försvarare för läseriet skonar han icke Erik-Jansismens styggelser, och vederlägger med styrka och stor och väl använd bibelkunskap. — Någon enda Förf:s hänförelse af ensidigt nit (t. e. sid. 74 i förklaringen af 1726 års konventikelplakat) eller ouppmärksamhet störa icke det helas utmärkta förtjenst. — Anmärkas bör, att Förf. vid slutet tillagt Svenska öfversättningen af Augsburgiska bekännelsen.

L. A. A.

[49] Predikningar öfver Sön- och Högtidsdagarnes Evangelier, en hel Årgång, författade och utgifna af *Magn. Friedr. Roos*, fordom Special-Superintendent och Kyrkoherde i Lustnau, och nu på Svenska öfversatta af *J. Ternström.* Stockholm, Z. Hæggström 1845. XII och 425 sidd. 4:o. (Pris: 3 Rdr 24 sk. B:ko.)

Magnus Fredrik Roos är ett välkändt namn, som äfven hos oss vunnit anseende och förtroende. Flera af hans asketiska skrifter äro utgifna på Svenska och hafva länge varit begagnade till näring för troslifvet i vår kyrka. Till dessa sluter sig närvarande predikosamling. Den är foster af samma anda, bär samma anletsdrag, som dess nämnda förut bekanta syskon, och framträder derföre icke helt och hållet okänd. En kort anmälan synes derföre vara tillräcklig.

Hvad som främst karakteriserar denne Förf., är det oviktliga vidhållandet af bekännelsen samt den allvarligt praktiska syftningen. Han är orthodox i detta ords fulla mening och träder icke en hårsmån från den protestantiska kyrkans bibeltrogna konfession. Hans tro är ock icke blott munnens utan tillika hjertats bekännelse, och afspeglar sig derföre ofördunklad i hans skrifter, hvilka alla vittna om den rätta grunden för all christlig bekännelse, nemligen det gamla, i alla tider beståndande: jag tror, derföre talar jag. Denna tro gifver ock åt framställningen klarhet, kraft och innerlighet. Härigenom har han blifvit i sann mening populär, ty det sannt gudomliga är ock det sannt menskliga emedan det allena tillfredsställer menniskoandens behof. Äfven de, som i dogmatiskt hänseende icke fullt öfverensstämma med honom, hafva ej kunnat förbise dessa förtjenster, och de med honom liktänkande sätta honom och hans skrifter med allt skäl mycket högt.

Dessa predikningar äro hufvudsakligen af dogmatiskt innehåll, Äfven då någongång ett moraliskt ämne afhandlas, sker det alltid under tydlig, stundom utförlig, hänvisning till den dogmatiska grundvalen. Så bör ock vara. Derigenom blifva dylika predikningar rent christliga och grundade på christlig motivering; derigenom undgå de den allmänlighet, i följd hvaraf stundom predikningar höras inom christna kyrkan, som likasåväl skulle kunna hållas i en judisk synagoga eller muhamedansk moské. Men för hvarje sann christen kan det ej vara annat än störande, om han sålunda finner en predikan, huru väl den ock föröfrigt blifvit affattad, ej vara hvad des främst af allt bör, ett från sann tro utgående lefvande vittnesbörd om nåden i Christo, predikan kan ock detta förutan icke blifva en betydelsefull beståndsdel af christna församlingens offentliga gudstjenst. Förf. har medelst sin rena och lefvande tro funnit det häri rätta och sålunda öfverallt uppfyllt de apostoliska föreskrifterna att tala såsom Guds ord och så att församlingen deraf får förbättring.

Förf. hörer ej till dem, som tro sig göra en evangelisk predikares verk, då de blomsterströ än en än en annan del af

sanningens väg, utan till dem, som söka utvisa denna väg, sådan den verkligen är, och leda de på den vandrande. Han är ej vältalare. Men han talar väl, det är, han talar med sanning, och hvad han framställer utgår från varm öfvertygelse och rik erfarenhet. Aldrig felar han mot fordran af enhet i ämne, ordning i disponerandet, sammanhang i afhandlandet. Framställningssättet eger en ovanlig enkelhet och stilen visar hardt nära motsatsen mot de hos Tyska författare vanliga långsträckta och invecklade periodbyggnader.

Detta allt vore lätt att med exempel och citater bekräfta. Men ref. hänvisar heldre till sjelfva boken.

Öfversättaren förtjenar tack för sin möda. Han har uti ett förord rekommenderat denna predikosamling till bruk vid husandakt. Dertill är den ock passande. Mot ett yttrande i nämnde förord, nemligen det som sid. IX säges om "de stora andeliga sällskaperna", skulle ref. vilja protestera, åtminstone mot den allmänlighet och nog tydliga hänsyftning på vår kyrka, Öfvers. gifvit detsamma; dock kan vara nog att blott i förbigående anmärka detta.

"A. E. K."

[50] Geologi och Mineralogi betraktade med hänseende till den naturliga Theologien af *William Buckland*. Öfversättning från 2:dra Engelska original-upplagan af *Gustaf Thomée*. Tvenne delar, med 32 qvartplancher, hvilka åtfölja 1:a delen. [Utgörande 50:de och 51:sta häftena af Bibliothek i Populär Naturkunnighet, eller 10:de och 11:te häft. af dess andra afdelning, Bridgewater-Afhandlingarne]. Stockholm hos Z. Hæggström 1845. (Subscriptionspris för båda delarna 4 R:dr 36 sk., för andra köpare 7 R:dr 4 sk. B:ko.)

Författarens inom Geologien frejdade namn ger anledning till stora förhoppningar, som detta verk ej heller sviker. Kort men klart framställer han de Geologiska forskningarnas hufvudresultater, och i sammanhang dermed de moraliska reflexioner öfver en gudomlig verldsordning, som i anledning deraf erbjuda sig och som Bridgewater-afhandlingarnes författare äro pligtige att framställa. Utom hans vetenskapliga lärdom gör hans nationallynne, såsom Engelsman, honom dertill särdeles skicklig. — Såsom väl är kändt, hafva alla bättre Engelska skriftställares arbeten en egen gemensam nationell karakter, bestående särdeles deruti, att de utgå ur en naturlig sedlighetskänsla och häntyda på ett moraliskt syftemål. De sakna väl Fransmännens oratoriska stat, men förfalla också ej till deras

ofta tomma ordsvall; de sakna kanske Tyskarnes skarpsinniga dialektik; men trötta ej med deras ofta torra och långdragna scholastiska hårklyfverier. — Engelsmännens vältalighet är äfvenets talande kraft, deras deduktionssätt är den sunda tankegången. Fastän detta gäller om deras skrifter i både vitterhet och vetenskap och hvarpå exempel ur deras roman- samt poetiska och philosophiska litteratur äro lätt tillgängliga, men här ej på sin plats, så gäller det i ännu högre grad deras naturkunnighet. Naturkunnigheten är ett af deras presterskap allmänt älskadt och med förkärlek odladt studium. Deraf kommer det, att hos dem så många skrifter utkomma, som sträfva att sätta de naturvetenskapliga upptäckterna i sammanhang med theologiens och uppenbarelsens läror, hvarpå vi i början af nu anmälda skrift hafva ett exempel. — Andra kapitlet har till öfverskrift: De geologiska upptäckternas öfverensstämmelse med den heliga skrift. Denna anda genomgår de af vår Förf. ofta citerade skrifterna uti naturliga theologien af Ray, Paley och Derham. Den sistnämndes så kallade *physiko-theologi* är ett gammalt klassiskt arbete, som blifvit öfversatt och utgifvet på de flesta språk, äfven på Svenska. Hit hörer jemväl det för få år sedan på Svenska öfversatta: *Davy, en naturforskar's sista dagar*. Och hela Bridgewater-litteraturen afger härpå det mest talande exempel. Att vår Förf. väl uppfyllt detta mål, hafva vi ofvan antydt.

Sedan han i korthet bevisat den geologiska kunskapens sammanhang med menskliga odlingen i allmänhet och vigt för dess framskridande, dess omfång och förhållande till uppenbarelsen, visar han först skillnaden mellan *oschichtade* och *schichtade* hällearter, samt att de förras bildning otvifvelaktigt föregått de sednare, och att för dessa sednares bildande gifvits flere s. k. geologiska perioder, hvarföre egentliga bevisen äro de olika systemer af stenvandlade djur och växter, som i dessa förekomma. Sedan gifver han i sammanhang härmed en kort, men tydlig teckning af de särskilda (den primära, öfvergångs, sekundära och tertiära) formationernas mineralogiska och naturhistoriska karakter. Emedan, enligt hvad här visas, 1:o en tid varit, då inga lefvande varelser funnits, och 2:o de under de särskilda perioderna existerande organismer omöjligen kunna härledas genom en (i följd af större utveckling) succession af hvarandra (såsom somliga påstå, men hvilket Förf. vederlägger); så måste inom den geologiskt bestämbara tiderymden omedelbara skapelseakter inträffat, så väl till de första lefvande varelsernas, såsom ock till de särskilda djur- och växtarternas frambringande. — Detta är i Förf:s tanke ett påtagligt bevis för en gudomlig i skapelsen uppenbarad allmagt.

Skapelsens gudomliga *vishet* skönjes så väl uti hvarje djurarts egna bildning, hvilken uti de minsta delar på det fullkomligaste motsvarar de särskilda varelsernas i skapelsen utstakade lefnadsordning, som ock uti den stora harmoni, som, oaktadt de individuella skiljaktigheterna, eger rum mellan hela skapelsens bildningsformer. Typen för hela djurverlden tycks vara utkastad redan i de första grofva djurformer, som lefvat i de äldsta geologiska perioderna, och ehuru genom de stora förändringar, som afslutat hvarje sådan epok, allt då lefvande lidit undergång, så har dock i den nästföljande lifvet åter framträdt efter samma ursprungliga plan, men i föryngrad och likasom mera fulländad gestalt, tills det med menniskan och de med henne samtidiga djur och växter vunnit den största för oss kända fulländning.

Skaparens *godhet* ådagalägges deraf, att alla varelser befinnas så inrättade, att de varit och äro i besittning af den största möjliga njutning och lycksalighet, hvilken ej förringas af t. ex. de köttätande djurens grymhet. Deras ändamål är, enligt kap. 13, att genom så hastig och smärtfri död, som möjligt, befria sina medvarelser från den hjelplöshet och lidande, som sjukdom och ålderdomssvaghet annars skulle förorsaka.

Dessa bokens grunddrag, som afhandlas i de 14 första kapitlen eller till och med sid. 84, få i det följande den utvidgning, att Förf. af de särskilda slagen af djur och växter bevisar en gudomlig plan för skapelsen. Han får nu (sid. 84—298) tillfälle att i mera speciella delar beskrifva de olika alster, som han förut blott i allmänhet antydt.

Särdeles lärorik och upplysande är i detta afseende den vid bokens slut bifogade kartan: *imaginerad genomskärning af jordskorpan*, efter Webster och Buckland, ämnad att gifva ett begrepp om de stratifierade hällarternas lagring och förhållande till de ostratifierade, samt den á densamma sammanställda teckning af de djur och växter, som vid hvarje olika ålder af jordens historia bebott densamma. Ändtligen p. 298—327 visar Förf., huru anordningen af jordskorpans särskilda lager med största vishet äro anordnade för menniskans nytta vid fossiliernas bearbetande. Han fäster der speciell uppmärksamhet bland annat på kolgroupens schichter, hvarest jernmalm förekommer i närheten af det till dess utsmältning erforderliga kolet, vidare på rubbande krafters fördelaktiga inverkan på jordlagren, hvarigenom så väl mineralgångar blifvit frambragta, som möjlighet beredd att finna och bryta desamma, äfvensom på de åtgärder, hvarigenom underjordiska vattentillgångar och källor blifvit beredda. Efter en kort blick på mineraliernas byggnad och sammansättning, sammanfattar

han resultatet af det hela i ett kapitel, hvars slutmening är denna: "Jordens innersta djup sammanstämmer med de himlakroppar, som rulla i den ändlösa rymden uti beprisande af deras gemensamma upphofsmans och upprätthållares ära och förkunnande af hans lof; och den naturliga religionens rön förenar sig harmoniskt med uppenbarelsens vittnesbörd och härleder verldsalltets ursprung från viljan hos ett enda evigt herrskande förstånd, hos den allsmägtige herrskaren öfver och första orsaken till allt, som i verlden är. Han är densamma i går, i dag och desslikes i evighet, han var det innan bergen voro eller jord och verld voro skapade, han, Gud från evighet, utan begynnelse och utan ända."

Vid jemförelsen af denna nu anmälda bok med den förut i samma Bibliothek utgifna "*Mantells Geologiens under*" finnes den skillnad, att Mantells utgör en systematiskt bearbetad framställning af denna vetenskap, ehuru i populär stil, och äro der således alla dess delar mer eller mindre utförligt afhandlade, då Buckland deremot gör den systematiska sammanställningen blott i största korthet, för att de framställda fakta må vara begripliga och ega sin bevisande kraft. Theoretiska detaljer äro i form af noter och bilagor dels af Förf. dels af en annan bland vår tids utmärktaste geologer, Agassiz, tillagde och utgöra andra delen. Dessa äro af ett ofta högt theoretiskt värde. Ganska intressant är jemväl det tillagda bihanget om jordtemperaturen. Dock kan första delen äfven utan dessa läsas. Stilen är så populär, att den af hvarje bildad läsare begripes. Vi rekommendera den högeligen hos alla, särdeles hos presterskapet, som deraf böra vinna en vidgad blick af Guds i skapelsen och försynen uppenbarade egenskaper.

Öfversättarens välkända namn garanterar öfversättningens ledighet och goda beskaffenhet. Dock är den ej fullkomligt felfri; sålunda förekommer t. ex. Del. I. s. 76 uttrycket svafvelsyrad vätgas i stället för svafvelbunden vätgas.

— MZ —

[51] Första Begreppen i Populär Naturkunnighet af *Gustaf Thomée.* Stockholm Z. Hæggström. 195 sidd. 12:o. (Pris: 32 sk. B:ko).

Naturkunnigheten har i sednare tider gjort sig till ett behof ej blott för industriidkaren, som af särskilda delar deraf gör tillämpning, utan för hvarje bildad menniska. Läroverkskommitteernas och Skolrevisionernas ledamöter hafva också redan i flera år, enligt hvad deras tryckta berättelser anföra,

varit af den tanka, att undervisning deri borde meddelas vid de allmänna läroverken, och timmar dertill hafva uti nu gällande skolordning blifvit anslagna. Ändock har undervisningen deri uteblifvit, emedan dertill passande läroböcker och skicklige lärare saknats. Ännu tyckes det också ej vara ibland sakkunnige och för dessa ämnen intresserade personer afgjordt, huru långt denna undervisning skall drifvas och på hvad sätt den bör meddelas. Att dömma af de få lärotimmar, som enligt skolordningen endast i skolans första klasser, äro bestämda till inhämtandet af "kännedom af naturens alster och allmänna fenomener", tycks man trott att detta var en mycket lätt sak, som ett spädt barn på kort tid borde kunna lära sig. Författare af läroböcker, såsom förut Hartman och ännu mer författaren till här anmälda lärobok, tyckas också i öfverensstämmelse härmed, måhända i tanka att boken, såsom antagen lärobok, skulle genombinnas på den föreslagna tiden, sökt att i så stor korthet som möjligt och inom ringa omfång framställa det vigtigaste af alla naturkunnighetens delar. Efter ref:s omdöme och med den erfarenhet han eger af ungdoms handledning i dessa ämnen, är denna sak hvarken så lätt, ej heller låter den, om målet skall vinnas, så knapphändigt affärda sig. Kunskapen blir på detta sätt dels *föga varaktig*, emedan en sammanhopad framställning af fakta utan kringskådande insigt af deras rätta betydelse faller ur minnet, på samma gång som någon länk bortfaller ur det schema, hvarefter de inhämtats, dels äfven *föga bildande*, emedan de mest måste inläras med minnet, utan att tanken får tid göra sig verksam.

För vår del tro vi, att naturens kännedom bör och kan inhämtas på ett sätt, som gör densamma både verksam i afseende på den intellektuella utvecklingen, och fruktbärande för lifvet. Men då måste den vidlyftigare behandlas och följaktligen mera tid deråt förunnas. — Den kunde börjas redan i skolans första klasser och fortsättas igenom hela läroverket, och först vid afgången till akademien tro vi, en någorlunda fullständig kurs kan hinna vara genomgången. I de första klasserna, der lärjungens sinnliga uppfattning är liflig, borde denna utbildas, genom studium af naturalster, t. ex. af Naturalhistorien. Ynglingars lust för att göra samlingar, t. ex. af stenar, mynt, fogelägg m. m. bevisar att sådant är lämpligt för deras ålder. Den så svår ansedda mineralogien kunde till och med, tro vi, bibringas efter ett naturligt system, der egentligen yttre kännetecken, såsom form, glans, hårdhet, streck m. m. begagnades till mineraliers igenkännande. Med denna kunde början göras i första klassen af skolan, och då kursen ej borde innefatta mer än de vigtigaste af fäderneslandets mi-

neralier, hvaraf läroverket borde ega en samling, kunne den väl att der afslutas. Insamling deraf utom skolan kunde väl vara frivillig, men likasom undervisningen, ehuru meddelad efter en kort mineral-tabell, såsom lärobok, hufvudsakligen (såsom all undervisning för den spädare åldern) vore muntlig, så vore af mineralkunskapen autopsi det hufvudsakligaste, såsom den i sjelfva verket också alltid är vid naturalsters igenkännande. Vi äro säkre, att gossens blick för naturens rikedom i detta hänseende skulle redan vara vidsträcktare, än nu är mången äldre mans, som ej vet af mer än tvenne sorters stenar, nemligen malm och gråsten. I följande klasser vidtoge botanik med insamlings- och examinerings-åliggande för lärjungen, hvilket mera fordrade och uppöfvade eftertankan, samt vidare zoologi. Museer af de allmännaste djur med typiska känneteeken för åskådlig undervisning kunde troligen lätt erhållas genom skänker från kringliggande trakter, hvarförutan tecknade afbildningar vore nödvändiga. Uti läroverkets högre klasser, sedan mathematiska hjelpvetenskaper till viss grad vore inhämtade, kunde mekanik (och kanske astronomi), physik och kemi läras, samt en kort framställning af geologien, hvartill alla förut nämnda behöfvas som hjelpvetenskaper, afsluta kursen till ett någorlunda fulländadt helt. Endast på detta sätt och under mångåriga fortsatta studier tro vi kännedom om naturen kunna på ett tillräckligt fruktbärande sätt inhämtas. Huru långt man bör kunna hinna i hvarje särskild vetenskap, kunna vi icke afgöra. Dessa ämnen äro hittills så litet pedagogiskt behandlade, att man ännu ej vet, huru lång tid för hvarje ämnes försvarliga inhämtande bör åtgå för den ålder, hvarom här är fråga. Så lång lärotid bör åtminstone meddelas hvarje ämne, att lärjungen hinner göra sig hemmastad inom dess område, ej heller förr lemnade detsamma, innan han känner de mest framstående hufvudpunkterna deri, och vet på hvad ställe i systemet han skall återfinna eller placera de detaljer, hvarom vidare fråga kan uppstå. Skulle 4 à 6 timmar i veckan under en lärotid af 8 à 10 år, d. v. s. från ynglingens 8:de till 18:de år, härtill anslås, så förmodar ref., att derefter beräknade kurser skulle motsvara här åsyftade ändamål. Man torde tycka att denna tidsuppoffring är för dryg; vi tro att mindre tid ej förslår, så vida kunskapen skall bli grundlig och bildande. Vi tro också, att då man lefver i en tid, hvars rigtning är hufvudsakligen bestämd af naturvetenskapernas odling, man ej får anse hemmastaddheten i sin egen samtid med denna uppoffring dyrköpt. Skulle också derigenom någon tid borttagas från de gamla språken, på hvilkas studium vi frukta att naturkunnigheten kommer att göra in-

träng, så bör man besinna, att en än så hög beläsenhet uti dessa i våra dagar ej är tillräcklig till allsidig bildning. Man bör också märka, att naturvetenskaperna, om de allvarligt odlas, liksom allt vetande, ega en hög grad af bildande kraft på själen, och att de derigenom fördelaktigt bidraga till öfriga kunskapsarters reda och klarhet, och att de läroämnen, som blifva framskjutna till en mognare ålder, sedan själskrafterna genom förutgående studier äro mera uppöfvade, hvilket möjligen i en framtid torde blifva fallet med de döda språken, ej då behöfve lika lång lärotid, som då de bibringas ett spädare förstånd. — Derigenom behöfva *realistiska* kunskapsarten vid undervisningen ej undantränga de *humanistiska*, eller tvärtom, utan begge slagen ömsesidigt bidraga till hvarandras fulländning och en mångsidig bildnings utbredande.

Hvad här anmälda lärobok angår, så hafva vi redan ofvanför antydt, att den är för kort för ett sålunda uppfattadt studium af naturvetenskaperna. — Förf. har dock ej tillkännagifvit sin afsigt att få boken antagen till skolbok i denna mening; utan kanhända i ett läroverks högre klasser, samt till kunskapskälla för bildningssökande personer i allmänhet. Afsigten är god. Vi tro dock ej, att den kan vinnas. Ty äfven dertill är den för knapphändig; icke till antal af ämnen, som den innefattar, ty den innehåller på visst sätt physik med mekanik, astronomi, kemi, geologi, meteorologi, mineralogi, zoologi och botanik; men den är för knapphändig i sättet att behandla hvart särskildt ämne. Alltför många saker äro, sändeles uti det fina trycket sammanpackade såsom exempel, utan att i den gröfre texten hafva förklaring. Dock torde detta vårt omdöme i olika grad gälla olika delar af boken. Allmänna physikaliska saker äro till stor del skäligen väl förklarade, men vid detaljer är mycket ej blott knapphändigt utan origtigt. Kemiska delen är mycket svag; dess omfång är ej på långt när vidrördt, och hvarjehanda origtigheter. En del, som saknas i kemien, är infördt på mineralogien, hvilka båda vetenskaper Förf. ej kunnat klart åtskilja. (Samma förhållande är i Hartmans Populära Naturkunnighet.) Denna dunkelhet och oreda tycks hafva sin grund deruti, att Förf. sjelf alltför knapphändigt studerat dessa ämnen. Den måste i ännu högre grad falla på en läsares lott, om han saknar andra utvägar till ämnenas förklaring. Detta är ett bevis för vår ofvan uttalade mening, att naturkunnigheten bör i yngre åren studeras utförligare än man tyckts hittills göra sig klar reda för. Till dess detta blifvit klart insedt och vid läroverkets organisation tillämpadt, tro vi att korta läroböcker i naturkunnigheten föga gagna, utan att rätta sättet att sprida kännedom i dessa äm-

nen till allmänheten, är utgifvande af vidlyftigare populära böcker i särskilda ämnen, och hvaraf så väl Förf. som Förläggaren af denna bok hafva stor förtjenst af Svenska allmänheten, och hvarvid önskligt vore, att deras åtgärd så väl, som den behöfves, af nationen begagnades. —MZ—

[52] **Kemisk Teknologi, en Handbok för Fabrikanter och Handtverkare samt alla dem, som i något afseende behöfva upplysningar och råd i Teknokemiska ämnen, af *P. O. Almström*.** Stockholm hos P. G. Berg 1844—1845. Förra delen 738 sidd. i stort 12:o format med 5 Tabeller i stentryck. Sednare delen 701 sidd. med 1 Tabell. (Pris å hvardera delen, som ej säljes särskildt, 3 R:dr 16 sk. B:ko.)

Då man läser ofvanstående titel, kan man ej göra sig rigtig föreställning om denna boks plan och innehåll, särdeles hvad förra delen angår. — Man skulle tro, att den innehåller blott recepter och upplysningar för tekniska behof, möjligen systematiskt ordnade. Men den innehåller vida mera. Största delen af de uti kemien kända föreningar, äfven de, som åtminstone hittills hafva intet tekniskt användande, hafva här fått plats. Vi tycka, att dess rätta titel varit: *Lärobok i organiska kemien, med särskildt afseende på de kroppar, som för dagliga lifvets behof hafva nytta.* Att Förf. vill låta boken betraktas ur denna synpunkt, tro vi äfven deraf, att han i företalet dels säger sig valt den ordning, som i kemiska läroböcker är vanligt, så att den utgör en fullständig kurs i kemien, dels deraf att han säger sig i framställningen mindre afsett egentliga fabriksanläggningar, än den vanliga husslöjden. Häraf förringas ej bokens värde. I samma mån som kemiska kunskaper äro upplysande i lifvets alla förhållanden, blir också en bok, som kan meddela dessa kunskaper, för medborgare af alla klasser användbar. Härvid bör anmärkas, att det ej blott är kännedomen af vissa speciella kroppar, som har nytta vid dessa kroppars användande, utan att det är kännedomen om de lagar, efter hvilka den kemiska verksamheten rättar sig, som i allmänhet blifver af största intresse vid alla de tillfällen der kemiska fenomener ega rum. Dock kan man om dessa lagar ej få klar insigt, utan i deras konkreta förhållanden till speciella kroppar; hvaraf följer att *allmän kemi* (d. v. s. lagarne för den kemiska verksamheten i allmänhet, hvilka på visst sätt höra till fysiken) ej kan studeras utan

speciell (d. v. s. kännedomen om de särskilda kropparne, hvilket utgör egentliga innehållet af den vanliga så kallade kemiska vetenskapen), ej heller den sednare förstås utan den förra. Sammanfattningen af båda utgör den rätta kemiska kunskapen, hvilken, såsom allmänt är erkändt, är af utomordentligt inflytande så väl på lifvets materiella intressen, som för den högre kulturen.

Hvad nu anmälda bok angår, så afhandlar den egentligen kemiens speciella del, och har dervid i afseende på omfånget valt en, som oss tyckes, passande medelväg deruti, att den hvarken genom för stor mängd af enskildheter blir alltför vidlyftig och dyrköpt, ej heller genom för stor knapphändighet blifvit torr och trögläst. Vi tro, att den skall bli välkommen, mindre kanske hos den egentlige handtverkaren och slöjdikaren, som äro vana att arbeta efter traditionellt inlärda handgrepp, än hos den rationella landtmannen, bruksidkaren, embetsmannen m. fl. hvilkas yrken och ställning i lifvet dels af här meddelade kunskaper äro i behof, dels genom förutgående bildning lärt sig att tänka öfver och vilja förkara de dem omgifvande naturtilldragelser. Vi skulle äfven vilja rekommendera den hos studerande, som böra aflägga examina i kemien. I afseende på vidden är den en ganska lämplig elementarkurs för började chemiæ studiosi. Men den har tvenne brister i detta afseende. Den ena, att den här ofvan så kallade *allmänna kemien* är nästan för litet bearbetad. Hvad som här utgör inledningen, är dels för litet för att fatta rätta *kemiska* betydelsen af t. ex. atom, æquivalent, bestämda proportioner, elektrokemiska theorien m. m., dels för inskränkt med afseende på den theoretiska kemiens nuvarande utbildning, med hänseende hvartill hvarken vi för vår del skulle vilja tillstyrka, ej heller Hrr examinatorer troligen vara benägna att lämpa fordringarna efter hvad uti denna lärobok meddelas. Den andra bristen, hvilken tillika är det egentliga fel, man kan förebrå denna bok (öfriga anmärkningar röra Förf:s synpunkt, hvilken hvar man utan klander må hafva olik andra) är, att den innehåller många felaktigheter. Dessa äro dels tryckfel, vida fler än på den ej lilla förteckningen äro upptagna, dels af inadvertens, förorsakade som det tyckes af brådska och mindre sorgfällighet vid utarbetandet, dels äfven kanske på enstaka ställen uppgifternas origtighet i förhållande till nu gällande åsigter. Alla dessa felaktigheter blifva föga märkbara och menliga för den, som hastigt genomläser boken och deraf inhämtar blott hufvudsumman, men blifva, såsom lätt begripligt är, svåra stötestenar för den, som skall läsa den noga och redogöra för innehållet. Föröfrigt är innehållet bearbetadt i

enlighet med nyaste upptäckter, och äfven nyare theoretiska benämningar, som hafva föga eller ingen teknisk vigt, äro anförda, t. ex. kroppars allotropi, isomeri, monothionsyra (f. svafvelsyra) m. fl.

Uti sednare delen, der de organiska ämnena afhandlas, närmar sig innehållet mera till hvad titeln utvisar. Den systematiska ordningen är visserligen äfven der bibehållen, men den skymmes till största delen af det populära innehållet, som till det mesta är en samling af recepter och föreskrifter till hvarjehanda ämnens förfärdigande. t. ex. såpa, socker, chocolad, likörer, eau de cologne, fernissor, färgning, garfning m. m. Här tyckes också intet afseende vara gjordt på vetenskaplig fullständighet, utan många kroppar vara uteslutna, som ej hafva tekniskt intresse. Denna del kan således svårligen komma i fråga till examensbok, utan har egentligen blott praktisk nytta till syftemål. För att lätta åskådligheten af ämnet i sin helhet så väl i förra delen — der hvarjehanda olikartade ämnen förekomma inskjutna vid kroppar, hvarmed de på mer eller mindre aflägset sätt sammanhänga, t. ex. värmeläran och thermometern på *syret* i sammanhang med förbränningen, destillation i sammanhang med vattnet på *väte* — som särskildt för sednare delen, der ämnena stå i ett ännu lösare och mera yttre sammanhang med hvarandra, hade det varit väl, om utom det i slutet bifogade registret jemväl en innehållsförteckning varit meddelad, så mycket mera som rubrikerna och afdelningarna i texten äro mindre åskådligt genom tryck utmärkta.

Då vi, oaktadt nu gjorda anmärkningar, anse boken kunna mycket befordra spridandet af kemiska kunskaper, så önska vi den många läsare och dermed åtföljande god afsättning, hvartill det måttliga priset med ett snyggt yttre skick visserligen ej oväsentligt bör bidraga. —MZ—

[55] Elementar-kurs i Botaniken, utarbetad af *J. Arrhenius*. Upsala 1845 Wahlström & Låstbom. 8 och 296 sidd. 8:o. (Priset med hithörande Atlas innehållande 9 plancher ritade af J. A. Schagerström, Phil. Mag., och graverade vid General-stabens Lithographiska inrättning i Stockholm; 2 R:dr 16 sk. B:ko.)

Ehuru vi med glädje erkänna, att uti intet land, om ej England, botaniken allmännare idkas än i Sverige, tvingas vi likväl till det medgifvande, att dess vetenskapliga uppfattning, naturligtvis med enskilda utmärkta undantag, i allmänhet står,

om just icke på låg, dock på ganska ensidig ståndpunkt. Vetenskapens vigtigare frågor, såsom morphologi, biologi, naturliga frändskapsförhållanderna m. m., hvilka just utgöra vår tids problemer, missaktas ofta, eller ock missförstås; *salus scientiae* söker man endast i en minutiös diagnostik, som slutar med ett namn eller förlorar sig sedan i specialiteter af växtställen, för hvilka man helt och hållet missbrukar benämningen växtgeografi, ty den afser *lagar*, ej specialiteter, som på de förra aldrig kunna inverka. Orsaken härtill har legat dels i brist på passande läroböcker för elementar-undervisningen, som för lärjungarne öppnat vidsträcktare åsigter, dels i en viss benägenhet, att endast beträda de hos oss banade vägar, fast vetenskapen erbjuder omätliga fält, som väl af våra äldre botanister blifvit inhägnade, men icke af dem, utan vanvård af de redan odlade, kunnat i detalj bearbetas.

Som en lärobok, hvilken för nybörjare öppnar vidsträcktare öfversigt af vetenskapen, hafva vi ansett oss förpligtade fästa uppmärksamheten på närvarande, som väsentligen skiljer sig från förra upplagan (liksom sina föregångare i allmänhet), att den till ett organiskt helt sammangjutit organografien med den så kallade fysiologien. (Det obestämda och förvillande i denna benämning har Schleiden visat.) Den utgör icke ett tomt skelett af satser och termer, utan framlägger en hel bild af växtlärans hufvudmomenter, såsom organernas byggnad, utvecklingshistoria och förrättningar, hvarigenom icke blott vinnes en mera lefvande öfversigt af växternas organografi, utan tillika insigt af växtfysiologiens närvarande ståndpunkt. De väl valda och upplysande plancherna, som bilda den Atlas, hvaraf arbetet åtföljes, böra särskildt anmälas, såsom i hög grad underlättande och upplysande vid elementar-undervisningen; det första af denna art, som i Sverige blifvit utgifvet, och i brukbarhet fullt jemförligt med de bästa utländska, men vida lättare tillgängligt och för våra gymnasier mera lämpligt.

Det skulle vida öfverskrida afsigten med närvarande anmälan, liksom denna tidskrifts plan, att ingå i speciell granskning af enskilda detaljer, hvaruti naturligtvis mycket kan subjetivt olika uppfattas. Vi inskränka oss derföre blott till den allmänna uppgift, att läsaren i närvarande arbete finner en sjelfständig och i åtskilliga hänseenden originell bearbetning af det gifna materialet: *Växtorganernas egendomliga karakteren såsom tydning af växtlifvets fenomener, sådana dessa i och genom växternas egen utvecklingshistoria uppenbara sig.* Vi hoppas att derigenom hos lärjungarne sinnet för en biologisk uppfattning af naturen skall lifvas och förberedas, utan att som vanligen sker, fastsmidas vid det blott phytographiska. Detta

sednare är dock blott något yttre, tillfälligt, mer eller mindre vexling underkastadt, då det biologiska åter eller det lif, som i de yttre formerna framträder, är det eviga och oföränderliga. Så är det fytografiska hos en växt, t. ex. träd eller buskform, bladen och alla yttre delar och former, beklädnad o. s. v. något tillfälligt, hvars förklaring metamorfosläran just innebär; då vernatio, eastivatio (bladens och blombladens läge i sina knoppar) och otaliga likartade eller i växternas inre natur grundade förhållanden aldrig kunna antagas underkastade förändring, utan förnekande af naturens sannfärdighet. Man finner i dessa afseenden mången tala om biologiska karakterer på ett sätt, att det genast faller i ögonen, att man ej ens har aning om hvarom frågan är. I detta afseende kunna vi rekommendera närvarande lärobok, icke blott för speciellt botaniskt studium, utan i allmänhet för bildade läsare, som vilja förskaffa sig en vetenskaplig utgångspunkt. Särskildt få vi fästa uppmärksamheten på Författarens sjelfständiga framställning af metamorfosläran, som på ett klart och åskådligt sätt grundlägger naturliga systemet. Så t. ex. lemnar den s. 198—201 gifna klassifikation af frukterna, förklaring öfver principen för familjernas anordning inom hvarje klass eller klaven till ordningarne.

Ehuru Författaren bemödat sig om ett kort och sammanträngt framställningssätt, torde mången finna den nog vidlyftig för första undervisningen. Boken har derföre blifvit tryckt med tre särskilda stilar, eller så att säga indelad i trenne kurser, hvarigenom dess lämplighet som lärobok betydligen förhöjts. Tryck och papper äro fullt svarande emot hvad man nu för tiden är van att fordra. F.

[54] Konung Gustaf III:s efterlemnade och femtio år efter hans död öppnade papper. Öfversigt, utdrag och jemförelse af *E. G. Geijer*. Tredje Delens Sednare Afdelning. Upsala 1845. Wahlström & Låstbom. 209 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 12 sk. B:ko.)

De strödda teckningar rörande K. Gustaf III, som Herr Prof. Geijer utgifvit med ledning af de så kallade Gustavianska Papperen äro nu tills vidare afslutade. De stadna vid början af 1788 års krig; det var då som konungen förseglade dessa till Universitetet i Upsala förärade handlingar. De sista, ej mindre vigtiga åren af hans regering äro således ej här behandlade. Utgifvaren har uttryckt en önskan att framdeles med ledning af andra källor kunna fortsätta arbetet, men har tills

vidare lemnat det å sido för andra äldre och — må det tillåtas ref. att tillägga — ännu vigtigare arbeten. Det torde kunna anses för afgjordt, att Utg. dermed menar fullbordandet af Svenska Folkets Historia, som Sveriges och Europas litterära publik med spänd uppmärksamhet väntar. Ehuru rika på intresse dessa "Gustavianska papper" må vara, så äro de dock ej någon historia öfver Gustaf III:s tidehvarf, blott fragmenter af en sådan och anvisningar på de lärorika samlingar dertill, som denne märkvärdige konungs egna papper innehålla. De tre store Carlarnes historia är ännu i det hela oskrifven, särdeles K. Carl XI:s, och särskilda orsaker skulle kunna uppgifvas, hvarföre just denne konungs tidehvarf i våra dagar är snart sagdt det vigtigaste att opartiskt och skarpsinnigt studeras. För ett sådant studium finnes väl inom Sveriges rike ingen säkrare ledare än Prof. Geijer, och det är derföre som ref. ej funnit något vigtigare i denna nu utkomna del af de Gustavianska papperen än just denna förhoppning, hvartill sista sidan gifver anledning, att nästa gång något *större* arbete framträder af Prof. Geijers hand, detta skall blifva de tre Carlarnes historia eller början dertill.

Vi nämnde opartiskhet och skarpsinne, och vi återkomma ovilkorligen till dessa egenskaper, så snart frågan handlar om Prof. Geijers historiska arbeten. De finnas väl knapt i högre grad hos någon historisk författare, och det är igenom dem, som den man, hvarom nu talas, intagit en plats bland de ypperste inom sin vetenskap. Ty det är blott på en sådan väg historieskrifvaren kan blifva forntidens domare och lära sin samtid att förstå menskligheten. Detta — som dock är historiens högsta ändamål — vinnes icke genom blott grundlig undersökning om händelsernas sanning eller klar framställning af deras sammanhang. Nödvändiga äro äfven dessa egenskaper, men om det historiska omdömet, den psykologiska blicken, det politiska förståndet saknas, äro de ett alltför svagt hinder emot falska åsigter och ett fullkomligt misskännande särdeles af mera invecklade historiska karakterer. Såsom dessa egenskaper finnas förenade såväl i "de Gustavianska Papperen", som i "Svenska Folkets Historia", så är det ock troligt, att Prof. Geijers åsigter af Sveriges historia och dess store män ej kunna i hufvudsaken vederläggas. Många finnas, som ej förstå dessa åsigter och några klandra Förf. derför; det vore godt om dessa besinnade, att när man ej förstår en bok kan orsaken ej blott vara dunkelhet och oreda hos Förf., utan lika ofta brist på förstånd hos läsaren. Så borde man åtminstone tänka, då man ej i allt fattar en stor författares arbeten. Hvad beträffar de Gustavianska Papperen, så motsäga de ingalunda

denna allmänna åsigt af Prof. Geijers författareskap. Hans egna yttranden framträda sparsamt och endast såsom en sammanbindande tråd emellan de ordagrannt meddelade dokumenterna. Det är K. Gustaf och hans män, som tala med egen mun. Det är ock på detta sätt, som historiska urkunder blifva ej blott en grufva för forskaren, men en lärorik läsning för allmänheten. Endast i denna eller likartad form borde sådana urkunder meddelas. Eljest finna de ej läsare utom de lärdas krets, hvilken i Sverige är obeskrifligen liten. Och dessa Papper likna dock mera en samling urkunder än en historisk bearbetning. Men, för att återkomma till Prof. Geijers behandling, så möter oss här, så ofta han talar, den opartiskhet och det skarpsinne vi nämnde. Det är K. Gustafs bild med alla sina fel, men också med all sin storhet. Han visar sjelf de förra i sina tal och bref utan täckelse, och Prof. Geijer har ej heller lagt något sådant deröfver. Men det är dock alltid en märkvärdig och tjusande personlighet, och såsom sådan är han ock af Prof. Geijer uppfattad. Det är totalintrycket af en utomordentlig karakter, den allmänna, mångfaldiga, invecklade naturen af ovanliga förhållanden, som Prof. Geijer framställer med en sanning, som gör det dunkla klart och det konstiga begripligt. Att bevisa detta skulle föra oss för långt; det torde ej heller behöfva bevisas för dem, som läsa boken och dessa torde vara många; ty, om äfven politiska känslor, vi vilje säga fördomar, verka obenägenhet hos en del bildade menniskor emot Prof. Geijers skrifter, så läser man dem dock. Vi hafva här blott velat anmärka hufvuddraget i det arbete, hvarom frågan handlar, och anse oss ej hafva öfvergifvit vårt ämne genom dessa allmänna yttranden.

Sjelfva innehållet af detta häfte är mycket blandadt. Det rörer sig dock omkring en medelpunkt, K. Gustaf III:s person. Det är nu konungen, nu åter vetenskapsälskaren, en annan gång menniskan, som framträder. Den yttre politiken med dess krigsplaner, finansoperationerna, de lärda akademierna, konungens vistelse vid Upsala universitet, vidare förslagerna till styrelseverkens förändring, konungens pristäflan i Svenska akademien, hans dramatiska arbeten, hans båda presterliga gunstlingar, Nordin och Wallquist, hans ställning till Ständerna vid 1786 års riksdag, till Rådet, dess utslocknande inflytelse, hans bränvinsmonopolium, slutligen hans tankar i åtskilliga ämnen, hans politiska karakter, allt detta, blandadt om hvartannat, framträder icke i system, men i en färgrik och skiftande tafla, klart, lifligt och lärorikt. s—s.

[55] **Berättelser ur allmänna Historien, af G. G. Bredow.** Andra Svenska Upplagan; ny öfversättning från 12:te Tyska original-upplagan, af *Gustaf Thomée*. Första Delen 156 sidd. Andra Delen 142 sidd. Tredje Delen 182 sidd. Stockholm Z. Hæggström 1844—45. (Pris 1 Rdr 24 sk. Bko.)

Historien är i viss mening den mest populära vetenskap. Så mycken möda den fordrar för djupare forskningar, så mycken skarpsinnighet den förutsätter hos hvar och en, som vill föra denna vetenskap ett steg längre i sin utveckling, så lättfattliga kunna dess resultater blifva, så väl egna sig dessa till och med för barnaålderns fattning. Derföre är också Historien den del af den intellektuella kulturen, som lifligast anslår den tidigaste ungdomen; när kunskapsbegäret vaknar hos ett djupare sinne äro ofta Historiska böcker den läsning, som först med begärlighet sökes. En lätt Historisk lektyr är tvifvelsutan det mest passande tidsfördrif för den spädare åldern, på de stunder, som ej upptagas af strängare undervisning eller af de fysiska krafternas nödvändiga utbildning. Men å andra sidan kan äfven den egentliga skolundervisningen i denna vetenskaps elementer antaga en karakter af torrhet, som icke af någon annan vetenskap öfverträffas. Det sker då förståndet och inbillningskraften beröfvas den andel dem tillkommer i denna vetenskaps studium, och Historien förvandlas till en börda för minnet och antager formen af ett register. Detta kan till en viss grad icke undvikas, men ju mera detsamma äger rum, desto vigtigare blir det att med skolans lexor förena en mera för inbillnigskraften beräknad läsebok. Så kan kunskapen redan tidigt förenas med nöjet, detta sednare blifva lärorikt, ett dödt material göras lefvande och intresse väckas för arbetet.

Med dessa anmärkningar inleda vi en kort anmälan af den nya Svenska öfversättningen af Bredows Berättelser ur Allmänna Historien, och med detsamma är också karakteren af detta arbete angifven. Det är ingalunda något lärdt eller snillrikt verk, ej heller någon lärobok för skolan, utan helt enkelt en barnabok. Såsom sådan saknar det ingalunda sitt värde och från denna synpunkt bör detsamma betraktas. Vetenskaplig hållning saknar det, hela Historien omfattar det icke, men den förra lärer väl ingen fordra i ett sådant arbete, och det sednare bör ej begäras af den, som betraktat titelbladet. "Berättelser ur Allmänna Historien" är en titel, som kan innebära mycket eller litet, men ingalunda medgifver något anspråk på en fullständig öfversigt af hela vetenskapen. Det kunde visserligen invändas, att en sådan

kunnat gifvas utan att derföre boken behöft förlora sin karakter af lättfattlighet och barnslig enkelhet; innehållet skulle hafva kunnat ordnas i en mera systematisk form. Arbetet hade då blifvit mera lärorikt eller åtminstone innehållet lättare kunnat ordnas i minnet och föreställningen. De särskilda folkens Historia hade kunnat framställas i särskilda massor och ej, såsom nu är fallet, blandas såsom fragmenter. Men denna anmärkning gäller bokens plan, icke utförandet af den plan, som en gång blifvit antagen. Det måste ock medgifvas, att i en sådan bok den systematiska formen icke är den största hufvudsaken. Tvenne förtjenster böra särskildt anmärkas; det ena är den uppmärksamhet, som blifvit egnad åt uppfinningen af de första enklaste lefnadsbehofven, och det andra är framställningen af sednare industriella upptäckter, som spela en stor rol i kulturhistorien, men i historiska läseböcker ofta förbigås. Vi nämna i det förra fallet det som yttras om åkerbruket, om konsten att baka bröd, om metallernas bearbetande m. m., och i det sednare uppgifterna om kopparstickarekonsten, papperstillverkningen m. m. Sådana berättelser fästa ett ungt sinnes uppmärksamhet på det märkvärdiga och lärorika äfven i lifvets alldagliga föremål och utgöra för kulturhistorien en fullkomligt lika god inledning som krigens och Konunganamnens uppräknande för den politiska. Å andra sidan måste vi ock nämna en uraktlåtenhet. Orientens kulturförhållanden äro visserligen nog löst behandlade då Indien är förbigånget. Ett eller annat kapitel om detta lands urgamla bildning, om dess kolossala monumenter hade ej varit öfverflödigt, desto heldre som detta ämne erjuder så många för inbillningskraften lockande partier. Ett misstag vilja vi ock anmärka, som rör Sverige; det säges nemligen att Kardinalen Nicolaus Albanensis bevistade Skenninge möte år 1248. Denna uppgift är att anse såsom en hastig förseelse, lätt rättad vid en ny upplaga och när som helst vederlagd af hvarje lärobok i Svenska Historien.

s—s.

[56] Menniskans Geographi, af *Fr. de Rougemont, efter Andra af Författaren reviderade Upplagan utgifven.* Stockholm, Z. Hæggström 1845. 1 och 2 Häft., sidd. 1—256. (Priset: 1 R:dr B:co.)

Geographien, ofta behandlad såsom allenast ett bihang till Historien, kan och bör dock betraktas såsom en sjelfständig vetenskap, på en gång beslägtad med naturkunnigheten och med de politiska kunskapsgrenarne. I det sednare fallet ingår den i den vidtomfattande vetenskap, som kallas Stati-

stik, så att dessa vetenskaper stundom byta namn. De äro dock ej detsamma. Men derom är icke nu frågan; den handlar om ett nytt arbete i Geographiens elementer, som börjat öfversättas på Svenska, ett mellanting emellan lärobok och läsebok, men i alla händelser en bok för den tidigare undervisningen. En sådan är inom Geografiens område svårare att författa än inom Historiens. Det händer så lätt att Geographien blifver ett register på berg, floder och städer. Det har tydligen varit denne Förf:s mening att undvika detta fel; vi vilja ej påstå, att det misslyckats, ty boken innehåller på åtskilliga ställen ej blott sådana förteckningar, utan verkliga beskrifningar på länder och folk, dock alltid beräknade för den tidigare ungdomens fattningsgåfva och kunskapsmått. Men för att framställningen skulle blifvit rätt underhållande och liflig hade fordrats ett större omfång, som lemnat tillfälle till mera utförda beskrifningar. Emellertid är uppställningen redig och synes hålla en lycklig medelväg mellan en oafbruten framställning utan afdelningar och schematisk uppställning samt det öfverdrifna schematiserande, som i så hög grad förvirrar innehållet af eljest goda böcker, enkannerligen inom den Tyska Litteraturen. Hvarföre boken kallas "Menniskans" Geographi är oss obekant; dess innehåll tillhör hvad man eljest kallat Politisk Geographi. Måhända har Förf. någon egen plan med sitt arbete, som träder i dagen, när alla sex häftena utkommit. Blott tvänne hafva vi sett; de innehålla en Inledning samt Afrika, Asien och af Europa, Turkiet, Grekland, Italien, Iberiska halfön, Frankrike och början af Schweiz. Afrikas Geographi börjar med Högafrika och stiger från Söder till Norr, med hufvudsakligt afseende dels på den fysiska indelningen, dels på den politiska. I Asien utgår berättelsen ifrån Siberien till China och Japan, vidare genom Södra Asien åt vestern och öfvergår till Europa. Der behandlas Frankrike med förkärlek; det upptager större utrymme än hela Afrika och tre gånger mera än Spanien och Portugal. s—s.

[87] **Bohusläns Historia och Beskrifning,** af *Axel Em. Holmberg*, Past. Adjunct. **II. Allmän Beskrifning, samt Enskild Beskrifning öfver Norrvikens fögderi. III. Fortsättning och slut på den enskilda beskrifningen.** Uddevalla, Malmgren 1843—1845. 280 och 503 sidd. 8:o. Med 5 plancher. (Pris: 3 R:dr 16 sk. B:ko. För arbetet komplett: 4 R:dr 32 sk.)

Det förtjenstfulla verket, på hvars första band, innehål-

lande den egentligen historiska delen, vi redan uti denna tidskrift (årg. 1843, sid. 346) fästat våra läsares uppmärksamhet, är med dessa band — hvaraf det tredje och sista utkommit häftevis uti trenne särskilda afdelningar — afslutadt. Uti den allmänna beskrifningen, som upptager något mer än hälften af andra bandet, skildrar Förf. på ett lefvande sätt landets allmänna natur- och kultur-förhållanden under följande hufvudafdelningar, nemligen I. *Natur*, II. *Inbyggare*, III. *Ekonomi*, IV. *Politisk författning*, samt V. *Ecclesiastika förhållanden.* Den enskilda beskrifningen, som upptager återstoden af det andra och hela tredje bandet, sönderfaller i lika många afdelningar, som landskapet räknar härader, eller inalles sjutton, och under hvar och en af dessa äro vidare särskilda beskrifningar egnade åt hvarje inom häradet beläget pastorat, socken eller stad. Dessa beskrifningar äro icke inskränkta till en blott torr topografi, utan upptaga äfven en mängd upplysande underrättelser af andra slag, såsom om fornlemningar och folksägner, om folkets näringsvägar, om utmärktare personers lefnad, i synnerhet förteckningar på pastorer och andra embetsmän, m. m. Då ref. saknar den närmare kännedom om land och folk i Bohuslän, hvilken skulle erfordras för en noggrannare granskning, hvartill dessutom denna tidskrift svårligen torde medgifva utrymme, måste han här inskränka sig till vitsordande af den flit och omsorg, som Förf. synes hafva nedlagt på samlandet af så många, till en del säkerligen endast genom ansträngningar och uppoffringar af flera slag åtkomliga uppgifter, samt af det lifliga framställningssätt, hvarigenom Förf. förstått att göra sin bok icke blott till en lärorik, utan äfven till en i flera afseenden underhållande läsning. Såsom prof på innehållet och tillika på Förf:s stil torde några drag böra anföras. Vi välja härtill följande. Bohuslänningens lynne och karakter skildras af Förf., måhända något ljusare, än mången väntat sig, men dock, såsom det tyckes, på det hela opartiskt. "Den äkta Bohuslänningens lynne — säger Förf. bland annat — bär stämpeln af hans hemlands natur. Det är friskt och lefvande, men brutet och ojemnt. Han är ännu till själen den gamle Vikbon, egande sköna dygder vid sidan af stora fel. Han är öppen, redbar, utmärkt gästfri, hjelpsam och arbetsam, samt älskar sin hembygd ända till öfverdrift; men äfven lättsinnig, högmodig, obändig och stridslysten, samt tarfvar kraftfulla embetsmän, om han skall hållas inom skrankorna. Ej heller kan han frikallas från egoism. Det oaktadt finnes i hans karakter något öfvervägande godt, för hvilket endast den af fördom intagne kan vara blind; och Bohuslänningen står i detta afseende mycket öfver sina grannar...

Det sedeförderf, som beklagligen griper kring sig uti tvenne härader af Viken, och som redan stigit derhän, att för närvarande den allmänna säkerheten knappt någonstädes så litet respekteras som der, härrör mera af yttre orsaker, såsom polismaktens slappa handhafvande, den högst skadliga landthandeln och bränvinsminuteringen m. m., än af några mörkare grunddrag i sjelfva folklynnet. Och hvem skulle väl föröfrigt vara så oförståndig att vilja dömma 120,000 menniskor efter några tjog brottslingar, som finnas ibland dem? Hvad åter befolkningen i södra skärgården angår, så kan den ej frikallas från de karaktersfel, som alltid äro öboerna medfödda; och om man hos fiskarena och strandsittarne i södra skären skulle märka en mera i ögonen fallande frånvaro af ädlare drag, så bör man beklaga, men ej fördömma dem. De äro Svenska nationens Parias. Härkomne af en dålig race, utan all undervisning och sedlig uppfostran, kämpande med armod och uselhet ifrån vaggan, hafva de aldrig lärt sig känna lifvet och menniskan på den bättre sidan. Förtryckta och utsugna af alla, värnlösa offer för det lumpnaste månglareintresse, och med ett hem, som genom ofta timade skeppsbrott är en ständig skådeplats för det menskliga lidandet, för hvars intryck vanan gör dem slutna, äro de endast betänkta på medel att uppehålla sitt eget usla lif, och kunna med lika likgiltighet höra nödropen från den skeppsbrutne, som fiskmåsens skri. Men — det är icke deras egen skuld! Lemnad åt sig sjelf, och ohjelpligt säld åt nöden, blir menniskan alltid djurisk." Att upplysning hos ett sådant folk icke kan vara särdeles stor, är begripligt. Men att tillståndet i detta afseende bland Bohusläns allmoge öfverhufvud skulle vara så bedröfligt, som här (Del. 2, sidd. 41, 147 och flerstädes) beskrifves, torde för mången vara oväntadt. Visserligen finnas äfven bland Bohusläns allmoge de, som i kunskaper och själsodling kunna jemföras med hvilken Svensk bonde som helst. Men deras antal är, i förhållande till folkmängden, ganska ringa, och dessa utgöra undantag. Jemförelsevis endast få kunna skrifva. Orsaken säges icke vara någon tröghet eller oskicklighet hos folket sjelft, som tvärtom lärer hafva både kunskapsbegär och en förträfflig fattningsförmåga, utan Förf. anser den ligga deruti "att skolväsendet står ingenstädes i riket, med undantag af Lappmarken, på sämre fötter än i Bohuslän." För en befolkning af öfver 116,000 menniskor, af hvilka öfver 22,000 äro i skolåren eller emellan 6 och 14 år gamla, finnas icke mera än inalles åtta offentliga skolor, lärdoms-, apologist- och folkskolor sammanräknade. Af dessa äro 6 belägna i städerna, och endast 2 på landet. Den ambulatoriska undervisnin-

gen — "af hvilken man skryter", säger Förf. — skildras, med få undantag, såsom lemnad i händerna åt "försupna båtsmän och andra lika qvalificerade personer" (!?). Att läseriet, stundom idkadt såsom ett andeligt bedrägeri, äfven uti Bohuslän finner en tacksam jordmån i denna folkets okunnighet, antydes med lätt hand (sid. 41). — Uti skildringen af landets hufvudnäringar intager naturligtvis fisket ett hufvudsakligt rum. Men det är en sorglig tafla, som här upprullas för läsarens ögon. "Fiskerierna äro ej ens ett sken af hvad de kunde och borde vara, och kunna icke vara annat, så länge både fisken och fiskaren handteras efter det mest utbildade plundringssystem. Den södra och vigtigaste delen af skärgården, i stället att, såsom den borde, vara rikets mest välmående ort, är ett enda stort fattighus, och en mer tärande än närande del af rikskroppen . . . Det är ett visst intresse, som i grund förstörer Bohusläns skärgård. Saken behöfver ingen förklaring; den är klar för alla, som vilja inse den." Dessa stränga omdömen synes thy värr nogsamt rättfärdigade genom den skildring af förhållandet med fisket förr och nu, hvilken Förf. meddelar (Del. 2, sidd. 81—108), och hvars sannfärdighet icke lärer kunna jäfvas, då den äfven från andra håll vitsordas.

Ref. slutar denna anmälan med den önskan, att flera af våra landskaper måtte finna lika skickliga och för sin sak nitälskande historieskrifvare, som Bohuslän funnit i Hr Holmberg.

s.

[58] Tankar om Ståndscirkulation, af *Thorsten Rudenschöld.* Tryckt enligt Skaraborgs Läns Hushållssällskaps beslut den 17 Maj 1844 och på dess förlag. Stockholm, Hjerta 1845. 176 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Ett hufvudvilkor för att kunna fylla sin plats i lifvet är, att vid valet af lefnadsyrke, äfvensom af derefter lämpade studier, följa den vink försynen gifvit i de åt hvar och en tilldelade anlagen. Ehuru mångfaldiga de olika rigtningarne af menniskors verksamhet inom samhället äro, kan man dock öfverhufvud indela samhällets medlemmar med afseende på arbetets fördelning uti tvenne stora klasser, nemligen allteftersom det arbete, de öfvertagit, är öfvervägande själs- eller öfvervägande kroppsarbete. Tillse vi nu, huru det i allmänhet förhåller sig med de naturliga anlagen, "så kunna vi — säger Förf. — på goda skäl antaga, att största antalet af barn hafva öfvervägande fallenhet för kroppsarbete, och att blott fåtalet är naturligen danadt till uteslutande hufvud- eller intel-

ligensarbete." Denna skapelsens grundlag genomgår, helt visst alla menniskoklasser, utan anseende till personen, och röjer sig således lika väl "i ministerns, som i torparens barnkull." Icke desto mindre se vi dagligen, att herremannen, om han ock har ett dussin söner, dock tager för afgjordt, att alla tolf skola, kosta hvad det vill, blifva herrar. Försynen har emellertid icke, om ej såsom högst sällsynt undantag, af tolf bröder ämnat alla till herrar, d. ä. styresmän, ledare; utan kanske på sin höjd blott tre af de tolf. De öfriga nio, hvilka af naturen varit ämnade till kroppsarbetare, skulle, om de fått följa denna naturens anvisning, blifvit lycklige och nyttige medlemmar af samhället; men förordnade till herrar, till följe af menniskors fördom och genom ett brott mot naturen, blifva de nu beklagansvärda fuskare, olycklige för sig sjelfva och betungande för samhället. Genom den onaturliga tillvext af herreklassen, som härigenom uppkommer, under oupphörligt tillflöde derjemte utur "kroppsarbetsklassen" utan motsvarande afgång, förorsakas en öfverbefolkning af sådana — Förf. kallar dem träffande "öfverloppsherrar" — som, ehuru saknande dertill erforderliga egenskaper, trängas om herreplatser, framför allt om löngifvande embeten och tjenster. Huru häraf vidare lycksökeri, sysslolöshet, njutningslystnad, skuldsättning, vingleri m. fl. olyckor härflyta, skildrar Förf. med lefvande färgor och, vi frukta det, alltför sannt. Emot allt detta onda, som härflyter af hvad Förf. kallar ståndsstagnationens" onaturlighet, behöfves snar och kraftig hjelp. En sådan finnes, enligt Förf., af tvåfaldig natur: en inre, som innefattas i "försoningen med Bibeln", samt en yttre, som väl kan vara mångahanda, men som förnämligast innefattas i "ståndscirkulationens verkliggörande." Den förra delen af ämnet anser sig Förf. böra vördnadsfullt förbigå (den vidröres dock, sid. 67 o. följ.); att utveckla den idé, som den sednare innebär, är den egentliga uppgiften för det här anmälda arbetet. Hvad Förf. förstår med "ståndscirkulation", torde af det föregående någorlunda kunna slutas. Det är dock icke nog, att, såsom redan nu understundom sker, barn af de högre klasserna må ingå i näringarne med beräkning att, efter på sin höjd några läroår, blifva "intelligenschefer" för ett antal verklige arbetare, således åter "herrar" med åtföljande herrevanor, behof och anspråk. För den sanna ståndscirkulationens verkliggörande fordras, att det icke må anses herrebarnet ovärdigt att på allvar och med uthållighet deltaga uti det egentliga kroppsarbetet, när det icke af naturen blifvit utrustadt med öfvervägande anlag för intelligent verksamhet. "Utur hvarje barnkull måste, utan undantag ifrån den förnämaste till den simplaste,

endast med ledning af naturanlagens ingifvelser, barnen anvisas en för dem passande lefnadsbana, der de sannolikast kunna blifva, icke fuskare, utan fullgoda och derigenom lyckliga antingen hufvud- eller kroppsarbetare." Ja, ståndscirkulationen innebär "icke blott en total ombildning från roten af de urgamla, under seklernas lopp genom christendomens frambrytande ljus visserligen något mildrade, dock hos mängden ännu till betydlig grad qvarvarande och herrskande, fåfängliga begreppen om blotta herrskapsståndets förmenta ära, och ett upplyst erkännande af arbetets ära, såsom den väsentliga; utan ståndscirkulationen åsyftar äfven och framförallt en likaså till roten gående förändring af herrskapsståndets hvardagliga lefnadsvanor, arbeten och njutningar, och detta till en grad, som kommer att i början kosta allt för mycket på vår allmänna veklighet och öfverretade njutningslystnad, för att förändringen skall kunna framgå utan den mägtigaste protest af kött och blod i strid mot både förnuft och samvete." Men i samma mån, som man kommer till erkännande af den sanningen, att herrskapsståndets bestämmelse är, att vara den stora menighetens ledare till andlig upplysning och ädelhet så väl som till lekamligt välstånd, skall man äfven småningom lära sig förstå, att herrskapet är till för det lägre folket, men icke folket till för herrskapet; och herrskapsståndet, sålunda rätt uppfattadt, skall erkännas vara förbundet med sjelfförsakelser och ansträngningar af så djup art, att detta stånd visserligen skall blifva högre än någonsin äradt och vördadt, men helt säkert icke öfverfylldt eller föremål för oförnuftig afund. Emot dessa fordringar svarar dock, med få undantag, det nuvarande herrskapsståndet i allmänhet alltför illa, då dess "hufvudkännemärke endast består i att dess medlemmar bruka kläder och bohag af annan form och beskaffenhet, än arbetsklasserna, och låta biträda sig i skötseln af deras (sin) personliga beqvämlighet af tjenstehjon, med hvilka man icke umgås utöfver den beröring, som tjenstebiträdet åstadkommer, och icke utan högsta nödtvång delar lefnadsnjutningar, än mindre arbetsmöder" (sid. 36), eller då hufvudvilkoret för att räknas såsom hörande till detta stånd icke är, att ega "bildning eller alls några högre egenskaper", utan endast "att vara född af herrskapsföräldrar, eller att hafva förvärfvat medel, att anlägga herrskapskläder och yttre lefnadssätt, samt dessutom inöfvad i detta sistnämnda tillhörande yttre polityr och sedvänjelighet, såsom att äta skickligt med knif och gaffel, sätta galoscherna i förstugan, låta uppassa sig, i konversationen undvika gröfre uttryck, och så vidare" (sid. 42). Till de uppgifter, som genom ståndscirkulationen skola lösas, hör äfven bland annat,

att "sammanföra uti umgängelse de nu på ochristligt vis helt och hållet i umgängeslifvet från hvarandra skiljda herrskaps- arbets- och tjenare-klasserna", och Förf. har åt utvecklingen af denna tanke egnat en utförligare och i flera afseenden behjertansvärd framställning (sid. 56 o. följ.). I bokens sednare hälft öfvergår Förf. till frågan om verkställigheten af de idéer, han i det föregående uttryckt, låter förstå, att denna verkställighet visserligen endast småningom kan inträda, men finner "högst sannolikt, att just vårt kära, ännu aldrig förslafvade fädernesland skall blifva den radikala ståndscirkulationens utgångspunkt" (sid. 85). Hvad sättet angår, så kan det endast ske genom samhällsmedlemmarnes fria vilja; men såsom medel att befordra saken föreslår Förf. bildandet af föreningar, t. ex. hushållssällskapernas utvidgande till ett slags s. k. "allmänna länsföreningar, hvilkas bestämmelse blefve att omfatta och behandla utan undantag alla slags frågor af allmänt intresse", och hvilka vidare inom sig skulle omfatta en mängd särskilda "kretsföreningar", bildade med afseende på särskilda ämnen. Såsom hufvudföremål för dessa fria föreningars verksamhet uppställer Förf. befrämjandet af följande trenne ändamål, nemligen *flärdfrihet*, *skuldfrihet* och *uppfostran*, samt egnar slutligen åt hvart och ett af dessa ämnen en särskild betraktelse. Ehuru mycket kunde vara att säga om de förslag, Förf. här framkastar, särdeles rörande det sistnämnda ämnet, måste vi här för utrymmets skull afhålla oss från att ingå i en närmare redogörelse eller granskning deraf. Den öfversigt af innehållet och de utdrag, som i det föregående blifvit lemnade, torde emellertid vara tillräckliga för vårt ändamål, som endast varit att fästa uppmärksamheten på en skrift, hvilken förtjenar att läsas och behjertas. Äfven de läsare, som icke i allo instämma med Förf., skola åtminstone här finna en välgörande väckelse till eftertanka öfver flera af samhällets vigtigaste frågor, och ingen lärer lägga boken ur hand utan att göra rättvisa åt den brinnande menniskokärlek och varma fosterlandskänsla, som öfverallt hos Förf. framlyser. De ämnen, Förf. vidrört, förtjena att allvarligt begrundas, och undersökningen derom kommer sannolikt icke att stanna med detta arbete. — Bland ställen, på hvilka ref. företrädesvis skulle vilja fästa uppmärksamheten, må här anföras karakteristiken af "öfverloppsherrarne" och skildringen af herreståndets bekymmersamma belägenhet att vara skuldsatt öfver öronen, sidd. 25—32, äfvensom betraktelsen af herrskapsståndet i allmänhet, sådant det i verkligheten är, sidd. 35—49 och flerstädes.

Följande lilla räkning, som Förf. uppställer (sid. 106), för att visa nödvändigheten för herreklassen att inskränka sina

lefnadsbehof, må slutligen äfven finna en plats här. Förf. antager, att vid de båda tjensteplatser, som inom militär- och preteståndet utgöra målet för de flestas sträfvanden, nemligen kompanichefs- och pastorsbeställningarne, de behållna löneinkomsterna efter medelberäkning icke kunna upptagas högre än till 1000 R:dr B:ko; och denna beräkning torde icke mycket afvika från sanna förhållandet. (Med behållen inkomst förstår Förf. hvad som återstår utöfver naturaprestationen ifrån bostället af den så kallade brödfödan; och exemplet är naturligtvis valdt af en sådan embetsman, som saknar enskild, ärfd eller förvärd förmögenhet). "Låtom oss nu tillse, säger Förf., huru 1000 R:dr B:ko årlig inkomst i våra dagar förslår för en kapten eller en pastor.

"Till ränta på bosättning kan upptagas . .	150	R:dr B:ko
boets underhåll samt olyckor på kreatur m. m.	100	„ „
kryddbodräkning	250	„ „
tjenarelöner och onera	100	„ „
trenne gossar i skolan med informator . .	400	„ „
	1000	R:dr B:ko
till trenne flickors uppfostran	0	
till kläder åt hela huset	0	
till ränta på en i subaltern- eller komministergraden helt naturligen eller lätteligen åsamkad skuld	0	
för deltagande i christlig välgörenhet	0	
till böcker och resor	0	
till helsovården	0	
till mångfaldiga här ouppt agna behof	0	

Och dock är det "det stora flertalet af tjenstemän, som aldrig uppnå någon af dessa afundade och förmenta godbitar: kompani eller pastorat, eller deras motsvarighet i andra vägar!" s.

[59] **Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen af utmärkte författare och författarinnor inom fäderneslandet.** Norrköping, Östlund och Berling, 1845. **Ett Namn, en Genremålning af** ***Onkel Adam*** (upptagande 3½ häften eller 332 sidd. 8:o).

Redan länge har Onkel Adam varit en af våra mest omtyckta författare, och han har genom det arbete, vi härmed anmäla, gjort sig ännu mer förtjent af allmänhetens bifall. Man återfinner i "ett Namn" alla de egenskaper, som så för-

delaktigt utmärka denne författares tidigare skrifter: ett ledigt språk, en träffande framställning af detaljer och, framför allt, ett varmt nit för mensklighetens väl. Detta nit för allt, som kan bidraga till mensklighetens sanna förädling, är sjelfva grundtonen i den tafla, som här upprullas för våra blickar, och som i likhet med Förf. föregående skrifter, utmärker sig framför de flesta nyare arbeten genom något, som ref. skulle vilja kalla — moralisk helsa.

Men om ifrågavarande arbete i allmänhet eger samma karakter, som Förf:s förr utgifna skrifter, är likväl "ett Namn" icke en blott genremålning i samma mening som dessa. Förf. har här begagnat sig af romanens form för att vidröra en af vår tids vigtigaste samhällsfrågor — adelns politiska betydelse. Läsaren finner häraf, att "ett Namn" är en s. k. tendensroman. Vår tid är praktisk: detta röjer sig äfven deri, att många af våra nyare författare vilja icke blott roa sina läsare, utan äfven meddela dem nyttiga lärdomar. Den fordom i fabeln brukliga *sens moral* synes för närvarande vara på vägen att göra sig gällande i romanen, kanske alltför mycket på konstens bekostnad. Bevis härpå företer nutidens störste romanförfattare, E. Sue, hvars arbeten i sjelfva verket alla ega ett moraliskt syfte, en utom dem befintlig idée, hvilken de skola framställa. Romanens uppgift har härigenom blifvit en helt annan än den fordom var. I stället för att romanen för icke så många decennier tillbaka ansågs böra vara företrädesvis karaktermålning, vill man numera tillika deri finna en hel lefnadsphilosophi och se det menskliga samhällets vigtigaste frågor utvecklade. Denna uppgift är stor, och det är icke underligt om en författare med ett så högt mål i sigte någon gång skulle glömma, att hvar och en af de personer, han i boken låter uppträda, bör framställas såsom en sjelfständig individualitet med objektif sanning. Man har velat, att poesien och konsten skola alltmer och mer träda ut i lifvet och i sig upptaga samt ombilda verkligheten; men det är härvid att befara, om äfven icke oundvikligt, att dessa begge sferer skola störande ingripa i hvarandra. Det är icke i romanen man bör vänta sig en lösning af tidens vigtigaste samhällsfrågor — de lägre klassernas sammansmältning med de högre och sättet att höja de förra till den bildning och det materiella välstånd, som hittills varit utmärkande för de sednare; dessa frågor kräfva en djupare undersökning. Konsten rör sig inom en gifven krets af bestående förhållanden och söker att återspegla dessa i sköna former. Vill konstnären deremot skapa ett annat, ett nytt verldstillstånd, så löper han fara att åt de gestalter, han framställer, icke gifva tillräcklig konsistens

och sanning. Om den idée, som föresväfvat konstnärens själ, ännu icke genomträngt verkligheten och gjort sig gällande i lifvet, måste de karakterer, hvilka framställas såsom representanter af denna idé, blifva mer eller mindre nebulösa och snarare förefalla såsom machiner, än såsom fria, lefvande personligheter.

Till dessa allmänna anmärkningar om tendens-romanens väsende har ref. blifvit föranledd af ifrågavarande arbete. I "ett Namn" har Onkel Adam framställt motsatsen af ett namn, såsom fästadt vid börden tillfällighet och såsom frukten af eget arbete. Man ser här tvenne olika intressen i konflikt med hvarandra: å ena sidan allt hvad vi ännu ega qvar af bördsadeln med dess af förfäder ärfda ära samt anspråk att fortfarande få bibehålla denna såsom en vid namnet fästad egendom, å den andra borgaren, som vill sjelf skapa sig ett namn och icke erkänner någon annan ära än arbetets. Det är den gamla och den nya tiden i strid med hvarandra, och, för att denna strid må blifva af så mycket större intresse, har Förf. förlagt densamma inom en och samma familj, och dertill en adelig familj. Förf. har nemligen, om ref. ej misstager sig, utsett de särskilda medlemmarne af familjen Lichton till hufvudpersoner bland de många figurer, hvilka röra sig på hans tafla. Af dessa är den äldre baron Lichton en adelsman i detta ords strängaste bemärkelse; adelns idée är det mål, åt hvilket han egnar hela sitt lif, och denna pligt blir för honom så mycket heligare, som han ej kan dölja för sig, att den nya tiden har helt andra begrepp än han sjelf om adelns betydelse såsom stånd. Han har ju icke en gång förmått rädda sin egen son, Ludvig Lichton undan denna de nya lärornas besmittande inflytelse. Denne sednare synes hafva af Förf. blifvit behandlad med förkärlek; också är det egentligen han, som skall införlifva adeln med folket, sedan den förra icke mer synes honom behöfva sin hittills isolerade ställning såsom privilegieradt stånd. Han söker derföre grundlägga en ny aristokrati, icke namnets, utan snillets och bildningens. De åsigter, hvilka Ludvig Lichton hyser om massans civilisation och förädling genom arbetet, hade tidigare tillhört en annan medlem af familjen, den äldre Gerhard Lichton. Men denne, som med ifver omfattade de frihetsidéer, hvilka i hans ungdom jäste i Europa, hade af sin far blifvit förmådd att lemna fäderneslandet och till och med gälla för död, på det han icke, såsom en "förskämd ympqvist", måtte fläcka det Lichtonska namnet. Likväl egde han en son, Gerhard, hvilken, uppfostrad i ett handtverk och i fullkomlig okunnighet om sin börd, en gång skulle ega att, om han så ville, antaga Lichtonska namnet och der-

med äfven tillträda Stjernehofs fideikommiss. Denne yngling väcker läsarens intresse så väl genom sitt glada, lefnadsfriska sinne och redliga karakter, som genom de förhållanden, under hvilka han uppväxt. Utan att behöfva med laglig rätt styrka sina arfsanspråk, hvilka för ynglingen sjelf voro obekanta, blir han af sina slägtingar upplyst om sin börd och erbjuden att emottaga fideikommisset. Men Gerhard, som är en skicklig urmakargesäll, inser ej hvartill ett adeligt namn skulle gagna honom i ett yrke, som han ej vill öfvergifva och som så litet skulle motsvara hans nya namn; han vägrar derföre att antaga detta, och känner sig lycklig att få förblifva i förhållanden, der han vet sig kunna försvara sin plats. Fideikommisset fortfar derföre att tillhöra Ludvig Lichton, som, förenad med en älskvärd maka, Hilma, nu har ett rikt fält att göra godt och ser lycka och välstånd uppblomstra omkring sig. I dessa ädla bemödanden understödes han icke blott af den gamle Lichton, som numera temligen försonat sig med den nya tidens läror, utan äfven af Gerhard, som af sina slägtingar, såsom ersättning för fideikommisset erhållit Björklinge bruk, der han sysselsätter sig med en stålförädlingsfabrik och med sin maka, Göthilda, lefver ett lyckligt lif.

Sådan är i korthet innehållet af denna roman. Mot den idée, Förf. i densamma sökt utveckla, synes ingenting vara att anmärka, då man väl med Förf. måste medgifva, att adeln såsom stånd *har* uträttat mycket godt för samhället, men just derföre *numera* icke i samma mening som förr är behöflig såsom en från öfriga medborgare afskild klass. Förf. har i denna roman på ett träffande sätt skildrat den nya tiden: man lyssnar gerna till Ludvig Lichton och Gerhard, då de, hvar och en på sitt sätt, med värma försvara vår tid. Emedlertid synes Förf. hafva med förkärlek fästat sig vid det goda och ädla, som utmärker den närvarande tiden, utan att vilja vidröra dess skuggsidor. Borde icke äfven dessa antydas i en roman, sådan som den ifrågavarande? Det hade i sådant fall, enligt ref:s tanke, här varit skäl att varna för en alltför stor förtröstan till egen kraft, genom hvilken den för öfrigt ädla känslan af "arbetets ära" *kan* urarta till egoïsm. Inledning till en sådan anmärkning erbjuder sig på flera ställen i boken, särdeles sid. 223, der Förf. låter Gerhard yttra: "Antingen har en slägt gjort fäderneslandet *stora* tjenster, och då är namnet *för* stort, för namnkunnigt att med heder bäras utaf någon annan än af deras like i storhet och ära, och i det fallet *behöfver* han ej ett gammalt frejdadt namn; ty han må heta hvad som helst, så gör han det sjelf stort och frejdadt; eller ocksa har den slägten gjort fäderneslandet så *små* tjenster, att

ingen mins dem, och då är det ju rentaf ogjordt arbete." Förf. kallar detta resonemang "logiskt rätt", och då Gerhard blir upplyst om sin börd, låter Förf. honom, trogen sin här uttalade grundsats, vägra att bära sin familjs namn. Ref. hyser likväl någon tvekan, huruvida detta resonemang är så "logiskt rätt"; det bör nemligen icke blott vara fråga derom, hvad man "behöfver" för att vinna rykte: en vigtigare och tidigare fråga torde väl vara den, *hvem* man är, och det visar sig då, att namnet är någonting från hela vår varelse oskiljaktigt och att det med tusen osynliga trådar fäster oss vid det förflutna. Och denna traditionens magt är ingalunda utan betydelse. Får icke så väl slägtet som den enskilda menniskan erfara dess tryckande eller hugsvalande inflytande?

Bland de karakterer, hvilka Förf. skildrat i denna roman, framstå, såsom nyss blifvit antydt, medlemmarne af Lichtonska familjen. Kring dem hvälfver sig nemligen utvecklingen af sjelfva händelserna, äfvensom de många öfriga personer, hvilka Förf. här låtit uppträda, utan svårighet låta gruppera sig omkring dessa hufvudpersoner. Dock vill ref. härmed icke säga, att de nämnda hufvudpersonernas karakterer blifvit bäst tecknade af alla dem, man finner i denna roman. Tvertom, de flesta öfriga figurer på taflan synas oss ega vida mera natursanning och objektivitet. Och detta är icke underligt; Förf. har i de sednare velat skildra menniskor, då han deremot i de förra synes oss snarare hafva velat framställa idéer. Särdeles gäller detta om Ludvig Lichton, hvilken tyckes vara ämnad till en typ för allt det bästa i den nya tiden och derföre med de stränga begrepp om rätt och heder, hvilka åtfölja Lichtonska namnet, förenar enthusiasm för frihet och bildning äfvensom ett ädelt bemödande att genom arbete och upplysning bereda massan af nationen en lyckligare ställning. — Den äldre baron Lichtons karakter är i början förträffligt hållen, men, enligt ref:s tanke, icke konseqvent utförd. Då man sett och hört "den siste ädlingen", der han i riddarsalen på Stjernehof lefver bland sina minnen, omgifven endast af det, som låter förfädrens lysande namn och adelns höga kallelse städse föresväfva hans själ, har man svårt att föreställa sig, det denna karakter kan undergå en sådan förändring, att han till slut blir temligen försonad med dessa samma nya läror, hvilka från början voro honom så förhatliga. Det ligger visserligen mycken psykologisk sanning deruti, att Förf. låter hela den förändrade omgifning, i hvilken baronen befinner sig uti Ludvig Lichtons "lekstuga", utöfva ett visst inflytande på hans lynne; men svårligen kan detta inflytande tänkas *så* stort, som här blifvit antydt. Månne icke, just från samma synpunkt, det

hade varit bättre om Förf. hade låtit baronen "falla med ära" bland ruinerna af sin nedbrunna fädernehorg? Och om Förf. velat, att baronen skulle öfverlefva förlusten af allt det, som för hans blickar framställde namnets ära, för att äfven genom sitt handlingssätt mot Gerhard visa sig värdig detta namn, hade ju baronens karakter icke desto mindre kunnat förblifva densamma. Förf. hade icke behöft frukta, att det resultat, till hvilket han ville komma, derigenom skulle synas mindre motiveradt. Tvertom skulle i trots af den protest, baronen till följe af sin karakter beständigt måste afgifva mot de nya lärorna, dessa sednares sanning blott framstå i så mycket klarare ljus. — Äfven Gerhards karakter är i början lofvande, men mindre utförd än man torde önska. Upptäckten af hans börd borde väl förorsaka en lifligare rörelse inom den unge mannens bröst. Särskildt måste ref. i sammanhang härmed anmärka en omständighet. Om det också är ganska naturligt att Gerhard, den fader- och moderlösa urmakaregesällen utan namn, icke inser hvilken fördel namnet skulle erbjuda honom, borde likväl hos Gerhard *Lichton* namnet med alla dess både anspråk och pligter göra sig gällande. Likväl är det icke ref:s mening, att Gerhard derföre behöft öfvergifva det stånd, åt hvilket han till följe af uppfostran och anlag egnat sig: han skulle blott hafva antagit namnet, derföre att det tillhörde honom. Derigenom hade, om vi ej misstaga oss, den idée, som Förf. velat genomföra, vunnit en mera afgjord seger, då deremot Gerhards fruktan att han ej skulle kunna "uppbära namnet" är ett slags feghet, som nedsätter den förre, icke det sednare.

De öfriga karaktererna i romanen äro förträffligt tecknade. Visson, Notarien Ärenslump och den Lützowska familjen äro lysande prof af Förf:s förmåga att utföra genrebilder. Måtte Förf. skänka allmänheten flera sådana arbeten, hvilka kunna mäta sig med "ett Namn"; Förf. skall då vara säker om att sjelf bibehålla det namn, han redan förvärfvat inom vår litteratur.

G. R. R.

[60] Skizzer. Af Författarinnan till Kusinerna. Andra Samlingen. Två Delar. Götheborg, Ekbohrn 1845. 316 och 332 sid. 8:o. (Priset: 4 Rdr b:ko).

Den frejdade Förf. har i ett kort förord antydt den synpunkt, från hvilken hon önskat att ofvannämnda arbete skall bedömas. Hon säger, att "alltsammans endast är ämnadt till en lätt och oskyldig spis åt hvardagsfolket, medan söndags-

folket går det förnämt förbi” o. s. v. Med en flyktig granskning af denna grundsats vill ref. begynna sin kortfattade anmälan.

Den litterära kritiken har någon gång ifrågasatt Skizzens värde såsom litterär produkt, och ansett den blott böra odlas af mindre rikt begåfvade diktarandar, under det de mägtigare alltid borde vända sina krafter på genomarbetandet af större produktioner, verkliga konstverk. Ref. delar ej fullkomligt denna åsigt. Är t. ex. en tonsättare mindre berättigad att tjusa oss med en romance, för det han mägtar väcka vår beundran med en storartad och konstnärligt genomarbetad fuga? Både skizzen och romancen äro fullt berättigade konstformer, och ref. tror till och med, att, då hvarje konstprodukt måste afspegla det stora och allmänna i det lilla och enskilda, den diktandes uppfattning af sitt ämne måste vara desto skarpare och större, ju trängre de gränsor äro, inom hvilka han inskränker sig. Är denna åsigt sann, så försvinner förf:s imaginerade skiljelinea mellan söndagsfolk och hvardagsfolk, eller åtminstone det blygsamma deruti, och sjelfva hvardagsfolket torde i sin enfald hafva rätt att vänta sig i förf:s närvarande arbete något som vore värdigt hennes föregående litterära verksamhet.

Huruvida förf. genom sitt sist utgifna arbete uppfyllt denna väntan, derom hafva omdömena visat vara ganska delade, hvaruti utan tvifvel den stora olikheten i värde mellan de särskilda styckena i denna sednare samling mycket bidragit. Förf. är ibland våra feminina litterära celebriteter den, som har mest hvad Fransmannen kallar *esprit*, mesta verldserfarenheten, mesta qvickheten, bästa tonen, men derjemte nästan också de värsta formella olaterna. I första skizzen ”Ett qvinnohjerta” framstå vackrast de förstnämnda egenskaperna. De båda qvinnofigurerna, tanten, som utgör ramen, och den gamla mamsellen, som utgör sjelfva taflan, äro hvar på sitt håll verk af en konstvan och delikat pensel, och dubbelbilden af den älskande qvinnan och den angenäma och verldsvana tanten är klar och intagande. I de ”sju åren” har förf. med intagande naivetet gjort en skildring, så lefvande och så snabb, att man är frestad att taga den för en sjelfbekännelse. I ”Taglionifärden” har hon gifvit oss en skär pastellmålning af ett gammalaristokratiskt hushåll, skada blott att hon till slut fått det grymma nöjet att öfversudda den med en halfironisk hartass. Just deri bevisar hon ock, att hon ej eger den allsidiga humor, på hvars beskrifvande hon på ett annat ställe nedlägger så mycken möda. Hvarföre skulle hon i ett anfall af missmod öfver Taglioni eller Gud vet hvad förstöra denna älskliga gamla

friherre, denna rara fastän något för "lata" friherrinna, denna friska och "oförsnörda" landtfröken, ja sjelfva den der tåpiga Agepetus, "som slet allting som en varg", för den eländiga sens moral, att det ädlaste af den gamla tiden bör såsom en mumie sitta intorkad i en vrå af verlden, kanske för att snörpa på munnen öfver den nyas fåfänglighet? Ref. kan ej utan saknad tänka på alla oskyldigt muntra kollisioner emellan den gamla friherrliga statsvagnen och nutidens lätta, ytliga equipager, mellan det gamla och det nya "comme il faut", som utan tvifvel skulle hafva uppstått, hade blott förf. genom hela berättelsen behållit sitt goda lynne. Samma förhållande är med "Herrskapet, som ämnar få roligt." Hvarföre åt en lång serie af prosaiska och icke alls komiska obehag uppoffra tvenne så ståtliga figurer som majoren och hans maka? Äfven deri felas förf. sann humor, som endast dåligt ersättes af karrikaturer öfver Stockholms pigor och drängar. Och just detta karrikerande tvingar förf. till ett evigt krumbugtande med undantag och reservationer, med "men" och "ehuru", emedan hon af sin naturliga rättskänsla tvingas förneka allmängiltigheten af de bilder, hon utkastar. Obehagligast och skarpast framstår detta medlaresamvete i hennes typer, som hon utkastat ej med krita, ej en gång med björkkol, utan med sot rentaf. Från den vidriga typen för Sveriges etthundradesextiofyra kammarherrar gör hon genast sjelfmant hundrade undantag, och vi äro öfvertygade, att skulle blott de öfriga 64 med allvar angripa henne, skulle hon genast finna sig befogad att undantaga dessa sextiofyra på köpet.

Vackrare och sannare äro bilderna af "En gammal fröken" och "den gamla hushållerskan." Den sednare är ett särdeles täckt stycke. Med godlynt glädtighet målar förf. här ett gebiet, der hon visat sig så hemmastadd, ett välkonditioneradt adligt familjegods med dess ordning, elegance och comfort, och man tycker sig se framför sig alla dess figurer, från den ståtliga borgfrun till den gamla trotjenarinna, hvars teckning är föremålet för skizzen.

Skulle någon läsare fråga oss, om dessa skizzer äro afsigtsstycken, tro vi oss med trygghet kunna svara nej, såvidt ej förf. med sitt lilla epigram mot en stackars komminister (D. 2. s. 29) önskar införa en strängare kontroll öfver detta stånd. Enligt förf:s förmenande behöfver en prestman endast kunna "gå, stå, samt något skrika", för att sitta oqvald i sitt embete och vid sina inkomster; dock torde ej Domkapitlen till fullo dela hennes åsigt. Ett annat ställe (D. 2, s. 198) tycks antyda, att förf. ej är någon särdeles vän af de plebejska ångbåtarne; om så är, hvad skall hon då säga, när

det snart nog kommer ett engelskt bolag, som öfverkorsar våra slätter med jernvägar och deras skramlande lokomotiver?

Vi hafva framkastat en svår beskyllning om formella oläter, och det tillhör oss att motivera den. Dermed mena vi den långsläpighet i uttryck och periodbyggnad, den vårdslöshet i språkbehandling, hvarvid förf. tycks mer och mer hafva vant sig. Var hennes stil från början jungfruligt skär, spänstig och koncis, så har den nu lagt ut på bredden; och derpå kunde lämpas ett mindre sirligt uttryck, som förf. sjelf begagnar (D. 1, s. 193, r. 7) om en tant, som fetmat. Såsom prof på denna högst originella språkbehandling anföra vi följande period (D. 1, s. 223): — "En och annan dag hade väl samma sadelmakare legat upp-och-ned i stora engelska fyrsitsiga vagnen, som äfven köptes 1804, när man gifte sig, och som ännu säkert skulle göra ett visst uppseende i Stockholm, för sin ytterliga elegans", der hade — säger man — socknens bästa sadelmakare (som förut varit skomakare, men icke haft något egentligt sinne för det handtverket) legat på fyra fötter och lappat litet, ty — vi måste taga igen våra ord: klädseln i den stora fyrsitsiga vagnen, "som skulle göra ett visst uppseende", var icke ibland det, som var så väl konserveradt, utan just bland det, som smakat rottorna förträffligt, och hvilka troligen der hållit dess stora famösa rådplägningen om att binda en bjellra på katten, fast det sedan icke fanns någon, som ville göra't." — Det enda mått, som förslår för dylika anakoluthiska jettemeningar, är famnstaken, och det enda medlet att göra dem någorlunda begripliga för läsaren, är ett godt förråd på parentheser, tankstreck, kursivstil och citationstecken, hvarpå också icke förf. sparat. Denna ordrikedom och dessa många *à propos*, som så många gånger dock äro *mal à propos*, så "historiska" de än må vara, denna volubilité, som aldrig hemtar andan, kan passa rätt väl för ett godt glam i ett soffhörn, men i en bok blir allt detta högst tröttande, för att ej säga rentaf osmakligt, och ref. tror, att denna samling utan skada för allt det qvicka, fina, verkligt goda, vettiga och älskvärda, som deri innehålles, och till stor båtnad för läsaren, hade kunnat reduceras till hälften af sin närvarande volum.

NOTISER.

Religiösa och philantropiska sällskaper i England.

Såsom bekant, är det under Maj månad, som de flesta af Englands välgörande Sällskaper fira sina högtidsdagar. Vi anföra dem i den ordning de följde på hvarandra innevarande år, för att gifva läsaren ett begrepp om dessa associationers vidd och verksamhet. Redan i slutet af April gafs det några förelöpare; den 25 firade "Brittiska Sällskapet för evangelii utspridande bland Judarne" sin andra årsdag i Frimuraresalen; berättelsen nämnde att två Judar blifvit döpte, och Fruntimmers-kommittén bragte 400 p:d sterl. bidrag. — Den 29 April "Iriska Baptistsällskapets 31 årsdag i Finsbury Chapel." Utgifterna hade varit 4421 p:d st. och öfverstego inkomsten med 400 p:d st. — Dagen förut på samma ställe den 48:e årsdagen af "Baptist home Miss. Society." — Den 30 April hade "Bibelöfversättningssällskapet" sin 5 årsfest i New Park-Street Chapel. Berättelsen afgafs af Dr. Steane. Amerikanska Bibelsällskapet hade skickat 516 p:d st. till understöd för den begynta Sanscrit-öfversättningen och lofvat vidare understöd. I Aug. 1844 har G. Test. blifvit färdigt på Bengaliska (N. Test. redan förut); en ny upplaga blef utgifven af hela Bibeln på Hindostanska; en Persisk och en Arabisk voro under pressen. Hela antalet af exemplar belopp sig till 54,760, hvilket lagdt till dem som voro tryckta sedan 1838 ger en totalsumma af 389,265 band. 1600 p:d st. voterades för öfversättningar. Bidragen till Sällskapets fond belupo sig till 1926 p:d st. (300 mer än föregående årets), inkomsterna till 2572 p:d st., utgifterna till 2541 p:d st. — Den 1 Maj firade "Baptist Miss. Society" sin 53:e årsdag i Exeter-Hall; Presid. Georg Forster, Esq. Berättelsen aflades af Mr. Argus. I Indien underhåller sällskapet 38 missionärer och 71 infödda predikare och lärare. De omvändes antal utgjorde 1404, hvaraf 95 tillkommo under förra året. I 78 Dag- och Kostskolor (i hvilka sistnämnda barnen bo och erhålla föda) undervisades 3115 lärjungar. 150,000 traktater hade under året blifvit utdelade. I Afrika har sällskapet stationer på Fernando Po och på Kontinenten, med 7 infödda lärare och 700 lärjungar. 20 personer hade under föregående året blifvit döpte, och delar af Bibeln öfversatta på landets språk. Skeppet "Dove" underhåller förbindelsen mellan de särskilda stationerna. I Amerika äro utom Jamaica (med 34,000 medlemmar och 500 dagskolor) de vigtigaste stationerna i Honduras, Canada, Trinidad och Hayti med 16 missionärer,

55 infödda lärare, och 5027 församlingsmedlemmar. I Frankrike har sällskapet 5 stationer och 2 andliga, af hvilka den ena öfversätter N. T. på Bretoniska. Det finns i Bretagne bland 3 mill. menniskor blott 4 evangeliska prester. Dock äro redan mer än 100 Bretoner vunna för missionen och predika evangelium för sina landsmän. Sällskapets totalinkomster uppgingo till 20,317 p:d st. På Mr. Knibb's föredrag om det ofördelaktiga inflytandet af rubbningen i Jamaicas handelsförhållanden på dervarande mission, beviljades 6000 p:d st. till understöd för densamma. — Den 2 Maj höll "Town Miss. and Scripture Readers Soc." (Stads- Missions- och Bibelläsare-Sällskapet) sin årsfest i Frimuraresalen. Föreningar i åtskilliga städer voro bildade till ett antal af 52, och 126 missionärer (hvaraf 23 tillkommit sista året) användes. Ensamt i Manchester och Leeds hafva under de sista 5 åren 2171 personer blifvit omvände till Gud, 2270 barn undervisade i Söndagsskolor, 2146 förmådde att besöka gudstjensten, 80 otrogne och 280 drinkare tillrättaförde. — Den 3 Maj höll "British and foreign School Society" i Exeter-Hall sin 40:e årsdag. Omkring 3000 personer församlade sig under Lord John Russel's presidium. Denne yttrade bland annat i ingångstalet: "Sällskapet har alltid förklarat, att det ej finnes någon fast och orubblig grundval för uppfostran utom undervisningen i d. H. S., och jag måste säga, att erfarenheten ingenting lärt mig, som ej kan bidraga att ådagalägga och bekräfta rigtigheten af denna Sällskapets grundsats." Berättelsen upplyste bland annat, att i normalskolorna 700 gossar och 3—400 flickor åtnjöto daglig undervisning, att 217 ynglingar och 154 jungfrur besökte klasserna, och 264 af dem voro bestämda för skolfacket. Man hade under förledna året inrättat 204 skolor, och deraf 153 på ställen, der sannolikt aldrig någon brittisk skola existerat. Dessa skolor hafva gifvit undervisning åt 30,000 barn och fordrade årligen en omkostnad af 15—20,000 p:d st. Totalinkomsten uppgick till 16,393 och utgiften till 16,140 p:d st. — Den 5 Maj höllos tre årsfester; först af "Wesleyan Mission Society" i Exeter-Hall. Denna sal, som rymmer mer än 6000 personer, var öfverfylld, och församlingens enthusiastiska stämning gaf sig redan luft i den jublande helsning, hvarmed den mottog sin president, Marquis de Breadalbane. Marquisen yttrade bland annat den tanken, "att det vore herrligt, då tusentals menniskor, trots de olikaste religionsbekännelser och politiska tänkesätt, midt i bullret af en larmande hufvudstad, dock förenar sig till ett stort mål, befrämjandet af Christi sak" o. s. v. Enligt den af Mrr. Hoole och Beecham afgifna berättelser hade inkomsterna under året utgjort 105,687 p:d st., men utgifterna 109,188 p:d st., så att oaktadt inkomsterna sedan 1843 stegrats med 4045 p:d st., dock ett deficit uppstått af 4775 p:d st. Sällskaper underhåller stationer i alla delar af verlden (äfven i Tyskland och Schweitz), men företrädesvis i Vestra och Södra Afrika (Sierra Leone, Gambia etc.), Polynesien och Australasien, Ost- och Vestindien, Canada, Newfoundland etc. Summan af alla Centralstationerna (*circuits*)

är 288; till dessa höra 1868 *Chapels* och andra läraréplatser, 382 missionärer (biträden och surnumerärer inräknade), dessutom 1608 besoldade agenter, katecheter eller dagskollärare, obesoldade agenter t. ex. söndagsskollärare 5104; alltså tillsammans en arbetande personal af 7094 personer. Dessa räknade nu 102,750 församlingsmedlemmar och 65,431 lärjungar under sig. Sällskapet eger 7 boktryckerier, och bereder nu flera nya upplagor af nya öfversättningen af den Hel. Skrift. Ibland de många talen utmärkte sig isynnerhet det som hölls af Mr. Guthrie (af den Skottska *Free-Church)* genom stor vältalighet och träffande humor. — Samma dag höll "British and Foreign Sailors Society" (Sjömannasällskapet) sin 12:e årsfest i kyrkan vid *Wellclose*-platsen, under Esq. Jachsons presidium. Berättelsen prisade framförallt den *ibland* London- och Thames-missionärerne herrskande endrägt och dess *följder*. 3096 skepp hade, utom flera kaserner, med fördel blifvit besökta i omvändelseafsigt, 20 lånbibliotheker inrättade och 50,000 traktater satta i omlopp. Äfven nykterhetssaken har väsentligen blifvit befordrad. Totalinkomster 2075, utgifterna 2099 p:d st. — Om afton den 5 Maj firade ändtligen "Aged pilgrim's Friend Society" (gamla pilgrims-vännernas sällskap) sin 38:e årsdag i *London Tavern*. Stiftaren *Bissot* var närvarande, Mr. *Irons* president. I Camerwell var genom frivillig subskription inrättad en asyl, som innehåller 42 stora rum och en bönesal. 31 gamla män *(Saints)* har der funnit tillflykt, 29 nya voro upptagna. Tyvärr måste berättelsen tillkännagifva ett deficit af 698 p:d st., dock hoppades man på de hjelplöse gamles vänners frikostighet. — Den 8 Maj höll "Christian Instruction Society" sin 20:e årshögtid i Finsbury Chapel. Presidenten, Alderman Challis, gaf en skakande målning af pauperismen i hufvudstaden: "70—80,000 menniskor uppstå här hvarje morgon utan utväg att under dagen bereda sig en enda måltid; dessa eländets djup har ännu ingen utgrundat, ingen parlamentsakt, ingen kommission, ingen besoldad agentur hjelper deremot, utan blott ett systematiskt besökande af de arma; men alla landets christliga familjer, hustrur, döttrar och söner, måste hjelpa till, för att bringa öfverflödet i förbindelse med armodet, intelligensen med okunnigheten, nåden med eländet." 106 föreningar stodo i förbindelse med Sällskapet och 2221 agenter hade besökt 53,156 familjer, utdelat 470 exemplar af Bibeln och många traktater, 1964 barn voro hållna till skolgång, 245 sjuka understödda. Rev. Ferguson predikade under en månad, på 19 ställen, i grefskapet Oxford 34 gånger och besökte 45 hyddor. Dock vore ännu oändligt mycket att göra, och alla vänner af det goda uppfordras att såsom "gratuitous visitors" (frivillige besökare) blifva Sällskapets medlemmar. Inkomsten 890 p:d st.; utgifter 836 p:d st. — Samma dag höll "Church Missionary Society" sin årsförsamling i Exeter-Hall, som var alldeles full med menniskor. President, grefve af *Chichester;* jemte honom Lord Ashley, Gleneley, Sandon, Sir R. Inglis, hvilka äfven talte. Sällskapet underhåller 98

stationer i olika verldsdelar, har en årlig inkomst af 105,849 p:d st. (925 mer än föregående året) och utgifter fixerade till 92,000 p:d st. (500 p:d mer än föreg. året). Och ändock räckte ej dessa stenrtade medel till att tillfredsställa de mångfaldiga uppfordringarne, och Mr. Stowell beklagade högljudt, att ehuru China öppnade ett så oerhördt fält för missionen, och under förflutna året der funnits flera kommunikanter än de sista 30 åren tillsammanstagna, Sällskapet dock derstädes endast hade två missioner, under det 200 Romerska prester med biskopsstafvar m. m. derstädes uppslagit sina säten. Det var Engelska kyrkans pligt, icke allenast att försvara, utan äfven att utbreda sin tro. — Den 7 Maj höll "British and foreign Bible Society" i Exeter-Hall sin 41:a årsdag. Församlingen var mycket förnäm, men platserna icke alldeles fyllda, emedan det är mycket svårt att erhålla inträdeskort. Rev. Brandram uppläste berättelsen. 81,404 p:d st. inkomster och 85,817 utgifter; 915,811 exemplar af Bibeln inalles utdelade. Derpå uttalade Biskoparne af Norwich och Chester och Lord Glenely med enthusiasm sitt deltagande för Sällskapet. Biskopen af Cashel är sedan 35 år dess medlem och billigar dess båda grundprinciper: 1) Den Hel. Skrifts tillräcklighet och supremati, 2) Allas enhet, de der bidraga till denna gudomliga boks erkännande och spridande", nu så mycket mera, som de voro en skyddsmur emot Rom, ja, redan hade i grefskapet Kerry 800 katholiker genom Bibelns läsning blifvit omvände, och flera tusen lefde ännu dessutom i Irland, hvilka den Hel. Skrifts läsning bragte lika välsignelse. I skriftskolorna äro nu 103,000 barn, hvaribland 33,000 katholska, hvilka trots presternas och nationalamtets opposition kommo för att läsa Guds ord. Rev. Dr. Codmann, representant för det Amerikanska Bibelsällskapet, framförde dettsammas välönskningar. Han känner och ärar sedan 37 år det engelska samfundet, der den ringaste dissenter jemte kyrkans högsta dignitärer kan verka för Guds ords utbredande. Efter flera andra talare tackade äfven Rev. Mr. *Kuntze* från Berlin för de till Tyskland ifrån England skickade exemplar af den Hel. Skrift. — Den 8 Maj firades två årsfester i Exeter-Hall, först kl. 10 f. m. af "London City Mission." Trots den missgynnande väderleken var salen alldeles full, och Esq. *Plumptre* kallades till presidentstolen; Rev. *Garwood* uppläste berättelsen. 20 nya missionärer kommo till de gamla 101; 554,089 besök voro aflagda (hvaribland 39,469 hos sjuke och döende), 10,729 församlingar till bön och läsning och förklaring af Bibeln hållna, 7377 exemplar af Bibeln, och 573,050 traktater utdelade, af 2364 döde hade 750 blott af missionärerne blifvit besökte, 1884 personer förmådda till ordentlig kyrkogång, 1219 barn bragta till skolor, 50 tiggarskolor (Ragged Schools) nästan alla uppehållna af missionärerne, 86 personer förmådda att tillsluta sina bodar om söndagen, 672 personer väsentligen förbättrade, vid 591 dödstillfällen var hopp om siden förhanden, 140 återfallna voro åter omvända, och 1041 andra in-

divider gåfvo tillräckliga bevis på bättring, under det 343 andra verkligen tilläts den Hel. Nattvardens begående; äfven förbrytare och mördare hade man besökt. Inkomsten uppgick till 9879 p:d st. (alltså 779 p:d st. mer än föregående året), utgifterna skola föröka sig. Vid slutet visade sig en verkligt christlig, allmän glädje öfver Sällskapets välsignelserika framgång. — Om aftonen samma dag höll "Sunday School Society" på samma ställe sitt årsmöte, och manliga och qvinliga skolföreståndare uppfyllde salen. Esq. *Watson* läste berättelsen, enligt hvilken söndagsskolorna i Danmark, Frankrike, Indien, Australien, Antigua, Jamaica, Bahama, Nova Scotia, prince Edward's Island, New Brunswich och Canada under Sällskapets medverkan gjort ansenliga framsteg. Uppgifvandet af katechesförsäljningen hade verkat ofördelaktigt och Komitén hade beslutat dermed börja ånyo. Så löstes ur försäljningen vid Depositoriet förl. år 9561 p:d st., hvaraf 6765 beviljades för 10 skolbyggnader. Vidare hade man understödt 284 lånbibliotheker, och i 528 skolor (inom en omkrets af 5 mil) genom 10,341 lärare låtit undervisa 99,479 lärjungar. Rev. *Peter Jones* (fordom en Indianhöfding) talade om sitt hemlands afgudar, söndagsskolornas välsignelse, och skakade presidentens hand ("och då jag skakar hans hand, skakar jag i mitt hjerta allas edra händer"). Rev. *Knibb* från Jamaica berättade, att söndagsskolor numera finnas i alla rigtningar på denna ö; i den vestra delen har nära hälften af befolkningen fått undervisning, man räknar endast der 758 lärare, hvaribland 500 fordna slafvar, och 8854 barn under deras fortfarande uppsigt. Sedan man enhälligt tackat presidenten Esq. *Thomson*, slöts församlingen med en hymn. — Dessutom firade äfven "Church pastoral aid Society" (Kyrkliga Pastoral-Hjelps-Sällskapet) sin 10:e årsfest i Frimuraresalen. Lord Ashley president. Inkomst 20,426 p:d st., utgifter 22,566 p:d st. 258 andliga och 41 läs-biträden hade åtnjutit understöd, hvilka sörjde för nära 2,000,000 själar, så att alltså i medeltal 8000 själar kommo på en person (oaktadt några andliga hafva 10,000, och sex öfver 20,000). Lord Ashley höll ett förträffligt tal, och meddelade att Biskoparne af Chester, Winchester och Llandoff genom bref yttrat sitt deltagande. — Den 9 Maj egde tre årsförsamlingar rum, först af "London Society for promoting Christianity among the Jews" (till Christendomens utbredande bland Judarne). Exeter-Hall var ganska full, och då Sir Baring för ett illamående måste öfvergifva presidentstolen, intog Lord Ashley hans plats. Berättelsen uppgaf en inkomst af 25,711 p:d st. (alltså 385 p:d st. mer än föreg. året). Antalet af missionärer och agenter är 75 på 50 stationer (hvaribland Jerusalem, Bagdad, Smyrna, Bassorah, Aleppo, Marokko, Beyruth, Amsterdam, Warschau, Strassburg, Berlin, Liverpool, Bristol etc.). 120 Judar voro döpte (36 endast i *Jews-Chapel* i London) och många ännu oomvända besökte gudstjensten på Hebraiska, Engelska och Tyska språken. Äfven instituterna för barn af judiska föräl-

drar, för bildningen af missionärer och biträden, har god framgång. — Samma dag firade "Naval and Military Bible Society" (Sjö- och Landsoldats-Bibelsällskapet) sin 65 årsdag i *Hanover square rooms.* President Marquis af *Cholmondeley;* berättelsen upplästes af Öfverste *Le Blanc.* Under föregående året hade 13,141 ex. af den Hel. Skrift blifvit utdelade och 2552 p:d st. bidrag inkomna. Äfven här, likson vid alla andra fester uppträdde ännu flera talare och uttryckte sitt deltagande och framgåfvo förslager. — Samma dag om aftonen höll "Religions Tract Society" sitt 46:e årsmöte i Exeter-Hall. Omkring 3000 personer voro närvarande. I stället för den frånvarande grefven af *Chichester* blef Esq. *Edward Hoare* vald till président; Mr. *Jones* läste berättelsen. Sällskapet öppnade förledet år ett nytt depositorium, understödde 360 boksamlingar, sände 21 familjebibliotheker med missionärer till utlandet, och utbredde 182 nya skrifter och inalles 15,380,322 tracts, hvaraf blott 1,749,332 i Stor-Britanien. — Den 12 Maj höllo de till den Skottska *Free Church* hörande vänner af indiska och judiska missionen en församling i Exeter-Hall. President i stället för Marquisen af *Breadalbane,* som var hindrad, var Mr. *Steward.* Stationer inrättades i Nagpoor i Ostindien (utom Calcutta), i SydAfrika utom Burnshill och Pirie en ny på Kafferlandet; vidare finnas missionärer på Malta, i Gibraltar, Madeira, Livorno, Pesth, Jassy, Damascus, Berlin och Konstantinopel. 45 Judar voro döpta; i Bombay voro öfver 8000 barn och 200 fullvuxna, i Poonah 500 infödde, i Madras 800 lärjungar under undervisning (de lära äfven engelska). *Free Church* hade under de båda sista åren låtit bygga 600 kyrkor och sörjt för 700 andliges underhåll, hvilket blott blef möjligt genom det allmännaste deltagande (till och med i Calcutta tecknades 5000 p:d st.). — Den 13 Maj firades 3 årsfester: 1) af "British Reformation Society" i *Hanover-Square Rooms.* Capitain *Harcourt* president. I London och andra städer besöktes katholikernas gudstjenst, flera af dem omvändes, hjelp-associationer inrättades: 1504 p:d st. inkomster. — 2) Den 31:a årsdagen af "Irish Evangelical Society" i *Finsbury Chapel.* Alderman Challis presiderade. Berättelsens afgifvare sade med afseende på Maynooth-bevillningen, att Evangelium vore den enda boten för Irlands lidanden. Derför börja 34 agenter (14 äro andliga af 13 kyrkor) på 135 stationer, i det de utsprida den Hel. Skrift, undervisa 1102 barn och inalles hafva omkring 20,000 åhörare. — 3) Tillika inföll på den 13 Maj första festdagen af den 15:e årsfesten för "Congregational Union of England and Wales", hvilken fest slutades den 16 Maj. Representanter för Skottska och Iriska kongregationister voro närvarande, och så bildade sig en förening emellan de olika församlingarne i de tre rikena. Resolutionerne angingo för det mesta en koncentrering af hjelpkrafterna omkring "London Missionary Society" såsom medelpunkt, bildandet af en stor protestantisk liga emot papistiska andan, etc. Den närvarande utgifvaren af *Evan-*

gelical Gazette anmärkte, att af de 160 enkor, som genom försäljning af denna månadsskrift årligen erhölle ett understöd af hvar och en 60 p:d st., de flesta tillhörde de kongregat. församlingarne. — Den 15 Maj var den 51:a allmänna årsförsamlingen för "London Missionary Society", hvilken redan hade blifvit högtidligt inledd genom 3 den 12 och 14 Maj hållna gudstjenster. Exeter-Hall var såsom vanligt fullproppad. Aldermannen och Sheriff *W. Hunter* presiderade. Berättelsen tillkännagaf en årsinkomst af 65,563 p:d st., deremot en utgift af 82,876 p:d st. Jubileifonden uppsteg till 21,000 p:d st. Sällskapet underhöll 459 stationer med 131 kyrkor, 165 missionärer och 603 (mest infödde) hjelplärare, 15 tryckerier, 21 personer (missionärer med deras hustrur) hade under föregående året blifvit utskickade. Förträffliga och till en del högst intressanta tal höllos (t. ex. af *Mather* från Mirzapoor öfver Hindu-religionen, dess sekter och urgestalt, nemligen den af en spiritualistiskt-metaphysisk pantheism, vidare några rätt skarpa emot franska agressionen på Tahiti, och ändtligen ett af *Davis* från Berbice öfver de blomstrande stationerna i SydAfrika), och mötet fortsattes om aftonen kl. 6 i Finsbury-capellet. Representanter voro närvarande från många utländska missionärer. Den 18 Maj blefvo festetal hållna i mer än 30 af Londons kyrkor; den 19 egde i Missionshuset en direktionernas församling rum, och den Hel. Nattvardens begående i 11 kyrkor slöt om aftonen samma dag detta årets fest. — Den 16 Maj firade "Colonial Missionary Society" sin 8:e årsfest i *Weigh-House*-kapellet under Esq. *Mile's* presidium. Denne utmärkte isynnerhet det nyss inrättade Hjelpsällskapet ibland de infödde i kolonierna såsom välsignadt med framgång. 3388 p:d st. inkomst: utgift 3116 p:d st. — Den 17 Maj höll "British and foreign antislavery Society" sin årsfest på Börssalen vid *Treadneedlestret*, under Esq. *Gurney's* presidium. Berättelsen omfattade följande data: Afrika beröfvas ännu årligen omkring 3—400,000 af dess barn, för att slafva under de christnes girighet: 2-tredjedelar omkomma vid deras tillfångatagande och vid transporten. I Brasilien äro åtminstone 2½ mill., i Förenta Staterna 2,750,000, i Spanska kolonierna 800,000, i Franska 250,000, i Holländska, Danska och Svenska 100,000, i Sydamerikanska Republikerna 400,000, i Texas 30,000. Summa 6,830,000. "Det är ett föremål för philanthropers och christnes behjertande, eftertanke och bön." — Den 19 Maj om aftonen höll "National Temperance Society" (Riks-Nykterhetssällskapet) sin årshögtid i Exeter-Hall under *Bowley's* och *Gurney's* presidium. Pater Mathieu tackade skriftligt för 8,300 p:d st. understödspenningar; 577 drinkare undertecknade förpligtelsen till nykterhet, 30,962 Tracts voro utdelade och af de 9 missionärerne 20,945 personer besökta. Årets vigtigaste tilldragelser var inrättandet af "Metropolitan Temperance Mission" för London. — Den 20 Maj åter 3 årsfester: först för "Foreign Aid Society" (till understöd för fremmande missionärer) i *Hanover Square Rooms*, under Marquis af

Cholmondeley's presidium. Intressantast voro berättelserna om "Société Evangélique de Genève's" framgång (Prof. *Merle d'Aubigné* var sjelf närvarande. Detta samfund har 4 Romerska prester i sitt seminarium och 705 p:d st. i understöd. Äfvenså "Société évangélique de France." — Den 20 Maj om aftonen hade "Home Missionary Society" sin årssammankomst under presid. af Sir *Culling Smith*. Berättelsen tillkännagaf 800 själars omvändelse och 500 p:d st. förökning i inkomsterna. — Samma afton hade "Peace Society" (fredssällskapet) sitt 29:e årsmöte i *Finsbury Chapel*. President *Hindley*. 270 församlingar och föreläsningar voro hållna, mer än 64,000 personer tilltalade, 6000 namnteckningar för Sällskaps-deklarationer antagna, 13 predikningar liktidigt hållna under Februari i Birmingham och 119 i Maj uti London, öfver Freden såsom ämne, Amerika, Afrika och Europa hade man berest. Inkomsten 1459 p:d st., utgifter 1418 d:o. — Den 26 Maj höll "Scripture Readers Association" (Bibelläsarnes förening) under Biskopen af London sin andra årsfest (Lord Ashley, Biskopen af Winchester o. a. talade). Det visade sig, att de 52 nya kapellerna ville litet säga för de 2,000,000 menniskor, som årligen tilltaga med 30,000, alldenstund årligen nära 15,000 af de 60,000 polisfångarne icke kunna läsa, 35,000 familjer finnas alldeles sakna Bibeln, 30,000 angifvas såsom drinkare, och inom en omkrets af 1¼ mil omkring Saint Paulskyrkan man antager att det fins 1 million sabbatsbrytare. Derföre blef tendensen af denna förening med all magt försvarad och rekommenderad. — Den 28 Maj höll "Incorporated National Society for promoting the education of the poor" sitt årsmöte i Centralskolan under Erkebiskopens af Canterbury presidium. Barnen förhördes af 3 biskopar och svarade oaktadt det stora antalet af förnäma åhörare ganska väl. Omkring 100,000 barn åtnjöto undervisning, 261,691 p:d st. anslagne till skolors inrättande. — Den 29 Maj ändtligen höll "Baptist Christ Society" sitt årsmöte i *Finsbury Chapel* under Esq. *Whitehome*. "Evangelium är äfven för Irland den enda stora pacificatorn och räddaren." 4421 p:d st. utgifter och något mindre inkomster. — Sålunda får man en summa af nära 600,000 p:d st. (= 19,200,000 Rdr Banko); men mer än dessa siffertal talar den lefvande framgång, som saken haft öfver hela jorden.

BÖCKER

utkomna från den 15 Okt. till den 16 Dec.

Theologi.

Gottfried Büchners Bibliska Real- och Verbal-Concordans. Ny upplaga, bearbetad af *Felix Sjöstedt*, Akademie-Adjunkt. Femtonde Häft. Nyköping, Des Réaux; sid. 1569—1680, 8:o, h. 32 sk.

Erik-Jansismen i Helsingland. Historisk och Dogmatisk framställning jemte vederläggning af Läran. Gefle, Landin; 201 sid. 12:o, h. 32 sk.

Predikningar af *Frans Michael Franzén*. Femte Häftet. Stockholm, Ecksteinska Boktr.; 6, 283 och 2 sid. 8:o, h. 1 Rdr 24 sk.

Supplement till Predikningar af *F. M. Franzén*.

(Med särskild titel):

Tio Predikningar af *Gustaf Henrik Mellin*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 106 sid. 8:o, h. 24 sk.

Sola. Predikningar öfver rättfärdiggörelsen genom tron af Dr. *Friedrich Strauss*. Öfversättning. Upsala, Wahlström & C.; 4 och 204 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Tretton Predikningar, Två fullständiga Prediko-utkast och Ett Skriftermåls-Tal af *Henric Schartau*. Utgifne efter hans död. Uppl. 2. Lund, Berling; 210 sid. 8:o, ex. 32 sk., b. 40 sk.

Predikningar för alla Sön- och Högtidsdagar af *Ludvig Hofacker*, öfversatta efter Tionde Original-upplagan af *L. W. Lohman*, Komminister i Adolf Fredrik. Stockholm, Thomson; 64 sid. 8:o, h. 12 sk.

Mensklighetens Räddningsförbund. Fyra Predikningar på Söndagarna efter Trettondedag 1844. i Stockholms Storkyrka af *Carl Edmund Wenström*. Stockholm; Hörbergska Boktr.; 82 sid. 8:o, h. 24 sk.

Predikningar af *E. J. Nordenson*. Del. II. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 211 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Högmessopredikan på Femtonde Söndagen efter Trinitatis, hållen i Lunds Domkyrka den 31 Augusti 1845 af *E. G. Bring*. Lund, Berlingska Boktr.; 15 sid. 8:o, h. 8 sk.

Minnes-Ord talade vid Theol. Doct. m. m. Eric Samuel Ödmans Graf d. 1 Oct. 1845 af *H. G. Lindgren*, Prof. Prost och Kyrkoh. i Tierp. (Tryckta på begäran och bekostnad af Örbyhus Contracts Presterskap, till utdelning bland den aflidnes talrika vänner). Upsala, Leffler och Sebell; 16 sid. 8:o.

Worte am Grabe der Frau Bonnier geb. Philip. Den 6 October 1845; gesprochen von Dr. L. Seligmann. Stockholm, Marcus; 4 sid. 8:o.

Andakts- och Bönebok i den onda och goda dagen af *Johan Fredrik Stark*. Öfversättning från Fjortonde Tyska Upplagan. Stockholm, Berg; VIII och 268 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Christliga Berättelser för hvar dag af året till lifvande af Tro, Kärlek och Hopp. Första Häftet Januari, Februari. Mars. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 89 sid. 11:o, h. 16 sk.

Upplysningar, rörande den nya Kyrkoreformationen i Tyskland, utgifne af *J. Andersson*, Filosofie Magister. Lund, Berling; 2 och 125 sid. 8:o, h. 40 sk.

Lunds Domkyrkas Jubelfest den 1 och 2 September 1845. Lund, Berling; VIII, 16, 8, 16, 29, 8 och 6 sid. 4:o, h. 32 sk.

Söndags-Bibliotheket. Skildringar af christligt fromma Mäns lefverne till församlingens väckelse och uppbyggelse utgifvet af vänner till Guds Rike. Med ett företal af Dr. *A. Tholuck*. Första Bandet.

Öfversättning. Strengnäs, Ekmarck; VIII och 90 sid. 8:o, h. för subskr. 24 sk., köp. 28 sk.
(Utgör 1:sta Häftet af Bandet).
Bibelspråk och Verser för året 1846. Stockholm, Rumstedt; 7½ ark 8:o.

Juridik.

Juridiska Skrifter af *Johan Holmbergsson*, Jur. Doct. och Prof. vid Universitetet i Lund, Ridd. af K. N. O. Ordnade af en den aflidnes lärjunge samt efter författarens död utgifne af *Carl Justus Nehrman*. Christianstad, Schmidt & Comp.; 108 o. 120 sid. 8:o, h. 2 R.
Sveriges Rikes Lag gillad och antagen på Riksdagen år 1734. Med sedermera skedda förändringar, utgifven af *N. W. Lundeqvist*. Fjerde upplagan. Stockholm, Hjerta; XVI och 389 sid. 8:o, h. 2 Rdr.
Juridisk Handbok för Medborgare af alla klasser; eller Alfabetiskt ordnadt Sammandrag af de vigtigaste lagrum, stadgar och författningar, som den enskilte behöfver känna för behandlingen af sina Juridiska angelägenheter. Af *N. W. Lundeqvist*. Sjunde upplagan. Öfversedd och tillökad. Stockholm, Elméns & Granbergs Tryck.; 2 och 352 sid. 8:o, h. 1 Rdr 40 sk.
Satser om Lag och Lagstiftning med tillägg och anmärkningar å nyo utgifne af *C. J. Boström*. Upsala, Leffler och Sebell; 89 sid. 8:o, h. 24 sk.
Anmärkningar vid Jur. utr. Candidaten N. A. Frömans Akademiska Specimen: Om rättegången i bördstvister, framställda uti Jurid. Faculteten i Upsala af *J. C. Lindblad*. Upsala, Leffler och Sebell; 15 sid. 8:o, h. 8 sk.

Medicin.

Bekännelser af en Vattenpatient, af Sir *Edvard Bulwer Lytton*. Öfversättning. Stockholm, Berg; 45 sid. 12:o, h. 12 sk.
Ingen Hufvudvärk mer! I Sammandrag efter Dr. *Eugen Barthollet*, Prof. och Regementsläkare. Af *George C. S—r*. Götheborg, Ekbohrn; 17 sid. 16:o, h. 4 sk.
Om Foten hos Menniskan och de öfriga Däggdjuren. Anatomisk-Physiologisk Afhandling. Præs. *Fredrik Sundevall*, Med. Doct., Chir. Mag., Prosector vid Carolinska Institutet. Resp. *N. P. Hamberg*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 84 sid. 8:o, med 4 pl.
Populär Afhandling om Kroniska Sjukdomar, eller Framställning af en method att mechaniskt behandla en stor mängd långvariga lidanden hos båda könen. Af *E. P. Bonning*, Med. Dr. Öfversättning i Sammandrag. Stockholm, Marcus; XXI, 189 o. 6 s.d. 8:o, h. 1 R.
Vademecum för Ungkarlar eller Tillförlitlig Anvisning att igenkänna, förekomma och bota Grannlåtssjukdomar. Efter berömda läkares uppgifter och egen erfarenhet af *C. U. H.* Första Stycket. Om Elakartad Dröppel. Upsala, Torssell; 12 sid. 12:o, h. 8 sk.

Philologi.

Förberedande öfningar i Franska Språket, af *G. van der Berg*. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2 o. 248 sid. 12:o, h. 1 R.
Förklaring öfver främmande ord i Svenska Språket, upptagande ordens uttal, härledning och betydelse. Af *A. G. Andersson*. Upsala, Leffler och Sebell; 2 och 386 sid. 8:o, h. 2 Rdr.
Den oumbärlige Tolken. Handbok för i moderna språken mindre hemmastadde personer så väl i Sällskapslifvet som vid lektyr, innehållande förklaring och uttal af i Svenska Språket upptagne främmande ord till ett antal af öfver 6000. Linköping, Petré & Son; 2 och 244 sid. 16:o, h. 1 Rdr.
Lära om Tyska Språkets uttal jemte en kort öfversigt af Språkets

Hufvud-dialekter af *F. Eimele.* Nyköping, Des Réaux; 88 sid. 8:o, h. 20 sk.
L'Echo de Paris, par *M. Lepage.* En Samling Fransyska Talesätt, sådana de förekomma i Umgängeslifvet. Med Fransk-Svensk Ordbok. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2 och 186 sid. 12:o, h. 40 sk.
Grekisk Svensk Ordbok, efter *C. Jacobitz* och *E. E. Seilers* Hand-Lexikon öfver Grekiska Språket utgifven af *H. M. Melin.* Första Bandets andra Häfte. Lund, Berling; VIII, 2 sid. och sid. 739—1157; 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Chrestomathie Française. Upsal, Wahlström & Comp.; 200 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Historia och Geographi.

Försök till Lärobok i Gamla Historien för Lärdoms-Scholor af *Jacob Ekelund.* Sjette upplagan, efter Författarens död öfversedd och förbättrad. Stockholm, Hæggström; 131 sid. 8:o, h. 32 sk.
Lärobok i Medeltidens Historia för Apologist-Scholor af *Jacob Ekelund.* Stockholm, Hæggström; 164 sid. 12:o, h. 32 sk.
Berättelser ur Svenska Historien. Femte Delen. Innehållande Lutherska Tiden. Tredje Afdelningen. Karl den Nionde. Till Svenska Ungdomens tjenst utgifven af *Anders Fryxell.* Fjerde upplagan. Stockholm, Hjerta; 204 sid. 12:o, med 2 tab., h. 40 sk.
Historiska Drag ur Konung Gustaf III:s Efterlemnade Papper. Öfversigt, Utdrag och Jemnförelse af *E. C. Geijer.* Tredje Delens Sednare Afdelning. Upsala, Wahlström & Låstbom; 209 sid. 8:o, h. 1 Rdr 12 sk.
Om Aristokrat-Fördömandet i Svenska Historien jemnte Granskning af Tvenne Blad i Prof. Geijers Trenne Föreläsningar af *And. Fryxell.* Upsala, Wahlström & C.; 60 sid. 8:o, h. 24 sk.
Portefeuille, belysande det inre af tidernas Historia. Stockholm, Marcus; 202 sid. 8:o, h. 1 Rdr 12 sk.
Franska Revolutionens Historia i Sammandrag efter *A. Thiers* af *Vilh. Tham.* Första Bandets första Häfte. Stockholm, Hjerta; 130 sid. 8:o, h. 32 sk.
Max Emanuel, Prins af Würtemberg och hans Vän, Karl XII. En biografisk teckning af *Siegmund Schott.* Öfversättning. Stockholm, Norstedt & Söner; 272 sid. 12:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Westerås Stifts Herdaminne af *Joh. Fr. Muncktell.* Sjunde Häftet. Upsala, Wahlström & Låstbom; sid. 177—368, 8:o, h. 1 Rdr.
Upsala Ärkestifts Herdaminne. Åttonde Häftet. Upsala, Wahlström & Låstbom; sid. 329—880, 8:o, h. för subskr. 1 Rdr 12 sk., för köp. 1 Rdr 24 sk.
Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenska Män. Tolfte Bandet. Första Häftet. Upsala, Wahlström & Låstbom; 112 sid. 8:o, h. 28 sk.
Biografiska Anteckningar öfver alla de, hvilka varit Kadetter vid K. Krigs-Akademien på Carlberg från dess början 1793 till och med 1845; jemte uppgift på Befäls- och Lärarepersonalen under samma tid; af *Eugene von Vegesack,* Capiten och f. d. Compagnie-Officer vid Kongl. Krigs-Akademien. Stockholm, Berg; VIII och 281 sid. 12:o, h. 1 Rdr 12 sk.
Porträtter af Namnkunnige Svenske Män och Fruntimmer. Tolfte Häft. Stockholm, Berg; sid. 141—152, 4:o, med 5 pl. för subskr. 1: 16.
Jenny Lind, den Svenska Näktergalen. En biografisk Skizz. Med konstnärinnans Porträtt. Norrköping, Östlund & Berling; 24 sid. 8:o, h. 16 sk.
Kort Historia om Doktor Marthin Luther. Lund, Lundberg; 16 sid. 8:o.
Svensk Bokhandels-Katalog utgifven år 1845. Afdeln. I. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 2 och 160 sid. 8:o, h. 1 Rdr.
Redovisning och Berättelser aflemnade vid allmänna års-sammankomsten

i Sällskapet för Vexelundervisningens befrämjande den 10 September 1845. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 49 sid. 8:o.

En Resa på Mälaren. Första Häftet. Resan från Stockholm till Björkön och Adelsön. Stockholm, Ecksteinska Boktr.; 2 och 107 sid. 16:o, h. 16 sk.

Tvenne stora Svenska Herrars Rese-beskrifning, ifrån Cypern till Asien, Förlofvade Landet, Jerusalem och Christi Graf. Till trycket befordrad af J. K. Lund, Lundberg; 16 sid. 8:o.

Physiska Kunskaps-arter.

Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Andra Afdelningen, innehållande Bridgewater-Afhandlingarne om Guds i Skapelsen uppenbarade Allmagt, Visbet och Godhet. VI. *William Buckland.* II.

(Med särskild titel):

Geologi och Mineralogi betraktade med hänseende till den Naturliga Theologien, af *William Buckland.* Öfvers. från Engelska Orig.-upplagan af *Gustaf Thomée.* Sednare Delen. Stockholm, Hæggström; 410 sid. 8:d, h. för subskr. 1 Rdr 28 sk., för köp. 2:15.

Första Begreppen i Populär Naturkunnighet af *Gustaf Thomée.* Stockholm, Hæggström; VIII och 198 sid. 12:o, h. 32 sk.

Underbara och Sällsynta Företeelser i Naturen. För Ung och Gammal meddelade af *Otto Fredrik Wehrhan.* Öfversättning. Stockholm, Berg; 176 sid. 16:o, h. 16 sk.

Hymenoptera Europæa præcipue Borealia, disposita atque descripta ab *Andrea Gustavo Dahlbom.* Tomus Sphex in sensu Linnæano. Fasciculus I—III. Lundæ, Lundberg, 1843—45; XLIV och 528 sid. 8:o, med 11 tab. och 1 pl., h. 3 Rdr 24 sk.

Diptera Scandinaviæ disposita et descripta. Auctore Ph: D:re *Johanne Vilhelmo Zetterstedt.* Tomus IV. Lundæ, Lundberg; sid. 1281—1738, 8:o, h. 2 Rdr.

Dispositio Methodica Specierum Hymenopterarum, secundum Familias Insectorum naturales. Cujus Particulæ II—IV Chrysidem in sensu Linnæano comprehendunt. Præs. Dr. *A. G. Dahlbom.* Respp: *G. F. Möller, S. J. Nilsson* et *C. A. Danielsson.* Lundæ, Berling; 20 sid. 8:o.

Observationes Zoologiæ. Præs. *Vilhelmus Liljeborg,* Phil. Mag. Resp. *N. G. Bruzelius.* II. Lundæ, Berling; sid. 29—58, 8:o.

Statistik och Statsvetenskap.

Upplysningar om Rikets Styrelse från år 1810 till Konung Carl XIV Johans dödliga frånfälle, grundade på authentiska Handlingar. Stockholm, Norstedt & Söner; 56 sid. 8:o, h. 24 sk.

Anteckningar om Rikets Ständers Bank och Allmänna Låneröfrelsen i Sverige. Af *C. D. Skogman.* Förra Delen. Åren 1656—1808. Stockholm, Hjerta; 164 sid. 8:o, h. 1 Rdr 8 sk.

Handelsvaru-kännedom, eller Underrättelse om de Förnämsta Handels-Artiklars Ursprung, Produktionsställen och Beståndsdelar m. m. Af *P. O. Almström.* Stockholm, Berg; 2 och 610 sid. 12:o, h. 2: 32.

Allmän Kongl. Preusisk Närings-Ordning med en dithörande Skadestånds-författning af den 17 Januari 1845. Öfversättning. Stockholm, Norstedt & Söner; 79 sid. 8:o, h. 24 sk.

Svenska Arméens Anciennitets-, Tour- och Rang-Rulla, år 1845. På Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning upprättad af Landtförsvars-Departementets Commando-Expedition. Stockholm, Norstedt & Söner; 175 sid. 4:o, h. för subskr. 1 Rdr 16 sk.; köp. 1 Rdr 40 sk.

Förteckning öfver Sveriges Mynt. Götheborg, Lindgren; 8 sid. 16:o, h. 4 sk.

Ekonomi och Teknologi.

Handlingar rörande Landtbruket och dess Binäringar, utgifne af Kongl.

Svenska Landtbruks-Akademien. Fjerde Delen. Stockholm Elméns & Granbergs Tr.; 2 och 264 sid. 8:o. med 3 pl., h. 1 Rdr 32 sk.
Handbok i Svenska Landtbruket. Af *N. W. Lundequist*. Andra omarbetade upplagan. Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 4,459 och V sid. 8:o, med 4 pl., h. 3 Rdr.
Lärobok uti Landthushållningen af Dr *H. W. Pabst*. Öfversättning från Andra omarbetade Tyska Upplagan af Carl Fredrik Nordenskjöld. Förra Delen. Wäxtproduktionsläran. Första Afdelningen innefattande den allmänna Wäxtodlingen. Stockholm, Norstedt & Söner; vi och 371 sid. 8:o, h. 2 Rdr.
Lärobok i Landtbruket för Skurups Socken af *Rutger Macklean*. Utgifven 29 år efter författarens död af *Johan Rabbén*. Andra oförändrade upplagan. Lund, Berling; iv och 98 sid. 8:o, med förf. portr. h. 40 sk.
Hand-Bibliothek i Trädgårdsskötseln eller systematiskt ordnad handbok uti alla så väl praktiska som theorethiska delar af Trädgårdsvetenskapen. Första Afdelningen Blomsterskötseln. Band. ii. Häft. 7. Stockholm, Hörbergska Boktr.; sid. 721—840, 12:o, h. 20 sk.
Handbok i Ekonomien innehållande 287 bepröfvade medel och föreskrifter i Hus- och Landthushållning, Handtverk och Konster. Öfversättning. Stockholm, Lundberg & Comp.; 190 sid. 16:o, h. 32 sk.
Den Gamle Fiskaren. Kort Afhandling om Insjöfisket i Sverige. Stockholm, Wall; 48 sid. 12:o, h. 12 sk.
Valda Virkmönster till Spetsar, Manchetter o. s. v. af *Lucie Herberg*. Upsala, Leffler och Sebell; 16 sid. 16:o, med 5 pl., h. 34 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Dikter af *Bernhard Elis Malmström*. Första Samlingen. Upsala, Leffler och Sebell; 192 sid. 12:o, h. 1 Rdr.
Sånger i Pansar af *Talis Qualis*. Lund, Berling; 100 sid. 24:o, h. 32 sk.
Hillevi. Stycken ur en Berättelse. Stockholm, Berg; 14 sid. 8:o.
Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Andra Delen. Häft. 2. Iwan och Gawian. Stockholm, Norstedt & Söner; 192 sid. 8:o, h. kostnadsfritt för Fornskrift-Sällskapets ledamöter, för köp. netto 1 Rdr 32 sk.
En Students Missöden, 12 Teckningar af *C. G. W. Carleman*. Med text af *A. J. Afzelius*. Lund, Berling; 29 sid. tvär 8:o, h. 32 sk.
Nya Sällskaps-Theatern. Fjerde och Femte Häftet.
(Innehålla:)
Läkaren, Komedi i En Akt af *Scribe* och *Bayard*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 41 sid. 12:o, h. 20 sk.
Markisinnans Ring af *Lawrencin* och *Connan*. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 40 sid. 12:o, h. 16 sk.
Valda Lustspel af *Holberg*. Bearbetade i Svensk Öfversättning af *Henrik Sandström*.
(Med särskild titel):
Gengångaren eller Abracadabra. Lustpel i Tre Akter. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 76 sid. 12:o, h. 16 sk.
Skizzer, af Författarinnan till Kusinerna. Andra samlingen. Förra och Sednare delen. Götheborg, Ekbohrn; 316 och 351 sid. 12:o, h. 4 Rdr.
Alice, genremålning af Författaren till Anders och hans Spirtus. Norrköping, Östlund & Berling; 224 sid. 16:o, h. 32 sk.
Bruden på Omberg af *Emilie Carlén*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 281 sid. 12:o, h. 1 Rdr 24 sk.
Skildringar ur Det Husliga Lifvet, af Onämnd. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 4 och 407 sid. 12:o, h. 1 Rdr 32 sk.

De Dödas Sagor. Med ett Föregående Bref. om Den Skandinaviska Nordens Betydelse för Europas Fornhistoria. Af Författaren till Törnrosens Bok. Jönköping, Sandwall; CLXXII och 180 sid. 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Nytt Kabinets Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1845. VI. Informatorn och Aristokraten.

(Med serskild titel):

Informatorn och Aristokraten. Berättelse ur Hvardagslifvet af M. *B.* Förra och Sednare Delen. Stockholm, 456 sid. 8:o, h. för subskr. gratis, för köp. i Stockholm 1 Rdr 24 sk., i landsort. 1 Rdr 28 sk.

Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen af Utmärkte Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. 1845. 16—22 Häftet. Norrköping, Östlund & Berling; sid. 309—486 och 496 sid. 16:o, h. 1 Rdr 45 sk. 4 rst. (Innehåller slutet af Smaragdbruden samt början af Stockholms Forntid. Af *T. G. Rudbeck.*)

Miniatyrer ur Familje-Lifvet i Sverige af *Wilhelmina.* Häft. 3 och 4. Stockholm, Marcus; sid. 175—339, 12:o, h. 32 sk.

Nordstjernan. Witterhetsstycken och Poemer af Blanche, Nybom, Palmblad, Ridderstad, Tegnér, Valerius och Wetterbergh — jemte deras porträtter och facsimiler. Stockholm, Rylander; 193 sid. 8:o, b. 3 Rdr.

Winterblommor för 1845—1846, samlade af *G. H. Mellin.* Stockholm, Hjerta; 180 sid. 8:o, b. 2 Rdr.

Undevisnings-Skrifter.

Kolaren, eller Dygdens Belöning. Berättelse för Barn af *Frans Hoffman.* Med 4 kolor. plancher. Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 134 sid. 16:o, h. 40 sk.

Anvisningar till ett lätt och säkert sätt att bibringa den uppväxande Ungdomen En god Karakter, jemte Förklaringar öfver de egenskaper som fordras för att erhålla densamma. Stockholm, Norman; 40 sid. 12:o, h. 12 sk.

Bibliothek för Barn och Ungdom. IX, X, XI.

(Innehåller):

Alvina. En Samling af underhållande Berättelser till Sedernas bildande och husliga Dygders befordrande. Af D:r *Felix Sternau.* Öfversättning Stockholm, Hjerta; 218 sid. 16:o, h. 24 sk.

Florindo och Corollina, eller De båda små Savoyarderne. En underhållande och lärorik Berättelse af *Amalia Schoppe.* Öfversättning. Stockholm, Hjerta; 238 sid. 16:o, h. 24 sk.

Lammet. En Berättelse för Barn af Författaren till "Påskäggen", "Julaftonen" m. fl. Stockholm, Hjerta; 76 sid. 16:o, h. 12 sk.

Jesus-Barnet. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 83 sid. 12:o, b. 1 Rdr.

Märkvärdiga Händelser till lands och vatten. För ungdomen bearbetade af *Th. Dielitz.* Öfversättning med 6 plancher. Stockholm, Berg; 2 och 275 sid. tvär 12:o, h. med kolor. pl. 1 Rdr 32 sk., med okol. 1 Rdr 20 sk.

Skildringar och Hjeltebilder ur Gustaf Adolf den Stores lefnad. En gåfva till Sveriges ungdom af en fosterlandsvän. Med 6 plancher. Götheborg, Ekbohrn; 203 sid. 16:o, h. 1 Rdr.

Barnens väg till Dygd och Salighet af *Jacob Abbot.* Öfversättning. Stockholm, Berg; 2 och 100 sid. 16:o, h. 16 sk.

Krigs-Vetenskap.

Notices sur le Service des Ambulances de l'Armée Suedoise 1845. Stockholm, Norstedt & Fils; 16 sid. 4:o.

Skön Konst.

Det Dramatiska spelet. Stockholm, Lundberg & Comp.; 40 sid. 16:o, h. 12 sk.

Blandade Ämnen.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande Elfte Årgången. Tredje Häftet. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 193—288, 8:o, h. 8 sk.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1845. Elfte [och] Tolfte Häftet. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 575—714, 8:o, med Innehålls-förteckning och pl., h. 1 Rdr 8 sk.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månadsskrift. N:o 9 [och] 10. September, October. 1845. Stockholm, Hjerta; sid. 417—644, 8:o.

Runa. Antiqvarisk Tidskrift utgifven af *Richard Dybeck*. Stockholm, Norstedt & Söner; 113 sid. 4:o, med 4 pl. h. 2 Rdr 32 sk.

Svenska Fornskrift-Sällskapets allmänna Årsmöte 1845. Stockholm, Norstedt & Söner; 21 sid. 8:o.

Svenskt Konversations-Lexicon. 2 Häftet. Stockholm, sid. 53—108, 4:o, h. 32 sk.

Flora, Toilett-Blomster-Calender för Damer. Stockholm, Hörbergska Boktr.; ½ ark, 60 och VI sid. 16:o, h. 1 Rdr.

Theater-Kalender för år 1845. Redigerad af .... *a*. Stockholm, Marcus; 74 sid. 12:o med 1 plancharta, h. 24 sk.

Swea. Folk-Kalender för 1846. Andra Årgången. Med lithografier, Träsnitt och Musikbilaga. Stockholm, Marcus; ½ ark och 226 sid. 16:o, h. 1 Rdr.

Miniatur-Almanack för 1846. Med 6 fina stålgravyrer och 2 lithografierade porträtter. Stockholm, Norstedt & Söner.

Is-Blomman. Poetisk Novell-Almanach för År 1845. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 72 sid. med 1 almanach, 16:o, h. 1 Rdr.

Amaranthen. Poetisk Blomsterkrans, Helgad åt Nordens Fagra Mör af Svenska Skalder. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 270 sid. 12:o, h. 1 Rdr. 32 sk.

Kabinettet eller Filosofiskt Mästerstycke, innehållande ett förut ej kändt Stjernbilds- eller Punkterings-system till afslöjande af Framtidens händelser. Norrköping, Törneqvist; 2 ark 12:o, h. 12 sk.

Farbror Munters Dagbok eller: Du skall och måste skratta!!! Utvald Samling af de nyaste och qvickaste anekdoter etc. Utgifven af *Jeppe Munter J:r*. Andra Häftet. Göthcborg, Ekborn; 56 sid. 16:o, h. 8 sk.

UPSALA 1845.
Wahlström & C.

INNEHÅLL.

Uppsatser:

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

